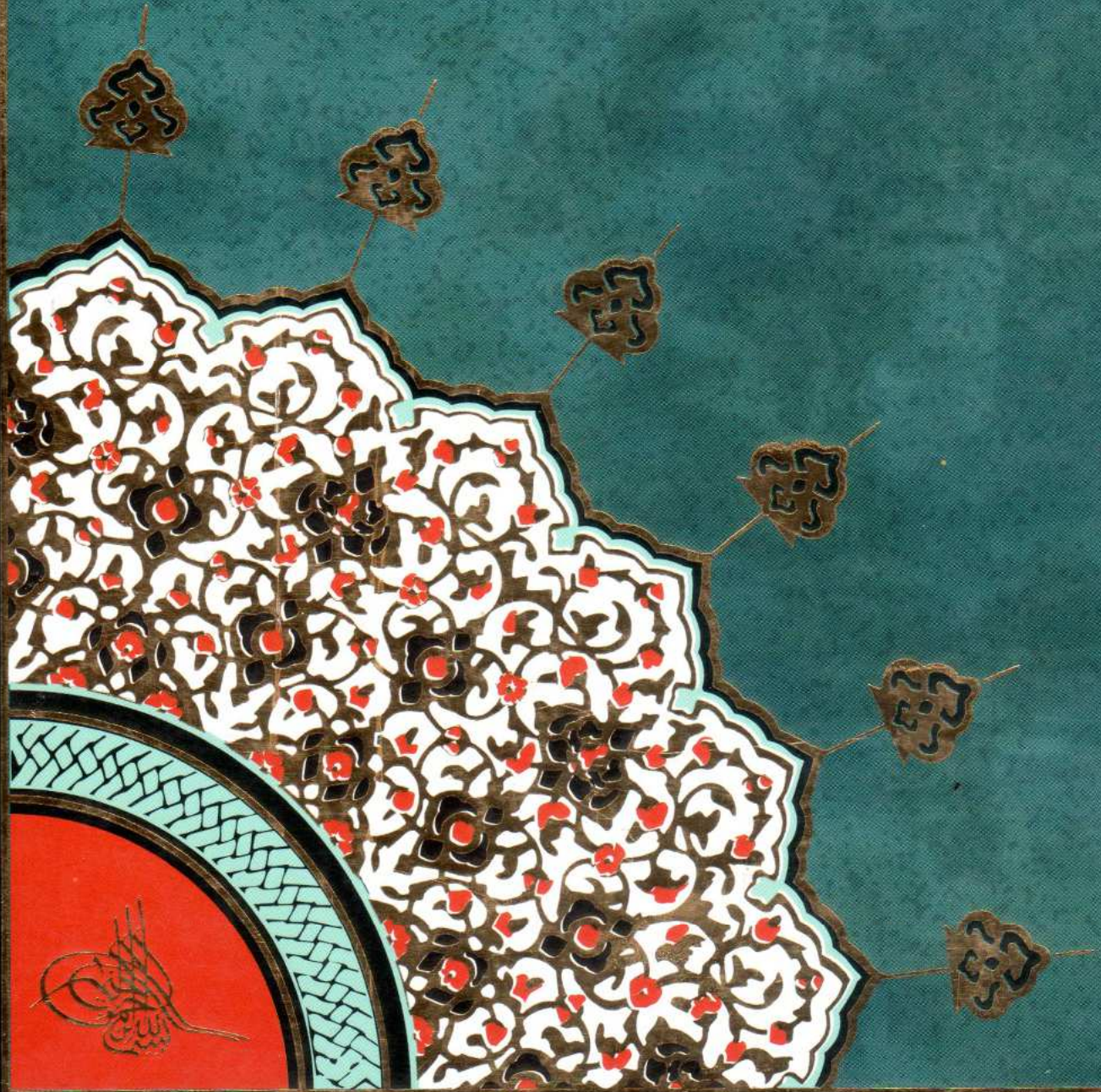

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR

HAK DINİ KUR'AN DİLİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Elmalılı M. Hamdi Yazır

HAK DİNİ KUR'AN DİLİ

6

KAPAK
AYCAN GRAFİK

DİZGİ
DİZGİEVİ

KAPAK HATTI
TALİP MERT

SON OKUR
Dr. HÜSEYİN AKKAYA
Dr. MUHAMMED GÜR

MONTAJ
GİZ AJANS

BASKI
UMUT MATBAASI

CİLT
MUTLU

YAYINCI
ZEHRAVEYN

AZİM DAĞITIM MERKEZ: GÖZTEPE MAH. İNÖNÜ CAD. SARAY SOK. NO: 17
34550 MAHMUTBEY/İSTANBUL
TEL: +90 (0) 212 445 88 80 (3HAT)
FAX: +90 (0) 212 445 88 83

AZİM BAYAZIT: B.REŞİT PAŞA CAD. YÜMNİ İŞMERKEZİ NO:22
VEZNECİLER/BAYAZIT/İSTANBUL
TEL: +90 (0) 212 520 13 76 – 528 31 87
E-mail: bilgi@azimnora.com

Sadeleřtirenler

Prof. Dr. İsmail Karaçanı

Yrd. Doç. Dr. Emin Işık

Dr. Nusrettin Bolelli

Abdullah Yücel

Nur Sûresi

(Devamı)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا
ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا
فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ
أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَبْدُونَ
وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِلزَّوْجَيْنِ يَغْضُوَانِ مِنْ أَبْصَارِهِمْ
وَيَحْفَظُوا أَرْوَاحَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ
﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلزَّوْجَيْنِ غَضَضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ
أَرْوَاحَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمْرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ
أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ
أَوْ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَاءً لَهُنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ

اِيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ
 الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهَرُوْا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضُرِّيْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ
 مَا يُخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اِنَّهُ الْمُؤْمِنُوْنَ
 لَعَلَّكُمْ تَفْهَمُوْنَ ﴿٢٧﴾

Meâl-i Şerifi

27- Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettiler ev halkına selam vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir. Herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız.

28- Orada kimse bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha temiz bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir.

29- İçinde kendinize ait bir şeylerin bulunduğu oturulmayan bir eve girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilir.

30- (Resulüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

31- Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korunsunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunan (köleleri), erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış (cinsî güçten düşmüş) hizmetçiler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz.

Resulullah'a Ensar'dan bir kadın gelip "Ya Resulullah, ben evimde öyle bir halde bulunurum ki, o halimle hiç kimsenin beni görmesini istemem. Fakat ai-

lemden bir kimsenin, üzerime gelip giriverdiği de eksik olmaz" demişti bunun üzerine « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا ... » âyeti indirildi.⁽¹⁾

Kendi evlerinizden başka evlere, odalarınızdan başka odalara **hâşşâ** **حتى تستأنسوا وتسلموا على أهلها** **sahtiplerine geldiğini farkettilirip ev halkına selam vermedikçe girmeyiniz.** Başkalarının mülküne izinsiz girmek gasb gibi olacağından hukuken ve hükmen haram olduğu gibi kendi mülkü olan, dinen girmeye hakkı bulunan ev içerisinde de olsa, gerek kendinden başkasına ait olan odalara habersiz ve selamsız girivermek de terbiye yönünden ve dini yönden yasak kılınmıştır. Burada geldiğini farkettilmeyi, izin istemek, diye tefsir edenler olduğu gibi, durumu araştırma ile selamlama, yani izin istemeden önce durumun girmeye uygun olup olmadığını bilmeye çalışmak veya insan bulunup bulunmadığını öğrenmek istemek mânâlarıyla tefsir edenler de olmuştur. Gözüken burada farkettilmek, vahşice mukabili olmasıdır ki, baskın yapar gibi birdenbire vahşicesine girivermeyip insanlığa yaraşır ve duruma uygun bir yakınlık ortaya koymak, demek olur.

Ebu Eyyub'dan rivayet edilmiştir ki, "Ya Resulullah! İstiynâs nedir?" dedik. Buyurdu ki: "Öksürerek tekbir ve tesbih ile ev halkını haberdar etmektir. Teslim de, esselâmüaleyküm demektir."⁽²⁾ Şu halde istiynâs, açıkça izin isteme ile yumuşak bir şekilde haber verme ve farkettilmeden daha geneldir. "İstiyzân" denilmeyip "İstiynâs" denilmesi de bundan dolayı olsa gerektir. Şu halde mülkü olmayan ve hiçbir yönden girme hakkı bulunmayan evlere girmek için herhalde izin istemek şarttır.

Yoksa bir hücum ve baskın olur. Ve ev sahibinin ona karşı her türlü müdafaya hakkı bulunur. Girme hakkı bulunmakla beraber başkasının oturduğu odaya girmekte ise mutlak farkettilme, şart ve fakat farkettilmenin izin isteme şeklinde olması sünnet veya edeb olmakla beraber farz denilemez. Bundan dolayı, bir hakim tarafından bir suçlu veya sanık kimsenin evine girmek gerektiği zaman da izin istemek denilemezse de ırza bir saldırı durumuna düşülmemek için gelindiğinin hissettirilmesi gerekir.

Netice olarak, meskenler, oturma yerleri tecavüzden ve her türlü edepsizlikten korunmalıdır. Hiç kimsenin evinde güven ve huzuru bozulmamalı ve oralara edep ve usulü ile girilmelidir ki, bu da istiynas (farkettilme) ve selam iledir. İzin isteyip almanın nasıl olacağı hakkında rivayet olunur ki, birisi Resulullah'dan

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur VI, 171. Alûsî, Rûhu'l-Meânî, IX, 133.

(2) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VI, 172. Alûsî, Rûhu'l-Meânî, IX, 134.

izin isteyip أَلْعِ vülûc edeyim mi? yani, sokulayım mı? demişti. Peygamber (s.a.v) de Revza isimli bir kadına "Kalk şuna öğret, izin isteme işini güzel yapmıyor, söyle: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ مَا دَخُلُ yani gireyim mi? desin" buyurmuş, adam da bunu işitmiş ve söylemiş; bunun üzerine "gir!" buyurulmuş, Resulullah'tan bazı şeyler sormuş, cevap almış, sonunda "İlimde senin bilmediğin var mı? demiş. Peygamber (s.a.v) de "Allah Teâlâ bana bir çok hayır verdi, bununla birlikte hiç şüphe yok ilimde öylesi vardır ki, onu Allah'tan başkası bilmez" buyurmuş ve إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ "*Kıyamet'in zamanının ilmi muhakkak ki Allah nezdindedir.*" (Lokman, 31/34) âyetinin sonuna kadar okumuştur.⁽¹⁾

Cahiliye halkı, birinin evine vardıklarında mahremiyete saygı gözetmedikleri gibi, dünya ve ahiret selametini içinde bulunduran selam duasını bilmezler de "sabahınız hayat olsun" veya "hayr olsun" "akşamınız hayat olsun" gibi belirli bir şekilde selam ile sağlık verirlerdi. Gerçi bu da kötü bir şey değildir. Fakat böyle selamların, yalnız dünyanın bir sabah ve akşamıyla kayıtlı, toplumsal gayret ve iyi temennileri bir günden ileri gitmeyen güdük bir medeniyetin âdeti olduğunda şüphe yoktur. Allah Teâlâ, istiynâsı, yani girerken farkettermeyi şart kıldığı gibi müminlere hududsuz bir selamet duygusu vaad ve telkin eden selamı öğretmekle lafzı kısa ve özlü, mânâsı geniş ve herkes için talep edilen bir gaye olacak en güzel bir toplumsal prensip ortaya koymuştur. Şu halde bunu önleyerek diğer iyi temennilerle yetinmek bir cahiliyet eseri olacağından hoş değildir, mekruhtur.

Bir de istiyzân, yani izin isteme kaç defa olmalıdır. Resulullah'tan rivayet edildiğine göre, istiyzân üçtür. Birincisinde kulak verirler, ikincisinde hazırlanırlar. Üçüncüsünde izin verirler veya reddederler. Bu üç izin isteme birbiri ardına acele ettirilmeyip aralarında biraz bekleme ile yapılmalı ve üçüncüsünde cevap verilmezse dönmelidir. Şiddetle kapı çalmak, ev sahibine bağırarak ise haramdır. Zira korkutmayı ve tecavüzü zannettirir, yürek oynatır. Bu konuda indirilen إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ الْهُدُودِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْتَلُونَ "*(Resulüm)! Sana odaların arkasından bağırانların çokları akli ermez kişilerdir*" (Hucurat, 49/4) âyeti yeterli bir kınamadır. Hem de izin isterken yüzünü kapıya karşı tutup durmamalı, sağa veya sola dönmelidir. Resulullah böyle yapardı.

Bir defasında Ebu Said el-Hudri (r.a) kapıya yönelik olarak izin istemişti de Peygamber (s.a.v) لَا تَسْتَأْذِنُ وَأَنْتَ تَسْتَقْبِلُ الْبَابَ "*Kapıya yönelerek izin isteme*"⁽²⁾

(1) İbn Kesîr, a.g.e., III, 280.

(2) el-Hindi, Kenzu'l-Ummâl, 9/25228.

buyurdu. **ذِكْرُكُمْ** Bu istîynâs, yani farkettirerek ve selam vermeden girmemek **هَرَبٌ** sizin için hayırdır. Bir töhmete düşmekten emin kılar güvenlik ve huzuru destekler, iffet ve temizliği artırır, **لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ** gerektir ki tezekkür edersiniz, düşünür, anlar, unutmazsınız. Rivayet edilir ki, Nebiyy-i Ekrem (s.a.v)'e bir adam "Annemden de izin isteyecek miyim?" dedi "evet" buyurdu. "Onun ben'den başka hizmet edeni yok, her girişimde izin mi isteyeyim?" dedi, Peygamber (s.a.v) "Ananı çıplak görmeyi arzu eder misin" buyurdu, "Hayır" dedi. "Öyleyse izin iste" buyurdu.⁽¹⁾

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا Şimdi orada bir kimse bulamazsanız, yani izin vermeye yetkili bir kimse bulunmaz veya hiç kimse olmazsa **فَلَا تَدْخُلُوهَا** artık onlara girmeyiniz **حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ** ta size izin verilinceye kadar sabrediniz. İzin denince, izni geçerli olabilecek kimse tarafından izin, demek olduğunu da hatırlatmaya gerek yoktur. **وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا** Ve eğer size dönünüz, denilirse, o evdekilerden gerek izin vermeye yetkili ve gerekse izin vermeye yetkisi olmayanlar tarafından denilirse denilsin **فَارْجِعُوا** hemen dönünüz, tekrar tekrar izin isteyerek girmekte ısrar edip direnmeyiniz **هُوَ أَزْكَى لَكُمْ** o dönüvermek sizin için daha temizdir. Sabretmekten ve orada dikilip kalmaktan daha uygundur. Çünkü bir zorba veya arsız bir dilenci gibi inad ve ısrar ile kapıda bekleyip durmanın uzak olmayacağı alçak ve uygunsuz töhmetlerden münezzehtir. Ancak bunun karşılığında terkedilmesi caiz ve uygun olmayan bir görev bulunursa, bu müstesnadır **وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ** ve Allah her yaptığınızı bilir. Bundan dolayı bu konuda yükümlü bulunduğunuz işlerden yaptığınız ve bıraktığınız hususları da bilir. Mükafatını ve cezasını verir.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ İçinizde kendinize ait meta' (mal) bulunan ve oturulmayan evlere girmenizde herhangi bir sakınca yoktur. Rivayet edildiğine göre Ebu Bekri's-sıddîk (r.a) "Ya Resulallah! Biz ticaretimizde çeşitli yerlere gider ve hanlara konarız, izin verilmedikçe onlara girmeyelim mi?" demişti.⁽²⁾ Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

GAYR-I MESKÛNE, demek oturan kişi içinde bulunmayan veya içinde kimse oturmayıp boş olan veya oturulmayan yer, demek olabilir.

META': Mal, mülk ve kendisinden faydalanılan şey demektir. Fayda ve istifade edilen herhangi bir şey hakkında kullanılır. Buna göre **فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ** içlerinde herhangi bir şekilde faydalanma yetkiniz ve bundan dolayı bir çeşit girme

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, VI, 173.

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, VI, 176. Alûsî, Rûhu'l-Mcânî, IX, 137.

hakkınız bulunan evler, odalar demektir ki, han, hamam, dükkan, depo vesaire gibi umuma açık olan yerlere şamil olduğu gibi, harap evlere ve kendi evi içerisinde diğerlerinin oturmasına ayrılmış olup da oturanı içinde bulunmayan odalara dahi denir. Çünkü oturan kimsesi içinde iken bu odalara da habersiz ve selamsız girmek gerekirse de, oturan kimsesi içinde bulunmadığı takdirde izin ve haber vermeksizin girmekte günah yoktur. Zira kendisinin eşyası, faydalanma hakkı vardır. Ancak kiraya vererek intifa, yani yararlanma hakkını geçici olsa da başkasına vermiş ise, yine önceki âyetlerin hükmü geçerlidir. İzin olmadan giremez **وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ** ve Allah, sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir. Bundan dolayı herhangi bir eve bir kötülük fikriyle veya bir ayba, bir eksikliğe muttali olmak için girmemeli, Allah'tan korkmalıdır.

يَغْضُوا مِنْ ابْصَارِهِمْ Müminlere -yani mümin erkeklere- söyle, **قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ** gözlerini indirsinler; gerek dışarda, gerek içerde ve gerekse başkalarının evlerine girip çıkarken, otururken kalkarken gözlerini dikmesinler, harama bakmaktan, ayıp bir şey görmekten sakınsınlar. Sofiyeden Şiblî (k.s.)'ye: "**يَغْضُوا مِنْ ابْصَارِهِمْ** ne demektir? diye sormuşlar, demiş ki: "Baş gözlerini haramlardan, kalp, gözlerini Allah'tan gayri şeylerden çeksinler." **وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ** Irzlarını da korusunlar, apış aralarını tamamen koruyup haramdan, bakmaktan saklasınlar, avretlerini örtüp ırz ve namuslarını korusunlar.

FÜRÛC, Fercin çoğuludur. Ferc, aslî mânâsında iki şey arasındaki açıklık demektir. Bu şekilde gerek erkek, gerek dişi insanın bacakları arasındaki açıklığa da gerçek olarak bu isim verilir ki, dilimizde apışarası denir ve bu deyim ile avret mahallinden kinaye de edilir ki, Kur'ânda bu mânâ ile geçmiş ve onun için erkeğe de dişiye de kullanılmıştır. Sonra özellikle kadının ön avretinden kinaye olarak kullanılması fazla yapılmış ve kinaye değil, sarîh denecek derecede bu şekliyle kullanılmıştır. **أَحْصَتْ فَرْجَهَا** "Fercini korudu" (Enbiya, 21/91) bu mânâdadır. "Fercleri koruma" emri haramdan fevkalade korumakla ırzı muhafazadan kinayedir. Ve bu muhafazayı ifade ederken daha evvel konulduğu mânânın delaletiyle avret mahallinin örtülmesi emrini de içinde bulundurur. Bundan başka kinaye mânâsının gereğini ifade ederken hakikatini de iradeye mani olmadığından fûruc kinayesi avret mahallinin sınırlarına da işaret eder. Yani insanın avret mahalli, bilinen cinsel organdan ibaret değil, apış arası denilen açıklık boyunca uzar ki, bunun âzamisi topuklara kadar varırsa da en yakın bilinen azı, diz üstü oturulduğunda belirleneceği üzere göbek altından dizlere kadardır. Bunun için erkeklerde korunması ve örtülmesi farz olan bir avret ma-

halli bu bilinen en az miktarıdır. Fazlası müstehabdır. Kadınlarda da bundan sonraki âyetin delaletiyle tepeden topuğa kadardır. Demek ki, iki diz arasındaki açıklığı örtmeyen elbise, avret mahallinin örtülmesine yeterli, denemeyecektir.

Şüphe yok ki Allah her yaptıklarından haberdardır. Erkeklerin nelere göz diktiklerini, istekleriyle nelere doymak istediklerini, organlarını ne gibi duygularla tahrik ettiklerini, ne maksat beslediklerini, ne düzenler kurduklarını, ne işler çevirdiklerini, ne sanatlar yaptıklarını bilir. Hiçbiri O'na gizli kalmaz. Bundan dolayı, Allah'ın razı olmayacağı şeylerden sakınmak gerekir.

Önce erkekler hakkındaki bu emir ve ihtardan sonra müslümanlar, şimdi de kadınlar hakkındaki şu emre dikkat etsinler.⁽¹⁾

يَغْضُضْنَ Müminelere de, yani mümin kadınlara da söyle: **وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ** Gözlerini indirsinler, helal olmayan erkeklere bakmaktan sakınsınlar, zira bakmak, zinanın postacısıdır, derler.⁽²⁾ **وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ** Ve avret yerlerini korusunlar, tamamiyle örtüp, zinadan korunsunlar. **وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ** Ve zinetlerini teşhir etmesinler. Kadının zineti denince örfte, taç küpe, gerdanlık, bilezik ve benzeri takılar, sürme, kına ve benzerleri ve elbise süsleri gibi şeyler akla gelir. A'râf Sûresi'nde **يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ** "Ey Adem oğulları! Her mescide gidişinizde zinetli elbiseler giyin" (A'râf, 7/31) âyetinde zinetin elbise demek olduğu da geçmişti. O halde bu zinetleri açmak bile yasaklanmış olunca, bunların mahalli olan vücudu açmak öncelikle yasaklanmış olur. Yani vücudlarını açmak şöyle dursun, üzerlerindeki zinetleri bile açmasınlar. Bununla birlikte bir kısım âlimler, burada zinetten maksadın, zinetin takıldığı, kullanıldığı yer olduğu fikrini kabul etmişlerdir ki, yüz, sürme ve allık yeri; baş, taç yeri; saç, örgü ve büklüm yeri; kulaklar, küpe yeri; boyun ve göğüs, gerdanlık yeri; el, yüzük ve kına yeri; bilekler, bilezik yeri; pazular, pazubent yeri; baldırlar; halhal yeri; ayaklar da, eller gibi kına yeridir. Bunlardan başka vücudun kısımları da aslında açılmaz.

Bu âlimlerden bazıları muzaafın hazfi veya zikr-i hâl, irade-i mahal ile "ziynet yeri" takdirinde bir mecaz gözetmiştir. Buna delil olarak da, kadının vücudundan ayrı olduğu zaman o zinetlere normal olarak bakmak ve alıp satmak ittifakla caiz ve mübah olduğunu ifade ve kabul etmişlerdir. Bazıları da

(1) Ki örtünmeyle ilgili olan bu âyetin Ahzab Sûresi'nde de benzerleri gelecektir. (Müellif)

(2) Önce bakışların indirilmesi emirinin gelmesi bu nükteye işarettir. (Müellif)

yine bu delil ile, kadının asıl zineti, vücudunun güzel yaratılışı, zinet yapmaktan gaye de vücudun süslenmesi olduğunu kabul ederek bu zinetten maksadın, yalnız vücut olduğunu kabul etmişler ve kadınların birçoğu yapmacık zinetten uzak bulunmakla zaten zinetli oldukları halde yaratılış zinetinin zaten hepsinde bulunması ve her kadın bedeninin özünde bir zinet olması hükmün genelliği hakkını yerine getirme noktasından bu tahsisin bir destekleyicisi olduğunu söylemişler ve buna göre şu mânâyı vermişlerdir: Kadınlar yaratılıştan zinetleri demek olan vücudlarının hiçbir tarafını açmasınlar.

Doğrusu, doğal olan güzelliklere, zinet denilmekten çok "cemal" denilmesi daha yaygın ve zinet tabiri yapma şeylerle süslenen takılarda meşhur ise de زَيْن للنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَيْنِ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ .. *"Kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşten...aşırı sevgi ile bağlanılan bu gibi şeyler insanlar için bezenip süslendi"* (Âl-i İmrân, 3/14) âyetinin delaletiyle zinet kavramının yaratılıştan olana da sonradan yapmaya da şâmil olduğunda şüpheyi yer yoktur. Zinet ve güzelliğin hakkı da meydana çıkarılmasını kendi sahiplerine tahsis edip başkalarından gizlenmektir.

Hüsn olsa da vâcibü't-tecellî - Gizler onu Hak nikâb içinde

Ağyârına gösterir mi hurşîd- Didârını hiç o tâb içinde

"Güzelliğin ortaya çıkması gerekse de, gizler onu Hak bir örtü içinde

Başkasına gösterir mi güneş, yüzünü hiç o parlaklık içinde"

إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا Ancak görünen kısımları müstesna, O zinetlerden dışa gelen örtülse bile görünmesi doğal olanı, bu hükümden müstesna ve başka bir hükme tabidir ki, bunlar örtünün dış tarafıyla el ve yüz zinetleridir. Çünkü örtünün kendisi de kadının bir zinetidir. Tabiidir ki, bunun dışı görünecektir. El ve yüzünde, namazda görünmesi adettir. Ebu Davud'un Müsned'inde rivayet edildiği üzere, Peygamber (s.a.v) Hz. Esmâ'ya "Ya Esmâ, kadın bülûğa erince ondan görülebilecek olan ancak şudur." buyurmuş ve kendi mübarek yüzüne ve avuç içlerine işaret etmişlerdir. İş yaparken, gerekli eşyayı tutarken ve hatta örteceğini örterken bile elin açılması gerekli olduğu gibi ,zarurî olan bakma ve nefes alma sebebiyle yüzün diğerleri gibi örtülmesinde zorluk vardır.⁽¹⁾ Bir de şahitlikte, mahkemede, bir de nikahta yüzün açılmasına ihtiyaç vardır. Bundan dolayı zaruretler kendi miktarınca takdir olunmak üzere bunların açılmasında sakınca yoktur. Fakat bunlardan geriye kalanlarının açılması, görülmesi, bakılması haramdır ve nâmahremden örtülmesi gerektir.

(1) Ebu Dâvud, Libâs, 31.

Buyuruluyor ki «وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ»⁽¹⁾ ve baş örtülerini yakalarının üzerine vursunlar, başlarını, saçlarını, kulaklarını, boyunlarını, gerdanlarını, göğüslerini açık tutmayıp bu şekilde sımsıkı örtünsünler ve o halde bu emri yerine getirebilecek baş örtüsü kullansınlar. Tefsircilerin nakline göre cahiliye kadınları da hiç baş örtüsü kullanmaz değillerdi. Fakat yalnız enselerine bağlar veya arkalarına bırakırlar, yakaları önden açılır, gerdanları ve gerdanlıkları açığa çıkardı, zinetleri görünürdü. Demek ki, son zamanlarda asrîlik sayılan açık saçıklık böyle eski bir cahiliye âdeti idi. İslâm böyle açıklığı yasaklayıp baş örtülerinin yakalar üzerine örtülmesini emir ile tesettürü farz kılmıştır. Görülüyor ki, bu emirde tesettürün yalnız vacib oluşu değil, özel bir şekli de gösterilmiştir ki, kadın edeb ve temizliğinin en güzel ifadesi budur.

Görülüyor ki bu emir ev içinde veya dışında diye kayıtlanmamıştır. Bu bakımdan mutlaktır. Ancak görünen istisna edildiği gibi, gizlenen zinetlere bakmanın helal olanları da istisna ile bu tesettürün, yani örtünmenin vacib oluşunun, nâmahreme karşı olduğunu anlatmak için bu vücutun kuvvetini ve önemini göstermek üzere bir daha tekid ile buyurulmuştur ki, öyle örtsünler وَلَا يُبْدِينَ ve zinetlerini açmasınlar, açık bırakmasınlar أَلَا لِبُعُولَتِهِنَّ ancak kocalarına veya kendi atalarına, yani babalarına, dedelerine ki amca ile dayı da nikah düşmeyeceğinden bunlara dahildir أَوْ آبَاءَهُمْ veya kocalarının atalarına أَوْ أَوْلَادَهُمْ veya kendi oğullarına أَوْ أَبْنَاؤُهُمْ veya kocalarının oğullarına أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِمْ veya kendi erkek kardeşlerine أَوْ أَخَوَاتِهِمْ veya kendi kadınlarına; müminlerin kadınları, yani müslüman kadınlar veya hizmet veya sohbetlerinde özel yeri bulunan kadınlardır.

Demek ki, özelliğini bilip tanımadıkları yabancı kadınlara da açılmaları caiz olmayacaktır. Önceki müfessirlerin çoğunluğu demişlerdir ki; müminlerin kendi kadınları demek, kendi dinlerinde olan müslüman kadınlar demektir. Bundan dolayı müslüman kadınları müslüman olmayan kadınlara açılmamalıdır. Fakat bazıları da bunu istihisane hamlederek müminlerin kadınları, hizmet veya sohbetlerinde bulunan gerek müslüman, gerek müslüman olmayan kadın cinsi demek olduğunu söylemiştir ki, Fahrüddin Râzî buna "mezhep budur" demiştir.⁽²⁾ Önceki daha ihtiyatlı, bu ise daha uygundur.

أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ veya ellerinin altında malik oldukları cariyelerine

(1) Humür, "hımâr"ın çoğuludur ki, baş örtüsü demektir. Cuyûb da ceybin çoğulu, ceyb de elbisenin yakasıdır. (Müellif)

(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIII, 208.

التَّائِبِينَ غَيْرِ أُولَى الْأَرْثَةِ مِنَ الرِّجَالِ veya erkeklerden ırbe sahibi olmayan hizmetçilere, yani kadına ihtiyaç duymaz olmuş, şehveti kalmamış salihlerden ihtiyarlar veya bunaklar veya kadın işini bilmez, yalnız yemeklerinin fazlasından yemek için şunun bunun arkasına takılır miskinler güruhu veyahut erkekliği yok, yaratılıştan iktidarsız uşaklar; bunda hadım edilmiş ve mecbûbün, yani erkeklik uzvu kesilmiş olanların da dahil olacağını zannedenler olmuş ise de, Keşşâf Tefsiri'nde ve Ebu Hayyan'da zikredildiği üzere İmam-ı Azam Ebu Hanife Hazretlerine göre bunları istihdam etmek, tutmak, alıp satmak helal olmaz. Bunları tutmak selefin hiçbirinden rivayet edilmiş değildir.⁽¹⁾ Çünkü bunda hadım etme gibi bir kötülüğe düşmeye teşvik vardır. Halbuki hadım etmek haramdır.

أَوْ الطُّفْلِ الذِّينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ. veya henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına. Buraya kadar zikredilen on iki istisnaya da bir dereceye kadar zinetlerini açabilirler.

BİRİNCİSİ: Kocalar için vücutlarının tamamına bakmak helaldir. Çünkü zinetten kasıt onlardır.

İKİNCİSİ: Zikredilen mahremlerine bilinen zinet yerlerinden yüz, el ve ayaklarla, iş ve hizmet anında açılan başını, saçını, kulaklarını, boynunu, kollarını ve inciklerini açabilir. Onların da bunlara bakmaları helaldir. çünkü yakınlıklarından dolayı birarada bulunmaları gerekir. Ve fitne düşünülemez. Fakat karnını ve sırtını göstermek caiz değil, arsızlıktır.

ÜÇÜNCÜSÜ: Erkeğin erkeğe karşı olduğu gibi kadının kadına karşı avreti de göbekten dize kadardır. Geri kalan kısmına bakması caizdir.

DÖRDÜNCÜSÜ: Erkeklerden kadına ihtiyacı kalmamış, cinsi güçten düşmüş hizmetkârların, etkilenmemek ve fitne düşünülmemek itibariyle bakmaları, mahrem olanların bakmasına benzer.

BEŞİNCİSİ: Çocuklar mükellef değildir. Ancak anlayış ve idraklerine göre edeb ve terbiye öğretilmesi gerekir.

ALTINCISI: Bu örtünme emri, esir cariyeler hakkında değil, hür olan müslüman hanımlar hakkındadır.

İşte böyle hür kadınların, bu istisna edilmiş kimselerden başkasına zinetlerini göstermemeleri, kendi iffet ve korunmaları ve güzel geçimleri noktasından gayet önemli olduğu gibi, yabancı erkekleri etkilememek, günaha sokmamak,

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 62; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 448.

edeb ve iffet telkin etmek noktasından da çok önemli olduğundan, özellikle bu noktayı da düşündürmek ve tesettür emrinin kuvvet ve şumülünü bir daha hatırlatmak üzere, yürüyüş tavırlarının bile düzeltilmesi için buyuruluyor ki: **وَلَا يَخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ بَضْرُنَّ بَارِجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ** gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar, yani baştan ayağa örtündükten sonra yürürken de edeb ve vakar ile yürüsünler. Örtüp gizledikleri sunî veya doğal ziynetler bilinsin diye, bacak oynatıp ayak çalmasınlar, çapkın yürüyüşle dikkat nazarları çekmesinler; çünkü erkekleri tahrik eder, şüphe uyandırır. Fakat unutulmaması gerekir ki, kadının bu konuda başarısı daha önce erkeklerin iffeti ve görevlerine dikkati ve toplumda olanların gayreti ve özeni ile mütenasip, bunlar da Allah'ın yardımı ile ayakta durabilir. Onun için bu noktada Resulullah (s.a.v) den bütün müslümanlara hitap ve erkekleri zikredip kadın'arı da içine alacak bir şekilde buyuruluyor ki:

وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Ve ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz. Demek ki bozuk bir toplulukta kurtuluş ümid olunmaz, toplumun bozukluğu da kadınlardan önce erkeklerin kusur ve hatalarındandır. Bundan dolayı başta erkekler olmak üzere erkek dışı bütün müminler imana yaramayan ve cahiliyyet izleri olan kusur ve hatalarından tevbe ile Allah'a dönüp Allah'ın yardımına sığınıp emirlerine özen ve dikkat göstermelidirler ki, topluca kurtuluşa erebilsinler. O halde herkesin kurtuluşu bakımından iş sahipleri ve ilgili şahıslar şu emirlere de özen göstermelidir.

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ

عِبَادِكُمْ وَأِمَّا أَنْ يَكُونُوا فَقَرَاءَ يُغْنِيهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ

وَاسِعٌ عَلَيْهِ ❷ وَلَيْسَ تَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى

يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي

أَتَيْكُمْ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْبُرْجَانِ إِنْ أَرَادَنْ تَحْصُنَا لَتَبْتَغُوا

عَرَّضَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْمُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ
غَفُورٌ رَحِيمٌ

Meâl-i Şerifi

32- Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.

33- Evlenme imkanını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden) mükatebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir iyilik görüyorsanız, hemen mükatebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki, zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ EYÂMÂ, "eyâyim" den kalbedilerek "eyyim" 'in çoğuludur. Eyyim, gerek bekar, gerek dul olsun kocası olmayan dişiye ve karısı olmayan erkeğe denir ki biz buna bekar diyoruz. Bundan başka eyyim, hür kadına ve bir kimsenin kızı, kız kardeşi, teyzesi gibi yakın akrabasına da denir ki, bu iki mânâyı göre dilimizde karşılığını bilmiyoruz. Âyette bu mânâlara da delalet yok değildir. مِنْكُمْ kaydı ile köle ve cariyeye karşılığı bu yöne temas eder. Fakat bunlar ayrıca açıklandığından bütün müfessirlerin "eyâmâ" lafzında esas ve umumî olan evvelki mânâyı almışlardır. O halde meâl şu olur: Siz hür müminlerden hür kadın ve erkek bekarları وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ve kölelerinizden, halayık ve cariyelerinizden iyileri özel ve genel velayetiniz sebebiyle evlendiriniz, nikahlarına müsaade ve yardımcı olunuz ki ihmal yüzünden fenalığa düşmesinler. Çünkü nikah insan cinsinin devamının tutanağı olduğundan bizzat gaye olduğu gibi toplumu bozucu ve nesli yok edici sefahatten koruyan bir hayırdır, bir güzellik ve iyiliktir. Bundan dolayı kolaylaştırmak ve çoğaltmak da önemli bir hayır ve emir sahiplerine önemli bir görevdir.

Görülüyor ki burada köle ve cariyeler bölümünde "salah" yani iyilik kaydı konulmuş, hürler bölümünde konulmamıştır. Çünkü müslümanlara yakışan ve aslolan iyiliktir. Ve burada "salah"ın mânâsı, ahlâkî iyilik ile beraber nikaha ve nikah hukukuna kabiliyettir.

Bu hususta ilk önce malî kudreti ileri sürmek isteyenlere karşı buyuruluyor ki **اِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ** eğer fakir iseler Allah, onları kendi lütfu ile zenginleştirir. Bundan dolayı iki taraftan biri yalnız fakirliği bahane ederek vazgeçmesin, Allah'ın fazlından ümidini kesmesin, nikah ile bekarlıktaki ihtiyaçların önemli kısmından kurtulunmuş olur. **وَاللَّهُ وَاسِعٌ** Ve Allah'ın (lütfu) geniştir, keremi çok, kudreti geniş bir ganîdir. Dilediğine ümit edilmedik yerden lütuf ve cömertliği ile geniş rızık verir. Fakat mecburî değil, dilerse verir. **عَلِيمٌ** Alîm'dir. Kimine çok, kimine az verdiğinin hikmetini de bilir. **وَلَيْسَتَعْتَفُ الذِّينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا** Nikaha güç yetiremeyenler de, teşebbüs ettiği halde nikah için gerekli olan şeyleri tedarik edemeyen ve yardım göremeyen bekarlar da **حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ** Allah kendilerini varlıklı kılincaya kadar iffetini korumaya çalışsın ve bu cümleden olarak **الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الْكِتَابَ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ** ellerinizin altında bulunanlardan mükatebe yapmak isteyenleri **فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا** eğer kendileri hakkında bir iyilik biliyorsanız hemen mükatebe yapınız.

MÜKÂTEBE: Kitabete kesişmek, köle veya cariyenin vermeyi taahhüd ettiği bir bedel karşılığında hür olmak üzere kendisini efendisinden satın alması anlaşmasıdır ki, bedeli ödeyince hür olur. **وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْنَاهُمْ** Ve Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara veriniz **وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِيَبْتِغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا** ve dünya hayatının geçici menfaatlarını elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Rivayet edildiğine göre münafık Abdullah b. Übeyy b. Selûl altı cariyesini zorla zinaya sevk ediyordu. İkiisi gelip Resulullah'a şikayet ettiler, bu âyet indirildi⁽¹⁾ Bu cümlelerin önceki geçen cümleye olan bağlantısıyla anlamı da şu mânâyâ gelir:

İşte yukardaki emirleri ihmal etmek namuslu kimseleri istemeyerek zinaya sürüklemeye yakın kötülüğe sebep olur. O halde günah kimin? Zorlayanın mı? Zorlananın mı? İkiisinin de mi? **وَمَنْ يُكْرِهْنَهُنَّ** Kim onları zor altında bırakırsa **فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ** şüphe yok ki Allah, onlar zorlandıktan sonra, yani o cariyeler razı olmayıp zorla sürüklendikten sonra bu biçarelere **غَفُورٌ رَحِيمٌ** çok bağışlayıcı ve merhametlidir. Yani yapılan fiilin zorlayan için de zorlanan için

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VI, 193.

de günah olduğunda şüphe yoktur. Fakat zorlanan biçareler de bu günaha razı olmayıp zorla sürüklendiklerinden dolayı özür sahibidirler. Ve bağışlayıcı ve merhamet sahibi olduğunda şüphe olmayan Allah yanında bağışlanmaya ve merhamet edilmeye layıktırlar. Bu sebepten bu zavallılara acımalı kurtulmaları için yardım etmelidir. Fakat zorlamayı isteyerek yapanlar, sûrenin başında geçtiği üzere acımaya layık olmayıp razı olduğu günahın azabına layık oldukları gibi, zorlayanın da bütün vebali yüklenerek büyük azab ve nefrete müstehak olduğunu hatırlatmaya gerek yoktur.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ
وَمَثَلًا مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلنَّاسِ

Meâl-i Şerifi

34- Andolsun ki biz size açık açık bildiren âyetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnekler ve takvaya ulaşmış kimseler için öğütler indirdik.

Bu âyet, kendinden önceki ile sonrakine bir bağlama âyetidir. Ki sûrenin öncesini hatırlatarak gerektiği şekilde bir daha hatırlamaya, davetten sonra gelecek kısma bir düzenlemedir. Mânâsı bütün Kur'ân'a uygun olmakla beraber her şeyden önce bu sûreye aittir. Gerçekte sûrenin başlangıcında hatırlatıldığı üzere, buraya kadar Allah'ın emrettiği birtakım hükümler ile hak ve hakikatı açıklayan âyetler ve ibret alınacak acayip bir kıssa ve müttakîler için kurtuluş nurları, saçan büyük bir nasihat ve öğüt indirilmiştir. **Sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnek**, ibret için temsil olunacak acaib bir kıssa, bir ibret destanı. Bununla Kur'ân'ın birer ibret misali insanı hayrette bırakan kıssalarına, belîğ temsillerine işaret olunmakla beraber, özellikle ifk kıssasının âlemde ilk meydana gelmiş bir olay olmadığı ve mesela Hz. Yusuf ve Hz. Meryem kıssalarında geçtiği üzere mazide geçen büyük zatların da buna benzer iftira ve bühtanlara maruz olmuş bulundukları ve bu gibi belaların onlar hakkında bir şer değil, şan ve şereflerini yükselten bir hayır olduğu müttakîlere bir öğüt olması için hatırlatılarak zihinler, gönüller aydınlatılmış ve o ka-

ranlıklar içinde bu ilâhî aydınlatma ve açıklamaya düşen aydınlık, ilerde geleceği üzere Nur âyetinin temsiline bir tecellî aynası kılınmıştır.

Anladınız ya:

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِثْلِ شَوْءٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ
الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ
مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ
وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيُضِيئُ
اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ فِي بُيُوتٍ
أِذْنَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ وَيَذْكُرَ فِيهَا أَسْمَهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ
وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ
وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيزِيدَهُمْ
مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

Meâl-i Şerifi

35- Allah, göklerin ve yerin nurudur (aydınlaticısıdır). O'nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba bir billur içindedir; o billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturulur. (Bu öyle bir ağaç ki) yağı, nerdeyse, kendisine ateş değmese bile ışık verir. (Bu

ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruyla hidayete iletir. Allah insanlara (işte böyle) misal verir; Allah her şeyi bilir.

36- (Bu kandil) birtakım evlerdedir ki, Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin okunmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu tesbih ederler.

37- Birtakım insanlar (Allahı tesbih ederler) ki, ne ticaret ne de alışveriş onları Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekat vermekten alıkoymaz. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.

38- Çünkü Allah, kendilerine işledikleri amellerin en güzeli ile ecir verecek, lütfundan fazlasını da bahşedecektir ve Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

الله نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Allah, göklerin ve yerin nurudur. Bütün âlemi meydana koyan, kâinatı gösteren, hakikati bildiren, gözleri gönülleri şenlendiren O'dur. O olmasaydı, hiçbir şey bulunmaz, hiçbir hakikat sezilmez, hiçbir neşe duyulmazdı.

Âlemde görünen âyetlerin en belirginini, duygu ve idrakimizi en çok kapsayanı, görüşümüzde bir etken olan ışık olayıdır. Işığın gözümüze teması anında dışımızdakiler ile özümüzdekilerin birbirine ulaşıp birleşmesi halinde parlayan ve genişlettiği cisimlerin dış yüzeylerini açığa çıkaran saydam ve güzel tecellisine de nur denilir ki, ışığın bir özel görünüşü olmak üzere, ışıktan farklı ve bazen ona karşıt olarak kullanılır. Şu halde nur, güzel tecellî âyeti olan hoş bir ışık tecellisidir. Ve bundan dolayı, her zaman övme yerinde kullanılır.

Bununla beraber aslı, görüşle ilgili karanlığın zıddı olan nur kavramı, Ragıb'ın Müfredat'ında dediği gibi ışık kavramından daha geneldir.⁽¹⁾ Işığa ve ışığın gösterişli kırılmasına ve ışığın yansımaya da söylenildiği gibi, gerek duyguya ait ve gerekse akıl ve idrake ait her çeşit karanlıkların zıddı olan vicdan ve sezgide ortaya çıkan dış ve iç tecellî ve doğuşların hepsine de nur denilir. Hatta Allah Teâlâ'ya mecazen de olsa ışık demek caiz olmadığı halde, bu âyette Nur ism-i şerîfi geçmiştir. Halbuki En'am Sûresi'nin başında; الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ "Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur." (En'âm, 5/1) âyeti, Allah'ın, nurun kendisi değil, var edicisi ve zıddı olan her çeşit karanlık ile nur O'nun var ettiği, ya-

(1) Ragıb el-İsfahânî, a.g.e., 508.

rattığı eseri olduğunu bildirmişti ve nuru Allah'a denk tutanları **لَمْ يَدِينُوا كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ** "Sonra kâfir olanlar, kendilerini yaratan, besleyip büyüten Râhleri ile bir tutuyorlar" (En'am, 5/1) azarlaması ile sakındırmıştı. Bundan dolayı Allah'a nur denilirken, bu noktadan habersiz bulunmamak ve müteşabih bir mânâ olduğunu bilmek gerekir.

İlk önce bu iki âyetin karşılaştırılmasında ilk akla gelen mânâ "Allah, göklerin ve yerin nurunun var edicisidir." meâlinde olmasıdır. Onun için tefsircilerin birkısmı bunu ismi fâil sigası ile, yani **مُنَوِّرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** "gökleri ve yeri nurlandıran, aydınlatan; gerek cisme ve gerekse ruha ait nurlar ile nurlandıran" diye ifade etmişlerdir. Çünkü nur, aydınlatıcıdır. Bu ifade âyetteki nurun olay mânâsına değil, fâil mânâsına; göklere ve yere izafetinin de, mef'ûlüne izafet olduğunu göstermesi itibarıyla bir anlam ifade ediyorsa da münevvin, nurun yapıcısı olması gerekmeceğinden eksiktir. Halbuki Allah'ın, nurun yaratıcısı olduğu Kur'ân'da açıkça belirlenmiştir. Bundan dolayı, müfessirler burada daha birçok açıklamalarda bulunmuşlardır. Felsefeciler ve sofiler de işrakıyye (sûfistâiyye) nazariyesine temas eder gibi gördükleri bu âyet hakkında uzun bahisler yapmışlar. Hatta Gazalî, bu âyetin tefsiri için «مَشْكَاتُ الْأَنْوَارِ» adında bir eser yazmıştır ki, bazı noktalarını özetleyelim; şöyle ki:

Nur ismi, lügatte güneşten, aydan, ateşten şu uzayda yer tutan şu cisimlerin dış yüzlerine vuran hale konulmuş bir isimdir. Ve bilinmektedir ki, bu halin şeref ve faziletine özelleştirilmesi, gözle görülen şeylerin bu sebeple ortaya çıkıp görülmesi itibarıyledir. Sonra şu da bilinmektedir ki, bütün bu görülen şeyleri idrak etmek, onların ışık almalarına bağlı olduğu gibi görececek gözün var olmasına da bağlıdır. Çünkü gözle görülen şeyler, ışık aldıktan sonra dahi körlere gözükmez. O halde gören ruh, ortaya çıkma ve görünmede vazgeçilmez bir rükün olmakta, görünen ışığa denktir, eşittir. Sonra şu yönden ona tercih de edilir. Çünkü gören ruh, idrak edici, yani anlayıcıdır; idrak onunla mümkündür. Dışardaki ışık ise idrak edici değildir. Kendisiyle idrak olunan yani idrake sebep olan değil, belki idrak anında bulunandır. Ve o halde gösterme vasfı, görülen nurdan fazla gören nurun hakkıdır.

Bunun için nur ismini, gören göz nuruna, tereddüt etmeden, kullandılar da "nur-ı aynım" (gözümün nuru), "falanın nûr-ı basarı zayıfladı..." (Fılan kimse-nin görmesi zayıfladı) ve gözleri görmeyen kimse hakkında "nûr-i basarını kaybetti" (gözünün görme özelliğini kaybetti) dediler. Bu böyle olunca şunu da söyleyelim ki, insanın bir basarı, yani gözü; bir de basireti, yani idraki vardır.

Basar, yani göz; ışığı ve renkleri algılayan gözdür. Basiret de idrak ve akıl kuvvetidir. Bu iki idrakten ikisi de idrak edilenin görülmesini gerektirir. Bundan dolayı ikisi de nurdur. Fakat göz nurunda bazı kusurlar saymışlardır ki, bu kusurlar akıl nurunda yoktur. Netice olarak görme duygu ve gücü, kendisini ve idrakini ve diğer gözle görülen parçalar ile akılla bilinen parçaları ve her şeyi, geçmiş ve geleceği göremediği halde; akıl duygu ve gücü, hem kendini, hem idrakini, hem âletlerini, hem her şeyi idrak eder. Ve göz idrak ve duygusundan çok ilerilere ve derinliklere gider.

Bu sebepten, nur isminin gözün algılamasından çok, akıl algılamasına daha uygun olduğu ortaya çıkar. Bununla beraber aklî nurlar da kusur ve hatadan tamamen kurtulmuş değildir. Önce hallerin tam olarak bilinmesinde, bulunması gerekli olan ve yaratılıştan gelen düşünceler, insan cevherinin gereklerinden değildir, beraber doğmaz; bebek bunları elbette bilemez. *هُوَ الَّذِي أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا* "Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı" (Nahl, 16/78) Bu fitrî nurlar sonradan ortaya çıkmaktadır. Buna isabette bir sebep gerekir. Bütün sebepler de netice olarak Allah'a dayanır.

Nazarî düşüncelere gelince, bunda da insanın yaratılışına çoğunlukla hata isabet ettiği muhakkaktır. Dolayısıyla akıl, bir yol göstericiye, bir mürşide muhtaçtır. En yüksek mürşid ise Allah kelâmıyla peygamberlerin irşadıdır. Ve gerçekte akıl ve basiret gözünde Kur'an âyetleri, madde gözünde güneş ışığı yerindedir. Güneşin ışığına nur denildiği gibi Kur'an'a da nur denilmesi daha önceliklidir. Ve işte bununla *فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا* "Allah'a Peygamberine ve indirdiğimiz, o nura(Kur'âna) inanın" (Teğabün, 64/8), *قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ*, *وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا* "Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik." (Nisâ, 4/174) âyetlerinin mânâsı ortaya çıkar.

Bu bakımdan, Peygamberin açıklamasının, güneşin ışığından daha kuvvetli olduğu ortaya çıkınca, onun kutsal nefsinin, nurlulukta güneşten daha yüksek olması gerekir. Nitekim Allah Teâlâ *وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا* "Onların içinde bir çerağ (güneş) ve nurlu bir ay yarattı." (Furkan, 25/61) diye güneşi yalnızca bir çerağ (kandil) olmakla vasıflandırdığı halde, Resul-i Ekrem Muhammed Mustafa (s.a.v)'yı da *سِرَاجًا مُنِيرًا* "Nurlu bir kandil" (Ahzab, 33/46) diye sıfatlandırmıştır. Demek ki âlemden bulunan cisimlerden güneşin diğer bir cisimden faydalanmaksızın başkalarına nur vermesi özelliği, peygamberde daha kuvvetlidir. Peygamberlik nuru, diğer beşerî şahıslardan istifade etmeksizin diğerlerine nur verir. Fakat güneşin gökyüzündeki diğer kuvvetlerle alakası yok olmadığı gibi,

şu da aklî ve naklî delillerle bilinmektedir ki, peygamberlerin ruhlarında meydana gelen nurlar dahi meleklerin ruhlarında meydana gelen nurlar ile ilgilidir. Nitekim: *"Allah melekleri ruh ile, kullarından istediği kimseye kendinden bir vahiy ile gönderir"* (Nahl, 16/2), *"Onu, Ruhu'l-Emin, senin kalbine indirdi."* (Şuarâ, 26/193), *"De ki: Onu Ruhu'l-Kudüs, Rabbinin katından hak ile indirdi."* (Nahl, 16/102), *"O vahyedilenden başkası değildir. Çünkü onu kuvvetlinin kuvvetlisi Cebrail öğretti."* (Necm, 52/4-5) buyurulmuştur.

Yani gerçek olarak bilinmektedir ki, gökyüzü cisimleri çeşitli olduğu gibi semavî ruhlar da çeşitlidir. Bazısı faydalı, bazısı faydalananıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Cebrail (a.s)'in vasfında *"Kendisine uyulan emin'dir"* (Tekvir, 81/21) buyurmuştur. O meleklerin itaat olunanı, boyun eğilene olunca şüphe yoktur ki, itaat edip boyun eğenler onun emri altındadır. *"Bizden herbirimiz için belli bir makam vardır"* (Sâffât, 37/164) âyetince her birinin bilinen bir yeri vardır. Şu halde aynı sebeble bunlarda da faydalanan, faydalananadan daha çok "nur" ismine hak kazanmıştır. Ve bu şekilde ruhlar âlemindeki nurların derecelerine, cisimler âleminde de bir misal vardır. Mesela güneşin ışınları aya varıp oradan bir evin içine girerek duvardaki bir aynaya düşse, sonra bundan diğer duvardaki bir aynaya aksetse, sonra ondan su dolu bir tase düşse, daha sonra bundan evin tavanına yansısı, bunların en büyüğü kaynak olan güneşteki nur, ikinci olarak aydaki, üçüncü olarak birinci aynadaki, dördüncü olarak ikinci aynadaki, beşinci olarak sudaki, altıncı olarak tavandakidir. Ve hepsinde ilk çıkış noktasına yakın olan, uzak olandan daha güçlüdür. Bunun gibi gökyüzü nurlarında da derece derece istifade edilen nurun doğup parlaması, istifade edenden daha kuvvetlidir. Ve bütün bu nurlar, artarak ve yükselerek en büyük nurda sona erer ki, bu da Allah Teâlâ indindeki yeri itibarıyla ruhların en büyüğü olan ruhtur ki, *"Ruh ve meleklerin saf saf olup durduğu gün"* (Nebe, 78/38) ilâhî kelâmındaki ruhtan maksat odur. Gerek aşağıdaki ateşlerin ışığı gibi bayağı ve gerek yukardaki güneş ve ay ve yıldızların ışığı gibi yüce ve ulvî olsun, bütün bu duygularla elde edilebilen nur ve ışıklar ve bunun gibi gerek yerdeki peygamberler ve velilerin ruhları ve gerek semâvî nurlar olan melekler olsun bütün bu aklî nurların hepsi, O'nun zatı dolayısıyla mümkünler cümlesindendir. Başkasının sebebiyle var olan da kedi kendine kalınca yokluğa hak kazanmış olur. Varlığı kendinden değil, başkasındandır. Halbuki, yokluk zulmet ve karanlık, varlık nur ve aydınlıktır. Buna göre

Allah'tan başka her şey O'ndan sebep karanlıktır, yoktur .Ve ancak Allah Teâlâ'nın nurlandırmasıyla, nurludur, O'nun var kılmasıyla vardır. Varlıklarından sonra meydana gelen bilinişlerinin hepsi de Allah'ın varlığından meydana gelir. Yokluk karanlığında iken onları varlık ile ortaya çıkaran ve bilinmemelik karanlığında iken üzerlerine bilinme nurlarını gönderen ancak Allah Teâlâ'dır.

Özet olarak, her şeyin ortaya çıkışı ve bilinmesi ancak O'nun açığa çıkarması ve bildirmesiyledir. Nur'un özelliği de ortaya çıkma, parlama ve bulunmadır. O halde açıkça ortaya çıkar ki, gerçekte mutlak nur, Allah Sübhânehû ve Teâlâ'dır. Ve O'ndan başkasına nur demek mecazdır. Fakat Allah gerçekten nur ise ispatında delile neden ihtiyaç duyuluyor? Bunun cevabını önce göze ait görünen nura göre anlamak kolaydır. Bir gündüz ışığında baharın yeşilliğini gördüğün zaman hiç şüphesiz bilirsin ki, sen renkleri görüyorsun ve çok defa sen renklerle birlikte başka bir şey görmüyorsun zanneder de yeşillik yanındaki yeşillikten başka bir şey görmedim dersin, ışığı farketmezsin. Fakat güneş batarken o rengin üzerine ışığın düştüğü hal ile düşmediği halde mecburen fark edersin de şüphesiz tanırırsın ki nur, renkten başka bir mânâyadır. Renkler ile beraber algılanır ve idrak olunur. Kuvvetli birleşiminden dolayı farkedilmez, açıklığının şiddetinden dolayı gizli kalır. Açıklık, böyle bazan gizli kalmaya neden olur.

Bu bilinmiş olunca şimdi şunu da bilmek gerekir ki, her şey, göze açık ışık ile görüldüğü gibi, yine batınî basirete de her şey Allah ile gözükür. Allah'ın nuru her şey ile beraber bulunur da fark edilmez. Ancak bunda diğerinden bir farklılık vardır: Görünen nurun güneşin batması ile kaybolup gizlendiği düşünülür. Fakat her şeyin kendisi ile ortaya çıktığı ilâhî nurun batması veya kaybolması düşünülemez ve değişmesi imkansız olduğundan eşya ile daima beraber kalır. Ayırmakla delil getirmek yolu, kesilmiş olur. Onun kaybolmasını düşünsen gökler ve yerler yıkılır, kendinden geçersin. O zaman zarurî ilim meydana gelecek bir fark idrak olunur.⁽¹⁾ Fakat eşyanın hepsi yaratıcının varlığına

(1) Yani Allah'ın gaybı, eşyadan, nazarın kesilmesiyle, vücudu ise ancak eşyanın son bulması ve yok olmasıyla düşünülebilir. Ve o vakit *كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ* "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı bakî kalacak." (Rahmân, 55/ 26-27) sırrı ortaya çıkar. Sofiyye buna insilâh veya fenâ derler ki, *مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا* "Ölmeden önce ölünüz" mertebesidir. Bunu hayatta mümkün değil, zannetmemelidir. Resulullah'a Kur'ân vahyolunurken gelmesi mu'tad olan istiğrakin hikmeti bu idi ve bu hakikaten bir sıyrılıp çıkma (insilâh) idi ve bunun daha yükseğinde mi'rac meydana geldi. Tamamı da ölüm ile ahirettedir. *وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ* "Sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine kulluk et." (Hicr, 15/99) Fakat filozoflar bunu ancak farazî bir şekilde düşünebilirler ki, nihayet

şahitlik yapmakta bir ifade üzere eşit olduklarından ve bazısı değil, her şey, bazı zaman değil, her vakitte O'na hamd ile tesbih eylediklerinden ayrılık kalkmış, gizli yol kalmıştır. Zira marifette görünen yol, eşyayı zıddıyla tanımadır. Bundan dolayı, hiç zıddı olmayan ve hiç değişmeyen gizli kalması uzak görülmemelidir. Onun gizliliği, açıklığının şiddetindendir.

فَسُبْحَانَ مَنْ اخْتَفَى عَنِ الْخَلْقِ لِشِدَّةِ
ظُهُورِهِ وَاجْتِنَابِ عَنْهُمْ بِإِشْرَاقِ نُورِهِ ..

"Açıklığının şiddetinden dolayı yaratıklardan gizlenen ve nurunun parlaması sebebiyle onlara karşı perdelenen Allah'ın şanı ne yücedir!"

Gazâlî'nin bu nurlu sözleri hoştur. Fakat araştırıldığında neticesi şu oluyor ki: Allah'ın nur olmasının mânâsı bütün âlemin ve âlemdeki bütün duygularla algılanan nurların ve bilinen kuvvetlerin yaratıcısı ve mücidi, yani nurun yaratıcısı olması ve bundan dolayı nurdan ' asıl istenilen, nurlandırma ve meydana çıkarma, belirme ve açığa çıkma mânâlarının hakikatinin özü nurdan ve nuru bulandan çok nuru yapana ait olacağından nur isminin Allah'a daha uygun bulunmasıdır. Yalnız bu son noktada Gazâlî, izafî karşılığı olan hakikat ile mecaz karşılığı olan hakikati karıştırmıştır. Şüphe yok ki nuru yapan, nurun fevkindadır, yani ondan üstündür. Fakat bundan dolayı nuru yaratana nur denilmesi dilbilgisi yönünden hakiki mânâsında değil, mecaz olur. Hakikati o nurun sahibi olmasıdır. Böyle düşünmesi uygun değil yanlıştır.

Gerçek budur ki, yanlış bir düşünceye meydan bırakmamak için âyetin kendisi bunun, bir teşbîh-i belîğ ile temsilî bir ifade olduğunu açıklamaktadır. Şöyle ki; **مَثَلُ نُورِهِ** **nurunun misali**, burada nurun Allah'a muzâaf kılınması da gösterir ki, öncekindeki mânâsı zahirine hamledilmediği gibi göklere ve yeryüzüne izafeti de hakikî sahibine izafet değildir. Yani gökleri ve yeryüzünü aydınlatan ve gerçek sahibi Allah olan nurun, varlık nurunun, hidayet nurunun, peygamberlik nurunun, Kur'ân nurunun, iman nurunun hayret verici vasıflarının temsili, yani benzetmesi şudur:

كَمِثْرَةٍ Sanki bir mişkât, yani arkasına nüfuz edilmez dairevî veya çokgen bir pencere. Dikkat edilirse gökyüzünde her cismin vucudu böyle arkası kapalı, önü özel bir uzaklık içinde açılmış bir pencere, bir hücre halinde yükselir. **فِيهَا**

nazarî ve hayalî bir yok oluş olur. Özellikle karanlık gecelerin, göz yumup murakabeye dalmanın, hak olan gaybı mülâhaza edebilmeye yardımı vardır. **وَالْبَلَدُ إِذَا سَجَى** Kasemleriyle gecenin yüceltilmesi ve öğülmesi ve "Allah geceleri dünya semasına iner" (el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, II, 3397.) hadis-i şerifî de buna delalet eder. (Müellif)

مصباح Ki içinde bir misbâh vardır.

MISBÂH: "Sabah ve Sabâhat" maddesinden ism-i alettir ki, sabah gibi hoş ve kuvvetli aydınlık veren lamba demektir. Kur'ân'da güneşe sirâc denilmiş olduğu halde, burada misbah denilmiş olması, bunun yanında güneşin normal bir kandil kadar kalacağına işaret eder. **المِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ** O misbah, bir billurda **الرُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ** sırça, yani billur, sanki inciye benzer bir yıldız. İncimsi yıldız, zühre ve müşteri gibi inci saflığı ve güzelliği ile parıldayan bir yıldız. Öyle berrak, öyle güzel, öyle hem göklerin, hem yerin güzelliklerini kendinde toplayan bir cam. Mişkât da o camın içindeki lamba **يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ** mübarek bir ağaçtan, öyle bir zeytinden tutuşturulur ki **لَا شَرْقِيَّةٌ وَلَا غَرْبِيَّةٌ** doğuya da, batıya da nisbet edilemez. Bunda başlıca iki mânâ vardır:

Birincisi, yalnız öğleden önce güneş gören doğuda değil, yalnız öğleden sonra güneş gören batı tarafında da değil hem doğuya, hem batıya bakan tepenin tam ortasında. Çünkü böyle bir yerde bulunan zeytinin yağı son derecede saf ve güzel olur.

İkincisi, yön şüphelerinden uzak, yani bildiğiniz dünya zeytinlerinden değil, mekanı olmayan bir zeytin demek olur. Önceki mânâ kendisine benzetilenin herkesce düşünülebilecek bir özelliği olmasından dolayı temsilde terşih, ikinci mânâ ise benzetilenin özelliğine işaret etmek yönünden bir tecrid ifade eder. Terşihin faydası benzetmeyi bir açıklama ile kuvvetlendirmektir. Tecridin inceliği de benzetilenin belirgin bir yönüne işaretle kendisine benzetilene üstünlüğünü ve bundan dolayı benzetmenin yanaşamayacağı bir hakikat noktasını ortaya koymaktır.

Netice olarak öyle bir zeytin ki **بَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ** yağı, neredeyse, kendisine bir ateş dokunmasa bile ışık verir. Bir elektrik gibi hemen yanmaya hazır; o derece saf ve parlaktır. Özet olarak Allah nuru, **نُورٌ عَلَى نُورٍ** nur üzerine nurdur. Yani temsilden zannolunacağı gibi sınırlı beş kat değil, birisi veya tamamı da değil, sınırsız olarak her nurun kat kat üzerinde, sınırlandırılması ve bilinmesi mümkün olmayan bir nurdur. O halde onu niye herkes bulamıyor? İstenilene niye eremiyor? denilirse **يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ** Allah, o nuruna veya o nuruyla dilediği kimseyi hidayet eder. Dolayısıyla herkes hak delili göremez, hak âyetlerini bilemez, hakkın isteğine eremez. Herkes peygamber veya velî veya mümin veya arif veya iyi bir kul olamaz. Ve onun için peygamberlik nurundan, Kur'ân nurundan, iman nurundan, ilim nurundan herkes faydalanamaz. **وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ** Ve Allah insanlara (işte böyle) misaller verir. Doğrudan

doğruya anlayıp idrak edemeyecekleri hakikatleri, duygularla algılanabilen misaller ile tasvir ve temsil ederek anlatır, bu da hidayeti cümlesindendir. Nitekim duygular, hayaller, lisanlar, teşbihler yalnız hakkı anlatmak için birer mesel oldukları gibi, bu âyetteki temsil de böyledir. Bundan dolayı misallere hakikat diye bağlanıp kalmamalı, onlardan gerisindeki gerçeği sezmelidir.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Ve Allah her şeyi bilir. Aklen olanı da, hissen olanı da bilir; açığı da, gizliyi de, gerçek olanı da, temsili olanı da bilir. Dolayısıyla her kisinin duygu ve anlayışını ve faydalanma derecesini ve takip ettiği gaye ve maksadını ve tekvin ve teşride layık olup olmadığı dine yol göstermeyi ve ona göre herbirine yapacağı muameleyi de bilir.

Şimdi Allah nurunun temsili olan o kandil ve lamba nerede bulunur? Veya nerede yakılır?

إِذِ اللَّهُ أَنْ تَرْقَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ Bir takım evlerde, yani camilerde ki **Alah onların yüceltilmesine** -yani binalarının diğer evlerden daha yüksek ve şereflerine tazim ile yüksek tutulmasına- ve içlerinde isminin zikrolunmasına izin verdi ki bunlar mescidler, camilerdir. O kandil, o lamba, o billur, o mübarek ağaç, o meyve, o yağ, o yakma, o nur üstüne nur, o hidayet bunların içinde şekillenir, temsil olunur. **إِخْلَافُ لَهْ فِيهَا بِالْفُؤُورِ وَالْأَصَالِ** İçlerinde sabahları ve akşamları O'nu tesbih eder, Allah'ın ismini tenzih ve takdis eder **رَجَاءُ** Öyle insanlar ki **لَا تُلْهِيمُهُمْ تِجَارَةً وَلَا بَيْعَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ** ne bir ticaret, ne bir alış veriş onları Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekat vermekten alı koyamaz. **يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ** Kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar **لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا** ki Allah, kendilerini amellerinin daha güzeli ile mükafaatlandırınsın **وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ** ve lütfundan onlara fazlasıyla versin. Bire ondan yediyüz gibi özellik ve adetlerle amel karşılığı vaad olunan ecir ve sevaptan başka, özelliği ve miktarı açıklanmayan ve nasıl ve ne kadar olduğu hatırlara bile gelmeyen ilâhî nimetleri de fazladan olarak lütuf ve cömertliğinden ikram ve ihsan eylesin **وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ** ve Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır. İşte Allah'ın nuruna hidayet edip ulaştırdığı müminlerin hali böyledir.

وَالَّذِينَ

كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ

إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّيَهُ حِسَابَهُ
 وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ
 مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ
 إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرِيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا
 فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

Meâl-i Şerifi

39- Küfredenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki, susayan onu su zanneder, nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanıbaşında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur. Allah ise onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.

40- Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut. Bir biri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, nerdeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah, nur vermemişse, artık o kimsenin ışık ve aydınlıktan nasibi yoktur.

Küfredenlerin de amelleri, gönüllerince iyilik diye yaptıkları bütün işleri, itikatları, inançları bozuk ve gayeleri heva ve heves olduğundan dolayı كَسْرَابٍ بَقِيعَةٍ bir çöldeki seraba benzer. Uzaktan yaldırır يَحْسَبُهُ الظَّمَانُ مَاءً susayan onu bir su zanneder. Hararetinden imrenir, ihtirasla koşar حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا ne zamanki ona varır, orada bir şey bulamaz, içini yakmakta olan hararetini dindirecek hakikî suyu bulamadığı gibi, uzaktan hayal ettiği parıltı da kalmaz. Koştugu emelin yalan olduğu ortaya çıkar. Fakat bununla da kalmaz. وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ Ve yanında Allah'ı bulur. O susuzluk ve yoksulluk içinde hakikatin dehşetini görür. Korkmak istemediği Allah'ın kahır ve gazabı yüreğine inip bütün benliğini sarar فَوَفَّيَهُ حِسَابَهُ da hesabını görüverir

وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ve Allah, hesabı çok çabuk görendir. Şu halde o hesabı uzak sanmamalıdır. İşte kâfirlerin nurlu zannettikleri, iyilik diye koştukları amellerinin sonucu budur.

Duygularına ve inançlarına, fikir ve zihniyetlerine, diğer söz ve işlerine gelince, **أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لَجِيٍّ** veya **derin bir denizdeki yoğun karanlıklara benzer ki** **دَاخِلًا مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ** onu dalga üstüne dalga **بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا** daha üstünden bir bulut kaplar. Nur üstüne nurun tam zıddına olarak **بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا** biri-biri üstüne karanlıklar. Öyle ki yeterli bir nur işareti görmek şöyle dursun **إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا** elini çıkardığı zaman onu bile göremez. O karanlıkta çırpınır, şuraya buraya saldırır. Fakat uzattığı kendi elini bile görmesi ihtimali yoktur. Nerede kaldı ki, dışardan bir gerçeği görsün de neye elini uzattığını bilsin. Gerçekte kâfirler küfür taassubu içinde öyle boğulur, öyle bocalar. Hiçbir hakkı kabul etmemek için inadında öyle ısrar eder ki ne halt ettiğinin farkına varmaz. **وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ** ve gerçekte her kim ki, Allah ona bir nur takdir etmemiştir artık onun için nur yoktur.⁽¹⁾ Onun için körler görmez, sağırlar işitmez, vicdansızlar duymaz, kâfirler hakkı kabul etmez. Yoksa:

الْمُتَرَانِ اللَّهُ يُسَبِّحُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿١١﴾ وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالِ اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٢﴾ الْمُنَزَّلَ اللَّهُ يُزَيِّجُ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ
بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ
عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

(1) Bu cümle de gösterir ki, Allah'ın nur olmasının mânâsı nuru yaratan olmasıdır.

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ
 ﴿٤١﴾ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ
 وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ
 مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٢﴾ لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ
 مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾

Meâl-i Şerifi

41- Görmez misin ki, göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini? Her biri kendi tesbihini ve duâsını bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.

42- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dönüş de ancak O'nadır.

43- Görmez misin ki Allah bulutları (dilediği yere) sürüklüyor; sonra onları biraraya getirip üstüste yığıyor. İşte görüyorsun ki bunlar arasında yağmur çıkıyor. O, gökten, sanki oradaki dağlardan da dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar; bu bulutlardan çıkan şimşegin parıltısı nerdeyse gözleri alır!

44- Allah gece ile gündüzü evirip çeviriyor. Şüphesiz bunda (hakikatı gören) gözlere sahip olanlar için mutlak bir ibret vardır.

45- Allah, her hayvanı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki yağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür... Allah dilediğini yapar; çünkü Allah her şeye kâdirdir.

46- Andolsun biz (her şeyi) apaçık bildiren âyetler indirdik. Allah dilediğini doğru yola iletir.

أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Görmedin mi? Kâfirlerin inkârlarına rağmen göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih ediyor. Bütün yaratılışları, hareketleri ve durmalarıyla Allah'ın varlığına, eksiklik şüphesinden münezzeh oluşuna ve temizliğine fiilen delalet edip duruyor, hepsi "Sübhânelah!" diye çağırıyor. وَالطَّيْرِ صَوَاتٍ Saf saf kanatlar gerip uçan kuşlar da كَلٌّ قَدْ hepsi kendi salatını ve tesbihini bilmiştir.

Hareketinde ve duruşunda, O'na sığınmasında ve O'nu noksan sıfatlardan tenzih etmesinde yaratılış hikmeti olan vazifesini şaşırmaz. Hepsi O'ndan dilek diler, hepsi O'nu kendine göre takdis eder, kutsar, وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ Allah da onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir. Hepsini bilir, hepsini idare eder. وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ "Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır."

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ
مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤١﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ
وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾
وَأِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٣﴾ أَفِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ أَمْ أَرْنَابُ أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحْيِفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ
بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا
إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَ
أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ
وَيَتَّقْهُ فَإِنَّ ذَلِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٤٦﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ
أَيْمَانِهِمْ لَنْ أَمْرَتِهِمْ لَيُخْرِجَنَّ قُلُوبَهُمْ طَاعَةً مَعْرُوفَةً إِنَّ اللَّهَ
خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٤٧﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوهُ

تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥١﴾

Meâl-i Şerifi

47- Bir de "Allah'a ve Resulüne inandık ve itaat ettik" diyorlar da, sonra bunun arkasından yan çiziyorlar; bunlar mümin değildirler.

48- Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Resulüne çağrıldıkları zaman, bakarsın ki, içlerinden birkısmı yüz çevirip dönerler.

49- Ama, eğer (Allah ve Resulünün hükmettiği) hak kendi lehlerine ise, ona, gönülden bağlı olarak saygı ile gelirler.

50- Kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa şüphe ve tereddüd içinde midirler? Yoksa Allah ve Resulünün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir!

51- Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulüne davet edildiklerinde müminlerin sözü ancak "işittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte bunlar asıl kurtuluşa erenlerdir.

52- Her kim Allah'a ve Resulüne itaat eder, Allah'a saygı duyar ve O'ndan sakınırsa, işte asıl bunlar bedbahtlıktan kurtulanlardır.

53- Ötekiler (münafıklar), sen hakikaten kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dair, en ağır yeminleri ile Allah'a yemin ettiler. De ki: Yemin etmeyin. İtaatiniz malumdur! Bilin ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

54- De ki: Allah'a itaat edin; Peygambere de itaat edin. Eğer yüz çevirerseniz şunu bilin ki, Peygamberin sorumluluğu kendine yüklenen, sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygambere düşen, sadece açık açık duyurmaktır.

وَمَا أَوْلَيْكَ بِالْمُؤْمِنِينَ Ve onlar mümin değildirler. Yani iman laftan ibaret değildir. Yalnız dilden Allah'a ve Resulüne iman ettim, demekle hakikaten mümin, müslüman olunuvermez. Onunla beraber samimi, kalpten inanmalı, sadakatle sebat etmeli ve hareket ve davranışlarıyla bu imanını ispatlamalı ve desteklemelidir. Bunu ispat edecek delillerden birisi de hakkına razı olmak ve bir ihtilaf halinde Allah ve Resulünün hükmüne davet edildiği zaman kabul ve itaat etmek, boyun eğmektir. Halbuki Allah ve Resulüne iman ettik müslümanız, diyenler içinde öyleleri vardır ki, imanı yalnız dilindedir. Bunlar mümin değil, münafıktır. Haklarına razı olmazlar, birkısmı sözünde durmaz, dönüverirler.

Birkısmı da sözden dönmese bile herhangi bir anlaşmazlıkta Allah ve Re-

sulünün hükmüne davet edildikleri zaman yüz çevirir, kaçınır. **وَأَنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ** Ve eğer hak kendilerinin olursa; aleyhlerine değil, lehlerine ise **بِأَثَرِ اللَّهِ مُذْعِنِينَ** ona -yani Resulullah'ın hükmüne- gönülden bağlanarak ve güvenererek gelirler. Zira Resulullah'ın hüküm ve idaresinin hakkaniyetinde şüphe etmezler. Nitekim Bişr adındaki bir münafık, bir yahudi ile bir arazi hakkında anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Münafık haksızdı; onun için yahudi onu Resulullah'a mahkemeye gidelim diye Allah'ın hükmüne davet etti, çünkü onun haksızlığa meydan vermeyeceğini biliyordu. Münafık ise yahudilerin hahambaşı Kâ'b b. Eşref'e gidelim dedi, çünkü hakka razı olmuyor, dalavere ile haksız bir hüküm alacağını ümit ediyordu.⁽¹⁾

Rivayet edildiğine göre bu âyetlerin nüzul sebebi bu oldu. Ki son zamanlarda İslâm topluluğunu bozmaya çalışan da böyle nifakların ortaya çıkmasıdır. Bu neden oluyor? **أَفَبَىٰ قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ** Kalplerinde bir hastalık mı var? Küfür ve zulme meyleden psikolojik, bir hastalık, bir vicdan bozukluğu mu var? **أَمْ ارْتَابُوا أَنْ يَخَافُونَ** Yoksa Allah ve Resulünün onlara yazık edeceğinden şüphe ediyorlar veya korkuyorlar mı? **بَلَىٰ** Hayır, ne öyle bir şüpheleri var, ne de korkuları. Allah ve Resulünün hükmü, yalnız hak ve adalettir ve öyle olduğunu bilirler, fakat **أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ** asıl zalimler kendileridir! Haklara tecavüz etmek isteyen haksızlardır. Bundan dolayı kaçınmalarının sebebi birinci kısımdır, yani kalplerinde hastalık, vicdanlarındaki bozukluktur ki bu da hidayete erememezliktendir.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak **أَنْ** işittik ve itaat ettik, demektir. Yani dinledik ve itaat ettik, başüstüne diye hemen davete icabet etmektir. **وَإِذْ هُمْ بِالْمُفْلِحِينَ** İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Murada erenlerdir. **وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ** Her kim Allah'a ve Resulüne itaat eder, yani yalnız mahkeme işinde değil, her konuda Allah'ın kitabına ve Resulünün sünnetine tabi olur, **وَيَخْشَى اللَّهَ** ve Allah'tan korkarsa **أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ** işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Üstünlüğe erecek, kurtuluş meydanında hedeflenen gayeye ulaşacak, ebedî saadetin en son noktasına varacak olanlardır.

Fakat o münafıklar, o kalpleri bozuk haksızlar, böyle itaat etmedikten başka **وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ** bir de en ağır yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. Yeminin en ağırı Allah'a yemindir. **لَنْ أَمْرَتُهُمْ لِيَخْرُجُنَّ** Eğer sen kesin olarak emreder-

(1) Alûsî Ruhu'l-Meânî, IX, 194.

sen çıkarlarmış, evlerinden ve yurtlarından çıkıp giderlermiş, güya o derece itaatkarmışlar **قُلْ لَا تُفْسِرُوا** kasem, yemin etmeyiniz, de **طَاعَةٌ مَعْرُوضَةٌ** maruf, belli bir taat, yani itaatınız belli, ne şekilde olduğu bilinmekte, bundan dolayı yalan yere yemin etmeyiniz. Yahut sizden istenilen öyle yalan yere yemin ile münafıkça bir itaat değil, zulme, kötülüğe itaat değil, adalet dairesinde samimî bir itaattir. **إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ** Şüphe yok ki Allah, her ne yapıyorsanız haberdardır, bütün gizliliklerinize vakıftır. Öyle ise O'na karşı yalandan, hilekarlıktan, itaatsizlikten sakınınız.

Ey Hak Peygamber! **قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ** De ki: Allah'a itaat ediniz, Resule de itaat ediniz. Yani Peygambere itaat da özellikle Allah emridir, ona itaat edilmedikçe Allah'a itaat edilmiş olunmaz. Şu halde Allah'ın kitabına yapışmak bir görev olduğu gibi, peygamberin sünnetine yapışmak da özellikle bir görev, bir vecîbedir. **فَإِنْ تَوَلَّوْا** Eğer yüz çevirir, yani o haksızlar yine aldırma-larsa **فَأِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ** artık onun üzerine düşen, ancak kendisine yüklenendir. Yani Peygambere ait olan görev, ancak ona yükletilen tebliğ yüküdür. **وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ** Sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir ki, itaat görevidir. Burada tahmil, yani yüklenme denilmesi, itaatsizler ne kadar çoğalırsa, Peygamberin ve müminlerin görevinin de o kadar zorlaştığına işarettir. **وَإِنْ تُطِيعُوا** Ve eğer siz ona itaat ederseniz, yani Peygambere itaat eder de yüklenilen görevinizi yaparsanız, **تَهْتَدُوا** hidayete, doğru yola erersiniz, hakka kavuşursunuz. **وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ** Resulün vazifesi de ancak açık açık duyurmaktır. Açık tebliğdir ki o, onu yerine getirdi, size de itaat görevi kaldı.

Şimdi müslümanlar, bu açık tebliğ ile şu ilahî müjdeye dikkat etmelidir ki çok önemlidir:

وَعَدَ اللَّهُ

الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ
كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي
ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي

لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ
 ﴿٥٥﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا الرِّسُولَ لَعَلَّكُمْ
 تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ
 وَمَا لَهُمْ فِي النَّارِ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

Meâl-i Şerifi

55- Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaad etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkarlardır.

56- Hem namazı kılın, zekatı verin ve peygambere itaat edin ki rahmete eresiniz.

57- İnkâr edenlerin, yeryüzünde (Allah'ı) aciz bırakacaklarını sanmayasın! Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varış yeridir orası!

Cenab-ı Hakk'a ait aydınlatma ile taatin vacip olduğunu, bir görev bulunduğunu tesbit eden duyurma ve O'na ait müjde ve sakındırma ile öğüt verip yol gösterdikten sonra, yine yukardaki hükümlerin tamamlanması için buyuruluyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَأْذِنُوا
 الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
 مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ
 صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ

بَعْدَ هُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
 لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ
 الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ
 اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ
 الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ
 غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ
 عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ
 وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ
 أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ
 أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
 أَخَوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتْهُمُ مِفْتَاحُهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ
 لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا
 فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ
 يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

Meâl-i Şerifi

58- Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz erginlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza gireceklerinde) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar mahrem halde bulunabilecekğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için, ne de onlar için bir mahzur yoktur. (Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz.) İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

59- Sizden olan çocuklarınız erginlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi, onlar da izin istesinler. İşte Allah, âyetlerini size böyle açıklar. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

60- Bir nikah ümidi kalmayan, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların ise, zinetlerini (yabancı erkeklere) göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

61- A'maya güçlük yoktur; topala güçlük yoktur; hastaya da güçlük yoktur. Sizin için de gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarına malik olduğunuz yerlerden, yahut dostlarınızın evlerinden yemenizde bir sakınca yoktur. Toplu halde veya ayrı ayrı yemenizde de bir güçlük ve günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (birbirinize) selam verin. İşte Allah düşünüp anlayasınız diye size âyetlerini böyle açıklar.

لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ يَٰ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا Gerek erkek, gerek kadın bütün müminler! Ellerinizi altında bulunanlar ve sizden henüz erginlik çağına girmemiş olanlar odanıza girmek için izninizi istesinler, yani onlara böyle öğretiniz ve emrediniz. Yukardaki "istiynâs" yani geldiğini farket-tirme emri hür ve erginlik çağına erenler hakkında idi. Buradaki izin isteme ise el altındaki köle ve cariyelerle, henüz erginliğe ermiş olmayan hür çocuklar, yani sabîler hakkındadır. Bir de bunların ki her defasında değil **ثَلَاثَ مَرَّاتٍ** üç kere, yani üç vakitteki birincisi **مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ** sabah namazından önce, çünkü yataktan kalkıp giyinmek zamanıdır. İkincisi **وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ** ve öğle sıcağında elbisenizi soyunduğunuz sırada ki kaylûle, yani gündüz uykusu vakti, üçüncüsü **وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ** ve yatsı namazından sonra, yatmak için soy-

unulduğu zamandır **ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ** ki, sizin için üç avret vaktidir. Örtünmenizin ihlal edilmiş olduğu, eksikli bulunduğunuz üç gedik vaktinizdir. Herkes için olmasa bile genel olarak böyledir. Bu ihtar, izin istemenin sebebini açıklar. Bundan dolayı izin istemelidir. Peki amma, niçin her zaman izin istemesinler, çünkü **بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ طَوَافُونَ** üzerinize çok dolaşırlar birbirinizin üstündesinizdir, bu yüzden her zaman izin istemede zorluk olur **كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ** "Allah size âyetlerini böylece açıklar." sizden olan **وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا** çocuklar da erginlik çağına girdiklerinde -ki asıl delili ihtilam olmalarıdır. Yaşının da en azı kızda dokuz, oğlanda on iki, normal ve görüleni ondört, onbeş en sonu ise onyeddi, onsekiz yaşlardır- **إِذِينَ İSTESİNLER** **كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ** nitekim kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi, yani kendilerinden önde bulunan siz büyüklerinin onların odalarına girmek için geçen **لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا** "Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettilirip ev halkına selam vermeden girmeyin" (Nur, 24/27) âyeti gereğince her zaman geldiğini farkettilirip selam vererek izin istemeniz gerekli olduğu gibi onlar da yalnız üç vakitte değil, her zaman yanınıza gireceklerinde izin istesinler. **كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ...** "Allah size âyetlerini böyle açıklıyor." Bu iki âyette bu hatırlatmanın tekrar edilmesi, izin isteme emrini tam bir açıklıkla tekiddir. Zira yabancı büyüklerde çekinme hissi, bunlarda da müsamaha şüphesi galip olduğundan burada o şüpheyi kesmek için emir, açıklanmış ve tekrar edilmiştir. Esefle görülmekte ve bilinmektedir ki, bu noktada yanlışlık ve gaflet çoktur.

اللاتِي لَا يَرْجُونَ Ve oturmuş, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınlar **وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ** **فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ** ki bir nikah ümidi beslemezler **زِينَتَلَرİNİ** göstermeksizin üst örtülerini bırakmalarında kendilerine bir **ve-bal yoktur.**⁽¹⁾ Yani hayız ve nifastan kesilmiş kadınlar yukarıda geçen **وَلْيَضْرِبْنَ** **"Baş örtülerini yakalarının üzerine (kadar) بِخُمْرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ** örtsünler, zinetlerini teşhir etmesinler" (Nûr, 24/31) emri gereğince gizlemeleri gereken zinetlerden hiçbirini göstermemek şartıyla üzerlerindeki çarşaf, ferâce gibi dış elbiselerini bırakıp yalnız baş örtüsüyle çıksalar bir sakınca yoktur, günah olmaz. Fakat kadının kendisini süsleyip sokağa çıkması gençler için günah olduğu gibi ihtiyarlar için de günahtır. Süslenmeleri günah değil, süsle yabancı erkeklere çıkmaları günahtır. İhtiyar kadınlar süslenir mi, dememeli. Ne yaşlı kadınlar vardır ki, gençlerden daha çok güzel görünmeye özenirler.

(1) Âyette geçen teberrec, kadının kendisini süsleyip çıkarak boyunu posunu, zinetini ve güzelliklerini erkeklere göstermesidir ki, cahiliyet kadınlarının âdeti budur (Müellif)

Bununla beraber iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Yani süslü olmadıkları halde de iffet ölçülerine uymaları ve gençler gibi sakınmaları, üst örtülerini bırakmamaları haklarında daha hayırlıdır. Çünkü töhmetten daha uzaktır. **وَاللَّهُ سَمِيعٌ** Ve Allah işitendir, gizlide, açıkta ne söylediklerini işitir. **عَلِيمٌ** Bilendir. Maksatlarını da bilir, sonunda ona göre cezalarını verir. Bundan dolayı müslümanız diyen zamane kadınları bu âyetleri dinlesinler de düşünsünler.

"Mallarınızı aranızda haksız sebeblerle yemeyin" **لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ** (Bakara, 2/188) âyeti indirildikten sonra kör, topal, hasta, özürlü, fakir müslümanlar, sağlam kimseler tiksiniyorlar ve rızaları olmaz diye beraber yemek yemekten sakınıyor veya bir kimse bunları kendi evinden başka akraba ve sevdiklerinden birinin evine yemeğe götürecek olsa, belki hoşlanmazlar diye çekinir olmuşlardı. Bir de muharebeye gidenler, öyle savaş gazisi yaralıları ve zayıf fakir kimseleri evlerine bırakırlar ve anahtarlarını teslim edip içlerindeki yiyeceklerden yemelerine izin verir giderlerdi. Fakat onlar bulunmadıkları için izinleri gönül rızası ile olmaz diye korkarlar, gereğinden fazla sakınırlardı. Bir de bazı kimseler, kendi evlerinden başkasında yemek yemekten çekinir, bazı müminler de ayrı yemekten sakınıyor, ne olursa olsun misafirle beraber yemek isterdi; hatta misafir bulunmazsa bütün gün bekleyen kimseler olurdu. **لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ** .. "A'maya zorluk yoktur..." âyeti de bu sebeple ve bu durumlara açıklık getirmek üzere indirilmiştir...

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ

أَمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذِنَ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٠﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ

بَيْنَكُمْ كَدَاءَ بَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ
 لَوْ أَذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ
 عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَا إِنَّ اللَّهَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ
 عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

Meâl-i Şerifi

62- Müminler ancak, Allah'a ve Resülüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar o Peygamber ile birlikte sosyal bir işle meşgul iken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Resulüm!) Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah'a ve Resulüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah'tan bağış dile; çünkü Allah mağfiret edicidir, merhametlidir.

63- (Ey müminler!) Peygamberin davetini, aranızdan bazınızın bazınıza daveti gibi zannetmeyin. İçinizden, birini siper ederek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, O'nun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar.

64- Bilmiş olun ki, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. O, sizin ne yolda, ne durumda olduğunuzu iyi bilir. Huzuruna döndürülecekleri günde ise, yapmış olduklarını hemen kendilerine haber verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

Müminler ancak onlardır ki, **أَمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ** Allah'a ve Resulüne hakikaten iman etmişlerdir. Yukarıda zikri geçenler gibi yalnız iman ettik demekle kalmayıp samimi kalpten inanmışlardır. **وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ** Ve maiyyetinde, yani Peygamberin yanında ki, müslümanların emirinin maiyyeti de aynı hükme tabidir. **إِذَا كَانُوا مَعَهُ** İctimaî bir işle meşgul oldukları zaman, cuma, bayram, istişare, savaş gibi toplanmayı gerektiren ya da faydası veya zararı umumî olan bir iş üzerinde bulundukları zaman **وَلَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ** ondan izin almadıkça gitmezler. Münafıklar gibi kaçmazlar. **إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ** İşte o senden izin isteyenler yok mu **أُولَئِكَ الَّذِينَ يُولُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ** onlar Allah'a ve Resulüne iman eden kimselerdir. **وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ لَيْسَتْ أَسْأَدُونُكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ** Bundan dolayı bazı işleri için

senden izin istediklerinde **فَإِذْنُ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ** sen de onlardan dilediğin kimseye izin ver. Yani her izin isteyene izin vermek vacib değildir. Hikmet ve işin gereğini gözetmek lazımdır. Bir de Berâe (Tevbe) Sûresi'nde geçen **عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنَتْ لَهُمْ** "Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli oluncaya kadar onlara niçin izin verdin?" (Tevbe, 9/43) âyet-i kerimesi unutulmamalıdır. İzin ver **وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ اللَّهُ** ve onlar için Allah'a istiğfar eyle; zira izin istemek, her ne kadar şiddetli bir özür ile doğruluğa dayansa da, dünya işini ahiret işine takdim ve tercih etmek gibi bir kusur töhmetinden uzak olmaz. Sen istiğfar edersen **إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ** şüphe yok ki Allah, mağfiret edicidir, merhametlidir. Bu noktada Resulullah'a hitaptan ümmetine hitaba iltifatla buyuruluyor ki:

Ey müslümanlar! **لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ** Peygamberin davetini, dusunmanızda **كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا** bazınıza, bazınızın daveti, duası gibi kıyas etmeyin. Onun davetine icabet farzdır. Duası Allah yanında hemen kabul olunur. Bundan dolayı emirlerine son derece özenle itaat etmeli ve uymalı ve onu gücendirmekten son derece sakınmalıdır. **إِنَّ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمُ لَوِاذًا** İçinizden birbirinizi siper ederek sıyrılmak isteyenleri Allah biliyor. **فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ** kendilerine **أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ** Dolayısıyla O'nun emrine aykırı davrananlar **عَنْ أَمْرِ** bir fitne isabet etmesinden, yani dünyada bir bela ve sıkıntıya çarpmaktan **أَوْ** yahut dünyada olmazsa ahirette **يُصِيبُهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ** kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar Burada terdîd (iki ihtimalle anlatmak) yalnız bir güzellik içindir. Yoksa dünya belaları ile ahiret azabının bir araya getirilmesinde bir zıtlık yoktur. Aslında Peygamberin emri ve gidişatına uyan müslümanların nasıl yükseldiklerine tarih şahit olduğu gibi müslümanız deyip de aksine giden kavim ve milletlerin ne fitnelere, ne belalara, ne azablara uğramakta oldukları göz önündedir. Hemen Cenab-ı Hak hepimizi hidayetiyle hoşnud eylesin.

إِنَّا لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Evet, göklerde ve yeryüzünde ne varsa hep Allah'ındır. Kâinatın hepsi, yaratılış bakımından, sahip olma yönünden, gerek yoktan var etme, gerek yok etme, gerek ilk yaratma, gerek yeniden iade ile tasarruf bakımından O'nundur. **فَإِنَّكُمْ مَّا أَنتُمْ عَلَيْهِ** Muhakkak ki o, sizin üzerinde bulunduğunuz hali **وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ** ve onların, o karşı çıkanların kendisine döndürülecekleri günü biliyor. **فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا** Bundan dolayı onlara yaptıklarını anlatacaktır. **وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ** Ve Allah her şeyi hakkıyla bilir. İlminden bir zerre kaçmaz, hak ile batılın tamamen ayrılacağı o furkan günü neler olacağını anlamak için, şimdi Nur Sûresi'nden sonra Furkan Sûresi'ni dinleyiniz:

Furkan Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 77

Mekkî sûrelerdendir. Ancak **وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا** âyetinden **وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ** ya kadar (25/68-70) üç âyetin Mîdine'de nazil olduğu hakkında İbnü Abbas'tan bir rivayet vardır.

Âyetleri : Yetmiş yedidir.

Kelimeleri : Bin sekiz yüz yetmiş ikidir.

Harfleri : Üç bin yedi yüz otuz üçtür.

Fâsılası : ا , ل harfleridir. "lâm" «ضَلُّوا السَّبِيلَ» dedir.

Nüzul sebebi kâfirlerin, ilâhlık ve peygamberlik konusundaki küfür ve inatçılıkları olduğu, içindekilerden anlaşılmaktadır.

Nur Sûresi'nin sonu ile bu sûrenin başlangıcı arasındaki münasebet gayet açıktır. Orada, peygambere saygı ve itaatin gerekliliği ve emrine aykırı hareket

edenlerin menedilmesinden sonra, nihayet Allah'a dönüş günü hatırlatılarak nöze son verilmişti. Bunun üzerine Furkan Sûresi'nin, Allah'ın büyüklüğünü kut-
nallaştırarak şöylece başlamış olması ne kadar göz kamaştırıcı olmuştur:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ❶
 الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
 شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ❷ وَاتَّخَذُوا
 مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ
 لِنَفْسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوتًا وَلَا نُشُورًا
 ❸ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا زُلْزِلَ الْأَرْضُ إِفْتَرَاهُ وَعَانَهُ
 عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ❹ وَقَالُوا اسَاطِيرُ
 الْأَوَّلِينَ ❺ كَتَبَهَا فِي تَمَلُّ عَلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ❻ قُلْ أَنْزَلَهُ
 الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا
 ❼ وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ
 لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَهُهُ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا ❽ أَوُلْقِيَ إِلَهُهُ
 كَنْزًا وَتَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ

الْأَرْجَلَا مَسْحُورَا ﴿٥﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلَا ﴿٦﴾

Meâl-i Şerifi

1- "Tebareke" ne yüce feyyazdır o ki, dünyaları uyarmak üzere kulu Muhammed'e, hakkı batıldan ayırdeden Kur'ân'ı indirdi.

2- O öyle bir ilâhtır ki, göklerin ve yerin hükümrânlığı kendisinindir. O hiç çocuk edinmedi, hükümrânlıkta ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp bir ölçüye göre düzenleyerek takdir etmiştir.

3- Kâfirler, O'nu bırakıp bir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine ne zarar ve ne de fayda verebilen; öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar canlandırmaya güçleri yetmeyen tanrılar edindiler.

4- İnkâr edenler: "Bu Kur'ân Muhammed'in uydurmasıdır, ona başka bir topluluk yardım etmiştir" diyerek haksız ve asılsız bir söz uydurdular.

5- "Kur'ân öncekilerin masallarıdır; başkalarına yazdırmış da sabah akşam kendisine okunmaktadır" dediler.

6- Ey Muhammed! De ki: "Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir. Şüphesiz O, bağışlayandır, merhamet edendir."

7- Şöyle dediler: "Bu ne biçim peygamber ki, yemek yer, sokaklarda gezer? Ona, beraberinde bulunup uyaran bir melek indirilseydi ya!"

8- "Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya besleneceği bir bahçe olsaydı ya!" Bu zalimler, inananlara "Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler.

9- Ey Muhammed! sana nasıl misaller getirdiklerine bir bak! Onlar sapmışlardır, yol bulamazlar.

(تَبَارَكَ) gibi «تَعَالَى» babından mâzî fiildir. Tasrif olunmaz, yani diğer sîgaları çekilmez ve Allah'tan başkasına isnad edilmez. Türetilmesinde «بَرَكَهٌ» "bereket" maddelerinin bu mânâ ile açık bir ilişkisi vardır. «تَعَالَى» babından olması da bu mânânın mübalağa ile kendisinden meydana geldiğini ifade eder. «بَرَكَهٌ» "bereket" ise bir şeyde ilâhî hayrın devamlı ve kararlı olması demektir ki, "su-yun havuzda birikip yükselerek durması" anlamından alınmıştır. İlâhî hayrın bulunduğu şeye "mübarek" denilir. İlâhî hayır, dar bir kalıba sokulup sayılamayacak, ve hislerle bilinemeyecek bir şekilde meydana geldiğinden, kendisinde

beş duyu ile bilinemeyen bir ziyadelik tesbit edilen şeye de "mübarek" denilir. Şu halde «تَبَارَكَ» kelimesi, mübareklik, bizzat kendisinden zuhur etmek üzere, mübareklikte büyük bir yükseklik ile kararlılık ifade eder. Ve bunun yani mübarekliğin Allah Teâlâ hakkında sonradan olma veya değişme şüphelerinden uzak bir şekilde düşünülmesi gerekir. Bu tahlilde düşünceye dayanak olacak iki kavram vardır: Biri subût, biri de ziyâdelik'tir. Bunun için geçmiş müfessirler de bunu, başlıca iki mânâyı esas alarak tefsir etmişlerdir. Birisi «لَمْ يَزَلْ» «وَلَا يَزَالُ» mânâsıdır ki, varlığı ezelî ve ebedî olarak gerekli olan mânâsınadır. Bunda devam ve karar mânâsı esas olarak alınmıştır. Diğerinde ise tezayüd (çoğalma) mânâsı esas alınarak iki vecih söylenmiştir. Bazıları, Allah Teâlâ'nın zatında yüceliğini ve Allah'tan başka şeylerin noksanlığını düşünerek «يُجْعَلُ» "yüce oldu" mânâsıyla tefsir etmişlerdir. Allah Teâlâ'nın zatında her şeyden yüksek olduğunu ifade eder. Zatında yüksek, çok yüksek demek olur. Bazıları da fiil sıfatı olarak düşünüp «تَزَادَ خَيْرُهُ وَعَطَاؤُهُ وَتَكَاثُرُ» "hayır ve ihsanı arttı ve çoğaldı." diye hayır ve ihsanının artıp çoğalmasıyla tefsir etmişlerdir. Bazı yerde bu mânâların birisi, diğer bazısında diğeri daha uygun olmaktadır. Şu halde İbnü Abbas Hazretlerinden de iki rivayet olduğuna göre, hem Allah'ın zatî sıfatını ve hem de fiilî sıfatını düşünerek bütün bu mânâları toplamak daha uygun olacağından «تَبَارَكَ» أيُّ تَعَالَى جَلُّ شَأْنُهُ فِي ذَاتِهِ وَصِفَاتِهِ وَأَفْعَالِهِ عَلَى أَمَمٍ وَجْهِ وَأَبْلَغِهِ hem zatında, hem sıfatında, hem fiillerinde en mükemmel ve en olgun olmak üzere şanı yüksek ve yücedir" mânâsıyla tefsir olunmuştur.

Bilindiği gibi «تَعَالَى» da «عُلُوٌّ» den «تَفَاعُلٌ» dir. «عُلُوٌّ» Türkçe'de "ululuk" diye ifade olunabilirse de «عَالِيٌّ» mânâsına "ulu" sıfatı, "ulumak" masdarından "emir" kipine de ihtimali olduğu için, hoş olmayan bir mânâyı düşündürmekten uzak olmadığından, dilin inceliğine dikkat eden edebiyatçılarca kullanılması uygun bulunmayıp "yüksek" sıfatı buna tercih edilmiştir. Bununla beraber «تَفَاعُلٌ» binasından anlaşılan «فَعْلٌ بِنَفْسِهِ» ile mübalağa inceliklerini ifade edebilecek bir siğa da bulamadığımızdan «تَعَالَى» kelimesinin Türkçe bir fiil ile tam tercümesi mümkün olamamıştır. Mesela "Yükseldi" denilse «عَلَا» yahud «اعْتَلَى» demek olabilirse de «تَعَالَى» anlaşılmaz. Özellikle sıfat olarak da kullanılmaz. Halbuki "bereket" kelimesinin ayrıca bir türkçe karşılığını kullanmadığımız gibi «تَبَارَكَ» fiilinin tercümesine de hiç imkan bulamıyoruz. Bundan dolayı «تَبَارَكَ وَتَعَالَى» ifadesi dilimizde aynen kullanılagelmiştir. Bir şeye şaşırma ve beğenip güzel bulma anında «تَبَارَكَ اللَّهُ ، بَارَكَ اللَّهُ» tabirleri de, olduğu gibi yaygın olarak kullanılmıştır. Mübarek olsun yerinde "kutlu olsun" denirse de "bereket" yerine "kut" demiyoruz. İşte bu gibi sebeplerden dolayı biz de meâlde «تَبَارَكَ» fiilini

aynen muhafaza ile beraber "ne yüce feyyaz O" (ne yüce feyiz, bolluk ve bereket veren O,) tabiriyle bir tefsir ifade etmek istedik, bunun yerinde "yüksek, çok yüksek O", yahud "çok pek çok feyiz ve bereket sahibi O", yahud " ne yüce kutlu O" demek mümkün olabilirdi.

«الَّذِي» İsm-i mevsul olup «تَبَارَكَ» nin failidir. «نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ» de onun sılasıdır.

FURKAN: «فُرْقَانٌ» mukaddimede geçtiği üzere, aslında fark ve tefrik etmek, yani ayırmak, ayırt etmek mânâlarından masdardır. Genellikle "fark" aklen bilinen şeylerde, tefrik, hissen bilinen şeylerde kullanılır. Sonra "Furkan" fârik (ayıran), "mefruk" (ayrılmış) mânâsına da gelir; bu suretle mühim davaları, çözüp neticeye bağlayan kesin delillere, mucizelere "Furkan" denilir. Bu mânâyâ göre Kur'ân'ın bir ismi de "el-Furkan"dır.

TENZÎL ve İNZÂL: İndirmek demek ise de tenzîl, çokluk ifade eder. Onun için birden indirmeye inzâl, çeste çeste birçok defalarda indirmeye tenzil denilir. Sonra Arapça'da gerek isim gerekse fiil cümlesi olan bir haber cümlesi ile sılalanarak açıklanan «مَا ، مَنْ ، الَّذِي» gibi belirsiz isimlere, ism-i mevsul denilir. İkilisi «الَّذَانِ» çoğulu «الَّذِينَ» müfred müennesi «الَّتِي» tesniye müennesi «التَّانِ» cemi müennesi «اللَّاتِي ، وَاللَّائِي ، وَاللَّوَاتِي» gelir. Eskiden bunun tercümesinde "şol ki..." denilirdi. Fakat konuşma dilimizde her nedense kullanılışını kaybetmiş olduğundan bunun yerine "o ki" diyoruz. Halbuki, "o" hem gaib zamiri, hem işaret ismi olarak kullanıldığından, bir de mevsul ismi yerinde kullanılması dilde darlık oluyor. Gerçi bizde asıl bağlaç mânâsını ifade eden; yani önündeki cümleyi üst tarafına bağlayan edat "ki" dir. Fakat bu "ki" isim olmayıp sadece bir bağlaç harfi olduğundan gramerde mübteda, haber veya fail gibi cümlenin bir ögesi olmayıp yalnız önündeki cümleyi üst tarafına sıfat yapar. Bu sebepten kendi başına bir mevsul ismin yerini tutamayarak o, şu, bu gibi belirtilen bir (mevsuf)a ihtiyaç duyar. Ve bu suretle sıla ile sıfatın arası açılmamış olur. Arapçada ise sıla ile sıfatın belağat açısından önemli farkları vardır. Bundan dolayı Kur'ân'da hoş ve ince zevkler ifade eden «الَّذِي» gibi mevsullerin tatlı tekrarları o ki, şu ki, bu ki, gibi tercemelerle anlatılırken tatsız tekrarlara sebebiyet verildiği gibi, birçok yerlerde mevsul kaybedilerek mevsuf halinde gösterilmiş oluyor ki, bunlar dillerin birbirinden zorunlu farklılıklarıdır. Cümlenin mevsufu belirsiz olur, fakat mevsul muhakkak belirlidir; gerçi az da olsa bazan ahd-i zihnî... de olabilir. Fakat çoğunlukla sılanın muhatap için gerçekte belirli olması şarttır. Onun için burada şöyle bir soru sorulmuştur: «نَزَّلَ الْفُرْقَانَ» cümlesi

«الَّذِي» nin sılası olduğu için, kendisine söz söylenilen kimselerce bilinmesi gerekir. Halbuki, kâfirler "Furkan"ın indirilmiş olduğuna inanmıyorlar. O halde nasıl sıla olabilir? Buna basit olarak şöyle cevap verilir: Peygamber ve inananlar için Furkan'ın indirilmiş olduğu bilinmektedir. Burada doğrudan doğruya muhatap da onlardır. Gerçi indirilişin asıl hedefi kâfirler ve onların kâfirliklerini ortadan kaldırmak ve onların ahiretteki durumlarını bildirmektir; fakat doğrudan doğruya ilâhî söze muhatap tutularak değil, Peygambere yapılan hitabın tebliğiyledir. Onun için biraz sonra görüleceği üzere kâfirler gaib (üçüncü şahıs) kipi ile bahis konusu edilecektir. Muhatap, insan cinsi de olsa bu cevap yeterlidir. Bununla beraber buna daha ince bir cevap da vardır. Şöyle ki: Furkan'dan asıl maksat, Kur'ân'dır. Kur'ân ise benzeri yapılamadığı deneylerle bilinen daimi bir mucizedir. Bunu kâfirler de denemişler ve yetersiz kaldıklarından kalem ile çekişmeden, silah ile muharebeye geçmişlerdir. İşte Kur'ân'ın deney ile sabit olan ve böylece bütün insanlık için gözle görülür bir hale gelen bu acze düşüren vasfı, aynı zamanda kendisinin indirilmiş olması konusunda sağlam bir delil ve Furkan'dır. Ebu Bekir Bâkılânî'nin de "İ'câzü'l-Kur'ân" isimli eserinde açıkladığı üzere Kur'ân'ın icazı, (benzerinin yapılamayışı) herkesçe bilinen bir şey olduğundan onun indirilmiş olduğunu kabul etmek istemeyenler, elleriyle yokladıkları bir olayı bile inkâra kalkışacak inatçılarıdır. Bundan dolayıdır ki; En'am Sûresi'nde وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ "Eğer sana sayfa üzerine yazılı bir kitap indirseydik, onlar da ona elleriyle dokunsalardı yine de kâfir olanlar: 'Doğrusu bu apaçık sihirden başka bir şey değildir' derlerdi" (En'am, 6/7) buyurulmuştur. Deney, teorik olarak bir mutlak gereklilik ifade etmezse de, genellikle insan bilgisinin en sağlam kaynaklarından olduğu için, ispat edilmiş bir deneyin delil olarak ifade ettiği gerçek, herkes için bilinen mânâsındadır. Bu sebeple Kur'ân'ın benzersizliği ve indirilmiş oluşu, Arap müşrikleri gibi bir kısım kâfirlerce tam olarak bilindiği gibi, diğerlerinin de bildiği yerine geçer. Bundan başka Kur'ân, bu gerçeği önceden açıklıkla haber vermiş; haber ise bilgi edinmenin yollarından birisi olduğu için, sılanın bilinen bir şey olduğunu ispat için bu kadarı bile yeterlidir. Nüktesi bir kerre işitilmiş olan bir haber cümlesi, inanmayanlara dahi bir sıla olarak getirilmiş olabilir. Bu konuda şart ve gerekli olan iman değil, az miktarda bilgi ki, şöyle zihinde kalacak kadar sözü geçmiş olsa da, yeterlidir. Şunu da belirtelim ki, mevsul ismin sılası, söylenmeden önce belirsizdir. Eğer «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي» gibi normal bir sıfat olarak gelirse, Türkçenin "öyle ki" ifadesi gibi sıfatlandırmada güçlendirme bildiren bir bağlaç ifade ederse de «تَبَارَكَ الَّذِي» gibi fail veya soyut

veya gerçek bir ma'mûl olarak geldiği zaman, belirsiz bir zattan başka bir şey anlatmaz. Bir sözde, böyle belirsiz bir zatın fail yapılmasında ne fayda olabilir denilemez. Çünkü "evvelen ibhâm, sâniyen tefsir, evkau finnefis" tir, derler. Yani: "Bir şey önce kapalı olarak söylenip de sonra açıklandığı zaman, muhatabın gönlünde kuvvetli etki bırakır." Çünkü nefis, kolay duyduğu bir şeyi hafif geçer, önemsemez; fakat önce kapalı olarak işittiği zaman dikkat ve anlamak için gayret sarfeder. Bilmek arzusuna düşer. Bu istek ve arzu üzerine açıklandığı zaman da, belleğinde iyi yerleşir. Arap belâğatinin bu kuralları, zamanımızda psikolojinin "hâfıza, dikkat ile mütenâsibtir (bellek, dikkat ile denktir), dikkat de merak ile mütenasibtir (denktir)" kurallarını ifade eder. Hatta batılılarda ve zamanımız yazarlarının bir çoğunda bu belirsizlik kuralı bir moda salgını hâlini almıştır. Bir konuyu anlatırken istek uyandırmak için sayfalarca belirsizlik çizdikleri görülüyor. Halbuki, bunun fazlası da, istek yerine usanç veya unutkanlık vermekten uzak kalamaz. Çok naz aşık usandırır. Kur'ân'da ise bunun en güzel gıdıklayıcı örnekleri görülür. Mevsul isimler de, buna ayrıca bir güzellik katar. İşte «تَبَارَكَ الَّذِي» bunun gibidir. Allah Teâlâ'nın ilâhî özü (cevheri) bilinemediği gibi «الَّذِي» de ilk bakışta bilinemeyecek bir "bilinmez öze" işaret ediyor. Karşısındaki kimseye önce insanın hiçliğini duyuruyor, sonra O bilinmeyen, en belli, en belirgin sıfatların ortaya konulmasıyla apaçık anlatılıyor. Önce Kur'an'ın, gerçeği gerçek olmayandan ayıran ve herkesçe bilinen karşısındakileri aciz bırakıcı özelliği "Furkan" ismi ve "el" belirlilik takısı ile hatırlatılıp «نَزَّلَ الْفُرْقَانَ» sılası ile «الَّذِي» mavsûlünün belirsizliği belirlenerek, Allah Teâlâ özellikle bu Furkan'ı indirmiş olmak sıfatı ile tanıtılıyor. Ve feyiz, bolluk ve bereketin yüksekliği ile önce bu fevkalade geniş muciz kılavuzluğu ile bildiriliyor ve yüceltiliyor. Bu şekilde, ortaya çıkan mânâ şu oluyor: "Çok yüce, çok kutlu, hayır ve bağışlaması çok yüksek olduğunu ne kadar hayret verici bir şekilde gösterdi. O, hani bildiğiniz Furkan'ı, o hak ve batılı ayıran, vazifelerinizi öğretten, bir benzerini yapmaktan herkesi aciz bırakan Kur'ân mucizesini ibadet ve kulluk ile seçilmiş, herkesçe bilinen kuluna âyet âyet indiren o yüce zat". Şüphe yok ki onun O Furkan kendisine indirildiği herkesçe bilinen kulu, özel kulu, yüce Peygamberi Muhammed Mustafa, (s.a.v) olduğu da apaçık bellidir. (İsrâ, 17/1. âyetin tefsirine bkz.)

Ona, o Furkân'ı niçin indirdi. لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا Bütün akıl sahipleri dünyasına bir nezir (korkutucu) olsun diye.

NEZİR: Münzir, yani korkutucu mânâsına sıfat-ı müşebbehedir. (daimilik

ifade eden sıfat) Beşîr ve mübeşşir gibi inzâr (korkutmak) mânâsına masdar da olur. Nekîr ve inkâr gibi burada korkutucu mânâsına olması açıktır.

İNZAR: Korkunç haber vermek, bir şeyin sonucundaki güçlük ve yok olmayı haber vererek kocundurmak, sakındırmak demektir ki, sevinç haberi vermek demek olan müjdenin zıddıdır. (Bakara, 2/6. âyetin tefsirine bkz.) Bu sebepten beşîr ve mübeşşir, müjdecî demek olduğu gibi; nezîr ve münzir de tehlike haberiyle korkutan haberci, Peygamber, Resul demek olur. Furkan sahibi olan Peygamber (s.a.v) وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا *"Biz seni ancak müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik."* (Furkan, 25/56) gibi âyetlerle bilindiği üzere hem mübeşşir (müjdecî), hem münzir (korkutucu) dir. Allah Teâlâ'nın hem rahmetinin müjdecisi, hem azabının habercisidir. Fakat yerine göre bazan bunların biriyle yetinilmiştir. Nitekim Enbiyâ Sûresi'nde وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiyâ, 21/107) buyurulduğu gibi, burada da لِيَكُونَ لِّلْعَالَمِينَ نَذِيرًا *"âlemlere bir korkutucu olsun diye..."* buyurulmuştur. Çünkü biraz sonraki açıklamalardan anlaşılabacağı üzere burada iniş sebebi olan, kâfirlerin inkâr ve inatlaşmalarına karşı korkutma yerinde, müjdeleme kelimesinin açıklaması belagattan beraat-i istihlâle (güzel başlangıca) uygun olmazdı. Ve bu ince mânâ «تَبَارَكَ» nin yükseklik ve büyüklük mânâsına olmasını destekler. Bununla beraber, bu korkutmada ve bunun kuvvetini ifade eden Furkan'ın indirilmesinde, Peygambere ve inananlara bir müjde ve rahmet mânâsını içerir. Bu yönden müjdelemenin sözün anlaşılması için özellikle kullanılması dahi ayrıca bir belâğat (sözün yerinde kullanılması) olmuştur. Bu da "Tebâreke"nin bolluk ve bağışlama mânâsını hatıra getirin. Fatiha Sûresi'nde açıklandığı üzere âlem kelimesi Allah Teâlâ'nın zat ve sıfatından başka her şeye denilir. Onun için burada bazı müfessirler «رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» kavramına göre, Hz. Peygamber'in bütün yaratılmışlara da gönderildiğine delil göstermişlerdir. Fakat akli olmayanları korkutmanın sebep ve faydası anlaşılmaz. Bundan dolayı, burada Fatiha'daki gibi tağlib'e (bir kelimeyi bir başka kelimeyi de içine alacak şekilde kullanmaya) ipucu yoktur. "Âlemin" çoğulunun, gerçekte akıl sahiblerinin dünyaları için kullanıldığı bellidir. Alimlerin çoğunun görüşü de budur. Akıl sahipleri âlemleri ise insanlar cinler ve meleklerdir. Âlûsî, tefsirinde der ki: Peygamber (s.a.v) in insanlara ve cinlere gönderilmiş olduğu zorunlu olarak bilinmektedir. İnkâr edene kâfir denilir.⁽¹⁾ Sübkî gibi bir kısım araştırmacılar, meleklerle dahi gönderilmiş olduğunu söylemişler ve bazıları bu âyeti delil getirmişlerdir. Ma-

(1) Alûsî, a.g.e., XVIII, 231.

sum olanlara gönderilmenin faydası da, çağrısına uymakla onun şerefine hizmet etmektir. Şimdi düşünmeli ki, böyle bütün âlemleri korkutma yetkisi ne büyük kuvvet ve şandır. Ve bu kuvveti getiren Furkan ne büyük bir delil ve buyruktur. İşte Peygambere bu Furkan ile bu büyük kuvvet ve yetki verilmiş bulunuyor. O halde, o kulun efendisi, ona o Furkan'ı indirmiş olan Mevlâ, ne yüce, ne kutlu tanrıdır!

O ki **لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ** **bütün göklerin ve yerin mülkü (dilediği gibi kullanma yetkisi) hep O'nundur.** Gerek gökler ve gerek yer ve gerek bunlardaki yukarı ve aşağı bütün şeylerden mülk, yani tam tasarruf yetkisi, yaratmak, yok etmek, yaşatmak; öldürmek gerektiği şekilde dilediği gibi buyruk ve yasaklarıyla egemen olmak, saltanat, şehinşahlık hep O'nun, yalnız O'nundur. Başkasına bağımlı olmadığı gibi ortaklığı da yok...

Hem hiç çocuk edinmedi. Çocuğu olmaktan uzak olduğu gibi bir çocuk da edinmiş değil. Hristiyanların dediği gibi değil (Bakara, 2/116; Mâide, 5/18 ve Tevbe, 9/30. âyetlerin tefsirine bkz.). **Hem mülkte hiçbir ortağı da yoktur.** Mecusilerin dediği gibi de değil. Yüce sözündeki kasırdan (mülkü yalnız O'na tahsis etmeden) bu da anlaşılmıştı. Böyle iken ayrıca açıklanması; ikidir, üçtür, diye ortaklık iddia edenleri açıkça çürütmeye özen göstermek içindir. **"Hiç çocuk edinmedi"** cümlesinin araya konması da bunun içindir. Böylece evvela bunun öncekine bağlı olmayıp ayrıca anılmak istenilen şey olduğu gösterilmiş, sonra çocuk edinmenin sonucu dahi ortak edinmek olacağından, edinmemenin sebebi de anlatılmıştır. Yani, bu cümle, öncekine değil, ikinciye bağlanmıştır.

İyi ama bu mülkü nasıl bulmuş ve bu kadar büyük mülk ortaksız yapayalnız nasıl yönetilir, denecek olursa, buna karşı söz başı "vâv"ı ile buyuruluyor ki, **وَخَلَقَ كُلُّ شَيْءٍ** **her şeyi yarattı**, başka birinden almadı, kazanmadı, doğurmadı, yarattı, yokken var etti **تَقْدِيرًا تَقْدِيرًا** **de gerçeğine erişilmez bir takdir ile her birine bir sınır ve ölçü belirleyerek hikmetine göre dilediği gibi hepsini bütün sonuçlarıyla hazırladı.** O'nun için güçlük yok, her şey bütün mukadderatı ile O'nun kudret eli altında, kul, yaratılmış olup hepsini dilediği gibi kullanır, böylece her şeyin bir sınır ve ölçüsü var ki, onu asla aşamaz. O'nun kudretine ise sınır ve son yok, bundan dolayı hiç bir şey, yaratılmış olma sınırını aşıp da O'na ortak olmaya güç yetiremez, O öyle yüksek, öyle Tebârek...

Bu Furkan ile gerçek tam mânâsıyla yerleştirilip tebliğ edildikten sonra, inzar (korkutma)ın sebebine geçilerek buyuruluyor ki, **وَاتَّخِذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً** **böyle**

İken tuttular da O'ndan başka bir takım ilâhlar (mâbudlar) edindiler. () her şeyi yaratanı bıraktılar da O'nun berisinden öyle şeylere taptılar ki لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا (Ankebut, 29/17) gibi "yalan uydurmak" mânâsına da gelir. Burada bazı müfessirler bu mânâyı tercih etmişlerse de görünen açık mânâ öncekidir. Allah'tan başka tapılan şeylerin hepsi, putlar gibi yalan, uydurma mabud olduğu, onların yaratılmış olduklarından da anlaşılır. İlmî bakış açısından ifadenin asıl ruhu da, yaratılmışın, yaratan yerine konmasındaki çelişkiyi göstermektedir. Bunu daha fazla izah için buyuruluyor ki وَلَا يَمْلِكُونَ لِنَفْسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ve kendi kendilerine bir zarara da malik değiller, bir menfaate de. Bu cümlelerin açıklamasında "ve kendilerinden ne bir zararı gidermeye, ne de kendilerine bir fayda verecek şeyi getirmeye güçleri yetmez" deniliyor, çünkü sonra gelen zarar fiilinin sırası sayılıyor. Ve bir şeyin kendine zarar vermesi akla uygun olmadığından zarar, zararı gidermek mânâsına kullanılmış oluyor. Bu mânâ, tam anlamıyla yalnız cansız putlara uygun olabilir. Bu ise hem kasrın, hem de ilâhî sözün görünen mânâsından uzaktır. «لَمْ» da asıl olan sebep gösterme olduğu gibi لَا يَمْلِكُونَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا لِنَفْسِهِمْ ye ilişkisi de açıktır. Bu bakımdan لَا يَمْلِكُونَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا لِنَفْسِهِمْ değil لَا يَمْلِكُونَ لِنَفْسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا buyurulmuştur. O halde "nefisleri için" "kendileri için" demek olmalıdır. Buradaki olumsuz kılınan (nefyedilen) yalnız kendilerine ait olan olumsuzluk ve zarar değil, kendi zatlarının nedeniyle mutlak olumsuzluk ve zarardır. Yani kendiliklerinden, kendi istekleri ile hiçbir zarar ve fayda vermeye güç yetiremezler kendilerinden (bizâtihim) olsalar bile, kendiliklerinden (lizâtihim) değillerdir. Olabilir ki, mesela güneşte veya Firavun gibilerde yahud Mesîh gibilerde bir fayda veya zarar görülmüşse o onların lizatihi kendi kudretlerinden, kendi sahip olduğu şeylerden değil, yüce yaratıcının verdiği güç ve kuvvettendir. Lizatih: (kendiliğinden) olsa idi yok olmazlardı. Bu mânâ

استغفر الله العظيم الذي لا إله إلا هو الحي القيوم وأتوب إليه توبة عبد ظالم لنفسه لا يملك لنفسه موتاً وَلَا حيوَةً وَلَا نُشُورًا "Kendisinden başka ilâh olmayan diri olan, herşeyin yönetimini elinde bulunduran yüce Allah'tan mağfiret dillerim. Kendi nefesine zulmeden gerek hayat, gerek ölüm ve gerekse tekrar dirilme bakımından kendi nefesine malik olamayan bir kulun tevbesi ile tevbe ederim" (1) anlamına da uygundur. Burada

(1) Ebû Dâvud, Vitir, 26, Hudud 9; Tirmizi, Daâvat, 17,117; Darîmî, Hudûd, 6.

zararın önce getirilmesi de dikkate değer. "Def'-i zarar, celb-i menfaatten akdemdir. (zararın yok edilip kaldırılması, faydanın getirilip konulmasından öncedir) kuralına işaretle zararı yok edip kaldıramayanın bir fayda getirip koyamayandan daha güçsüz olduğunu anlattığı gibi, zarar vermenin faydalı olmaktan kolay olduğunu da anlatır. Bir de, Allah'tan başkasına tapanların fayda elde etme duygusundan önce, zarar korkusuyla taptıklarını ortaya koyar. Çünkü diktatörler ve zalimler, insanları daha çok korkutma politikasıyla kendilerine tapındırmaya uğraşırlar. Ve bu yüzden bir çok zavallılar, o gücü, onların kendilerininmiş gibi sanarak korku belasıyla onları tanrı yerine koyar, Allah'ı unuturlar. Fakat bilmeleri gerekir ki, aslında o güç ve kuvvet onların değildir. Allah dilemeyince onlar kendi başlarına ne bir zarar yapabilirler, ne de bir fayda sağlayabilirler. **وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا** Ne ölüme maliktirler, ne hayata, ne de nüşûra (ölümden sonra tekrar canlandırmaya.).

NÜŞÛR: "Neşîr" gibi bazan edilgen bazan etken olur. Edilgen olursa bir şeyi açıp yaymak mânâsına gelir ki, dilimizde "neşir" "neşriyat" ve "menşûr" bu mânâdadır. Bunun etkenine "intişâr" denilir. Etken oldukları zaman ise ölmüş olan bir şeyin canlanıp kalkması anlamındadır ki, Kur'ân'da "nüşûr" kelimesi genellikle bu mânâdadır. Bunun edilgenine de "inşâr" (ölüyü diriltme) denilir. **وَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا** "Ve o su ile ölü bir toprağa can verdik" (Kâf, 50/11) gibi. Şu halde bu mânâ şöyle olur: Ne ölüm elindedir, ne dirim, ne de ölümden sonra ahirette kalım; bunların hiçbirinde ne kendileri, ne başkaları hakkında diledikleri gibi tasarruf yapamazlar. Bunlara sahip olmayan ise mabud (ilâh) olamaz. Böyle iken bütün bunlara malik olup her şey kudret elinde bulunan Allah'a kulluğu bıraktılar da, öyle güçsüz şeylere taptılar. Peygamberliğe gelince:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا Ve o küfredenler bu açıklamaya karşı dediler ki **إِنْ هَذَا إِلَّا آفَاكُ** bu Kur'ân, Furkan falan değil **لَا أَفَاكُ** onu o uydurdu **وَأَعَانَهُ** ve buna karşı diğer bir kavim de ona yardım etti. Yabancıardan yahudilerden öğreniyor dediler. (Nahl, 16/103. âyetin tefsirine bkz.)

فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا Böylece zulüm ve tezvîre büyük bir haksızlığa ve yalancılığa gittiler **وَقَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ** ve, evvelkilerin esatıyri, uydurma masalları (esâtıyr kelimesi hakkında En'âm, 6/25. âyetinin tefsirine bkz.) **اَكْتَتَبَهَا** Onları kendine yazdırtmış da **فَبَيَّ تَمْلِكُ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا** işte sabah akşam kendisine okunup duruyor" dediler. Haksızlıkta, yalancılıkta, yalanı telleyip pullamada bu derece ileri gittiler. Böyle haksız yalancılara başka sözün gereği yok. Yalnız **قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** onu, "o göklerde ve yerdeki sırrı bilen in-

indirildi" de. Yani o sizin zannettiğiniz gibi uydurma veya eskilerin uydurma malları değil, ilâhî sırları içinde bulunduran gökten indirilme bir kitaptır. Çünkü onu, göklerin, yerin gizliliğini bilen yüce Allah indirdi. **اِنَّهُ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا** O gerçekten **gafûr (yarlıgayan) bir rahim (merhamet eden) bulunuyor.** Bu sebepten o haksızlık ve yalan uydurmalarınıza karşılık kötü sonuçlarınızda ivedi davranmıyor da, geriye bırakıyor.

وَقَالُوا مَا لِهٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْاَسْوَاقِ "Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, sokaklarda gezer." dediler. Haber verildiği üzere, Kureyş kabilesinden Rebin'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu Sufyân b. Harb, Nadr b. Haris, Ebu'l-Buhturî, Esved b. Muttalib, Zem'a b. Esved, Velîd b. Muğire, Ebu Cehil b. Hîşâm, Abdullah b. Ebu Ümeyye, Ümeyye b. Half, As b. Vail, Nebih b. Haccac ile Münebbih b. Haccac toplanmışlar ve birbirlerine "Muhammed'e bir haber alın, kendisiyle bir konuşun, karşılıklı konuşarak tartışın ki, mazur olasınız (günah sizden gitsin) demişler ve bunun üzerine "Kavmin senin için toplandılar, seninle konuşmak istiyorlar" diye haber göndermişlerdi. Peygamber (s.a.v) geldi. "Ya Muhammed, biz senin hakkında mazur olalım (günah bizden gitsin) diye sana haber gönderdik. Şimdi bak! Sen eğer bu sözle mal istiyorsan, sana mallarımızdan mal toplarız ve eğer şeref istiyorsan seni Efendi tanırız, büyükleriz ve eğer mülk istiyorsan seni başımıza melik (kral) yaparız" dediler. Resulullah (s.a.v) buyurdu ki "Bende dediklerinizden hiçbirisi yok. Ben size getirdiğimi ne mallarınızı almak için, ne içinizde şeref için, ne de üzerinizde melik olmak için getirmedim. Fakat yüce Allah beni size bir elçi olarak gönderdi ve bana bir kitap indirdi ve size bir müjdeci ve korkutucu olmamı emretti, ben de size, rabbımın elçiliğini bildirip iyilikle öğüt verdim. Eğer siz getirdiğimi alırsanız o sizin dünya ve ahirette payınızdır ve eğer onu kabul etmeyip bana geri vererseniz, yüce Allah, benimle sizin aranızda hüküm verinceye kadar ben, yüce Allah'ın emrine sabrederim". Bunun üzerine "Ya Muhammed! dediler, Eğer vermek istediklerimizden hiçbir şey kabul etmeyeceksen o halde, kendin için Rabbinden iste: Yanında seni doğrulayacak ve senden bizi uzaklaştıracak bir melek göndersin. Hem iste de sana bağlar, bostanlar ve altından, gümüşten köşkler yapsın da seni çalışmadan kurtarsın; çünkü sen de bizim gibi çarşılarda dolaşıyor, geçimlik arıyorsun. Eğer sandığın gibi elçi isen o zaman üstünlüğünü ve Rabbinin yanındaki yerini anlarız" Buna karşı Resulullah "Hayır, ben size bunun için gönderilmedim. Yüce Allah beni bir müjdeci ve korkutucu olarak gönderdi"⁽¹⁾ dedi. İşte bu âyetler bu sebeple indirildi.

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VI, 236-237.

مالهذالرسول de "mâ" soru, "lam" cer harfî olduğundan, kural مالهذا şeklinde hitlik yazılması idiye de imam Osman b. Affan'a ait mushaf hattında مال هذا şeklinde "lâm" ayrı yazılmış ve dolayısıyla burada böyle yazılması muteber bir sünnet olmuştur.

تَبَارَكَ الَّذِي أَنشَأَ جَعَلَكَ

خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ
 قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ
 بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا
 تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ
 دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَادْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَاذْعُوا
 ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ ذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي
 وَعَدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءٌ وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا
 يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ
 وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ: أَنْتُمْ أَضَلَلْتُمْ عِبَادِي
 هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا اسْبِحَانِكَ مَا كَانَ
 يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ

وَابَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٠﴾ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ
 بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمِ
 مِنْكُمْ نَذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ
 إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ
 لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿١٢﴾

Meâl-i Şerifi

10- Öyle yücedir O ki, dilerse sana ondan daha iyisini, altından ırmaklar akan cennetler verir, sana köşkler de yapar.

11- Fakat onlar o saati (kıyameti) de yalanladılar. Biz ise o saati yalanlayanlara çılgın alevli bir ateş hazırladık.

12- Ki, cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerine görününce, onun bir hışımlanmasını (kaynamasını) ve uğultusunu işitirler.

13- Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman da, oracıkta yok olmayı isterler.

14- (Onlara şöyle denilir) Bu gün bir yok olmayı değil, nice yok olmaları isteyin!

15- De ki: Bu mu daha iyi, yoksa takva sahiplerine vaad olunan ebedilik cenneti mi? Çünkü orası, onlar için bir mükafattır ve bir varış yeridir.

16- Onlar için orada ne isterlerse var, hem orada ebedî kalacaklar. Çünkü bu Rabbinden yerine getirilmesi istenen bir vaaddir.

17- Hele o gün Rabbin onları Allah'tan başka taptıkları şeylerle toplar da, der ki: "Siz mi saptırdınız şu kullarımı, yoksa kendileri mi yolu kaybettiler?"

18- Onlar: "Sübhansın seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da senden başka dostlar edinmek bize yaraşmaz; fakat sen onlara ve atalarına o kadar nimet verdin ki, sonunda seni anmayı unuttular ve helaki hak eden bir kavim oldular." derler.

19- (Bunun üzerine ötekilere hitaben şöyle denilir.) İşte (taptıklarınız)

sizi söylediklerinizde yalancı çıkardılar. Artık ne (azabınızı) geri çevirebilir, ne de bir yardıma çare bulabilirsiniz ve içinizden kim zulmederse, ona büyük bir azab tattıracağız.

20- (Resulüm!) Biz senden evvel de peygamberleri başka türlü göndermedik. Şüphesiz onlar hem yemek yiyorlar, hem çarşılarda geziyorlardı (sokaklarda yürüyorlardı). Sizin bir kısmınızı bir diğerine fitne (imtihan sebebi) kılmışsınız ki, bakalım sabredecek misiniz? Zira Rabbin her şeyi hakkıyla görmektedir.

Ne mübarektir o ki dilerse جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ sana ondan -onların söyledikleri hazine ve bahçelerden- daha iyisini verir. Yalnız bir cennet değil جَنَّاتٍ cennetler, hem تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ altından ırmaklar akar cennetler verir, yani ahirette söz verdiği cennetler gibi dilerse dünyada da verir, İslâm yurdu olur. وَبَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا Senin için köşkler de yapar. بَلْ كَذَّبُوا "Fakat onlar kıyamet saatini yalanladılar."

BEL: Bir bağlaç harfidir ki, asıl mânâsı idrabdır (Yeni bir hükme dönüştür). Bazen de "hattâ" gibi terakkî, ileriye geçme ifade eder.

İDRAB: Sözü üstünden altına çevirmek, yani bakışı öncesinden keserek geleceğe yöneltmektir. Bunu "belki" diye tercüme etmek meşhur olmuştur. Gerçekte, kelimenin yapısına ve söylenişine göre ondan alınmış, denilecek kadar da uygundur. Fakat dilimizde "belki" idrabtan (sözü ve nazarı üstten keserek alta yöneltmekten) çok ümid ve ihtimal için kullanılmaktadır. "Dur bakalım belki gelir" demekte hiç İdrab mânâsı yoktur. İdrab; "Yok, hayır" "daha doğrusu" demektir. Bu mânâ kasır ve istidrake benzer olduğundan son zamanlarda "fakat" kelimesi de "bel" ve "lakin" yerinde kullanılır olmuştur. Böylece "fakat onlar kıyameti yalanladılar" demek olur. Bu cümle yukardaki وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا bölümüne atfolunmuş ve ondan İdrab ile, diğer küfürlerini anlatmaya ve açık bir şekilde kötü sonlarını haber verip korkutmaya intikaldir. Yani, daha doğrusu onlar saate, kıyamet ve ahirete inanmıyorlar, Kur'an'ın öyle uydurma olmadığını bilmediklerinden değil, ahirete, cezaya inanmadıklarından dolayı o inançsızlığa ve sapıklığa düşüyorlar, o haksızlığa ve yalancılığa gidiyorlar.

وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا Halbuki biz o saati (kıyameti) yalanlayan kimselere öyle korkunç bir ateş hazırlamışsınız ki إِذَا رَأَوْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ onları uzak bir yerden gördüğü zaman -ki onlar ister görsünler ister görmesinler.- سَمِعُوا لَهَا تَغِيْطًا وَزَفِيرًا onun korkunç hışımlanmasını (kaynamasını) ve uğultusunu işitirler.

TEGAYYÜZ: Gayzlanmak, öfkelenmek; **ZEFİR,** içeri nefes almaktır. Demek ki, cehennem onları uzaktan gördüğü zaman öfkeden dehşetli sesler çıkarıyor, sümürmek için içine çekiyor. Burada görülüyor ki, gayzlanmak, zefirlenmek gibi görmek de ateşe nisbet edilmiştir. Onlar cehennemi gördüğü zaman değil, cehennem onları gördüğü zaman Bu ise cehennem ateşini bir kavrayış sahibi gibi anlatmak demektir. Bunu birçokları, "görünecek bir yerde bulundukları zaman" demek gibi gerçek mânâsı dışında bir mânâyı yorumlamak istemişlerdir. Aslında cehenneme, anlama ve kavrama fiili nisbet edilmesi sadece burada değil, *"O gün cehenneme 'Doldun mu?' deriz. O da 'Daha var mı?' der."* (Kâf, 50/30) âyeti ve *وَشَكَتَ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا فَقَالَ رَبِّ أَكُلَ بَعْضِي بَعْضًا ..* "Ateş Rabbine şikayet edip: 'Ya Rabbî bir kısmım bir kısmımı yedi' dedi" (1) hadisi gibi diğer yerlerde de geçmiştir.

Bir de Alûsî'nin naklettiği üzere Taberânî ile İbnü Merdûye, Mekhûl tarîkı ile Ebû Ümâme (r.a)den şunu haber vermişlerdir: Demişti ki; "Resulullah (s.a.v) her kim bilerek bana atfen yalan söylerse, cehennemden iki gözü arasında oturacağı yere hazırlansın." buyurdu. Ya Resulullah! cehennemden gözü var mıdır, dediler. "İşitmediniz mi, yüce Allah *إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ* "Onları uzak bir yerden gördüğü zaman" buyuruyor, gözleri olmasa görür mü?" buyurdu.(2) Şu halde teville gidilmeyip konuyu Yüce Allah'ın kudretiyle sırrî bir şekilde düşünmek gerekir. Özellikle *قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* "De ki, onu göklerdeki ve yerdeki sırrı bilen indirdi" (Furkan, 25/6) hatırlatmasından sonra, bunun o gizliliğe açık bir bağlantısı göze çarpmaktadır.

دَعَا هَٰذَاكَ ثُبُورًا Orada "sübûrâ"; yani "Ey sübûr, ey helak (yok oluş) neredesin! Gel de bizi kurtar diye feryad ederler.

وَعَدًا مَسْئُولًا İstenecek vaad, yahut istenildiği halde vaad, yani yüce Allah onu kullar tarafından istenilmek şartıyla vaad ve taahhüd buyurmuştur.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أُنْزِلْ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرِ
رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَوُّعُوا كِبِيرًا ۝ يَوْمَ

(1) Buhârî, Mevâkitu's-Salât, 9, Be'dü'l-Halk, 10; Tirmizî, Cehennem 9; İbn Mâce, Zühd, 38; Mu-vatta; Vükû't, 27; Dârimî, Rikâk, 119.

(2) Âlûsî Rûhu'l-Meânî, IX, 2www42

يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا
مَّحْجُورًا ﴿٧﴾ وَقَدْ مَنَّآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً
مَّنْثُورًا ﴿٨﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ﴿٩﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ
تَنْزِيلًا ﴿١٠﴾ الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ
عَسِيرًا ﴿١١﴾ وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي
أَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿١٢﴾ يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ
فُلَانًا خَلِيلًا ﴿١٣﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿١٤﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ
يَا رَبِّ إِنِّي قَوْمِي أَتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿١٥﴾ وَكَذَلِكَ
جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا
﴿١٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿١٧﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿١٨﴾
الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا

Meâl-i Şerifi

21- Bununla beraber, bize kavuşmayı ummayanlar "Bize ya melekler indirilmeliydi, ya da Rabbimizi görmeliydik" dediler. Andolsun ki, doğrusu nefislerinde kendilerini büyüksündüler ve büyük azgınlık ettiler.

22- Melekleri görecekları gün, işte o gün, günahkarlara hiçbir sevinç haberi yoktur. Ve yasak yasak, diyeceklerdir.

23- Onların yaptıkları her bir iyi işi dikkate alırız, fakat onu saçılmış zerreler haline getiririz.

24- O gün cennetliklerin kalacakları yer çok iyi, dinlenecekleri yer pek güzeldir.

25- O gün gökyüzü beyaz bulutlar halinde yarılacak ve melekler bölük bölük indirileceklerdir.

26- İşte o gün gerçek hükümranlılık, çok merhametli olan Allah'ındır. Kâfirler için ise o pek zorluklu bir gündür.

27- O gün zalim kimse ellerini ısıracak: "Eyvah!" diyecek, "keşke Peygamberin yanında bir yol tutsaydım!"

28- "Eyvah!" diyecek, "keşke falancayı dost edinmeseydim."

29- Çünkü zikir (Kur'ân) bana gelmişken o, hakikaten beni ondan saptırdı. Şeytan insanı (uçuruma sürükleyip sonra) yapayalnız ve yardımcısız bırakmaktadır.

30- Peygamber dedi ki: "Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı terkedilmiş (bir şey yerinde) tuttular."

31- (Resulüm!) Ve işte biz böyle her peygamber için günahkarlardan bir düşman yapmışızdır, Bununla beraber hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.

32- Yine o inkâr edenler dediler ki: "O Kur'ân ona, hepsi birden indirilseydi ya"! Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk.

33- Hem onlar sana karşı herhangi bir mesel ile gelmezler ki, biz sana (onun karşılığında) doğrusunu ve tefsirin daha güzelini getirmiş olmalıyım.

34- O yüzleri üstü cehenneme toplanacaklar var ya! işte onlar, yerleri en kötü, yolları en sapık olanlardır.

وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ "Bize kavuşmayı ummayanlar, bize ya melekler indirilmeliydi, va da Rabbimizi görmeliydik, dediler." Bu cümle **وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ** cümlesine atfolunmuş olup, o kâfirlerin diğer saçmalarını hikaye ile red ve uyarıdır.

RECÂ: Bilinen geniş mânâsı ile emel (arzu) demektir. Lügatçıların çoğu birini diğeriyle açıklamışlardır. Bununla beraber aralarında ince fark gösterenler de vardır. İbnü Hilâl'in Fırûk isimli eserinde "Emel, sürekli bir arzu ve istektir. Onun için bir şeye bakış, devamlı olup uzayınca "teemmül etti" uzunca düşündü denilir.⁽¹⁾ Bir de emel, mümkünde ve muhalde (imkansızda) olur, reca ise mümküne mahsustur denilmiştir" Mısbâh'ta da der ki; emel, ümitsizliğin zıddıdır. Çoğunlukla, meydana gelişi uzak olan şeylerde kullanılır.⁽²⁾ Tam ise meydana gelişi yakın olan şeyde kullanılır. Recâ, emel ile tam arasındadır. Çünkü recâ (ümit) eden emelinin meydana gelmemesinden korkar, bu sebepten tama mânâsında kullanılır. Recâ nefî halinde kullanıldığında bazan korku mânâsını da ifade eder ki, buna "lûgat-ı tihâmiyye" (Mekke lûgatı) denilmiştir. Buna göre «لَا يَرْجُونَ» "korkmazlar" bilinen mânâsıyla arzu etmezler, gerçek lûgata göre ise ümit etmezler, demek oluyor ki, burada en uygun olan da budur.

LİKÂ: Aslında bir şey ile buluşmaktır. Dokunmak, şart olmaksızın bir şeye ulaşmak diye de ifade olunmuştur. Görme fiili hakkında da kullanılır. Bundan dolayı "likâullah (Allah'a kavuşmak)" rû'yetullah (Allah'ı görmek) veya Allah'a ermek yahud kıyamet günü hesap ve ceza için yüce Allah'ın karşısına çıkmak demektir. Ve karşımıza çıkacaklarını ümit etmeyenler demek, kıyamet gününde tekrar dirilmeye ve toplanmaya, ahiret sorumluluğuna inanmadıkları için Allah'tan korkmayanlar demeyi de ifade eder. Yani Allah'ı görmeye yüzü olmayan, Allah'ın karşısına çıkacaklarını, azabına çatacaklarını ümit etmeyen, ahirete inanmaz, Allah'tan korkmazlar **لَوْ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْمَلَائِكَةَ** o melekler bizim üzerimize indirilseydi ya **أَوْ تَرَىٰ رَبَّنَا** yahud Rabbimizi görsek ya, dediler. **لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِى أَنفُسِهِمْ** Andolsun ki, gönüllerinde kendilerini büyüksündüler. Çünkü öyle demekle kendilerini Peygamberin yerinde veya daha üstün görmek istiyorlar ve hatta Allah'a karşı büyüklük taslıyorlar **وَعَتَوْا عُتْوًا كَبِيرًا** ve büyük bir haksızlıkla azgınlık ettiler. Bunca açık delilleri tanımadılar da kutsal meleklerin bile önüne çekilmiş olan **لَنْ تَرَينى** "Beni göremeyeceksin" (A'râf, 7/143) perdesinin, kötü ne-

(1) Ebu Hilâl el-Askerî, el-Furûk fi'l-Lugat, 240. (Müellif, "Furûk" sahibini, İbnü Hilâl olarak zikretmiş ise de Ebu Hilâl olduğu eserin üzerinde belirtilmiştir. Onun için biz buraya Ebu Hilâl olarak aldık.)

(2) el-Feyyûmî, el-Mısbahu'l-Münîr, 22.

lislerine karşı yırtılmasını istediler.

Evet onlar melekleri görmeyecek değiller, fakat **بَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ** melekleri görecekleri gün, **لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ** günahkarlara o gün sevinç haberi yoktur. O halde o azgın günahkarlara hiç sevinç haberi yoktur. **وَيَقُولُونَ حَبْرًا مَّحْجُورًا** "Yasak yasak diyeceklerdir." Ve **حَبْرًا مَّحْجُورًا** derler. **حَبْرًا مَّحْجُورًا** Bir düşman rast-geldiği veya tiksinti veren bir şey hücum ettiği sırada söylenen bir deyimdir ki, fiili zikredilmemiş mutlak meful halinde te'kidli (pekiştirmeli) bir cümledir. Fiili **حَبْرًا مَّحْجُورًا** veya **أَخْبَرُ حَبْرًا مَّحْجُورًا** takdirinde emir veya geçmiş zaman kipi olabilir ve bu suretle yerine göre ya bir dua ve istiâze, yani bir yalvarış ve sığınış, yahut da bir men ve göz dağı verme ifade eder. Bir dua olduğuna göre "etme, kıyma, evlerden irak, dağlara taşlara" demek mânâsında olur. Diğerinde de "yasak, men edilmiş, yahut davranma!" demek gibidir. Burada her iki anlam ile açıklanmıştır. **وَيَقُولُونَ** nin zamiri, günahkarlarla ilgili olduğuna göre, günahkarlar o meleklerle "aman etmeyin, kıymayın, bizim yanımıza yaklaşmayın, öte öte tarafa" derler. Meleklerle ilgili olduğu takdirde de melekler, o günahkarlara "davranmayın size o müjde ve cennet men edilmiş; yasak, kesinlikle yasak" derler.

وَقَدَّمْنَا Hem varmışsızdır **إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ** amel denecek, yani iyilik yönünden her ne yapmışlarsa da **فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا** onu saçılmış zerreler haline çevirmişsizdir, boş yere yapılan işler haline koymuşsuzdur.

HEBA: Bir pencereden güneş ışığı vurduğu zaman içinde uçtuğu görünen tozdur.

MENSÛR: Saçılmış demektir. Zaten dağınık demek olan heba (zerre) yı bir de bu şekilde nitelemek, onu bir daha saçılmış olarak tasvirdir ki, o zerre hiç görülmez bir hale gelir.

Burada bir temsilî istiare vardır. Şöyle ki, bütün iş ve halleri isyan etmiş ve bundan dolayı idarecileri tarafından verilip bütün evrak ve tutanakları parçalanarak dağıtılıp yok edilmiş bir topluluğun haline benzetilmiştir. Veya kudüm (varmak), kasıttan mecaz olduğu gibi, büsbütün yok edilmiş, hiçe indirilmiş olan amel ve işlerinin de hedeflenen gayeden uzak kalması ve bir hedefe dizilmeleri mümkün olmaması nedeniyle saçılmış zerrelere benzetilerek teşbih-i müfred suretiyle ayrı ayrı birer istiâre yapılmıştır. Yani o günahkarların, misafirleri konuklamak, akrabaları gözetlemek, çaresizlere yardımcı olmak, insanlığa yararlı bir iş yapmak gibi bazı işleri varsa bile, o inkârcılıkları ve azgınlık-

ları yüzünden hepsi yok olmuştur. Hiçbirinin karşılığında bir fayda ve iyilik görmezler.

Öyle günahkarlar değil, **أَصْحَابُ الْجَنَّةِ cennetlikler**, yani **أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ "Yoksa müttakilere vaad edilen ebedilik cenneti mi..."** (Furkan, 25/15) âyeti ile açıklandığı üzere, cennet kendilerine söz verilmiş olan müttakilerin **خَيْرٌ** kalacakları yer çok iyi dinlenecekleri yer pek güzeldir

MÜSTEKARR: Karargah, yani oturmak, konuşmak için çoğu zaman kaldığı yer,

MAKÎL, öğle uykusu, uyku yeri, insanın kuşluk uykusunu uyuduğu, dinlendiği yer demektir.

Cennette uyku olmadığına göre burada makîl yalnızca dinlenme yeri, diye açıklanmıştır. Bununla birlikte o günün yarısında hesaptan kurtulunacak da cennetlikler cennette, cehennemlikler cehennemde bir öğle uykusu uyuyacaklar, diye rivayet edilmiştir.

O gün gökyüzü beyaz bulutlar halinde çatlayacak. **وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ "Onlar Allah'ın ve meleklerin buluttan gölgelikler içinde kendilerine gelmesini mi bekliyorlar"** (Bakara, 1/210) âyeti kerimesinde anılan beyaz bulutun doğması sebebiyle gökyüzünün çatlayacağı **وَنَزَّلَ الْمَلَكَةُ تَنْزِيلًا ve meleklerin bölük bölük indirileceği o gün.** **الْمَلَكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ** İşte o gün gerçek hükümlerlik çok merhametli olan Allah'ındır. Çünkü o gün her hükümdarlık sona erer. Ancak Rahman'ın hakkı olan hükümlerlik kalır. **وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا Ve kâfirler için ise o, pek zorluklu bir gün olmuştur.** **يَوْمَ يَعْصِيُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ O gün zalim kimse ellerinin üstünü ısıracak.** **يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا "Eyvah bana, diyecek; keşke ben peygamberin yanında bir yol tutsaydım."** Bilindiği gibi el ısırmak kırgınlık ve ümitsizlikten kinayedir. Zalim kelimesinden kastedilen cins, yani bütün zalimlerdir. Fakat burada âyetin indirilmesine sebep Ukbe Ebî Muayt'tır, denilmiştir.

فَإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أَمْرَهُ Vay şu başıma gelene **لَيْتَنِي** keşke ben **فَإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُوا أَمْرَهُ** filan kimseyi dost edinmeseydim. Filan, özel isimlerden kinayedir. Bunun gibi cins isimlerden kinayede "hen" (dilimizde şey) denilir. **لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي** Çünkü **زِكْرٍ (Kur'ân) bana gelmişken, o hakikaten beni ondan saptırdı.** Zikirden maksat, Allah'ı anmak, Allah'ın kitabı veya Peygamberin öğütleri veya âyetin indiriliş sebebine bakarak kelime-i şهادettir. **أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ "Zikrin en**

ustünü: Lâ ilâhe illallâh, demektir." Ukbe b. Ebî Muayt, Hz. Peygamber (s.a.v)'in toplantısına çokça gelirmiş. Bir gün ziyafete davet etmiş, Peygamber efendimiz iki şahadet kelimesini söylemeden, yemeğini yemekten kaçınmış. Bunun üzerine Ukbe de kelime-i şahadeti getirmiş, Übey b. Half de onun yakın arkadaşı imiş. Kendisini azarlamış "sapıttın" demiş. O da "Yok, fakat evimde yemeğimi yemekten kaçındı, onun için utandım da şahadet getiriverdim" demiş. Diğer: "Hayır, sen ona varıp ensesine vurup yüzüne tükürmezsen senden hoşnut olmam" demiş. Bunun üzerine Dârunnedve'de Peygamber secdede iken rastgelmiş ve o kötü fiili işlemiş.

O zaman Peygamber (s.a.v) Mekke dışında rastlarsam mutlaka senin başına bincrim, buyurmuştu. Bedir günü esir edildiği zaman Hz. Ali'ye emir verip boynunu vurdurdu. Ubey de Uhud'daki savaşta aldığı yaradan Mekke'ye vardığında öldü. İşte böylece Ukbe'ye zikir geldiği halde Ubey şeytanlık ederek onu sapıtmıştı. **وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا** Öyle ya şeytan, insana çok hızlankar olmuştur.

HIZLAN: Yardımsız bırakmaktır. "Hazûl" ondan mübalağa kipidir. Yani gerek cinlerden, gerek insanlardan olsun şeytan insanın hayrına dost olmaz, kendi hesabına bir felakete düşürmek için dost görünür; sonunda da başı sıkıntıya girince onu yardımsız bırakır, çekiliverir.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ Peygamber de, **Ya Rab! demekte**, yani bir taraftan da Peygamber Allah'a şöyle şikayet etmektedir: **اِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا** **Kavmim bu Kur'an'ı mehcür tuttular.** Mehcür tutmak iki anlama gelir birisi terkedip uzak durmak, onunla amel etmemektir. Zira bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Her kim de Kur'an'ı öğrenir de Mushaf'ını asar, ilgilenmez ve bakmazsa; kıyamet günü gelir, yakasına sarılır 'ya Rab! Bu kulun beni mehcûr tuttu (beni terkedip uzak kaldı, benimle amel etmedi), benimle arasında hüküm ver' der."⁽¹⁾ Diğer anlamı ise; hakkında saçma sapan konuştular, evvelkilerin uydurma masalları dediler, demektir. Peygamberin bu şekilde şikayetini söylemek büyük bir tehdittir. Çünkü peygamberler kavmini Allah'a şikayet ettikleri zaman haklarında azab çabuklaştırılmış olur.

وَكَذَلِكَ **Ve işte böyle ya Muhammed! Sana yaptığımız gibi** **جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا** **her peygamber için de günahkarlardan bir düşman yaptık** **وَمِنْ الْمُجْرِمِينَ** **ve bu sebepten sen de onlar gibi sabret. Onları yok etmek için** **وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا** **yol**

(1) Alûsî, a.g.e., XIX, 14.

gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter. وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا Yine o inkârcılar لَوْلَا نُرَزَّ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً Kur'ân ona hep birden indirilseydi ya, dediler ki gereksiz bir itiraz,⁽¹⁾ sanki Tevrat birden indirilmiş de Kur'ân da öyle olsa imiş. Gerçek şudur ki, kanunun aslı olan icaz, yani benzerinin yapılamaz oluşu, tek tek âyet âyet indirilmesi ile hepsi birden indirilmesi arasında fark edecek değil; hatta parça parça indirilmesinin, onun bir benzerini yapma konusunda kendileri için faydaları da vardır.

Bu sebepten وَكَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ bu yüzden kalbine iyice yerleştirmek için böyle indirdik; böyle ayrı ayrı cümle cümle indirmekle önce, belleğe alınması sağlam olacak. İkincisi, peyderpey olaylara göre inişinde mânâ yönünden daha fazla bir görüş ve derinlik; hem teorik, hem pratik bir kıymet ve güç bulunacak. Üçüncüsü, her yeni inen yıldız ile ayrıca bir meydan okuyup çekişmeden aciz bırakılarak her defasında yeni bir kalp kuvveti verilecek. Dördüncüsü, nasih ve mensuh ile zamanına göre hüküm koymayı, açıklamanın ve tefsirin çeşitli usul ve kuralları öğretilecek... Bu şekilde وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ve benzersiz bir tertil ile tertil eyledik; ağır ağır, güzel bir okuyuşla okuduk. Hem sana herhangi bir mesel ile gelmezler ki, yani mesel denecek derecede ilginç herhangi bir soru veya hal ile gelmezler ki الْأَجْتَنَّاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا mutlaka biz sana (onun karşılığında) doğrusunu ve tefsirin daha güzelini getirmiş olmalıyım. İşte hepsinin toptan ve birden indirilmemesinde bir de bu fayda vardır. Öyle cehenneme yüzleri üstü, yani tepeleri aşağı veya sürüklenerek, yahut kalpleri bayağı şeylere meyilli olduğu gibi, yüzleri de ona düşmüş olarak mahşerde toplanılacak kimseler أُولَئِكَ شَرُّ مَكَّانٍ وَأَضَلُّ سَبِيلًا işte onlar, yerleri en kötü ve yolları en şaşkın, en sapık kimselerdir.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا
مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٢٥﴾ فَقُلْنَا إِذْ هَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَذَمَّرْنَاهُمْ نَذِيرًا ﴿٢٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَبُوا

(1) Burada "cümleten vahide" işaretiyle, tenzil, inzal mânâsında kullanılmıştır ki, bu itirazın uygunsuzluğuna bir işaret olsa gerektir. (Müellif)

الرُّسُلَ أَغْرَقْنَا هُمْ وَجَعَلْنَا لَهُمُ لِنَاسٍ آيَةً ۖ وَاعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ
 عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٥﴾ وَعَادًا وَثُمُودَ ۖ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ
 ذَلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٦﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَاهُ الْآمَثَالَ وَكُلًّا بَيَّرْنَا بِئْرًا ﴿٣٧﴾
 وَلَقَدْ آتَيْنَا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي آمُطِرَتْ مَطَرُ السَّوْءِ أَفْلاًمْ يَكُونُوا
 يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٣٨﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ أَنْ يَنْجُوْكَ
 إِلَّا هُزُؤًا هَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٣٩﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلَّنَا
 عَنْ إِلَهِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ
 الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٠﴾ أَرَأَيْتَ مَنْ أَخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ
 أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤١﴾ أَمْ تَحْسَبُ أَنْ أَكْثَرُهُمْ يَسْمَعُونَ
 أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

Meâl-i Şerifi

35- Andolsun ki Musa'ya kitap verdik, kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

36- "Haydi âyetlerimizi yalan sayan o kavme gidin" dedik. Sonunda (yola gelmediklerinden) onları yerle bir ettik.

37- Nuh kavmine gelince, Peygamberleri yalancılıkla itham ettiklerinde, onları suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir ibret yaptık. Biz zalimler için acıklı bir azab hazırlamışızdır.

38- Ad'ı, Semud'u, Ress halkını ve bunlar arasında daha bir çok nesilleri de (inkârcılıkları yüzünden helak ettik)

39- Onların herbirine misaller getirdik; (ama öğüt almadıkları için) hepsini kırdık geçirdik.

40- (Resulüm!) Andolsun ki, (bu Mekke'li putperestler), bela ve fenalık yağmuruna tutulmuş olan beldeye uğramışlardır. Peki onu da görmüyorlar mıydı? Hayır! Onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar.

41- Seni gördükleri zaman "Bu mu Allah'ın Peygamber olarak gönderdiği?" diye hep seni alaya alıyorlar.

42- "Şayet tanrılarımıza inanmakta sebat göstermeseydik, gerçekten de bizi neredeyse tanrılarımızdan saptıracaktı" diyorlar. Azabı gördükleri zaman, kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler!

43- Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Şimdi ona sen mi vekil olacaksın?

44- Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini yahut akıllanacağını mı sanıyorsun? Gerçekte onlar hayvanlar gibidir, hatta gidişçe daha sapıktırlar.

لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ Peygamberleri yalanladıkları zaman; burada peygamberlerin çoğul sığası ile getirilmesi fevkalade dikkat çekici görülmüştür. Nuh kavminin Nuh Peygamberden başka yalanladıkları peygamberler kimlerdir? Buna şu cevaplar veriliyor:

1- Nuh ve ondan önceki peygamberler; demekki, Nuh'tan önce de peygamberler varmış. Nuh Peygamberin kavmi **مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ** "*Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık*" (Mü'minûn, 23/24) demekle hepsini inkâr etmişlerdir.

2- Hepsi tevhid de (Allah'ın bir olduğu inancında) birleştikleri için yalnız Nuh'u yalanlama da hepsini yalanlama demektir.

3- Genel olarak peygamber gönderilmesinin mümkün olacağı gerçeğini inkâr etmişlerdir, denilmiştir.

Fakat dördüncü bir ihtimal de hatıra gelebiliyor. O da, Nuh (a.s)'un gönderdiği elçiler mânâsına olmasıdır. Burada bu mânâ bize diğerlerinden daha yakın geliyor. Ancak ikinci ihtimalle birleştirmek mümkündür.

أَصْحَابَ الرَّسِّ "*Ress halkını da.*" RESS, örülmedik kuyu, demektir. Fakat bu Ress halkının kimler olduğu bilinmiyor. İbnü Abbas'tan "O, Semud'dur" diye bir rivayet var; halbuki burada bağlaç bir başkasını gerektiriyor. Katade'den "Yemâme'de, Ress, diğer namıyla Fele denilen büyük bir köy halkı olup Semud'un geride kalanlarındandılar. Peygamberlerini öldürdüler, yok edildiler" diye rivayet edilmiştir.

Kâ'b, Mukatil ve Süddî, "Şam Antakyası'nda bir kuyunun sahipleri ki, Yâsîn Sûresi'nde (36/20) işaret olunan Habib-i Neccar'ı öldürmüşlerdi" demiştirler. Vehb ve Kelbi'den "Ress halkı, Eyke halkı gibi Şuayb (a.s)'ın gönderildiği bir topluluk idi. Putlara taparlardı, kuyuları ve koyun, keçi ve inek sürüleri vardı. Şuayb (a.s) kendilerini İslâm'a ve kulluğa davet etti. Yalanlayıp azgınlık ve eziyete devam ettiler ve günün birinde örülmemiş kuyuları olan Ress'in etrafında bulundukları sırada orası çöktü ve yere geçtiler" diye nakledilmiştir. Ress halkına Uhdûd (hendek) halkı da denilmiştir. Hanzale b. Safvan isimli peygamberin kavmi olup Anka-i Muğrib (Batı Anka kuşu)⁽¹⁾ denilen ve Fetih isimli dağda oturarak avsız kaldıkça, çocuklarını kapıp götürerek tüyleri renk renk olan büyük bir kuş belasına tutulmuşlardı ki, bu kuş Hanzale'nin duasıyla yıldırım isabet edip yok olmuştu. Daha sonra adı geçen Hanzale'yi öldürmüşler, bunun üzerine yok olmuşlardı da denilmiştir. İbnü Abbas'tan bir rivayette de "Ress, Azerbaycan kuyusudur" diye nakledilmiştir. Bir de Ress doğu ülkelerinden birindeki bir nehrin adıdır, buranın halkına yüce Allah Yehuza b. Yakub evladından bir peygamber göndermişti. Onu kuyuya attılar ve bu yüzden yok oldular, denilmiştir. Bu konuda daha başka rivayetler de vardır. Bununla beraber, rivayetlerin çoğunda, peygamberlerini öldüren veya kuyuya atan bir topluluk olduğu belirtilmiştir.

Mu'cemü'l-Büldân'da der ki, Ress; kuyu, maden ve bir topluluğun arasını düzeltmektir. Ebu İshak der ki; Kur'ân'da Ress, kuyu demektir. Rivayet edilir ki, bunlar peygamberlerini yalanlayıp bir kuyuya atarak üstünü kapatan bir topluluktur. Ress'in Yemâme'de Fele denilen bir topluluk ve Semud'dan birtakım insanların beldesi olduğu rivayet olunmaktadır. Her kuyu resstir. İbnü Düreyd demiştir ki; "Ress" ve küçültmesi "Rüseys" (kuyucuk) Necid'de iki vadi veya iki mevkidir. Zemahşerî diyor ki; "Uleyy Ress Kabliyye vadilerindendir, demiş. Başkaları da Beni Esed kabilesinden Beni Munkız b. A'ya'nın bir soyudur, demiş. Asmaî, Ress, Beni A'ya'nındır; Rüseys ise Benî Kahil'indir, demiş. Diğerleri de وَأَصْحَابُ الرُّسِّ وَقُرُوءًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا (Furkan, 35/38) âyetinde; Ress Azerbaycan vadisidir. Azerbaycan'ın sınırı "mavera-yı Ress" Ress'in arkasıdır, demişlerdir. Deniliyor ki, Ress üzerinde "Erran" da bin şehir vardır. Yüce Allah onlara Musa adında bir peygamber gönderdi. Bu Musa, Musa b. İmran değildir. Onları Allah'a inanmaya davet etti, inkâr ettiler ve yalanladılar, isyan ettiler, o da beddua etti. Yüce Allah da Tâiften Haris ve Hüveyris'i tahvil edip üzerlerine

(1) Muğrib veya mağrib şeklinde okunabilir; hem sıfat tamlaması, hem de isim tamlaması olarak okunması mümkündür. (Alûsî'den naklen Müellif)

gönderdi. Bunun için Ress halkı şu iki dağın altında kaldı, deniliyor. Bu Ress'in kaynağı Kalîkalâ'dan başlar, Erran'a, Versan'a ve Mecma'a uğrar; orada "Kürr" ile birleşir ve ikisinin arasında Beylekan şehri vardır. Kürr ve Ress ikisi birleşir ve Cürcan denizine dökülürler. Bu Ress vadisi acayip bir vadidir. Balığın her türlü bulunur. Şurimahi denilen balık oraya mahsustur, derler. Miş'âr b. Mühelhil "Bezzbabik" şehrini anlatırken demiştir ki; bir tarafında Ress nehri vardır, Ress nehri Belâscan ovasına doğru çıkar, bu ovada deniz sahilince Berzend'den Berzaa'ya, oradan Versan ve Beylekan'a doğru uzanır. Bu ovada beşbin köy vardır ve çoğu yıkıntı halindedir. Ancak toprağı iyi ve sağlam olduğu için duvarları ve binaları kalmıştır. İşte bu köyler, Kur'ân'da adı geçen Ress halkınıdır, deniliyor. Bunlar Davud (a.s)un öldürdüğü Calut'un kavmi idiler de denilmektedir."

الْقَرْيَةُ الَّتِي أَمْطَرَتْ O fenalık yağmuru yağdırılan belde. Lût kavmine ait şehirlerin en büyüğü olan Sedum kasabası ki, oraya taş yağdırılmıştı. Kureyşliler, Şam'a ticarete giderken, buraya uğruyorlardı.

أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? HÉVÂ: Nefsin kendiliğinden yöneldiği istek ve arzusu, soyut isteğidir. Kötü duygularını tanrı edinen denilmeyip de ikinci mefulün önce anılması, kısaltma içindir ki, canının istediğinden başkasını tanrı tanımayan, demektir. Böyle kimselerde hiç hak severlilik yok, sadece bir bencillik vardır. İsteği de gerçek bir fayda değil, sadece canının istediği kuru kuruntudan ibarettir. Bunlar, delil, tanık, hak, hukuk tanımaz, yalnız kendi istek ve zevkine taparlar, zevkleri kendilerinin felaketine sebep olduğunu bilseler de yine hakkı zevklerine kurban ederler. Dini de insanın soyut duygularından, yani sadece istek, arzu ve zevklerinden ibaret sayarlar; gönülleri neye çekerse ona taparlar, gerçeğin zevkini aramaz, hakkın hoşnutluğunu düşünmez, düşünmek istemezler, bilseler bile yine tanımazlar. Taberânî ve Hılye isimli eserinde Ebu Nuaym, Ebu Ümame (r.a) den şöylece rivayet etmişlerdir: O, demiş ki; Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: **مَا تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ مِنْ إِلَهٍ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ تَعَالَى أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ هَوَىِّ يُتَّبَعُ**

"Yüce Allah'ın yanında sema gölgesi altında Allah'tan başka tapılan tanrılar içinde, uyulan heva (nefsin kendiliğinden yöneldiği istek ve arzu)dan daha büyüğü yoktur".⁽¹⁾ **أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا Artık sen mi ona vekil olacaksın?** Önceki soru takrirî, bu soru ise inkarîdir. Yani gördün ya, ona vekil olamazsın, üzerine vekil olup da kurtaramazsın. **أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ Yoksa sen onların**

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VI, 261; Râmuza'l-Ehâdis, 4616.

çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini, yahut akıllanacağını mı sanıyorsun? Hayır ne getirilen bir delili tanır, söz dinlerler, ne de aklî delili tanır, akıl ile hareket ederler. **Gerçekten onlar hayvanlar gibidir.** Aklına ve işittiğine göre hareket etmez, soyut isteklerine uyarlar. **Hatta gidişce daha sapkındırlar** Çünkü, evcil hayvanlar kendilerine bakanlara bağlanırlar, kendilerine iyilik edenlerle kötülük edenleri seçerler, faydalarına olan şeyleri arar, zarar veren şeylerden kaçarlar, yediği içtiği yeri tanır, öğrendiği yolu şaşırmaslar. Kendilerine verilen güçlerde tembellik etmez, yaratıldıkları yönde sarfederler. Hak ve hayır inancı olmayan da haksızlık ve kötülük inancı da yoktur. Bu kimseler Rabblarını tanımazlar. O'nun nimetlerine karşı nankördürler. Ebedî fayda olan sevabı istemez, en büyük zarar olan azabdan korunmazlar. Yurtlarına bile hainlik ederler. Yaratılışı bozmaya, fitneler çıkarmaya çalışır, haksızlık ve fitne ile yalan dolan ve aldatma ile dünyayı karıştırırlar.

Bu şekilde, kendi istek ve arzularına tapan kimselerin sapıklıkları anlatıldıktan sonra yüce Allah'ın Rab oluşuna ait delillerden, O'na ait güzelliklerden, O'nun ezelî ve ebedî kudretinden bazı işlere dikkatler çekilerek buyuruluyor ki:

الَّذِي رَأَىٰ رَبَّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا
تُجَعِّلُنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٦٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا
﴿٦٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا
وَجَعَلَ النَّهَارَ انْشُورًا ﴿٦٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٦٨﴾ لِنُخْرِجَ بِهِ
بَلَدَةً مَّيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَا سَيِّ كَثِيرًا ﴿٦٩﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيهِ لَكُم مِّنَ الدُّنْيَا آيَاتٍ لَّكُنَّ لَهَا كُفُورًا

﴿٤٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٤٦﴾ فَلَا تَطْعَمُ
 الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَّ
 الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا
 بَرْزَخًا وَجِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٤٨﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا
 فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٤٩﴾ وَيَعْبُدُونَ
 مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ
 ظَهِيرًا ﴿٥٠﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥١﴾
 قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ
 سَبِيلًا ﴿٥٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ
 وَكَفَىٰ بِهِ ذُنُوبٍ عَبَادِهِ خَيْرًا ﴿٥٣﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ
 الرَّحْمَنُ فَسْأَلُ بِهِ خَيْرًا ﴿٥٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ
 قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا نَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

45- Rabbinin gölgeyi nasıl uzatmakta olduğunu görmedin mi? Dileseydi onu elbet hareketsiz de kılardı. Sonra biz güneşi, ona (gölgeye) delil kılmışızdır.

46- Sonra da onu yavaş yavaş kendimize (başka yöne) çekmekteyiz.

47- Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü yayılıp çalışma (zamanı) yapan O'dur.

48- Rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen ve gökten tertemiz bir su indiren O'dur.

49- Ki biz (o suyla) ölü toprağa can verelim, yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su sağlayalım, diye.

50- Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşit çeşit şekillerde anlatmışsızdır; ama insanların çoğu ille nankörlük edip diretmiştir.

51- (Habibim!) Şayet dileyseydik elbette her köye bir uyarıcı (peygamber) gönderirdik.

52- (Madem ki yalnız seni gönderdik) Öyleyse kâfirlere boyun eğme ve bununla (Kur'ân ile) onlara karşı olanca gücünle büyük bir savaş ver!

53- Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir serhat koyan O'dur.

54- O (hakir) sudan, bir insan yaratıp ona bir neseb bahşeden ve sıhriyet bağı ile akraba yapan O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.

55- (Böyle iken inkârcılar) Allah'ı bırakıp kendilerine ne fayda, ne zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. İnkârcı olan kimse Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır.

56- (Halbuki) biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

57- De ki: "Ben, buna karşı sizden bir ücret değil, ancak Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler (olmanızı) istiyorum."

58- Sen, ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter.

59- Gökleri yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a hükmeden Rahmân'dır. Haydi ne dileyeceksen o her şeyden haberdar olan (Rahmân)dan dile.

60- Onlara "Rahmân'a secde edin" dendiği zaman, "Rahmân da neymiş? Senin bize emrettiğine secde eder miyiz hiç?" derler ve bu emir onların nefretini artırır.

الم تر إلى ربك Ru'yet (görme)in , "ilâ" harfi ile sılalanınca (bağlanınca) nazar (bakış) mânâsına gelmesi veya bakışı içine alması gerekir: "**Bakmaz mısın Rabbine**" veya "**görmedin mi, baksana Rabbine**" demek olur. Bu bakış ve görüşü kalp fiiline yöneltmek mümkün ise de, açık olanın göz fiili olmasıdır. Halbuki, yüce Rabb'in zatı, bu âlemde göz ile görülmez .Onun için müfessirler burada bir tevil aramışlardır. Çokları "Rabbının yarattığına" diye değerlendir-

mek gerektiğini söylemişler; bazıları da, "baksana gölgeye, Rabbin onu nasıl uzattı" mânâsında bir kalb (yer değiştirme) gözetmişlerdir. Ve bu hazif (çıkartma) veya kalb (değiştirme)e bir nükte olmak üzere de "Bakıştan gaye, eserde kalmayıp o eseri yapana varmak olduğuna ait bir uyarmadır" demişlerdir. Bu ise göz fiilinden netice olarak kalp fiiline geçmek demektir. Âciz anlayışına göre كَيْفَ مَدَّ الظِّلُّ soru cümlesi mahallen mecrur olarak «رَبِّكَ» den bedel-i ihtimal yapıldığı takdirde ne hazfe, ne kalbe gerek kalmaksızın aynı mânâyı anlamak mümkündür. Bu şekilde Rabba bakış soyut zatı itibariyle değil, gölgenin uzaması hali gibi, yüce Rabb'in fiil ve işleri ile ilgili şeyler kastedildiği anlaşılır ki, تَفَكَّرُوا فِي آلَاءِ اللَّهِ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللَّهِ "Allahın nimetleri hakkında düşününüz, zatı hakkında düşünmeyiniz"⁽¹⁾ meşhur sözüne uygun olan da budur. Bununla beraber en doğrusu bu gibi yerlerde bakıp görmekten maksat, eserleri görmeye dayanan, kalbî görüş ve biliştir. Âyet-i kerimenin tertibi şuna işaret eder ki; önce Allah'ın hitabına muhatab olan peygamberler gibi, has kulların sadece gönülleri ile bağlantılı olarak içlerinde yüce Rabb'a bir bakış vardır. Sonra bu bakışın dışında bir gelişme ile fiilden faile geçerek ona ulaşması istenilmektedir.⁽²⁾ Âyetin içeriği bunu ne güzel, ne derin anlatıyor. Bakınız:

O gölgeyi nasıl uzattı? كَيْفَ مَدَّ الظِّلُّ Bilindiği gibi zıll, gölge demektir. Güneşin öyle vakti en yüksek noktaya gelişinden sonraki gölgeye Arapça'da "fey" denildiği için, zıll kelimesi bazan ona karşılık olarak özellikle sabah gölgesine denirse de esasında geneldir. Yani mutlak gölge demektir. Gölge, ışık ile karanlık arasında hoş bir keyfiyyet ve huzur ve istirahatın en önemli şartlarından olan bir nimettir. Kur'ân'da karanlıklar aydınlıktan önce getirilirken, gölge de, güneşin kızgınlığından önce getirilmiştir. لَا يَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ وَلَا "Karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz." (Fâtır, 35/20-21) buyurulmuştur. Demek ki, gölge, aydınlığın değil, yakıcı ışığın karşıtıdır. Şu

(1) Feyzü'l-Kadîr, III, 263 (3348).

(2) Bunu yazdıktan sonra Alûsî'de şuna rastladım: وَذَكَرَ بَعْضُ الْأَقَاصِلِ أَنَّ كَيْفَ لِّلْإِسْتِفْهَامِ وَقَدْ تَجَرَّدَ عَنِ الْإِسْتِفْهَامِ وَتَكُونُ بِمَعْنَى الْحَالِ نَحْوُ أَنْظُرْ إِلَى كَيْفَ تَصْنَعُ وَقَدْ جَوَّزَهُ الدَّمَامِينِي فِي هَذِهِ الْآيَةِ عَلَى اللَّهِ بِدَلِّ الْإِسْتِفْهَامِ مِنَ الْمَجْرُورِ وَهُوَ بَعِيدٌ. انْتَهَى. (Keyfe) كَيْفَ "Bazı zatlar demişlerdir ki: كَيْفَ (Keyfe) kelimesi soru içindir. Fakat bazen soru mânâsından çıkarılır da hal mânâsına kullanılır. أَنْظُرْ إِلَى كَيْفَ تَصْنَعُ "Nasıl yaptığını bak!" sözünde olduğu gibi. Dimâmîni, âyette كَيْفَ'nin mecrurdan bedel-i ihtimal olarak Allah hakkında olmasını câiz görmüştür. Ama bu uzak bir ihtimaldir. Şurası da açıktır ki buna göre o muzafa ihtiyaç duymaz. Fakat bu uzaklığa muadil değildir." (Alûsî, a.g.e., XIX, 26) Uzaklık, "keyfe" nin soru mânâsından çıkarılması ile tek başına bedel yapılmamasındandır. Cümlemin bedel olmasında ise bu soru mânâsından çıkarılmasına gerek olmadığından bu anlayıştan, yani soru mânâsından uzaklık söz konusu değildir. (Müellif)

halde karanlıklar gibi yok olmaya mahkum olmayıp aydınlıkla bir çeşit beraberliği bulunan ve korunma mânâsını içeren bir haldir. Bu sebepten gölge korunma mânâsına geldiği gibi, bir korunmanın içine aldığı şeylere ve orada zevk ve huzun ile faydalanılan nimet hakkında da kullanılır ki, dilimizde bu mânâda daha çok saye deyimi kullanılır. Mesela Zıll-i Arş, Arşın gölgesi, Arşın himayesi, koruması demektir. "Saye endaz oldu, sâyesinde sâye-bân olduk" demek "himaye etti, nimetlerinden yararlandık" demektir.

Bu mânâ sebebiyle Kur'ân'da cennete "zıll-i memdûd" denilmiştir. Uzayan gölge ifadesinin buna da bir işareti vardır. Bu âyette «الظل» kelimesindeki "elif-lâm"ın ahid veya cins olması ve akılların onu anlama derecelerine göre basamak basamak çeşitli mânâlara gelmesi muhtemeldir. Ve hepsinde gölgenin bir nimet olması özelliği hatıra gelmektedir.

BİRİNCİSİ: Gölge cinsinden bir ağaç, bir bina, bir dağ, bir bulut ve bir yer gibi gölgesi bulunan herhangi bir katı cismin faydalanılan gölgesi anlaşılır ki, Ebu's-Suûd'un tercih ettiği görüş budur. Çünkü herkesin anlayabileceği gölge budur.⁽¹⁾

İKİNCİSİ: Bilinen mânâsı ile gölgelerin en hoş olan sabah gölgesi, yani tandan güneş doğana kadar olan sabah namazı vakti ki, doğu ufkunun batıya doğru uzanmış gölgesidir. Müfessirlerin çoğu bunu benimsemişlerdir. Bunu herkes kavrayamasa bile çoğunlukla kendi istek ve arzularına tapanların habersiz bulundukları bu gölgedeki nimetin anlamının özel bir önemi vardır.

ÜÇÜNCÜSÜ: Yeryüzünün üzerinde gök kubbe halinde uzayan ve aslında gerçek bir gölge olan gökyüzü olarak açıklanmıştır ki, yukarda geçen hadisteki "Zıll-i Semâ" tabiri izafet-i beyaniyye (açıklayıcı tamlama) ile bu mânâyâ işaret eder.

DÖRDÜNCÜSÜ: İşaret mânâsı olarak bütün âlem (evren), gölge demek olan şu cisimler âlemi, demektir.

BEŞİNCİSİ: Bütün âlem (evren) üzerindeki yüce Allah'ın koruyuculuğu düşünülebilir ki, gölge onun görünen bir örneğidir.

Medd, çekip uzatmak, yerde ve zamanda uzamak ve yayılmak veya başlangıçta uzayıcı olarak yaratmak mânâlarına gelir. "Görme" ipucu ile gölgenin uzatılması, cisimlerin tasarlanmasıyla uzak mesafelerden göze veril-

(1) Ebu's-Suud, a.g.e., VI, 222.

mesi mânâsı da yorumlanabilir, bu da önemli bir mânâ olur. Sonuç itibariyle, gölgenin ait olduğu cisimden öteye acayip bir uzantısı vardır ki, onu uzatan Rabbındır, demektir. Kendi arzu ve isteklerine tapanlar, en önemli istek, zevk ve arzularının bir gölgenin altına sığınmak olduğunu düşünmezler. O gölgeyi uzatan ise Rabbındır. O halde gölgeye değil, onu uzatan Rabbına tapmak gerekir. **وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلْنَا سَاكِنَاتٍ** Dileseydi elbet onu hareketsiz de kıları. Bu cümle birbirine atıfla bağlanan cümleler arasında bir mu'teriza (ara cümlesi)dir ki, cisimlerin doğal halinin atalet, yani hareket ve durgunluğunun kendiliğinden olmayıp ne verilirse onu kabul ettiğine ve gerçek etkileyicinin, basit etkiler değil, yalnız ve yalnız yüce Allah'ın dilemesi ve istemesi olduğuna özellikle dikkat çekme ve uyarmadır. Yani Rabbın dileseydi o gölgeyi uzatmaz, uzattıktan sonra değiştirmez, bir kararda durdururdu. Fakat durdurmaz, değiştirir. **ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ ذَلِيلًا** Sonra nasıl ona güneşi delil kılmışız. "Med" kelimesi üzerine atfolunmuştur ve onun hükmüne girmektedir. Şu halde "keyfe" (nasıl) kelimesi başında demektir. Sonra burada üçüncü şahıstan birinci şahsa (gaibten mütekellime) iltifat yapılmış ve yücelik için çoğul kipi kullanılmıştır ki, bakmakta olan muhataba görmek istediğini gösteren bu iltifat, tam yerinde ve pek önemli olmuştur. Öyle ki, bu yüceliğin karşısında tutunabilecek hiçbir şey kalmayacak ve onun için hepsi ele alınmış olacaktır. Güneşin gölgeye delil kılınması ne demektir. Burada güneş, güneş yuvarlağı değil, ışık mânâsındadır. Biz biliriz ki, gölge, ışığın ters tarafında yer alır. Bundan dolayı birçok kimse gölgeyi güneş yapıyor zannederler, gölgenin sebebi ışık sanılır; halbuki, ışık gölgenin zıddıdır. Güneşin doğduğu yerde gölge kalmaz; gölge, ışığın eseri değildir. Gölgeyi Allah uzatmıştır. O ışıktan önce vardır, fakat görünmez, görünüp bilinmesi ışık aracılığı ile, olur, ışık olmasaydı, gölgenin varlığı bilinmezdi. Bu şekilde ışık, zıddı olan gölgenin varlığına bir delil, bir işaret yapılmıştır. Işığın çeşitli durum ve özelliklerinden, gölgenin değişmesi ve başkalaşması sonucuna varabilirsiniz, gördüğünüz cisimleri ışığın delaleti ve kılavuzluğu ile gördüğünüz gibi, gölgelerini de ışıkla görürsünüz. O halde, görülenler, eşyanın ışık ile çizilen resimleri, ışık ile göze uzatılan gölgeleri, hayalleridir. Bu şekilde bütün görülen âlem **كُلُّ مَا فِي الْكُونِ وَهُمْ أَوْ** "Âlemde bulunan her şey bir kunutu ve hayaldir. Yahut aynadaki âkisler, ya da gölgelerdir" sözüne göre bir gölge ve hayaldir ve bu hayal ise Rabbına bir delildir.

ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا Sonra da onu yavaş yavaş kendimize (başka yöne) çekmekteyiz. Yani güneş doğdukça gölge çekilmekte ve Allah'tan geldiği gibi, yine yavaş yavaş, azar azar Allah'a döndürülmektedir. Hakikat güneşi görünün-

ce, gölge söner, Hakk'a döner. İşte Hak'tan uzanmış bir gölgeden ibaret olan bütün âlemin de içyüzü bu, sonu budur. Bununla beraber iş sadece bununla kalmayacaktır. Bu tutup çekmenin bir de tekrar yayıp sermesi, bu ölümün ahirette yeni bir dirimi vardır ki, bunu şu âyetten anlayabilirsiniz:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا Sizin için geceyi örtü kılan O'dur. Bu uzatılan gölgeden birisi, yeryüzünün gölgesi olan geceyi, vücudu örten elbise gib üzerine örtü yaptı. Güneş işaretinin bunaltıcılığından, düşmanın çekiştirici gözlelerinden saklar ve dinlenme sebeplerinizden birini oluşturur.

وَالنَّوْمَ سُبَاتًا Uykuyu bir sübat (istirahat) yaptı.

SÜBAT: Kesmek, durdurmak mânâsından alınmış olarak rahat ve ölüm mânâlarına gelir. Nitekim istirahat gününe sebt günü denilmiştir. Hastalığı dinip istirahat eden hastaya "mesbût" denildiği gibi, ölüye de hayatı kesildiği için "mesbût" denilir. Ebu Müslim, rahat ile tefsir etmiş, Keşşaf sahibi de "mevt" ölüm mânâsını tercih etmiştir.⁽¹⁾ Çünkü karşılığında "nüşûr" geliyor. **وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا** Gündüzü de bir nüşûr (yayılp çalışma zamanı) kıldı. Yani gecenin alınıp çekildiği gündüzü de, yeniden bir hayata kalkış, bir öldükten sonra tekrar dirilim yaptı. (Yukarıdaki **وَلَا حَيَاءٌ وَلَا نُشُورًا** 25/3 âyetine bkz.) Geceleyin rahat döşegine yatıp faaliyetlerini durdurarak **وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ** "O sizi gece öldürendir." (En'âm, 6/60) âyetinin bildirdiğine göre ölmüş olanlar, sabahleyin o gölge geri çekilirken uyanır, harekete ve yayılmaya başlar, yeni bir hayata atılırlar. Bu tekrar dirilmeyi ummayanlar o hayatı istemeyenlerdir. **وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ** Rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur.

BÜŞRAN: Müjdeci demek olan "beşîr" in çoğulu; bazı kırâetlerden "nun" ile **«نُشْرًا»** okunur ki, "nâşir" in çoğuludur. Neşriyatçıları, yayıcıları demek olur. Masdar olarak **«نُشْرًا»** kırâeti de vardır ki, "neşr" yaymak için" demektir.

Bununla birlikte bazı kırâette de **«الرِّيحَ»** tekil olarak **«الرِّيحُ»** okunmuştur. Yağmur yerine rahmet diye kullanılması iki nükteyi ifade eder: Birisi felaket tufanı olan yağmurdan sakınma; diğeri de, mânâsının diğeri nimetleri de içine aldığına işarettir. Çünkü rahmet, yağmurdan birçok yönden daha umumîdir. Yani yalnız hava akımlarından ibaret olan rüzgarların değil, gaflet uykusundan uyandıran ilâhî hareketler, fikrî ve sosyal cereyanlar dahi ilâhî rahmetin müjdecileri, dağıtıcılarıdır. Gerçi rüzgarların hepsi müjdeci değildir. Helak edici

(1) Zemahşerî, a.g.e., III, 94.

fırtınalar, her şeyi mahveden şiddetli rüzgarlar, gürültülü rüzgarlar vardır. Nice milletler, uyuşmazlık ve ihtilaf ile çarpışmaktan yok olmuşlardır. Fakat ilâhî rahmet de durgun havada gelmez, önünde gönderilen rüzgarların müjdesiyle gelir ve onların yayılma seviyelerine göre intişar edip yayılır. Bundan dolayıdır ki, *اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ* "Ümmetimin ihtilafı geniş bir rahmettir" ⁽¹⁾ buyurulmuştur. İş tabiata kalsaydı, akımlar olmaz, durgunluk kanunu gereğince her şey aldığı bir şekil üzere giderdi. Fakat yaratılışlar üzerinde hakim olan ilâhî irade, yüce kudret, rahmetini yayıp genişletmek için bu akımları uyandırır. *وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا* **Gökten tertemiz bir su indiren O'dur.** Pislikleri temizleyecek ve hayat kaynağı olacak temiz bir su. *لِنُخَبِّئَ بِهِ بَلَدًا مَيْتًا* "Ki biz (o su ile) ölü toprağa can verelim" . İşte bütün bunlar, Allah'ın varlığını ve birliğini ve kudretinin büyüklüğünü gösteren fiil ve yaratması ve ölümden sonra dirilmenin misal ve delilleridir.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَاُ بَيْنَهُمْ Andolsun, biz bunu insanların arasında öğüt almaları için evirip çevirmekteyiz, çeşit çeşit anlatmaktayız.

TASRİF: Bir şeyi değiştirerek türlü şekillere koymaktır ki, evirip çevirmek de odur. Bu «صَرَّفْنَاُ» daki zamirin neye işaret ve tasrif olunanın ne olduğu konusunda birkaç değişik şey söylenmiştir. Bazısı, yağmur, rüzgar, bulut ve diğer adı geçen şeylerdir demişler; bazıları da bu söze, yani rüzgar gönderip yağmur indirmek sözüne Kur'ân'da tekrar tekrar andık, mânâsını vermiş ise de, açık mânâsı, tefsircilerin çoğunun söylediği gibi "su" ile ilgili olmasıdır. Suyun insanlar arasında evrilip çevrilmesi ise üzerinde uygulanan fiilde ve sözdeki kullanımlardır. Değişik mevsimlerde, değişik yerlerde, değişik şekillerde yağar, çeşitli yerlere dağılır, değişik şekillere girer, donar buz olur, kurur buhar olur, bulut olur, tekrar yağmur veya kar veya dolu şeklinde yağdırılır, acılanır, tatlılanır; bütün bunlar fiilen ilâhî değişiklikler olduğu gibi, bu şekilde Kur'ân'ın birçok yerinde bunun hatırlatılması ve Kur'ân'ın o suya benzetilmesi de söz olarak Allah'ın değişik şekillerde açıklamasıdır. Bir su maddesi, su konusu üzerindeki söz ve fiil olarak bütün değişmeler *لِيَذْكُرُوا* **o insanlar öğüt alsınlar,** düşünüp ibret alsınlar, başlangıcı ve sonucu anlasınlar, Rablerine şükretsınler, diyedir. *فَإِنِّي أَكْثَرُ النَّاسِ الْكَافِرِينَ* **Böyle iken o insanların çoğu ille nankörlük edip dayatmaktadırlar.** Bunca kâfirlere karşı *وَلَوْ شِئْنَا لَءَخَذْنَا مِنْ كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا* **Eğer dileseydik elbette her köye bir uyarıcı, o kâfirlere azabı haber verecek bir peygamber gönderirdik.** Bu şart cümlecisi şart mânâsı ile, şöyle istisnaî bir kıyas

(1) Keşfü'l-Hafâ, I, 66 (153).

teşkil ediyor: Fakat göndermedik, demek ki öyle dilemedik, yalnız seni gönderdik. Sürenin baş kısmında açıkça ilan edildiği üzere bütün âlemlere korkutucu kıldık. **وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَثِيرًا** O halde kâfirlere itaat etme de **فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ** bu **Furkan ile onlara karşı olanca gücünle büyük bir cihad yap.** Her köyde bir peygamber gönderildiği takdirde, o peygamberlerin hepsinin yapacağı cihada denk bir cihad, elbette büyük bir cihaddır. Bu sûre Mekkî olduğu için, daha öldürme emri verilmeden önce olan bu büyük cihad emri, her cihadın başı olan bir cihaddır. Düşünmeli ki, bu ne büyük bir emirdir. Bununla emrolunan Peygamberin elinde Kur'ân'dan başka bir silah yok iken, o Allah kelâmı (Kur'ân) mucizesi, o büyük cihadı yapmaya yeterli geliyor ve Mekke'den başlayan bu cihad, bütün cihana yayılıyor. Bu emri takîben şu âyet ne büyük bir güvencedir:

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ O ki, iki denizi birbirine salıvermiştir, **فَإِنْ تَذَكَّرْتُمْ** şu tatlıdır, hararet söndürür. Nil ve Fırat gibi ki iman sahibi olanlar da böyledir. **وَجَعَلَ** Şu tuzludur, acıdır. Şab ve Umân gibi, kâfirler de böyledir. **بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا** Aralarına da bir berzah koymuştur. Berzah, iki şey arasındaki bir engel, iki deniz arasındaki dildir. **وَحِجْرًا مَحْجُورًا** Ve bir hıcr-i mehcür, aşılmaz bir serhat, yani bir nefret ve zıddiyet, bir sınırlı hat çizmiştir ki, birbirlerine karışmaları mümkün değildir. Böyle tatlı ve tuzlunun birbirine karışmaları mümkün değildir. Böyle tatlı ve tuzlunun birbirine karışmayarak evrende yer almış olmaları yalnız ve yalnız yüce Allah'ın koyduğu himayenin eseridir. Buradan, Allah'ın özellikle insanın yaratılışı üzerinde ortaya çıkan kudret delillerine geçilerek buyuruluyor ki, **وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا** O ki, sudan bir insan yarattı -yalnız mâ-i dâfik (fırlayan su) mâi mehin (hakîr su) denilen insan nutfesinden değil, hiç insan tohumu yok iken genel olarak hayatın kaynağı olan ve gökten indirildiği bildirilen **"Biz, her canlıyı sudan yarattık"** (Enbiya, 21/30) buyurulan sudan- **فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا** da onu neseb ve sıhriyyet bağı yaptı. Yani soy sop olmak üzere iki cinse ayırdı: Erkek ve dişi. Bu suretle insanlara bir özellik verdi.

Burada gelişme kanununun değişik safhaları fevkalâde güzel bir şekilde konularak arz ettiği ilâhî deliller ne güzel gösterilmiştir:

BİRİNCİSİ: Bütün cisimler âlemini temsil eden bir gölge.

İKİNCİSİ: Buna verilen hareket ve durgunluktan meydana getirilen manzaralar ve değişiklikler.

ÜÇÜNCÜSÜ: Bu esnada bir su indirilmesinden meydana getirilen hayat.

DÖRDÜNCÜSÜ: Aynı yer üzerinde o hayatın değişik şekilleri.

BEŞİNCİSİ: Ondan özellikle bir çeşidinin (insanın) yaratılışı.

ALTINCISI: İnsanların cinslere ayrılması ki, bütün bunlar evrenin yaratıldığı altı gün gibi gelişme derecelerinin en büyük sınırlarıdır. Ve her birinden yüce yaratıcının kudreti daha fazla bir yücelik ile ortaya çıkmıştır. **وَكَانَ رَبُّكَ تَدِيرًا** **Rabbinin her şeye gücü yeter.**

Ne gariptir ki, zamanımızda birçok kimseler gelişmenin bu basamaklarını görüyorlar da, bundan yaratıcının kudret ve yüceliğini anlayacak yerde inkâr etmeye bir sebep olarak görmek istiyorlar, bir kurbağanın maymun olduğunu ve maymundan bir insan doğduğunu sanmakla, yaratan Allah'a gerek kalmamış gibi ilim namına hakikati yalanlıyorlar. Şu âyet onlar hakkında tamamen okunur: **وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ** Böyle iken (o inkârcılar) Allah'ı bırakıyorlar da **مَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ** kendilerine ne fayda, ne de zarar veremeyecek şeylere tapıyorlar. **وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا** İnkârcı kimse Rabbine karşı uğraşıp durmaktadır. Gönderdiği peygambere, boyun eğmediği gibi düşmanlık için çalışıyor. Bu âyet Ebu Cehil hakkında indirilmiştir. Ve onun gibilerin durumlarını ifade etmektedir. **وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا** Halbuki biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Yalnız uyarmak için değil, ondan önce müjdelemek için, kulluk edenlere yüce Allah'ın rahmetini müjdelemek, Rahmân ve Rahim olduğunu anlatmak için gönderdik. Burdan anlaşılıyor ki, sûrenin başından beri yalnız sakındırmadan bahsedilmesi, müjdeyi dinlemedikleri içindir. Ne büyük cehalet! Ne korkunç âkibet!

قُلْ مَا أَسْتَلْكُمْ عَلَيْهِ جُرًا De ki: Ben buna karşı yani peygamberliğin ilanı işinden dolayı sizden başka bir karşılık istemiyorum. **إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا** Ancak Rabbına bir yol tutmayı dileyen kimseler (ölmeyi) istiyorum. Yani davet ettiğim iman ve kullukla Allah'a yakınlık ve erginliği dilek edinmiş kimseler, böyle ashab ve ümmet istiyorum. **وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ** Ve (sen) o ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan; onların kötülüklerinden kurtulmak, verecekleri karşılıklardan gönlü tok olmak için, yalnız o ölmez diriye dayan, ölümden kurtulamayacak olan fâniler yıkılır, dayananları kaybolur gider. **فَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ** Ve O'nu hamdiyle tesbih et. Nimetlerine şükür için her türlü yüce sıfatlarıyla saygı göstererek, noksan sıfatlardan uzak olduğunu kabul et. **وَكَفَىٰ بَذُنُوبٍ عِبَادَهُ خَبِيرًا** Kullarının günahlarından haberdar olarak O yeter! Hiç kimse bilmesede, onun bilmesi yeterlidir. Hiç bir haberciye ihtiyaç duymaksızın açığı ve gizliyi bilen, O herşeyden haberdar olan Allah cezalarını verir. Başka hiçbir ceza vermeyecek olsa bile, yalnız bilmesi bir ceza olarak yeterlidir.

Başlangıcı olmamak ve ilim gibi zatî sıfatlarında yüceliğini açıkladıktan sonra, fiilî sıfatlarındaki yüceliği ve olgunluğu açıklamak için de, ikinci bir sıfat olarak şöyle buyruluyor:

gökleri ve yeri ve aralarındakileri altı günde yarattı. **O (ölmez ve ebedî diri) ki,** **Altı gün,** evrenin yaratılışının, geliştirilip büyüme kanunu gereğince en genel sınıflandırmasındaki gelişme anlamına işarettir. (A'râf, 7/54; Fussilet, 41/9-12. âyetlerin tefsirine bkz.) Yani ilâhî zatı her türlü noksanlardan uzak ve yüce sıfatlarla muttasıf olduğu gibi, fiili de o kadar noksandan uzak ve yüceliklerle doludur ki, yoğun yaratır ve bütün gökleri ve yeri yaratmıştır. Yaratmak, bir anda dilemek ve meydana getirmek, "ol" demekle oluvermekten ibaret olmakla birlikte, O bunların hepsini birden değil, ilâhî hikmetleriyle geliştire geliştire, eksiklikten yüceliğe ve olgunluğa doğru bir devamlı gelişme ile olgunlaştıra olgunlaştıra, her bir dönemi gelişme ve olgunlaşma olan altı günde yarattı ki, altıncısı insanın yaratıldığı Cuma, yani toplanma günüdür. Âdem (a.s)'in yaratılması ve isimlerin öğretilmesi ile hilafet tahtı kuruldu. **Sonra Arş üzerine hakim oldu,** hükmünü ve saltanatını sürdürmeye devam ediyor (A'râf, 7/54. âyetin tefsirine bkz.) **Rahmân'dır O.** Bütün yaratıklar, rahmetinden yararlanıyor (Fâtiha Sûresi'nde Rahmân'ın tefsirine bkz.). **İşte ne dileyeceksen o Habîr'den dile** veya bu konuda bu yaratma işinde daha fazla açıklama istiyorsan başkasından değil, her şeyi bilen o Habîr'den sor. Çünkü başkası bilmez. **O** **Rahmân'a secde edin denildiği vakit de onlara,** o kâfirlere: **"Rahmân nedir?"** -Rahmân nedir sorusu, bu ismin anlamını, kime isim olarak verildiğini, niçin verildiğini sormak olabileceği gibi, inkâr için de olabilir. Şüphe yok ki, Araplar Rahmân kelimesinin mânâsını anlamaz değildir. O halde ya Allah'ın ismi olduğunu bilmiyorlardı veya Allah'ı inkâr ediyorlardı; daha doğrusu Allah'ın rahmet sıfatını inkâr ediyorlardı. Bu ismin ifade ettiği rahmet ve merhamet sıfatını bilmiyorlardı. Onun için- **Sen bize emrediyorsun diye secde mi edeceğiz?"** dediler. Yani bilmediğimiz bir şeye yalnız senin emrinle secde eder miyiz? dediler. **Ve bu emir onların daha fazla nefretlerini (vahşetlerini) artırdı.** Dahhak'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v) Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Osman b. Maz'un, Amr b. Uneyse secde ettiler. Müşrikler bunların secde ettiklerini görünce alay ederek mescidin öbür tarafına doğru uzaklaşıp gittiler.

Buna karşı O Rahmân'ı, yer ve zamanda açıkça görülen rahmet ve bereketi-

nin büyüklüğü ve yüksekliği ile yüceltme ve Rahmân'ın müjdeye layık kullarını
tarif için buyuruluyor ki:

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا
مُنِيرًا ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَن أَرَادَ
أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦١﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ
يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا
﴿٦٢﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ
يَقُولُونَ رَبَّنَا أَصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ
غَرَامًا ﴿٦٤﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٥﴾ وَالَّذِينَ
إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿٦٦﴾
وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا
﴿٦٧﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَيَخَذَلُ فِيهِ
مُهَانًا ﴿٦٨﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ
يَبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا
﴿٦٩﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧٠﴾

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٦١﴾
وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا
وَعُمًيَانَا ﴿٦٢﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا
وَذُرِّيَانَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلنَّفْعَيْنِ إِمَامًا ﴿٦٣﴾ أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ
الْغُرَّةَ بِمَا صَبَرُوا وَاُيْلَقُونَ فِيهَا تُحَيَّةٌ وَسَالَامًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ
فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٥﴾ قُلْ مَا يَعْبُؤُابِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٦٦﴾

Meâl-i Şerifi

61- Gökte burçları var eden, onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir.

62- İbret almak veya şükretmek dileyen kimseler için gece ile gündüzü birbirini ardınca getiren O'dur.

63- O çok merhametli Allah'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde te-vazu ile yürürler ve cahil kimseler kendilerine laf attığı zaman (incitmeksizin) "selam" derler (geçerler).

64- Ve onlar ki, Rablerine secdeler ve kıyamlar ederek yatarlar.

65- Onlar ki, şöyle derler: Cehennem azabını üzerimizden sav! Doğrusu onun azabı geçici bir şey değildir.

66- Orası cidden ne kötü bir uğrak, ne kötü bir konaktır.

67- Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.

68- Yine onlar ki, Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan günahı(nın cezasını) bulur.

69- Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli

kılır.

70- Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışlarda bulunanlar başka; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.

71- Ve her kim tevbe edip iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

72- Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler, boş bir şeye rastladıkları zaman vakar ile (oradan) geçip giderler.

73- Kendilerine Rablerinin âyetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.

74- Ve onlar ki: "Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takva sahiplerine önder kıl" derler.

75- İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamları ile mükafatlandırılacaklar, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır.

76- Orada ebedî kalacaklar, orası ne güzel bir konak ve ne güzel bir makamdır.

77- (Resulüm!) De ki: "Rabbim size ne kıymet verir duanız olmasa? (Ey inkârcılar! Size bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; o halde azab yakanızı bırakmayacaktır!

بروجُ Burçlar. BURÇ: Aslında yüksek köşk demektir. Gökyüzünde her yıldız topluluğuna, yani özellikle bir arada bulunan yıldız takımlarından herbirine burç veya suret ismi verilmiş ve kelimenin bilinen gerçek mânâsı bu olmuştur. Yeryüzü haritasında şehirler ve şehir haritasında yüksek ve büyük binalar nasılsa, gökyüzü haritasında da burçlar öyle gibidir. Bize gökyüzündeki yıldızların birer topluluk halinde yer aldıklarını gösterir. Aslında bunların gerçek durumlarını buradan ölçüp kararlaştıramayız, fakat en azından görünüşleri ile aydınlanabiliyoruz ve bu şekilde gerçeklikleri ve adetleri tam bilgimiz altında olmadığından dolayı nekre (belirsiz) olarak buyurulmuştur. Yıldızların iyice anlaşılması için, burç taksimatı pek eski zamandan beri görüş olarak benimsenmiş, hatta İdris (a.s)e kadar götürülmüştür. Batlamyus yirmi biri kuzeyde, on beşi güneyde, on ikisi ortada, muaddilü'n-nehar denilen bir ucu "Koç" burcunun başında, öteki ucu "Başak" burcunun sonunda olan bir çizginin etrafında, güneşin bir sene içerisinde döndüğü görülen yörüngesinin bulunduğu noktada olmak üzere toplam kırk sekiz burç saymıştır. Bu kırk sekiz burç, bin yirmi dokuz yıldızdan ibaret olup üç yüz altmış bir tanesi kuzey burçlarında, üç yüz on sekizi güney burçlarında, üç yüz ellisi de, mîntakatü'l-bürûc denilen orta

bolgededir. Bu mıntaka-i bürûc üzerindeki on iki burç, bir sene zarfında adeta güneşin birbirini takiben uğradığı evler gibi kabul edilir.

Hamel ü Sevr ile Cevza'da olur fasl-ı bahar
Seretan ü Esed ü Sünbüle'dir yazda karar
Tuttu güz faslını Mizan ile Akreb dahi Kavs,
Cediv ü Delv ve Hût oldu zemistane medar.

*"Koç ve Boğa ile İkiz burcunda ilkbahar,
Yengeç ve Aslan ile Başakta'dır yaz günleri.
Terazi ve Akreb ile Yay burcunda sonbahar
Oğlak ve Kova ile Balıkta'dır kış günleri"*

Amerika kıtasının bulunmasıyla burçların sayısı yüz on yediye çıkarılmış olmakla beraber, on iki burç yine aynıdır. Bununla beraber, bu on iki burç görünüşe göredir. Fezayı kesmiş gibi kabul edilen altı dairenin ikiye bölünmesi ile elde edilen on iki bölümden biri demektir. Yani birer yıldız topluluğu değil, böyle olduğu kabul edilen birer bölümdür. Burç bu mânâda kabul edilecek olursa, bu on ikiyle sınırlanmış olur. Astronomi kitaplarında burç, bu on iki hakkında kullanılmış, diğerlerine burç denilmeyip suret ismi verilmiştir. Bundan dolayı, müfessirlerin çoğu gezegenlerin yörüngeleri gibi kabul edilen bu oniki burcu söylemişlerdir. Fakat sözlük yönünden âyette bu mânâyâ delil yoktur. Âyetin açık mânâsı yaratılan burucun var sayılan şeyler değil, güneş ve ay gibi gerçek olmasıdır.

وَجَعَلَ فِيهَا *"Orada yarattı"* Buradaki «هَا» zamirinin yine gökyüzüne ait olması ihtimali var ise de buruca ait olması daha yakındır. سِرَاجًا *"Bir kandil."* SİRAC, ışık veren şey, kandil, lamba ki, kasdedilen Güneş'tir. Bazı kırâetlerde ve س'nin ötresi ile «سُرُجًا» çoğul olarak okunmuştur. Bu kandiller ise güneşten başka büyük yıldızları da içine alır. وَقَمَرًا مُنِيرًا *"Bir de nurlu bir ay yarattı."*

KAMER-İ MÜNÎR: Parlak Ay, aydın aydır. Üç güne kadar hilâl, ondan sonraya Kamer ismi verilir.

MÜNÎR: Nurlu ve nurlandıran, demektir. Görülüyor ki, yüce Rahmân'ın rahmetinin feyiz ve bereketi gösterilirken gökyüzünün burçları ile tasvir edilmiş ve içine bir ışık kaynağı (güneş) ve bir de parlayan ay konulmuştur. Gayet sade görünen ve fakat bütün âlemin manzarasını içinde bulunduran bu parlak ifade de çok derin gerçekler parlamaktadır.

Burçların bize karşı görüntüleri ne kadar nisbî olursa olsun gerçekte gök cisimlerinin takım takım çeşitli şekillerde bir arada topluluklar meydana getirdiklerini gösterir. Ve bu şekilde sınırına ulaşılmaz bir kudretin yaratışındaki büyüklüğü anlatır. Eğer bu gök cisimlerinin maddeleri fezada birbirinden ayrılmayıp da hepsi sadece tabii bir tarzda bırakılmış, hepsi bir hacimde toplanmış olsaydı ne bu cisimler ve burçlar olur, ne de bu feyiz ve bereket bulunurdu. Bu sebepten, bu maddelerin küçük parçaları olan atomları arasındaki uyum ve denge hiç değiştirilmemiş olsaydı, kendi haline bırakılsaydı yine bu yıldızlar ve burçlar bulunmaz ve bu feyiz ve rahmet olmazdı. Sonra bütün maddeler aynı miktarda ayrılmış ve birleştirilmiş, hepsi eşit yoğunluklara ayrılmış olsaydı, böyle çeşitli burçlar meydana gelmez ve bu sirac (güneş) ve ay meydana çıkmazdı. Demek ki, gökyüzündeki burçların o değişik görüntüleri her şeyden önce, yaratılışlar üzerinde hakim olan yüce yaratıcının, yaratıcılığına bir delildir. İkinci olarak yüksek köşkler, kandillerle gökyüzünün tamamında, yüksek ve büyük bir şehrin, bir medeniyetin gönüle taht kuran manzarası ifade edilmiş ve böyle yüksek ve sosyal bir görüntüye yükselmek hissi aşılanmıştır. Onun için buyuruluyor ki; **وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً** **gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.** Yani birinde yapılamayanı diğerinde yapılmak için yerine koyan, yahut birbirini takip ettirerek değiştirip duran. **لَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذْكُرْ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا** **ibret almak veya şükretmek isteyen için.** Yani aklını başına alıp eksikliğini tamamlamak, ilmî veya amelî bir iş görmek isteyen kimseler için, çünkü düşünmeye ve vazife görmeye niyyeti olmayan tembel kimseler için zamanın değişmesinde hiçbir mânâ yoktur. Onlar zamanı öldürmeye çalışırlar.

TEZEKKÜR: Bu rahmet eserlerini ve sanat delillerini düşünerek kendi noksanını ve yüce yaratıcısını kuvvet ve kudretini anlamak

ŞÜKÜR: O Rahmân'a kulluk görevini yerine getirmek. Şimdi bunu açıklamak için yeniden söze başlama (istinaf) vav'ı ile buyuruluyor ki:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ **Ve o Rahmân'ın kulları, yani zikir ve şükrünü bilerek yalnız o Rahmân'a kulluk eden o mutlu kimseler.** Bu mübtedâ'nın haberi ta sûrenin sonuna doğru gelecek olan **أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرَّةَ** **"O kimseler yüksek makamlarla mukafatlanırlar."** (25/5) âyetidir. Bununla beraber şu da olabilir: **الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَرًا** **Onlar ki yeryüzünde tevazu ile yürürler.** Burada Rahmân'ın kullarının herbiri bir zümreyi andıran sekiz sıfatla nitelenerek İslâm ahlâkının, medeniyetinin, düşüncesinin ve idealinin bir özeti yapılmıştır, şöyle ki:

1- Genellikle gidişatlarını gösteriyor, yani Rahmân'ın kulları, öyle kimse-

lerdir ki, önce gidişleri, yeryüzünde yürüyüşleri ve hareket tarzları mülayimdir. Zorba, mağrur, kibirli, saygısız, kaba ve haşin değil; sukûnet ve vakar ile alçak gönüllü bir şekilde terbiyeli, nazik ve yumuşak yürürler. Etraflarını sıkıntılıandırmaz, eza vermez, sendeler gibi gitmez, hesaplı, saygılı, merhamet tavrıyla güven ve huzur yayarak giderler. **وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا** Cahiller, yani kendini bilmezler, edebsiz güruh laf attığı zamanda kendilerine "selam" derler. Selametle neticelenecek söz söyler, yahut selametle derler. Onlara çatmaya tenezzül etmezler, tahammül de ederler.

2- **وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا** Ve onlar ki, Rablerine secdeler ve kıyamlar ederek gecelerler. Yani gece evlerine, yataklarına çekildikleri zaman gidişatları bu olur. Rablerine halisane namaz kılarlar. Yatışları, kalkışları da hep Allah için olur.

3- **وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ** Ey Rabbimiz! Bizlerden cehehennem azabını defet. Yani cehehennem azabından kurtulmak, ilk emelleridir. İbadet ve gayretlerine güvenmeyerek daima kurtuluşlarına duâ ederler. **إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا** Çünkü onun azabı geçici bir şey değildir. Bu alacaklı gibi enseye binmiş kaçınılmaz bir beladır. **إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا** Gerçekte o (cehennem) ne kötü bir uğrak ve ne kötü konaktır!

MÜSTEKARR, makarr; MÜKÂM, ikametgah demektir. İkisi de durulan yer demek olduğuna göre birbirinden ayırmak zordur. Müstekarr, âsilere; mukam, kâfirlere göre denilmiş ise de bu mânâ cennette cereyan etmeyeceğinden müstekarrı, oturma yeri içindeki özel yer olarak düşünmek daha uygundur. Mesela, bir köy oturma yeri ise, müstekarr ondaki bir oda gibidir. İçi dışı bütün çevresi fena demek olur.

4- **وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا** Ve onlar ki harcadıklarında israf etmezler.

İSRAF: Hergangi bir şeyde haddini aşmaktır. İnfakta israf da, harcamada haddini aşmaktır. Masraf ya bir zaruret veya bir ihtiyaç veya bir güzellik için yapılır. Zaruri olan masraf yapılmayınca yaşamak mümkün olmaz; mesela ölmeyecek kadar yemek bir zarurettir. İhtiyaç duyulan masraf yapılmazsa güçlük çekilir; mesela doyacak kadar yemek, ihtiyaçtır. Güzelleştirme için yapılacak masraf yapılmazsa, güzel olmaz; hoş yemek gibi. Ferdin ve toplumun kendi kazancına göre bu derecelerden bir sınırı vardır. Şu halde ne zaruret, ne ihtiyaç ve ne de güzellik için olmayan, faydasız, zararlı, meşru olmayan yönlerle

yapılan harcama herkes için bir israf olduğu gibi, insanların ihtiyacı karşısında fazla yiyip içmek de güzel değil, israf sınırına girmiş olur. İyilik ve yarar sağlayan şeylere harcamak ise boşa harcamak değil, üretmek olacağından israf olmaz. Rahmân'ın kulları faydasız, hayırsız yere sarfetmezler. **وَلَمْ يَفْتُرُوا** **Hakkını da kısmazlar** **وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا** **ikisi arası denk olur.** İşte iktisat denilen de budur. İstiva (denk olma)dan seva (eşit) olduğu gibi, istikamet (doğru hareket)den kavam (kıvam) iki ucun denk gelmesidir ki muvazene (denge) dahi deriz (Bakara, 2/236 ve İsra, 17/100. âyetlerin tefsirine bkz.)

5- **وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ** **Ve onlar ki Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarmazlar.** Şirk, katil, zîna büyük günahların en büyüğü olan bu üç büyük günah din, medeniyet ve insanlık namına işlenip duran cinayetlerden olduğu için, burada özellikle bunlardan sakınmak zikredilmiştir. **النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ** **Allah'ın haram ettiği, muhterem kıldığı canı (almazlar);** Allah için söz verilmiş olan herhangi bir nefsi ki eman dileyip sığınan kimse dahi buna dahildir. Bundan dolayı hiçbir andlaşması bulunmayan savaş halindekilerden başkasının kanının akıtılması yasaktır. **أَثَامًا** **Hakk ile olan başka,** kısas ve hadd gibi. **وَيَخْلَدُ فِيهِ** **Günahın cezası vebal (azab)dır.** Hafs kırâetinde bu zamirin kural dışı olarak uzatılması, cezanın ebediliğine işaret ederek mânâ yönüne uygun düşmesi için olsa gerektir. Bu zamirin azabı işareti, cehennem ateşinin ebedî oluşundadır, azabda değildir, diyenlerin görüşlerinin tersine bir delil olmaktadır.

6- **وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ** **Ve onlar ki, yalana şahid olmazlar.** Yalan yere şahitlik etmedikleri gibi, yalan söylenen ve yalan dolan dönen yerlerde de durmazlar. **وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ** **"Boş söze rastladıkları zaman"**.

LAĞIV, faydasız veya zararlı olduğundan terk edilip ortadan kaldırılması bir görev olan lüzumsuz şeyler demektir ki, dilimizde lağviyyat (boş söz ve işler) diye anılır. Bazıları, taat (kulluk) olmayan şeyler diye tefsir etmişlerdir, fakat mubah olan şeyler taat olmamakla birlikte lağiv (boş şeyler) de değildir. Yani lağviyyata girmezler, fakat yolları düşer, rastgelirlerse **مَرُّوا كِرَامًا** **vakar ile onurlu bir şekilde (oradan) geçer giderler.** Bunun tefsiri, Kasas Sûresi'ndeki **وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ** **"Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve 'Bizim işlerimiz bize sizin işleriniz size. Size selam olsun. Biz kendini bilmezleri (arkadaş edinmek) istemeyiz' derler"** (Kasas, 28/55) âyetidir.

7- **وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ** **Ve onlar ki, Rablerinin âyetleri kendilerine hatırlatıldığında;** yani kendilerine ihtar edildiği, vaaz ve nasihat olunduğu,

ders verildiği zamanlar, **لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا** o âyetlere karşı sağır ve körler gibi davranmazlar, yani dinlememezlik etmezler, üzerine üşüşürler, fakat görür göz, dinler kulak olarak üşüşürler.

8- **وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا غُرَّةً أَعْيُنَ** **Ve onlar ki, Ey Rabbimiz! gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler ihsan et** -burada harfi beyaniyye (açıklama) veya ibtidâiyye (başlangıç) için olmasına göre iki mânâ caizdir. Biri si, bizlere gözlerimizi aydınlatacak eşler ve zürriyetler ver demek; diğeri de, eşlerimiz ve zürriyetlerimiz sebebiyle bizlere gözümüzü aydınlatacak nimetler, mutluluklar ver, demektir. Bu dilek, aile ve evlad terbiyesine verilen önemi gösterir- **وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا** **ve bizi takva sahiplerine önder kıl, derler** Takva sahipleri Allah'ın korumasıyla, cehennem azabından korunan mutlu kimselerdir.

İMAM: Başkan, öncü, kendisine uyulan kimse demektir. Yalnız muttaki olmak değil, müttakilerin önderi olmak arzusu ne büyük gaye, ne kutsal bir düşünce ve idealdir. Düşünmeli ki, Rahmân'ın kullarının ruhlarındaki büyüklüğü gösteren bu duanın içinde bulundurduğu mânâ ne yüksek, ne toplayıcıdır! Bundan yüksek bir fikrî ilerleme, yüce gayret düşünülemez.

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرَّةَ لِمَا صَبَرُوا **İşte bunlar yaptıkları sabırlarına karşılık gurfe** (yüce makamlar) **ile mükafatlandırılacaklardır.** **"وَهُمْ فِي الْغُرَفَاتِ آمِنُونَ"** **"Onlar cennet odalarında huzur içindedirler"** (Sebe' 34/37) olacaklar, yani en yüksek dereceye, cennet köşklerinin en yükseklerine çıkarılacaklar.

GURFE: Aslında yüksek bina ve konakların terası, kulesi gibi en yüksek noktası demek olup burada gökyüzünün burçlarına uygun olarak bir yükseklik ifade etmektedir. Bu sebeple olmalıdır ki, yedinci gök diye de tefsir edilmiştir. İşte onlar öyle yükselecekler, **وَيَلْقَوْنَ فِيهَا نَحِيَّةً وَسَلَامًا** **ve orada bir sağlık ve selam ile karşılanacaklar.**

TAHIYYE: Sağ olasınız, Allah sağlık versin, Allah ömürler versin gibi hayat duası; selam da, selamet duasıdır.

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ **"Her türlü saygı, salat ve iyilikler Allah'a mahsustur. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Peygamber! Selamet bizim ve iyi kulların üzerine olsun. Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Ve yine şehadet ederim ki, Muhammed, Allah'ın kulu ve resulüdür."** (1) **De ki: "Rabbim ne kıymet**

(1) Buharî, Ezân, 148, 150, el-Amel fi's-salât, 4, İstizân, 3,28, Daâvât, 16, Tevhîd, 5; Müslim, Salât, 56, 60, 62; Ebu Dâvûd, Salât, 178; Tirmizî, Salât, 100, Nikah 17; Nesâî, Tatbik, 23,

verir size duanız olmasa? Yani وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ "Ben cinleri ve insanları, anca bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyat, 51/56) buyurulduğu üzere, yaratılışınızın hikmeti ibadet ve kulluktur. Onun için ibadetiniz ve kulluğunuz olmasa Allah katında ne kıymet ve öneminiz olurdu? **فَقَدْ كَذَّبْتُمْ** **Duanız olmadığı takdirde (kesin kes) yalan saymışsınız, Rabbinize inanmamışsınız demektir.** فَسَوْفَ يَكُونُ لَكُمْ O halde o yalanlamanın cezası, gerekli bir sonuç olur, yarın boynunuza geçer.

Schv, 41, 43, 45, 56, 100, 104; İbn Mâce, İkâme, 24, Nikah, 19; Dârimî, Sâlât, 84, 92, Muvatta, Nida, 53, 55; Ahmed b. Hanbel, I, 292, 376, 382, 408, 413, 414, 422, 423, 428, 431, 437, 439, 440, 450, 459, 464; IV, 409.

Şuarâ Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 227

Şuarâ Sûresi Mekkîdir. Ancak nihayetindeki وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ dan sonuna kadar beş âyet Medine'de inmiştir. Kendisine "Şuarâ" ismi verilmesinin sebebinin de, bu âyetler olduğu açıktır.

Âyetleri: Kûfî, Şâmî, Medenî sayımında iki yüz yirmi yedi; diğerlerinde, iki yüz yirmi altıdır.

Kelimeleri : Bin iki yüz doksan dokuzdur.

Harfleri : Dört bin beş yüz kırk ikidir.

Fâsılası : ن ، ل ، م (لمن) dir. لام dört âyette olup, sonu اِسْرَآئِيلَ ile bitiyor.

Bu sûre, Furkan Sûresi'ndeki korkutma ve sakındırmanın örnekleriyle bağlanmasını ve açıklanmasını ve yine onun gibi Resulullah'a teselli vermeyi içermektedir, şöyle ki:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 طَسَمَ ❶ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ❷ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ
 نَفْسَكَ أَلا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ❸ إِنْ نَشَأْ نُنْزِلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ
 آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ❹ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ
 ذِكْرِ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ❺ فَقَدْ كَذَّبُوا
 فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ❻ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى
 الْأَرْضِ كَمَا أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ❼ إِنْ فِي
 ذَلِكَ لَآيَةٌ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ❽ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
 الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ❾

Meâl-i Şerifi

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar sana apaçık kitabın âyetleridir.

3- (Resulüm!) Onlar iman etmiyorlar diye adeta kendine kıyacaksın!

4- Biz dilersek onların üzerlerine gökten bir âyet (mucize) indiririz de, ona boyunları eğilekalır.

5- Bununla beraber kendilerine O Rahmân'dan yeni bir öğüt gelmeye-dursun, ille ondan yüz çevirirler.

6- Üstelik (ona) "yalandır" dediler; fakat onlara alay edip durdukları şeyin haberleri yakında gelecektir.

7- Yeryüzüne bir bakmadılar mı? Biz orada her güzel çiftten nice bit-kiler yetiştirmişiz.

8- Şüphesiz ki bunda mutlak bir âyet (nişane) vardır; ama onların çoğu iman etmezler.

9- Ve şüphe yok ki Rabbin, galip ve engin merhamet sahibidir.

(ط س م (ط س م) Bu sûrenin ismi, mânâsını Allah bilir. «ذِي الطَّوْلِ» , ط , «ذِي الرَّحْمَنِ» , م , «قُدُّوسٍ» , س , «مِمْ» , م . Şiddet harflerinin en şiddetlisi, kalkale harflerinin en sert, isti'lâ harflerinin en kalını olduğundan, ilk seste bu sûrenin şiddetli bir korkutma ifade ettiğini hissettirir. "Ta"nın Tûr Dağına, "sîn"in Musa'ya, "mîm" in Muhammed'e işaret olduğu da zihne çarpar.

تلك **Bunlar**, sûrede böyle basit harflerden oluşarak okunacak âyetler, **işte** آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ o mübin (apaçık) kitabın âyetleridir.

MÜBÎN: "Bâne" mânâsına "ebâne"den "beyyin" gayet açık, parlak demek olduğundan; kitab-ı mübîn, i'cazı açık olan kitap demek olur ki, kastedilen Kur'ân'dır. Hakkı açıklayan demek dahi olabilirse de buraya uygun olan önce kidir.

مِنَ السَّمَاءِ آيَةٌ **Gökten bir âyet**, iman etmeye mecbur edecek bir âyet, tepeden inme kesin bir bela. Halbuki Peygamber ve kitap göndermekten ilâhî kasıt zorla değil, hoşnutlukla olgunluğa erdirmektir.

اعْتَنَقَهُمُ **Boyunları**, huzu' boyun eğmek mânâsına geldiğinden, buradaki "a'nâk"ın topluluk mânâsına olan "unuk" un çoğulu olması da uygun görülmüştür. Yani bütün topluluklarıyla ona boyun eğler. **Rahmândan zikir**; öğüt ve hatırlatma veya Kur'ân'dır. **"Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler yetiştirmişizdir."**

KERÎM, her şeyin iyisi, a'lâsı, faydalısı.

ZEVC, burada sınıf, cins nevî.

İNBAT, görünüşte sadece bitkilere has gibi görünürse de hayvanlara ve insana işaret eder. Zira hepsinde artma gücü vardır. Bununla beraber yalnız bitkileri düşünmek de yeterlidir. Yani o yeryüzünde sınıf sınıf her türlüşünden ne kadar güzel ve faydalı bitkiler bitirmişiz ve bitirmekteyiz? Baksalar ya! Gerçekten yeryüzündeki o çeşit çeşit bitkileri güzel bir sınıflandırma ile gözden geçirmeli de bir bakmalı; o ne kadar hoş, ne kadar çeşitli, ne kadar faydalı çiftler? Aynı çevre içinde o türlü renkler, o türlü şekiller, türlü çiçekler ve meyveler türlü

Özellikleriyle o kadar değişik sınıflar, cinsler, neviler, çeşitler, o güzel çiftler nasıl tertip ve tanzim olunup çıkıyor? Hem ölüp kuruduktan sonra yeniden yeniye kaç kereler bitirilip bitirilip duruyor. Hiç bu mükemmel sanat ,kör bir doğanın kendi kendine gelişmesi olur mu? **Şüphesiz ki bunda; bu bitkilerin meydana gelmesinde veya biten her güzel çiftte ^{لَا} mutlak bir âyet var.** Allah'ın birliğine rahmetinin genişliğine, kudretinin büyüklüğüne, ahiretin varlığına delalet eden, imanı gerektiren bir delil var. **Bununla beraber çoğu mümin olmadı** (iman etmedi); hatta bitkiler ve hayvanlar dünyası ile meşgul olan ve tasniflerini yapanların birçoğu bile Allah'a iman edecek yerde inkâra gittiler. **Ve şüphe yok ki Rabbin, O öyle aziz, öyle Rahîmdir.** Aziz, dilediğini yapar. Bu sebepten dilediği anda kâfirlerden intikamını alır, intikamı geciktiriyorsa Rahîm olduğu için geciktiriyordur. Şüphesiz, iman edenleri rahmetiyle sevindirecektir. Şimdi bunu hemen aşağıda yedi kıssa ile açıklayacaktır:

وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنْ ائْتِ الْقَوْمَ

الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قَوْمُ فِرْعَوْنَ الْأَيْتَقُونَ ﴿٨﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ

أَنْ يَكْذِبُونِ ﴿٩﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ

إِلَيَّ هُودُونَ ﴿١٠﴾ وَلَهُمْ عَلَىٰ ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١١﴾

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبْ بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٢﴾ فَأَتَيْنَا

فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣﴾ أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا

بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٤﴾ قَالَ أَلَمْ نَرْبِكُمْ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ

سِنِينَ ﴿١٥﴾ وَفَعَلْتَ فَعَلْنَاكَ الْغَافِلَةَ وَانْتَ مِنْ

الْكَافِرِينَ ﴿١٠﴾ قَالَ فَعَلْنَهَا إِذَا أَوَانَا مِنْ الضَّالِّينَ ﴿١١﴾ فَفَرَرْتُ
 مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ
 ﴿١٢﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَىٰ أَنْ عَبَّدَتْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣﴾
 قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤﴾ قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ لِمِنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْمَعُونَ
 ﴿١٦﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ إِنْ رَسُولُكُمْ
 الَّذِي أَرْسَلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿١٨﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
 وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٩﴾ قَالَ لَنْ أَتَّخِذَ إِلَهًا
 غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُودِينَ ﴿٢٠﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ
 مُبِينٍ ﴿٢١﴾ قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ فَأَلْقَىٰ
 عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٢٣﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ

لِلنَّازِظِينَ ﴿٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

10- Bir vakit de Rabbin, Musa'ya nida edip "Git o zalim kavme" dedi.

11- "Firavun kavmine, hâlâ sakınmayacaklar mı?"

12- (Musa) şöyle seslendi: "Ya Rab! Doğrusu ben korkarım ki beni yalancı sayarlar."

13- "Ve göğsüm daralır, dilim dönmez, onun için Harun'a da elçilik

ver."

14- "Hem onların bana isnad ettikleri bir suç var. Ondan dolayı korkarım ki, hemen beni öldürürler."

15- (Allah): "Hayır hayır" buyurdu, "haydi ikiniz âyetlerimizle (mucizelerimizle) gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz. (Onları) işitiyoruz."

16- "Haydin Firavun'a gidin de deyin ki: İnan biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz.

17- İsrail oğullarını bizimle beraber gönder."

18- "Â, dedi, biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının bir çok yıllarını aramızda geçirmedin mi?"

19- "Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin!"

20- Musa, "Ben, dedi, o işi o anda yaptım ki şaşkınlardandım."

21- "Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahsetti ve beni peygamberlerden kıldı."

22- "O başıma kaktığın nimet de (aşlında) İsrail oğullarını kendine köle edinmiş olmandır. "

23- Firavun şöyle dedi: "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir ki?"

24- Musa cevap olarak: "Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız (itiraf edersiniz ki) O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbi'dir."

25- (Firavun) etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz?" dedi.

26- Musa dedi ki: "O sizin de Rabbiniz, daha önce ki atalarınızın da Rabbidir."

27- (Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi.

28- Musa devamla şöyle söyledi: "Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki), O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir."

29- Firavun: "Benden başkasını ilâh tutarsan, andolsun ki seni zindana kapatılmışlardan ederim" dedi.

30- Musa sordu: "Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?"

31- Firavun: "Haydi getir onu bakayım, doğrulardan isen" dedi.

32- Bunun üzerine Musa asâsını bırakıverdi; apaçık bir ejderha oluverdi.

33- Elini de (koynundan) çekti çıkardı; bakanlara bembeyaz (görünen, nur saçan bir şey) oluverdi.

وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ Onlara üzerimde bir günah var. Kasas Sûresi'nde (28/15) geleceği üzere kazara kıptiyi öldürmüştü. Zenb (günah) tabiri onların zannettikle-

rine göredir. **فَاَخَاذُ اِنْ يَقْتُلُونَ** Onun için hemen beni öldürüvermelerinden korkarım. Peygamberlik görevini yerine getirmeden önce öldürülmekten korkuyor. **قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ** Âlemlerin Rabbinin elçisiyiz, denildiği için Firavun; **hem o Rabbülâlemin nedir? diyor.** «مَا» edatı ile soru, mahiyeti sormaktır. Mahiyet kelimesi edatına nisbettendir. Yani sorusuna verilecek cevaptır. Demek ki Firavun, bu soru ile Âlemlerin Rabbinin mahiyetini sormuş oluyor. Bir şeyin mahiyeti ise benzerleri ile beraber ortak oldukları genel gerçektir. Filanın mahiyeti nedir? denildiği zaman ona ortaklarıyla beraber ne denir? Nevi veya cinsi nedir? denilmiş olur. Halbuki Allah Teâlâ'nın ortağı, örneği, benzeri imkansız olduğundan ona nitelik diye bir şey düşünülemez. Onun için Hz. Musa, cevabda uslûb u hakim denilen tarzı seçip yalnız Rabbülâlemin ismini kavram mânâsıyla düşündürmek üzere "âlemin"i tefsir ederek **قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ** Göklerin ve yerin ve bütün aralarındakilerin Rabbi, eğer düşünüp anlamaya ehil iseniz, dedi. Yani düşünüp anlamaya ehil değilseniz, anlamazsınız. Fakat eşyanın hakikatini araştırmış, sebepsiz bir hadise olmayacağına tam bir bilginiz var ise, bilirsiniz ki, bu üstünüzdeki gökler ve altınızda ki yer ile aralarındaki bütün bu varlıklar, meydana gelişleri, adetleri, şekillenmeleri, değişikliklere uğramaları ve bütün bu değişme kanunları ile bir Rabbin hükmü ve terbiyesi altında bulunduğu ve bütün mümkünâtının (olabilecek her şeyin) üstünde bir vâcibülvücûd'un (varlığı zorunlu olan bir zatın) ortağı, benzeri olamayacağından zatı, niteliği ile tarif edilmeyip ancak görünen eserleriyle bilinebileceğine tam bir bilgi edinirsiniz. Bu cevaba karşı Firavun **قَالَ لِمَنْ حَوَّلَهُ اِلَّا تَسْمَعُونَ** etrafındakilere dinlemez misiniz? dedi. Bakın bakın, ben ne soruyorum o nasıl cevap veriyor, demek istiyor ve ihtimal ki, doğanın Rabbe ihtiyacını kabul etmiyordu. Onun için Musa **رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَائِكُمُ الْاَوَّلِينَ** sizin Rabbiniz ve evvelki atalarınızın Rabbi, dedi. Doğa üzerinde tasarrufu olan, bununla birlikte bir hükümete ihtiyaçları açıkça bilinen akıl sahiplerinin açık olan delillerini ileri sürdü ki, âlemler anlamının aslı bulunuyordu. Bunu, sizin ve atalarınızın, diye hitap ve tamlama ile ifade etmesi de, daha çok tesirli ve açık olması içindir. Çünkü, sizin Rabbiniz demekle, kendi ihtiyaçlarını göstermiş oluyor. Ve evvelki atalarınızın demekle de, insanlığın faniliğini anlatarak gururlarını kırmış oluyor. Bununla beraber onları akıl sahipleri tarafından göstermekle kendilerine bir şeref de vermiş oluyordu. Buna karşılık Firavun yine etrafındakilere hitaben **قَالَ اِنْ رَّسُولُكُمُ الَّذِي ارْسَلَ إِلَيْكُمُ لَمَجْنُونٌ** herhalde size gönderilmiş olan elçiniz mutlaka deli, dedi. Bu suretle Resulünüz (elçiniz) demesi belli ki, bir alay oluyordu. İşte Firavunluk taslayanların hepsi de böyle Al-

lah yolunun adamlarına deli derler, alay ederler. Başlangıçta yumuşaklıkla, hikmet sahibi olarak söz söyleyen Musa, bu inad ve tecavüze karşı yine önceki sözünü tefsir edip açıklayarak aynıyla karşılık verdi. **قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا** O, doğunun ve batının ve bütün aralarındakilerin Rabbi'dir, **إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ** eğer siz akıllıyorsanız, dedi. Yani her gün görüldüğü üzere güneşi doğdurup batıran O, doğuyu ve batıyı tayin eden ve değiştiren ve bu şekilde cansız cisimleri hareket ettirerek bütün evreni yöneten, hepsinin üzerinde hüküm süren, hepsinin sahip ve maliki O. Eğer siz akıllı olsanız bunu anlıyorsunuz; O doğu ve batının Rabbinin, bizi parlatıp sizi dulundurmağa (batırmaya) kadir, ortaktan uzak olduğunu anlıyorsunuz da, O nedir? diye sormazdınız. Bu defa da Firavun münakaşadan tehdide geçerek **يَعْلَمُ الْغَيْبُ لَا تَعْلَمُونَ** Yemin ederim ki, dedi, eğer benden başka bir ilâh edinirsen seni mutlak ve muhakkak o zindandakilerden ederim. Zindana atarım, yerinde bu ifadeyi kullanması, o zindandakilerin acıklı halini özellikle hatırlatmak içindir.

قَالَ لِلْمَلَأِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا السَّاحِرُ عَلِيمٌ ﴿٢٦﴾

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا نَأْمُرُونَ ﴿٢٧﴾

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَبْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٢٨﴾ يَا تَوَكُّ

بِكُلِّ سَحَابٍ عَلَيْهِ ﴿٢٩﴾ فَمَجِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٠﴾

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣١﴾ لَعَلَّكُمْ أَنْتَبِغُوا السَّحَرَةَ

إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٣٢﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَإِنَّا لَأَجْرَانِ

كُنَّا نَخْشَى الْغَالِبِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ

الْمُقَدَّرِينَ ﴿٣٤﴾ قَالَهُمْ مُوسَى الْقَوْمَ مَا أَنْتُمْ مَلْفُونٌ ﴿٣٥﴾ فَالْقَوْمُ

حَبَاهُمْ وَعَصَيْتَهُمْ وَقَالُوا بَعِزَّةَ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٣٦﴾

فَالْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٣٤﴾
سَاجِدِينَ ﴿٣٥﴾ فَلَوْ لَا أَمَّا رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ
﴿٣٧﴾ قَالَ أَمْسِمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَىٰ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي
عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ لَا قِطْعَنَ أَيْدِيكُمْ
وَأَرْجُلُكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا صِلْبَتَكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٨﴾
إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَاَنَا
أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٠﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ
بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٤١﴾ فَارْسَلْ فِرْعَوْنَ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ
﴿٤٢﴾ إِنْ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُمْ لَلْغَافِطُونَ
﴿٤٤﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَازِرُونَ ﴿٤٥﴾ فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ
﴿٤٦﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٤٧﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي
إِسْرَءِيلَ ﴿٤٨﴾ فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا تَرَاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ
أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمَذْكُورُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي
سَيَهْدِينِ ﴿٥١﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ

فَانْفَلَقَ تَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿١٦﴾ وَازْلَفْنَا
 ثَمَّ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ وَانْجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ ثُمَّ آغْرَقْنَا
 الْآخِرِينَ ﴿١٩﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾
 وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢١﴾

Meâl-i Şerifi

34- Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere: "Bu dedi, herhalde çok bilgili bir sihirbaz!"

35- "Sizi sihriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz?"

36- Dediler ki: "Bunu ve kardeşini egle, şehirlere de toplayıcılar gönder."

37- "Bütün bilgiç sihirbazları sana getirsinler."

38- Böylece, sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi.

39- Halka, "Siz de toplanıyor musunuz? (Haydi çabuk olun)" denildi.

40- "Üstün gelirlerse herhalde sihirbazlara uyarız" dediler.

41- Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a "Şayet biz üstün gelirsek, muhakkak bize bir ücret vardır, değil mi?" dediler.

42- Firavun cevaben: "Evet, o takdirde hiç şüphe etmeyin, gözde kim-selerden olacaksınız" dedi.

43- Musa onlara "Atın, ne atacaksanız" dedi.

44- Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un kudreti hakkı için şüphesiz elbette bizler galip geleceğiz" dediler.

45- Ardından Musa asâsını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuyor!

46- Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47- "İman ettik, dediler, Âlemlerin Rabbine "

48- "Musa ve Harun'un Rabbine!"

49- Firavun (kızgınlık içinde) dedi ki: "Ben size izin vermeden O'na iman ettiniz ha! Anlaşıldı ki o size sihri öğreten büyüğünüz mü! Ama

şimdi bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kesti-
receğim, hepinizi çarmıha gerdireceğim!"

50- "Zararı yok dediler nasıl olsa biz Rabbimize döneceğiz."

51- "Herhalde biz müminlerin evveli olduğumuzdan dolayı, Rabbimi-
zin bize mağfiret buyuracağını ümit ederiz"

52- Biz, Musa'ya: "Kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edile-
ceksiniz" diye vahyettik.

53- Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi:

54- "Esasen bunlar, sayıları azar azar, bölük pörçük bir cemaattır."

55- "(Böyle iken) hakkımızda çok gayz (öfke) besliyorlar. "

56- "Biz ise, elbette uyanık (ve tekvücut) bir cemaatız." (diyor ve de-
dirtiyordu.)

57- Ama (sonunda) biz, onları (Firavun ve kavmini) bahçelerden,
pınarlardan,

58- Hazineleden ve şerefli makamlardan çıkardık.

59- Ve onlara İsrail oğullarını mirasçı yaptık.

60- Derken (Firavun ve adamları) güneş doğmuştu ki, onların ardına
düştüler.

61- İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları "Eyvah, yaka-
landık! dediler.

62- Musa: "Hayır, aslâ! dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yolu-
nu gösterecektir."

63- Bunun üzerine Musa'ya "Vur asân ile denize" diye vahyettik; vu-
runca bir infilak etti, her bölük koca bir dağ gibi oluverdi,

64- Ötekilerini de buraya yanaştırıvermiştik.

65- Musa ve beraberindekilerin hepsini kurtardık,

66- Sonra da ötekileri suda boğduk.

67- Şüphesiz bunda bir âyet (ibret) vardır; ama çokları iman etmiş
değillerdir.

68- Ve şüphesiz, işte o Rabbin, mutlak galip ve engin merhamet sahibi-
dir.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٦﴾

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا

فَقُلْ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ لَّيْسَمَوْنَكُمْ إِذْ نَدَعُونَ ﴿٧٢﴾
أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ
وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِيَ الْآرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾
الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَ
يَسْقِيَنِي ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي
ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾
رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾
وَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ
جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاعْفِرْ لِي إِنِّي كَانُ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾
وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾
إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَزْلَفَتِ الْجَنَّةُ لِلنَّاقِثِينَ ﴿٩٠﴾
وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ آيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾
مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾
فَكُتِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودِ ابْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾

قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٠﴾
 إِذْ نَسُوا كُرْسِيَّ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْجُرْمُومَ ﴿٧٢﴾
 فَمَالَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿٧٣﴾ وَلَا صِدِّيقٍ حَسِيمٍ ﴿٧٤﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا
 كَرَّةٌ فَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٥﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
 أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٧٧﴾

Meâl-i Şerifi

69- (Resulüm!) onlara İbrahim'in kıssasını da naklet.

70- Hani o, babasına ve kavmine, "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

71- "Birtakım putlara taparız da onlar sayesinde toplanırız" dediler.

72- İbrahim "Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı?"

73- "Veya size fayda veya zararları olur mu?"

74- "Yok, dediler, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk."

75, 76- İbrahim dedi ki: "İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın olsun, neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü?"

77- "Hep onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur)"

78- "O ki, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir,"

79- "Beni yediren, içirendir,"

80- "Hastalandığım zaman bana O, şifâ verir."

81- "O ki, benim canımı alacak, sonra diriltecektir."

82- "Ve hesap günü, hatamı bağışlayacağını umduğumdur."

83- "Ya Rab! Bana hikmet (hüküm) ver ve beni iyiler (zümresine) kat."

84- "Sonra gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle!"

85- "Ve beni naîm (nimeti bol) cennetin varislerinden eyle!"

86- "Babamı da bağışla, çünkü o yanlış gidenlerdendir."

87- "(İnsanların) diriltilecekleri gün, beni mahcub etme."

88- "O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!"

89- "Ancak Allah'a temiz bir kalple gelenler o günde (kurtuluşa erer)."

90- (O gün) Cennet müttakilere yaklaştırılmıştır.

91- Azgınlara için de cehennem hortlatılmıştır.

92, 93- Onlara, "Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, hani nerede? Size yardım edebiliyorlar mı veya kendilerini kurtarabiliyorlar mı?" denilir.

94- Ve arkasından hep onlar (putlar ve azgınlara) o cehennemin içine fırlatılmaktadırlar.

95, 96- Ve bütün o İblis orduları onun içinde birbirleriyle çekişirlerken dediler ki:

97- "Vallahi biz, gerçekten apaçık bir sapıklık içindeymişiz."

98- "Çünkü biz sizi, âlemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyorduk."

99- "Ve bizi hep o günahkarlar saptırdı."

100- "Bak bizim için ne şefaathiler var,"

101- "Ne de yakın bir dost."

102- "Ah keşke (dünyaya) bir kere daha dönebilsek de, müminlerden olabilseydik."

103- Şüphesiz bunda bir âyet (alınacak bir ders) vardır; oysa çokları iman etmiş değillerdir.

104- Ve şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ "Sonra gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle." LİSÂN-I SIDK: Dünyada kıyamete kadar eseri baki kalacak güzel bir nam, yani güzel bir şöhret, dosdoğru güzel bir hatıra, şaşmaz güzel bir anı. Bunun için her ümmet Hz. İbrahim'i sevegelmiştir. Veya zürriyetim içinde benim asıl dinimi yenileyecek, benim gibi doğruluk ve tevhide insanları davet edecek doğru bir dil ki, Muhammed (s.a.v) dir. **Şüphesiz bunda**, yani okunan İbrahim kıssasında **mutlak bir âyet var**, yani ibret ve öğüt alınacak, ders edinilecek bir hüccet ve delil vardır.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُوا أَوْصِيَاءَ اللَّهِ وَمَا سَأَلَكُمْ عَلَيْهِ مِنْ آجِرٍ إِلَّا
عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَوْصِيَاءَ اللَّهِ قَالُوا

أَنْتُمْ مِنْ لَدُنِّي وَأَتَّبِعْكَ الْآرْزُلُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ وَمَا عَلَيَّ بِمَا كَانُوا
 يَعْمَلُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾
 وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٨﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٠٩﴾
 قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٠﴾ قَالَ
 رَبِّ إِنِّي قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١١﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي
 وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ فَانْجِنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِ
 الْمَشْحُونِ ﴿١١٣﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدَ الْبَاقِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ
 وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُو الْعَزِيزُ
 الرَّحِيمُ ﴿١١٦﴾

Meâl-i Şerifi

105- Nuh kavmi de peygamberleri yalancılıkla itham etti.

106- Hani kardeşleri Nuh onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

107- "Haberiniz olsun ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir Peygamberim.

108- "Gelin artık, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

109- "Buna karşılık ben sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafaatımı verecek olan ancak, âlemlerin Rabbidir."

110- "Gelin, artık, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

111- "Â, dediler, senin ardına hep düşük kimseler düşmüşken, biz sana hiç inanır mıyız?"

112- Nuh dedi ki: "Onların yaptıkları hakkında bir bilgim yoktur."

113- "Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Düşünsenize!"

114- "Hem ben iman edenleri kovmaya memur değilim."

115- "Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

116- Dediler ki: "Ey Nuh! Eğer vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşa tutulanlardan olacaksın!"

117- Nuh: "Rabbim! dedi, kavmim beni yalancılıkla itham etti."

118- "Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar."

119- Bunun üzerine biz de onu ve beraberindekileri, o dolu gemide taşıyarak kurtardık.

120- Sonra da arkasında kalanları suda boğduk.

121- Şüphesiz bunda mutlak bir âyet (alınacak ders) vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir.

122- Ve şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

اٰخُوهُمْ نُوحُ Kardeşleri Nuh, yani, aynı kavimden olan Nuh, demektir.

كَذَّبَتْ عَادُ الرُّسُلَيْنِ ﴿١١٢﴾ اِذْ قَالَ لَهُمُ اخُوهُمْ هُودُ
الْاَتَّقُوْنَ ﴿١١٣﴾ اِنِّى لَكُمْ رَسُوْلٌ اٰمِيْنُ ﴿١١٤﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاطِيعُوْنَ ﴿١١٥﴾ وَمَا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىْ اِلَّا عَلَى
رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١١٦﴾ اَتَنْبِئُوْنَ بِكُلِّ رِيْعٍ اٰيَةً تَبْعُوْنَ ﴿١١٧﴾
وَتَخِذُوْنَ مَصٰنِعَ لَّعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَ ﴿١١٨﴾ وَاِذَا بَطَشْتُمْ
بَطَشْتُمْ جَبَّارِيْنَ ﴿١١٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاطِيعُوْنَ ﴿١٢٠﴾ وَاتَّقُوا
الَّذِىْ اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٢١﴾ اَمَدَّكُمْ بِاَنْعَامٍ وَبَنِيْنٍ ﴿١٢٢﴾
وَجَنٰتٍ وَعُيُوْنٍ ﴿١٢٣﴾ اِنِّىْ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَضْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ
 اِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ
 فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ اِنْ فِي ذَلِكَ لَايَةٌ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
 مُؤْمِنِينَ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُو الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

Meâl-i Şerifi

123- Âd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla itham etti.

124- Hani kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

125- "Haberiniz olsun ki ben, size gönderilmiş, güvenilir bir Peygamberim."

126- "Gelin artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

127- "Buna karşılık ben sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir."

128- "Siz her tepeye bir alâmet bina edip eğlenir durur musunuz?"

129- "Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı edirsiniz?"

130- "Hem tuttuğunuz zaman merhametsiz zorbalar gibi tutuyorsunuz."

131- "Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

132- "O Allah'tan korkun ki, size o bildiğiniz şeyleri vermekte,"

133- "Davarlar, oğullar,"

134- "Cennet gibi bağlar, bahçeler, pınarlar ihsan etmektedir."

134- "Cidden ben sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum."

136- "Dediler ki: "Sen ha vaaz etmişsin, ha vaaz edenlerden olmamışsın, bizce birdir."

137- "Bu sırf eskilerin âdetidir."

138- "Biz azaba uğratılacak da değiliz."

139- Böylece onu yalancı saydılar; biz de kendilerini helak ettik. Şüphesiz bunda mutlak bir âyet (alınacak bir ders) vardır, ama çokları

İman etmiş değillerdir.

140- Ve şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

بِكُلِّ رِيعٍ Her yüksek mevki, tepe بِأَيِّ alâmet. Burada büyük saray ve yüksek köşk gibi aşırı (gösterişli) bina mânâsınadır. تَعْبَثُونَ Oynuyorsunuz. Abes; hakikî veya hükmi bir faydası olmayan oyun ve eğlence gibi boş şeyler, yani ciddi, uygun bir maksadı olmaksızın yalnız, yapısı ile eğlenmek, öğünmek için yapıyorsunuz veya oyun yerleri yapıyorsunuz. مَصَانِعَ Misna'nın çoğulu veya masnu'un çoğulu, yani sanat evleri veya yapılan sanatlar. Bundan anlaşılıyor ki, o zaman sanayinin bir aşırılığı varmış, toplumun gerçek faydasına olan şeyleri, maneviyatı, ahlâkı gözetilmeyerek, maddî yapılar ve gösterilerle zulüm ve baskı yapıyormuş.

كَذَّبَتْ

ثَمُودَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٨﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَالَتَنَفَقُونَ ﴿١٢٩﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿١٣١﴾ وَمَا أَمْسَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ آجِرٍ إِنْ آجَرْتُمْ إِلَّا عَلَى رِبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٢﴾ أَنْتُمْ كُونُوا فِي مَقَامِكُمْ أَتَمِينَ ﴿١٣٣﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٣٥﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٣٦﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿١٣٧﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٤٠﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا

فَآتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٤١﴾ قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا
 شَرْبٌ وَلَكُمْ شَرْبٌ يَوْمَ مَعْلُومٍ ﴿١٤٢﴾ وَلَا تَمْسُوهَا بِسُوءٍ
 فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٤٣﴾ فَعَقَرُوهَا فَاصْبَحُوا نَادِمِينَ
 ﴿١٤٤﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
 مُؤْمِنِينَ ﴿١٤٥﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٦﴾

Meâl-i Şerifi

141- Semûd (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla itham etti.

142- Hani kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

143- "Haberiniz olsun ki ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

144- "Gelin artık, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

145- "Buna karşılık ben sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir."

146- "Siz burada güven içinde bırakılacak mısınız?"

147- "Bahçelerin, pınarların içinde,"

148- "Ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalar arasında,"

149- Ki bir de dağlardan keyifli keyifli kâşâneler oyuyorsunuz."

150- "Gelin! Allah'tan korkun da bana itaat edin."

151,152- "Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen bozguncuların emrine uymayın."

153- "Sen dediler, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin!"

154- "Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir âyet (mucize) getir."

155- Salih "İşte (mucize) bu dişi devedir; su içme hakkı (bir gün) onun-
dur, belli bir günün içme hakkı da sizin" dedi.

156- "Sakın ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi büyük bir günün azabı yakalayır."

157- Derken onu kestiler; fakat pişman da oldular.

158- Çünkü kendilerini azap yakalayiverdi. Şüphesiz bunda bir âyet (alınacak bir ders) vardır, ama çokları iman etmiş değillerdir.

159- Ve şüphesiz Rabbin, işte O mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

قَات بَاءَ Haydi bir âyet getir, yani peygamber olduğuna işaret olacak bir mucize شَرَبُ içme hakkı. Fıkıhta içmek, hayvan ve tarla sulamak ve kullanmak için su alma hakkı, yalnız içmek için olana şefe hakkı (dudak hakkı) denilir. Bir su arkından böyle nöbetle yararlanmaya «مها يته» (Muhâyee, yani bölüşülmesi mümkün olmayan bir şeyi sıra ile kullanma) denilir. Salih (a.s) deve ile kavmi arasında suyu nöbetleşe istifadeye koymuştu.

كَذَّبَتْ

قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ
 ﴿١٥٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٥٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿١٥٩﴾
 وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٠﴾
 أَنَا تَوَكَّلْ عَلَى الْمَعِينِ ﴿١٦١﴾ وَنَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ
 مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٢﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ إِلَّا مَا
 نَكُونَنَّ مِنَ الْخُرُجِينَ ﴿١٦٣﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٤﴾
 رَبِّ نَجِّنِي وَاهْلِي بِمَا يَصْمَلُونَ ﴿١٦٥﴾ فَجَنَيْنَاهُ وَاهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٦٦﴾
 الْآعْجُوزَ فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٦٧﴾ ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ ﴿١٦٨﴾ وَامْطَرْنَا
 عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءً مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٦٩﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٦٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ﴿١٦١﴾

Meâl-i Şerifi

160- Lût (kavmi) de peygamberleri yalancılıkla itham etti.

161- Hani kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan kormaz mısınız?"

162- "Haberiniz olsun ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

163- "Gelin artık, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

164- "Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükafatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir."

165- "İnsanlar içinden erkeklere mi gidiyorsunuz?"

166- "Bırakıyorsunuz da sizler için yarattığı eşleri! Doğrusu siz insanlıktan çıkmış bir kavimsiniz!"

167- Onlar şöyle dediler: "Ey Lût! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, sürülenlerden olacaksın."

168- Lût "Doğrusu ben, dedi, sizin bu işinize buğzedenlerdenim."

169- "Yâ Rabbi! Beni ve ailemi onların yapageldiklerin(in vebalin)den kurtar."

170- Biz de onu ve ailesinin tamamını kurtardık,

171- Ancak (geride) bir yaşlı kadın kaldı.

172- Sonra geridekilerin hepsini helak ettik.

173- Ve üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, (uyarılanların) o yağmuru ne kötü bir yağmurdu!

174- Şüphesiz bunda bir âyet (alınacak bir ders) vardır. Ama çokları iman etmiş değillerdir.

175- Ve şüphesiz Rabbin, işte O mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ Münzerin yağmuru, uyarıldıkları halde yola gelmeyenlerin başına yağdırılan taş yağmuru.

كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ
 شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا
 اللَّهَ وَاطِيعُونَ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ
 إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ
 ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
 أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي
 خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّ الْأُولِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ
 ﴿١٨٥﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ
 ﴿١٨٦﴾ فَاسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ
 ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوا فَآخَذَهُمْ
 عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ
 لَآيَةٌ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ
 الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

Meâl-i Şerifi

176- Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla itham etti.

177- Hani Şuayb onlara şöyle demişti: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız?"

178- "Haberiniz olsun ki ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

179- "Gelin, Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

180- "Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükafatımı verecek olan yalnız âlemlerin Rabbidir."

181- "Ölçeği tam ölçün de hak yiyenlerden olmayın."

182- "Ve doğru terazi ile tartın."

183- "Halkın eşyalarını değerinden düşürmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

184- "O sizi ve sizden önceki nesilleri yaratan Allah'tan korkun."

185- Onlar şöyle dediler: "Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin."

186- "Sen de bizim gibi bir beşerden başka nesin? Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz."

187- "Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten bir parça düşürver."

188- Şuayb, "Rabbim, yaptıklarınızı en iyi bilendir" dedi.

189- Hülasa, onu yalancı saydılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi. O cidden büyük bir günün azabı idi!

190- Şüphesiz bunda bir âyet (alınacak bir ders) vardır. Ama çokları iman etmiş değillerdir.

191- Ve şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

اصْحَابُ الْاَيَّةِ Eyke halkı, Eykeliler, -Leyke kırâetlerine göre, Leykeliler- Eyke yumuşak ağaç bitiren bataklık demek olup Medyen'e doğru deniz sahlinde bir yerin adıdır. Burda yaşayan birtakım insanlar vardı Şuayb (a.s) bunlara da gönderilmişti. Fakat onların kavminden değil, yabancı idi. Onun için "Ehûhüm" (Onların kardeşi) denilmeyerek sadece Şuayb, denilmiştir. Leyke, **الْاَيَّةِ** 'nün nakl ile okunuşu olabilirse de merkezleri olan kasabanın ismi de (olabilir) deniliyor. Yani Leyke, taş yağmuruna tutulanların merkez şehirleri imiş. Şu halde Eshabüleyke (Leyke halkı), Eshabü'l-Hicr (Taş yağmuruna tutulanlar) demek olur. Bunların ticaretle meşgul oldukları, zalim ve hilekar oldukları anlaşılıyor.

التِّسْتِاسِ KISTAS: Mizan, terazi, kantar, çeki gibi ölçü birimi demektir ki, aslı Rûmcadır, denilmiştir. **يَوْمُ الظِّلَّةِ** Zulle günü (gölge günü), rivayet olduğuna göre yüce Allah bunlara yedi gün, yedi gece şiddetli bir hararet musallat kılmuş, nefesleri tıkanmış. Evlerinin içerisine sokulmuşlar duramamışlar, ovaya fırlamışlar. Bir bulut güneşe gölge olmuş, bir serinlik bir rahat duyar gibi olmuşlar; birbirlerine seslenerek altına toplanmışlar. O zulle, o gölgelik Allah

tarafından bir ateş halinde üzerlerine inmiş, hepsini yemiş bitirivermiş. Bu şekilde üzerlerine istedikleri gibi gökten bir parça düşürülmüş, demektir. Bu olay burada kısaca anlatılan yedi olayın sonuncusudur. Peygamberi yalan sayanlara azab indirilişinin değişmez bir kaide olduğu bu yedi olay ile anlatılarak inkârcılara tehdit ve peygamberlere teselli yapıldıktan sonra buyuruluyor ki:

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٩﴾ نَزَلَ بِهِ
 الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٠﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩١﴾ بِلِسَانٍ
 عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٢﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٣﴾ أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
 آيَةٌ أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٩٤﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ
 الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٥﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٩٦﴾
 كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٩٧﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ
 يَرُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿١٩٨﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٩٩﴾
 فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٠﴾ أَفَعَدَّ إِنَّا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠١﴾
 أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٢﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا
 يُوعَدُونَ ﴿٢٠٣﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمْتَعُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَمَا أَهْلَكَكَ
 مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا هَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٥﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٦﴾
 وَمَا نَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٠٧﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢٠٨﴾

192- إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُولُونَ ﴿١٩٢﴾ فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا
 آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذِّبِينَ ﴿١٩٣﴾ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿١٩٤﴾
 وَاجْهَدْ جَانْحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ
 فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٩٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ
 193- الَّذِي يَرْيَكَ جِئِن تَقُومُ ﴿١٩٣﴾ وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ
 194- إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٩٤﴾ هَلْ أَنْبَيْتُكُمْ عَلَىٰ مَنْزِلِ
 195- نَزَّلُ الشَّيَاطِينَ ﴿١٩٥﴾ تَنْزِلًا عَلَىٰ كُلِّ آفَاقٍ آثِيمٍ ﴿١٩٦﴾ يُلْقُونَ
 السَّمْعَ وَآكُثْرَهُمْ كَاذِبُونَ ﴿١٩٧﴾ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿١٩٨﴾
 أَلَمْ تَرَأَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿١٩٩﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا
 يَفْعَلُونَ ﴿٢٠٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا
 وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْفَلِتُونَ ﴿٢٠١﴾

Meâl-i Şerifi

192- Ve muhakkak ki bu (Kur'ân) âlemlerin Rabbinin indirmesidir.

193- (Resulüm!) Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) indirdi;

194- Uyarıcılardan olası diye senin kalbin üzerine;

195- Açık parlak bir Arapça lisan ile.

196- O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardı.

197- İsrailoğulları bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir âyet (delil) değil midir?

198, 199- Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de, bunu o okusaydı, yine de ona iman etmezlerdi.

200, 201- Böylece onu günahkarların kalplerine soktuk. (okuyup anladılar, ama yine de) acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler.

202- İşte bu (azab) onlara, kendileri farkında olmadan, ansızın geliverectir.

203- O zaman "Bize (iman etmemiz için) mühlet verilir mi acaba? diyeceklerdir.

204- (Oysa dünyada iken) Onlar bizim azabımızı çarçabuk istiyorlardı.

205- Gördün ya artık onlara senelerce zevk ettirsek,

206- Sonra kendilerine vaad edilen (azab) gelip çatarsa,

207- O yaşadıkları zevkin kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır.

208- Bununla birlikte, biz hangi memleketi helak ettikse muhakkak onu uyarıcı (peygamberleri) olmuştur.

209- (Onlar) ihtar edilmiştir ve biz zulmetmiş değiliz.

210- Onu (Kur'ân'ı) şeytanlar indirmedir.

211- Bu onlara hem yaraşmaz hem güçleri yetmez.

212- Şüphesiz onlar vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.

213- O halde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma, yoksa azaba uğratılanlardan olursun.

214- (Önce) en yakın hısımlarını uyar.

215- Ve sana uyan müminlere kanadını indir.

216- Şayet sana karşı gelirlerse, de ki: "Ben sizin yaptıklarınızdan muhakkak uzağım."

217- Sen O, mutlak galip ve engin merhamet sahibine güvenip dayan.

218- O ki, (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor.

219- Ve secde edenler arasında dolaşmanı da (görüyor.)

220- Çünkü her şeyi işiten, her şeyi bilen O'dur.

221- Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi?

222- Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üzerine inerler.

223- Onlar, (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdır.

224- Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyar.

225, 226- Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

227- Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna; haksızlık

edenler, hangi dönüş (hangi akibete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.

رَأَى Ve hakikaten o; bahsi geçen âyetleri ihtiva eden Kur'ân رَبِّ الْعَالَمِينَ لتَنْذِيلِ سُPHESİZ âlemlerin Rabbının bir indirmesidir. Aslında O'nun sözü, O'nun sıfatı olup Arapça harflerle bu lafızları giydirip indirten O'dur. O'nun tarafından indirilmedi. Rabbül-âlemin (Âlemlerin Rabbi) ne tamlama yapılması; bu indirme, yüce Allah'ın bütün âlemleri içine alan bir terbiyesi ve acıması hükmünde bulunduğunu anlatmak وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya, 21/107) mânâsını hatırlatmak içindir. نَزَّلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ Âlemlerin Rabbinden onu o Ruh-ı Emin (Emin Ruh) indirdi (veya onunla o Emin Ruh indi).

RUH-I EMİN, O EMİN RUH, yani yüce Allah'ın emanetini yüklenmiş olan tam bir güvenlikle vahyini peygamberlerine ulaştıran Ruh, Cibril-i Emin (a.s)dir. عَلَى قَلْبِكَ Senin kalbin üzerine, yani yalnız üzerine indirmede, kalbine, vicdan ve şuurun kaynağı olan varlığının bütün zerrelere işletti, tamamen hafızana verdi ve bütün bundaki ahlâkı, bilgiyi ve irfanı sana meleke (alışkanlık) kıldı.

Necmeddin-i Kübra tefsirinde der ki, "Tevrat da Hz. Musa (a.s)a levhalar halinde indirilmeyip de böyle kalbine indirilmiş olsaydı, kızgınlık halinde onları elinden bırakıvermezdi ve gizli ilimleri öğrenmek için Hızır'ı aramaya gitmezdi. Âlemlerin Rabbi bunu böyle bütün kalbini kavramak üzere Emin Ruh ile indirdi ki, tam mânâsıyla güven sağlayıp لَتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ O uyarıcılardan olasın. Yani uyarı ile peygamberlikleri meşhur olan yukarda adı geçen peygamberler gibi emin bir peygamber olup uyarasın. بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ Mübin, yani anlattığını açık ve güzel bir ifade ile anlatır bir Arapça lisan ile. Arapça aslında her mânâyı iyi anlatabilen bir dil olmakla beraber Kur'ân onu, en yüksek bir şekilde süsleyip açıklık getirerek parlatmıştır.

Bu sebepten yukarda anlatılan olaylarda yapılan uyarıların mânâsını anlamakta Arapların hiçbir özrü yoktur. وَأَنَّهُ لَفِي زُبْرِ الْأَوَّلِينَ Bununla beraber o şüphesiz öncekilerin kitaplarında da vardır. Yani önceki kitaplarda da bu Kur'ân'ın adı geçmiştir. Böyle olduğunu inkâr ediyorlarsa. أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ أَنَّا بَعَلُّهُمْ عُلِّمُوا بَنِي إِسْرَائِيلَ İsrail oğulları bilginlerinin onu bilmesi bile onu inkâr edenlere bir delil değil midir? İsrail oğulları bilginlerinden bir kısmı, Tevrat ve İncil de Peygamber (s.a.v) 'in sıfat ve özelliklerinin anlatıldığını söylüyorlardı.

Kureyş ile gidip onlardan bu haberi öğreniyorlardı.

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ Eğer biz onu Arapça bilmeyenlerin birine indirseydik, böyle bir mucize yapsaydık da **فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ** onlara onu, o okusaydı -ki bu şekilde okunan Kur'ân aslında bir mucize olduğu gibi, okuyuş da başka bir mucize olurdu- **مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ** yine ona inanmazlardı. Yabancı değil, pekala Arapça biliyormuş, derlerdi.

İşte bu Kur'ân'ın Allah'tan inme bir mucize olduğuna inanmayanlar böyle inatçı kâfirlerdir. **كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ** Biz onu günahkarların kalplerine böylece sokmuşuzdur. Mânâsını anlarlar, fesahat ve belagatının (kusursuz ve fevkalade açık ifadelerinin) güzelliğini tanırırlar, gerek tertibi ve gerek mânâsındaki gizli haberleri yönünden yapılması mümkün olmadığını ve bir benzerinin yapılamayacağını bilirler ve önceki kitaplarda bahsi geçtiğini de duyarlar, fakat **لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ** ona iman etmezler, günahkar oldukları için inanmak işlerine gelmez, o uyarmalar hoşlarına gitmez, **حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ** ta ki, o acıklı azabı görsünler, yani azabı görecekları ana kadar inanmazlar, görmek için inanmazlar. **اَفَعِذَّاكُنَا بِسَعْتِكُنَا** Şimdi azabımızın hemen gelmesini mi istiyorlar? Yani azab gelince **هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ** "Bize mühlet verilir mi?" (Şuarâ, 26/203) diyeceklerken şimdi **فَاَتَيْنَا بِمَا نَعِدُنَا** "Bizi tehdit ettiğin (azabı) getir" (A'râf, 7/70), **اَمْطُرُ عَلَيْكَ** "Başımıza gökten (taş) yağdır" (Enfal, 8/82) diye acele mi ediyorlar? **اَفَرَأَيْتَ ...** "Gördün ya artık onlara senelerce zevk ettirsek kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır."

وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ Bunu şeytanlar alıp indirmedi, bir kısım inkârcılar peygamberliği, bir kahinlik gibi kabul ederek Kur'ân'ı, kahinlere yapılan cin ve şeytan aşılması şeklinde göstermek istemişlerdi. Bununla onlar reddediliyor. Yani bunda hiçbir şeytan işi yoktur. Âlemlerin Rabbinden onu Emin Ruh indirdi, şeytanlar değil. **وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ** O hem onlara yaraşmaz, şeytana yakışır bir şey değildir, şeytanlığa terstir. **وَمَا يَسْتَطِيعُونَ** Hem de güçleri yetmez, isteseler de yapamazlar. **اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمْعَزُولُونَ** Çünkü onlar işitmekten katî şekilde uzaktırlar. Mele-i alâ (büyük meleklerin toplandığı yer) yı dinlemek onlara yasaaktır. **لَا يَسْمَعُونَ اِلَى الْمَلَا الْاَعْلَىٰ وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ دُحُورًا** "Onlar artık mele-i alâ da olup bitenleri dinleyemezler. Dinlemeye kalkışsalar her taraftan taşlanırlar" (Sâffât, 37/8), (Sâffât, 37/8 ve Cin, 72/9-8. âyetlerin tefsirine bkz.) **فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ** Böylece sakın Allah ile beraber diğer bir ilâha çağırma ki, azab edileceklerden olmayasın. Madem ki hakikat böyledir, sen o uyarıcı peygamberlerden olasın diye, bu Kur'ân sana Allah tarafından Emin Ruh ile indiril-

miş ve şeytanlar işitmekten men olunmuştur. O halde sen de Allah'tan başkasına ne dua et, ne davet et! Peygambere bu hitabın böyle şirkten nehiy şeklinde gelmesi tevhid inancına davette ihlası (samimiyeti) artırmak için bir coşturma ve diğer mükellefleri korkutmada örnek olmak için bir incelik. وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ **Hem en yakın hısımlarını uyar, yani önce içinde yaşadığın kendi hısımlarının en yakınlarından uymaya başla.**

Rivayet edildiğine göre bu âyet indirildiği zaman Peygamber (s.a.v) Safa tepesine çıktı, oymak oymak bütün akrabasını çağırdı, hepsi yanında toplandılar "Ben size, şu dağın arkasında düşman atlıları var, desem bana inanır mısınız?" buyurdu, "evet" dediler. "O halde ben size haberci geldim, ileride şiddetli bir azab var" buyurdu. وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ **"Kanadını indir."** Kanad indirmek alçak gönüllülikle merhamet ve şefkat mânâsına istiaaredir. لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **Müminlerden sana tabi olanlara ki, gerek yakınlarından olsun, gerek olmasın.** يَاقَانْ عَصْرُكَ **Yok sana karşı gelirler, yani tabi olmazlarsa** قُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ **ben sizin amel-lerinizden uzağım, sorumluluğunu kabul etmem de.**

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ **Sen o Aziz ve Rahim'e; yani düşmanlarını yok etmeye ve dostlarına yardıma güç ve kuvveti yeterli olan yüce Allah'a güven.** O onların kötülüklerinden seni korur. الَّذِي يَرِيكَ حِينَ تَقُومُ **O ki kalktığın zaman görür, yani namaza, özellikle teheccüde veya iyiliği emretmeye, Allah'ın dinini yükseltmeye kalkarken** وَتَقْلُبُكَ فِي السَّاجِدِينَ **seni ve secde edenler arasında dönüp dolaştığını, namaz kılanlara imam olarak hareket tarzını veya müminleri kontrol için aralarında dolaştığını veya Allah'ın dinini yükseltmekte müminler arasında gayretini veya peygamberlik görevini yerine getirmek için peygamberler arasındaki hizmetlerini.** Bir de "dünyaya gelinceye kadar müminden mümine atalarının sulbünden gelişini" diye bir mânâ verilmiş ise de, bu intikal geçmişte olup âyetin ifade şekli şimdiki ve gelecekteki hali belirttiğinden, bu mânânın burada dolaylı kullanılması uzak görünmektedir. إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ **Her halde O, herşeyi işiten her şeyi bilendir.** Bütün söylediklerinizi işitir, niyetlerinizi bilir, ona göre mükafatını verir. Bu sebepten her yönden güven ve emniyete, dua ve ibadete layıktır. هَلْ أَتَيْنَاكَ عَلَىٰ مَنْ تَنْزَلُ الشَّيَاطِينُ **Şeytanlar kimin üzerine iner, size haber vereyim mi?** Yukarda Kur'ân'ın şeytan telkini olamayacağı anlatılmıştı. Şimdi de şeytanların kimler üzerine ineceği anlatılarak Hz. Peygamber'in yüce şahsiyetine şeytanların yanaşamayacağı ifade ediliyor. Bakınız şeytanlar kimin üzerine inerler: تَنْزَلُ عَلَىٰ كُلِّ آفَاكٍ أَثِيمٍ **Her bir effâk-i esim üzerine inerler, nereden bir effâk, çok yalancı, yalan uydurucu, iftiracı sahtekar; esim, günahattan kork-**

maz, vebal yüklenen, kötülük işleyen kimse varsa onlara inerler. Şeytan inmek için önce böyle gûnahtan, yükten çekinmez, sahteci, kötülükçü, kötü nefisleri arar. Bu şekilde birleşmeleri arasındaki ilgi ve yakınlığına göre olur. Bu ise Hz. Muhammed (s.a.v)'in ahlâkına tamamen zıddır. İkinci olarak **يَلْقَوْنَ السَّمْعَ** ki onlara kulak verirler. Yani gûnahtan korkmaz sahtekârlar, o şeytanların telkinlerine kulak verir, dinlemek için hazırlanırlar **وَكَثُرَهُمْ كَاذِبُونَ** çoğu yalancılardır. Yani söylediklerinin çoğunu yalan söylerler, Şeytanlar onlara bir kuruntu ve zan aşırlar, onlar da kendi hayallerine göre uydurur uydurur söylerler. Onun için kahin sözlerinin bazısı rastgelse bile çoğu yalan çıkar. Muhammed Aleyhisselam'ın davranışları ve sözleri hâşâ böyle değildir. O birçok gizli şeylerden haber vermiş ve hepsi doğru çıkmıştır. Hiç yalanı işitilmemiş ve görülmemiştir. Bütün özelliği doğruluktur.

Kur'ân'ın icazı hem mânâ, hem de söz yönüyle olduğundan, inkârcılar mânâdaki Allah bilgisi ve gizli sırları, şeytan ve falcılığa dayamak istedikleri gibi, tertipteki güzelliği de şiir türünden göstermek istedikleri için, her ikisini de reddetmek üzere buyruluyor ki;

يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ Şairler ise **وَالشُّعْرَاءُ** onları çapkınlar ve sapkınlar takip ederler. Hak ve gerçek peşinde değil, sade bir istek, arzu ve hevesleri peşinde giden, hep zevk ve eğlence arayan şaşkınlar ve azgınlar onların ardına düşerler. **أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ** Görmez misin onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını? Şiir de esas hüküm değil, yalnız nefsin duygularını, zevkini veya iğrenmesini gıcıklayacak duygulardır. Onun için şairler, eğri doğru, iyi kötü her konuya dalar, her vadide otlar ve ifadede ne kadar şaşkınlık ve şiddetli arzuya dalarsa o kadar etkili olacağından her telden çalmak için, iyi ve kötü her vadide sarhoş bir şekilde dolaşırlar. **وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ** Hem de onlar yapmayacakları şeyleri söylerler. Sözleri işlerini tutmaz ve işte bu iki özelliklerinden dolayı da arkalarına çapkınlar ve sapkınlar düşerler. Bu sebepten bu şairlerde Hz. Muhammed'e ve o Peygambere tabi olan Muhammed ümmetine benzemezler. Şeytanîdirler **أَلَا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ** Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, sözleri işlerine uygun olarak iyilik isteyenler **وَذَكِّرُوا اللَّهَ كَثِيرًا** ve Allah'ı çok ananlar, şiirlerinin çoğu Allah'ı birleme, O'na hamd ve şükretme ve O'nun yüceliğini ifade ile Allah'ı anma ve yarattığı şeylerden O'nun kudretini hatırlama, ile O'na kulluk yapmayla ilgili olanlar **وَأَن تَصْرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا** ve kendilerine zulmedildikten sonra öclerini alanlar müstesna. Yani hiciv yaparlarsa kendilerine, yani müminlere yapılan zulmün öcünü almak, söylenen hicvi reddetmek için

söylerler. İşte böyle; mümin, iyi, Allah'ı zikreden ve müminlere yapılan zulüm ve haksızlığın öcünü alan, hakkın savunucusu Abdullah b. Revaha ve Hassan b. Sabit ve Ka'b b. Malik ve Ka'b b. Züheyr gibi müslüman şairleri o kötü hallerden müstesnadırlar. Bunlar sadıktırlar, bunlara tabi olanlar sapkın değildirler.

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ **O zulmedenler ise hangi dönüşe (akıbeta) döndürüleceklerini yakında bilecekler.** Yahut hangi dönüş meydanında yuvarlanacaklar. Bu cümlemin zalimlere ne kadar şiddetli bir tehdit ifade ettiği açıktır. Yani bugün müslümanlara zulmeden o zalimler, bugünkü yaptıkları zulüm ile nasıl bir uçuruma yuvarlanmakta olduklarını öldükleri zaman anlayacaklar. Aynı zamanda bu cümle, İslâm dininin dünyada zalimlere karşı yapacağı hak ve adalet inkılabının önemini hatırlatmaktadır ki, geleceğe ait bu gizli haberin önemi çok açıktır. Bunun için geçmişten bunu açıklayacak bir misal, gelen sûredeki harika (mucize) larla ortaya konularak gelecek müjdelenecektir.

Neml Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 93

Neml Sûresi Mekke döneminde inmiştir.

Buna Süleyman Sûresi de denilir.

Âyetleri: Hicâzî sayımına göre doksan beş, Basrî ve Şâmi'de doksan dört, Küfî'de doksan üç'tür.

Kelimeleri : Bin yüz dokuzdur.

Harfleri : Dört bin altı yüz doksan dokuzdur.

Fâsılası : م ve ن harfleridir

Bu sûre, yukardaki sûrenin bir tamamlayıcısı gibidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طَسَّ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرَى
 لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
 وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
 بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾
 أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ
 الْآخَسُونَ ﴿٥﴾ وَإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ
 ﴿٦﴾ إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَاكِتًا مِنْهَا
 بِخَبَرٍ أَوْ بَشِيرٍ قَبْسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا
 جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ
 رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾
 وَالْقَوْصَاصُ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ
 يَا مُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ
 ثُمَّ بَدَّلْ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَيُّ خَلْقٍ
 فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ
 وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ آيَاتُنَا

مُبْصَرَةٌ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٧﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا
 أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٨﴾

Meâl-i Şerifi

- 1- Tâ, Sîn. Bunlar sana, Kur'ân'ın ve apaçık bir kitabın âyetleridir.
- 2- İman eden müminler için hidayet rehberi ve müjdecî olmak üzere.
- 3- Ki o (müminler) namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak iman ederler.
- 4- Şüphesiz biz, ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik de onlar ilerisini göremezler, kalpleri körelmiştir.
- 5- İşte bunlar, kendileri için oldukça ağır bir azab bulunan kimselerdir, ahirette en çok ziyana uğrayacaklar da onlardır.
- 6- (Resulüm!) Şüphesiz ki bu Kur'ân, sana hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından indirilmektedir.
- 7- Hani Musa, ailesine şöyle demişti: "Gerçekten ben bir ateş gördüm, (gidip) size oradan bir haber getireceğim yahut bir kor ateş getireyim, umarım ki ısınırsınız."
- 8- Oraya geldiğinde şöyle seslenilmişti: "Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir!"
- 9- "Ey Musa! İyi bil ki, ben, mutlak galip ve hikmet sahibi olan Allah'ım!"
- 10- "Asâ'nı at!" (Asâyı atıp) onu yılan gibi deprenir görünce dönüp arkasına bakmadan kaçtı. (Dedik ki): "Ey Musa korkma! Çünkü benim huzurumda peygamberler korkmaz."
- 11- "Ancak, kim haksızlık yapar, sonra yaptığı kötülüğü iyiliğe çevirirse, bilsin ki ben (ona karşı da) çok bağışlayıcıyım, çok merhamet sahibiyim."
- 12- "Elini koynuna sok; kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine (git), çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır."
- 13- Bu şekilde âyetlerimiz onların gözleri önüne serilince, "Bu apaçık bir sihirdir" dediler.
- 14- Ve vicdanları bunlar(ın doğruluğun)a tam bir kanaat getirdiği halde, zulüm ve kibirlerinden ötürü onları bile bile inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak!

(طَس) *"Bunlardan ne kastettiğini Allah daha iyi bilir."* Tâsîn Sûresi mutlak bir ilâhî sırdır. **تِلْكَ** İşte bunlar, işittiğin bu esrarengiz harfler sana **آيَاتُ الْقُرْآنِ** âyetleridir, o **Kur'ân**'ın. O Emin Ruh ile kalbine indirilen Kur'ân'ın **وَكِتَابٍ مُبِينٍ** ve belagatlı, apaçık bir kitabın. Kur'ân'dan bu sûre, başlı başına apaçık bir kitaptır. Önceki sûrenin sonunda geçtiği üzere, zalimlerin yuvarlanacağı inkılabın nasıl ve ne şekilde olacağını açık bir şekilde anlatacaktır. **هُدًى** Bir hidayet, güzel bir yol göstericilik ve irşad **وَبُشْرَى** ve müjde olmak üzere **لِلْمُؤْمِنِينَ** o müminlere, o sana tabi olan, senin izinde giden müminlere **الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ** ki namaza devam ederler ve zekatı verirler. Demek ki bu uyarma ve müjdeye layık olabilmek için, imandan sonra en azından bu iki özellik de şarttır. Gerek fert ve gerekse toplum için namaz, dinin direği, zekat da köprüsü olduğundan namazı ve zekatı yerine getirmeyenler bu müjdeyi kaybetmiş olurlar. Bunun için Hz. Ebu Bekri's- Siddîk bunları yerine getirmeyenlere harb ilan etti. **وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ** Ve o ahirete ancak bunlar kesinkes inanırlar. İman ettikleri gibi, bu konuda tam mânâsıyla da muvaffak olurlar. O inkılab günü bunlar isteklerine kavuşurlar.

Bu müjde niçin sadece bunlara has denilirse **إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ** çünkü ahirete iman etmeyenlerin **زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ** amellerini kendilerine süslemişsinizdir, güzel göstermişsinizdir **فَهُمْ يَغْمَهُونَ** de onların kalpleri kör olmuştur, Görmezler, duygusuzdurlar. Onun için irşad kabul etmezler. **أُولَئِكَ** İşte bunlar, bu, ahirete inanmayan kör kalpliler **الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ** o kötü azab kendilerine aid olan kimselerdir. Kalp körlüğü, o ahirete imansızlık aslında en büyük rûhî felaket olduğu gibi, bunlar ahiretten önce dünyadaki inkılablarının pek kötü bir şekilde acısını da çekerler. **وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخَسَرُونَ** Ahirette ise bunlar daha çok ziyana uğrayacaklardandır. Müminlerin ve kâfirlerin böylece durumları anlatıldıktan sonra, peygamberin haline geçilerek şöyle buyuruluyor: **وَإِنَّكَ** Ve muhakkak ki sen **لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ** şüphesiz bu Kur'ân'a, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından erdiriliyorsun. Sözlerini Emin Ruh aracılığı ile indiriyor ise de, ondaki gizli ilâhî bilgiler, hikmetler ve ilâhî sırları sana aldırان ve anlatan doğrudan doğruya yüce Allah'tır. Bunun bir örneğini anlatmak için önceki sûrede Musa olayında geçen **فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ** *"Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı"* (Şuarâ, 26/21) âyetinin mânâsı açıklanarak buyuruluyor ki:

اِذْ قَالَ مُوسَى لَأَهْلِهِ Hani bir vakit Musa, ailesine demişti; ailesiyle Medyen'den çıkıp giderken Tuvâ vâdisinde soğuk ve karanlık bir gecede yolu

çakırmış, çakmak çakmış ve fakat taşı çakmamış, böyle her imkanın kesildiği tam bir çaresizlik anında Tûr yönünden kendisine bir ateş görünmüştü, o vakit demişti ki, **إِنِّي أَنَسْتُ نَارًا** ben gerçekten bir ateş hissettim. **سَأْتِيَكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ بَئِيرٍ** Herhalde size ondan bir haber getireceğim, yahut bir kor ateş parçası alıp geleceğim, belki bir ocak yakar ısınırsınız. Demek ki, bütün ihtiyaç bu ikinin birinde toplanıyordu: Yoldan bir haber almak veya bir ocak yakmak. Haber ahirete ait, ocak yakıp ısınmak dünyaya ait bir gaye olduğu için olmalı ki, haber getirmeyi önce söylemiştir.

Dikkat edilirse bu veciz ifadeden tefsir ve açıklamaya sığmayacak pek derin ilhamlar duyulur. Sana, demeyip size, demesi ailesinden yalnız bir kişi kastedilmediğini anlatır. **فَلَمَّا جَاءَهَا** Bu his üzerine ne zaman ki o ateşe vardı **نُودِيَ** seslenildi ki **مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا** haberin olsun mübarek kılındı bu ateşteki kimse ve çevresindeki. Yani bu ateşin bulunduğu yer **مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ** "O mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından (oradaki) ağaç tarafından..." (Kasas, 28/30) ifadesine göre mübarek bir yerdir. Bu yerde bulunan ve bu ateşin etrafında dolaşan kimseler berekete nail olmuşlardır. Bu bakımdan sen de bu ateşe geldin mübarek oldun. Kadı Beydâvî gibi müfessirlerin kabul ettikleri bu tefsire göre⁽¹⁾ bu ateşi hisseden yalnız Musa değildir. **مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا** "Bu ateşteki ve etrafındaki kimseler" geneldir. Musa bu topluluğun bir ferdi olduğundan mübarek kılınmıştır. Fakat bazı müfessirlerin bu ateşe gelen Musa olduğundan **مَنْ فِي النَّارِ** "Ateşteki kimse" Musa'dır, demişlerdir. (Kasas, 28/29. âyetin tefsirine de bkz.) **وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** Âlemlerin Rabbi olan Allah eksikliklerden münezzehtir. Nidanın tamamlanmasından olan bu tesbih ve tenzih olayın büyüklüğüne hayret ettirmekle beraber, benzetme yanlışlığına düşürmemek içindir.

يَا مُوسَى إِنَّهُ Ya Musa, gerçekte O; nida eden **أَنَا** benim, yani **اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ** mutlak galip ve hikmet sahibi olan Allah. **وَأَلْقِ عَصَاكَ** Hem asânı bırak; yani burada bulunan başka bir şeye dayanmamalıdır. **فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌ** "Nûn" harfinin şeddesi ile "cânn" hafif ve süratli yılan, yani bırakınca o asâyı sanki çevik bir yılanmış gibi kıvrılıyor gördü, görünce **وَلَّى مُدْبِرًا** arkasını dönerek kaçtı **وَلَمْ يَعْزُبْ** ve geri bakmadı, korktu. **يَا مُوسَى لَا تَخَفْ** Ya Musa korkma! **إِنِّي أَنَا** Zira Resul olanlar benim huzurunda korkmaz, yani ben şimdi sana peygamberlik veriyorum, peygamber gönderilmek üzere vahiy ve direktif alıyorsun. Peygamberlere böyle vahyedildiği sırada korkmak yaraşmaz,

(1) el-Beydâvî, a.g.e., II, 192.

ruhları tamamen melekler âlemine çekilmiş ve yüce Rabb'in huzurunda buyrukları almaya dalarlar da, ondan korku hatırlarına bile gelmez.

Gerçi **اِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** "Kullar içinde ancak âlimler, Allah'tan (gereği gibi) korkar" (Fâtır, 35/28) buyurulduğu ve peygamberlerin ise bilginlerin en bilginini olduğu için, onlarda Allah korkusu herkesten fazladır. Fakat Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacakları gibi, huzurda bulundukları buluşma yerinde bütün korku hissi dahi, Allah'tan başka her şey gibi silinip yalnız kavuşma zevki kalır. **اَلَا مَنْ ظَلَمَ** Fakat zulmeden başka, ufak veya büyük günah yapmış olan huzurda bulunmaktan korkar, çünkü sorumluluğu var. **ثُمَّ يَدْعُ حُسْنًا** بعد Zulmedip sonra kötülüğün arkasından bir güzelliğe değiştirmiş (tevbe etmiş) olan da **فَاِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ** bilsin ki ben çok bağışlayıcıyım, çok merhamet sahibiyim. Yani sen de bir günah işledim diye korkuyorsan, korkma, bağışlandın!

وَادْخُلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ Bir de elini koynuna sok.

CEYB: Aslında yakanın göğüs üzerindeki açık yeri demektir. Bizim "ceb" diye kullandığımıza dahi denilirse de tevil edilmiştir. **بَيِّنًا** Çıksın **تَخْرُجُ** beyaz olarak, fakat **مِنْ غَيْرِ سَوْمٍ** kusursuz, yani beyazlanması bir hastalık ve belaneticesi değil yalnız bir âyet, bir mucize olmak üzere. **فِي تِسْعِ آيَاتٍ** Dokuz âyet, yani dokuz mucize **إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ** arasında Firavun'a ve kavmine karşı, dokuz mucize: Âsa, Beyaz el, Sina dağı, Tûfan, Çekirge, Haşarat, Kurbağa, Kan, Felk, yani denizin yarılmasıdır. (A'râf, 7/107, 108, 133. âyetler ile diğer ilgili âyetlerin tefsirine bkz.) **فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ** Sonra bak o bozguncuların sonu nice oldu? Yukarıda geçtiği ve Kasas Sûresi'nde geleceği üzere batırıldılar, lanetlenmiş oldular. İşte bu bozguncu zalimlerin uğradıkları kötü sonuç, bugünkü zalimlerin uğrayacağı akıbet için de örnek bir derstir. Zira Musa'ya öyle bir ateş hissettirerek her şeyden geçirip o sözünü söyleyen ve o mucizelerle peygamberlik verip Firavun ve kavmine gönderen o mutlak galip ve hikmet sahibi, âlemlerin Rabbi yüce Allah'ın ilâhî sırlarından veriliyor bu Kur'ân. Bu ilâhî sırlara ait ilim ve hikmetten diğer bir misal ile müminlere olan müjdelerden bir örnek de şudur:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا
عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ

وَقَالَ يَاءَ أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مِنْتُمْ أَنْ تَبْذُرُوا بَيْنَنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
 إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحَسْرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ
 مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ
 وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَاءَ أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِينُكُمْ
 لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَبَسَمَ
 ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي
 أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَتِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي
 بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ
 مَا لِيَ لَا أَرَىٰ الِهْدُ هَذَا أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ
 عَذَابًا شَدِيدًا أُولَٰئِكَ ذُبحَتْهُ أَوْلِيَايَتِي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾
 فَكَتَّ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطُ بِمَا لَمْ يُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ
 مِنْ سَبَائِلِ بَنِي إِفْرَاقٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ أَمْرًا تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيتُ
 مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهُمَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ
 لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَاهُمْ فَصَدَّهُمْ

عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ أَلَا يَسْجُدُ لِلَّهِ الَّذِي
 يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ
 ﴿١٦﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٧﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ
 أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨﴾ أَذْهَبَ بِكِنَايَ هَذَا
 فَأَلْقَاهُ إِلَهُهُ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿١٩﴾ قَالَتْ
 يَا أَيُّهَا الْمَلَأُؤِا إِنِّي إِلَى كِتَابٍ كَرِيمٍ ﴿٢٠﴾ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ
 وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٢١﴾ أَلَا تَعْلَمُونَ أَنِّي وَأَتُونِي
 مُسْلِمِينَ ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

15- Andolsun ki biz, Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. Onlar: "Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun" dediler.

16- Süleyman Davud'a varis olup dedi ki: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur."

17- Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları Süleyman'ın hizmetinde toplandı, hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevkediliyordu.

18- Nihayet karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" dedi.

19- (Süleyman) onun sözüne gülümseyerek dedi ki: "Ey Rabbim! Bana

ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın iyi iş yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat."

20- (Süleyman) Kuşları gözden geçirdikten sonra şöyle dedi: "Hüd-hüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?"

21- "Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek, ya da onu şiddetli bir azaba uğratacağım, yahut boğazlıyacağım!"

22- Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: "Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.

23- "Gerçekten, onlara (Sebelilere) hükümdarlık eden, kendisine her türlü imkan verilmiş ve büyük bir tahta sahip olan bir kadınla karşılaştım."

24- "Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için hidayete giremiyorlar."

25- "Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmezler."

26- "(Halbuki) O büyük Arş'ın sahibi olan Allah'tan başka tapılacak yoktur."

27- (Süleyman Hüdhüd'e) dedi ki: "Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız."

28- "Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak."

29- (Süleyman'ın mektubunu alan Sebe melikesi): "Beyler, ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı" dedi.

30- "Mektup Süleyman'dandır, Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla (başlamakta)dır. "

31- "Bana karşı baş kaldırmayın, teslimiyet göstererek bana gelin diye (yazmaktadır)."

وَلَقَدْ آتَيْنَا Kur'an'ın, her şeyi bilen ve hikmet sahibi Allah tarafından verildiğini açıklamak için bildirilen ikinci kıssa olup bozguncuların zulüm ve inkâr ile uğradıkları kötü sonuçlarına karşılık, iyilerin ilim ve erdemlikle erdikleri olağanüstü başarılarla misal ve peygamberlerin mucizesi yanında velilerin kerametine bir numune gösteriyor. İçindeki şaşılacak şeylerin gerçekliğine özen göstermek için de özellikle and ile başlanmıştır. Yani **ilâhî yüceliğime and olsun ki**, Davud ve Süleyman'a **عَلَّمَ** bir ilim verdik . **وَأَتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مَا** **يَشَاءُ** "Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti." (Bakara, 2/251) ifadesine göre, hükümet ve hükümdarlık ile bilinen ve

seçilen Davud ve Süleyman (a.s)a verilen ilâhî nimetlerden öncelikle ve yalnız ilmin ifade olunması, ilmin yüceliği ve öneminin hepsinden yüksek olmasındandır. "İlmen" diye nekre (belirsiz) ifade edilmesi bunun olağanüstü bir ilim olduğuna işaret etmek içindir. Şehristânî'nin "Milel ve Nihâl" isimli eserinde açıkladığı üzere, tarihin bildirdiğine göre Anadolu'da ve Yunanlılarda Felsefenin ortaya çıkışı Süleyman (a.s) zamanında parlayan ilim ve hikmetin tesirinden olmuştur.

İkisi de dediler: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun. Yani mülk ve devletle değil, üstünlük nimeti ile duygulanarak nimeti ifade ettiler ve ulaştıkları üstünlük nimetini, hükümet ve devleti Allah'tan bildiler ve bundan dolayı övgü ve saygı ile hamd ve senanın ancak onu veren Allah'ın hakkı ve hükmetme ve hükümdarlığın özellikle O'na ait olduğunu bilerek hareket ve şükrünü yerine getirmeye gayret ettiler. Bu da onlara verilen ilmin alâmetlerinden biri oluyordu. Firavun idaresine karşı iyilik ve fazilet sahibi bir idarenin ruhunu gösteren bu «الْحَمْدُ لِلَّهِ» kelimesinin derin zevkini duyabilenler ne kadar mutludurlar. Yüce Alâh, o zalim, inkârcı, mağrur, bozguncu Firavun idaresini batırdıktan sonra, Davud ve Süleyman'a verdiği ilim ile bu şekilde Allah'ı bilip hamd eden bir faziletli idare yetiştirmişti.

Hem Süleyman, Davud'a varis oldu, onun yerine geçti. وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ "Peygamberler altın ve gümüş miras bırakmadılar, ancak ilim miras bıraktılar"⁽¹⁾ hadis-i şerifine göre bu miras mal mirası değil, اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ve adaletle hükmet. Heva ve hevese uyma" (Sâd, 38/26) buyurulduğu üzere, insanlar arasında hak ve adaletle hüküm yürütmek için yerine geçmek, yani bahsedilen ilim ve iyilikte, peygamberlik, hakimiyet ve siyasette yerini tutmaktır ki, bu yere Hz. Davud'un ondokuz oğlundan Süleyman (a.s) geçti. وَ Ve, Allah'ın nimetini açıkça ifade ve bunu yaymakla kendilerine verilen mucizeleri kabul ve tasdik için halkı davet etmek üzere قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ Bize عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ Bize mantık-ı tayr öğretildi, mantıkuttayr, yani kuş dili öğretildi.

MANTIK: Aslında konuşma demektir. Bununla beraber konuşmanın çıkış yeri olan ruhî kuvvet mânâsında da terim olarak kullanılmıştır.

(1) Ebu Davud, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Darimî, Mukaddime, 32.

Billinen nutk (konuşma) ise gönülde gizli olanı anlatmak için seslenilen ve çoğunluğu dil ile çıkarıldığından dil, lisan veya lügat da denilen tekil veya mürekkeb (bileşik) söz ve kelimelerdir. Ve *عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ "Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti"* (Bakara, 2/31) âyetinin bildirdiğine göre insana has bir özelliktir. Konuşmada aklî deliller veya olağan deliller bulunabilirse de asıl olan kullanılışı itibariyle bir mânâyâ delalet etmesidir. (Konventionel)

Onun için konuluş itibariyle delaleti bulunmayan, bir mânâ ifade etmeyen bir sesle tabî ve aklî bir ilgi ile bir mânâ ifade edilecek olursa, ona gerçek mânâda konuşma denmez. Demek ki, konuşmanın hakikatinde biri cins, diğeri de fasıl (tür) olmak üzere iki açık özellik vardır. Biri söz (isterse düşünce halinde olsun), biri konuluş itibarıyla bir mânâ ifade etmesidir. Bundan dolayı bu ikiden yalnız birisi düşünülerek teşbih veya mecaz olarak konuşma denildiği de çoktur. Mesela, hiçbir ses çıkarılmaksızın yazı veya başka şeyler gibi özel işaretler koyarak bir şey anlatmak, gizli bir konuşmanın ifadesi olmak üzere mecaz olarak konuşma sayıldığı gibi. *"هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ" "Bu bizim kitabımızdır, sizin hakkınızda gerçeği söylüyor"* (Casiye, 45/29) âyeti buna delildir. Konuluş itibariyle bir delaleti bulunmayan herhangi bir sesle sesleniş de; aklî ve doğal bir işareti bulunmak veya mutlak sessizliğin tersi bir ses olmak yönünden teşbih veya şekilde benzeme yoluyla konuşma denildiği de malumdur. Mesela güvercinin ötmesine *«نَطَقَتِ الْحَمَامَةُ»* udun çalmasına *«نَطَقَ الْعُودُ»* denilmiştir.

Şu halde konuşma denilen kavramda en önemli taraf, bir mânâ ifade etmesi olduğundan, mânâsız olan sözler bir yana atılıp delaletin konulmuş olması kaydından vazgeçilir de, gerek konuluş itibariyle, gerek aklî ve gerek doğal herhangi bir işaretle bir mânâ ifade edebilen sesler düşünülürse konuşmanın insana has olmayan bir anlamı elde edilmiş olur ki, işte mantıkuttayr, kuş dilinde de düşünülecek mânâ budur. Bu sebepten kuşun çeşitli duyguları arasındaki münasebetleri idare eden özel duygu ve kabiliyeti, kuş dili ve duygularını ortaya koymak için çıkardığı sesler de kuş dili demek olur.

Mesela horozun yem aramak için deşinmesinde bir mantık vardır. Yemi bulduğu zaman "dık dık" diye tavukları çağırması da bir konuşma, bir dil demektir. Gerek kuşların, gerek diğer hayvanların böyle sesleriyle bir diğerine bir şeyler anlattıklarında şüphe yoktur. Fakat bu mânâda kuş dilini bir dereceye kadar herkesin anlayabileceğine göre, Hz. Süleyman'ın mucizesinde daha derin bir mânâ anlaşılması gerekmez mi, diye bir soru hatıra gelir. Bundan dolayı, adı geçen peygambere mucize olarak kuşlar, ileride geleceği üzere Hüdhüd'ün

Böylece gibi gerçekten tam bir söz söylediler, demişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber'e ağaçlar, taşlar söylemişti; fakat bu mânâyâ göre de Süleyman (a.s)a kuş dili değil, kuşa insan dili bildirilmiş olur. Halbuki وَعَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ "Bize kuş dili öğretildi." buyurulmuştur. Bu sebepten önemli olan husus, kuşun söylemesinden çok, Süleyman (a.s)'ın anlamasında ve anlayışının derinliğindedir. Hem de Kur'ân'ın ifadesine göre bu anlayış, sadece kuşun dilinde, lügatında değil mantığındadır. O yalnız kuşların sesleri veya hareketleri ile ifade ettikleri hislerini anlamakla kalmıyor, o hisleri idare eden ana mantığı, işin gizli ilâhî sırlarını biliyordu. Böylece onların şakımlarındaki yüce Allah'ı tesbih ve tazimlerini anladığı gibi, onları idaresi altına alarak kendine has teşkilatıyla ordusunda hizmette de kullanıyordu.

Eşyanın parçalarına ilişkin duyumlar, mantık'ın gerekli prensiplerinden olduğu için, duyguların ilmî görüşlerle erişilemeyen zorunlu bir mantığı vardır. Zihinde parçaları birleştiren bir şekillenmenin meydana gelmesi için cüzden cüze, parçadan parçaya intikal, yani (temsil) bu mantıkla başlar. İdare ve siyaset adamlarının değişik değişik işlere ait görüşlerde isabet edebilmeleri bu mantığın yaratılışlarındaki kuvvetiyle orantılı olur. Kuşların, umumî söz ve lafızlar ortaya koyabilecek birleştirici bir şekillendirme gücüne sahip olduklarını bilmiyorsak da duygularının yüksekliği bilinmektedir. Kuşun aslı, yüksek bir duyguyla uçmak özelliğini ortaya çıkaran bir hayat anlayışındadır. Bunun için "mantıkut-tayr" dersinden bizim zihnimize hemen gelen mânâ, kuşların duygularındaki ilişkileri sezecek kadar derin ve uzaklardaki parçalara girebilecek kadar yüksek bir his ve anlayış ile beraber, aynı zamanda kuşların tabiatı olan uçuş ilminin dahi öğretilmiş olmasıdır.

Gerçekte وَكَلَّيْنَا الرِّيحَ نَفْثًا لَّيْلًا وَنَهَارًا "Süleyman'a sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü de bir aylık mesafe olan rüzgarı verdik." (Sebe, 34/12) ve وَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ "(Süleyman'a) istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgarı emrine verdik." (Sâd, 38/36) buyurulduğu üzere havanın Süleyman (a.s) emrine verilmiş olması, bu ilimle ilgili olduğu gibi; göz açıp kapayıncaya kadar kısa, bir anda bir tahtın getirilivermesi maddesindeki عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ "Kitaptan bir ilmin" (27/40) de bu ilim olması gerekir. Netice olarak, mantık-ı tayrda, kuş dilinden başka bir mânâ vardır. أَيُّ مَنْطِقَهُ لَا لُغَةَ الطَّيْرِ "Yani mantıktır, kuş dili değildir" diyen Keşfü'l-Esrar sahibi ile beraber biz de buna meşhur olduğu üzere, yalnız "kuş dili" demeyi yeterli görmeyip Kur'ân'ın lafzını koruyarak "kuş mantığı" demeyi uygun buluyoruz.

Süleyman عَلَيْهِ السَّلَامُ "Bize kuş mantığı öğretilti" demekle peygamberliğini anlatmış olduğu gibi, mülkünü anlatarak da şöyle demiştir. وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ. **Ve bize her şeyden verildi; her şey değil her şeyden.** Müfessirler bu deyimden çokluktan kinaye olduğunu söylüyorlar; bununla devlette, servetin önemine işaret edilmiştir. **Şüphesiz ki bu, zikredilmiş olan ve öğretilen ilim ile verilen servet لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ doğrusu apaçık bir lütuftur.** Yüce Allah'ın hamd ve senaya layık olan ve mümin kullarından birçoğuna bile verilmemiş bulunan apaçık ihsanı ve lütfudur ki, bunun gerçek mânâda şükrünü yerine getirmek için, Allah'ın kullarını bu nimetten faydalanmaya çağırarak ayrıca bir vazifedir.

(حَشْرٌ) HAŞİR: Aslında halkı kendi yerlerinden çıkararak umumî bir topluluk şeklinde bir yere toplamaktır. Bunun için çokluk ve yığılma ifade eder. Bununla beraber mutlaka toplamak mânâsına da gelir. Bu surette barış zamanındaki hali de ifade edebilirse de asker toplamanın seferberliği ifade etmesi daha açıktır. Sözün gidişi de bunu anlatıyor. **Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan askerleri toplanmıştı** (En'âm Sûresi'ndeki وَكَذَلِكَ جَاءَهُمْ جُنُودٌ مِنْ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ. **Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.**" 6/112 âyetinin tefsirine bkz.) **da hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevkediliyorlardı** حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ **hatta karınca vâdisi üzerine vardıklarında, "hatta" ibtidaiyyedir, yani bu sözün başladığını göstermekle beraber, aynı zamanda onun önceki söze bir nihayet olduğunu da gösterir.** "Bir hayli gittiler, hatta karınca vâdisi üzerine vardılar" demek olur. "Üzerine" denilmesi de inmek üzere yüksekte geldiğine işaret eder. Karınca Vâdisi Şam'da veya Tâif'te veya Yemen'de karıncası çok bir derenin adı olduğu söyleniyor. Bununla beraber, karınca vâdisi, karınca alanı gibi, küçük bir hayvanlar âlemini akla getiriyor. Karınca, küçük hayvanlardan mesel olageldiği gibi, kanatlı cinsi de bulunduğundan uçanlar kısmına da girer. Ve burada bu sebeple zikredildiği söylenmiştir. Bundan dolayı "hattâ" kelimesi, kuş mantığını bilmenin de bir gayerini ifade etmiş oluyor. Karıncalar birçok hayvan meraklıları tarafından incelenmiş ve birçok ilginç hikayeler anlatılmıştır. Topluluk halinde yaşadıkları herkes tarafından bilindiği gibi güçleri ve çalışmaları da bilinmektedir. Komuta ile hareket ettikleri ve birbirlerine tebliğat yaptıkları ve postacıları ve kontrolörleri bulunduğu kaydedilmiştir. Nasıl söylediklerini bilmesek de, herhalde bir şeyler anlattıklarını biliyoruz.

Burada şunu kaydedelim; karıncaları araştıran bir uzman, yuvalarının önüne bir şeker koyuyor, birkısmı bunu haber alıp yemeye başlıyorlar. Derken

şekerin üzerine biraz rakı döküyor; birkısmı kaçıyor, birkısmı yiyor, sarhoş oluyor. Kaçanlara da, yiyenlere de başka renkte boya ile işaret ediyor; kaçanlar yuvaya haber veriyorlar, bir müddet sonra kalabalıkla gelip sarhoş olanları öldürüyorlar. **قَالَتْ نَمْلَةٌ** Bir karınca dedi ki, hem **قَالَتْ** denildiğine göre, dişi bir karınca **يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ** Ey karıncalar! yuvalarınıza girin, yerlerinize çekilin yoldan **لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ** Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin. Yani bile bile bir karıncayı sebepsiz öldürmezler, ama farkında olmadan kırar geçirirler. Onun için yerlerinize çekilin de kendinizi kırdırmaya sebep olmayın, diye edeb ve incelik içerisinde bilgiç bir tavırla arkadaşlarını korudu ki, burada ince bir karınca siyaseti vardır. Fahreddin Razî der ki; bazı kitaplarda gördüğüme göre, o karıncanın diğerlerine içeri girmelerini emretmesi şunun içindir ki, kavmi, Süleyman (a.s.) 'ın büyüklüğünü görürler de yüce Allah'ın kendilerine olan nimeti hakkında inkâra düşerler, diye korktu. "Sakının sizi kırmasınlar" demekten kasdı bu idi, yani morallerinin kırılması idi.⁽¹⁾ Bu şekilde dünyalığa dalmış kimselerle oturup kalkmanın sakıncalı olduğuna bir uyarı vardır.

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا Bunun üzerine onun sözünden gülerek tebessüm etti. Karıncanın kavmi hakkındaki tedbir ve siyaseti ve kendi askeri hakkındaki bakışının güzelliği hoşuna gitti. Ve herhalde bir karıncanın bunları övgü yerinde bile bile değil, istemeyerek yapabilirler diye bir özür olarak görmesi de tuhafına geldi. Ve onun bütün bu duygularını yüce Allah'ın kendisine bildirmesinden de sevinerek duyulandı da **قَالَ** dedi: **رَبِّ ارْزُقْنِي** ... **"Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve iyi iş yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle beni iyi kulların arasına kat."** böyle dua etti: Rabbından iki şey istedi: Birincisi kendini nefesine bırakmayıp doğrudan doğruya idare ederek nefesine düzen ve disiplin koymasını istedi ve bunda iki gaye gözettti. Birisi **أَنْ أَشْكُرَكَ نِعْمَتَكَ الَّتِي** diye gerek kendisine ve gerekse ana babasına olan geçmiş nimetlere şükür, diğeri de **وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ** diye gelecek için hoşnutluğa uygun olacak şekilde iyi hizmetler yapmaya muvaffak olmak ki, bunun ikisi dünyada ahiret sevabının vesilesini istemek; ikincisi de **وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ** İyi kullarının içinde ilâhî rahmetine beni kat diye ahiret sevabının kendisidir. Burada "salah"dan maksad tam bir iyiliktir ki, hiçbir günah lekesi olmaksızın Rahmân olan Allah'ın rahmetine kavuşmaktır. Hz. Süleyman'ın bu duası ile ortaya koyduğu kutsal ruh hali, fazilet duygularının önderi olması gereken devlet

(1) Fahrü'r-Râzî, a.g.c., XXIV, 187-188.

adamlarına çok yüksek ilhamlar verecek dersleri içinde bulundurmaktadır.

Öyle dedi ve **وَتَقْنَدُ الطَّيْرُ** ve **tayrı** (kuşları yahut uçar kuvvetleri) teftiş etti. Demek ki, en küçük unsurlarına varıncaya kadar devletin kuvvetlerini ve işlerini teftiş ve tetkik etmek devlet adamının görevidir. Araştırdı **فَقَالَ مَالِي لَا أَرَى** **هَذَاهُ** da niye, dedi, ben hüdhüd'ü görmüyorum? Kamus tercemesinde der ki, "Hüdhüd" harflerinin ötre okunması ile mutlaka gargara eden, yani nağme ve ezgilerle öten kuşa denir. Ve özellikle bilinen kuşun ismidir ki çavuş kuşu ve ibibik dedikleri kuştur. "Hedhede" den alınmadır, bunu daha sonra açıklayacağız. Ve ona "hüdehid" dahi denir, "ulebit" vezninde. Ve "hüdâhid" denir, "ulâbit" vezninde ve hüdhüd, ötmesi çok olan güvercin kuşuna dahi denir.⁽¹⁾

Demek ki, Hüdhüd kelimesi, çavuş kuşunda isim, diğerlerinde vasıf yani bir özelliktir. Müfessirler, bilinen çavuş kuşu ile tefsir etmişlerdir. Alûsî şöyle der: Kokar kuş diye bilinir ki, kan yer, Demirî'nin zikrettiğine göre Ebu'l-ahbar (Haberler babası), Ebu'r-rebi' (Bahar babası) ve Ebu Sümame ve benzer künyelerle künyelenir. Bazıları **كَهَذَا كَسَرَ الرَّمَا جَنَاحَهُ** "Okçuların kanadını kırdığı hüdhüdçük gibi..." mısrasında hüdahidin, hüdhüd'ü nism-i tasgiyri olduğunu kabul etmişlerdir. Düveybbe ve şüveybbede, düvabbe ve şüvabbe gibi.⁽²⁾

Kâdı Beydâvî'nin naklettiğine göre rivayet ediliyor ki, Süleyman (a.s) Beyt-i Madis'in inşasını tamamlayınca hac için hazırlanıp Harem-i Şerife gitti. Burada istediği kadar kaldıktan sonra Yemen'e yöneldi. Sabahleyin Mekke'den çıkıp öğleyin San'a'ya vardı. Arazisi hoşuna gitti, oraya kondu, fakat su bulamadı. Hüdhüd ise yol göstericisi idi, suyu iyi bulurdu. Bunun üzerine onu aradı, bulamadı, çünkü Süleyman (a.s) indiğinde havada bir devir yapmış, diğer bir hüdhüdün durduğunu görmüş, yanına inmişti. İkisi anlaşmışlar, bunun üzerine onun anlattığını görmek üzere beraber uçmuş, daha sonra ikindiye müteakip gelip anlatmıştı. Beydâvî bunu anlattıktan sonra "Yüce Allah'ın hayret verici kudretinde ve özel kullarına bahsettiği hususiyetlerde belki bundan daha büyük şeyler vardır. Onları tanıyanlar kabul ve tasdik eder, iman etmeyen münkirler de inkâr ederler" diye bir hatırlatma ve ikaz yapmıştır.⁽³⁾ Burada uçan şeylerin bir posta veya keşif uçağı gibi düşünülmesi de mümkündür. Uçağı görüp bilen zamanımız inkârcılarının bunları inkâr etmesi ise büsbütün mânâsızdır.

بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ Bir sultan-ı mübin ile, yani mazeretini gösteren apaçık bir delil

(1) Asım Efendi, Kâmus, terc. II, 66.

(2) Alûsî, Ruhü'l-Meânî, XIX, 182.

(3) el-Beydâvî, a.g.e., II, 196.

ile **فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ** de dedi: Ben senin bilmediğin bir şeyi öğrendim, henüz varmadığın yere vardım, dolaştım, keşifte bulundum. Sence tam bilinmeyen bilgiyi etrafla kavradım. Yerine getirdiği hizmetin zevkiyle neşelenen Hüdhd'ün bu şekilde söze başlamasında Süleyman (a.s)'a karşı Allah tarafından bir uyarı inceliği vardır. **وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنْتًا يَمِينًا** Sana Sebe'den çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim, bunda devlete arz olunacak haberlerin iyi araştırılarak şüpheden uzak olması gereğine işaret vardır.

SEBE': Aslında bir hanedan veya kabile ismi olup sonradan Yemen'de evleri olan Me'rib şehrine de isim olmuştur. (Sebe' Sûresi'ne bkz.) **بَنَاتِي وَجَدْتُ امْرَأَةً** Ben bir kadın buldum. Beydâvî ve diğerleri de bu kadını meşhur olan ismiyle "Belkıs binti Şerahîl" diye kaydediyor.⁽¹⁾ Ebü'l-Fidâ tarihinde "Belkıs binti Hedhad b. Şurahbil" denilmiş ve yirmi sene meliklik ettiği zikrolunmuştur. **وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ** kendisine her şeyden verilmiş ve büyük bir tahtı vardır. Kadının servet ve saltanatını böyle büyüterek anlatması, Süleyman (a.s) ı heyecana getirmek için oluyor.

Fakat dikkate değer husus şu ki, Süleyman (a.s) bunlara hiç önem vermiyor ancak **وَجَدْتَهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ...** *"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm."* diye onun ve kavminin Allah'ı bırakıp güneşe taptıklarını anlatınca, o zaman **قَالَ سَتَنظُرُ** bakalım, dedi **أَمْ كُنْتَ مِنْ أَصْدَقْتِ** doğru musun yoksa yalancılardan mısın? Demek ki, Hüdhd'ün **بِنْتًا يَمِينًا** *"Çok doğru ve önemli haber"* diye teminat vermesini yeterli görmedi, haber-i vahid ile amel etmedi. Zira bir taraftan başkalarının hakları ortaya çıkıyordu, aynı zamanda Hüdhd kaybolduğu için töhmet altında bulunuyordu. Bu sebepten **إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ** *"Eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın, yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız."* (Hucurât, 49/6) âyetine uygun olarak amel etmek gerekiyordu. Bunun için şu emri verdi: **إِذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقِهِ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ** *"Şu mektubumu götür de, onlara bırak, sonra onlardan biraz çekil de ne sonuca varacaklarına bak."* Burada Hüdhd bir posta hizmetinde kullanılmış oluyor. Fakat burada bir güvercinin mektup götürmesinden fazla bir şey var. Çünkü bıraktıktan sonra çekilip netice hakkında bir gözlem yapması da emrediliyor. Hüdhd bu emri yerine getirdi. Onun için kadın **قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ** Ey milletin beyleri, ulular, dedi **بَنَاتِي وَجَدْتُ امْرَأَةً** bana bakın! Bir mektup bırakıldı bana, çok mühim: **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** *"Rahmân ve Ra-*

(1) el-Beydâvî, a.g.e., II, 196.

hlm Allah'ın adıyla (başlamaktadır.) " Doğrusu bana karşı başkaldırmayın, teslimiyet göstererek bana gelin. Bu ifadenin zahirine göre mektup bu şekilde Arapça yazılmıştır. Sebe', Himyeriler Arap oldukları için demek ki, Süleyman (a.s) onlara mektubunu kendi lisanları ile yazmıştır. Asıl mektubun İbrânîce yazılmış olup da bu ifadenin, onun tercemesi veya özeti olması da mümkündür. Netice olarak kadın mektubu alınca memleketin bütün işlerine karar veren ve uygulayan bir meclise sundu. Bunu burada memleketin beyleri, büyükleri diye tercüme ediyorum, çünkü:

قَالَتِ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَيْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً
 أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ﴿٣٠﴾ قَالُوا نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ
 شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا نَأْمُرِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ
 إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَظَهَا أَهْلَهَا
 آذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٢﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ
 فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٣﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمُنَ قَالَ
 أَمْتُدُونَنِي بِمَا لِيَ فَأَتَيْنِي اللَّهُ خَيْرَ مَا آتَيْتُكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ
 تَفْرَحُونَ ﴿٣٤﴾ ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا
 وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا آذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ
 أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ
 مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ

لَقَوَّيْ أَمِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا
 ابْنُكَ بِرُقْبَلٍ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ
 قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَشَكَرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ
 فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٣٣﴾
 فَالْتَكِرُوا لَهُمَا عَرْشَهَا نَنْظُرَا تَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ
 ﴿٣٤﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ
 وَأَوَيْتِنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٣٥﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ
 تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٣٦﴾ قِيلَ لَهَا
 ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا
 قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ
 نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

Meâl-i Şerifi

32- (Sonra Melike) dedi ki: "Beyler, ulular! Bu işimde bana bjr fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan hiçbir işi kestirip atmam."

33- Onlar, şöyle cevap verdiler: "Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız, buyruk ise senindir; artık ne emredeceğini düşün taşın."

34- Melike, "Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler ve halkının ulularını hakir hâle getirirler. (Herhalde) Onlar da böyle yapacaklardır" dedi.

35- "Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler."

36- (Elçiler, hediyelerle) gelince Süleyman şöyle dedi: "Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Ama siz, hediyeyle böbürlenirsiniz."

37- "(Ey elçi) Onlara var (söyle); iyi bilsinler ki, kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları, muhakkak surette hor ve hakir halde oradan çıkarırız!"

38- (Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: "Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o Melike'nin tahtını bana getirebilir?"

39- Cinlerden bir ifrit, "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var." dedi.

40- Kitaptan ilmi olan kimse ise, "Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm" dedi. (Süleyman) onu (Melike'nin tahtını) yanına yerleştirivermiş görünce, "Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbim müstağnidir, çok kerem sahibidir."

41- (Süleyman devamla) dedi ki: "Onun tahtını bilemeyeceği bir vaziyete sokun; getirin bakalım tanıyabilecek mi, yoksa tanıyamayanlardan mı olacak?"

42- Melike gelince, "Senin tahtın da böyle mi?" dendi. O şöyle cevap verdi: "Tıpkı o! Zaten bize daha önce bilgi verilmiş ve biz teslimiyet göstermiştik."

43- O'nu, Allah'tan başka taptığı şeyler alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi.

44- Ona "köşke gir!" dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini çekti. Süleyman "Bu billurdan yapılmış, şeffaf bir zemindir" dedi. Melike dedi ki: "Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleyman'ın maiyyetinde, âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."

أَفْتَرْنِي يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ Ey mele' ey milletin beyleri, uluları, ey heyet, dedi: bana bir fetva, fikir verin.

İFTÂ, bir zorluğun açıklanması ile güç vermektir. Ve şer'î işlerde bilindiğine göre burada bu tabir, bu meclisin hüküm verme yetkisini ifade etmekten uzak değildir.

مَا كُنْتُ Emrimde, yani bir işimde, yahud vereceğim emir hakkında

سَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُون **sizler bana şahit olmadıkça -yahud siz yanımda olmadıkça- ben hiçbir işi kestirip atmam, yani şimdiye kadar devlet işlerinden hiçbirinde keyfi idare yapmadım, sizin oyunuzu almadan hiçbirini kendiliğimden yürürlüğe koymadım, her ne emir verdimse sizin huzurunuzda ve sizin görüşlerinizi alarak verdim. Onun için bu mektup işinde de sizin fikir ve fetvanızla kuvvet almak istiyorum. حَتَّى تَشْهَدُون "Siz yanımda olmadıkça."** denilmesinden, bunların önemli işleri danışma için huzurunda toplanması alışılmış olan bir topluluk olduğu anlaşılıyor. Bunların, herbiri onbin kişiyi temsil etmek üzere üç yüz on iki kişi olduğu da rivayet edilmiştir. (Katade)

Bu heyete söylenen bu noktada, şimdiye kadar hükümet işlerinde keyfi idare yapılmamış olması övülmüş ve görüşlerinin esas tutulmuş olduğu açıklanmak suretiyle hoş bir tavır gösterilerek danışmanın önemi belirlenmiştir ki, bunun açık bir meşrutiyet geleneği olduğu anlatılmaktadır. Fakat gelecek sözden de anlaşılacağı üzere bu meşrutiyet emir ve kumandaya karışma derecesine varmayan uygun bir danışma ve fikir verme özelliğinden ileri gitmediği için tefsirciler burada yalnız istişare ve danışmanın öneminden söz etmişlerdir. Bu heyet قَالُوا dediler: نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةً وَأَوْلُوا بِأَسْرِ شَدِيدٍ **Biz kuvvet sahipleriyiz ve şiddetli bir savaş ehliyiz.** Bazıları bu sözü, biz kuvvet adamları, harb ve savaş ehli askerleriz, siyaset ve görüş serdetmekten anlamayız, ne emredersen onu yaparız mânâsında anlamışlardır. Bunun, asker mantığını göstermesi yönüyle kayda değer bir mânâ olduğunda şüphe yoksa da أَفْتُونِي فِي أَمْرِي "bu işimde bana fikir verin" diye başlayan sözün geçiş şekli, yalnız bir askerî şuradan ibaret olmadığına açık bir delildir. "Biz" diyenler kendilerini değil, mektuba muhatap olan topluluğun, yani devletlerinin kuvvetlerini kasetmişlerdir.

Teslim olmamak için savaşmak gerekeceğini düşünerek güç ve kuvvetimiz vardır, şiddetli harp edebiliriz, diyorlar, bununla birlikte harp etmeliyiz demiyorlar ve emre karışmayı uygun bulmuyorlar da savaş olmadan bir çare bulunabildiği takdirde sevinç duyacaklarını andırır bir şekilde yetkileri teslim ederek ve siyasal bir taktik göstererek sözü şöyle bitiriyorlar: وَالْأَمْرُ إِلَيْكَ **Bununla birlikte buyruk senindir, sana ait bir görevdir. فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ Bak şimdi ne emredeceğini düşün taşın.** Harp mi yaparsın, yoksa barışa bir yol mu bulursun? Bunun üzerine harp düşüncesini bir tarafa bırakmak üzere قَالَتْ dedi **an'الملوك ان'الملوك** **muhakkak ki melikler** إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً **bir memlekete girdiklerinde, yani harbederek girdikleri zaman onu bozar perişan ederler وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ve halkının ulularını perişan ve hakir hale getirirler, öldürme, esaret, başka yere**

ölürme, hapis ve benzerleri gibi çeşitli aşağılama, hakaret ve kötülüklere uğrattırırler **كَذَلِكَ** böyle de yaparlar mı **يَفْعَلُونَ** yaparlar. Yani **لَا تَعْلُوا عَلَيَّ** "bana karşı baş kaldırmayın" diyen Süleyman da böyle yapar mı yapar. Bundan dolayı hürpten mümkün olduğu kadar sakınmak ve memleketi düşman baskınına uğratmaya sebebiyet vermemek gerekir.

وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ Ve (şimdi) ben onlara bir hediye ile elçi göndereceğim **de** **فَتَأْخُذُهُمْ بِمَا يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ** bakacağım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler? Bu şekilde huylarını yoklayacağım da ona göre hareket edeceğim. Bakalım mal ve ellerine gelecek nimetlerle savuşturulabilecek kimseler mi? Müfessirler bu hediye ne olduğu hakkında geniş rivayetler vermişlerdir. **فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانُ** (Elçiler, hediyelerle) gelince Süleyman'a, hediye kabul etmeyip şu şekilde karşılık verdi: **قَالَ أَتُمِدُّونَ بِمَالٍ...** "Dedi ki: Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz?..."

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُو Ey heyet, ey ulular, dedi. Bu heyetten maksat açıklanmamıştır. **وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ** "Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları Süleyman'ın hizmetine toplandı" (Neml, 27/17) âyetindeki orduların komutanları (başkanları) olsa gerektir. **O** **أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بَعْرَشَهَا** kadının tahtını bana kendileri müslim olarak gelmeden önce hanginiz getirir? Süleyman (a.s) onların hediyelerine güvendiklerini bilmişti. Bu sebepten, hediyelerini tehdit edercesine geri gönderince, geleceklerini de bildiğinden gelir gelmez iman etmelerine sebep olacak olağanüstü bir şey göstermek istediği rivayet olunur ki, elçiler kadına varıp Süleyman (a.s)'ın dediğini anlattıklarında "durumu bilmiş vallahi, bu yalnız bir melik değil, biz bunun karşısında güç gösteremeyiz" demiş ve tekrar bir elçi gönderip "kavmimin beyleriyle huzuruna geliyorum, buyruğunu ve davet ettiğin dinini görmek istegindeyim" diyerek yanında büyük bir kalabalıkla hareket etmiş ve tahtını köşklerinin en sağlam ve korunmuş yerine koydurup kapıları kilitleterek önemli bir şekilde koruma altına almıştı.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ Cinlerden bir ifrit, dedi, Ragıb'ın Müfredatı'nda: İfrit, **هُوَ** **يَا أَيُّهَا الْمَلَأُو** yani pis, çetin demektir.⁽¹⁾ Şeytan gibi insan hakkında da kullanılır, ifrit nifrit, denilir. İbnü Kuteybe demiştir ki: "İfrit, 'müvesseku'l-halk' yani yaratılışı kuvvetli, demektir. Aslı, toprak demek olan 'afer' dendir. 'Afere' güreşti, yere yıktı, demektir." "Ahkâmu'l-mercan fi ahkâmi'l-cânn" isimli eserde Ebu Amr b. Abdülberr' den naklen der ki; Lisani iyi bilen kelâm âlimleri cinleri de-

(1) Ragıb el-İsfahânî, el-Müfredât, 339.

receler halinde zikrederler. Yalın olarak cin dediklerinde "cinnî" derler. İnsanlarla birlikte oturanını kastettiklerinde "âmir", çoğulunda "ummâr" derler. Çocuklara musallat olana "ervah" derler. Kötü olup başedilmez bir hale gelirse 'şeytan' daha çoğalır ve kuvvetlenirse "ifrit", çoğulunda da "efârhit" derler.⁽¹⁾ Demek ki ifrit, kötülük ve pislikte son dereceyi bulmuş ve şeytanlıkta ileri gitmiş, tuttuğunu devirir, kuvvetli, becerikli, ele avuca girmez bir kerata demektir. Öyle insana da isim olarak verildiği için âyette "cinden" diye açıklanmıştır. **أَنَا أَتَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ** Ben onu (o tahtı) sen makamından kalkmadan önce sana getiririm. Her gün makamında sabahtan öğleye kadar oturduğu rivayet ediliyor. **وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيَّ أَمِينٌ** Ve gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var, yani kolay getiririm, hem de hiçbir şekilde güveni kötüye kullanmam, bozup değiştirmeden hiçbir şey kaybetmeksizin getiririm diye üsteleyerek güvenlik hissi vermeye çalıştı. **قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ** Yanında kitaptan ilmi olan kimse **أَنَا أَتَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ** ben sana onu, gözünü açıp kapamadan getiririm, dedi. Bu kişinin kim olduğu hakkında değişik sözler vardır. İbnü Mes'ud'a göre: Hızır (a.s)dır.⁽²⁾ İbnü Abbas'ın meşhur görüşüne göre, Süleyman (a.s)'ın veziri Asaf b. Berhiya'dır ki, sıddık (dosdoğru) idi.⁽³⁾ Dua edildiğinde Allah'ın mutlak kabul edeceği ism-i azamı bilirdi Hz. Süleyman'ın bir mucizesi olarak veziri böyle bir keramet göstermiştir. Fahreddin Razi, bu kişinin Süleyman (a.s)'ın kendisi olmasını birçok yönden daha uygun bulmuştur.⁽⁴⁾ Bu cümleden olarak, mevsûlün, sıra ile bilinene işaret olması kaidesine göre burada Kur'ân'ın âyetleri iyi düşünüldüğünde **عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ** "Yanında kitaptan bir ilim" olmakla bilinen kimse ancak Süleyman (a.s)dır. Çünkü yukarda **وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا** "Andolsun ki biz Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik." (27/15) **وَوَرِّثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ** "Süleyman, Davud'a varis oldu ve (Süleyman) Ey İnsanlar! Bize kuş dili öğretildi, dedi." (27/16) buyurulmuştu, ancak bu şekilde **أَنَا أَتَيْكَ بِهِ** "Onu ben getiririm" sözü İfrit'edir. Süleyman, İfrit'e karşı söylemiştir **قَالَ أَنَا أَتَيْكَ بِهِ** diye zamir ile zikredilecek yerde işin büyüklüğünü anlatmak için mevsul getirilmiş ve bununla yukarda zikredilen ilimden bir örnek gösterilmiştir.

Bununla beraber çoğunluk bu kişinin Süleyman (a.s)'ın kendisi değil, adamlarından birisi olmasını ifadenin gelişine daha uygun bulmuşlardır. Muh-

(1) eş-Şiblî, A'kâmü'l-mercan fî ahkâmî'l-cân, 8.

(2) Alûsî, Ruhü'l- Meânî, X, 203.

(3) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VI, 360.

(4) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIV, 197-198.

yıldın-i Arabî "Füßûs" isimli eserinde "Bu Süleyman (a.s)'ın ashabından birisi elliyle olmuştur ki, orada bulunanların nefislerinden Süleyman (a.s)'ın şanı için daha yükseltici olsun." demiştir. Gerçekten adamlarından böyle kerametın meydana gelmesi kendisinin daha yüksek oluşuna işaret demektir. Ve bu ilmin, ona verilen ilimden olduğunu anlatır. Bu taht ne kadar uzaklıktan getirildi? Yukarda Hüdhdüd kıssasında San'â'ya kadar varıldığına dair bir rivayet geçmişti. San'â'dan ise Sebe' üç günlük uzaklıktadır, deniliyor. Bazıları da, bu sırada Süleyman (a.s) San'â'dan dönmüş, Şam toprağında bulunuyordu, demişlerdir. Bu takdirde iki aylık uzaklık demektir. Bu kadar uzaklıktan bir taht göz kırpıncaya kadar nasıl gelir? Şüphe yok ki bu, basit bir olay değil, bir keramet ve mucize olmak üzere söz konusudur.

Muhyiddin-i Arabî bunu şöyle anlatmıştır: Asaf, tahtın yapısında değişiklik yaptı da, onu bulunduğu yerde bırakıp her an meydana gelmekte olan yeniden yaratılmakta olduğunu bilen kimselerden başkasının aklının eremeyeceği bir şekilde Süleyman (a.s)'ın yanında meydana getiriverdi. Mevcud olduğu an, yok olup kaybolduğu anın aynı idi. İkisi bir anda idi ve Asaf'ın sözü zamanda fiilin aynı idi. Zira olgun kimseden çıkan söz, yüce Allah'ın «كُنْ» "ol" sözü yerindedir. Bu tahtın oluşumu konusu, en zor konulardandır. Ancak bahsettiğimiz meydana getirme ve yerinde bırakmayı idrak eden kimseler müstesna. Taht, ne bulunduğu yerden başka yere taşındı ve ne de yeryüzü onun için düdüldü veya yarıldı.

Şeyhin *بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ* "Hayır, onlar yeni bir yaratılıştan şüphe etmektedirer." (Kâf, 50/15) âyetinden anladığı yeni bir yaratılış konusu son zamanlarda Descartes felsefesine kadar geçmiş bir görüş, bir nazariyedir. Fakat bunun buraya tatbiki, âyetin açık ifadesine uygun değildir. Çünkü âyette "yaparım" denmemiş. "getiririm" denmiştir. *قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ* "Ben onu sana göz açıp kapayıncaya kadar getiririm" denilmesiyle de bir zaman ifade edilmiştir. Çabucak bir göz atıverme değil, hatta göz açıp kapayıncaya kadar da değil, bunlardan daha uzun olarak *قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ* iki tarfe, iki bakış arasını ifade eder. Ve bu bir saniyeyi bile geçebilir Fakat Şeyh, bunu bir an kabul etmiş. Halbuki bir hareketin meydana gelmesi en azından iki an gerektirdiğinden, bir anda hareket olabileceğini düşünmek tenakuz olacağından, meseleyi zorlaştırarak, hareketsiz olarak bir şeyin meydana gelmesini göstermek için o yönde tevil etmiştir. Çünkü kendisinde imkansızlık olana "kün=ol" emri uygun düşmez. Fakat hatırlattığımız gibi, âyet bunu bir an değil, en kısa bir zaman

ile ifade etmiştir. En azından «أَنَا أَيْتُكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرُقُكَ» diyecek kadar bir zaman var. Gerçekte "Asaf'ın sözü zaman yönünden yaptığı işin aynı idi." demekle Şeyh tamamen gerçeği söylemiştir. Bu sözde, yani «أَنَا أَيْتُكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرُقُكَ» sözünde iş, yapma değil, getirmedir. Bunu söylemesi ile getirmesi bir olmuştur. Yani söyleyinceye kadar getirmiştir. Zira ilmini biliyordu. Bir saniyede binlerce kilometrelik sürat zamanımız teknolojisinin düşünmeye alışık olduğu konulardandır. Önemli olan nokta, ancak bu hareketi yapmak için tatbik olunacak kuvveti ve fenni bilmekten ibarettir. Bir yıldırımında, bir elektrikte, bir telgrafta, görülen bu sürat bir cisimde de görüle bilir. Yakından tesir gösterdiğini gördüğümüz iradenin bir telsiz gibi uzakta da etkili olabildiğini gösteren misaller de yok değildir.

Bir çekim kanunu ile gökyüzü cisimlerinin fezada uçuştığı, bir irade ile organların vucutta oynadığı gibi, bir irade ile uzaktaki bir cismin boşlukta uçup yer değiştirmesi de kitabda, Levh-i mahfuz'da belli ve mevcut olan bir ilimden-dir.

قَالَ هَذَا Derdemez onu yanına yerleşivermiş görünce **فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ** **فَضَّلْنَا** bu, dedi, Rabbimin lütfundandır. Normal bir ilâhî hadise değil **عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ** "Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kıldı." (Neml, 27/15) âyeti ile işaret edildiği üzere özel ihsanı olan bir keramet veya mucizedir. **لِيَبْلُوَنِي مَا شَكَرْتُ أَمْ أَكْفُرُ** "Beni imtihan etmek için: Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü" **Ona dedi: Tahtını bilemeyeceği bir vaziyete sokun, o değilden gösterin, yabancılaştırın, نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي** bakalım doğruyu bulabilecek mi? Kendininki olduğunu bilecek, vaziyeti kavrayacak, gerçeği anlayacak mı? **أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ** Yoksa tanımayıp yola gelmezlerden mi olacak? Tahtının getirilmiş olması şaşırtıcı bir işle mülk ve hükümrancılığının elinden alınmış olduğuna işarettir. Böyle korkutucu bir anda, o tahtın o değilmiş gibi gösterilmesinde büyük bir incelik ortaya konulmuş ve bununla onun yeteneği üzerinde bir deney yapılmak istenmiştir. **فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ** Bunun üzerine gelince; **senin tahtın da böyle mi?** denildi. Bu **senin tahtın** denilmedi, o değilmiş gibi gösterildi. **قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ** Sanki tıpkı o, dedi **زَاتِنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا** zaten bize daha önce bilgi verilmişti. Bu mucizeden evvel Hüdhd'ün mektup getirmesi gibi tesbit ve duyduğumuz şeylerle Allah Teâlâ'nın kudretine ve **senin peygamberliğinin doğru olduğuna bilgi sahibi olmuştuk. وَكُنَّا مُسْلِمِينَ** Ve biz teslimiyet gösterip müslüman olmuştuk, dedi. Hiç şaşırmadan durumu olduğu gibi kavrayarak ustaca söz söyledi, peki öyle de önce niçin gelmedi? **وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تُعْبَدُ**

من دُونِ اللَّهِ Önce, Allah'tan başka taptığı şeyler (dünya saltanatı) kendisini alıkoymuştu. قِيلَ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi. لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ Denildi ona, gir köşke. "Sarhat" kelimesinden sarh, köşk ve kule gibi yüksek bina; "Sarhatüddâr" konağın sahası, sahnı, avlusu, alanı, meydanıdır. وَكَشَفَتْ عَنْ سَائِبِهَا bir su sandı حَسْبَتْهُ لُجَّةٌ Derken onu görünce قُلْنَا رَأَتْهُ in-ciklerinden açtı, etekleri ıslanmasın diye topladı, paçaları göründü; önce şaşkınlıkla bu defa şaşkınlık gösterdi. سُلَيْمَانُ قَالَ إِنَّهُ صَرَخَ مُرَرَّدًا مِنْ قَوَارِيرَ Süleyman bu dedi, billurdan döşenmiş bir meydandır. Bir billur saray ve girişinden meydana kadar büyük bir havuz yapıp içine su salınmış, yine içine balık vesair deniz hayvanları konulup üzeri şeffaf cam ile döşenmiş. O vakit kadın, قَالَتْ dedi رَبِّ اِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim, boş şeylere tapmışım. وَاسْأَلْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ Şimdi Süleyman'ın maiyyetinde İslâm'a erdim اَللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum. Müfessirlerin, çoğunun kanaatine göre Süleyman (a.s) onunla evlenmiş ve mülkünde bırakmıştı.

Üçüncü kıssa:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ عِبُدُوا اللَّهَ فَادْعُهمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾
 قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا
 تَسْتَغْفِرُونَ لِلَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ
 وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْسِنُونَ ﴿٤٧﴾
 وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ
 ﴿٤٨﴾ قَالُوا اتَّقُوا اللَّهَ يَا أَبَاهُ لِنَبِيِّنَا وَأَهْلِهِ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ
 لَوْلِيَّتِهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكْرُؤُهُ

مَكْرًا وَمَكْرَنَا مَكَرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٦﴾ فَبِئْسَ
خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ
آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٤٨﴾

Meâl-i Şerifi

45- Andolsun ki, Allah'a ibadet edin diye Semud'a da kardeşleri Salih'i gönderdik. Hemen birbirleriyle çekişen iki zümre oluverdiler.

46- Salih dedi ki: "Ey benim kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Ne olur Allah'a istiğfar etseniz, belki rahmetine ulaşırdınız."

47- Cevap verdiler: "Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık." Salih: "Size çöken uğursuzluk (sebebi) Allah katında (yazılı)-dır. Belki siz imtihana çekilen bir kavimsiniz" dedi.

48- O şehirde dokuz çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.

49- Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: "Gece ona ve ailesine baskın yapalım; sonra da velisine, 'Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz' diyelim."

50- Onlar böyle bir tuzak kurdular, biz de kendileri farkında olmadan onların planlarını altüst ettik.

51- İşte bak! Tuzaklarının akibeti nice oldu: Onları da, kavimlerini de toptan helak ettik.

52- İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Bilen bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.

53- İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınanları da kurtardık.

تِسْعَةَ رَهْطٍ REHT, ona kadar olan çeteye denir.

TİS'ATÜ REHT, görünüşe göre dokuz çete demek ise de müfessirlerin çoğu bunu dokuz kişilik bir çete diye tefsir etmişlerdir.

Dördüncü Kıssa:

وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَنَا تُؤَنُّونَ الْفَاحِشَةَ
وَأَنْتُمْ تَبْصُرُونَ ﴿٥٤﴾ أَيْنَكُم لَنَا تُؤَنُّونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ
النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا
أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَنْطَهَرُونَ ﴿٥٦﴾
فَانْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا هَا مِنْ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَنَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾

Meâl-i Şerifi

54- Lût'u da (peygamber olarak kavmine gönderdik). O, kavmine şöyle demişti: "Göz göre göre hala o hayasızlığı yapacak mısınız?"

55- "Siz ille de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşacak mısınız? Doğrusu siz beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!"

56- Buna kavminin cevabı sadece: "Lût ailesini memleketinizden çıkarın; baksanıza onlar (bizim yaptıklarımızdan) temiz kalmak isteyen insanlarmış!" demelerinden ibaret oldu.

57- Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesna; onun geride (azaba uğrayanların içinde) kalmasını takdir ettik.

58- Onların üzerlerine öyle bir yağmur indirdik ki, ne kötü idi uyarıların yağmuru!

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ
عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا يَشْرُكُونَ ﴿٥٩﴾ آمَنَ

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ
 حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تَنْبِتُوا شَجَرَهَا ؕ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ
 بَلَّهُمُ قَوْمٌ يَعِدُونَ ﴿٦٠﴾ آمَنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ
 خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيًا وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا
 ؕ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ بَلَّ كَثْرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ آمَنْ يَجِيبُ
 الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ
 ؕ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ آمَنْ يَهْدِيكُمْ
 فِي ظُلُمَاتٍ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ
 ؕ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ تَعَالَى اللَّهُ عَنْهَا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾ آمَنْ يَبْدُؤُا الْخَلْقَ
 ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ؕ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ
 قُلُوبُهُمْ أَزْوَاجُ بُرْهَانِكُمْ أَنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ
 ﴿٦٥﴾ بَلْ أَدَارِكُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلَّهُمُ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلَّهُمُ

مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

Meâl-i Şerifi

59- (Resulüm!) de ki: "Hamd olsun Allah'a, selam olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?"

60- (Onlar mı hayırlı) yoksa, gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? Çünkü biz onunla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirmişizdir. Allah'la beraber başka bir ilâh mı var! Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir guruhur.

61- (Onlar mı hayırlı) yoksa, yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarında nehirler akıtan, onun için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'ın yanında başka bir ilâh mı var? Hayır onların çoğu (hakikatları) bilmiyorlar.

62- (Onlar mı hayırlı) yoksa, kendine yalvardığı zaman bunalmışa karşılık veren ve başındaki sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hakimleri yapan mı? Allah'ın yanında başka bir ilâh mı var? Ne kıt düşünüyorsunuz!

63- (Onlar mı hayırlı) yoksa, karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderen mi? Allah'ın yanında başka bir ilâh mı var? Allah onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir.

64- (Onlar mı hayırlı) yoksa, önce yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi hem gökten, hem yerden rızıklandıran mı? Allah ile beraber başka bir ilâh mı var? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız, siz kesin delilinizi getirin haydi!

65- De ki: Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

66- Fakat ahiret hakkında bilgiler onlara ardarda gelmektedir. Ama onlar bundan bir şüphe içindedirler. Çünkü onlar bundan yana kördürler.

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ De ki: Hamd olsun Allah'a, Kur'ân'ın bir hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah Teâlâ'dan alındığını izah için zikredilen kıssalar, yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğü ve şanının yüceliği ile peygamberine verdiği mucizeler ve yardımların, her türlü düşüncenin üzerinde bir yüksekliğe sahip olduğunu anlattığı gibi, özellikle Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi ile vaad edilen yüce inkılabların meydana geliş şekline ait geçmişten bazı örnekler ile müminleri müjdeleme kasdıyla geldiği için, burada Resulullah'ın hem «الْحَمْدُ لِلَّهِ» diye hamdetmesi, hem de Allah'ın seçtiği yani süzüp seçerek peygamberliği ve velâyeti için seçip ayırdığı güzide kullarına **وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ** bir de selam olsun o seçtiği kullarına, diye bir selam hediye etmesi emrolunmuş ve bununla bir hutbeye giriş yapılarak müşriklerin başına kakma ve onları susturmak için

şöyle bir karşılaştırma yürütülmüştür: **اللَّهُ خَيْرٌ أَمْ يَشْرِكُونَ** Allah mı hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?

Yani bahsedilen kıssalardan kudretinin yüceliği anlaşılan ve bu sebepten her türlü hamd, övgü ve yücelik kendisine ait olan Allah mı hayırlı, yoksa müşriklerin O'na ortak koşarak taptıkları şeyler mi? Nasıl, kime ibadet etmeli? Bütün hayır kudreti elinde olan Allah ile hiçbir şey denk ve benzer tutulamayacağından bu karşılaştırmanın sadece müşriklere başa kakma için olduğu apaçıktır. Bahsi geçen tarihi kıssalar Allah'ın hayırlı olduğu hususuna delil olarak naklî birer delil olduklarından, bu naklî delillere imanı olmayan müşriklere karşı daha açık ve daha genel olan aklî delillere geçerek derece derece başa kakmanın kuvvetini artırmak için buyuruluyor ki:

أَمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ Yoksa o gökleri ve yeri yaratan mı? Arapçada atıf harflerinden biri olan "em" biri muttasıla, biri munkatıa olmak üzere iki kısımdır. Muttasıl olan "em", soru "hemzesi" karşısında edilgen bir "terdîd" yani iki ihtimalli bir mânâ ifade eder. Munkatı' olan "em" ise cümlelerin başına gelecek "bel" gibi ıdrab (sözü başka yöne çevirme) ile "hemze" yani soru mânâsına gelir, ancak **أَمْنَ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ** "Şu sizin askerleriniz, hani kimlerdir?" (Mülk, 67/20) gibi önünde açık bir soru edatı bulunduğu zaman "hemze" yani soru, var saymaya gerek olmaksızın yalnız "bel" mânâsına ıdrab olur. Yani bir sözden bir söze geçmeyi ifade eder. Biz bunların ikisini de "yoksa" diye tercüme ediyorsak da "yoksa" aslı itibarıyla mânâsında bir şartıyye olduğundan doğrudan doğruya değil, dolayısıyla bir tercüme oluyor. Bunun için muttasıl "em" e uygun olsa bile münkati' "em" e her zaman uygun düştüğü iddia edilemeyecektir. Bu sebepten "bel" yerinde hayır, yok, daha doğrusu, fakat tabirlerinden birini kullanıyoruz. **اللَّهُ خَيْرٌ أَمْ مَا يَشْرِكُونَ** de "em" muttasıldır. "Mâ" yı tekil olarak Allah kelimesine atfediyor. Fakat **أَمْ مَنْ خَلَقَ** ve benzerleri munkatıadır. Cümleyi cümleye atfedip bağlıyor. Müfessiğler burada «مَنْ» kelimesini mevsule yükledikleri için cümle tamam olmak üzere haberin hazfedilmiş olduğunu söylüyorlar. İbnü Atıyye gibi bazıları bunu **«يُشْرِكُ بِهِ» بَلْ أَمْنَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ...** takdir etmişler ki "Ya o gökleri ve yeri yaratana şirk koşulur mu?" demek oluyor. Keşşaf sahibi gibi bir çokları da daha önce geçen cümleyi ipucu kabul ederek **بَلْ أَمْنَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ ... خَيْرٌ أَمْ مَا يَشْرِكُونَ** takdir etmişlerdir.⁽¹⁾ Bu şekilde "yoksa o gökleri ve yeri yaratan ve şöyle şöyle yapan mı hayırlı, onların şirk koştukları mı?" demek oluyor ki, meâl buna göre yazılmak istenilmiştir. Gerçi

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 154.

bu meâlde cümlelerin atfı mânâsı açıkça görülmese de yine o mânâ anlaşılabilir.

Bu sebepten o şekilde açıklayalım: Yoksa; Allah'ın kudret ve birliği ile hayırlı oluşunu anlatan o kıssalar gibi naklî delillerin olmadığı farz edilse aklen bilinip anlaşılmış değil midir ki, o gökleri ve yeri yaratan وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ve sizin için, yani sizin yararınızı ortaya çıkarmak için gökten bir su indiren mi hayırlıdır, yoksa şirk koştukları mı? Burada görülüyor ki «لَكُمْ» «أَنْزَلَ» nin mefûlü lehidir. Bilindiği üzere nahivde mefûlü leh iki kısımdır. Birine husûlî, diğerine tahsilî denir. Fiilden zihnen ve haricen önce olursa husulidir. "Susadığı için içti" gibi. Susamak, içmek fiilinden öncedir. Zihnen önce, haricen sonra olursa tahsilî olur. "Kanmak için içti" gibi. Kanmak, içmek fiilinden sonradır. İşte buradaki «لَكُمْ» böyle tahsili bir mefulü lehdir. Buna illet-i gaiyye, yani gaye- sebep de denilir. Dikkat çekicidir ki «لَكُمْ» «أَنْزَلَ» fiiliyle ilgili kılınmış «خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ» ise mutlak bırakılmıştır. Demek ki, bütün âlemin yaratılışı insanlar için denemezse de yukarıdan suyun indirilmesinde, yağmur yağdırılmasında, insanoğlunun hayat ve faydasının hedef ve gaye olduğu gerçeğinde şüphe yoktur. Su ile hayat arasındaki ilgiyi kuran ve bu sebeple hayatı meydana getirme hikmeti ile suyu indiren yüce Allah'tır.

Şimdi, suyun meydana getirdiği feyiz ve bereketi düşünen herhangi bir akıl onu yaratıp indirenin hayırlılığında şüphe gösterir mi? Fakat bu illet-i gaiyye konusunda filozofların bazı fikir tartışmaları olmuştur. "İllet-i gaiyye gerçekte, işi yapanın yapma kabiliyetine ve o işe göre bir önceliğe sebep olacağından ilâhî fiillerde illet-i gayye düşünülemez, çünkü bir başka şeyle tamamlanmayı gerektirir. Bu ise Allah Teâlâ hakkında imkansızdır" demişlerdir. Buna iki yönden cevap verilir:

1- Başkası ile değil, kendi sıfatı olan ilim ve iradesi ile kemal gerekir.

2- İlâhî fiillerde işi yapanın işi yapmasına illet olmak mânâsına illet-i gaiyye değil, fakat fayda, gaye ve hikmet cereyan ettiğinde şüphe yoktur. Burada şu mânâları ayırdetmelidir, bir fiil üzerine gereken herhangi bir neticeye fayda denir, eğer o fayda fiilin sonunda olursa buna gaye denir. Eğer o gaye fiilden istenilen ise, fiile gerekliliği istenilmesi itibarıyla garaz veya maksat denildiği gibi fiile sebep olması itibarıyla de illet-i gaiyye denilir.

Mesela su çıkarmak için bir kuyu kazmak istesem, dışarda kuyu kazmak su çıkarmanın sebebidir. Kuyu önce kazılır, su onun sonunda çıkar; bu şekilde su

çıkarmak kuyu kazmanın hem bir faydası, hem bir gayesidir. Aynı zamanda kuyuyu kazmaktan maksadım su çıkarmaktır. Bu yönüyle bu gaye benim garazım, yani hedefimdir. Su çıkarmak maksadı olmasa kuyu kazmayacaktım, bu sebepten su çıkarmak kuyu kazmanın zihnen önce illet-i gaiyyesidir. Bununla birlikte ben kuyu kazarken orada eski eserlerden kıymetli bir eser de bulsam, bu benim için yalnız bir fayda olur. Garaz değil, gaye de değildir. Çünkü fiilin sonunda değil, o fiil yapılırken meydana gelmiştir. Ve ben onu belki hiç düşünmemişimdir. Sonra benim bu kuyuyu kazmamdan dolayı birtakım kimse-ler faydalanırlarsa, bu da onun fayda ve gayelerinden olur. Faydası olmayan bir fiil batıl ve gereksizdir. Gerçek mânâda bir faydası bulunmayan bir fiil, boş ve faydasızdır. Faydası ve gayesi bilinerek katî bir isabetle yapılan fiile hikmet denildiği gibi, fiilin sebep olduğu faydalara ve gayelere de o fiilin hikmetleri denilir. رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا "Rabbimiz! Sen bunu boşa yaratmadın" (Âl-i İmran, 3/191) ifadesince yaratılış, boş yere olmayıp baştanbaşa faydalar ve gayeler ile birbirine bağlı ve hikmet ile dopdolu olduğundan, Allah Teâlâ'nın fiilerinde faydalar ve gayeler ile hikmetler mevcut olduğunda şüphe yoktur. Bu şekilde fiil ile gayesi aynı ölçüde hedeflenerek cereyan eder.

Bununla beraber, hikmette gereklilik istenildiğinden, gayeler, istenilen hedef şeklinde de meydana gelebilir. Ancak bu istenilen şeyin ilâhî fiillerde nedeni olmaz, yani garazda illet-i gaiyyelik değeri bulunmaz. Mesela Allah Teâlâ hayat fayda ve gayelerine sebep olmak hikmetiyle suyu yaratmış ve yere indirmiştir. Fakat hayat gayesini dilemeseydi suyu yaratmazdı veya suyu yaratmasa idi hayatı yaratmazdı, demek mânâsında değil, yalnız su üzerine hayatın gerekliliğini dilemiş olması, mânâsınadır. Demek olur ki, filozofların ilâhî fiillerde münakaşa ettikleri illet-i gaiyye delili, hikmet delili olarak düşünüldüğü takdirde daha doğru bir şekilde düşünülmüş olur. İşte bu şekilde «لَكُمْ» «انزَلَ» nin hikmetini göstermekte, âyetteki hitabın zevki de bu hikmetle ortaya çıkmaktadır. Buradan her yağmurun sadece insanların faydalanması için yağdığını anlamalı, fakat insanların faydası için yağdığı muhakkak olan suyu ki Kur'ân'da ona teşbih edilmiştir düşünmeli ve onu yağdıran yüce Rabb'in hayrındaki büyüklüğü tefekkür etmelidir. Bu noktada hiçbir şüpheyi yer bırakmamak üzere delilin delaletinden, delil getirilenin açıklığına geçilerek onun kim olduğunu anlatmak için, gaibden tekellüme (üçüncü şahıstan birinci şahısa) iltifat suretiyle şöyle buyurulmuştur:

فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ Bir su ki indirip de onunla güzel güzel bahçeler bitirmişizdir.

HADİKA: İçinde su bulunan, göz bebeği gibi kıymetli bahçe, bostan.

BEHİÇET: Göze, gönüle neşe ve sevinç veren güzellik demektir. Onları biz yapıyoruz, çalışma ve bilgimizle biz yetiştiriyoruz, demek âdetleri olan cahilleri reddetmek için de şöyle buyuruluyor: **Siz onların bir ağacını bile bitiremezsiniz.** Yani o güzel bahçelerin bostanların yetişmesinde siz insanların da hizmeti ve gayreti yok değildir. Fakat siz kendi kendinize onların meyvalarını ve o güzel faydalarını yetiştirmek şöyle dursun, ağacını bile bitiremezsiniz. Bundan dolayı sizin amel ve işleriniz yaratıcının emri sınırları içinde kulluk etmekten ileri geçemez, O'na hâşâ bir ortaklık ifade edemez. **أَلَهُ مَعِ اللَّهُ Bir tanrı mı var Allah ile beraber,** yani Allah'tan başka tapılacak, O'na ortak tutulacak bir tanrı daha bulunmasına imkan ve ihtimal mi var? **بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir gürühtür,** apaçık haktan sapıyorlar, bu apaçık delil ve işaretleri göz önünde bulundurmuyorlar. **أَمْ مَنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا Yoksa o yeryüzünü oturmaya elverişli kılan,** yani insan ve hayvanların barınıp yaşayabilecekleri yönüyle o suyun durabileceği bir yer kılan **وَجَعَلَ خَلَائِفًا أَتَهَارًا kılıp da aralarında ırmaklar akıtan وَجَعَلَ لَهَا ve onun için,** yani yeryüzünün oturmaya elverişli yer olması ve ırmakların akması için **رَوَاسِيَ sabit oturaklı dağlar yapan وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ve iki deniz arasına bir engel koyan mı?** Yani dağların altında ve aralarındaki deniz gibi tatlı sularla acı denizleri birbirine karıştırmayıp aralarında bir gergi, bir engel koyan veya iki acı deniz arasında Arabistan kıtası gibi ince uzun bir kara parçasını koyup tutan zat mı hayırlı, yoksa onların ortak koştukları mı *"Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren... O'dur."* Furkan, 25/53. âyetinin tefsirine bkz.) **أَلَهُ مَعِ اللَّهُ Bir tanrı mı var Allah ile beraber?** **بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Hayır onların çoğu (hakikatleri) bilmiyorlar.** Bulundukları yeryüzünün durumlarını bile bilmezler. Bu âyetin ifade ettiği mânâ, özellikle yeryüzüne ait olan coğrafya ve yeryüzünün katmanları ile ilgili bilgilerle alakalı olduğundan böyle ifade edilmiştir. Bu iki âyet objektif, yani nesnel delillere örnektir. Buradan subjektif, yani öznel âyete geçilerek buyuruluyor ki:

Yoksa, kendisine yalvardığı zaman bunalmışa karşılık verip وَكَشِفُ السُّوءِ başındaki sıkıntıyı gideren, yani uzaklaştıran, MUZTARR, Hastalık veya diğer bir şiddet ve ihtiyaç ile sıkışan, bunalan çaresiz demektir. Burada kastedilen cinstir. Bu sebepten her sıkılanın duasını kabul etmek gerekmez. "O dilerse kaldırılmasını iste-

diğiniz belayı kaldırtır" (En'âm, 6/41) gibi dilemesiyle kayıtlıdır. Bununla birlikte çoğu zaman şiddetli ihtiyaç halinde duanın kabul olunacağına işaret, hatta vaad, yani söz verme de var, demektir. Çünkü sıkışma halinde ihlâs ortaya çıkar. Nice imansızların imana geldikleri görülür. **وَبَجَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ** **Ve sizi yer yüzünün halifeleri kılan mı?** Yeryüzünün halifeleri, yeryüzünde geçmişlerin yerlerine kalanlar, demek olursa da, ilâhî hükümlerin yerine getirilmesi kendilerine emredilmiş hilafet sahipleri, yani yeryüzünün hükümdarları mânâsına olması da uygundur. Sıkıntıda bulunanın duası ile kötülüğün kaldırılmasına işaret edilmiş olması da ancak bununla uygun olur. Ve o halde bu cümle müminlere daha ta İslâm'ın başlangıcında geleceğin İslâmî hakimiyetini vaad eden büyük bir müjdeyi ifade eder. Sûrenin başındaki **هُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ** "*Müminler için hidayet rehberi ve müjdedir*" (Neml, 27/2) müjdesi ile, Davud ve Süleyman kıssasının burada zikredildiğine göre de bu mânâyâ olduğu belli demektir. Önceki âyetle de sıralar **جَعَلْ ، أَنْزَلَ ، خَلَقَ** diye geçmiş zaman kipi ile getirilmiş iken, buradan itibaren değiştirilerek muzârî, yani şimdiki ve gelecek zaman kipi kullanılması da Hz. Muhammed'in peygamberliği ile vaad edilen durumların değiştiğini göstermesi yönünden bu mânâyâ açık bir delildir. Bunun için kipi koruyarak bunu şöyle tercüme etmek daha uygun olacaktır. "Ve sizi yeryüzünün halifesi yapacak olan mı hayırlı, yoksa onların ortak koştukları mı? **إِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ** **Bir tanrı mı var, Allah ile beraber?** **ثَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ** **Ne kadar kıt düşünüyorsunuz!** Bu âyet, biri kişisel nefis, biri de toplumsal nefis ile ilgili iki nefsî âyet hatırlattığından burada tezekkür denilmiştir.

أَمْ مَنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ **Yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde yol gösteren** **وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ** **ve rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderen mi hayırlıdır, onların ortak koştukları mı?** Bu âyette kara ve deniz yolculuklarında cihad ile İslâm fetihlerinin ilerleyeceği haber veriliyor. Ve Hak rızasını takip ederek fiilen birlik ile neticelenecek olan farklı fikir ve görüş akımlarının **اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ وَاسِعَةٌ** "*Ümmetimin ihtilafı geniş bir rahmettir*" (1) hadisinin açıkladığı üzere bir rahmet müjdecisi olduğuna da işaret edilmiştir. **إِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ** **Bir tanrı mı var Allah ile beraber** **اللَّهُ تَعَالَى** **çok yücedir, münezzehtir Allah** **عَمَّا يُشْرِكُونَ** **onların ortak koştuklarından.** Beşinci defa bu, bir de hem objektif yai nesnel, hem subjektif yani öznel delili içinde bulunduran şu âyet ile tekid ve ifade buyuruluyor:

ثُمَّ يُعِيدُهُ **sonra yaratmayı tekrar eden,** **أَمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ** **Yoksa, önce yaratan**

(1) Keşfü'l-Hafâ, I, 66 (153).

döndürüp yine yaratacak, dünyaya bir de ahiret yapacak olan وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ ve size gökten ve yerden rızık veren mi hayırlı, onların ortak koştukları mı? **عَالَهُ مَعَ اللَّهِ** Bir tanrı mı var Allah ile beraber? Yani bir tanrı daha olsa idi, ilk defa yaratma başlayamazdı, iki kudret bir birine mani olur, aralarında çatışma çıkardı. Biri galip gelse, mağlub olan ilâh olamaz, gelmese hiçbir ilâh olamaz, bir şey yaratılmazdı ve şu görülen yaratılış düzeni bulunamaz ve siz yerden ve gökten rızıklanamazdınız. Demek ki, bu yaratılışı ta başından yapan ve yerden maddî ve manevî rızıklarla rızıklandıran ve sonra çevirip soracak olan Allah Teâlâ'dan başka tapılacak hiçbir şey yoktur.

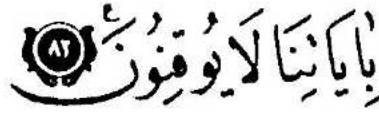
قُلْ De ki: هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ Haydi (ey müşrikler) getirin delilinizi **إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** eğer doğrulardansanız, yani şirk davanızda doğru iseniz, gerçekte Allah'tan başka tapılacak mabudlar bulunduğuna bir deliliniz olması gerekir, getirin görelim, fakat ne mümkün?

Ey Rêsul! قُلْ De ki: لا يعلم من في السموات والأرض الغيب إلا الله Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. **وَمَا يَشْعُرُونَ أَتَانُ يَنْعَتُونَ** Onlar ne zaman tekrar diriltileceklerini de bilmezler **بَلْ إِدَارَكَ عَلَيْهِمْ فِي الْآخِرَةِ** fakat ahiret hakkında bilgileri onlara ardarda gelmektedir.

"İDDARAKE" aslında tedarekedir. Tedarük, ardı ardına yetişip ulanmak, diğer bir ifade ile aralıksız bir biri ardınca gelmek, birbiri ardınca gelip katılmak, ara vermeden gelmek, demektir. Buna şöyle de mânâ verilmiştir: "Belki ilimleri ahirette arkalarından ard arda yetişmektedir" Bu şekilde "iddareke" ye müteallık olur. Fakat ilim, malumat mânâsına, ondan hal olarak şu mânâ bizce daha uygundur: "Yeniden dirilmenin hangi saatte olacağını bilemezlerse de, esas yönüyle ahiretin olacağına dair kendilerine peygamberler vasıtasıyla ve hadiselerin oluşumu ile ardı ardına bilgi verilmekte, bilgiye ait sebepler olgunlaşmaktadır. **بَلْ هُمْ مِنْهَا فِي شَكٍّ** Fakat onlar bundan şüphe etmektedirler, bir türlü inanamaz, ikna olamazlar. **بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ** Daha doğrusu onlar, bundan yana kördürler, ahirete ait delilleri görmezler, görmek istemezler. Bak ne diyorlar:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا
وَأَبَاؤُنَا إِنَّا لِلْخُرُوجِ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وَعَدْنَاكَ نَحْنُ وَآبَاؤُنَا

مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
 فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ
 وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا
 الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ
 بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
 وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَعَلِمَ مَا تَكُنُ
 صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُضُّ عَلَى بَنِي
 إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهْدَى
 وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ
 الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾
 إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ
 ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعُمِّيَّ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمِعُ إِلَّا
 مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ
 أَخْرَجْنَاهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا

Meâl-i Şerifi

67- İnkârcılar dediler ki: "Sahi biz ve atalarımız toprak olduktan sonra gerçekten (diriltilip) çıkarılacak mıyız?"

68- "And olsun ki, bu tehdit bize yapıldığı gibi, daha önce atalarımıza da yapılmıştır. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

69- De ki: "Hele bir yeryüzünde gezin de, günahkarların sonu nice oldu, bir bakın!"

70- (Habibim!) Onlara karşı mahzun olma, kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü de sıkıntı duyma!

71- Bir de, "Eğer doğru söylüyorsanız bu vaad (ettiğiniz azab) hani, ne zaman?" derler.

72- De ki: "Çabucak gelmesini istediğiniz şeyin (azabın) bir kısmı herhalde yakında ensenize binecektir."

73- Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir; fakat insanların çoğu şükretmezler.

74- Rabbin elbette onların sinelerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.

75- Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Lehv-i mahfuzda) bulunmasın.

76- Haberiniz olsun ki bu Kur'ân, İsrail oğullarına, hakkında ihtilaf edegeldikleri şeylerin pek çoğunu anlatmaktadır.

77- Ve o, müminler için gerçekten bir hidayet rehberi ve rahmettir.

78- Rabbin şüphesiz, onlar arasında kendi hükmünü verecektir. O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

79- Ve o halde sen Allah'a güven. Çünkü sen, apaçık hakikatin üzerindesin.

80- Bil ki sen, ölümlere işittiremezsin, arkasını dönüp kaçmakta olan sağırlara da daveti duyuramazsın.

81- Sen körleri sapıklıklarından çevirip doğru yola getirecek değilsin. Ancak (gönülden) teslim olarak âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin.

82- Söylenen başlarına geleceği vakit, bunlar için yerden bir "dâbbe" (canlı) çıkarırız ki bu, onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler.

بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ O çabuklaşmasını istediğinizin bazısı, nitekim "bedr" de

oldu, geri kalanı da ölümlerinden sonra **hem** وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ **yerde ve gökte hiçbir gaibe, yani son derece gizlenmiş bir sır yoktur ki** إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ **apaçık bir kitapta olmasın.**

MÜBİN: Açık veya açıklayıcı ki, burada Allah Teâlâ'ya göre açık demektir. Maksat, Levh-i Mahfuz veya doğrudan doğruya Allah'ın ilmidir. **اَكْثَرُ الَّذِي هُمْ فِيهِ** **Hakkında ihtilaf edip durdukları şeylerin pek çoğunu anlatmaktadır.** Teşbih ve tenzih, cennet ve cehennemin hal ve durumları, Uzeyr ve Mesîh meseleleri gibi **وَأَنَّ** **ve şüphe yok ki o Kur'an** **لهْدًى** **gerçekten bir hidayet, doğru yolu gösterir bir hidayet rehberidir.** Bundan dolayı anlattığı konularda, hakkı gösterdiğinde şüphe etmemelidir. **وَرَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ** **Tam bir rahmettir, fakat müminler için,** çünkü o hidayetten faydalanacaklar ancak onlardır. **إِنَّ رَبَّكَ** **Gerçekten Rabbin** **يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ** **onlar arasında, yani o ihtilaf eden Beni İsrail'den yahudi ve hristiyanların arasında hükmiyle hüküm verecektir.** Belli ki burada hüküm, kaza mânâsına masdar değil, hüküm kendisiyle verilen mânâsına isimdir. Nitekim **وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا** **"Ve böylece biz onu Arapça bir hüküm olarak indirdik"** (Ra'd, 13/37) âyetinde bu mânâ ile Kur'an'ın bir ismi olmuştur. Gerçekte **إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ** **"İnsanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı indirdik."** (Nisâ, 4/105) ifadesinde bildirildiğine göre Kur'an, insanlar arasında hüküm için indirilmiştir. Buna göre ahkamı ile hükmedecek demek, Kur'an ile hüküm buyuracak demek olur. Bu şekilde yahudi ve hristiyanların ileride fiilen Kur'an'ın hükmü ile mahkum olup, İslâm idaresi altına girecekleri haber verilerek sûrenin başında hatırlatıldığı üzere, vaad edilen kudret ve saltanat müjdelenmiştir. Sakın bunda tereddüt olmasın. **وَهُوَ الْعَزِيزُ** **O mutlak galip,** kudretine karşı gelinme ihtimali olmayan galibdir, bundan dolayı vaadini yerine getirir, muhakkak hükmünü gerçekleştirir **الْعَلِيمُ** **herşeyi bilendir.** Bu sebepten onu nasıl yapacağını da bilir. **O فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ** **halde Allah'a güven ve itimad et.** Ya Muhammed! **أَنْتَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ** **Çünkü sen, apaçık hakikatin üzerindesin.** Onun için itimad etmelisin. **بِئْسَ مَا تَكْتُمُ** **Bil ki, sen ölümlere işittiremezsin...** Onun için de çaresiz, Allah'a işlerini bağlayarak tevekkül etmek lazım gelir.

MEVTA' dan maksad, hakkı duymayan kâfirlerdir. Allah'ın âyetlerinden hiç etkilenmedikleri için duygusuzlukta ölümlere benzetilmişlerdir. Nitekim derece derece sağırlar, körler de öyledir. **إِذَا وَلَوْ سَدُّوا أَسْمَاعَهُمْ** **Arkalarını dönmüş kaçarlar-ken,** zira böyle olmasa, belki işaret ile filan çağırılmaları mümkün olabilir.

O **وَأَذِّنْ لِلْقَوْمِ عَلَيْهِمْ** **söylenen başlarına geleceği vakit te, yani kâfirlerin**

necele gelmesini istedikleri söz, söylenen o azab tamamıyla aleyhlerinde meydana geleceği, başlarına kıyamet kopacağı zaman veya aleyhlerinde hüküm meydana geleceği zaman **اٰخَرَجْنٰ لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْاَرْضِ** onlar için yerden bir "dâbbe" (hayvan) çıkarırız ki, **تُكَلِّمُهُمُ** *bu, onlara insanların âyetlerini keskin bir iman getirmemiş olduklarını söyler.* Yukarda açıklandığı üzere **بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْهَا بَلْ هُمْ عَنْهَا مُعْمَوْنَ** "*Bilakis onlar bundan şüphe etmektedirler, zira onlar bundan yana körler.*" (Neml, 27/66) olduklarını anlatır. Burada kıyamet alâmetlerinden olan bir dâbbetü'l-arz haber veriliyor.

DEBB VE DEBİB: Hafif yürüme, debelenme demektir. Hayvanlarda ve çoğunlukla haşerelerde, yani böceklerde kullanılır. İçkinin vücuda yayılması ve bir çürüklüğün etrafına bulaşması gibi, hareketi gözle tesbit olunamayan şeylerde de kullanılır. "Dabbe" kelimesi de bundan fail olmak üzere asıl lügatte "mâ-yedübbü", yani debbeden, hafif yürüyen, debelenen demek olur. Ve şu halde tren, otomobil, bisiklet gibi otomatik şeylere de, lügatın aslına göre "dâbbe" demek uygun olabileceksin de dil de kullanılışı hayvanlara mahsustur. Hatta örfde dört ayaklı hayvanlarda ve onlar içinde özellikle attı daha çok kullanılmıştır. Bununla beraber **وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ اَرْبَعٍ** "*Allah, her hayvanı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünen, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayak üstünde yürür...*" (Nûr, 24/45) âyetinden anlaşılacağı üzere her hayvan hakkında kullanılır. Hayvan kelimesi ile eş anlamlı gibidir.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا "*Yer yüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'a aittir.*" (Hûd, 11/6) âyetinden anlaşılan da budur. Bundan dolayı hayvan gibi insan için de kullanılır. Bu âyette "dâbbe" diye nekre (belirsiz isim) olarak geldiğinden bunun bildiğimiz dâbbelerden bambaşka bir dâbbe olması akla gelir. **دَابَّةٌ تُكَلِّمُهُمْ** "*Onlarla konuşan dâbbe*" terkinde açıkça belirtilen bunun konuşan bir hayvan, yani insan olmasıdır. Tefsirler de bu iki nokta etrafında dolaşmaktadır.

Râgıb, Müfredat'ında bu konudaki görüşleri şöylece özetlemiştir: **«اٰخَرَجْنٰ لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ»** âyetinde denildi ki: "Dâbbe, tanıdığımızın aksine bir hayvandır ki, çıkması kıyamet vaktine mahsustur"⁽¹⁾ Bir de denildi ki: "Bununla cehalet ve bilgisizlikte hayvanlar gibi olan en şerli kimseler kasdolunmuştur." Bu takdirde dâbbe bütün debelenen yaratıkların ismi olarak ifade edilmiş olur. "Hâin" kelimesinin cemisi, "hâine" gibi. Kâdî Beydâvî ve bazı hadisçiler bunu

(1) Ragıb el-İsfahânî, a.g.e., 165.

"cessâse" casuslar olarak göstermişlerdir⁽¹⁾ ki, bir hadiste haber verildiğine göre, cessâse, Deccal için haberler araştırıp toplayan casus demektir.⁽²⁾ Ebü's-Suud da diyor ki: Bu dâbbe, casustur. Bundan cins isim söylenip, bir de tefhîm (büyüklüğüne işaret) tenviniyle bilinmezliğinin tekid edilmesi, şanınin garibliğine ve özelliğinin, davranışının açıklamadan uzak olduğuna delalet eder. Bundan dolayı hadiste bildirilen bazı garip rivayetleri kaydettikten sonra, şunu da ilave ediyor: Hz. Ali'den naklolundu: Kuyruğu olan bir dâbbe değil, sakalı olan bir dâbbedir, demiş bir erkek olduğuna işaret etmiştir. Fakat meşhur olan bir dâbbe olmasıdır.⁽³⁾ Şüphesiz Kur'ân'da «دَابَّةٌ» denildiği için bir dâbbedir. Fakat erkek bir dâbbedir. «دَابَّةٌ تُكَلِّمُهُمْ» "Onlara söyleyen dâbbe" denilmesi ise, bunun bir insan olmasını belirtmek için açık bir delildir. Burada söze mecazî bir mânâ vermek veya «تُكَلِّمُهُمْ» fiilini "söylemek" mânâsına değil de cerh (yaralama) mânâsına konuşma ile yorumlamak, açık beyanın zıddıdır. Garip rivayetler ile Kur'ân'ı açık mânâsından çıkarmak yakın ilmüne zarar vermektir.

Kaldı ki, Ahmed Tayalisi, Naim b. Hammad, Abd b. Hamid, Tirmizî hasen hadis diyerek, İbnü Mâce, İbnü Cerir, İbnü Münzir, İbnü Ebi Hatim, İbnü Merduye ve Beyhakî gibi zatların Ebu Hüreyre (r.a)den rivayet ettikleri bir hadiste Resulullah (s.a.v) buyurmuştur ki: "Dâbbetü'l-arz, Musa'nın âsası, Süleyman'ın mührü yanında olarak çıkacak, mühür ile müminin yüzünü parlatacak, âsa ile kâfirin burnunu kırarak, insanlar sofraya toplanacak, mümin ve kâfir tanınacak."⁽⁴⁾

Bu hadise göre de, dâbbe, maddî ve manevî normalin üzerinde bir kuvvet ve saltanat ile ortaya çıkıp büyük bir İslâm devleti kuracak lider olmuş oluyor. Şüphe yok ki, Musa'nın asasına, Süleyman'ın mührüne sahip olan kimse, büyük bir şahsiyet olacaktır. Hem de kötülerden değil, iyi ve hayırlılardan olacak, bütün müminlerin yüzünü güldürecek, kâfirlerin burnunu kıracaktır. Âyette «تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ» "Onlara insanların âyetlerimize kesin bir iman getirmemiş olduklarını söyler" buyurulması da bunu gerektiriyor. Şu halde buna dâbbe ismi verilmesinin sebebi, onun kâfirlere karşı acımasız olacağını ve Allah Teâlâ'ya göre onun meydana çıkarılmasının zor bir şey değil, yerden normal bir dâbbe çıkarmak gibi kolay olduğunu anlatmaktır. Burada bazı eserleri (haberleri) de kaydedelim:

(1) el-Beydâvî, a.g.e., II, 206.

(2) Müslim, Kitabü'l-Fiten (52) Babu Kıssatü'l-Cessâse (24).

(3) Süyûtî, ed-Dürre'l- Mensûr, VI, 382; Ebu's-Suud, a.g.e., VI, 301.

(4) Tirmizî, Tefsiru Sûreti 27; İbn Mâce, Fiten, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 296, 491.

1- İbnü Cerrir'in Huzeyfe b. Esîd'den rivayet ettiğine göre: "Dâbbe'nin üç çıkışı vardı: Birisinde bazı çöllerde çıkar, sonra gizlenir. Birisinde de, emirler kan dökerken bazı şehirlerde çıkar, yine gizlenir. Sonra insanlar mescidlerin en şerefli, en büyüğü ve faziletli içinde iken yeryüzü kendilerini fırlatmaya başlar. Derken halk kaçar, müminlerden bir grup kalır, bizi Allah'tan hiç bir şey kurtaramaz derler. Dâbbe de onların üzerine çıkar, yüzlerini parlak yıldız gibi parlatır. Sonra hareket eder, artık ne takip eden yetişebilir, ne de kaçan kurtulabilir. Bir adama varır, namaz kılıyordur, vallahî sen namaz ehli değilsin der. Yakalar, müminin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar" dedi. "O zaman insanlar ne halde olur" dedik. "Arazide komşu, malda ortak, yolculuklarda arkadaş olurlar" dedi.⁽¹⁾

2- İlim ehlinden bir çokları dâbbenin ortaya çıkması, emir bi'l-ma'rûf (iyilikleri emir), ve nehiy ani'l-münker (kötülüklerden menetme) terk edildiği vakittir demişler. İbnü Ömer (r.a) den rivayet edilir ki, **وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً** âyeti emir bi'l-ma'ruf ve nehiy ani'l-münker terk olduğu vakittir, demiştir. Buna göre **وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ** "müslümanlar da bözölüp aleyhlerinde hüküm hak olduğu vakit" demek oluyor.

وَيَوْمَ نَخْشُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ
بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ أَكْذَبْتُمْ بِآيَاتِنَا
وَلَمْ تَحْيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَا ذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ وَقَعَ الْقَوْلُ
عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٩﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ
لَيْسَ كُنُوفِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّا فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٩٠﴾

(1) Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr VI, 381.

Meâl-i Şerifi

83- Ve her ümmetin âyetlerimizi yalan sayanlarından bir cemaati toplayacağımız gün, artık onlar bir arada tutulup (hesap yerine) sevkedilirler.

84- Nihayet (oraya) geldikleri vakit Allah buyurur: "Siz benim âyetlerimi, ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi? Yoksa yaptığınız başka neydi?"

85- Yaptıkları haksızlıktan dolayı, o söz gerçekleşmiştir; artık onlar konuşamazlar.

86- Görmediler mi ki, dinlensinler diye geceyi yarattık ve (çalışınlar diye) gündüzü apaydınlık yaptık. İman eden bir kavim için elbette bunda ibretler vardır.

.. *"Toplayacağımız gün..."* Sözün gelişine göre âyetin zahiri mânâsı, dâbbenin ortaya çıkışı ile meydana gelecek değişikliklerin bir bölümünü anlatmaktır. Yani ileride *"Sûr'a üfürüldüğü gün"* âyeti ile açıklanacak olan büyük kıyametten önce bir küçük kıyameti veya orta kıyameti açıklamaktır.

Nihayet geldikleri zaman, Cenab-ı Allah daha iyi bilir ya , maksat, öldürölüp de Hakk'ın huzuruna getirildikleri zaman demektir. **O zaman** Allah buyurur ki: **Siz benim âyetlerimi ne olduğunu kavramadan yalan saydınız öyle mi,** **Yoksa, yani tekzip etmedinizse ne yaptınız, bu güne yarar ne amel işlediniz?** **Yaptıkları haksızlıktan ötürü, o söylenen başlarına gelir,** aleyhlerinde hüküm hak olup cehennemi boylarlar. **Artık nutukları tutulur,** ne itiraz, ne özür, hiç bir şey söyleyemezler. **Görmediler mi?** Burada maksat, gözle görmek değil, kalple görmektir. Çünkü gece ve gündüz gözle görülürse de sakinlik ve görme hikmetiyle yapıldıkları gözle görünme özelliklerinden değil, akıl yürütmekle bilinir olmalarındandır.

Elbette bunda, bu yapılda **şüphesiz âyetler var.** Allah'ın varlığına, birliğine, peygamberliğin gerçekliğine, ahiretin olacağına ve insanların hayat nizamına ve amellerine işaret olan deliller var:

BİRİNCİSİ: Kâinatın bir kararda, bir şekilde kalmayıp hareketten sakinliğe, sakinlikten harekete, karanlıktan aydınlığa değiştirilip durması, yaratılışlar üzerinde hakim yüce bir kudretin varlığını gösterdiği gibi, özellikle insan hayatı

açısından, gecenin sükûnet ve dinlenme ve gündüzün uyanıklık ve faaliyet hikmeti ve faydalarıyla ilgili yapılması, o yaratıcının her şeyi bilen, hakim, dilediğini yapar bir mutlak yaratıcı olduğunu gösterir. Çünkü isteseydi, insanları da yarasaalar gibi yapar; gündüzleri göz açtırmaz, geceleri dinlendirmezdi.

İKİNCİSİ: Hareketleri durdurup sükunete erdiren, duranların bir nur ile gözlerini açıp hareket etmelerine imkan veren o kudretin, bilgisizlik karanlığında uyuyan insanları uyandırmak, şaşkınlara yol göstermek için dünyayı peygamberlik nuru ile aydınlatacağını da gösterir.

ÜÇÜNCÜSÜ: Gece ve gündüzün bu değişimleri, bu âlemin bir değişme âlemi olduğunu, bu sebepten bu günün bir yarını ve bu dünyanın bir ahireti bulunduğunu anlattığı gibi bir nur titremesi ile, uyuyan gözlerin açılması ve sakin olanların harekete geçivermesi, aynı şekilde bir üfürme ile ölümlerin dirilebileceğini gösteren bir yeniden dirilme misali olarak görülür. **Fakat** لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **Fakat iman eden bir kavim için, çünkü iman etmeyenler hiç bir âyete inanmazlar.**

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ
وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوَةٍ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ
الَّذِي أَتَقَنَ كُلُّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ
فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فِرْعَ يَوْمٍ مُذِ امْنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَاءَ
بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

Meâl-i Şerifi

87- Sûr'a üfürüldüğü gün Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde bulunanlar hep dehşete kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.

88- Sen dağları görürsün de, yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutun yürümesi gibi yürümektedirler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır.

89- Kim iyilikle gelirse, ona daha iyisi verilir ve onlar o gün korkudan da emin kalırlar.

90- Her kim de kötülükle gelirse artık yüzleri ateşte sürtülür. "Başka değil ancak yaptığınız amellerin cezasını çekeceksiniz." (denir).

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ Sûr'a üfürüldüğü gün, büyük kıyamet!

SÛR, bazıları bunu "vâv" harfinin fethi ile "suver" gibi "suret" kelimesinin çoğulu, nefhi de suretlere ruh üflemek diye kabul etmişlerdir. Eğer böyle olsaydı zamirinde denilmesi gerekirdi. Halbuki diğer bir âyette **ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى** "Sonra, ona bir daha üflenince" (Zümer, 39/68) diye müfred müzekker zamiri gönderildiğinden bu mânâ doğru olamaz. Bazıları da bunu temsilî kabul etmişler, ölümlerin kabirlerinden mahşere çağırılışları halini bir orduyu harekete geçirmek için boru çalınması haline benzetmek suretiyle temsili istiare yapıldığını söylemişlerdir. Tefsircilerin çoğuna göre ise bazı hadislerde rivayet edildiği üzere Sûr, büyük boru gibi bir şeydir ki, üç defa üfürülecektir: Birincisi, "nefha-i feza", yani dayanamama, korku üfürmesi. İkincisi, "nefha-i saık" yani yok olma. Üfürmesi, üçüncüsü ise "nefha-i kıyam", yani kalkma üfürmesidir. Ve buna memur olan melek İsrafil'dir. Bu âyette açıklandığı üzere birincisi olan nefha-i feza'da göklerde ve yerde kim varsa, yüce Allah'ın dilediklerinden başkası, hep dehşetten sarsılacak. Zümer Sûresi'ndeki **وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ** "Sûr'a üflenince, Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzeri göklerde ve yerde, kim varsa düşüp ölmüş olacaktır." (Zümer, 39/68) âyeti gereğince ikinci olan nefha-i saık'ta ise Allah'ın dilediklerinden başka hepsi yıkılıp ölecek. **ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ** "Sonra ona bir defa daha üflenince, hemen ayağa kalkıp bakakalacaklar." (Zümer, 39/68) ve **فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ** "Bir de ne göresin! Onlar kabirlerinden kalkıp koşarak Rabblerine giderler" (Yasin, 36/51) âyetleri gereğince üçüncüsü olan nefha-i kıyamda kabirlerinden kalkıp mahşere koşuşacaklardır.

Tirmizî'nin Ebu Saîd-i Hudrî (r.a) den rivayet edip hasen dediği hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v): "Nasıl zevk ve neşe içinde olurum, Sûr sahibi boruyu ağzına almış, ne zaman üfürmesi emredilecek diye izin bekliyor" buyurmuştu. Bu, ashabı kirama pek ağır geldi. O zaman Peygamber Efendimiz: **حَسْبُنَا**

"Allah bize yeter, o ne güzel vekildir." (Âli İmran, 3/173) deyiniz⁽¹⁾ buyurdu.

فَزَعُ FEZA: Korkunç bir şeyden insanda meydana gelen tutukluk ve ürkeklik, yani şiddetli korku ile sarsılıp belinlemek demektir. **الْأَمِنْ شَاءَ اللَّهُ** Ancak Allah'ın dilediği kimseler müstesna olarak korkudan emindirler Bunların kim olduğu hakkında değişik sözler söylenmiş ise de kesin bir bilgi yoktur. En uygunu, bundan sonraki ikinci âyette **وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ** "Ve onlar o gün korkudan da emin kalırlar" (Neml, 27/89) ifadesinin, bunun bir açıklaması şeklinde olmasıdır.

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدًا Bir de sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanırsın. **وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ** Halbuki onlar bulutun yürümesi gibi yürümektedirler. Bu âyet iyi anlaşılmış değildir Müfessirler bunu **وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ** "Dağlar sallanıp yürütüldüğünde..." (Tekvîr, 81/3), **وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ المنقوش** "Dağlar atılmış yün gibi olduğu..." (Kâria, 101/5) âyetleri üzere kıyamet günü dağların yün gibi atılıp yürütülmesi manzarasının bir tasviri kabul etmişlerdir. Buna göre bu âyet **وَكُلُّ أَتَوْهٌ دَاخِرِينَ** "hepsi O'na dehşete kapılarak gelir." (Neml, 28/87) cümlesine matuf olarak bu görüş, bu sanış, bu bulut gibi geçiş, hep ilerde o feza günü olacak. Fakat buna göre **تَحْسَبُهَا جَامِدًا** "Sen onları durur sanırsın" cümlesi yakışksız kalır. **وَتَرَى الْجِبَالَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ** "Oysa, onlar bulutun yürümesi gibi yürümektedirler." denilmesi daha uygun olurdu. Çünkü "O gün dağlar bulut gibi geçecekler de o halde sen onları camid duruyor sanacaksın" denilmesi, şiddetlendirmek değil hafifletmek oluyor. Şu halde «تَرَى» ile «تَحْسَبُ» bu güne, «وَهِيَ تَمُرُّ» o güne ait olmak ihtimali kalır. Yani "bu gün hal-i hazırda dağları görürsün camid hareketsiz sanırsın, halbuki, onlar kıyamet günü bulut geçer gibi geçeceklerdir" demek olur. Bu surette ise «تَحْسَبُهَا» fazla kalır «وَتَرَى الْجِبَالَ جَامِدًا» denilmesi daha uygun olurdu.

Bunun için müteahhirin'den bazıları «وَهِيَ تَمُرُّ» fiilinin de şimdiki zamana ait olması gerekeceğine hükmederek bununla yeryüzünün hareketini ispata çalışmışlardır. Buna göre mânâ şöyle olmaktadır: Sen bu gün dağları görür hareketsiz sanırsın, halbuki onlar hergün bulut geçer gibi geçerler. Bu esas itibariyle güzel bir mânâdır. Ancak bu geçiş yeryüzünün her gün güneş etrafındaki dönüşü olarak yorumlanınca kıyamet halleri arasında bunun ne sebeple zikredildiği anlaşılamıyor. Bir de bütün bu görüşlerde yalnız ثَابِتَةٌ "yerinde durur" demek oluyor. Ve bunun yürümekle karşılığı anlaşılsa da, bulut ile olan

(1) Tirmizî, Tefsiru Sureti 39/6-7.

karşılığındaki zevk kaybedilmiş oluyor.

Bizim görüşümüze göre bu âyet, şimdiki halin her an oluş ve yok oluşunu göstererek kıyamet ve yeniden dirilmeyi düşündürmek için bir nevi delil göstermek üzere ifade edilmiştir. **وَهِيَ تَمْرُ مَرِّ السَّحَابِ** Dağların aslında gezici gazlardan meydana gelmiş olup zerrelere bulut buharlaşır gibi olmak ve yok olmak, kimyasal değişim ile her an yeni yaratılışın devam edip durduğunu ve bu suretle yoğunluklarının da bir tek hacimde sabit kalmayıp her an değişmek ve yeniden meydana gelmek üzere bulunduğunu ve bu sebepten âlemin en sabit görülen şeylerinin bile böyle her an değişme ile bir kıyamete doğru gittiğini ve şu halde günün birinde bir üfürme ile o koca dağların yerinden bütün yoğunluklarıyla yürütülüp yeryüzünün başka bir yeryüzüne değiştirilebileceğini anlatıyor. Hem bu gidişin nizamsız bir değişiklik ile sadece bir tahrip için değil, bulutun rahmete gidişi gibi hikmet ve intizam ile daha yüksek bir hayata geçirmek için olduğuna işaret de ediyor. Bu işareti özellikle açıklamak için buyruluyor ki: **صَنَعَ اللَّهُ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ** Her şeyi itkan eden, yani ilim ve hikmeti ile her şeyi yerli yerinde sağlam ve muntazam yapan Allah'ın sanatıdır! **أَنْتَ مَنْ جَاءَ** Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır. **وَهُمْ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا** Her kim bir iyilikle gelirse ona ondan daha hayırlısı var, **وَهُمْ هَمَّ** hem onlar o iyilikle gelenler **مِنْ قَرْعٍ يَوْمَئِذٍ** o günkü bir feza'dan, yani o üfürülme günü veya tekrar dirilme günü dehşetli bir korkudan **وَمَنْ جَاءَ** emin kalırlar **أَمِنُونَ** yüzü **يُكَبِّتُ وَجُوهَهُمْ فِي النَّارِ** her kim de bir seyyie ile, kötü amel ile gelirse **بِالسَّيِّئَةِ** koyun ateşte sürtülür. **هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ** Başka değil, ancak yaptığınız amellerin cezası ile karşılanacaksınız.

Bu açıklamadan sonra, sonuç olarak Resulullah (s.a.v)a şöyle söylemesi emrolunuyor:

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَ هَاوِلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١١﴾ وَأَنْ أَلْقُوا الْقُرْآنَ فَمِنْ أَيْنَ هَذَا فَاِنَّمَا يَهْدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٢﴾

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرِكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩١﴾

Meâl-i Şerifi

91- (De ki): "Ben ancak her şeyin sahibi olan ve burayı kutlu kılan bu şehrin (Mekke'nin) Rabbine kulluk etmekle emrolundum. Yine bana müslümanlardan olmam emredildi."

92- "Ve Kur'ân'ı okumam emredildi." Artık kim doğru yola gelirse, yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa ona de ki: "Ben sadece uyarıcılardanım."

93- Ve şöyle de: Hamd, Allah'a mahsustur. O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir.

"Kim *"Bu belde"* yani Mekke. *"مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ..."* *"من المسلمین"* Allah'a yüzünü iyilik yapan biri olarak çevirirse" (Bakara, 2/112) âyetine göre Allah'ın birliğine teslim olan ve yaptığını Allah için yapan halis müslümanlardan *وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرِكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا* ve de ki: Hamdolsun Allah'a, o size âyetlerini gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız. Yani Kur'ân'da kudret delillerinden İslâm'a vaad ettiği olağanüstü yardım ve başarıları ileride fiilen gösterecek. Şimdi tanımak istemediğiniz o hakikatleri o vakit tanıyacaksınız. *إِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ* "Şüphesiz ki bu Kur'ân, sana hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından verilmektedir" (Neml, 27/6), *إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ* "Rabbin şüphesiz onlar arasında hükmünü verecektir." (Neml, 27/78), *سِيرِكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا* "O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız." âyetleri müminlere hidayet ve müjde için indirildiği, başında bildirilen bu sûrenin ruhu yerinde olan teminat âyetleridir.

Bu sûrenin indirildiği Mekke'de peygamber'in ne kadar yalnız, İslâm'ın ne kadar garip olduğu düşünülür de öyle bir zamanda böyle bir sûre ve özellikle bu kesin âyetlerle gelecek hakkında vaad ve teminatın kuvveti ve büyüklüğü ve gerçekte hicretten sonra İslâm tarihinin açtığı kudret ve saltanatın genişliği ve önemi düşünülürse bu sûrenin ve bu âyetlerin, bu yüksek haber ve teminatın ne kadar büyük mucizeleri içinde bulundurduğu ortaya çıkar. Ve gerçekten bu Kur'ân'ın, her şeye hakim, her şeyi bilen yüce Allah tarafından geldiği bütün açıklığı ile anlaşılır.

Tarihi araştıranlar "Bedir" den başlayıp Hz. Ömer devrinden, Fatih, Yavuz

ve Kanuni Süleyman devirlerine kadar yüce Allah'ın قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا "Hamd olsun Allah'a! O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız" buyurduğu üzere, âyetlerini nasıl gösterdiğini hiç şüphesiz görür, hamd ederler. Selim ve Süleyman saltanatlarının, Davud ve Süleyman saltanatları gibi الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ "Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun" (Neml, 27/15) şükranesiyle doğması da bu sûredeki müjdelerin neticelerinden olduğunda şüphe yoktur.

Şunu da unutmayalım ki, Çanakkale, Sakarya, İnönü zaferleri, İzmir'in düşman işgalinden kurtarılması, Avrupalıların İstanbul'dan çıkarılmaları hamdolsun yüce Allah'ın zamanımızda gösterip tanıttığı İslâmî âyetlerdendir. Bu kâvaşlarda Türkiye müslümanları öyle bir sıkıntı ve ilhas ile Allah Teâlâ'ya sığınarak çalışmışlardı ki أَمْ مَنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرُّ إِذَا دَعَا وَتَكْشِفُ السُّوءَ "Onlar mı hayırlı, yoksa kendine yalvardığı zaman bunalmışa karşılık veren ve başındaki sıkıntıyı gideren...mi?" (Neml, 27/62) âyeti aynen ortaya çıkmıştı. Fakat bütün bunların meydana gelişinden sonra إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَوْ مَدْبِرِينَ "Bil ki sen, ölüleri işittiremezsin, arkasını dönüp kaçmakta olan sağırlara da daveti duyuramazsın." (Neml, 27/80) buyurulduğu üzere duymak istemeyen kalpsizler, sağırlar, körler, İslâm'ın artık bütün vaadleri olmuş bitmiş, gelecek için görevi kalmamış olduğunu iddia ederek müslümanlığı körletmek, Allah'ı unutup şirk yollarına gitmek istiyorlar. Böyle nankörlükler yapılacağını bildiği için yüce Allah da وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ "Rabbin neler yapacağınızdan da habersiz değildir." buyuruyor. Sûrenin başında da هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ "Müminler için hidayet rehberi ve müjdedir" (27/2), الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ "Ki onlar, namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak iman ederler" (27/3), إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زِينَتًا لَّهُمْ أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخِسُونَ "Şüphesiz biz, ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik de o yüzden bocalar dururlar; işte bunlar kendileri için oldukça ağır bir azab bulunan kimselerdir, ahirette en çok ziyana uğrayacaklar da onlardır." (27/4-5) buyurulmuştu.

Yani müminlere, sonsuz geleceği olan ahiret vaad edilip müjdelenirken, ahirete imanı olmayanların, kendilerini beğenen körlüklerini ve sonundaki hüsrânlarını anlatmıştı. Dâbbetü'l-arz ve Sûr'a üfürülme âyetlerinde de bütün âlemin umumî değişimi anlatılırken, İslâm'a vaad edilen ahiretin sonsuz tahakkuku tesbit edilmiş ve مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ أَمِنُونَ "Kim iyilikle gelirse ona daha iyisi verilir. Ve onlar o gün korkudan da emin kalırlar" buyurul-

muştur. Gerçekte *الْمُيُّرُوا أَنَا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لَيْسَكُنَّ فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا* "Dinlensinler diye geceyi varattığımızı, ve (çalışınlar diye) gündüzü apaydınlık yaptığımızı görmediler mi?" (27/86) buyurulduğu üzere İslâm'ın da gecesi, gündüzü olacak, o da bu değişen âlemde bazen gecelerin sukunet avucunda dinlenecek, bazen gündüzlerin parlayan ikbalinde gözlerini açarak Hak Teâlâ'nın yüce huzurunda en yüksek hayatı yaşamak için uyanacaktır. Bu âyetin işaretine göre İslâm'ın istikbali gece değil, gündüzdür; sönük değil, parlaktır. Arasına basan gece karanlıkları, onu dinlendirip tekrar uyandırmak içindir. Bu mânâ, bilinen bir hadis-i şerif ile şöyle açıklanmıştır: *الْإِسْلَامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ*. Bu hadisteki «سَيَعُودُ» fiilini birçok kimseler *سَيَصِيرُ* mânâsına nakıs fiil kabul ederek: "İslâm garib olarak başladı (veya zuhûr etti), yine başladığı gibi garib olacak."⁽¹⁾ diye yalnız korkutma şeklinde anlamış, bundan ise hep ümitsizlik, yayılmıştır. Halbuki, Kâmus'ta gösterildiği üzere *عَادَ* "âde" fiili *يُعِيدُ*, *يُبْدِي* de olduğu gibi dönüp yeniden başlamak mânâsına da gelir.

Bu hadiste de böyledir. Yani "İslâm garib olarak başladı (veya ortaya çıktı) ileride yine başladığı gibi garib olarak tekrar başlayacak (yahud yeniden doğacak) ne mutlu o gariblere" demektir. Hadisin sonundaki "fetûbâ" onun korkutmak için değil, müjdelemek için olduğunu gösterir, gerçi bunda da dönüp garib olma korkusu yok değil, fakat sönmeyip yeniden başlaması müjdesi vardır.

İşte "fetûbâ lilgurabâ" müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar "önce geçenler" gibidirler. Bundan dolayı hadis de ümitsizliği değil müjdeyi ifade eder. Ve bu, sûre-i celile âyetlerinin mânâlarından. Bu görüşten anlaşılıyor ki, bu Mekkî sûrelerin, tertipte böyle bir çok Medenî sûrelerden sonraya konulması, içindeki mevzularının daha çok geleceğe ait olduğuna dikkat çekme gibi bir hikmeti içermektedir. Ey müslüman bunları bil de, de ki: *الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ* "Hamdolsun Allah'a! O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarından habersiz değildir." Bak şimdi bu vaadi; Kasas Sûresi'nin takip etmesi ne kadar mânâlıdır:

(1) Müslim, İman, 232; Tirmizî, İman, 13; İbn Mâce, Fiten, 15; Dârimî, Rikak, 42 (Bab başlığında); Ahmed b. Hanbel, I, 184, 398; II, 177, 222, 389; IV, 73.

Kasas Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 88

Kasas Sûresi'nin hepsi Mekki'dir. Ancak bir rivayette «الَّذِينَ اتَّيْتَهُمُ الْكِتَابَ» ve bir diğer rivayette de «الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ» âyeti hicret esnasında Cuhfe'de inmiştir.

Âyetleri : İttifakla Seksen sekizdir.

Kelimeleri : Bin yüz kırk birdir.

Harfleri : Sekiz bin beş yüzdür.

Fâsılası : م , ن , ل , ر ve harfleridir.

İbnü Abbas ve Câbir b. Zeyd'den rivayet edildiği üzere "Şuarâ Sûresi indirilmiş, sonra Neml, daha sonra da Kasas."⁽¹⁾ Demek ki bu üç sûre, indirilmelerindeki sıra üzeredir. Allah Teâlâ Şuarâ Sûresi'nde Firavun'un Musa'ya «الْمُتْرِكُ» (Firavun) dedi ki: «فِينَا وَلَيْدًا وَلَكِبْتُمْ فِينَا مِنْ عُمْرِكَ سِنِينَ وَقَعَلْتَ فَعَلْتِكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ» Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını

(1) Alûsî, Rûhü'l-Meânî, XX, 42.

aramızda geçirmedin mi? Sonunda o yaptığın işi de yaptın. Sen nankörün birisin." sözünü Musa (a.s.)'nin da فَقَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ "Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabhim bana hikmet bahsetti ve beni peygamberlerden kıldı. O nimet diye başıma kaktığın ise, İsrail oğullarını kendine kul, köle etmendir." (Şuarâ, 26/18,19 21,22) dediğini anlatmış, sonra da Neml Sûresi'nde Musa (a.s.)'nin ailesine ... اِنِّي اُنْسْتُ نَارًا "gerçekten ben bir ateş gördüm..." (Neml, 27/7) sözünü nakletmişti ki bu, o kaçıştan sonra meydana gelmiş ve o sûrelerde topluca anlatılmıştı. Burada da o topluca anlatım uzunca ve genişçe anlatılarak büyük bir tarihî özet yapılacak ve bu şekilde Şuarâ Sûresi'nin sonunda söz verilen inkılab, Neml Sûresi'nde misalleri ve detayları ile açıklandığı gibi, Neml'in sonundaki سِيرَتَكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا "O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız." vaadinin örneği de bu Kasas Sûresi ile açıklanacaktır. وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ * وَتَمَكِّنُ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَتُرَىٰ فِرْعَوْنَ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ * وَتَمَكِّنُ لَهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ "Biz ise istiyorduk ki, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, onlara (ötekilerin) yerini alduralım. Ve o yerde onları hakim kılalım, Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan çekinmekte oldukları şeyi gösterelim" (Kasas, 28/5-6) âyeti bu açıklamanın giriş noktasıdır. Gerçekte zayıfların kuvvetlileri devirmesi bir tabiat işi değil, fiilen Allah Teâlâ'nın kudret delillerindendir. İşte Kasas Sûresi, bu alınacak dersi anlatan bir tarih senfonisidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 طَسَمَ ۝ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ نَتْلُو عَلَيْكَ
 مِنْ نَبَأِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝ إِنَّ فِرْعَوْنَ
 عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً
 مِنْهُمْ يَذِخُّ أبنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ
 ۝ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ
 وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۝ وَتَمَكِّنُ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ
 ❶ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفَتْ عَلَيْهِ
 فَالْقِيَهُ فِي يَمِيمٍ وَلَا تَخَافِ وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ
 مِنَ الْمُرْسَلِينَ ❷ فَالْنَقْطَةُ الِ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا
 وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ❸ وَقَالَتْ
 أُمُّرَاتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتْ عَيْنِي لِوَلَدٍ لَّا تَقُولُوه عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا
 أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ❹ وَأَصْبَحَ قُودًا لِّمُوسَىٰ
 فَارِغًا إِن كَادَتْ لَتُبْدِيَ بِهِ لَوْ لَّا أَنْ رَبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ
 مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ❺ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن
 جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ❻ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ
 فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ
 ❼ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلَنَعْلَمَ أَنَّ
 وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ❽

Meâl-i Şerifi

1- Tâ, Sîn, Mîm.

2- Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.

3- İman edecek bir kavim için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir

kısmını sana dosdoğru okuyacağız.

4- Çünkü Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını parça parça etmişti. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Belli ki o bozgunculardandı.

5- Biz ise istiyorduk ki, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, onlara (ötekilerin) yerini alduralım.

6- Ve o yerde onları hakim kılalım, Firavun ile Hâmân ve ordularına, onlardan çekilmekte oldukları şeyi gösterelim.

7- O esnada Musa'nın anasına "Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden kaygılandığında onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye bildirdik.

8- Nihayet Firavun ailesi onu yitik olarak aldı. Çünkü o, sonunda kendilleri için bir düşman ve bir tase olacaktı. Şüphesiz Firavun ile Hâmân ve askerleri yanılıyorlardı.

9- Firavun'un karısı (sepetin içinden çocuk çıkınca kocasına), "İkimizin de gözü aydın! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur, ya da onu evlad ediniriz" dedi. Halbuki onlar işin sonunu sezemiyorlardı.

10- Musa'nın anasının yüreği (tasadan) bomboş kalıverdi. Eğer biz, (vaadimize) inananlardan olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi meydana çıkaracaktı.

11- Annesi Musa'nın ablasına, "Onun izini takip et" dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi.

12- Biz (annesine geri vermezden) daha önce, onun süt analarının sütünü kabulüne müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası, "Size, onun bakımını sizin namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi?" dedi.

13- Böylelikle biz onu, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın vaa-dinin gerçek olduğunu bilsin, diye anasına geri verdik. Fakat yine de pek çoğu (bunu) bilmezler.

الْكِتَابِ الْمُبِينِ İfadesi güzel, parlak kitap, açıkça ortaya koyup açıklayan kitap ki, kastedilen Kur'ân'dır. Levh-i Mahfûz, diyenler de vardır. تِلَاوَةً Tilavetle okuyacağız.

TİLAVET: Takip etmek, arkasına düşmektir. Râgıb'ın açıklamasına göre özellikle Allah Teâlâ'nın indirilmiş kitaplarını ya okumak veya içindeki emir ve yasağı, teşvik ve sakındırmayı dikkatle takip etmektir.⁽¹⁾ Demek ki tilavet oku-

(1) Ragıb el-İsfahânî, a.g.e., 75.

maktan bir yönden daha özeldir. Burada ise Cebrail aracılığı ile okumak ve indirmekten mecazdır. **طَائِفَةٌ مِنْهُمْ** Onlardan bir zümreyi ki, İsrailoğullarıdır. Deniliyor ki, kahinin birisi Fıravun'a şöyle demiş: İsmail oğullarında bir çocuk doğacak, senin devletin onun eliyle gidecek. **أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْفٰسِدِیْنَ** Çünkü o cidden bozgunculardandı. Bir maksadı için yeryüzünü bozguna uğratmaktan çekinmezdi.

Onun için bu kadar günahsız çocukları, peygamberlerin çocuklarını kesiyor, kızları erkeksiz bırakarak dilediği gibi kullanmak istiyor. ... **وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ** "*Fıravun ve Hâmân'a gösterelim*" yani korktukları şeyi başlarına getirelim, İsrail oğulları sebebiyle devletlerinin sona ermesini, kendilerinin yok olmasını görsünler. Hâmân, Fıravun'un veziridir. **وَتَجْعَلُھُمْ اٰیۡمَةً** Hem onları önderler yapalım, yani din ve dünyada öncül kendilerine uyulur imamlar. **وَتَجْعَلُھُمُ الْوَارِثِیْنَ** Hem de onları o varisler yapalım, yani **وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِیْنَ كَانُوْا یُسْتَضَعُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ** *وَمَغَارِبِهَا الَّتِیْ بَارَكْنَا فِیْهَا وَتَمَّتْ کَلِمَتُ رَبِّکَ الْحُسْنٰی عَلٰی بَنِیْ اِسْرٰٓئِیْلَ بِمَا صَبَرُوْا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ یَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا کَانُوْا یَعْرِشُوْنَ* "*Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına, batı taraflarına mirasçı kıldık. Rabbinin İsrail oğullarına verdiği güzel söz, sabırlarına karşılık yerine geldi. Fıravun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helak ettik*" (A'râf, 7/137) âyetinde açıklanan varisler.

وَاَوْحٰتَا اِلٰی اُمِّ مُوْسٰی "*Musa'nın annesine vahyettik...*" Bu vahyin peygamberlik vahyi değil, ilham veya rüya demek olduğunu söylüyorlar. Demek ki ilham, kelâmcıların dediği gibi genel için ilim sebeplerinden olmamakla beraber, sahibi için ameli gerektirecek bir kuvvet olabilir. Bundan dolayı burada **اِنَّا رَاٰدُوْهُ الْیَکْ** *وَجَاعَلُوْهُ مِنَ الرُّسُلِیْنَ* "*Çünkü biz sana onu geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız.*" ilâhî vaadi tahkik sigası ile kesinlik de ifade etmektedir. Hem bir annenin yavrusunu emzirmek doğal duygusu kadar kuvvetli bir kesinlik. Şu halde peygamberin peygamberliği değilse de velilerin kerameti çeşidinden olduğunda şüphe yoktur. Anlaşıyor ki bu ilham, Musa doğduktan sonra olmuş ve biraz emzirilmiş, bu emzirme müddeti üç ay denilmiştir. **خَاطِیْنِ** Nil, **فِی الْیَمِّ** "hatâ"dan değil "hatîe" dendir. Çünkü kelime "hatâ"dan olsaydı "muhtîin" denilirdi. Bu âyet **لِیَكُوْنَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَرَمًا** "*Kendilerine bir düşman ve bir tasa olması için*" hikmetinin sebebini açıklamaktır. Yani cani oldukları için Allah tarafından o şekilde imtihan olacaklardı. Yoksa caniler onu bırakmazlardı. **وَاصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰی** *فَارِعًا* Musa'nın anasının da kalbi yani gönlü bomboş sabahı etti. Bunun açıkça ifadesi, ne olup bittiğinden hiçbir haber almayarak şaşkınlık ve tasadan

gönlüne hiçbir şey girmiyor, akli sifıra inmiş bir halde, demektir. **انْكَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ** Az daha onu meydana çıkaracaktı, telaş ve acele ile haber alacağım diye, yaptığını sezdirecek Musa'yı ele verecekti. **وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ** Onun, yani Musa'nın kız kardeşine **فَصَبِرْ** kardeşinin izini takip et, ne olduğundan bir haber al, demişti.

Türkçede müzekker ve müennes zamiri ayrılmadığından Türkçede "kızkardeşine" denilince annesinin kız kardeşine denilmiş gibi anlaşıyor. Halbuki **لَأُخْتِهَا** değil **لَأُخْتِهِ** dir. Şu halde görünen **لِيَنْتَهَا** "kendi kızına" denilmesi iken "Musa'nın kızkardeşi" denilmesi şefkatin özellikle vurgulanması bakımından daha belîğ olmuştur. Yani kendi kızı olduğu için değil. Musa'nın kızkardeşi olduğu için takibini istemişti. **وَهُمْ** onlar, yani Firavun ailesi, **لَا يَشْعُرُونَ** farkında değillerdi, gözettiğinin veya kızkardeşi olduğunun farkına varmıyorlardı.

وَلَمَّا بَلَغَ

أَشَدَّهُ وَأَسْتَوَىٰ أَيْتَنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

﴿٧﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا

رَجُلَيْنِ يَقْتُلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ

الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ

عَلَيْهِ قَالَهُ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿٨﴾

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ

الرَّحِيمُ ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا

لِلْمُجْرِمِينَ ﴿١٠﴾ فَاصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي

اٰتَيْنٰهُ بِالْاٰمَنِ سَتَضَرْجُهُ قَالَ لَهُ مُوسٰى اِنَّكَ لَغَوٰى
 مُّبِيْنٌ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا اٰزَارَادَاۤ اَنْ يَّبْطِشَ بِالَّذِى هُوَ عَدُوْلُهُمَا
 قَالَ يَا مُوسٰى اَرِىْدُ اَنْ تَقْتُلْنِىْ كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاٰمَنِ اِنْ اَرِىْدُ
 اِلَّا اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا فِى الْاَرْضِ وَمَا اَرِىْدُ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ
 ﴿١٥﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا مُوسٰى اِنَّ الْمَلٰٓئِ
 كَةَ يَأْمُرُوْنَ بِكَ لِیَقْتُلُوْكَ فَاَخْرِجْ اِنِّیْ لَكَ مِنَ النَّاسِ صٰحِيْبٌ ﴿١٦﴾
 فَخَرَجَ مِنْهَا خَافًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِیْ مِنَ الْقَوْمِ الظَّٰلِمِيْنَ ﴿١٧﴾

Meâl-i Şerifi

14- Musa yiğitlik çağına girip olgunlaşınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükafatlandırırız.

15- Musa, halkının habersiz olduğu bir sırarla şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbirleriyle döğüşür buldu. Kendi tarafı olan, düşmana karşı ondan yardım diledi. Musa da ötekine bir yumruk indirip onun ölümüne sebep oldu. "Bu, şeytan işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşmandır" dedi.

16- Musa, "Rabbim! Doğrusu kendimi ziyana uğrattım. Beni bağışla!" dedi; Allah da, onu bağışladı. Çünkü, çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olan ancak O'dur.

17- Musa, "Rabbim! Bana lutfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara asla arka olmayacağım" dedi.

18- Şehirde korku içinde, (etrafı) gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse feryad ederek yine ondan imdat istiyor. Musa ona dedi ki: "Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın!"

19- Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: "Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyor-sun? Demek arabuluculardan olmak istemiyor da, bu yerde ille yaman bir

﴿١٧﴾ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلِينَ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿١٨﴾

Meâl-i Şerifi

22- Medyen'e doğru yöneldiğinde: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir." dedi.

23- Musa, Medyen suyuna varınca, orada (hayvanlarını) sulayan bir çok insan buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını suyun olduğu yerden) geri çeken iki kadın gördü. Onlara "Derdiniz nedir?" dedi. Şöyle cevap verdiler: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır. "

24- Bunun üzerine Musa, onların davarlarını suladı. Sonra gölgeye çekildi ve "Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım " dedi.

25- Derken, o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi. "Babam, dedi, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor." Musa, ona (Hz. Şuayb'a) gelip başından geçeni anlatınca o, "korkma, o zalim kavimden kurtuldun " dedi.

26- (Şuayb'ın) iki kızından biri: "Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, bu güçlü ve güvenilir adamdır" dedi.

27- (Şuayb) Dedi ki: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımдан birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan artık o kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden bulacaksın."

28- Musa şöyle cevap verdi: "Bu seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım demek ki, bana karşı husumet yok. Söylediklerimize Allah vekildir."

مَدْيَن "Medyen", yukarda geçtiği üzere Şuayb (a.s)'ın memleketidir.

حَتَّىٰ يَصْذَرَ الرِّعَاءُ VÜRÛD, suya gitmek, SUDÛR, sudan dönmek olduğu gibi, ISDAR da hayvanları sudan çekip götürmektir.

رِعَاءُ RIÂ': Raî'nin çoğulu, çobanlar, تَذَوَّدَانِ ZEVD: Engel olmak ve geri çekmek; yani diğerleri sularken, bu ikisi hayvanlarını sakındırıp duruyorlar. اِنِّي لَمَّا اَنْزَلْتُ اِلَيْهِ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٍ Burada iki mânâ vardır: Birisi لَم harfi, "fakir" kelimesinin

ıllanı ve ائلت fiili muzari mânâsına olmak üzere "Yarab her ne hayır indirir-
 non muhtacım" demektir. Birisi de لام harfi illet için olmak üzere "Yarabbi!
 Hakkımda hayır olmak üzere başıma getirdiğin bu kadar olaylardan dolayı
 bir fakir oldum, çok muhtacım" demektir ki, bu mânâ daha uygundur.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ

وَسَارِبًا هَلِيلَهُ أَنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا
 إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُمُ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ
 لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا آتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ
 الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ
 الْعَالَمِينَ ﴿٢٤﴾ وَأَنْزَلَ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاها تُهْتَزُّ كَانَهَا جَانًا وَلَىٰ
 مُذِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَى أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٢٥﴾
 أَسْلَكَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخَرُّجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُم إِلَيْكَ
 جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ
 وَمَلَائِكَتِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قُلْتُ مِنْهُمْ
 نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٢٧﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْضَحُ مِنِّي
 لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٢٨﴾
 قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ

إِلَيْكُمْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمْ وَالْغَالِبُونَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا
 جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرٍ
 وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ
 بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
 الظَّالِمُونَ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ
 غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ
 إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٨﴾ وَأَسِيْرٌ كَبَرُهُ
 وَجُودُهُ فِي الْأَرْضِ غَيْرِ الْحَيِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمُ الْبَائِسُونَ لَا يُرْجَعُونَ ﴿٢٩﴾
 فَآخَذْنَاهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
 الظَّالِمِينَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ
 لَا يُنصَرُونَ ﴿٣١﴾ وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ
 هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٣٢﴾

Meâl-i Şerifi

29- Artık Musa süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine: "Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber, yahut ısınmanız için o ateşten bir parça getiririm"

dedi.

30- Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: "Ey Musa! Bil ki ben, bütün Alemlerin Rabbi olan Allah'ım."

31- Ve "Asânı at!" denildi. Musa (attığı) asâyı yılan gibi debrenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın." (buyuruldu.)

32- "Elini koynuna sok, kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır." (diye seslenildi)

33- Musa dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum."

34- "Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum."

35- Allah buyurdu: "Seni kardeşinle destekliyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, âyetlerimiz sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ve size tabi olanlar üstün geleceksiniz."

36- Musa onlara apaçık âyetlerimizi getirince, "Bu, olsa olsa uydurulmuş bir sihirdir. Biz önceki atalarımızdan böylesini işitmemiştik" dediler.

37- Musa şöyle dedi: "Rabbim, kendi katından kimin hidayet rehberi getirdiğini ve hayırlı akibetin kime nasip olacağını en iyi bilendir. Muhakkak ki zalimler, kurtuluşa eremezler."

38 - Firavun: "Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum. Ey Hâmân, haydi benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et), bana bir kule yap ki, Musa'nın ilâhına çıkayım; ama sanıyorum, o mutlaka yalan söyleyenlerdendir." dedi.

39- O ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40- Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bir bak, zalimlerin sonu nice oldu!

41- Onları ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü onlar yardım görmeyeceklerdir.

42- Bu dünyada arkalarına lanet taktık. Onlar, kıyamet gününde de kötülenmişler arasındadır.

فَلَمَّا قُضِيَ مَوْسَى الْأَجَلَ "Musa süreyi tamamladı". İlk bakışta hangi müddeti

ödediği belli olmuyor gibi ise de düşünülünce fazlasını ödediği, yani on yıl çalışma müddetini tamamladığı ve hiçbir müddeti kalmadığı anlaşılır. Çünkü cömert olan sözünü yerine getirir, bu husustaki kaynaklar da buna işaret etmektedir. Hatta bazılarına göre on sene daha fazla kaldığı rivayet edilmiştir.

وَسَارَ بِأَهْلِهِ Ve ailesiyle yürüdü, yola çıktı, nereye gidiyordu? Bu açıklanmıyor, bazıları Mısır'a demişler ve fakat **أَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ** "*Beni hemen öldürmelerinden korkarım.*" demesi buna aykırı görünür. Bazıları da Kudüs'e demişler ki daha doğru ve daha uygun görünür. **أَنْسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا** **Tûr tarafından yani dağ yönünden bir ateş hissetti, gördü.** Dikkat edilirse bu ifade son derece basit ve açık görünmekle beraber, işaret ettiği şeylerde açıklamalara sığmayacak bir çok derinlikler vardır. Mesela "if'âl" babından veya "mufâale" babından olması mümkün olan **«أَنْسَ»** bir his ve duygu ifade etmekle birlikte, kaba bir duygunun değil, yakınlık ifade eden derin ve insanî bir ince duygunun ifadesidir. Nitekim **فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشِدًا** "*Eğer onlarda bir olgunlaşma hissedip görürseniz*" (Nisa, 4/6) âyetindeki "olgunluk görmek" de derin bir duygudur. Şüphesiz "ehasse" denilmeyip de "ânese" denilmesi, özel bir incelik taşımaktadır. Bunu ancak zevk takdir eder **«نَارًا»** kelimesindeki tenvinin belirsizliğindeki gariplik ve acaiplik de öyledir. **لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ** **Belki ondan size bir haber getiririm.** Demek ki yolda, bir haber almaya muhtaç sıkıntılı bir durumda bulunuyorlardı, bunu şu rivayetlerle açıklamışlardır:

1- Kış mevsiminde ailesiyle, malıyla çıkmış ve Şam melikinden korkarak ana yoldan başka bir yol tutmuştu, karısı hamileydi. Çölde gidiyor, yollarını bilmiyorlardı, bu yürüyüş onu soğuk karanlık bir karlı bir gecede Tûr'un sağına, batı tarafına götürmüştü.

2- Hanımına gösterdiği titizlikten geceleyin arkadaşları ile buluşur, gündüz onlardan ayrılırdı. Bir gün yolu şaşırdı, gece geldi çattı. Derken hanımının doğum sancıları tuttu. Çakmağını çaktı ateş almadı, bir de baktı uzaktan bir ateş parlıyor; işte o vakit "Durun, dedi, ben bir ateş hissettim, belki ondan size bir haber getiririm **أَوْ جَذْوَةً مِنَ النَّارِ** yahut ateşten bir parça..."

مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي Derken oraya varınca nida olunup seslenildi **فَلَمَّا آتِيَهَا نُودِيَ** **vâdinin sağ kıyısından.** Musa'ya göre sağ veya "eymen" sözünün bir diğer mânâsıyla, vâdinin en uygun kıyısındaki. **الْأَيْمَنُ فَاَلْأَيْمَنُ** "*Sağdan itibaren*" ifadesine göre, işaretle sağ demek olur. **فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ** **O mübarek buk'ada.**

BUK'A: Yanındaki araziden bir başka türlü olan arazi parçası demektir.

Mübarek olması, Allah Teâlâ'nın özellikle âyet ve nurlarının orada ortaya çıkmış olması, yani peygamberliğin ve Allah ile konuşmanın burada meydana gelmiş olması sebebiyledir. **«مِنْ شَجَرَةٍ»** Ağaçtan seslenildi. Bu ağacı bazıları Un-nab kına; bazıları semüre, deve dikenini cinsinden bir çöl ağacı; bazıları avsec, yani sincan dikenini veya Musa ağacı denilen dikenli bir ağaç; bazıları da ulleyk, yani sarmaşık veya böğürtlen diye rivayet etmişlerdir. Alûsî diyor ki: Bu günkü Tevrat'ta bahsedilen de Ulleyka'dır.⁽¹⁾ Bu **«مِنْ الشَّجَرَةِ»** ibaresi **«مِنْ شَاطِئِ»** den bedel-i istimaldir. Ağaç seslendi değil, ağaçtan seslenildi **«أَنْ»** şöyle diye:⁽²⁾

يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Ya Musa! Hakikat ben'im, ben âlemlerin Rabbi Allah. Tâhâ Sûresi'nde **يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكَ** "Ey Musa muhakkak ben, senin Rabbinim" (Tâhâ, 19/12) diye seslenildi, Neml Sûresi'nde de **أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ** "Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır! Âlemlerin Rabbi olan Allah, eksiklerden münezzehtir!" (Neml, 27/8) diye seslenildi, diye geçmişti. İmam Fahreddin Razî bu farkların sebebini anlatmak için der ki: "Bunların arasında zıtlık yoktur. Allah Teâlâ hepsini anlatmış, fakat her sûrede o seslenmenin bir kısmını nakletmiştir."⁽³⁾ Kâdî ve Ebu's-Suûd da "Fark yalnız sözdendir, asıl kastedilen mânâda farklılık ve zıtlık yoktur"⁽⁴⁾ demişler; bu ise Kur'ân yalnız mânâyı hikaye etmiş demek olacağından "nidâ" (seslenme)nin bir söz ve ses değil, yalnız bir mânâdan ibaret olduğunu zannetti-rebileceği gibi, kıssanın üç sûrede tekrar edilmesinin sebebini de açıklamıyor. Halbuki her birinde kıssa, sadece bir tekrardan ibaret olmayıp diğerlerinde söylenmeyen bir yönüyle açıklanmış olduğundan Razi'nin dediği gibi "nida" (seslenme)nin içinde bulundurduğu ifade de budur.⁽⁵⁾ Hepsinin ortaya çıkardığı gerçek Musa (a.s)'nın bir sözü, söz olarak işitilmiş olmasıdır.

Burada Mûtezile demişlerdir ki **«مِنْ الشَّجَرَةِ»** açıkça gösteriyor ki, Musa (a.s) seslenmeyi ağaçtan işitmiştir. Ve bu seslenme ile konuşan da Allah Teâlâdır. Halbuki, yüce Allah bir cisimde olmaktan münezzehtir. Demek ki, yüce Allah'ın konuşması, ancak bir cisimde söz yaratmaktır. Buna karşı kelâm sıfatının ezelî olduğunu kabul eden Ebu Mansur Matürîdî ve Maverâünnehir Türk âlimleri derler ki: "Allah Teâlâ'nın zatı ile ezelî olan kelâm-ı kadîm, işitilmez, işitilen ancak ses ve harflerdir. Ve işte ağaçta yaratılan ve ondan işitilen, odur.

(1) Alûsî, a.g.e., XX, 73.

(2) Yani **«أَنْ»** müfessiredir. (Müellif)

(3) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIV, 245.

(4) Ebu's-Suud, a.g.e., VII, 12; Haşiyetü Şchzâde ale'l-Beydâvî, III, 512.

(5) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIV, 245.

İbnu'l-Hasen-i Eş'arî de demiştir ki: "Cisim ve araz olmayan zatının görülmesi mümkün olduğu gibi, harf ve ses olmayan ilâhî kelâmının da işitilmesi mümkündür." İmam Gazali de, bunu desteklemiştir. Sofiyye'den bazıları da demiştir ki; ses ile söylenen sözü işitti ve bu, yüce Allah'ın hikmeti gereğince, dilediği şekillerden birinde görünmesinden sonra oldu. Öyle ki, her türlü mekan, zaman ve eksikliklerden beri olan Allah Teâlâ görünmesine rağmen, yine kendi zatî hali üzere, hatta bu kayıttan bile uzak olarak bakî ve ebedî idi. Sahih hadiste rivayet edildiğine göre, Allah Teâlâ, kıyamet gününde kullarına bir surette görünecek, ben Rabbinizim, diyecek de tanımayacaklar, sonra diğer bir surette görünecek o zaman tanıyacaklar.⁽¹⁾ Eğer o zaman böyle görünse idi, daha sonra mikatta اَرِنِي اَنْظُرْ اِلَيْكَ "Bana (kendini) göster, göreyim" (A'râf, 7/143) dileğine ihtiyaç duymaz veya لَنْ تَرَانِي "Sen beni asla göremezsın" (A'râf, 7/143) kelâmı ile karşılanmaz veya فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا "Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü" (A'râf, 7/143) tecellisi daha o zaman olmuş olurdu.

Hasan-ı Basrî Hazretleri, Musa (a.s)'ya vahiy seslenmesi ile seslenildi فَاسْتَمِعْ "Vahyedilene kulak ver" (Tâhâ, 20/13) âyeti buna delildir, demiş; âlimlerin çoğunluğu buna razı olmamış. Allah Teâlâ ona vasıtasız söz söyledi, buna delil, وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا "Ve Allah, Musa ile gerçekten konuştu" (Nisâ, 4/164) âyetidir. Zira vahiy olsaydı, peygamberler arasında "kelim"ismi, Hz. Musa'ya özellikle verilmezdi. "Festemi' limâ yuha" da vahiy ile değil, açık söz ile söylenmiştir, demişlerdir. Fakat burada وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ صَالِحٍ "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, Hakim'dir." (Şûrâ, 42/51) âyetini unutmamak gerekir. Çünkü diğer müfessirler de Musa'ya olan konuşmanın "illa vahyen" kısmında dahil olduğunu söylemişlerdir. Şu halde Hasan-ı Basrî Hazretlerinin maksadının bu olması gerekir. Çünkü bu âyette vahiy, elçi göndermek suretiyle vahye karşılık söylendiğinden vasıtasız vahiy demektir. Bu da yalnız mânânın kalbe verilmesiyle olabileceği gibi, lafzın verilmesiye de olabilir ve Musa'ya da böyle olmuştur. اَنْ يَا مُوسَى وَأَنْ اَلْقِ عَصَاكَ "Üzerine atfolundu, yani bir de şöyle seslenildi: Bırak o asânı. فَلَمَّا رَأَاهَا "Bu gibi "fâ"lara "fasîha" denilir, hal delaletiyle hazf olunmuş cümleleri haber verir ki: "Bunun üzerine bıraktı, bırakınca sanki bir yılan imiş gibi oynamaya başladı, öyle oynuyor görünce" demektir.

(1) Müslim, İman, 299; Ahmed b. Hanbel, II, 534.

يَا مُوسَى اقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ "Ey Musa! Yaklaş, korkma. Çünkü sen gönderilen peygamberlerdensin." Bu cümlede bir "kavl" takdir edilmiştir. Yani böyle denildi. Çünkü Neml Sûresi'nde geçtiği üzere لَا يَخَافُ لَدَيْ الْمُرْسَلُونَ "(Korkma) çünkü benim huzurunda peygamberler korkmaz" (Neml, 27/10) buyurulmuştur. Ceyb aslında gömleğin, cübbenin baş tarafındaki açıklığa denir ki, koyun dediğimiz yaka açığıdır. Bildiğimiz ceb için kullanılması daha sonra olmuştur. **Korkudan açılan kollarını kendine çek.** Cenah'tan kasdedilen iki koldur. Bu emir, iki mânâ'ya işaret eder: Birincisi, bu yerde muhabbet ve sevgiden korkup kaçma da kollarını kavuşturup emre hazır ol. İkincisi; herhangi bir korku durumundan da kaçma, etrafını derle topla, cesaret göster demektir. **İşte bu ikisi,** asâ ile beyaz el ki, birisi korkutur, birisi aydınlatır ve teşvik eder. **Ve sizin için bir kudret ve saltanat vereceğiz.** Yani büyük bir sataşma ve galibiyet kuvveti vereceğiz de **ikinize de erişemeyecekler.** Ne el uzatabilecekler, ne de manen ve maddeten, ilim ve delil yönünden derecenize ulaşabilecekler...

Âyetlerimiz hakkı için, mucizelerimiz, bilhassa o iki mucize sayesinde siz ve size tabi olan **galip geleceksiniz.** Demek yalnız kendileri değil, kendilerine uyanlar da galip gelecekler. **Bu dediler,** yani senin âyet diye getirdiğin başka değil **uydurma bir sihir,** yani eskiden bilinmeyip yeni icad olunmuş bir sihir veya hiç aslı esası olmayıp yalnız göz boyama kabilinden olan bir sihir veya Allah'a iftira edilen bir sihir ki şimdiye kadar içimizde görülmediği gibi **biz bunu,** böyle bir sihri veya bu davayı **eski atalarımızdan da işitmedik.** Demek ki yeni muvaffakiyetler yeni âyetlerle meydana geliyor, gerçekten faydalı olan şeyleri eskiden yoktur diye reddedenler mahrum kalıyor. Onun için onların, yeni çıkmış sihir demelerine karşı **Musa da şöyle dedi: Rabbim daha iyi bilir.** **Katından hidayetle gelen kim** وَمَنْ تَكُونْ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ **ve hayırlı akıbetin kimin olacağını,** yani bu dünya yurdunun sonunda hayırlı akıbet kimin olacak, akıbetin iyisi de olur, kötüsü de nitekim; **ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ** **"Sonunda... akıbetleri pek fena oldu"** (Rûm, 30/10) buyurulmuştur. Fakat çoğunlukla **"(En güzel) akıbet, takva sahiplerinindir."** (Kasas, 28/83) gibi «لام» ile kullanıldığı zaman hayırlısı demek olur. Burada da «لَهُ» kaydıyla hayra iyiliğe işaret olunmuştur. **Muhakkak ki bu zalimler felah bulmaz,** zulüm ve haksızlık edenler murada eremez, Hakk'ın âyetlerini, delillerini uydurma sihirdir diye reddedenlerin haksız zalimler olduğunda ise şüphe yoktur.

فَإِنَّمَا Firavun ise, bak ne zalim! Cemiyetini toplayıp da **dedi ki:** **مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرِي** Ey millet, ey şu gözler dolduran topluluk, ben sizin için benden başka bir ilâh bilmiyorum. Çok iyi bilir ki, şu mahlukatı yaratan kendisi değildir, kendisini de bir yaratan vardır. Fakat uluhiyetin yalnız Allah'ın olduğunu tanımıyor. Yaratmak ve yaratıcılık kavramlarına haksızlık ediyor, hukuk ve hukuk koyuculuğu kendi koyarmış ve kendi dilediği gibi yaparmış, ne isterse o olurmuş, hükmünü ve idaresini bozacak üst bir makam ve kuvvet yokmuş gibi gösteriyor. Bu sebepten insanlar, onun idaresine boyun eğmekten başka bir şey tanımasın, hep onu sevsin, hep ondan korksun, hep ona kul olsun, ona tapsın istiyor, hem mabudluk iddia ediyor, hem de sizin için benden başka bir ilâh bilmiyorum diyor. İlk önce yoktur demiyor, bilmiyorum diye insaflı görünmek istiyor. Göklerin ve yerin Rabbi sanki gökyüzünü araştırmakla görünmesi gereken bir cisim ve bir cismi varmış gibi zannettirerek halka karşı ilim ve fen yolunda bir oyun ve tuzak yapmak üzere de diyor ki: **فَأَوْتَدِي يَا هَامَانَ** Ey Hâmân! Haydi benim için çamur üzerine bir ateş yak, tuğla pişir demeyip bu sözü kullanması, kerpiçi pişirip tuğla yapmayı ilk defa Firavun düşünmüş olduğundan bu şekilde sanatı öğretmiş olduğu söyleniyor. **فَجَعَلْ لِي صَرْحًا** Hem bana bir kule yap, gökyüzünü araştırarak bir rasat kulesi yap. **لَعَلِّي** Belki çıkar Musa'nın ilâhını öğrenmiş olurum, **وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ** ama sanıyorum, o mutlaka yalan söyleyenlerdendir. Yani âlemlerin Rabbi tarafından peygamberlik davasında yalancı olduğunu zannediyor ise de her ihtimale karşı sanki ilim ve irfan içerisinde bilfiil araştırma yaparak o yalanı meydana çıkaracak ve eğer onun ilâhını bulursa, sanki onun da hakkından gelecekmiş gibi görünmek istiyor. Bazıları bunun sadece laftan ibaret kaldığını ve öyle bir kule ile göğe çıkmanın akla ters düştüğünü söylemişlerse de, diğer taraftan böyle bir kulenin yapılıp yıkıldığını nakletmişlerdir. **وَاسْتَكْبَرُوا وَجَنُودُهُ فِي الْأَرْضِ** O ve askerleri haksız yere büyüklük taslamak istedi. Bilmiyorum demekle kalmadı. Şuarâ Sûresi'nde geçtiği üzere **لَئِنْ اتَّخَذَتِ الْهَاءُ غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنْ الْمَسْجُونِينَ** "Benden başkasını tanrı edinirsen, andolsun ki seni zindana kapatılmışlardan ederim" (26/19) dedi. Nâziât Sûresi'nde de geleceği üzere etra'ındakileri toplayıp **أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى** "Ben sizin en yüce rabbinizim" (79/24) diye bağırdı. **فَأَخَذْنَا وَجَنُودَهُ** Ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar. **فَانْظُرْ** Biz de onu ve ordularını yakalayıp da **فَتَبَدَّلْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ** denize atıverdik. **وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً** Şimdi bir bak zalimlerin sonu nice oldu! **كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ** Biz onları öyle öncüller, öyle başkumandanlar yaptık ki **يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ** ateşe çağırırlar, cehenneme götürecek iş ve hareketlere davet ederler **وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ لَا**

hem bu dünyada arkalarına bir lanet taktık. Allah'ın, meleklerin ve insanların lanetlerini hem de kıyamet günü onlar, o çirkin, o nefret edilmiş ve o kovulmuşlardandır. Çünkü tekebbür yalnız Allah Teâlâ'nın hakkıdır. Bir kudsî hadiste "Kibriya benim ridam, azamet izarımdır; her kim bunlardan birisinde benimle çekişirse, ben onu ateşe koyarım"⁽¹⁾ buyurulmuştur. Onun için, ondan başkasının kibirlenmesi, haksız ve boş yere kibirlenmedir.

Gelelim kıssadan hisseye:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ

مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ بِصَافِرِ اللَّيْلِ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤١﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا
إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٢﴾ وَلَكِنَّا أَنْشَأْنَا
قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًّا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا
عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٣﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحِمَهُ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مِمَّا يَتَّبِعُهُمْ
يَذِيرُ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ
مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا
رَسُولًا فَتَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا آوْتِي مِثْلَ مَا آوْتِي مُوسَىٰ وَلَمْ يُكْفُرُوا

(1) Ahmed b. Hanbel, II, 248.

بِمَا أُوتِيَ مُوسَى مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ
 كَافِرُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَى مِنْهُمَا لِيَتَّبِعَهُ
 إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٤﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ
 أَهْوَاءَهُمْ وَمِنْ أَضْلٍ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
 لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٤٥﴾

Meâl-i Şerifi

43- Andolsun ki biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya olur ki düşünür, öğüt alırlar diye, insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) vermişizdir.

44- (Resulüm!) Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada sen batı yönünde bulunmuyordun ve (o hadiseyi) görenlerden değildin.

45- Bilakis biz (o zamandan senin zamanına kadar) nice nesiller var ettik de, onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen onlara âyetlerimizi okuyarak, Medyen halkı arasında bulunanlardan da değildin; aksine biz (başka) peygamber göndermiştik.

46- (Musa'ya) seslendiğimiz zaman da, Tûr'un yanında değildin. Bilakis senden önce kendilerine uyarıcı (peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik), ola ki onlar düşünüp öğüt alırlar.

47- Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de, âyetlerine uysak ve müminlerden olsaydık" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik).

48- Fakat onlara tarafımızdan o hak (peygamber) gelince, "Musa'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilmeli değil miydi?" dediler. Peki daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi? "Birbirini destekleyen iki sihir" demişler ve şunu söylemişlerdi: "Doğrusu biz hiçbirine inan-

ı uyuyoruz."

49- (Resulüm!) De ki: "Eğer doğru sözlüler iseniz, Allah katından bu ikilâlden (bana ve Musa'ya inen kitaplardan) daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!"

50- Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar, sırf heveslerine uymaktadırlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir? Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez.

Andolsun biz Musa'ya o kitabı, yani Tevrat'ı verdik. **وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ** İlk nesilleri yok ettikten sonra. Demek ki, Kur'ân lisanında birinci nesil Firavun'un helaki ile sona eriyor. Ve işte Tâhâ Sûresi'nde Firavun'un **قَالَتْ أَلَمْ نَكُنْ مِنَ الْآلِ الْأُولَىٰ** "Öyle ise önceki milletlerin hali ne olacak!" (Tâhâ, 20/51) sorusuna **قَالَ عَلِمْتُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَىٰ** "Musa, onlar hakkındaki bilgi, dedi, Rabbimin yanında bir kitapta bulunur. Rabbim ne yanılır, ne de unuttur" (Tâhâ, 20/52) cevabının mânâsının bu olduğu, buradan anlaşılıyor. Firavun'un yok olmasından veya Tevrat'ın indirilmesinden İslâm'ın doğuşuna kadar "Kurûn-ı vustâ (orta nesiller) oluyor. İslâm'ın doğuşu ile de ahir zaman, yani "Kurûn-ı uhra" (son nesiller) başlıyor. Demek ki, Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilmesi ile birinci nesiller kapanıp orta nesiller açıldığı gibi, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi ile orta nesillere son verilip son nesiller başlıyor. Ancak Hz. Musa'nın peygamberliğinden Firavun'un suda boğulmasına kadar olan zaman ilk nesillere dahil edildiği gibi, Hz. Muhammed'in hicretine kadar olan müddet de orta nesillere dahil edilerek İslâm tarihi Hicret'ten başlamıştır.

İşte Tevrat'ı birinci nesillerin helakinden sonra **بَصَّاتٍ لِلنَّاسِ** insanlar için apaçık deliller **وَهْدًى وَرَحْمَةً** hidayet rehberi ve rahmet olmak üzere verdik **لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ** olur ki, düşünür, öğüt alırlar, diye. Önceki nesillerin halini düşünür, ibret alırlar da Firavun ve askerleri gibi zulüm, haksızlık etmezler, ateşe girmezler, diye. Bu şekilde Tevrat'ın indiriliş hikmetini açıkladıktan sonra, Kur'ân'ın indiriliş hikmeti ile Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini anlatmak için buyuruyor ki:

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ Sen ise batı tarafında, o dağın batı yakasında Musa'nın levhaları aldığı mikat yerinde değildin. **إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ** Musa'ya o emrimizi vahyettiğimiz sırada, yani o vahiy ve Tevrat ile hüküm verip peygamberliği işini sağlamaştırdığımız zaman, Musa'nın yanında olmadığın gibi **وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ** şahidlerden de, görenlerden de değildin. O zaman o sırada hazır mev-

cutlardan da değildin. وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا Ve fakat biz nice nesiller var ettik, birinci nesillerin helakinden sonra Tevrat'ın hidayet coşkunuğu ile orta nesiller meydana geldi. فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ Onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Zamanın geçmesiyle kocadılar, şaşkınlaştılar, o neşe köreldi. O iman dinçliği, o amel kudreti kalmadı, kalpler katılaştı, din duygusu söndü, çeşit çeşit bid'atlar, ihtilaf- lar, bozmalar ile şeriat ve hükümler bozuldu, özellikle sonlarına doğru günah ve uyuşukluk çoğaldı. Bundan dolayı ilâhî hikmet gereği yeni bir ruh ile, yeni bir hukuk gerekti. Musa'nın hissettiği o ateşi yeniden duyurmak, Allah sevgisi ile yeni bir hayat istek ve arzusu vermek için yeni bir kitap, yeni bir peygamberle haberleri ve hükümleri yenilemek gerekti; bu sebeple, sana vahiy gönderip bun- ları bildirdik. Tevrat, orta nesilleri aydınlatmak için verildiği gibi, bu şekilde Kur'ân da orta nesillerin uyuşukluğuna son verip yeni nesilleri aydınlatmak için gönderildi.

Fıkıhta "ezmanın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkâr olunamaz" (*Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişmesi inkâr edilemez*) kaidesinin bir aslı demek olan bu veciz âyet, Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamber olarak gönderilmesinin bir sırrını ve hikmetini göstermekte ve Kur'ân'ın her zaman ha- kim olabilmesinin esas yönünü anlatmaktadır ki, uzun zaman geçerek eskimiş olan insan toplumunu ilâhî bir emir olan bir doğuş "son bir doğuş" ile yenilemek kanunu, bunun doğruluğunu ispat eden Hadid Sûresi'nde gelecek olan اَلْمُتَّيِّنِينَ لِلدِّينِ اَمْتَرَا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَلَسْتُ لِقُلُوبِهِمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ * اَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ "İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen gerçek için kalplerinin saygı ile yumuşaması zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap veri- lenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir. Bilin ki Allah ölümünden sonra yeryüzünü canlandırıyor. Aklınız ersin diye gerçekten, size âyetleri açıkladık." (Hadîd, 57/16-17) âyetidir. "Allah Teâlâ bu ümmete muhakkak her yüz none başında dinini yenileyecek kimse gönderir."⁽¹⁾ mânâsındaki hadis-i şerif dahi asırdan asra bu âyetlerin tatbikatına teşvik edici ilâhî bir vaaddir. Bunun ilmî ve âmelî iki yönü vardır:

İlmî yönünü Kur'ân'da, âmelî yönünü de Resulullah'ın sünneti ile ümmetin yaşadığı tarih içerisinde aramalıdır. اَلْعُلَمَاءُ وَرِثَةُ الْاَنْبِيَاءِ "Âlimler peygamberlerin

(1) Ebu Davud, Hâkim ve Beyhakî Ebu Hureyre'den (r.a.) isnadı sahihtir. "et-Teysîr bi şerhi'l-Câmiu's-Sağîr" Münavî, I, 267.

varlıklardır" (1) Hadis-i Şerifinin mânâsı da bu şekilde ortaya çıkar. Fakat dini yenilemek, dinde aslı olmayan bid'at meydana getirmek, demek olmadığını unutmamalıdır. Asılsız bid'atlar, hevadır, toplumu gençleştirmeyi bozar, ihtilafa düşürür, sapıtır. Hadis-i Nebevide كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ buyurulduğu gibi "her bid'at dalalettir, her dalalet ateştedir." Bu açıklamadan anlaşılır ki, burada Peygamberin ilmindeki üstünlüğü anlatmak için getirilen bu âyette ince ve apaçık bir icaz vardır. Sebep zikredilmiş «لَكِنَّا» nail olunmasının asıl hedefi olan müsebbeb, hazfedilip sonra وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ "aksine biz başka Peygamberler göndermiştik" diye anlatılmıştır. Asıl mânâ da şudur: "Sen ne orada, ne o zamanda hazır değildin ki, onları, bilesin, fakat biz vahiy ile Peygamberlik verdik de bildin, sebebi de zaman uzamakla orta nesiller eskimiş, dinler bozulmuş olduğundan, yenilemek için yeni bir peygamberin gönderilmesi gerekmiş olmasıdır. Burada şöyle bir soru akla gelebilir. Hazır ve şahid değil ise başkalarından öğrenmiş olamaz mı? buna cevap olarak buyuruluyor ki:

Sen Medyen halkı içerisinde bulunup âyetlerimizi onlardan okuyarak öğrenmiş de değildin, burada Medyen halkı "zikri hâs, irade-i âmm" kabilindendir. Maksat hiç kimseden okuyup öğrenmedin, demektir. Bunun bu şekilde söylenmesi Musa ile mukayeseye bir işaret olması içindir. Yani Musa'nın Medyen'e gittiği ve orada, eğlendiği bilinmekte. O, orada bir talim görmüş olabilir, fakat sen öyle de değilsin. Bulunduğun yerde kimseden okuyup öğrenmediğin herkesce bilinmekle beraber, onun Medyen'e gidip eğlendiği gibi, dışarda kalıp ders almadığın da bilinmektedir. وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ Fakat peygamberlik verip gönderen biz olduk. Hem o seslenmeyi, yani يَا مُوسَى اِنَّا اِلٰهُكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَأَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ... "Ey Musa, ben bil ki âlemlerin Rabbiyim! Ve asânı at". seslenmesini yaptığımız vakit de Tûr'un yanında değildin. لَتُنذِرَ قَوْمًا وَلٰكِنْ رَّحْمَةً مِنْ رَبِّكَ Fakat Rabbinden bir rahmet olarak gönderildin ki مَا آتٰهُمْ مِنْ نَّذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ gerek ki düşünürler, nasihat dinlerler, akıllarını başlarına alırlar diye.

Bu kavimden maksat Arab'dır deniliyor. Gerçi Arab'a daha önceleri Hz. İsmail gelmişti. Fakat o Musa dan önce evvelki nesillere aittir. Söz ise orta nesillerdedir. Orta nesiller zamanında onlara hiçbir peygamber gelmemiştir.

RAHMET, âlemler için rahmet, olmakla beraber, korkutmaya bunlardan

(1) Müslim, Cuma, 43; Ebu Davud, Sünnet, 5; Nesâi, İydecyn, 22; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Dârimî, Mukaddime, 16, 23; Ahmed b. Hanbel, III, 310, 371; IV, 126, 127.

başlatılması, şimdiye kadar kendilerine hiçbir korkutucu gönderilmemiş olmasından dolayı, hepsinden daha çok merhamete layık olmalarındandır. Onun için bu nokta şu âyette özellikle hatırlatılıyor. وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمْتْ أَيْدِيَهُمْ "Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde derler ki..." İşte sen bu hikmetlerle Musa'ya verilenden daha önemli bir kitap ile rahmetin ta kendisi olarak gönderildiğin halde فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا bu suretle tarafımızdan kendilerine hak, o hak olan Kur'ân geldiği zaman, ders almadılar da قَالُوا لَوْلَا أُوْتِيَ مَثَلُ مَا أُوتِيَ مُوسَى Musa'ya verilen gibisi verilse ya, dediler. Ya bundan öne Musa'ya verileni inkâr etmediler de mi? قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا İki sihir ortaya çıktı, birbirlerine yardım ediyorlar, dediler. Tevrat'ı da Kur'ân'ı da cazibesiyle insanı kandıran ve fakat aslı olmayan bir sihir saydılar. وَقَالُوا إِنَّا بِكُلِّ كَافِرُونَ Ve biz hiç birine inanmıyoruz dediler. Mekkeliler, yahudilere bir bayramlarında içlerinden bir heyet gönderdiler, onlara Peygamber efendimizden sordular, onlar da "Biz Tevrat'ta bütün vasıflarıyla buluyoruz" dediler. İşte bu heyet dönüp yahudilerin söylediklerini haber verdiği zaman, Mekke müşrikleri böyle dediler. İşte bu Kur'ân'ın fesahat ve belagatine hayran olmakla beraber hak ve gerçek olduğuna inanmayan kâfirler de öyle derler.

قُلْ فَاتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَى مِنْهُمَا De ki! Allah katından bu ikisinden, yani Tevrat ve Kur'ân'dan daha doğru, daha hidayete ulaştıran bir kitap getirin اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ eğer doğrularsanız. Bunların insan aldatmak için uydurulmuş bir sihir oldukları iddiasında doğru iseniz, daha doğrusunu getirmeniz gerekir; getirin bakalım, fakat ne mümkün. Allah tarafından Tevrat ve Kur'ân'dan daha doğru yolu gösteren bir kitap getirilebilir mi? فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ Eğer sana cevap verip uymazlarsa, daha doğrusunu getiremezlerse -ki getiremeyecekleri muhakkaktır. - artık bil ki, sırf hevalarına uyuyorlar. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ Halbuki Allah'tan hiçbir delil olmaksızın yalnız heva ve hevesine uyandan daha sapkın, daha şaşkın kim olabilir? إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ Elbette Allah zalimleri doğru yola çıkarmaz.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ

يَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ

يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّ الْحَقَّ مِنْ رَبِّنَا
إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٢﴾ أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ
بِمَا صَبَرُوا وَوَدُّوا رُؤْنَ بِالْحُسْنَىٰ السَّيِّئَةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ
﴿٥٣﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ
أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِ الْجَاهِلِينَ ﴿٥٤﴾ إِنَّكَ لَا تَهْدِي
مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٥﴾
وَقَالُوا إِنَّا نَتَّبِعُ الْهُدَىٰ مَعَكَ نَخْطِفُ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَمْ نَمُكِّنْ لَهُمْ
حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِ بِطَرَفِ مَعِيشَتِهَا
فِتْلِكَ مَسَاكِينُهُمْ لَمْ تَسْكُنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكَانُوا الْوَارِثِينَ
﴿٥٧﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آیَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ
﴿٥٨﴾ وَمَا أَوْثَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فِتْنَاعُ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا
عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ فَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥٩﴾

Meâl-i Şerifi

51- Andolsun ki biz, düşünüp öğüt alsınlar diye, sözü (vahyi) birbiri ardınca ulamışızdır.

52- Ondan (Kur'ân'dan) önce kendilerine kitap verdiklerimiz, ona da iman ederler.

53- Onlara (Kur'ân) okunduğu zaman "O'na iman ettik. Çünkü o, Rabbimizden gelmiş hakikattir. Esasen biz daha önce de müslüman idik" derler.

54- İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükafatları iki defa verilecektir. Bunlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar.

55- Onlar, boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler ve "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selam olsun. Biz kendini bilmezleri istemeyiz" derler.

56- (Resulüm!) Sen sevdiğini hidayete eristiremezsin; bilakis, Allah dileğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir.

57- "Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız" dediler. Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükەرreme'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.

58- Biz, maiyetleriyle şırmamış nice memleketi helak etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oralarda pek az oturulabilmiştir. Onlara biz varis olmuşuzdur.

59- Rabbin, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi memleketlerin ana merkezlerine göndermedikçe, memleketleri helâk edici değildir. Zaten biz, ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir.

60- Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası ve debdebesidir. Allah katında olanlar ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâlâ buna aklınız ermeyecek mi?

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقُرْآنَ Onlara sözü uladık durduk, yani Kur'ân âyetlerini birbiri ardınca göndermeye devam ettik ki düşüneler, dinleyip düşünüp de iman edeler diye. الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ Bundan, yani Kur'ân'dan önce kitap verdiklerimiz, yahudilerden içlerinde Ebu Rifaa bulunan on kişi iman etmiş, kendilerine eziyet edilmişti. İncil ehlinden kırk kişi Resulullah'a peygamberliğinden önce iman etmişlerdi; otuz ikisi Cafer b. Ebu Talib ile beraber Habeşistan'dan gelmiş, sekizi de Bahîra, Ebrehe, Eşref, Amir, Eymen, İdris, Nâfi' ve Temim Şam'dan gelmişlerdi. Bu âyetin indirilmesine sebep bunlar olmuş ise de âyetin mânâsının

gelişine göre kitap ehlinde bütün iman edenleri içine almaktadır. **هُم بِهِ** Buna onlar, haklarında sözü uladıklarımız değil de onlar **يُؤْمِنُونَ** iman ediyorlar **مَرَّتَيْنِ** İki kere, biri önceden İslâmları biri de sonradan İslâm oluşları üzerine **وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ** kötülüğü iyilikle savarlar, günahları ibadet ve taat ile giderirler, çünkü **إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ** "Muhakkak ki iyilikler, kötülükleri giderir." (Hûd, 11/114) âyeti açıktır. Peygamber efendimiz, Muaz (r.a)'a demiştir ki, **اتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا** "Kötülüğün arkasından bir iyilik yap, onu mahveder."⁽¹⁾ Bununla beraber, ezayı, yumuşaklıkla; kötülüğü, iyilikle; şerri, hayır ile; bilgisizliği ilim ile; öfkeyi, yutmakla; şirki **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** "Allah'tan başka ilâh olmadığına şahadet etmekle" diye de tefsir etmişlerdir. Dilimizde:

İyiliğe iyilik her kişinin kârı (işi)

Kemliğe (kötülüğe) iyilik er kişinin kârı (işi)

diye meşhur olan söz de bu mânâyadır.

الْفُورِ Sakat söz, Mücahid, eziyet ve sövmek demiş; Dahkâk, şirk demiş; İbnü Zeyd, Resulullah'ın vasıflarını yahudilerin değiştirmesi demiştir. **اعْرِضُوا عَنْهُ** Ondan yüz çevirirler **وَإِذَا مَرُّوا بِالْفُورِ مَرُّوا كِرَامًا** "Boş bir şeye rastladıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler" (Furkan, 25/72) âyetine uyarak vakar ile. **لَنَا أَعْمَالُنَا** Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size, diye ateşkes anlaşması yaparlar. **لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ** "Sizin dininiz size, benim dinim bana." (Kâfirûn, 109/6) demek gibi. **وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا** Bu selam, hayır dileme selamı değil. **السَّلَامُ عَلَيْكُمْ** "Kendini bilmez kimseler kendilerine laf attıklarında (incitmek-sizin) 'selâm!' derler (geçerler)" (Furkan, 25/63) gibi veda selamıdır. Yani kavgaya etmeyelim, Allah'a ismarladık, yerindedir.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ Doğrusu sen sevdiğine hidayet veremezsin. Burada hidayetden maksat yalnız sözle iyiliğe sevk değil, bilfiil o yola eristirmektir. Onun için **وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ** "Şüphesiz ki sen doğru yolu göstermektesin." (Şûrâ, 42/52) âyetine zıt olmaz. Bu âyet evveline ve sonrasına bakarak Resulullah'ı teselli içindir. Çünkü ilk önce merhamete layık görüldüğü için korkuttuğu, müslüman olmalarını şiddetle istediği kavminin, yakından sevdiği hemşehrilerinin, akrabasının, gelen hakka iman etmeyip bulundukları halde ısrar etmeleri, Kur'ân'ı dinler dinlemez "Biz buna iman ettik, biz önceden de müslümanlardan idik" diyen yabancıların aksine olarak peygamberlik bereketinden mahrum kalmaları kendisini üzmüştü. Buharî, Müslim ve diğer birçok hadis kitaplarında ve

(1) Tirmizî, Birr, 55; Dârimî, Rikak, 74; Ahmed b. Hanbel, V, 153, 158, 169, 228, 236.

tefsirlerde bunun bilhassa Ebu Talib sebebiyle indirildiği rivayet edilir.⁽¹⁾ Bununla beraber, Fahreddin Razî, bu âyetin görünüşünde Ebu Talib'in küfrüne bir delil olmadığını özellikle hatırlatmıştır.⁽²⁾ Sözün gelişine göre, indiriliş sebebi şu Ayetle anlatılıyor denebilir: وَقَالُوا إِن تَتَّبِعِ الْهْدَىٰ مَعَكَ Bir taraftan da doğrusun **amma dediler biz o doğruya uyar, seninle beraber olursak** تُخْطِفُ مِنَّا تُخْطِفُ مِنَّا **derhal çarpılır yerimizden yurdumuzdan oluruz.**

HATF, yırtıcı kuşların av kapması gibi süratle çarpıp almaya denilir.

TEHATTUF da bu şekilde çarpılmaktır. Haris b. Osman b. Nevfel b. Abdi Menaf, Resul-i Ekrem (s.a.v) efendimize gelmiş de demiş ki: "Biz biliyoruz sen şüphesiz hak üzeresin ve fakat korkuyoruz, sana tabi olup da Araplara muhalefet edersek, biz bir yiyimlik başız, bizi yerimizden çarpıp, kapışırverirler." Buna cevap olarak buyuruluyor ki:

اولم نؤمنكم لهم حرماً آمناً Ya biz onlara emin bir ev olan Harem'i mekan kıldık mı? Atıf olup Ma'tüfu mahzuftur. اَلَمْ نَعْصِمَهُمْ وَنَجْعَلْ مَكَانَهُمْ حَرَمًا آمِنًا takdirdedir. Yani, biz onları koruyup da mekanlarını emniyetli bir Harem kıldık mı? Etrafında Arapların çarpışıp durduğu Beytin hürmetiyle muhterem ve içindekiler için emniyet evi bulunan bir Harem يُجِبُّ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ Ona her şeyin ürünleri toplanıp getirilecek, yani iman edildiği takdirde çarpılıp alınmak şöyle dursun, emniyet ve hürmet daha da artacak ve şimdiki gibi sınırlı bir şeklide toplanma ile kalmayıp ilerde her taraftan her şeyin meyve ve ürünleri toplanıp getirilecek. وَلَكِنْ رِزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا Kendi katımızdan bir rızık olmak üzere **ve fakat onların çoğu bilmezler de Allah'tan korkacakken başkalarından korkarlar. Başkalarının çarpmasından değil, Allah'ın azabından korkulmak gerektiğini hatırlatmak için buyuruluyor ki:**

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا... "Biz refahlarından gelirlerinden dolayı şırmış nice memleketleri helak etmişsizdir..."

أَفَنُوعِدُنَاهُ وَعْدًا

حَسَنًا فَهُوَ لَا يَفِيهِ كَمْ مَتَعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمُ

(1) Buharî Menakibül-Ensâr, 40, Tefsiru Sureti 28/1, Tevhid, 31; Müslim, İman, 39, 41, 42; Tirmizî, Tefsiru Sureti 28/1; Nesai, Cenaiz, 102; Ahmed b. Hanbel, III, 442; IV, 75; V, 433.

(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXV, 3.

الْقِيَمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ نَبَاذِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ
 الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا
 هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا أَغْوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا آيَاتِنَا
 يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ
 وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ نَبَاذِيهِمْ فَيَقُولُ
 مَا ذَا آجِبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ
 لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ نَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَغَسَى
 أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ
 لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ
 مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
 لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾
 قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ
 إِلَهُ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَآءٍ أَمْ لَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ
 إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ إِلَهُ
 غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُونُ فِيهِ أَمْ لَا تَبْصُرُونَ ﴿٧٢﴾

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٦﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ
شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٧﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا
فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٨﴾

Meâl-i Şerifi

61- Şu halde, kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz, ardından ona kavuşan kimse, (sırf) dünya hayatının geçici zevkini yaşattığımız ve sonra kıyamet güründe (azab için) huzurumuza getirilenler arasında bulunan kimse gibi midir?

62- O gün Allah onları çağırarak, "Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz, hani nerede?" diyecektir.

63- (O gün) haklarında azaba itilme, hükmü gerçekleşen kimseler, "Rabbimiz! Biz nasıl azmışsak, işte bu azmışları da öylece azdırdık. (Onların suçlarından) beri olduğumuzu sana arzederiz. Zaten onlar aslında bizlere tapmıyorlardı." derler.

64- "(Allah'a koştuğunuz) ortaklarınızı çağırın!" denir, onlar da çağırırlar; fakat kendilerine cevap vermezler ve (karşılarında) azabı görürler. Ne olurdu (dünyada iken) doğru yola girselerdi!

65- O gün Allah onları çağırıp "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" diyecektir.

66- İşte o gün onlara bütün haberler kapkaranlık olmuştur; onlar birbirlerine de soramayacaklardır.

67- Fakat tevbe ederek, iman edip iyi işler yapan kimseye gelince, o, kurtuluşa erenler arasında olmayı umabilir.

68- Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şanı yücedir.

69- Rabbin, onların, sinelerinde gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.

70- İşte O, Allah'tır. O'ndan başka tanrı yoktur. Önünde de, sonunda da hamd O'nundur, hüküm O'nundur. Ve ancak O'na döndürüleceksiniz.

71- (Resulüm!) De ki: "Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi tâ kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size ışıık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz?"

72- De ki: "Haber verin bakayım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?"

73- Rahmetinden dolayı, Allah, geceyi ve gündüzü yarattı ki geceleyin dinlenesiniz (gündüzün) ise O'nun lütuf ve kereminden (rızkınızı) arayınız. Umulur ki şükredersiniz.

74- Ve hele o gün Allah onları çağırarak: "Benim ortaklarım olduklarını iddia ettikleriniz hani, nerede?" diyecektir.

75- (O gün) her ümmetten bir şahit çıkarır, "Haydin, kesin delilinizi getirin!" deriz. O zaman bilirler ki, hakikat Allah'a aittir ve uydurageldikleri şeyler (putlar) de kendilerinden ayrılıp kaybolmuşlardır.

من الْمُحْضَرِينَ İhzar edilenlerden. İHZAR yakalanıp hakkın huzuruna getirilmek. اغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا Biz onları kendi azdıgımız gibi azdırdık, yani biz kendi hevamızla azdıgımız gibi onları da zorla değil kendi istekleriyle azdırdık. مَا كَانُوا رَبُّكَ يَخْلُقُ Onlar bize tapmıyorlardı, kendi keyiflerine tapıyorlardı. اِيَّانَا يَعْبُدُونَ Rabbın neyi dilerse yaratır ve seçer. Yani dilediğini yaratır ve yarattıklarından dilediğini de seçer beğenir. Peygamberlik, şefaath gibi yüksek işlere getirir. مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ Onların seçme hakkı yoktur. Bundan dolayı onların Allah'tan başka ortaklar ve şefaathçiler seçmeye ve tayine hakları yoktur. سَرْمَدًا Sermedi, aralıksız, devamlı, demektir.

إِنَّ فَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ
وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِ
الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾
وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا

وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ
 إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٦﴾ قَالَ إِنَّمَا أَوْهَيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي
 أُولَٰئِكَ يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ
 مِنْهُ قُوَّةً وَكَثْرُ جَعًا وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٧﴾
 فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
 يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٨﴾
 وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ
 صَالِحًا وَلَا يُلْقِيهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٧٩﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ
 الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ
 مِنَ الْمُنْصَرِينَ ﴿٨٠﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ
 يَقُولُونَ وَيْكَانَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ
 عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَانَ لَهُ لَا يَفْلَحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨١﴾

Meâl-i Şerifi

76- Karun, Musa'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona demişti ki: "Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez."

77- "Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret

yurdunu gözet, ama dünyadan da nasibini unutma! Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."

78- Karun'ın: "(servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi." demiştir. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helak etmişti. (Günahkarlardan günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir).

79- Derken Karun, ihtişam içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, "Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı. Hakikat şu ki o, çok büyük devlet sahibidir" dediler.

80- Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, şöyle dediler: "Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükafatı daha üstündür. Onu da ancak sabredenler kavuşabilir."

81- Derken biz onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek taraftarları olmadığı gibi, o, kendini savunup kurtarabilecek kimselerden de değildi.

82- Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler de: "Demek ki Allah kullarından dilediğine rızık çok da, az da verir. Şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki inkârcılar iflah olmazmış" demeye başladılar.

انْ قَارُونَ Firavun siyasî zulüm ve baskıda alem (sembol) olduğu gibi, Karun da malî baskı ve vurgunculukta alemdir. Bu şekilde Karun hikayesi, ihtikarcı, vurguncu bir kapitalist kıssasıdır.

Musa'nın kavminden idi. Yani İsrail oğullarından ve Musa'nın akrabasından idi. فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ Derken onlara karşı azgınlık etti, vurgunculuk yaptı, zekatını vermedi, Musa'ya isyan etti.

وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا Ve dünyadan da nasibini unutma. Dünyadan nasibi, bazıları helâl dünya rızık ve meşru dünya zevki diye anlamak istemişlerse de, o geçici dünyanın kendisi demektir. Asıl dünyadan nasib ise "Dünya ahiretin tarlasıdır."⁽¹⁾ hadisi gereğince, ahiret için edinilen faydalı şeyler, ahirete kalacak âmeldir. Yoksa dünyadan nasib bir kefendir.

از بیابان عدم باسر بازار وجود

بتلاش کفنی آمده عربانی چند

(1) Aclûnî'nin Keşfü'l-Hafâ'da bildirdiğine göre İmam Gazali İhya'sında bunu zikretmiştir. Fakat senedi bulunamamıştır. Aleyyü'l-Kârî "mânâsı doğrudur" demiştir. Aclûnî, I, 412.

"Bir kefen alma telaşı ile yokluk çölünden varlık pazarına birkaç çıplak gelmiştir."

Yeryüzünde bozgunculuk aramaz. Bu kadar hazineyi saklayıp da serveti hapsedmek aslında bozgundur. **Kendimdeki ilim** عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي **sayesinde** bu ilme bazıları ticaret ve iktisad ilmi demişler, bazıları da "el-kimya" ilmi demişlerdir. **Ya bilmiyor muydu?** Ya **اولم يعلم** Yani, yalnız ilmi ile olsa önceki nesiller içinde ondan daha kuvvetli ve daha çok servetli (Firavun gibi) kimseleri Allah'ın helak etmiş olduğunu bilmiyor mu idi? Niye bu ilmi ile istifade etmedi?

Halbuki suçlulara günahlarından soru da sorulmaz. Yani filan suçu, günahı işleyen kimdir? diye araştırmak için ne şundan, ne bundan ve ne de kendilerinden sorulmaya gerek görülmeksizin Allah tarafından bilinmektedirler. Meleklerce de yüzlerinden bilinir ve derhal yaka paça tutulurlar. *"Suçlular simalarından tanınır, alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar."* (Rahmân, 55/41).

مَلِكِ الدَّارِ

الْآخِرُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقِيْنَ ﴿٧٧﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا
وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٨﴾ إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ
إِلَى مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
﴿٧٩﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ
فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ

بَعْدَ إِذْ أَنْزَلْتُ إِلَيْكَ وَادِّعْ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
 ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ
 هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

Meâl-i Şerifi

83- İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) akıbet, takva sahiplerinin-dir.

84- Kim bir iyilik getirirse ona ondan daha üstün karşılık vardır. Kim bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler.

85- (Resulüm!) Kur'ân'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir. De ki: "Rabbim, kimin hidayetle geldiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu en iyi bilendir."

86- Sen, bu kitabın sana vahyolunacağını ummuyordun. Bu ancak Rabbinden bir rahmettir. O halde sakın kâfirlere arka çıkma!

87- Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra, artık sakın onlar seni bu âyetlerden alıkoymasınlar. Rabbine davet et. Asla müşriklerden olma!

88- Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey helak olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ Biz onu, o kimseler için kılarız ki لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فُسَادًا yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu istemezler. "Ulüvv"den maksat, ululanmak, imana tenezzül etmemek, kibirlenmek, kafa tutmak; fesad ise, herhangi bir şeyi ve malları faydalanılabilecek halden çıkarmak ve özellikle Rabbına isyan ile kendi nefsini heder etmek, yok etmektir. Yani yeryüzünde Hakk'a karşı kibir ve ihtiras ile Firavun gibi ululanmak, baskı yapmak da istemezler; Karun gibi baskı ve isyan ile fesat da arzu etmezler. Hz. Ali (r.a) den rivayet edilir ki: "Bu تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ âyeti vali-

lerden ve diğer kudreti bulunan insanlardan adalet ve tevazu sahibi olanlar hakkında indi." der imiş. Hatem-i Tâî'nin oğlu Adiy, Peygamber efendimizin huzuruna geldiği zaman kendisine bir minder konulmuştu, o yere oturdu. Peygamber efendimiz de: "Ben şahadet ederim ki sen yeryüzünde ne ululuk, ne fesat arzu etmiyorsun buyurdu; bunun üzerine derhal müslüman oldu".⁽¹⁾ Tâbiîn'den Fudayl bu âyeti okur okur, burada bütün emeller gitti, dermiş. Ömer b. Abdulaziz de, vefatına kadar bu âyeti tekrar tekrar okur, dururmuş. **وَالْعَاقِبَةُ** **Ve o güzel akibet, Cennet** **لِلْمُتَّقِينَ** **korunan muttakiler içindir.** Bu cümlelerin tekrardan ibaret olmaması için ayrıca bir faydayı ifade ettiğinde şüphe yoktur. Kendileri Firavun ve Karun gibi olmayı arzu etmemekle beraber Firavun ve Karun gibilerin ortaya çıkmasına meydan vermemek için de sakınıp korunan muttakiler, demek olur. Biraz sonra **فَلَا تَكُونُوا لِلْكَافِرِينَ** **"Sakın kâfirlere arka çıkma"**, **وَلَا تَكُونُوا لِلْمُشْرِكِينَ** **"Sakın müşriklerden olma"** âyetleri de bunu açıklar.

İyi amma ahirette ne var? مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ **Her kim iyilikle gelirse, o takva ile sonunda Hakk'ın huzuruna varırsa** **فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا** **o vakit ona ondan daha hayırlısı, daha güzeli var, daha güzeli, daha fazlası.** **وَمَنْ جَاءَ بِالسُّيْتَةِ** **Her kim de kötülükle gelirse** **فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السُّيْتَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ** **artık o kötülükleri yapanlar, ancak yaptıkları ile cezalanırlar.** Kötülüğün cezası onun gibi kötülük olur, güzellik olmaz. **إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ** **Herhalde sana bu Kur'ân'ı farz kılan, yani bu Kur'ân ile ameli farz kılan Cenab-ı Hak** **لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ** **elbette seni döndürecek yere döndürecektir.** Bu âyet Mekke'den hicret esnasında Cuhfe'de indiğine göre, meâd, ölüm; döndürmekten maksat ise Mekke'ye geri döndürülmedir. Yani ahirete irtihal etmeden önce seni bu çıktığın yere geri getirecek, Mekke'yi fethettirecektir. **وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ** **Hem sen bu kitabın sana indirileceğini umuyor değildin.** Okur yazar değildin. **إِلَّا رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ** **Ancak bu, Rabbinden bir rahmet olarak indirildi.** İşte geri gelmen de, böyle ümid edilmezken yalnızca Rabbinden bir nimet olarak meydana gelecektir. **فَلَا تَكُونُوا لِلْكَافِرِينَ** **O halde sakın kâfirlere arka çıkma, topluluklarına katılıp, küfürlerine kuvvet vermekten korun.** **وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ** **Ve sakın o kâfirler seni, Allah'ın âyetlerinden alıkoymasınlar.** Geçmişe ve geleceğe ait bu haberler, bu vaadler, bu emirler bu yasaklar hep Allah'ın âyetleridir. Bunların **بَعْدَ إِذْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ** **sana indirildikten sonra, tebliğinden, tatbikinden vazgeçirtmesinler.** **وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ** **Ve Rabbine davet et, herkesi O'na ibadet ve tevhide çağır** **وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ** **ve sakın o müşriklerden olma, yani** **وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ** **Allah'ın yanında diğer**

(1) Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VI, 445.

bir ilâha çağırma **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** O'ndan başka ilâh yok, **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ** O'nun yüzünden başka her şey helak olacaktır. Yani O'nun zatından başka her şey, her mevcut aslında, yokluk demektir. Çünkü O'ndan başka her şeyin varlığı kendinden değil, Allah Teâlâ'ya dayandığından her an yok olmayı kabul edici ve yok olmaya hazır olmakla aslında yok demektir veya yok olacaktır. Ancak O zatında diri, ezeli ve ebedî, varlığı kendisiyle var olandır. Çoğunun tercih ettiği mânâ budur. Diğer bir mânâyâ göre, "vech", kastedilen ve yönelinen yön mânâsına olarak O'nun yüzünden, yani O'nun rıza ve hoşnutluğu kastedilen yönden başka, her şey helaktedir demek olur ki, ahiret nimetlerinin fani, geçici olmadığını anlatır. Bir de her şeyin Allah Teâlâ'ya yönelik yüzü, Allah'ın ilmindeki gerçek şekli demek olur ki, her şeyin Allah'a dönüşü bununladır. **لَهُ الْحُكْمُ** **Hüküm O'nun**, başkasının değil. O'ndan başka hüküm ve hükümet, kanun çıkarmaya ve kanun yapmaya kalkışanların hepsinin hükmü bozulur, ancak O'nunki bozulmaz **وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ** ve **hep O'na döndürüleceksiniz**, hepiniz ölümünüzden sonra O'nun huzuruna götürülecek, mahkeme olunacak, ona göre cezanız, mükafatınız ne ise alacaksınız. İşte bütün kıssaların sonu işte bu **وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ** "Ve hep O'na döndürüleceksiniz." hükmüdür. Kimin haddinedir ki bu hükme boyun eğmesin!

Ankebut Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 69

Ankebut Sûresi Mekkî'dir.

Ankebut, örümcek demektir. Allah'tan başka dostlar edinenlerin hallerini ve dünyayı avlamak için kurdukları teşkilatı bir örümcek ağına benzeten örümcek misali geçtiğinden, bu sûreye, bu isim verilmiştir. Ancak isim olarak verilmiş özel isimlerin tercümesi doğru olmayacağından Örümcek Sûresi demeye kalkışmamalıdır. Örümcek zikrolunan sûre denilebilir.

Sûre Mekke'de inmiştir. Bazıları Mekke'de en son inen sûre olduğunu söylemişlerdir. Şu halde hicret esnasında inmiş demektir. Hatta baş tarafının Medine'de indirildiği de rivayet olunmuştur. Nitekim evvelki sûrenin sonunda Peygamberin hicretine işaret olunduğu gibi bunda da, müminlerin hicretine işaret olunmuştur. Evvelki sûrede *وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ* "ve hep O'na döndürüleceksiniz." (28/88), *وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ* "Ve o güzel akıbet, korunan müttakiler içindir." (28/83)

buyurulmuştu. Bunda da gaye, Allah'a ermek olduğu anlatılarak, o takvanın gereğinden olan sabır ve doğrulukla Allah yolunda cihadın gereği ve önemi anlatılacaktır.

Âyetleri : Altmış dokuzdur.

Kelimeleri : Yedi yüz seksen beştir.

Harfleri : Dört bin iki yüz on birdir.

Pâsılası : م، ن، ر harfleridir, (ر) üç âyettedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ۱. اَحْسِبِ النَّاسَ اَنْ يُّتْرَكُوا اَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۚ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِيْنَ ۚ ۲. اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ اَنْ يَّسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۚ ۳. مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللَّهِ لَا تٌرَدُّ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۚ ۴. وَمَنْ جَاهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ اِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ ۚ ۵. وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُونَ ۚ ۶. وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَاِذَا جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا اِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ ۷.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمُ فِي الصَّالِحِينَ ﴿١﴾
 وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةً
 النَّاسَ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِن جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا
 مَعَكُمْ أَوْلَىٰ لَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ
 اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
 كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَاهُمْ
 بِحَاِمِلِينَ مِنْ خَطَايَا هُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ
 أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا
 كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥﴾

Meâl-i Şerifi

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece "İman ettik" demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar?

3- Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.

4- Yoksa kötülükleri yapanlar bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kadar kötü (ve yanlış) hüküm veriyorlar!

5- Her kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa bilsin ki, Allah'ın tayin ettiği o vakit elbette gelecektir. O her şeyi işiten ve bilendir.

6- Cihad eden ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnidir.

7- İman edip iyi işler yapanların kötülüklerini elbette örteriz ve onlara, yaptıklarının daha güzeli ile karşılık veririz.

8- Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman, size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

9- İman edip iyi işler yapanları, muhakkak salihler (zümresi) içine katarız.

10- İnsanlardan kimi vardır ki, "Allah'a inandık" der; fakat Allah uğrunda eziyete uğratıldığı zaman, insanların işkencesini Allah'ın azabı gibi tutar. Halbuki Rabbinden bir yardım gelecek olsa, mutlaka, "Doğrusu biz de sizinle beraberdik" derler. Acaba Allah, herkesin kalbindekileri en iyi bilen değil midir?

11- Allah, elbette (O'na gönülden) iman edenleri de, iki yüzlüleri de bilir.

12- Kâfirler, iman edenlere, "Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim" derler. Halbuki onların hiçbir günahını yüklenecek değillerdir. Gerçekte onlar, kesinlikle yalan söylemektedirler.

13- (Fakat gerçek şu ki) elbette kendi yüklerini, kendi yükleriyle birlikte nice yükleri (başkalarını saptırmanın vebalini) taşıyacaklar ve uydu-rup durdukları şeylerden kıyamet günü mutlaka sorguya çekileceklerdir.

Allah (daha) iyi bilir. **أَحْسِبُ النَّاسُ** .. bu âyetlerin indiriliş sebebinde üç ri-vayet vardır.

1- Ammâr b. Yasir ve Ayyaş b. Ebî Rebia ve Velid b. Velid ve Seleme b. Hişam Mekke'de müşrikler tarafından işkence ediliyorlardı, o sebeble indirildi. Ammar b. Yasir'in annesi Ebu Cehil tarafından feci bir şekilde parçalattırılmış, kendisine sıcak günde demirden zırhlı gömlek giydirilerek güneşin karşısında eziyet edilmişti, Velid b. Velid ve Hişam de işkenceye uğratılmışlardı.⁽¹⁾

2- Mekke'de birkısım insanlar, İslâm'a girmeye söz vermişlerdi. Hicret âyeti inince ashab-ı kiram Medine'den bunlara yazmışlar "İkrarınız, İslâm'ınız hicret etmezseniz, kabul olunmayacak" demişlerdi. Hemen Medine'ye doğru yola çıktılar, müşrikler de takip edip geri çevirdiler; işte o zaman haklarında bu âyet indi. Bu defa da hakkınızda şöyle şöyle âyet indi, diye yazdılar. Bunun üzerine çıkarız, yine takip eden olursa çarpışırız, dediler ve çıktılar. Müşrikler

(1) Suyûtî, ed-Dürü'l-Mensur, VI, 450-451; Alûsî, Rûhu'l-Meânî, XX, 134-135.

de takip ettiler, bunun üzerine çarpıştılar; kimi şehid oldu, kimi de kurtuldu. Allah Teâlâ da haklarında **ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ** *"Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin (yardımcısıdır). Çünkü Rabbin onların bu âmellerinden sonra elbette çok bağışlayan, pek merhamet edendir"* (Nahl, 16/110)

3- "Bedir" günü ilk şehid olan Mihca b. Abdullah hakkında indiği söylenmiştir ki, ana babası ve eşi çok üzülmüşlerdi ve hakkında "Seyyidü's-şüheda" (şehitlerin efendisi) buyurulmuştu. Bu iki görüşe göre bu âyetler Medine'de indirilmiş oluyor. İlk ikisinde ise hicretle ilgili oluyor.

فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ *"Allah elbette bilir."* Fahreddin Razi der ki: Müfessirler zannettikleri ki, bu âyetin görünen mânâya alınması, Allah'ın ilminin yenilenmesini gerektirir. Halbuki Allah, doğruyu ve yalancıyı imtihandan önce bilirken, imtihan sırasında bilecek demek nasıl mümkün olur? diye; buna, gösterecek, ortaya koyacak ayırdedecek mânâlarını verdiler. Biz de deriz ki, âyet olduğu gibi görünen mânâsındadır, çünkü Allah'ın ilmi bir sıfattır ki, onda her olay, olduğu gibi ortaya çıkar. Mesela tekliften önce Allah bilir ki, Zeyd itaat edecek, Amir de isyan edecek, sonra teklif vaktinde de bilir ki o itaatkar, öbürü isyankar; yapıldıktan sonra da bilir ki, o itaat etti, o isyan etti; hallerin hiç birinde O'nun ilmi değişmez, değişen ancak bilinendir.⁽¹⁾

İbnü Münir'in ifadesi daha güzeldir: Gerçekten yüce Allah'ın ilmi birdir. Mevcuda varlığı, zamanında ve önce ve sonra olduğu gibi uygun gelir, demiştir. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki, burada "bilecek" demekten maksat, sebebi zikir ile, müsebbebe dikkat çekmektir. İmtihan eder gibi araştırarak ve meydana çıkarttıracak da mükafat ve ceza verecek demektir. Nitekim Kadî Beydâvî şöyle demiştir:

فَلْيَتَعَلَّقْ عِلْمُهُ بِالْامْتِحَانِ تَعَلُّقًا حَالِيًّا يَتَمَيَّزُ بِهِ الَّذِينَ صَدَقُوا فِي الْإِيمَانِ وَالَّذِينَ كَذَبُوا فِيهِ وَيَنْوُطُ بِهِمْ ثَوَابُهُمْ وَعِقَابُهُمْ وَكَذَلِكَ قِيلَ الْمَعْنَى وَلَيُمَيِّزَنَّ أَوْ لَيُجَازِيَنَّ

"O'nun ilmi imtihana, meydana geliş anında taalluk eder ki, o imtihanla imanda sadık olanlarla yalancı olanlar birbirinden ayrılır. Sevabları ve cezaları da kendilerine ait olur. İşte bundan dolayı mânânın: 'Onları elbette ayırd eder veya elbette yaptıklarının karşılığını verir.' şeklinde olduğu da söylenmiştir." (2)

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ *Yoksa o kötülükleri yapanlar sandılar mı? Amel*

(1) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXV, 30.

(2) el-Beydâvî, a.g.e., II, 227.

kalp ve organlarla yapılan fiiller itibariyle genel olduğu için, "Seyyiat" küfür ve İmanın ile tefsir edilmiştir. Bununla birlikte bu «أَمْ حَسِبَ» baştaki «أَحْسِبَ» karşıtı olduğundan burada özellikle müminlere karşı yapılan kötülükler söz konusudur. Yani küfür, dinsizlik taassubu veya bir dünya menfaati, şehvet ve hırs sebebiyle müminlere, düşmanlık, zulüm ve eziyyet eden kimseler ki, her türlü kötülüğü işlemekten kaçınmazlar, bunlar sandılar mı ki **اَنْ يَسْفُرْنَا** bizi savuşup geçecekler, çaresiz bırakıp kurtulacaklar? **سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ** Ne kötü hükmediyorlar! Ne kadar yanlış hüküm, ne kadar çirkin hükümet? İmkânı yok, onlar Allah'tan kurtulamazlar.

Kim Allah'a kavuşmayı umarsa, Allah'ın cemaline ermeyi veya vaad ettiği sevaba erişmeyi isterse **فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَاتَ** elbette Allah'ın **tayin ettiği vakit, vade gelecek**, gelince o vaad, gerçekleşecektir. Bundan dolayı, o gelinceye kadar sabredip o kavuşmaya layık imtihanları geçirmek, güzellikleri kazanmak için çalışsın çabalasın. **وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ** O, her şeyi işiten ve bilendir. Bütün o söylenenleri, bütün o sızıltıları, iniltileri işitir. Hem yegane işiten O'dur. Ve bütün inanışları, bütün niyetleri, bütün yapılan işleri, iyisini kötüsünü, hepsini bilir; hem yegane bilen O'dur. Edilen duaları işitecek, yapılan ibadetleri bilecek O'dur, başkası değil.

Her cihad eden de. Bu cümle **مَنْ كَانَ يَرْجُو** şartıyyesinin hazfedilmiş cezasına veya söylenilmiş cezasının neticesine matuftur ki, **فَلْيُجَاهِدْ وَمَنْ جَاهِدَ...** "Cihad etsin ve cihad eden de..." demektir. Bu iki âyet İslâm'ın bütününü; en yüksek gayesi ile en yüksek vazifesini özetlemektedir. Allah'a ermek için, ecel gelinceye kadar mücahede etmek, çalışıp çabalamak. Bu uğurda çalışıp çabalayan, fitnelere, imtihanlara göğüs geren her kimse de **فَاتِمًا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ** **sırf kendisi için**, kendi hesabına, kendi menfaatine **çalışıp çabalar**. Çünkü o mücahedenin, çalışıp çabalamanın karşılığı ve faydası Allah'a değil, kendisine ait olur. **إِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ** Çünkü Allah ganîdir, bütün âlemlerden müstağnidir, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç değildir.

وَمِنَ النَّاسِ... Bu âyetlerin Medine'de indirilmiş olması daha çok düşünülür, çünkü münafıklar, Medine'de idiler. Eğer bu âyetler de Mekke'de indirilmiş idiyse, gayb haberi verilmiş olur. Zamanımızda ise bu âyetin mânâsına girenler çoğalmıştır. Allah muhafaza etsin.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ . لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ . تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَرَبُّ الْأَرْضِينَ وَمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ سُلْطَانُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ *Halîm ve Kerîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Yüce ve büyük Allah'tan başka ilâh yoktur. Yedi göğün ve yüce arşın, yerlerin ve her ikisi arasındakilerin Rabbi olan*

kırk yaşında peygamber olarak gönderilmiş, dokuz yüz elli sene kavmini Hakk'a davet etmiş, tufandan sonra da altmış yıl yaşamıştır.

وَجَعَلْنَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ Ve onu, yani gemiyi veya hadiseyi bütün akıl sahibi âlemlerine bir âyet kıldık. Onunla ibret alır, delil getirirler. Demek ki, Allah'ın azabından maddî sebeplerle korunmaya çalışmak da Allah'ın emrindendir.

وَابْرِهِمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقَوْهُ ذَلِكُمْ
 خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 أَثْنَانَا وَتَخْلُقُونَ أَفْكَانَ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ
 لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ
 إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَازْكُذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ
 وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ
 يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٧﴾
 قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ
 الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
 وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿١٩﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي
 الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٠﴾
 وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَئِكَ يَكُونُونَ مِنْ رَحْمَتِي

وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٦﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ
 قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
 لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا
 مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ
 بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَلَيَعَنَّ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَمَا أَوَيْكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمُ
 مِّن نَّاصِرِينَ ﴿١٨﴾ فَأَمَرَ لَهُ لُوطُ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ
 الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا
 فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاتَيْنَاهُ أُجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ
 فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٠﴾

Meâl-i Şerifi

16- İbrahim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır."

17- "Siz Allah'ı bırakıp sadece birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, size rızık veremezler. O halde rızık Allah katında arayın. O'na kulluk edin. Ancak O'na döndürüleceksiniz."

18- Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de yalan saymışlardı. Peygambere düşen yalnız açık bir tebliğdir.

19- Allah'ın mahlukunu ilk baştan nasıl yarattığını, sonra bunu tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

20- De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır." Gerçekten Allah her şeye kadirdir.

21- O, dilediğine azab eder, dilediğine rahmet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz.

22- Siz ne yeryüzünde, ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız.

23- Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya, işte onlar benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azab vardır.

24- Kavminin (İbrahim'e) cevabı ise, "Onu öldürün, yahut yakın!" demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır.

25- (İbrahim onlara) dedi ki: "Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü (geldiğinde) ise, kiminiz kiminizi tanımayacak, kiminiz kiminizi lanetleyecektir. Varacağınız yer cehennemdir. Ve hiç yardımcınız da yoktur."

26- Bunun üzerine ona sadece Lut iman etti. (İbrahim) de dedi ki: "Ben Rabbime hicret edeceğim. Şüphe yok ki O çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."

27- O'na İshak ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Onu dünyada mükafatlandırdık. Şüphesiz o, ahirette de salihler (zümresin)dendir.

اَوْثَانًا Evsân, tekili vesendir. Taş ve saireden tapılan herhangi bir şey (fetiş) ki, "esnâm"dan daha geneldir. Mesela heykeller ve haç hep puttur. وَتَخْلُقُونَ أَفْئَكًا Ve hep ifk, yalan uyduruyorsunuz, yalan yere mabud ve şefaatçi diyorsunuz. Onlar ise birer hayaldir. Mesela herhangi bir kimsenin resminde bile, o kimseden bir hakikat yoktur. O resim, bir kıymeti olan o kimsenin değil, toprağa gömülecek ölü bedeninin bir hayalidir. O bedeni, kokar diye gömmekte acele etmek zorunluluğunda bulunanların, tutup da onun cansız bir hayalini, mesela filancadır diye saklamalarında şüphesiz ki muhakkak bir yalancılık vardır. O halde böyle hayal olan fanilere mabud payesi vermek, ne büyük bir iftiradır. يَا يٰمُكْرِمُونَ لَكُمْ رَزَقًا Size bir rızık veremezler. Allah'ın yardımını olmayınca mesela bir lokmacığı dahi hazmettiremezler.

اَوَّلَكُمْ يَوْمًا عَذَابُ الْيَمِّ 'e kadar, Allah Teâlâ tarafından doğrudan sevk edilmiş

İlâhî kelâmıdır. İbrahim'e hitap olarak hikaye olması muhtemel ise de, onun sözünü nakletme esnasında Resulullah'a hitap olması daha uygundur; onun için fâsıla değişmiştir. **مَوَدَّةٌ بَيْنَكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا** Yani sırf **dünya hayatında birbirinizin duygularını okşayarak toplanıp sevişmek için** veya dünya hayatında sevdiğinizin hayalini sürdürerek yakınlaşmak için; çünkü bütün putlar, bazı seviyenlerin bir hatırası olmak üzere, etraflarında toplanılmak için edinilmiş şeylerdir.

Fakat birer yalan olan o hayaller üzerine kurulmaya çalışılan sevginin, haksız ve yersiz duygular üzerine toplanan topluluğun neticesi ne olur bilir misiniz? **وَقَالَ "Sonra kıyamet günü birbirinizi tanımayacaksınız..."** ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ... **"Dedi ki: Ben Rabbim'e hicret edeceğim."** اِنِّي مُهَاجِرٌ ye matuf olarak Lut'a ait olması uygun görülürse de, İbrahim'e ait olmak üzere yukardaki **وَقَالَ** ye atfı, mânâ yönünden daha ahenkli, hem de **وَقَالَ اِنِّي ذَاهِبٌ اِلَى رَبِّي سَيِّدَيْنِ** **"Ben Rabbime gidiyorum, o bana doğru yolu gösterecek."** (Sâffât, 37/99) âyetine de uygundur.

وَلَوْ طَا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اِنَّكُمْ

لَنَا تُوْنَالْفَاحِشَةُ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

اِنَّكُمْ لَنَا تُوْنَالرِّجَالِ وَتَقَطُّعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُوْنَ

فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرُ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ اِلَّا اَنْ قَالُوا اِنَّتَنَا

بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ اَنْصُرْنِيْ

عَلَى الْقَوْمِ الْمَفْسِدِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا اِبْرٰهِيْمَ بِالْبَشْرَى

قَالُوْا اِنَّا مُمْلِكُوْا اَهْلَ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ اِنْ اَهْلَهَا كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ

﴿٣١﴾ قَالَ اِنْ فِيْهَا لَطٰطٌ قَالُوْا نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا لَنُخْرِجَنَّهُ

وَاهْلَهُ اِلَّا اَمْرًا تَكُنْتَ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّا اَنْ جَاءَتْ

رُسُلَنَا لَوْ طَاسَىٰ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَحْفَ
 وَلَا تَحْزَنَ إِنَّا مُنْجُونَ وَأَهْلَكَ إِلَّا أَمْرًا نَّكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ
 ﴿٢٨﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ
 بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ يَرْكَبُهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ
 يَعْقِلُونَ ﴿٣٠﴾

Meâl-i Şerifi

28- Lut'u da gönderdik. O kavmine demişti ki: "Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hayasızlığı yapıyorsunuz!"

29- "(Bu ilâhî ikazdan sonra) siz, ille de erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı ise, şöyle demelerinden ibaret oldu: "Doğru söyleyenlerden isen Allah'ın azabını getir bize!"

30- (Lut:) "Ey Rabbim! Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle" dedi.

31- Elçilerimiz İbrahim'e (iki oğul vereceğimize dair) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: "Biz bu memleket halkını helak edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir."

32- (İbrahim) dedi ki: "Ama orada Lut var!" Şöyle cevap verdiler: "Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Yalnız karısı müstesna; o geride (azabda) kalacaklar arasındadır."

33- Elçilerimiz Lut'a gelince, onlar hakkında tasalandı. Ve onlar(ı düşünmesi) sebebiyle takatten düştü. O'na: "Korkma, tasalanma! Çünkü biz seni de, aileni de kurtaracağız. Yalnız (azabda) kalacaklar arasında bulunan karın müstesna" dediler.

34- "Biz şüphesiz bu memleket halkının üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık (feci) bir azab indireceğiz." (dediler).

35- Andolsun ki biz, aklını kullanacak bir kavim için oradan apaçık bir ibret nişanesi bırakmışızdır.

منها O kasabadan ۞ bir âyet, bir nişane ki hikayesi veya harabesidir.

وَالِیْ مَدَیْنٍ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
 اللّٰهَ وَارْجُوا الْیَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْتَوْا فِی الْاَرْضِ مُفْسِدِیْنَ ۝۳۶
 فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِیْ دَارِهِمْ جَاثِمِیْنَ ۝۳۷
 وَعَادًا وَثَمُوْدَ وَقَدْ تَبَّیْنَ لَكُمْ مِنْ مَّسَاكِنِهِمْ وَزَیْنُ لِّهِمُ الشَّیْطَانُ
 اَعْمَالُهُمْ فَصَدَّ هُمْ عَنِ السَّبِیْلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِیْنَ ۝۳۸ وَقَارُوْنَ
 وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُّوْسٰی بِالْبَیِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوْا
 فِی الْاَرْضِ وَمَا كَانُوْا سَابِقِیْنَ ۝۳۹ فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُمْ
 مَنْ اَرْسَلْنَا عَلَیْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ اَخَذَتْهُ الصَّیْحَةُ وَمِنْهُمْ
 مَنْ خَسَفْنَا بِهٖ الْاَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ اَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ لِلّٰهِ لِيُظْلِمَهُمْ
 وَلٰكِنْ كَانُوْا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۝۴۰

Meâl-i Şerifi

36- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik ve Şuayb, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe ümit bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!" dedi.

37- Fakat onu yalancılıkla itham ettiler. Derken, kendilerini bir sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

38- Ad ve Semud'u da (helak ediverdik). Sizin için, (onların başına nelerin geldiği) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan onlara

yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.

39- Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helak ettik). Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki (azabımızı aşip) geçebilecek değillerdi.

40- Nitekim onlardan herbirini günahları sebebiyle suç üstü yakaladık: Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgarlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine yazık ediyorlardı.

مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا

مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَزَ
الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ
مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٠﴾ وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤١﴾
خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ
﴿٤٢﴾ أَتُلُوا مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ
تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٣﴾

Meâl-i Şerifi

41- Allah'tan başka dost edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumu gibidir. Halbuki, evlerin en çürüğü şüphesiz örümcek

yuvasıdır. Keşke bilselerdi.

42- Allah, onların kendisini bırakıpta hangi şeye yalvardıklarını şüphesiz ki bilir. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

43- İşte biz bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir.

44- Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Şüphesiz bunda, iman edenler için bir nişane bulunmaktadır.

45- Sana vahyedilen Kitabı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir.

Allah'tan başka birtakım velilere tutunanların örneği; yani Allah'tan başkalarını, ihtiyaçlarına karşı yardım eder, menfaatleri dokunur, işlerini görür, tehlikeden kurtarır diye veli, sahip, koruyucu edinerek mabud sayanların örnek olacak halleri كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ örümceğin örnek ve mesel olmuş haline benzer اِتَّخَذَتْ بَيْتًا bir ev edinmiştir, hiç dini olmayanlar gibi büsbütün evsiz değil, bir sinek avlayacak kadar bir eve tutunmuştur. وَانْ فَakut muhakkak ki evlerin en çürüğü لَبِيتُ الْعَنْكَبُوتِ her halde örümcek evidir.

Evinde ev kavramından bir şey yoktur; ne gölge yapar, ne korur: Bir rüzgarla tarumar olur; onun için örümcek evinin çürüklüğü meşhur bir meseldir. İşte o örümcek kafalı müşriklerin de dayanakları, tutamakları böyle çürüktür. Bütün tutundukları fanidir, yok olucudur. لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ Eğer bilselerdi. Razi der ki: Burada "âlihe" yani ilâhlar denilmeyip "evliya" yani veliler denilmesi, yalnız açık şirki değil, gizli şirki dahi yok edip kaldırmaya işaret içindir.⁽¹⁾ Çünkü başkasına gösteriş ederek riya ile Allah'a ibadet edenler de Allah'tan başkasını veli edinmiş olur. O'nun meseli de örümcek meseline benzer. Peygamberleri yalanlayıp şirke giden kavimlerin yok edilmesi örnekleriyle açıklandıktan sonra, bu örümcek örneğinin getirilmesi peygambere ve müminlere öyle büyük ve öyle etraflı bir vaad ve müjdeyi ifade etmektedir ki, bütün bu sûrenin ruhu denilebilir.

Evet, Allah'tan başkasına dayanan her ümid, dipsizdir.

Allah, onların kendisini bırakıp da O'ndan gayrı nelere, ne gibi şeylere çağırıyorlar, şüphesiz ki bilir. وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

(1) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXV, 69.

O, mutlak güç ve hikmet sahibidir. Her şey fani, hepsi zayıf ve hakir, anlatıldığı üzere mağlub edilmek ihtimali olmayan, dilediğini dilediği anda mahvedebilir, nihayetsiz bir güç ve kudret sahibi, mabudluğa layık ancak O, gayet onurlu, yegane aziz, her işi hikmet olan yegane hakim yalnız o iken, O'nun karşısında O'ndan başkasına yalvarmak ne kadar boş, ne büyük tehlike!

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضَرِبِهَا لِلنَّاسِ Bu meseller, biz onları insanlar için getiriyoruz. Kâfirler demişlerdi ki, gökleri ve yeri yaratan Allah nasıl olur da böyle örümcek, sinek gibi böcekler ve haşereler ile misal getirir? Bununla Allah ne demek istiyor: **مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا** "Allah böyle misal vermekle ne murad eder?" (Bakara, 2/26) Bu soruya karşı Bakara Sûresi'nde **إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا يَعُوضُهُ فَمَا** "Şüphesiz Allah, sivrisinek ve ondan daha büyüğü ile (hakkı açıklamak için) misal getirmekten çekinmez." (Bakara, 2/26) buyurulduğu gibi, burada da böyle cevap veriliyor. Yani bu mesellerin ne için getirildiğini soranlar bilsinler ki, biz onları insanlar için getiriyoruz, hayvan değil de, insan iseler anlarlar. **وَمَا يَعْزِلُهَا إِلَّا الْعَالَمُونَ** Gerçi onları, onların hakikatini ancak âlimler idrak edebilir. Yani Allah'ın gayrısının fani ve aciz ve bu sebepten O'ndan gayrısına ibadetin batıl olduğuna ilim sahibi olanlardır ki, bu meselin bütün incelikleri ve detayları ile zevkini ve faydalarını idrak ederler. Bu ilim ve cehalet farkı neden, denilirse:

بِالْحَقِّ Allah, o gökleri ve yeri, o yüksekleri ve aşağıyı **هَٰكَ** ile yarattı, boşuna değil, gelişigüzel de değil, bir hak sebebi ve hikmeti ile. Göğü de öyle, yeri de, yukarısı da, aşağısı da, âlimi de, cahili de, hepsinin hakkı da, yaratıcının hakkı önünde baş eğmek, boyun bükme. **إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ** Şüphesiz bunda müminler için bir âyet var. İlmin kıymetini, hakkın önemini, Hak'tan gayrısının hiçliğini ve bundan dolayı Allah'ın gayrısından veli, dost edinmenin çürüklüğünü ve bunun neticesinde müminlerin muvaffak olacaklarını isbat eden bir âyet.

أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ Sen, sana vahyedilen kitabı oku, vird ederek, devam üzere, tekrar tekrar, güzel güzel oku. Yani o örümcek kafalı kâfirlerin fitnelerine gam yeme de onlara karşı olmazsa, kendi âleminde bu Kur'ân'ı güzel güzel oku, adı geçen peygamberlerin ve ümmetlerin halleriyle Allah'ın âyetlerini düşün. Onun için **أَتْلُ عَلَيْكُمْ** "Onlara oku" buyurulmamış, mutlak olarak **أَتْلُ** "Oku" buyurulmuştur. **وَأَقِمِ الصَّلَاةَ** Ve namazı devam üzere kıl, **إِنَّ الصَّلَاةَ** gerçekten namaz **تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ** fahşadan, yani açık çirkinlikten, edepsizlikten, fuhşiyattan **وَالْمُنْكَرِ** ve münkerden; aklın ve şer'in beğenmeyeceği uygunsuzluktan, günahtan meneder. Bir kere namaz içinde bunlar yapılmaz.

Bundan başka namaz hakikati, ne olduğu bilinerek kılınan sahih namaz, namaz dışında da, çirkinlikten, uygunsuzluktan uzaklaştırır. Yasaklamak, uzaklaştırmayı mutlak olarak sağlamasa bile herhalde gerektirir. Sahih ve doğru bir şekilde namaza devam edildikçe iyilik artar. Resulullah (s.a.v) tan rivayet olunmuştur ki: *مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ تَنْتَهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزِدْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا* "Kim bir namaz kılar da, o namaz kendisini açık ve gizli kötülüklerden alıkoymazsa o namazla Allah'tan uzaklaşmaktan başka bir şey artırmış olmaz"⁽¹⁾ buyurmuştur. Onun için İbnü Mes'ud Hazretleri demiştir ki: "Namazını gereği gibi yerine getirmeyen Allah Teâlâ'dan uzaklığı artırmaktan başka bir şey yapamaz." Bunun sebebi, çünkü namaza itaat, onun sınırlarını gözeterek hakkıyla kılmaktır. Onun sınırında ise açık ve gizli bütün kötülüklerden men ve alıkoyma vardır. Şu halde namaza itaat onu hakkıyla kılıp yaşasını tutmakla olur. *قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ* "Yazıklar olsun o Allah huzurunda duranlara ki namazlarını yanlış olarak (veya yanlış yere) kılıyorlar" (Maun, 107/4-5) buyurulduğu üzere namaz kılıyor görünüp de namazın ne demek olduğundan habersiz olanların vay haline! Onun içindir ki *قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ* "Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler" (Mü'minun, 23/1-2) buyurulmuştu. Zira Tâhâ Sûresi'nde *وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي* "Beni anmak için namaz kıl." (Tâhâ, 20/14) buyurulduğu üzere namazın hikmeti, gayesi Allah'ın zikridir. Yani Allah'ı anmak ve bu sayede *فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ* "Öyle ise beni (taat ve ibadetle) anın ki, ben de sizi anayım." (Bakara, 2/152) âyetince Allah Teâlâ'nın anmasına ermektir. Bu suretle namaz bir miracdır. Bunu bilenler *الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَنَّهُمْ* "Herhalde Rablerine kavuşmayı uman kimseler" (Bakara, 2/46) âyetine göre kendilerini her an Rablerinin huzurunda mülakat (kavuşma) halinde buluyorlar gibi zevk içinde bir niyet ve ihlas ile kılarlar. *وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ* **Ve herhalde Allah'ı anmak; namaz en büyük iştir.** Yani asıl bütün incelikleri, detayları ve gerçeği ile Allah Teâlâ'yı anmak ve O'nun azamet ve kibriyası huzurunda kulun değişiklikleri ve tavırları ile acizlik ve ihtiyacını arzetmesi demek olan namaz, en büyük amel veya açık ve gizli kötülüklerden men için en büyük sebeptir. Veya Allah Teâlâ'nın sizi anması, sizin O'nu anmanızdan daha büyüktür. Kul, Allah Teâlâ'yı azameti ve cemaliyle hatırladığı zaman, O'nun yüce huzurunda açık ve gizli kötülüklerden kaçınarak edeb ve samimiyet ile yükseleceği gibi, Allah Teâlâ'nın onu hatırlamasını düşündüğü zaman, ilâhî huzurda zerre kadar kötülük ile anılmayı kimse arzu etmeyeceğinden, her an Allah'ın hoşnutluğuna

(1) Feyzu'l-Kadir, VI, 221 (9014); Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VI, 465; Deylemî, Firdevs, III, 622, (5944).

ve rızasını yükselmek için , iyilik duygusu ile dopdolu olur. Ve şüphe yok ki, bu duygu, evvelkinden daha büyük bir kurtuluş vesilesi olur. Düşünmeli ki Allah, Kur'ân'ında Firavun gibileri nasıl anıyor, peygamberleri ve müminleri nasıl anıyor? وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْتَعُونَ Hem Allah, her ne işlerseniz bilir. Ona göre anar ve ona göre ceza veya mükafat verir.

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ
 أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا
 وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَهِنًا وَالْهَيْكُلُ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾
 وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ
 يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ
 ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ
 إِذْ أَلَّا زُنَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ
 أُوْتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا لَوْلَا
 أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا
 نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ
 يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

Meâl-i Şerifi

46- İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak, en güzel yol-

dan mücadele edin ve deyin ki: "Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur."

47- (Resulüm!) İşte sana (önceki kitapları tasdik eden) bu kitabı indirdik. Onun için, kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman ediyorlar. Şunlardan da ona iman eden nice kimseler vardır. Ayetlerimizi ancak kâfirler bile inkâr eder.

48- Sen bundan önce, ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyarlardı.

49- Hayır, o (Kur'ân), kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde (yer eden) apaçık âyetlerdir. Ayetlerimizi ancak ve ancak zalimler bile inkâr eder.

50- "Ona Rabbinden (başkaca) mucize indirilmeli değil miydi?" derler. Cevaben de ki: "Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım."

51- Sana indirdiğimiz ve onlara okunmakta olan kitap, kendilerine yetmedi mi? Bunda iman edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve öğüt vardır.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُ أَلَيْسَ الْإِنسَانُ بِآخِذٍ بِالْبَاطِلِ أَلَيْسَ الْإِنسَانُ بِغَافِلٍ Yahudiler ve hristiyanlar ancak en güzel yoldan mücadele suretiyle. Mesela kabalığa incelikle, sertliğe yumuşaklıkla, öfkeye hazm ile, gevezeliğe nasihat ile, şiddete vakar ile karşılık vererek hak ve gerçek delilleri açıklamak ve izah etmek gibi. أَلَيْسَ الْإِنسَانُ بِغَافِلٍ Ancak içlerinde zulmedenler başka. Yeterli olan delili kabul etmeyip, haksızlıkla inada, aşırılığa sapan, mesela hâşâ Allah'ın oğlu var demekle veya يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ "Allah'ın eli bağılıdır (sıkıdır)" (Mâide, 5/64) gibi laflar söylemekte ısrar ile kibirlilik taslayan zalimler müstesna, zira o zaman hallerine uygun şekilde müdafaa yapmak vacip olur.

Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdir.

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.

وَقُلُوا Ve deyin ki, bununla en güzel mücadelenin nasıl olacağı tarif edilmiş oluyor. وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ Birdir. Uluhiyette ortağı yoktur. Biz yalnız O'na teslim olmuş, müslümanlarız. O'nun birliğine samimiyetle teslim olmuş, müslümanlarız. Bu ifadede onlara bir sataşma vardır. Zira onlar ki yahudiler kendi bilginlerini, hristiyanlar da rahiblerini rab edinmişler; özellikle hristiyanlar teslis (üçlü ilâh akidesin)e inanmışlardır. وَكَذَلِكَ ve işte böyle, bu güzel, bu apaçık indiriş tarzıyla أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ sana kitabı indirdik ya Muhammed! فَالَّذِينَ أُتْبِعُوا الْكِتَابَ Onun için kendilerine kitap verdiklerimiz, gerek yahudiler

ve gerekse hristiyanlar, Abdullah b. Selam gibi gerçekten kitaptan istifade etmek nimetine erenler **يُؤْمِنُونَ بِهِ** Ona, o sana indirilen kitaba iman ediyorlar. **وَمَا** Şunlardan da, yani Araplardan da **مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ** ona iman eden var **وَمَا يَخْجَدُ بآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ** ve bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr eder. Hakkı ve gerçeği örtmeye alışmış gavurluğu âdet edinmiş, inkârcı kâfirler ki, yahudi Kâb b. Eşref ve arkadaşları gibi.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ Halbuki sen bundan önce yani bu indirilmezden önce kitap okur değildin **وَلَا تَخْطُ بِبَيْمِينِكَ** O vakit, yani ümmi olmayıp da okuyup yazsa idin **لَا رَتَابَ الْمُبْطِلُونَ** batıla uyanlar, yani batıl peşinde giden, yahut iptal etmeye sebep arayan o haksız kâfirler şüphe edebilirlerdi. Gerçi hakkı arayan insafli hak arayıcı kimseler, yine şüphe etmezlerdi. Çünkü icaz için ümmilik şart değildir. Nitekim diğer peygamberler ümmi değillerdi, ancak öyle olsaydı, gerek müşrikler ve gerek ehl-i kitap'tan olan haksızlar için hiç olmazsa şüpheye bir sebep bulunmuş olurdu.

فَاكُتَبُوهُ Fakat **هُوَ** o Kur'ân **إِلَىٰ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فِي صُورِ الدِّينِ أَوْتُو الْعِلْمَ** ilim verilmiş kimselerin sinelerinde parıldayan açık açık âyetlerdir. Burada «فی» nin "beyyinat" a müteallik olması ve şüpheyi kaldırması, sözün gelişine göre apaçık olduğu gibi, haziften kurtarma yönüyle de daha çok tercih edilir. Yani Allah tarafından birer işaret, parlak mucizeler olduğu ilim ehlinin gönüllerinde apaçık ve hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde parlamaktadır. **وَمَا يَخْجَدُ بآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ** Ve bizim âyetlerimizi ancak zalimler inkâr eder. Bildikleri halde hakkı tanımak istemeyen, zulmü âdet edinmiş zalimler, nitekim **وَقَالُوا** o zalimler kitap ehlinin hakkı kabul etmeyen kısmı, Kur'ân'ın âyet, yani mucize olmasını inkâr ettiler de **دَعَا رَبَّهُ** Rabbin'den üzerine birtakım âyetler, yani Musa'nın asâsı, Salih'in devesi gibi mucizeler inse ya! **قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ** De ki: **بütün âyetler ancak Allah'ın yanındadır.** Yani gerek Kur'ân, gerek sizin istediğiniz mucizeler, hepsi Allah'ın katındadır. Kur'ân'ı indiren Allah olduğu gibi, öbürlerini indiren ve indirecek olan da yalnız Allah'tır, başkaları değil. Bundan dolayı, ne dilerse indirir, ben ona karışmam. **وَأَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ** Ve ben ancak açık bir uyarıcıyım, inanmayanlara azabın habercisiyim **أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ** daha onlara yetmedi mi? O başka âyet, başka mucize isteyenlere kâfi gelmedi mi, daha mucize olarak **إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ** bizim senin üzerine demin söylenildiği şekilde, bundan önce okuması yazması olmadığı muhakkak olan senin üzerine şüphesiz kitap indirmemiz **يَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ** karşılarında okunup dururken **إِنْ فِي ذَلِكَ** şüphe

(1) Bu âyet Resulullah'ın peygamberlikten önce hiç kitap okuyup yazmadığı hakkında gayet açık bir delildir. (Müellif)

yok ki onda **لَرَحْمَةً** mutlak bir rahmet, büyük bir nimet **وَذِكْرَى** ve bir ilâhî ih-tur ve nasihat var **لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ** iman edecek bir kavim için; inat, taassub, aksi-lik edecekler için değil, iman edecekler için. Bu âyetin, öncesine ve sonrasına göre **لَوْلَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهٖ آيَةً** "Rabbinden birtakım mucizeler inseydi ya" diyen zalimlere cevap olarak indirildiği anlaşıyor. Bununla birlikte sebep-i nüzul olarak şu da haber verilmiştir: Müslümanlardan bazıları, yahudilerden işittikleri bazı şeyleri yazmış oldukları bir kürek ile gelmişlerdi. Resulullah (s.a.v): "Bir kavmin kendi peygamberinin getirdiğini bırakıp da başkasının başkalarına getirdiğine rağbet etmeleri düşüncesizlik ve sapıklıklarına yeterlidir" buyurdu. Bunun üzerine **أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ الْكِتَابُ** "Kitabı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?" âyeti indi-rildi.⁽¹⁾ Gerçi bu âyet bu olay üzerine inmiş olabilir. Fakat bunun sebep-i nüzul olması âyetin altına ve üstüne uygun düşmüyor. Çünkü altına ve üstüne göre **«هُم»** zamiri müslümanlara değil **لَوْلَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهٖ آيَةً** "Başkaca mucizeler indirilmeli değil miydi?" diye soranlara yöneliktir. Rivayet edilir ki, Abdullah b. Amir b. Rûkn, Hz. Aişe (r.anha) ye bir hediye vermişti. Hz. Aişe bu kişiyi "Abdullah b. Amr" zannedip reddetti ve: "O başka kitapları okuyor, Allah Teâlâ ise **أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ الْكِتَابُ** 'Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?' buyuruyordu dedi. Bunun üzerine: "Size hediyeyi veren Abdullah b. Amir'dir." dediler; o zaman kabul etti.⁽¹⁾ Hz. Hafsa (r.anha) da bir kürek üzerinde Yusuf kıssasından bir yazı getirmiş, Hz. Peygamber'e okumuştı. Peygamberimizin mübarek yüzü renkten renge girerek buyurdu ki: "Nefsim ku-dret elinde olan yüce Allah'a yemin olsun ki, ben aranızda iken, size Yusuf gelse de, beni bırakıp ona uyacak olsanız, sapmış olursunuz. Ben sizin peygam-berden payınıza düşenim, siz de benim ümmetlerden payımsınız."⁽²⁾ Hz. Ömer b. Hattab (r.a) bir gün bir adama uğramıştı, bir kitap okuyordu; bir saat dinledi, hoşuna gitti. O adama: "Bana bu kitabı yazıver" dedi. O da peki deyip bir deri aldı, onu hazırlayıp içine dışına yazıverdi. Sonra Ömer onu alıp Hz. Peygam-ber'e getirdi, okumaya başladı, Resul-i Ekrem (s.a.v)'in mübarek yüzünde de bir renk peyda olmaya başladı. Derhal Ensar'dan bir zat o kitaba vurdu da, **يَا أَبْنَى الْخَطَابِ** "Anan kaybetsin seni ey Hattâboğlu! Bu gün sen bu kitabı okuyalıberi Resulullah'ın yüzüne bakmıyor musun?" dedi. O zaman Peygamber (s.a.v) buyurdu ki, "Ben hem ilk ve hem son peygamber olarak gönderildim ve bana hem Allah kelâmının tamamı ve sonuncusu verildi ve bana söz sa-deleştirildi ve kısaltıldı da kısaltıldı. Sakının sizi mütehevvikler helake

(1) Dârimî, Mukaddime, 42; Alûsî, a.g.e., XI, 7.

(2) Alûsî, a.g.e., XI, 7.

«Ürüklemesinler.»⁽¹⁾ Mütehevvikler, seviyesiz, her işe dalarlar veya hayrette kalmış, şaşırmışlar, demektir.

قُلْ كُنْ

بِاللَّهِ بَنِي وَبَنِيكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ
 آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ
 بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لِّجَاءِ هُمُ الْعَذَابُ وَلِيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً
 وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنْ جَهَنَّمُ لَمَحِيطَةٌ
 بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشِيهِمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
 أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا
 إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ
 ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ
 مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ أَجْرُ
 الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾
 وَكَانَ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ
 وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنْ أَرَادَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلَيْهِ ﴿٥٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٣﴾

Meâl-i Şerifi

52- De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Batıla inanıp inkâr edenler var ya, işte ziyana uğrayacaklar onlardır.

53- Senden azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azab elbette onlara gelip çatmıştı. Fakat yine de, hiç farkına varmadıkları bir sırada o kendilerine mutlaka gelecektir.

54- (Evet) senden azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Halbuki cehennem, hiç şüpheleri olmasın, kâfirleri kuşatacaktır.

55- O günde azap, onları hem üstlerinden, hem ayaklarının altından saracak ve Allah (onlara), "Yaptıklarınızın cezasını tadın!" diyecektir.

56- Ey iman eden kullarım! Şüphesiz benim yarattığım yeryüzü geniştir. O halde yalnız bana kulluk edin.

57- Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz.

58- İman edip güzel işler yapanları, (evet) muhakkak ki onları, altlarından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. (Böyle iyi) işler yapanların mükafatı ne güzeldir!

59- Ki onlar, sabretmiş olup yalnız Rablerine güvenip dayanmaktadır.

60- Nice hayvanlar var ki, rızkını (biriktirip yanında) taşımıyor. Çünkü onların da, sizin de rızkınızı Allah veriyor. O, her şeyi işitir ve bilir.

61- Andolsun ki onlara, "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorsan "Allah" derler. O halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar?

62- Allah, kullarından dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

63- Andolsun ki onlara, "Gökten su indirip, onunla ölümünün ardın-

dan yeryüzünü canlandıran kimdir?" diye sorsan, mutlaka, "Allah " derler. De ki: (Öyleyse) hamd de Allah'a mahsustur. Fakat çokları akıllarını kullanmazlar.

يَا عِبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا Ey iman eden kullarım! "İbadî" hitabı, şerefendirme hitabıdır. Mükellef olan kulların en şerefli rütbesidir. **عِبَادًا لَنَا "Bize kul olarak"** gibi mutlak "İbâd" (kullar) tabirinde kâfir bile dahil olabilirse de "İbâdî" (benim kullarım) izafetinde kâfir dahil olmaz. Çünkü kâfir şeytanın hakimiyeti ve etkisi altındadır. Halbuki **إِن عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ "Şüphesiz kullarım (benimdir). Onların aleyhine sana verilmiş bir hakimiyet yoktur."** (Hicr, 15/42) buyurulmuştur. Dikkate değer ki, Cenab-ı Allah, Âdem'i yarattığında şanlı bir isim olan hilafet ünvanıyla yad etti. Öyle iken İblis bu isimden yılmadı, aksine o sebeple gayretini artırdı, düşmanlık etti ve sonunda galebe edip **فَازَلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا** (Bakara, 2/36) âyetinde buyurulduğu üzere "her ikisini de cennetten kaydıldı." Sonra onun çocuklarında **عِبَادِي "benim kullarım"** sözüyle şereflenen iyi kimselere gelince şeytan onlardan kaçındı **إِن عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ "Şüphesiz kullarım (benimdir). Onların aleyhine sana verilmiş bir hakimiyet yoktur."** (Hicr, 15/42) buyurulduğu gibi, şeytanın kendisi de: **لَأَغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ "Onların hepsini mutlaka azdıracağım, ancak onlardan senin ihlaslı kulların müstesna."** (Hicr, 15/39-40) dedi. Demek ki, "Allah'ın kulları" olma mevkiini elde eden mükellef, derece yönünden yeryüzünde halife olandan daha yüksektir. Şu halde **الَّذِينَ آمَنُوا "İman edenler"** sıfatı ihtirazî (ilerisi için hesaba katılan) bir kayıt değil, şerefin yönünü ve şeklini açıklamak için kâşîfe (açıklayıcı) bir sıfattır. Bu şekilde bu hitap, kâfirlerin engellemesinden dolayı, dinini gereği gibi yapamayan bazı müminlere kurtuluş yolunu göstermek için bir şerefendirme hitabıdır. Yani ey benim iman şerefi ile şereflenmiş olan kullarım **إِن أَرْضِي وَاسِعَةً haberiniz olsun, benim yeryüzüm geniştir.** Bulduğunuz yerden ibaret değildir, geniştir. **فَابْتَئُوا O halde bana ibadet ve kulluk edin, o halde yalnız bana.** Yani bulduğunuz memlekette yalnız bana ibadet etmek kolay olmaz, dininizi açıklamada baskıya uğrar, daralırsanız bir yere gidin, kaçın, hicret edin. O darlıktan genişliğe çıkmak için ne yapmak gerekiyorsa yapın, bana kulluk edin. Peygamber efendimizden bir hadiste şöyle rivayet edilmiştir: "Her kim dini sebebiyle bir yerden bir yere kaçarsa, bir karış da olsa cenneti hak eder. Ve İbrahim ile Muhammed (a.s)'e arkadaş olur."⁽¹⁾ Ya ölüm tehlikesi, tehdid olursa ne yapmalı?

Her nefis, her nasıl olsa ve her nerede bulunsa, ذَاتِنَا الْمَوْتِ ölümü **كُلُّ نَفْسٍ**

(1) Şihabuddin, İnâyetü'l-Kadî ve Kifayetü'r-Radî, VII, 107.

tedacak ثُمَّ الْيَنَّا تُرْجَعُونَ sonra da hep bize döndürüleceksiniz. Yeniden diriltilip hakkın huzuruna dikilerek mükafatınızı veya cezanızı alacaksınız. Bundan dolayı, ondan kaçmakla kurtulamazsınız, aksine Allah'tan başkasına kulluk etmemek için, zorlama karşısında bile her fedakarlığı göze alarak Hakk'ın huzuruna tam bir samimiyet ve hürriyet ile gitmeye çalışmalı.

وَكَايْنُ مِنْ دَابَّةٍ "Nice hayvanlar var ki..." Hicret emrolununca bazıları, geçimliğimiz olmayan memlekete nasıl gideriz demişlerdi, bu âyet indirildi. وَلَكِنْ قَاتَى يُؤْتِكُونَ "Eğer onlara sorsan..." Sorulacaklar, Mekke müşrikleridir. O halde nasıl çevriliyorlar? Her şeyin yaratıcısı olduğunu ister istemez kabul ederlerken, uluhiyyete gelince nasıl ondan dönüp şirke sapıyorlar? Bu hususta en çok ileri sürülen rızık meselesi olduğu için buyuruluyor ki; اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ ... "Allah, kullarından dilediğine rızkı bol verir..."

وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ

وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٨﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَنَّوْا

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا مِمَّا امْنَا وَتُحْتَظَفُ

النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفِى الْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ

يَكْفُرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ

﴿٦١﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

Meâl-i Şerifi

64- Bu dünya hayatı sadece bir oyun ve oyalanmadan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı.

65- Baksana, gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak (ihlasla) Allah'a yalvarırlar. Fakat onları salimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, (Allah'a) ortak koşmaktadırlar.

66- Kendilerine verdiklerimize nankörlük etsinler ve safâ sürsünler bakalım! Ama yakında bilecekler.

67- Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken (öldürülürken, ya da esir edilirken), bizim (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

68- Allah'a karşı yalan uyduran, yahut kendisine hak gelmişken onu yalan sayandan daha zalim kimdir? Cehennemde kâfirlere yer mi yok?

69- Ama bizim yolumuzda cihad edenleri, elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.

Rûm Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 60

Mekkî sûrelerdendir.

Âyetleri : Altmış

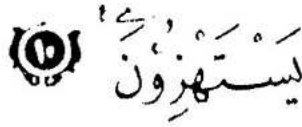
Kelimeleri: Sekiz yüz on dokuz,

Harfleri : Üç bin beş yüz on dört,

Fâsılası : م ، ن ، و harfleridir.

Önceki sûrede mucize isteyenlerden bahisle وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا أُوْهِدَ بِالْهَيْدِ "O'na (Hz. Muhammed'e) Rabbinden mucizeler indirilmeli değil miydi?" dediler. De ki: 'Mucizeler, Allah'ın yanındadır.' (Ankebût, 29/50), أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَاتٌ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ "Kendilerine okunan kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi?" (Ankebut, 29/51) buyurulmuş, cihad ve ihsan ile bitirilmişti. Bu sûrede de Kur'ân'ın her türlü mucizeye yeterliliği anlatılmak için, gaybdan haber vererek kesin mucize olduğu fiilen ortaya çıkmış bir mucize ile başlanıp, ilâhî âyetler açıklanacaktır. Şöyle ki:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اللَّهُمَّ ۝ غَلَبَتِ الرُّومُ ۝ فِي آذَانِي الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ
 سَيَغْلِبُونَ ۝ فِي بَضْعِ سِنِينَ ۝ اللَّهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ
 وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ
 مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ
 وَعْدَهُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا
 مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ۝ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا
 فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
 وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ
 ۝ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
 مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَيَّارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا
 أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ
 اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۝ ثُمَّ كَانَ
 عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاءُوا السَّوْءَ إِنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا

Meâl-i Şerifi

1- Elif, Lâm, Mim.

2- Rumlar yenildi.

3- (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde onlar, bu yenilgilerinin ardından mutlaka galib geleceklerdir.

4- (Bu da) birkaç yıl içinde (olacaktır). Onların bu yenilgilerinden önce de sonra da emir Allah'ındır ve o gün müminler, sevineceklerdir.

5- (Bu da) Allah'ın yardımıyla (olacaktır). Allah dilediğine yardım eder, galip kılar. O çok güçlüdür, çok mer-hamet edicidir.

6- Allah'ın vaadi budur. Allah, vaadinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.

7- Onlar, sadece bu dünya hayatının dış yüzünü bilirler. Ahiretten ise onlar hep gafildirler.

8- Kendi içlerinde hiç düşünmediler mi ki, Allah göklerde, yerde ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi ancak hak ile ve belirlenmiş bir süre için yaratmıştır? Gerçekten insanların çoğu, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

9- Onlar, yeryüzünde gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş baksınlar? Onlar, kendilerinden daha güçlüydüler. Toprağı sürmüşler ve onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Onlara da peygamberleri delillerle gelmişlerdi. Demek Allah onlara zulmetmiyordu. Fakat onlar, kendilerine zulmediyorlardı.

10- Sonra o kötülük edenlerin sonu çok kötü oldu. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini yalan saydılar ve onlarla alay ediyorlardı.

الم Allah daha iyi bilir: Kur'ân'ın mânâsındaki mucize olan âyetlerden önce, sözlerindeki mucizeliği ifade eden ilâhi sırra işârettir. Bakara sûresinde de geçtiği üzere "elif" boğazın en içinden: bâtından; "Lâm" dilden: berzahtan; "mim" dudağın en kenarından, dıştan çıktığı için bu üç harf, mahreclerin aslını teşkil eden üç çıkış yerinden çıkan bütün harflerin güzel bir diziliş ahengini ifade eder.

غُلِبَتِ الرُّومُ Rumlar yenildi. Peygamberimizin gönderildiği sıralarda doğu Roma ile İran, dünyanın en büyük iki devletiydiler. Hindli Süleyman Nedevî

el'endinin Asr-ı Saadet tarihinde ifade ettiği üzere peygamberliğin beşinci, yani Milâdın 613. yıllarında bu iki komşu ve rakib devlet, birbirleriyle kanlı bir muvaza girişmişlerdi. İran, İkinci Hüsrev'in, Rum Hirakl'in hükmü altındaydı, sınırları Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde birbiriyle birleşiyordu. Filistin, Suriye, Mısır ile Irak'ın bir bölümü ve küçük Asya (Anadolu) Rumlara tabi idi. İranlı'lar, Rumlara iki taraftan saldırdılar. Dicle ve Fırat üzerinde اَذْرَعَاتُ وَبُصْرَى (ezreât ve Busrâ) mevkilerinden Suriye'ye, Azerbeycan ve Ermenistan tarafından küçük Asya'ya saldırdılar. İran orduları, Rum kuvvetlerini her iki cepheden geri atarak denize dökünceye kadar takip etmiş, Suriye'deki bütün mukaddes şehirleri zabtetmiş, Milâdın 614. yılında bütün Filistin'i ve Kudüs'ü ele geçirmişti. Bu istilâ sırasında bütün kiliseler yıkılmış, bütün dini binalar tahrib edilip kirletilmişti. İranlılara katılan yirmi altı bin yahudi, altmış binden fazla hristiyanı kılıçtan geçirmişlerdi. İran kışrasının sarayı, öldürülen otuz bin kişinin kafatası ile donatılmıştı.

Bu istilâ tufanı, burada durmayarak Mısır'ı da basmış, Milâdın 616. yılında İranlı'lar bir taraftan Nil vadisini işgal ederek İskenderiye'ye ulaşmışlar, diğer taraftan bütün Anadolu'yu ele geçirerek İstanbul'un boğaziçi sahillerine kadar gelmişler, doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Kostantiniye (İstanbul) şehrinin karşısında görünmüşler, saltanatlarını Irak, Suriye, Filistin, Mısır ve Anadolu'ya yaymışlardı. İranlılar, girdikleri her yerde ateşgedeler (Ateşe tapanların, ateş yaktıkları tapınaklar) meydana getiriyorlar ve böylece Hristiyanlığın çıktığı yerlerde ateşperestliği yayıyorlardı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun bu yenilgisi karşısında kendisine tabi bulunan birçok vilâyetler isyan etmiş, Afrika'daki ülkeler, Avrupa tarafındaki vilâyetler, hatta İstanbul'a komşu şehirler, bu devletin egemenliğinden çıkmak istemişler ve çıkmışlardı. Kısaca doğu Roma İmparatorluğu darmadağın olmuş, helâk olup yerlere serilmişti.

Romalıların bu yenilgi haberi Mekke'ye ulaştığı zaman müşrikler sevinmiş ve müslümanlara karşı onların yenilgisinden duydukları sevinci açığa vurmuşlar: "Siz ve hristiyanlar kitap ehlisiniz, biz ve Fâris (İranlılar) ümmiyiz; bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi tepelediler. Biz de sizi tepeleriz" demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in bir mucizesi olmak üzere bu âyet inip buyuruldu ki: Gerçi Rumlar yenildi فَبِئْسَ اٰدٰى اِلٰهٍ yerin en yakınında, Mekke toprağının, yani Arabiistan'ın en yakınında; Şam'da yahut Rum başkentinin pek yakınında, yani Anadolu'da İstanbul civarında demek olabilir ki, ikisi de doğrudur. O sırada Rum İmparatorluğu öyle perişan olmuştu ki, iç isyanlarla devlet ihtilâle uğramış, ordusu dağılmış, hazinesi boşalmış, imparator Hirakl,

İstanbul'u terkederek Kartaca'ya kaçmayı bile kurmuştu. İranlıların galip kumandanları, zaferin verdiği sarhoşlukla şu barışı teklif etmişler: İmparator, İranlılar tarafından istenecek her şeyi verecektir. Bu cümleden olarak bin yük altın, bin yük gümüş, bin yük ipek, bin at, bin kadın teslim edecektir. Rum İmparatorluğu, bütün bu aşağılayıcı şartları kabul etmiş, bu esaslar üzerinde barışı imzalayacak delegeler göndermişlerdi.

Bu delegeler, İranlıların yanına vardıkları zaman Husrev, şu sözleri de söylemiş: "Bu yeterli değildir. Bizzat imparator Hirakl, karşıma zincirler içinde gelerek asılıp çarmıha gerilmiş olan ilâhına karşılık ateşe ve güneşe tapmalıdır." İşte o yenilgi, böyle bir yenilgiydi. Böyle bir çöküş içinde Romalıların birkaç yıl zarfında canlanıp yeniden galip geleceklerine kesinlikle hüküm vermek şöyle dursun, ihtimal demek bile normal olarak akılların havsalasına sığacak bir şey değildi. Fakat böyle bir zamanda Allah Teâlâ, Resulüne gayptan şu haberi bildiriyordu: **وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ** **Bununla birlikte onlar, bu yenilgilerinin ardından kesinlikle galip gelecekler.** Hem uzak değil. **فِي بَضْعِ سِنِينَ** **Birkaç yıl içinde** ki, "bıd" kelimesi üçten dokuza kadar olan bir sayıyı ifade eder, nitekim bu âyet inince Hz. Ebu Bekir (r.a.), o sevinen müşriklere şöyle demişti: "Allah, sizin gözlerinizi aydınlatmayacak, peygamberimiz haber verdi. Yemin ederim ki, Rumlar birkaç yıl içinde İranlılara mutlaka galip geleceklerdir." Buna karşı Übeyy b. Halef: "Yalan söylüyorsun, haydi aramızda bir müddet tayin et, seninle bahse girelim." dedi ve her iki taraf ta on deve üzerine bahse girişip, üç yıl müddet tayin ettiler. Ebu Bekir, durumu Resulullah'a haber verdi. Resullullah (s.a.v.) "Bıd", üçten dokuza kadardır, miktarı artır, müddeti uzat."⁽¹⁾ buyurdu. Bunun üzerine Ebu Bekir çıktı, Übeyy'e rast gelince o: "galiba pişman oldun" dedi. Ebu Bekir de: "Hayır" dedi, gel seninle bahsi artıralım, müddeti de uzatalım, haydi dokuz seneye kadar yüz deve yap. O da: "Haydi yaptım" dedi. Tirmizî'nin Sahih'inde rivayet ettiği üzere "Bedir" günü Rumlar, İranlılara galip geldiler, Ebu Bekir de sonra onu Übeyy'in vârislerinden aldı, peygambere götürdü. Peygamber (s.a.v.) de ona: "Bunu tasadduk et"⁽²⁾ buyurdu. **لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ** **Önünden de sonundan da emir Allah'ın,** yani Rumlar galip gelecekler diye ondan sonra emir ve irade, hüküm ve kumanda Rumların olacak zannedilmesin; onlar galip gelmezden önce emir, ne onların, ne İranlıların olmayıp Allah'ın olduğu gibi, onların galip gelmesinden sonra, yine Allah'ındır. O, önce onları mağlub ettiği gibi, sonra da eder. **وَيَوْمَئِذٍ** **Hem de o gün,** yani Rumların,

(1) Tirmizî, Tefsiru Sureti 30/3; Süyûtî, a.g.e., VI, 479-480.

(2) Tirmizî, Tefsiru Sureti 30/2-4.

İranlılara galip geleceği gün **يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ** müminler sevinecek **يَنْصُرِ اللَّهُ** Allah'ın **yardımıyla**, yani ötede Rumlar, İranlılara galip gelirken aynı zamanda beriden müslümanlar da Allah'ın yardımıyla müşriklere karşı zafer elde edecekler, yalnız Rumların galip gelmesiyle değil, Allah'ın özellikle kendilerini galip kılan yardımıyla sevinecekler. Müminlere bu şekilde vaad edilen bu yardım, bu sevinç, "Bedir" zaferidir. Nitekim Teberî Tefsiri'nde **وَهُوَ نُصْرَةُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ بِبَدْرٍ** "O Bedir'de müminlerin , müşriklere galip gelmesidir." ⁽¹⁾ demiştir.

Gerçekten Tirmizî'nin rivayetine göre Rumların, İranlılara galip gelmesi "Bedir" günü olmuştur. Fakat galibiyetin geniş bir şekilde açıklanması, Hudeybiye sıralarında bilinebildiği ve Hz. Ebu Bekir de develeri Übeyy'in kendisinden değil, sonra vârislerinden aldığı için bazıları bu ferah gününü, Hudeybiye günü sanmışlardır. Hindli Süleyman Nedevî efendi, Asrı Saadet tarihinde bunu şöyle tesbit etmiştir: "Resul-i Ekrem'in işareti gereğince dokuz yıl sonra peygamberin bu haberi gerçekleşmiş ve onun gerçekleşmesi "Bedir" zaferinin elde edilmesine rastlamıştır."⁽²⁾ Bazılarına göre bu haber, hicretin altıncı yılında Hudeybiye antlaşması esnasında gerçekleşmiştir. Fakat bu doğru değildir. Bu anlayış hatasının sebebi şudur: Sahihi Buhari'nin açıkladığına göre Hz. Peygamber'in Hirakl'e gönderdiği mektubu taşıyan elçi, Suriye'ye ulaştığı zaman Hirakl, zaferini kutluyordu.⁽³⁾ Bu elçi, Hudeybiye andlaşması sıralarında gönderildiği için birçokları Hirakl'in o sıralarda zafer kazandığını zannetmişlerdir. Habuki, Hirakl, zafe-ri çoktan kazanmış ve onu kutlamak için Suriye'ye gelmiş bulunuyordu. Roma takvimine göre Hz. Muhammed'in peygamberliği, 609 yılında meydana gelmiş, doğu Roma ile İran arasındaki düşmanlık, 610'da başlamış, 13-14 yılları savaş içinde geçmiş, 616'da, Romalılar yenilmişler, 622'de karşı harekete geçmişler, 623'de galibiyete başlayarak 625'te kesin zaferi elde etmişlerdir. Yenilginin başlangıcıyla galibiyetin başlangıcı arasında dokuz yıl geçmiş olduğu gibi, kesin yenilgi ile kesin galibiyet arasındaki müddet de dokuz yıldan ibaret bulunuyor.

Peygamberimizin hicreti, peygamberliğin on üçüncü yılı olduğu için (623) hicretin ikinci yılına rastlamış olur ki, "Bedir" de o yıldır. Demek ki, Rumlar, yenilgilerinin yedinci, savaşın ikinci yılı galib gelmeye başlamışlar ve onlar galib gelmeye başladığı sıralarda müslümanlar da "Bedir" günü müşriklere galib gelerek sevinmişlerdir. Bununla beraber savaş iki yıl daha devam etmiş, bu müddetle Rumlar, İranlıların işgal ettikleri bütün vilayetleri kurtararak

(1) et-Taberî, "Câmiu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân, XXI, 12.

(2) Tirmizî, Tefsiru sureti 30/31; Hakim, Müstedrek, II, 410.

(3) Buharî, Cihad, 102.

düşmanlarını Dicle ve Fırat'ın gerilerine atmışlardır. Böylece tam dokuz yıl ve üç yıl sonunda kesin üstünlük tamam olarak *سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ* "Birkaç yıl içinde galib gelecekler." haberi her yönüyle gerçekleşmiştir. Şu halde bundan dokuz yıl önce, yani hicretten yedi yıl önce, peygamberliğin yedinci yılı Kur'ân, bu haberi verirken açıkça dokuz yıl da demeyip *بَضْعِ سِنِينَ* "Birkaç yıl" diye bir çeşit kapalılıkla ifade etmesinde de olaya uygunluk bakımından derin ve kapsamlı bir belâğat ve geniş bir anlam varmış. Çünkü "bıd-ı sinin" (birkaç yıl) demekle hem galibiyet süresi olan üç yıla, hem yenilgi sonundan "Bedir"e rastlayan ilk galibiyete kadar olan yedi yıla, hem de kesin galibiyet süresi olan dokuz yıla uygun düşebilecek bir işaret vermiş bulunuyor ki, bunlardan birisi açıkça ifade edilseydi olayın bütün safhaları gösterilmiş olmaz ve dolayısıyla bu kapsamlı icaz tarzı bulunmazdı. Bir de bu açıklamadan asıl maksat, Rumların galibiyetinden çok, müminlerin ilâhî yardım ile sevinecekleri günün tarihini tesbit etmek olduğuna işaret edilmiş oluyor. Çünkü "birkaç yıl" kapalı olmakla beraber galibiyetin gerçekleşmesine bağlı olan *يَوْمَئِذٍ* "o gün" belirlidir. Bu bakımdan âyetin bu sevinç gününü gösteren mucizesi, Rumların galibiyetini haber veren mucizesinden daha şanlıdır.

Böyle iken birçoklarının bundan habersiz olmaları ne kadar üzücüdür! Evet buyuruluyor ki: "Rumlar, yenilgilerinin arkasından birkaç yıl içinde galib gelecekler, önünde de sonunda da emir Allah'ındır. Onlar galib geldikleri sırada müminler de Allah'ın yardımıyla sevinecekler." Bu nasıl olur demeyin. *يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ* O kimi dilerse yardım eder, dilediğini muzaffer kılar. Yani O'nun yardımı sebeplere bağlı değil, sebepler O'nun iradesine bağlıdır. Dün İranlıları galib kılmış iken, yarın Rumları galib kılar. Bir de bakarsın hiç ümit edilmedik bir zamanda, tutar hiçbir kuvvetleri yok zannedilen müminleri hepsine karşı galib ve muzaffer kılar. *وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ* Ve aziz O'dur. Rahîm O'dur. Hiç mağlup olma ihtimali bulunmayan izzet (güç, kuvvet) sahibi ancak O'dur. Tek rahmet edici olan da O'dur. Onun için de bir zaman olur, mağlubları galib kılar, müminleri sonunda zafere erdirir.

وَعَدَ اللَّهُ Allah'ın vaadi. Bu anlatılan galibiyet ve yardım, öyle bir vaaddir ki, onu Allah Teâlâ vaad buyurdu. *لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ* Allah, vaadinden caymaz. Dolayısıyla bunlar mutlaka gerçekleşecektir. Burada açık olarak iki vaad var. Birisi Rumların, mağlubiyetlerinden sonra galib gelecekleri; birisi de müminlerin, Allah'ın yardımı ile sevinecekleridir. Bu iki vaad, çok geçmeden gerçekleşti. Ebu Bekir (r.a.) bahsi kazandı. Bu şekilde bunun Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat eden ilâhî bir âyet, bir mucize olduğu ortaya çıktı. Bu yüzden

birçoklarını hidayet yetiştirdi, müslüman oldular. İnişi daha önce iken böylece mucizeliğinin gerçekleşip ortaya çıkışı daha sonra olması dolayısıyla, tertipte öbür müreden sonraya konuldu. Orada *"O'na Rabbi tarafından ayetler (mucizeler) indirilmeli değil miydi?"* (Ankebût, 29/50) diye mucize isteyenlere karşı *"اَوَلَمْ يَكُنْهُمْ اَنَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنْ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةٌ وَّذِكْرٰى لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ"* *"Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Şüphesiz ki bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır."* (Ankebût, 29/51) buyurulmakla buna işaret de olunmuştur. Şu halde bu iki açık vaad arasında *"لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ"* *"Önünde de sonunda da emir Allah'ındır."* ifadesiyle anlatılan diğer bir vaad daha vardır ki, Rumların, İranlılara galib geldikten sonra ilerde müslümanlara yenileceklerine işaret eder. Nitekim baştaki *غَلَبَتْ* malum, *سَيَغْلِبُوْنَ* mechul sigasıyla okunduğu takdirde Ebu Said el-Hudrî ve diğerlerinde rivayet edilen şâz kırâete göre: "Rumlar galib geldi, fakat onlar, bu galibiyetlerinden sonra ilerde mağlub olacaklar."⁽¹⁾ diye doğrudan doğruya bu mânâ açıkça ifade edilmiş olur. Bu ise öncekilerden daha uzak ve geleceğe ait olması bakımından daha önemli olan bir mucizedir. Fakat öbürleri gibi Hz. Peygamberin zamanında ortaya çıkmayıp, sonra gerçekleşeceğinden âyette işaretlerle gösterilip, peygamber tarafından açıklanmıştır. Gerçekten İranlılara galib gelen Hirakl'in kendi hayatında Rum orduları, Hz. Ebu Bekir'in halifeliği zamanındaki Yermük savaşından itibaren İslâm mücahitleri karşısında yenilmeye başlayarak, Hz. Ömer zamanındaki Şam fetihlerinden tâ İstanbul'un fethine kadar devam etmiş ve böylece bu mucize de tam olarak gerçekleşip ortaya çıkmıştır. ⁽²⁾

Bir de Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhit isimli tefsirinde şunu kaydetmiştir: Şeyh üstaz Ebu Cafer b. Zübeyr anlatırdı ki, Ebu'l-Hakem b. Berrecan, müslümanların Beyt-i Makdis'i (Kudüs'ü) fethedeceklerini *أَلَمْ غَلَبَتْ الرُّومُ ... بِضَع*

(1) Tirmizî, Tefsiru Sureti 30/2.

(2) Müsteşriklerden bazıları, sûrenin başı malum sigasıyla *غَلَبَتْ الرُّومُ* okunduğu takdirde âyetle mucizelik kalmayacağını ileri sürmek istemişlerdir. Halbuki bu durumda mechul okunacak olan *سَيَغْلِبُوْنَ*'un Rumların gelecekteki yenilgilerini açıkça haber vererek daha önemli olan mucizeyi açıkça ifade etmiş olacağını anlayamamışlardır. Fakat İngiliz tarihçisi Kiyon: "Roma İmparatorluğunun Sukut ve İzmihlâli" isimli eserinde Hz. Peygamberin bu şaşırtıcı haberinin gerçekleşmesi karşısında hayran kalarak bin iki yüz elli yıl sonra şu satırları yazmıştır: İki imparatorluğun sınırları dışında bulunan ve bunlardan herbirinin diğerini imha için hazırladıkları tertibatı bilen Hz. Muhammed, İranlıların adım başında zafer kazandıkları bir dakikada Bizanslıların, birkaç yıl sonra yeniden galib geleceklerini söyledi. Dünyada hiçbir haber, o zamanın durumu karşısında bunun kadar inanılmayacak bir mahiyette sayılmazdı. Çünkü Kayser Hirakl'in 610'dan 612'ye kadar devam eden hükümlüğü imparatorluğun zafere değil, çöküş ve yıkılmaya doğru gittiğini gösteriyordu." Asr-ı Saadet tarihinden, cild.3. (Müellif)

سِين ilâhî sözünden zaman ve günü belli olarak çıkarmıştı.⁽¹⁾ Ve İbnü Berrecan kendisi fetih için tayin ettiği zamandan önce vefat etti. Vefatından bir zaman sonra da müslümanlar onun tayin ettiği zamanda Kudüs'ü fethettiler. Anılan Ebu Cafer, bu Ebu'l-Hakem b. Berrecan'ın, Allah'ın kitabından çıkararak gayb olaylarına dair birtakım şeylere vâkıf olduğuna inanırdı." Muhyiddin Arabî de bu Kudüs fethi hakkındaki istihracdan (âyetlerden hüküm çıkarma işinden) bahsetmiştir. Demek olur ki, âyette ancak Allah'ın dostlarına açıklanan daha başka işaretler de vardır.

Alûsî, tefsirinde de der ki: "Muhyiddin Arabî, Irakî ve diğerleri gibi irfan sahiplerinin, Kur'ân'ı Kerim'den gayba ait bilgiler çıkardıkları meşhurdur".⁽²⁾ Bu, birtakım hesap kaideleri ve harflerin amelleri üzerine kurulmuştur ki, onlara dair seleften bir şey gelmemiştir. Hz. Ali (k.v.)'ye: "Resulullah size başkalarından gizlediği bir sır söyledi mi?" diye sorulmuştu. Dedi ki: "Hayır, ancak Allah Teâlâ'nın bir kuluna kitabında bir anlayış vermiş olması müstesna." وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ **Fakat insanların çoğu bilmezler.** Yani bunların Allah vaadi olduğunu ve Allah'ın vaadinin mutlaka yerine geleceğini bilmezler. يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا **Sadece dünya hayatından bir dış görünüş bilirler.** Bugün kim galib gelir, ne yüze çıkarsa; ona bakar, onu bilirler. **Onlar, ahiretten ise hep gafildirler.** Bu dünyanın sonunun nereye varacağını düşünmez, ilerisinin ne olacağını farkında olmazlar. **Ve kendi nefislerinde (içlerinde) hiç düşünmediler de mi?** Yani niye ilerisini düşünmüyorlar? Bu dünya hayatının gelip geçici olduğuna ve bunun bir sonu, gerçek ve değişmez bir ahireti bulunduğuna bütün gökler ve yer delâlet edip dururken kendi kendilerine vicdanlarında, yahut kendi nefisleri hakkında niye bir düşünüp de bilmiyorlar ki, **Allah, o gökleri ve yeri ve ikisinin arasındakileri başka türlü değil.** **Ancak hak ile ve müsem-mâ bir ecel, -yani belirli bir süre ile- yaratmıştır.** Yani aşağıda ve yukarıda ve bütün bunların aralarında bulunan kâinattan hepsinin bir ömrü, belirli bir süre ile bir eceli, bir sonu vardır. Bununla beraber hiçbir boşuna yaratılmamış, herbiri sabit ve bâki bir Hakk'a delâlet etmek üzere gerçek bir yön, gerçek bir hikmetle yaratılmıştır.

Onun için hepsi **"Allah'tan başka her şey helâk olacaktır."** (Kasas, 28/88) âyetinin ifadesince bu dünyanın fani (geçici) olup, sonunda

(1) Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhît, VII, 162.

(2) Alûsî, a.g.e., XXI 20.

Allah'ın huzuruna gidilen bir ahiret bulunduğunu anlatmaktadır.

**Bununla beraber insanlardan birçoğu her-
halde Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.** Yani birçokları yalnız ahi-
retten, düşünceden gafil olmakla kalmazlar da kendilerini yaratıp yetiştiren
Hakk'ın buyruğuna gidilip, mükafat ve cezaya erileceğini kesinlikle inkâr bile
ederler. Ya dünyayı ebedî imiş gibi kabul ederler, yahut ta bütün yaratılış, hik-
metsiz, gayesiz, batılmış gibi her şeyin fani olup, sonunda boşa gittiğini ve do-
layısıyla insanın sonunun da bir ölümle hiç olup bittiğini iddia ederler. Rableri-
nin cemal ve celâline (sevab ve cezasına) ermeyi tanımaz, küfredederler. **أَوَلَمْ يَسِيرُوا**
Ve o yeryüzünde bir gezmediler mi? O kâfirler فَبَنظُرُوا bir gezip de
baksalar كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ nasıl olmuş kendilerinden öncekilerin
sonu? Kendilerinden önce inkâr eden Âd, Semûd gibi yıkılıp gitmiş kavimlerin
sonu. **وَأَنزَلْنَا** Onlar kuvvetçe kendilerinden daha şiddetliydimiz **وَأَنزَلْنَا**
وَأَنزَلْنَا ve toprağı aktarmışlar; ekin ekmek veya su, maden çıkarmak için top-
rağın altını üstüne çevirmişler. **وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا** Ve onu kendilerinin ima-
rından dah çok imar etmişlerdi. **وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ** Peygamberleri de kenile-
rine delillerle, açık bürhanlar, mucizelerle gelmişlerdi, yani onlara inan-
madılar da helâk olup yıkıldılar. **فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ** Demek ki Allah onlara zul-
metmiyordu. Suçsuz helâk etmiyordu. Buna zulüm denilmesi, Allah Teâlâ'nın
son derece nezih olduğunu ortaya koyup açıklamak içindir. Yoksa Allah suçsuz
da helâk etse gerçekte yine zulüm olmazdı. Çünkü Allah (c.c.) gerçek mâliktir.
Mâlikin mülkünde dilediğini yapması zulüm olmaz. Zulüm, başkasının hak-
larına saldırmayı ifade eder. **وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ** Ve fakat onlar, kendilerine
zulmediyorlardı. Çünkü Allah'ın hikmetine göre, toplumlarının ve kendilerinin
helâkini gerektiren günahları kendi istekleriyle işliyorlardı. **ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَّأَوْا**
سَوَاءٌ Sonra o kötülük yapanların sonu ne fena oldu! Sonların en kötüsü, en
kötü ceza olan cehennem azâbıdır. **فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ** Çünkü onlar, Allah'ın
âyetlerini yalan saydılar. **وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ** Ve onlarla eğleniyorlardı.

اللَّهُ يَبْدِئُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

① وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ② وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ

مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ
 تَقُومُ السَّاعَةُ يُومِّدُ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٢﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٣﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
 وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ
 مُحْضَرُونَ ﴿١٤﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ
 ﴿١٥﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ
 تُظْهِرُونَ ﴿١٦﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ
 وَيُخْرِجُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تَخْرُجُونَ ﴿١٧﴾

Meâl-i Şerifi

11- Allah yaratmayı ilkin yapar, sonra da çevirir, onu yeniden yapar. Sonra hep döndürölüp O'na götürüleceksiniz.

12- Kıyamet saatinin gelip çatdığı gün suçlular, her ümidi keserler.

13- Allah'a ortak koştuklarından, kendilerine şefa'at edecekler de bulunmaz. Onlar, o zaman Allah'a koştukları ortakları inkâr ederler.

14- Kıyamet saatinin gelip çatdığı gün varya, o gün (inananlarla inmayanlar) ayrılırlar.

15- Şimdi iman edip salih ameller yapmış olanlara gelince, onlar bir bahçe içinde neşelenirler.

16- Âyetlerimizi ve âhiret buluşmasını yalan sayıp da küfredenlere gelince, işte onlar o zaman azab içinde hazır bulundurulurlar.

17- O halde akşama girdiğiniz zaman da, sabaha girdiğiniz zaman da tesbih Allah'ındır. (daima O, tesbih edilir).

18- Göklerde ve yerde, ikindileyin de, öğleye erdiğiniz zaman da hamd O'na mahsustur.

19- O, ölüden diri çıkarır, diriden ölü çıkarır ve toprağa ölümünden

monra hayat verir. Sizler de işte öyle çıkarılacaksınız.

رَوْضَةٍ Ravza, Allah'a karşı uydurup ortak koştukları mabudlar. Ravza, aslında sulu, yeşillikli güzel bostan demek olup, burada maksat, cennet bahçelerinden bir bahçedir. **مُحَضَّرُونَ** Hazır bulundurulacaklar

İHZAR: Suçluyu yakalayıp zorla mahkeme huzuruna getirmektir.

فَسُبْحَانَ اللَّهِ O halde tesbih Allah'ındır. (onu tesbih etmelidir). Madem ki ilerisi öyledir, o saat gelip çatacaktır. O gün o ümitsizlik ve azab içinde hazır bulundurulmaktan kurtulup, bir bahçede neşelenebilmek için şimdi Allah'a tesbih ediniz. Her şey değiştiği halde kendisi yokluk ve eksiklikten uzak, değişip bozulmaktan münezze, tek zatı ile ebedî Sübhan olan Allah Teâlâ'yı şirk ve eksiklik şüphelerinden tenzih ediniz.

TENZİH: Ya yalnız kalb ile olur; kesin itikat veya onunla beraber dil ile olur; duyulacak şekilde söylemek; yahut bunlarla beraber bir de özel fiil ve davranışlarla olur ki, bu da salih ameldir. Birincisi asıl, ikincisi onun meyvesi, üçüncüsü de ikincinin meyvesidir. Çünkü insan, kalbinden bir şeye itikad edince o dilinden meydana çıkar, söylediği zaman da doğruluğu, durum ve davranışlarından belli olur. Dil, kalbin tercümanı, amel de dilin delilidir. Rükünlerin fiilleri ise hem dil ile zikri, hem kalb ile niyeti içine alan namazdır. Onun için namaz hem zikirdir, hem bir tenzih ve tesbihtir. Şu halde tesbih denince, her çeşidini içerirse de mutlak (kayıtsız) ifade, mükemmele yorumlanacağına göre ilk önce namaza yorumlanır.

Onun için burada beş vakit namaz saatleri özetlenmiştir ki, zamanın âhirete doğru akışını gösteren en önemli değişme anlamlarını takib eden bereketli saatlerdi. Önce makam, korkutma ve uyarma makamı olması itibarıyla geceye doğru **حِينَ تُمَسُّونَ** o zaman ki akşamlarsınız. Bu iki vakti içine alır. Birisi, güneşin batışını takib eden mağrib (yani birinci ışâ denilen) akşam namazı vakti ki, şafak denilen kızıllık veya beyazlık kaybolana kadar. İkincisi, şafakın kaybolmasını takib eden son ışâ, yani yatsı namazı vakti fecre (imsak vaktine) kadar. Üçüncüsü **وَحِينَ تُصْبِحُونَ** ve o zaman ki sabahlarsınız. Fecr-i sadıktan, yani tan yerinin ağarmasından güneş doğana kadar. O ne güzel zaman ve ne güzel nimet! **وَعَشِيًّا** ve ikindileyin hamdde **وَكُلُّ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** O'nundur.

AŞİY: Akşam üstü demek olduğuna göre ikindi vaktini asr-ı sâni olması gerekir. **وَحِينَ تَظْهَرُونَ** Hem de o zaman ki, öğlen edersiniz. Bu ikisi ile tam beş

vakit olmuş olur. Burada öğlenin sonraya bırakılması, fâsılaya (âyet sonlarındaki uyuma) riayet için denilmiş ise de inzar (uyarma) nüktesiyle akşamın önce zikredilmesindeki tekabüle (karşılık olmaya) riayet için ikindinin "aşiy" terimiyle öne alınmış olması makama daha uygundur.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ **Ölüden diri çıkarır.** Gıdadan hayvan, yumurtadan civciv, nutfeden (spermadan) insan, câhilden âlim, kâfirden mümin gibi ki, uyuyandan uyanık da öyledir. Ve bu münasebetle anlatılmıştır ve aksine **وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ** ve **diriden ölü çıkarır.** Bunun örneği çoktur **وَيُخَيِّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا** ve **yeryüzüne ölümünden sonra hayat verir.** Güzden sonra bahara bak **وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ** işte siz de öyle çıkarılacaksınız. Bu noktada tabiatçılık hatasına düşülmemesi için, tabiatlar üzerinde hakim olan Allah Teâlâ'nın kudretinin delillerinden bazıları hatırlatılarak buyuruluyor ki:

وَمِنْ

آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿١٨﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ

بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

﴿١٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ السِّنِينَ

وَالْوَاكِنُ أَنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ

بَالِئٍ وَالنَّهَارُ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ

يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْزِلُ

مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ
 ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢١﴾ وَلَهُ
 مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَه قَانُونٌ ﴿٢٢﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدِئُ
 الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٣﴾

Meâl-i Şerifi

20- O'nun âyetlerinden (kudretinin delillerinden)dir ki, sizi bir topraktan yarattı. Sonra da siz şimdi yeryüzünde dağılıp yayılan insanlar oluverdiniz.

21- Yine O'nun âyetlerindendir ki, sizin için nefislerinizden kendilerine ısınırsınız diye eşler yaratmış, aranızda bir sevgi ve merhamet koymuştur. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır.

22- Yine göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklı oluşu da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz ki bunda bilenler için nice ibretler vardır.

23- Yine gecede ve gündüzde uyumanız ve lütfundan nasib aramanız da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz ki bunda dinleyecek bir kavim için nice ibretler vardır.

24- Yine O'nun âyetlerindendir ki, size hem korku ve hem de umut vermek için şimşeği gösteriyor. Ve gökten bir su indiriyor da onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat veriyor. Şüphesiz ki bunda aklını kullanacak bir kavim için nice ibretler vardır.

25- Yine göğün ve yerin, emriyle dırması da O'nun âyetlerindendir. Sonra sizi bir tek çağırışla çağırdığı zaman bir de bakarsınız ki (yerden dırtililip çıkarılıyorsunuz).

26- Göklerde ve yerde kim varsa hepsi O'nundur. Hepsi de O'na itaat etmektedirler.

27- Hem yaratmayı ilkin yapan O'dur. Sonra onu çevirip yeniden yapacak olan da O'dur ki, bu O'na çok kolaydır. Göklerde ve yerde en

yüksek şan ve şeref O'nundur. O çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

وَمِنْ آيَاتِهِ Ve O'nun âyetlerindendir. Yukarki haberler gibi şu da Allah'ın ulûhiyetinin delillerinden, eşyanın tabiata mahkum olmayıp, tabiatlar üzerinde hâkim ve onun için ölümden sonra diriltmeye de kâdir bulunduğuna işaret eden, alâmetlerdendir. **اِنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ** Ki, sizleri bir topraktan yaratmış, yeryüzünde hiç insan yok iken, onu bulunduğu durumda bırakmayıp kuru toprağa hayat vererek **مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ** ifadesince çamurdan, bir sülâleden (süzülmüş bir çamurdan) siz insan cinsini yaratması ki, eğer o tabiata mahkum olsaydı, cansız toprağa o değişikliği vermesi mümkün olmazdı. Önce bir insan hücresi yaratılamayacağı gibi, bugün de bir insan gıdası yapılamazdı. Halbuki yaratılmış. **ثُمَّ اِذَا اَنْتُمْ بَشَرٌ** Sonra da şimdi siz bir insansınız, yeryüzüne dağılıp duruyorsunuz, derisi çıplak, zarif bir yaratık olarak üreyip, çoğalıp yayılıyorsunuz. Bir kara toprağın bu derece gelişip olgunluğu erdirtirilmesi, işte yüce yaratıcının Rabliğini ve ölüleri diriltmeye kudretini gösteren delillerindendir. **وَمِنْ آيَاتِهِ** Yine O'nun âyetlerinden, ilâhlığının lütuflarını gösteren delillerinden **اِنْ خَلَقَكُمْ مِنْ اَنْثُسِكُمْ اَزْوَاجًا** ki sizin için nefislerinizden, yani maymun veya diğer bir hayvandan değil, kendi özlerinizden, aynı insan, beşer cinsinden **عَشْرَ يَارَاتْمِش** kendilerine ısınasınız, meyledip yakınlık kurasınız diye. Çünkü cinsiyet kollaşmaya, farklılık ürküntüye sebep olur. İnsan eşini başka hayvandan aramak zorunda kalsaydı, ne kötü olurdu! **وَجَعَلْ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً** Hem aranızda bir sevgi ve merhamet koymuş; evlenme vasıtasıyla öyle insanî bir seviş ve esirgeyiş ki, hayvanlar gibi kızışma zamanlarına mahsus değil, hatta yalnız karı-koca arasında değil, genel olarak siz insanlar arasında bir sevgi ve merhamet duygusu yapmıştır. **اِنْ فِي ذَلِكَ** Şüphesiz ki onda, nefislerinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet bırakmakta, **لَا يَات** âyetler vardır. Sadece bir âyet değil, birçok âyetler, Allah Teâlâ'nın tabiatları yaratıp, değiştirip, kemale erdiren kudretiyle beraber, rahmetine ve özellikle insanlar hakkındaki Rahman olan Allah'ın yardımına ve Rabbanî hükümlerine de delâlet eden deliller vardır. **لَقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ** Düşünecek bir kavim için, yani bu âyet, çok düşünülecek bir âyettir. Hem sadece ferdin düşünmesi yeterli değil, bütün kavim düşünmelidir. Düşünecek bir kavim için insan yaratılışının bu âyetinde öyle hikmetler, delâletler vardır ki, insanlığın nasıl yüksek bir ahlâk ve sevimli bir medeniyete hazır ve ne kadar mutlu bir hayat ve nimete aday olarak yaratıldığını ve bu hayatın bir rüknü olan kadının düşüş ve zilletten korunması için, sevgi ve esirgeme hisleriyle nasıl bir sosyal düzen takib etmek gerektiğini gösterir. **وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** Yine

O'nun âyetlerindendir, göklerin ve yerin yaratılışı ki, iki bakımdan Allah'ın varlık ve sıfatının delillerindendir.

Birincisi: Maddenin böyle çeşitli cisimlerle yükseklerle ve alçaklara ayrılarak tabiatın aslında çeşitlilik meydana getirilmesi, kendi kendine birbirini takibeden kanundan başka birşey olmaması gereken tabiatın üstünde hâkim olan yüce yaratıcının kudretini gösterir.

İkincisi: Göklerin ve yerin yaratılışında öyle yüksek bir sanat vardır ki, her noktası onu yaratan Allah'ın ilim ve iradesiyle sıfatının mükemmelliğini gösterir.

وَالْوَاكِنُّمُ وَالاخْتِلَافُ السِّنِّمُ Ve dillerinizin, benizlerinizin (renklerinizin) değişmesi "dillerin değişmesi" deyimini, genellikle lügatların çokluğundan, lehçe ve şive gibi özel söyleyiş biçimlerinin farklılığına kadar hepsi için doğru olabilir. Arab'ın dili başka, Acem'in dili başka, Türk'ün dili başka, Rum'un dili başka, Freng'in dili başka... Her milletin dili başka başka olduğu gibi, aynı millette çeşitli kabilelerin, grupların da dillerinde başkalık vardır. Mesela Yemenlininki ile Necidlininkinin farkı olur. Hatta her şahsın bile dili diğerlerinden ayırt edilir. Renk, beniz de böyledir. Kiminin beyaz, kiminin siyah, kiminin sarı, kiminin kırmızı olduğu gibi, her şahsın benzinde bile diğerlerine göre bir özellik hissedilebilir. Sonra söylenen söze göre de renklerin bir değişmesi vardır. **اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلَمِيْنَ** Şüphesiz ki bunda, bu yaratma ve farklılıkta, bilgisi olanlar için âyetler (deliller) vardır. İlim temyiz ifade eder. Temyiz ve temayüz de ayrılma ve farklılıkla olur. Buna işaret için burada "âlimîn" bilgisi olanlar için buyurulmuştur. Böylece ilim ehli olan âlimler bilirler ki; ilk olarak, bütün bu çeşitlilik ve farklılık, tabiatın akışını değiştirerek farklı tabiatlar yaratan Allah Teâlâ'nın kudretini gösterir. Ve bütün bu değişiklik içinde hepsinin düzenini koruyup idare etmesi de ilim ve sanatındaki kemal (olgunluk) ve hikmetini gösterir. İkinci olarak, demek ki, dillerin ve renklerin değişmesinde hikmet vardır. Ve bu hikmetlerden birisi de **وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَقَبَاۗئِلَ لِتَعَارَفُوْا** "Biz sizi birbirinizle tanışasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık.." (Hucurat, 49/13) buyurulduğu üzere gelişip yayılma içinde tanışmadır. Böyle çeşitli dilleri ve ırkları içine alan bir toplum meydana getirebilmek de ancak ilimle mümkün olabilir. Demek ki bir insan ne kadar çok dil bilirse Allah Teâlâ'nın âyetleri hakkında o kadar çok bilgi edinmiş olacaktır. Ve demek ki, insanların simalarını bilmek de dilleri bilmek gibi önemli ilimlerdenidir.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَّتَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ Yine gecede ve gündüzde uyumanız da O'nun

Âyetlerindendir. Uyuyup dinlenmeniz **وَابْتَغَازْكُمْ مِنْ فَضْلِهِ** ve lütfundan nasib aramanız; sanat ve ticaret gibi sebeplerden birine teşebbüsle Allah'ın lütuf ve fazlından rızık istemeniz; gerek uyku, gerek kazanma ikisi de Allah'ın nimetidir. Uykunun nasıl büyük bir nimet olduğunu, uykusuz kalanlardan dinlemeli, çalışabilmenin ne büyük bir nimet olduğunu da işsiz güçsüz kalanlardan bir sormalı, görülüyor ki, burada uyku, rızık aramadan önce söylenmiştir. Çünkü çalışmak için dinlenmeye ihtiyaç vardır. Bir de istirahat, kendisi için doğrudan arzu edilen bir şeydir, isteyip aramak ise ihtiyaç dolayısıyladır. Sonra **بِنِ فَضْلِهِ** "O'nun lütfundan" buyurulmuş ve bununla şu nükteler açıklanmıştır:

1- Çalışmalı, fakat kısmet olan nasibi kendinden bilmemeli, Allah'ın lütfundan bilmelidir.

2- İnsan her gün bir kâr ve gelişme aramalıdır. Çünkü "fadl" (Allah'ın lütfu) fazla, çok demektir. Ticaret de kâr kazanmaktır. Nitekim **مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ** "iki günü eşit olan ziyanda"⁽¹⁾ demektir.

3- Aramak, Allah Teâlâ'nın lütfunu sezmek, ummaktır. Ve hatta çalışıp arayabilmenin kendisi bile Allah'ın lütfundandır.

لَا يَأْتِ الْقَوْمَ يَسْمَعُونَ Şüphesiz ki bunda, bu uyumda ve aramada **إِنْ فِي ذَلِكَ** olan bir kavim çok âyetler vardır. Uykuda olsa uyanır, tekrar dirilmeye inanır. Uyuyan kimse en çok kulaktan uyanacağı gibi, talep ve araştırmada bulunan kimselerin de ilk işleri etrafı dinlemek, istihbarattan yararlanmak olacağı için burada **لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ** buyurulmuştur. Diller bilindikten sonra, kulak verip dinlemek de gerçekten uygun oluf.

يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا Yine O'nun âyetlerindendir ki size hem korku ve hem umut için şimşek gösterir. Hem celâl sıfatı vardır, hem cemal; bazen bir olayda iki zıt tesiri birden yaratarak ikisini birden tecelli ettirir. Hem korkutur, hem ümitlendirir. Meselâ size şimşek gösterir. Göstermek aslında O'nun âyetlerinden (kudretinin delillerinden) biridir. Bununla beraber şimşek gösterir ki, onunla korku ve ümit, iki zıt duyguyu birden telkin eder. Korku yıldırım, ümit rahmet ümididir. O ümit gerçekleşir mi?

فَيُعْطِي بِهَا الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا Ve gökten bir su indirir de **وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً** onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltir. **إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَلُونَ** Şüphesiz ki bunda akli olan bir kavim için âyetler (ibretler) vardır. Akli ola, çok düşünmeye ihtiyaç kalmadan bir sezgi ile anlar ki, bunu yapan, ölüleri diriltmeye de

(1) Deylemî, Firdevs, III, 611 (5910).

kâdirdir. Ölmüş bir kavim de bir şimşek parıltısı arasında gökten inen su gibi, bir hayat neşesiyle diriliverir. Ve dolayısıyla hem O'nun azabından, yıldırımından korkmalı, gururlu olmamalı, hem de rahmetine özlem ve ümit ile sarılmalı, ümitsiz olmamalıdır.

Yine O'nun âyetlerindendir. **وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ** Göğün ve yerin O'nun emriyle durması. Yani varlık âleminde bulunması, hep O'nun "kün" (ol) emriyledir. Çekim ve denge kanunları hep O'nun emrinden ibarettir. **ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ** Sonra sizi bir çağırışla çağırdığı zaman yerden **دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ** derhal siz çıkarsınız. Kabirlerden çıkar, mahşere koşarsınız. Burada İslâm mücahidlerinin çıkışına da bir işaret vardır. **وَكُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** Hem göklerde ve yerde kim varsa, hep O'nundur; O'nun mülküdür. **كُلُّ لَهُ فَاَنْتُونَ** Hep O'na boyun eğmişlerdir. Yani gönlüyle itaat etmek istemeyen kâfirler bile istemeyerek de olsa sonunda O'na boyun eğmek zorunda kalırlar. Kesin hükmüne karşı gelemazler.

Ve işte O'dur o yaratmayı ilkin yapan, sonra onu döndürüp tekrar yapacak olan **وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ** ki o, O'na daha kolaydır. Yani yeniden yapmak, ilkin yapmaktan daha kolaydır. Çünkü normal olarak bakıldığı zaman, önceki tabiatın aksine iken, ikincisi tabii olmuş olur. **وَكُلُّ الْمَثَلِ الْأَعْلَى فِي** Göklerde ve yerde en yüksek şeref ve şan da O'nundur. Tam kudret, sonsuz hikmet, yaratıcılık, ilâhlık gibi en yüksek nitelikler ancak O'nundur. **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** "Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır."

Ve O öyle aziz, öyle hakimdir. Öyle yüksek, şanına yetişmek ihtimali olmayan güçlü ve yaptığını hikmet ve menfaat ile sağlam yapan hakimdir.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ

أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ

فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٥﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَ هُمْ بَغِيرِ

عِلْمٌ مِّنْ يَّهْدِي مَنَ اضْلَأَ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نَّاصِرِينَ ﴿٢٨﴾ فَاقِمْ
 وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ
 لِخُلُقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾
 مُبِينٍ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ
 ﴿٣٠﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَابًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ
 فَرِحُونَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا مَسَّ النَّاسُ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُمْ مُبِينٍ إِلَيْهِ
 ثُمَّ إِذَا أَذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٢﴾
 لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَمَتَّعُوهُمْ وَفَسَدُوا ﴿٣٣﴾ أَمْ أَنزَلْنَاهَا
 عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِذَا
 أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا فَعَلُوا
 أَيْدِيَهُمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٥﴾ أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ
 لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٦﴾
 فَإِنَّ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ
 يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا آتَيْتُم مِّنْ

رَبِّا لِّرَبُّوْا فِى اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُبُّوْا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا اَنْتُمْ مِنْ ذٰكِرِيْنَ
 تُهْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿٢٨﴾ اَللّٰهُ الَّذِىْ
 خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يَمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ
 مَنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٢٩﴾

Meâl-i Şerifi

28- Allah, size kendinizden bir misâl verdi: Hiç size rızık olarak verdiğimiz şeylerde elleriniz altındaki kölelerinizden ortaklarınız bulunur da onlarla siz eşit olur, aranızda birbirinizi saydığınız gibi, onları da sayar mısınız? İşte biz, düşünecek bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz.

29- Fakat zulmedenler, bilgisizce hevalarına uydular. Artık Allah'ın şaşırdığını kim yola getirebilir? Onların yardımcıları da yoktur.

30- O halde yüzünü, Allah'ı bir tanıyarak dine, Allah'ın insanları üzerine yaratmış olduğu fıtratına doğrult. Allah'ın yaratışında değişiklik bulunmaz. Dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

31- Başkasından geçerek hep O'na gönül verin ve O'ndan sakının. Namaza devam edin ve müşrilerden olmayın.

32- O müşriklerden (olmayın ki) onlar, dinlerini ayırıp öbek öbek olmuşlardır. Her grup kendilerindekine güvenmektedir.

33- Bununla beraber insanlara bir keder dokunduğu zaman her şeyden geçerek Rablerine yalvarır, dua ederler; sonra tarafından bir rahmet tattırırverdiği zaman da bakarsın onlardan bir kısmı tutar, O Rablerine ortak koşarlar.

34- Bunu da kendilerine verdiğimiz nimetlere nankörlük etmek için yaparlar. Haydi geçinedurun bakalım, yakında bileceksiniz.

35- Yoksa biz onlara bir delil indirmişiz de O'na ortak koşmalarını o mu söylüyor?

36- Bir de biz insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman ona güveniyorlar da; ellerinin önceden yaptığı şeyler sebebiyle başlarına bir fenalık gelirse, hemen her ümidi kesiveriyorlar.

37- Onlar görmediler mi ki, Allah dilediği kimseye rızkı serer ve da-raltır. Şüphesiz ki bunda iman edecek bir kavim için ibretler vardır.

38- O halde akrabaya da hakkını ver, yoksula da, yolcuya da... Bu, Allah'ın rızasını dileyenler için daha hayırlıdır. Kurtuluşa erecek olanlar da işte onlardır.

39- İnsanların malları içinde artsın diye verdiğiniz faiz, Allah yanında artmaz. Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz zekata gelince, işte onlar, malları kat kat artmış olanlardır.

40- Allah, O'dur ki, sizi yarattı, sonra da size rızık verdi, sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir. Hiç sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan birini yapacak olan var mı? Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir.

... **ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ** O size kendi nefislerinizden bir misal vermiştir. Bu misal, şirk'in batıl oluşunu açıkça göstermek içindir. Yani bir malike, mülkünden ortak varsaymak bir çelişkidir, batıldır. Bunu kendinizden bir pay biçerek zorunlu bir şekilde anlayabilirsiniz. Hiç sizin köleniz, uşağınız, hayvanınız, haşeratınız (zararlı hayvanlar) gibi elleriniz altında sahibi bulunduğunuz şeyler, Allah'ın size bahsettiği mülkünüzde (mal varlığınızda) sizin ortağınız, denginiz olur da mal olan şeyler, sahibine eşit olabilir mi? olamaz değil mi? Halbuki sizin mal varlığınız Allah'ın vergisi, onlara sahip oluşunuz da sonradan olma ve gelip geçicidir. Bütün varlıklara, var etme yoluyla sahip bulunan Allah Teâlâ'nın ise, malik oluşu sonsuz ve O'nun mülkünden çıkmak imkansızdır. Allah Teâlâ bu gerçekleri böyle ayırt edip anlatmıştır. Şimdi sizin mal varlığınızdan biri size ortak olamazken Allah Teâlâ'nın mülkünden, yaratıklarından, kullarından kendisine ortak nasıl olabilir?

فَإِنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَأْنَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ Fakat **بَلْ** o zulmedenler, yani o haksızlığı yapıp Allah'a ortak koşanlar, bilgisizce hevalarına tabî oldular.

HEVA: Nefsin şehvetlere meyli demektir ki, keyif de denir. Burada **بِغَيْرِ عِلْمٍ** "bilgisizce" kaydından anlaşılıyor ki, heva iki kısımdır: Birisi ilme uygun olan, birisi de olmayandır. İlme uygun olan heva, Hakk'ın nazarında yaratılış gayesine uygun düşen meyillerdir. Çünkü şehvetlerin yaratılışı da boşuna değil, onlar insanları yaratılışlarının gayesine erdirmek için Allah tarafından birer yönlendirici ve sebeptir. Ancak şeytanî olan insan zekası, onu gayesinden çevirerek ilmin zıddına olarak sırf zevk için boşuna da israf eder. Mesela iffetli olmak ve çoğalmak niyetiyle evlenme arzusu, yaratılış gayesine uygun ve dolayısıyla ilme mutabık bir meyildir. Zina ve gayrı meşru münasebet meyli ise ilme aykırı sadece bir hevadır. Çoğunlukla da heva böyle şeylere denir. Ve işte müşrikler bir

şey bildiklerinden dolayı değil, ilme uymayan hevaları ardında koştuklarından dolayı, kendilerini heveslere esir ederek haksızlıkla, zalimlikle şirke saptılar. Maliki milkine ortak etmek, eşit tutmak haksızlığıyla Allah'a milkinden, yaratıklarından ortaklar uydurarak onlara taptılar. Onları, kendilerinin malikiymiş gibi tuttular da hürriyetlerini onlara verdiler. **Artık Allah'ın şaşırdığını kim yola getirir?** Önce hevalarına uyma, kendi fiilleri olarak gösterilmiş, kendilerine nispet edilmiş iken burada şaşırmak, saptırmak Allah'a isnad edilmiştir. Çünkü onlarda o hevaları yaratan Allah Teâlâ olduğu gibi, arzularına göre sapıklığı, şaşkınlığı yaratan da O'dur. Bu sapıklığa düşürme de kalplerin mühürlenip kapanma derecesine gelmiş bulunursa hiçbir şekilde hi-dayet ihtimali kalmaz.

Şu halde burada şaşırp saptırmaktan maksat, kalbleri mühürleyecek derecede kesin dalalet (sapıklık) demek olur. Bakara Sûresi'nde **خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ** "Allah onların kalblerini mühürledi." (Bakara, 2/7 âyetine bkz.) **Onlara yardımcılarından eser de yoktur.** Yola gelmesi ihtimali kalmamış olan o zalimleri ne dünyada o şaşkınlığından, ne de âhirette onun gereği olan azabdan kurtaracak hiçbir yardımcı da yoktur. Yani o taptıkları şeylerin kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır. **O halde**, yani şirk, öyle batıl, malike milkinde yine milkinden ortak varsaymak gibi nefislerinizde caiz göremeyeceğiniz bir çelişki, büyük bir haksızlık, Allah'ın genişçe açıkladığı âyetlere, ilim fıtratına, aykırı hevese bağlı bir sapıklık ve sonunda kurtuluş da imkânsız olunca **اقِم وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا** **Sen yüzünü hanif olarak (tek Allah'a yönelerek) dine çevirir.**

HANİF: "Hanef" masdarından bir sıfattır. Lûgatta hanef ise sapıklıktan istikamete, çarpıklıktan doğruluğa meyildir. Nitekim doğruluktan eğriliğe, haktan haksızlığa meyletmeye "cim" ile cenef denir. Şu halde hanifin asıl anlamı, eğriliği bırakıp doğrusuna giden demektir. Bu mânâ ile örfte İbrahim milletine isim olmuştur ki, başka dinlerden, batıl mabudlardan çekinip, yalnız bir Allah'a eğilen, Allah'ı bir bilen demektir. **حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ** "Şirk koşmaksızın tek Allah'a inananlardır." (Hac, 22/31)

Demek ki buradaki "hanîfen"; ötedeki şirkin, ilimsiz olarak hevaya tabi olmanın tam zıddı olan hakka meyli, doğruluğu, tevhidi ifade etmektedir. Ve mânâ şu olur: Sen yüzünü dine öyle tut, öyle tam yönel ki, o eğriliklerden, o bozuk hevalardan, batıl meyillerden sakınıp yalnız hakka meylederek dosdoğru **اللَّهُ نَظَرَتْ** **Allah fıtratına**, -dine veya hanifliği açıklamadır- yani fıtrat olan (yaratılışa uygun düşen) Allah'ın dinine, Allah'ın o fıtratına, o yaratışına sarıl **النَّبِيِّ**

فَطَرِ النَّاسَ عَلَيْهَا ki insanları onun üzerine yaratmıştır. Hepsi yaratılış sözleşmesinde اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (A'raf, 7/172) hitabına "bela" (evet Rabbimizsin) demiştir. İnsan olarak yaratılmayı kabul etmekle yaratana Rabliğine şahit olmaya söz vermiştir. Yaratılışın yaratana delaleti tabiî (doğal) olduğu için her insanın yaratılışında, kendisine dair bilincinin aslında, vicdanının derinliğinde bir hak duygusu, Allah'ı tanıma gizlidir. Onun içindir ki, başlarının son derece sıkıldığı zaruret zamanlarında inatçı kâfirler bile, derinden derine yaratana bir sığınma hissi duyarlar. Nitekim اِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ "İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman Rablerine dua ederler." (Rûm, 30/33) âyetiyle bu hatırlatılacaktır.

فَطَرَتْ FITRAT kelimesi hakkında yukarılarda bazı açıklamalar geçmişti. Burada da şunu hatırlatalım ki, fitrat, ilk yaratmak demek olan فَطَرَ den "masdar bina-i nevi" olarak yaratılışın ilk tarz ve şeklini ifade eder. Burada النَّاسُ عَلَيْهَا "insanları onun üzerine..." kaydından da anlaşıldığına göre, maksat her ferdin kendine mahsus olan cüz'î yaratılışı değil, bütün insanların insan olmaları bakımından yaratılışlarında esas olan ve hepsinde ortak bulunan genel yaratılıştır. Dış etken, kazanma ve âdet gibi ikinci derecede bulunan sebeplerinden sarfı nazarla düşünülmesi gereken ilk yaratılış ve aslî yaratılış da denilen asıl fitrattır. İnsanın مِنْ حَيْثُ أَنَّهُ إِنْسَانٌ "İnsan oluşu yönünden tabiatı" budur. Mesela insanın yaratılışında İKİ gözü bulunması asıldır. Bununla beraber anadan âmâ doğanlar da bulunabilir. Fakat bu genellikle insanların üzerine yaratıldığı asıl fitrat ve tabiat çeşidi değil, ikinci dercede görünür sebep olarak düşünülecek cüz'î ve şahsî bir yaratılıştır ki, insan gerçeği onsuz da meydana çıkabilir. Ferdin cüz'î yaratılışında herhangi bir sebeple eksiklik bulunabilirse de asıl fitrat, sağlıklı ve sağlamdır. Mesela gözün fitratı, Hakk'ın âyetlerini görmektir. İyi görmeyen bir göz, sonradan meydana gelen bir sebeple hasta demektir.

Bunun gibi bütün organların yaratılışında asıl olan bir fitrat (yaratılış amacı) vardır ki, ona o organların menfaati, vazifesi, fonksiyonu, fizyolojisi yahut tabiatı denir. İnsan nefsinin bütün meyillerinde böyle yaratılış hikmetine doğru esaslı bir içgüdü, bir tabiat vardır ki, ona da fitrat denir. Ve fitrat, hep hak ve hayra yönelik bir istikamet takip eder. Mesela insanın acıkması ve yemeye, içmeye meyletmesi, yaşamak için kendisine lazım veya faydalı yahut daha uygun olanı alma hikmeti içindir. Yoksa zehir yutmak veya kuru bir zevk uğruna israf ile midesini bozmak için değildir. O zaman fitrat bozulmuş, sapıklığa düşülmüş olur. İnsanın, insan ruh ve zekasının, fitratının aslı da Hakk'ı tanımak

ve gerçek yaratanından başkasına kul olmamak içindir. İnsana ruh, yanlış duygunun, şeytana uysun diye değil, gerçeği ve iyiliği duysun, aslını ve sonunda döneceği yeri ve ona karşı vazifesini bilsin diye verilmiştir. Nitekim fitrat üzere giden veya fitrata yakın olan temiz ruhlar yalanı, eğriliği, bilmez. Eğrilik meylî sonradan gelip geçici olarak kazanılan bir azmanlıktır.

Kısaca النَّاسُ مَعَادِنُ مَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ Hadis-i şerifi ile anlatıldığı üzere, "İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibi maden maden çeşitli yaratılış ve karakterlerde"⁽¹⁾ bulunabilirlerse de asıl insanlık fitratı, insan tabiatı bakımından hep birdir. Âdemoğludur. İnsanın, insan olma yönüyle asıl fitratı (yaratılışı), yaratıcısına boyun eğmek, وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ "Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk yapsınlar diye yarattım.." (Zâriyat, 51/56) buyurulduğu üzere yaratan Allah'a kulluktur. Dinsizlik fitrata (yaratılışa) aykırı bir sapıklık olduğu gibi, Allah'tan başkasına tapmak da öyledir. Fitrat dini, Allah dini, haniflik (tek Allah inancına bağlılık), İslâm'dır. اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ "Allah katında gerçek din, İslâmdır." (Al-i İmran, 3/19), وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ "Göklerde ve yerde kim varsa, hepsi ister istemez O'na boyun eğmiştir. Sonunda da ancak O'na döndürülüp götürüleceklerdir." (Âl-i İmran, 3/83).

Şu halde din hususu, arzulara göre değil, Allah'ın birliği ile insanlığın birleşmesi üzerine yürümelidir. Tefsircilerin çoğu fitratı, gerçeği kabul ve anlama kâbiliyeti diye, fitrata sarılmayı da gereğince amel ile tefsir etmişlerdir.

Hız. Enes (r.a.)den rivayet edilen bir hadiste فَطَرَتِ اللَّهُ التِّي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا دِينَ اللَّهِ "Allah'ın, insanları üzerinde yarattığı fitratı, Allah Teâlâ'nın dinidir." ⁽²⁾ buyurulmuştur. Ebu Hüreyre'den rivayet olunan bir Hadis-i Şerifte de buyurulmuştur ki; مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يَهُودِيٌّ أَوْ نَصْرَانِيٌّ أَوْ مَجَسَّانِيٌّ كَمَا تَنْتَجِ الْجَبْهَةُ بِهَيْمَةٍ "Her doğan fitrat üzere doğar. Öyle iken ana babasıdır ki onu yahudileştirir veya hristiyanlaştırır veya mecusileştirir. Nitekim hayvan, derli toplu bir hayvan yavrular, içlerinde bir inenmiş (burnu veya diğer organları kesilmiş) görür müsünüz?"⁽³⁾ Demek ki fitratın aslı tam ve sağlamdır. Burnu, kulağı sonradan kesilir. Maddî bakımdan böyle olduğu gibi manevî ve ahlakî bakımdan da böyledir. Fitratın bu sağlamlığı, düşünce alanında ve sosyal şartlarla terbiye çevresinde, âdetlerin akışı içinde ya bozulur veya güzel bir

(1) Ahmed b. Hanbel, II, 539.

(2) Buharî, Tefsiru Sureti 30/30; Ahmed b. Hanbel, II, 275.

(3) Buharî, Cenaiz, 80, Tefsiru Sureti 30/1, Kader, 3; Müslim, Ker, 22, 23, 24; Ahmed b. Hanbel, II, 315, 346.

gelişme ile kemalini bulur. Ahiret de bu iki sonucun birine göre olur.

Bu durumda dinin iki kayağı vardır: Biri fitrat, biri kazanç. Fitrat sadece ilâhidir. Gerçek bir yöneliştir. Allah'ın emrini yerine getirerek Allah'a ermek için, hep Hakk'a doğru bir gidişi ifade eder. Kazanç, sübjektif ve objektif çeşitli şartlar içinde duygunun hareketleri, zihnin düşünceleriyle ilgili olduğundan fitratın istikametine aykırı heveslere, zararlara, haksızlıklara, isyan ve şirke sürükleyebilir. Bundan koruyacak olan ise dindir. Bunun için buyuruluyor ki, dine hanif (Allah'ı bir kabul edici) olarak yüz tut, Allah'ın fitratına sarıl. لَا تَهْدِلْ لِيْ خَلْقِ اللَّهِ Allah'ın yaratmasını değiştiren yok, yahut Allah'ın yaratışına bedel bulunmaz. Bu cümlenin, inşa veya ihbar olarak birkaç mânâyâ ihtimali vardır: Yani Allah'ın asıl yaratışı olan fitratı, gereğinin aksine giderek bozmaya, değiştirmeye kalkışmayın. Çünkü Allah'ın yaratışına bedel bulunmaz. Zayi ettiğiniz bir kabiliyeti hiçbir sanatla yerine koyamazsınız. Yahut Allah'ın yarattığı fitratın aksine din uydurmaya, hüküm koymaya kalkışmayın. Siz mesela erkeği dişi, dişiyi erkek yapamazsınız. Yahut Allah'ın yaratışını başkalarına isnad etmeye, başkalarını yaratıcı yerine koyup da ortak koşmaya, Allah'ın hükmünden çıkmaya çalışmayın. Çünkü Allah'ın yarattığı milki, sizin milklere gibi değiştirilmez. Din fitratı değiştirmek için değil, fitrattaki genel güvenceyi geliştirmek içindir.

إِشْتِ دَوْرُ وَ سَاطِمْ دِيْنِ اَوْدُر. Yani eğrilikten sakınıp, bütün insanların üzerinde yaratılmış olduğu fitratı, doğrulukla takip etmektir. وَلَكِنْ اَكْثَرُ فَكَاتِ اِنْسَانِلَارِ اَوْرُ اَبِلْمِزَلِر دِ اَوْرُ اَكْا_PIK_GIDERLER, dini fitratta değil, âdette ararlar veya heveslerine uyarlar, Allah'ın hakkını değiştirmeye kalkarlar. مُنِيْبِيْنِ اِلَيْهِ "O'na yönelerek" "Hanifen" kelimesi gibi hal olarak oraya bağlıdır. اَقِمْ "Tut, yönel" emrinin genel olarak herkese hitap olduğuna ve cemaatin gerekliliğine işaret olmak üzere burada çoğul sigası (kipi) getirilmiştir. Yani her biriniz Allah fitratına o tevhide öyle sarılın ki, hepiniz tevbe ve ihlâs ile Allah'a dönüp yönelerek وَاتَّقُوْهُ hem O'ndan korkun, وَاقِيْمُوا الصَّلٰوةَ namazı güzel kılın, وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ve müşriklerden olmayın. Amellerinizi yalnız Allah için yapın, açık veya gizli bir şirk karıştırmayın. Burada Allah'ı bir bilmenin tam zıddı olan müşriklik, yalnız meşhur anlamıyla açık şirkten ibaret zannedilmeyip açık ve gizli şirkin her türlüşünden kaçınılması için, bedel yoluyla açıklanarak şöyle buyuruluyor: اَلَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ وَكَانُوْا شِيْعًا Onlardan ki, dinlerini ayırdılar da grup grup, öbek öbek oldular. Yani genel fitratı kavrayacak açık bir ruh ve geniş bir hak vicdanı ile hareket etmeyip herbiri kendi özelliğine,

kendi çıkarına, dar kafasıyla kendi kuruntusuna göre bir heva ile dinini ayırıp, ayrı bir başbuğ arkasına düşerek grup grup, bölük bölük olmuşlar, **كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ** her bölük kendilerindekine güvenmektedirler. Fıtrattan ayrılıp tutuculukla hakkı gözetmemektedirler. Halbuki **"Sizin yanınızdaki tükenir, Allah'ın yanındaki ise tükenmez."** (Nahl, 16/96) dir. Bu noktada insanların, üzerine yaratılmış olduğu fitratın başka değil, yalnız, Allah'a yalvarmak olduğunu göstermek için buyuruluyor ki: **Bununla beraber insanlara bir sıkıntı dokunduğu zaman** **بُتُونُ دَعَا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ** bütün o güvendiklerinden ve her şeyden geçip, yalnız yaratan Rablerine gönül vererek hep O'na yalvarırlar. Nitekim Çanakkale, Sakarya, Afyon savaşları sırasında biz Türkler hep böyle olmuştuk. Demek ki fitrat dini (yaratılışa uygun din) sadece Allah dinidir. Her zaman, baki sağlam din yalnız odur. **ثُمَّ إِذَا أَذَاهُمْ مِنْهُ** Böyle iken sonra O, onlara tarafından bir rahmet tattırverince; o sıkıntıyı açıp bir nimet ihsan ediverince de **إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ** ne bakarsın içlerinden bir kısmı, o Rablerine ortak koşuyorlardır. Şükredecek yerde tutarlar da bu, şundan oldu, bundan oldu, benden oldu, senden oldu diyerek Allah'ın lütfunu başkalarına isnad etmeye kalkarlar. **لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ** Ki kendilerine verdiğimiz nimeti küfran ile, nankörlükle karşılamak için **فَتَمْتَعُوا** haydin yaşayın, zevk edin bakalım **فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ** yarın bileceksiniz. **أَمْ أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْهِمْ** O'na ortak koşmalarının caiz olduğunu o mu söylüyor? Hayır öyle bir kitap ve delil indirilmemiştir. Fakat onlar yukarıda söylendiği şekilde bilgisizce hevaları ardında gitmişler, keyiflerine hoş gelene veya gözlerinin korktuğuna tapmışlardır. Dünyada sebepler yok değildir. Fakat egemenlik, sebeplerin değil, Allah'ındır. Allah izin vermeyince hiçbir sebeple yaprak bile oynamaz. Böyle olduğunu fitrat bilir, onun için sıkıştığı zaman Allah'a yalvarır. **وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً** Bir de biz, insanlara bir rahmet tattırdık mı **فَرِحُوا بِهَا** ona güvenirler, şımarırlar. Gerçi **"De ki, Allah'ın lütfuyla, rahmetiyle, ancak onunla sevinirler."** (Yunus, 10/58) buyurulduğu üzere, Allah'ın lütuf ve rahmetiyle sevinmek yasak değil, aksine emredilmiştir. Fakat o sevinçten maksat, nimet vereni tanıyarak hamd ve şükrünü bilmek mânâsına sevinçtir. Burada ise nimet vereni hesaba almayıp, sadece nimete güvenerek, şımarıp hevalarına uyan kimselerin hali açıklanıyor ki, bunlar ibadet ederlerse bile, dünya menfaati için ederler ve sırf nimete güvendikleri için **وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ** önceden yaptığı şeylerden birisi sebebiyle de başkalarına bir fenalık gelirse **إِذَا هُمْ يَقْتَطِرُونَ** derhal ümitsizliğe düşerler. Allah'ın rahmetinden büsbütün ümidi

kesiverirler. Çünkü bakışları, bâkî olan Allah'a değil, fânî şeyleredir.

Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki, "Mümin taze ekine benzer. Rüzgar es-tikçe yatar, yine kalkar. Kâfir çam ağacına benzer. Rüzgar ettikçe gürlür, fakat bir kere yıkılınca artık kalkamaz."⁽¹⁾ Bunlar, niye öyle nimete güveniyorlar? **أَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ** Ya görmüyorlar mı ki, Allah rızkı dileğine ucuyor, da sıkıyor da. Bazı kimselere bol, bazılarına dar verir. Ve hatta bir kimseye de bazen genişlik ve bazen darlık verir. **إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ** Şüphe yok ki bunda iman edecek bir kavim için çok âyetler (ibretler) vardır. Bunu görenler ne nimete güvenirler, ne de ümidi keserler. Bollukta da darlıkta da Allah'a imanlarını tam tutarlar.

Bunun üzerine dinin amelî belirtisi özetlenerek buyuruluyor ki **فَاتَّخِذْ أَكْثَرِ النَّاسِ حَقًّا** o halde, yani dine Allah'ı bir bilerek yüz tutup, Allah fitratına sarıl da, **يَاكِينًا** olana da hakkını ver **وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ** yoksula da, yolcuya da ver. Hak, dinin, doğruluğunun gereği böyle uzak yakın demeyip, hakkı yerine koymaktır. Kimsenin hakkını yemedikten başka, kim olursa olsun muhtaç olanlara mümkün olan yardımı yapmak, zekat, sadaka ve diğer hayır ve iyilik çeşitlerinden biriyle bakmaktır. Muhtaç olan yakınların insanlarda bir hakkı olacağı gibi, geçimsiz kalmış bir çaresizin, yolda kalmış bir yolcunun bütün toplumda bir hakkı vardır. Öyle ise bunları gözetecek müesseseler yapılmalıdır. **بُنَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ** Bu, bunlara hakkını vermek, **خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ** Allah yüzünü murad edenler için, yani Allah'ın rızasını arayanlar için hayırlıdır. **وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** Ve kurtuluşa erecek olanlar, işte onlardır. Allah rızasını gözeterek, genel olsun, özel olsun hakkını yerine koyanlardır. **وَمَا أَتَيْتُم مِّن رَّبٍّ لِّرَبِّكَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ** Halkın mallarında çoğalsın diye verdiğiniz faiz, burada iki mânâ açıklamışlardır: Bazıları bundan maksadın, bilinen riba, yani faiz olduğunu söylemişlerdir ki, zahir olan (açıkça anlaşılan) da budur. Nitekim Süddî bu âyetin, Sekif'in faizi hakkında indiğini rivayet etmiştir. Çünkü Sekif ve Kureyş kabileleri faizcilik ederlerdi. Buna göre demek olur ki, faiz, henüz yasaklanmadan önce de kötülenmiştir. Fakat diğer bir çok tefsirciler burada riba (faiz) deyiminin mecaz olup maksadın, fazlasıyla karşılığı gözetilerek verilen fazla hediyeler, bağışlar olduğunu söylemişlerdir ki, bu mânâ İbnü Abbas'tan rivayet edilmiştir. Buna göre fazlasıyla karşılığı gözetilerek verilen hediyeler bir çeşit faizciliğe benzetilerek yerilmiş olacağından dolayı faizin yasaklanmasında daha belîğ olmuş olur.⁽²⁾ Nitekim bilinen faiz deyimini hakkında "yemek" ifadesi kullanılmıştır. Şu halde mânâ şöyle olur: Halkın mallarında faiz

(1) Müslim, Münafikun, 58, 59, 60.

(2) Süyûtî, a.g.e., VI, 495; Alûsî, a.g.e., XI, 45.

gibi nemulanarak (artış göstererek) fazlasıyla karşılığını almak için verdiğimiz bağışlar, hediyeler **فَلَا يَرْثُوا عِنْدَ اللَّهِ** Allah yanında nemalanmaz, artmaz. Faizin Allah yanında hiçbir sevabı olmadığı gibi, halktan karşılığı fazlasıyla alınmak niyetiyle verilen hediyeler de öyledir. Gerçi bu günah değildir, fakat sevabı da yoktur. **وَمَا أَتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ** Allah yüzünü, Allah rızasını dileyerek verdiğiniz zekat ise **فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْغَفُونَ** işte kat kat katlayanlar onlardır. **كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ بِضَاعِفٍ لِمَنْ يَشَاءُ** "Bir tohuma benzer ki yedi başak bitirmiştir, her başakta yüzer tane vardır. Allah dilediğine böyle veya daha fazla kat kat verir." (Bakara, 2/261). Tevhid dini hakkındaki bu emirlerden ve bu açıklamalardan sonra Allah'ın zat ve sıfatları hakkında türlü felsefelerle ihtilafa düşülmeksizin, Allah'ı tanıtmak için şöyle buyuruluyor: **اللَّهُ الَّذِي** Allah O'dur ki **خَلَقَكُمْ** sizi yaratmıştır. Yani Allah'ı tanımak için O'nun zatı hakkında düşünceye dalmamalı, gayet açık olan fiil ve eserlerini, nimet ve lütuflarını düşünmelidir. Şüphesiz ki sizi yaratan var, işte O sizi yaratandır. **ثُمَّ رَزَقَكُمْ** Sonra size rızık vermekte, beslemektedir. **ثُمَّ يُمِيتُكُمْ** Sonra sizi öldürür, **ثُمَّ يُحْيِيكُمْ** sonra sizi yine diriltir. **هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ** Hiç sizin koştüğunuz ortaklarınızdan, bunlardan bir şey yapan var mı? Yok olduğu şüphesiz. **سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ** O sübhan olan Allah, onların şirk koştığı şeylerden münezze ve çok yüksektir.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ
بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ
﴿٧٠﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقِيمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَ لَهُ
مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يُصَدِّعُونَ ﴿٧١﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ
صَالِحًا فَلَا نَفْسَهُ يُمَكِّدُونَ ﴿٧٢﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٧٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ

أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيَذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ
 الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾
 وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
 فَاَنْقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرُمْ وَأَوَّكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ
 ﴿٥٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُبْرِسُحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ
 كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَنَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا
 أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٥٨﴾
 وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لِبُلْسِينَ ﴿٥٩﴾
 فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ
 لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦٠﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا بِرِجَالٍ مُتَارِكِينَ
 مُصَفَّرًا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦١﴾ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ
 الْمَوْتَ وَلَا تَسْمِعُ الصَّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَوْ أَمْدُ بِرَيْنَ ﴿٦٢﴾ وَمَا أَنْتَ
 بِهَادٍ الْعُمَى عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
 مُسْلِمُونَ ﴿٦٣﴾

Meâl-i Şerifi

41- Yaptıklarının bir kısmını tatsınlar diye insanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Umulur ki onlar hakka dönerler.

42- De ki, yeryüzünde bir gezin de bakın, bundan öncekilerin sonu nasıl olmuş! Onların pek çoğu müşrik idiler.

43- Allah'tan geri çevrilmesine hiçbir çare olmayan bir gün gelmeden önce yüzünü dosdoğru, sabit dine çevir. O gün (gelince) insanlar birbirlerinden ayrılırlar.

44- Her kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de salih amel işlerse, onlar kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar.

45- Çünkü O, iman edip salih amel işleyenlere lütfundan mükafat verecektir. Çünkü O, kâfirleri sevmez.

46- Rüzgarları müjdeciler olarak göndermesi, size rahmetinden tattırması, emriyle gemilerin akıp gitmesi ve lütfundan rızık isteyip kazanmanız O'nun âyetlerindendir. Hem gerek ki şükredesiniz.

47- Andolsun ki biz, senden önce birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik de, onlara apaçık delillerle vardılar. Onun üzerine günah işleyenlerden intikam aldık. Müminlere yardım ise, bizim nezdimizde bir hak oldu.

48- Allah O'dur ki, rüzgarları gönderir de bir bulut savururlar. Derken onu gökyüzünde nasıl dilerse öyle serer, parça parça da eder. Derken yağmuru görürsün, aralarından çıkar. Derken onu kullarından kimlere diliyorsa döküverdi mi derhal yüzleri güler.

49- Halbuki onlar, daha önce üzerlerine yağmur indirilmeden evvel ümidi kesmişlerdi.

50- Şimdi bak Allah'ın rahmetinin eserlerine! yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphe yok ki O, mutlaka ölüleri diriltir. O her şeye kâdirdir.

51- Andolsun ki biz, bir rüzgâr göndersek de onu (rahmetin eseri olan ekini) sararmış görseler, mutlaka onun arkasından nankörlüğe başlarlar.

52- Çünkü sen ölülere işittiremezsin. O daveti, arkalarını dönmüş giderlerken sağırlara da duyuramazsın.

53- Körleri de sapıklıklarından hidayete getiremezsin. Sen ancak âyetlerimizi iman edeceklerle duyurursun da onlar müslüman olur, selâmeti bulurlar.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ Karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Fıtrata ait düzen

bozuldu, gerek tabiat gerek sosyal şartlarda uygunsuzluk belirdi. بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي **İnsanların ellerinin kazancı yüzünden.** Fitratın aksine takip edilen şirk, ahlaksızlık, haksızlık, çeşitli hevalar, türlü mezheplerle beşerî hırsların çarpışması sebebiyle ki, لِيَذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا **yaptıklarının bazısını Allah kendilerine (bu dünyada) tattırmak için böyle yaptı.** Tamamını ise ahirette tadacaklar, asıl cezalarını orada çekecekler. Fakat bu dünyada da biraz tattırılırlar. لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ **Gerek ki dönerler diye.** Yani amellerinin cezasını biraz tatsınlar da tevbe edip şirkten vazgeçerek fitrat dinine, Hakk'ın birliğine, sağlam ve düzgün yola dönsünler diye. Ve işte Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi, insanları tevbe ve iyiliğe davet ile kurtuluşa, selâmete çıkarmak içindir. Bunun için buyuruluyor ki: **Resulüm! قُلْ De ki: سِيرُوا فِي الْأَرْضِ Yeryüzünde bir gezin de** كَانَ **bakın bundan öncekilerin sonu nasıl olmuş!** فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ **Onların pek çoğu müşrikti.** Şirk koşmakla Allah'ın hikmetine karşı hüküm koymaya kalkışmakla Allah'tan kurtulmanın çaresini bulamadılar. Sonunda ister istemez Allah'ın hükmüne boyun eğerek kahrolup gittiler. Onun için وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ **"Yüzünü o doğru ve sabit dine tut."** فَاقِمِ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا **Rüzgarları müjdeciler olarak göndermesi de O'nun âyetlerindendir."** Bu âyetler, ibaresiyle kainattaki hallerin değişikliklerini ifade ederken, işaretiyle de sosyal durumlardaki değişiklikleri temsil etmektedir. Rüzgarların, değişikliklerin uyarıcısı olduğu gibi müjdecileri de vardır. Tabiatta meydana gelen fesat onlarla düzelir.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ
 ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ
 مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ۝ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ
 الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ۝
 وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ

إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ
 ﴿٥٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ
 ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ
 جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٦﴾ كَذَلِكَ
 يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ
 حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٥٨﴾

Meâl-i Şerifi

54- Allah O'dur ki, sizi güçsüz olarak yaratır, sonra güçsüzlüğün arkasından kuvvet verir. Sonra kuvvetin arkasından yine güçsüzlüğe ve ihtiyarlığa getirir. O dilediğini yaratır. Ve O, her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.

55- Kıyamet kopacağı gün günahkarlar dünyada bir saatten fazla durmadıklarına yemin ederler. Onlar önceden de böyle haktan çevriliyorlardı.

56- Kendilerine ilim ve iman verilenler de şöyle diyecekler: "Andolsun ki, Allah'ın kitabında takdir edilmiş olan tekrar dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu, dirilme günüdür. Fakat siz bunu bilmiyordunuz.

57- Artık o gün zulmedenlere mazeretleri fayda vermeyecektir. Onların dertlerinin çaresine de bakılmayacaktır.

58- Andolsun ki, biz insanlar için bu Kur'ân'da her türlü meselden örnekler getirdik. Yemin ederim ki, sen onlara başka bir âyet de getirsen o kâfirler yine: "Siz yalancılardan (uydurduğunuz sözü Allah'a nispet edenlerden) başkası değilsiniz." diyeceklerdir.

59- İşte bilmeyenlerin kalblerini Allah böyle mühürler.

60- Şimdi sen sabret. Çünkü Allah'ın vaadi mutlaka haktır. Sakın imanı sağlam olmayanlar seni hafifliğe sevketmesinler.

Sûrenin son bölümündeki bu öğüdü kuvvetlendirip desteklemekle müjde verme hususunda birçok hikmetleri içeren Lokman Sûresi geliyor.

Lokman Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 34

Lokman Sûresi Mekke devrinde inmiştir. Ancak وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ den itibaren üç âyetin Medine devrinde indiğine dair bir rivayet vardır. Şöyle ki: Resulullah (s.a.v.) hicret buyurduğu zaman Medine'de yahudi âlimleri şöyle demişler: "İşittik ki sen وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا "Size ilimden sadece az bir şey verildi." (İsra, 17/85) diyormuşsun. Bizi mi kastettin, yoksa kavmini mi?" Buyurmuş ki: "Hepsini de". "Öyle ise, demişler, sen bilirsin ki, bize Tevrat verilmiştir ve onda her şeyin açıklaması vardır." Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): "Allah'ın ilmi içinde o az bir şeydir." buyurmuş, Allah Teâlâ da o âyetleri indirmiştir.

Âyetleri : Mekkî ve Medenî sayımında otuz üç, diğerlerinde otuz dördtür.

Kelimeleri: Beş yüz kırk sekizdir.

Harfleri : İki bin yüz ondur.

Fâsılası : م، ن، ظ، ر، مد نظر harfleridir.

İniş Sebebi: Kureyş'in Lokman'dan soru sormaları olmuştur. (Bahir ve Âlûsi)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ١ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ٢ هُدًى وَرَحْمَةً
 لِلْمُحْسِنِينَ ٣ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ
 بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ٤ أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ
 الْمُفْلِحُونَ ٥ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ
 عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ
 ٦ وَإِذَا تُلِيَ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَى مُسْتَكْبِرًا كَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا
 كَانَ فِي أُذُنِهِ قُفْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٧ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا
 وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ٨ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ
 حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ٩ خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا
 وَإِنَّ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ١٠
 هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ

Meâl-i Şerifi

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- Bunlar, o hikmetli kitabın âyetleridir.

3- O, güzellik ve iyilik yapanlar için bir hidayet ve rahmettir.

4- Onlar, namazı kılarlar, zekatı verirler, âhirete de kesin olarak inanırlar.

5- İşte bunlar, Rableri tarafından bir hidayet üzeredirler. Kurtuluşa erecek olanlar da işte onlardır.

6- Bayağı insanlardan kimi de vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu eğlence yerine tutmak için laf eğlencesi (veya boş söz) satın alırlar. İşte onlar için aşağılayıcı bir azab vardır.

7- Onun karşısında âyetlerimiz okunduğu zaman da sanki onları işitmemiş, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. İşte onu, acı verecek bir azab ile müjdele.

8- Fakat iman edip de salih amel işleyenlere gelince, onlar için nimet cennetleri vardır.

9- Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır. Bu, Allah'ın gerçek bir vaa-didir. O, çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

10- O, gökleri direksiz yarattı, onları görüyorsunuz. Yeryüzüne de sizi çalkalar diye ağır baskılar (sabit ve büyük dağlar) bıraktı ve orada herbir hayvandan üretti. Hem biz gökten bir su indirdik de orada her güzel çiftten (veya her hoş çeşitten) bitkiler yetiştirdik.

11- İşte bu, Allah'ın yarattığıdır. Haydi gösterin bana O'ndan başkaları ne yaratmıştır? Fakat o zalimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

لِلْمُحْسِنِينَ Muhsinler (iyilik yapanlar)a bu Kur'ân'da indirildiği şekilde amelde ihsan yapanlar. Bakara Sûresi'nin başında **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** "müttekiler için bir hidayettir." (Bakara, 2/2) buyurulmuştu. Burada ise; **هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ** "İhsanda bulunanlar için bir hidayet ve rahmettir" buyuruluyor. Nişâbûrî tefsirinde der ki: "Burada 'muhsinin' (ihsanda bulunanlar) denildiği için bir de rahmet ilâve buyurulmuştur. Çünkü ihsan derecesi takvanın üzerindedir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) **الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ** "İhsan, Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir."⁽¹⁾ buyurmuştur. Allah Teâlâ da **إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ** "Allah, şüphesiz müttekilerle ve ihsanda bulunan (iyilik yapan) kimselerle beraberdir." (Nahl, 16/128) ve **لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ** "İyilik ve güzel amel yapanlara, daha

(1) Buharî, Tefsiru Sureti 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57; Ebu Davud, Sünnet, 16; Tirmizî, İman, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Ahmed b. Hanbel, I, 27, 51, 53, 319; II, 107, 426; IV, 129, 163.

gizli var ve bir de fazlası vardır." (Yunus, 10/26) âyeti kerimeleriyle buna lânet buyurmuştur. Burada الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ "gaybe inanırlar." (Bakara, 2/3) kaydının zikredilmemesi de bunu destekler.⁽¹⁾

لَهْرَ الْحَدِيثِ Laf eğlencesi: Eğlence söz; insanı oyalayan, işinden alakoyan sözler, asılsız hikâyeler, masallar, romanlar ve tarih kılıklı efsaneler, güldürücü lâkırdılar, gevezelikler, nağmeler gibi eğlendirici sesler. Bu âyetin iniş sebebinde deniliyor ki: Nadr b. Hâris ticaretle Faris'e (İran'a) gidiyor. Acemlerin hikâyelerini, efsane kitaplarını getiriyor ve bunları Kureyşe okuyarak: "Muhammed, size Âd ve Semûd hikâyeleri söylüyor gelin ben size Rüstem'in, İsfendiyyar'ın, Kisraların hikâyelerini anlatayım." diyor ve bu şekilde birçoklarının Kur'ân dinlemesine engel oluyordu. Bundan başka güzel bir şarkıcı câriye almış, birinin müslüman olacağını işittiği zaman onu alıp câriyesine: "Haydi buna yedir, içir, söyleyiver." der, böylece eğlendirip: "Gördün ya bu, Muhammed'in çağırdığından, namazdan, oruçtan, onun önünde çarpışmaktan daha iyi değil mi?" dermiş. İbnü Hatal da bir câriye almış, sövüp saymayı şarkı olarak söylemiş. Âyetin sonunda اُولَئِكَ لَهُمْ "İşte onlar için..." diye çoğul kipi getirilmesine bakılırsa, bunların hepsinin de âyetin iniş sebebinde dahil olması gerekir. Tefsircilerin çoğu bunu şarkı ile tefsir etmişlerse de muhakkik âlimlerin tercihi, açık şekliyle genel olmasıdır. Bununla birlikte burada asıl kötölemenin hikmeti şununla anlatılmıştır: لِيُضِلُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ **Bilmeyerek, Allah yolundan sapıtmak;** yani saptırdığını hissettirmeden, yaptığı işin sonunu sezdirmeden dini, ahlâkı bozmak وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ve onu, yani Allah yolunu, hak dinini **eğlence yerine tutmak için.** يَتَّخِذُ Hafs, Hamza, Kisâî, Yakub kırâetlerinde nasb ile (son harekesi üstün olarak), diğerlerinde ref' ile (son harekesi ötre olarak) okunur. Bu durumda بِغَيْرِ عِلْمٍ "bilmeyerek" ifadesi يَشْتَرِي "satın alır" kısmına bağlanabilirse de nasb kırâetinde dalâlin (sapıtma) kaydı olması gerekir.

Allah O'dur ki, الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا Ra'd Sûresi'nde *gökleri gördüğünüz (şekilde) direksiz olarak yükseltti."* (Ra'd, 13/2) âyetinin tefsirine bakınız. Bu âyet, Allah Teâlâ'nın kuvvet ve hikmetini zihinlere yerleştirmek suretiyle tevhidi hazırlıyor. Ve onun için اُنَزَّلْنَا "indirdik" ile اُنْتَيْنَا "verdik" ifadelerinde gaibden (üçüncü şahıstan) mütekellime (birinci şahısa) iltifat buyuruluyor (dönülüyor).

فَارُونِي مَا ذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ İşte bu anlatılanlar, Allah'ın yarattığı. **هَذَا خَلْقُ اللَّهِ** Haydi gösterin bana ondan berikiler ne yaratmış? **هِيَ** **فَاكِتَ الْظَالِمُونَ** **بَلْ**

(1) Nisâburî, Tefsiru Garâibi'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkan, (Taberî'nin kenarında), XXI, 52.

zalimler; yani yaratma ve ilâhlık kavramlarına haksızlık ederek pek büyük zalim olan, Allah'a ortak koşma suçunu işleyen müşrikler **اَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ** açık bir sapıklık içindedirler. Açık olan bir gerçekten sapıyorlar ki, bunlarda iki yönden haksızlık ve şaşkınlık vardır. Bir taraftan yaratılmışa yaratıcı kudreti isnad ederek, filan şunu yarattı, falan şunu yarattı, diye yalan söylerler; bir taraftan da hiçbir şey yaratmadığı bilinen şeylere taparlar.

Şimdi burada şöyle bir soru hatıra gelebilir: İlim ve hikmet, fen ve sanat ile insanlar tarafından birtakım şeyler yapılmıyor mu? Bunlar birer yaratma değil midir? denilebilir. Buna karşı hikmetin Allah vergisi olduğu ve dolayısıyla hikmetle yapılan şeylerin de yaratıcısının Allah olduğu bilinerek O'na şükredilmesi lazım geleceği ve hakîm (bilge) kişinin görüşünde de şirkin çok büyük bir zulüm olduğu anlatılarak buyuruluyor ki:

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ إِذَا شَكَرَ لِلَّهِ وَمِنْ شُكْرٍ
فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِذْ قَالَ
لُقْمَنُ لِبَنِيهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ
عَظِيمٌ ﴿٨﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا
عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ
﴿٩﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا
وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ إِلَى
مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠﴾ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَنَا نَكَ
ثٌ قَالَجَةٌ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي

الْأَرْضِ بَاتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٢﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ
وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ
ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٣﴾ وَلَا تَصْغُرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ
فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٤﴾ وَأَقْصِدْ
فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ
الْمُحْمَرِّ ﴿١٥﴾

الْحَمِيرُ ﴿١٦﴾

Meâl-i Şerif

12- Andolsun ki biz, Lokman'a "Allah'a şükret!" diye hikmet verdik. Kim şükrederse kendi iyiliğine eder. Kim de nankörlük ederse, şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, daima övülmeye layıktır.

13- Hani bir zaman Lokman, oğluna öğüt vererek demişti ki: "Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma, çünkü Allah'a ortak koşmak (şirk), elbette büyük bir zulümdür."

14- Gerçi biz insana, anasına ve babasına itaati de tavsiye ettik. Anası onu zayıflık üstüne zayıflıkla taşıdı. Onun sütten ayrılması da iki yıl içindedir. (Biz insana): "Bana, anana ve babana şükret" diye de tavsiye ettik. Dönüş, ancak banadır.

15- Bununla beraber eğer her ikisi de bilmediğin bir şeyi, bana ortak koşman hususunda seni zorlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin ve bana yönelenlerin yolunu tut. Sonra dönüşünüz ancak banadır. O zaman ben de size yaptıklarınızı haber vereceğim.

16- "Yavrucuğum! Haberin olsun ki, yaptığın bir hardal tanesi ağırlığınca olsa da, bir kaya içinde veya göklerde, yahut yerin dibinde gizlense, Allah onu getirir, mizanına kor. Çünkü Allah en ince şeyleri bilir, her şeyden haberdardır."

17- "Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır. Başına gelenlere sabret, çünkü bunlar, azmi gerektiren işlerdendir."

18- "Hem insanlara karşı avurdunu şişirme (kibirlenme) ve

yeryüzünde çalımla yürüme. Çünkü Allah övünen ve kuruntu edenlerin hiçbirini sevmez.

19- Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini elbette eşeklerin sesidir.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُكْمَانَ الْحِكْمَةَ Şanın hakkı için Lokman'a hikmet verdik. Lokman Hakîm'in kim olduğu hakkındaki rivayetlerin özü, Ebus-Suud'un nakline göre şudur: "Lokman b. Bâurâ ki, Azer evladından olup, Eyyub (a.s.)'ın kız kardeşinin veya teyzesinin oğlu imiş. Uzun zaman yaşamış, Davud (a.s.)a yetişmiş ve ondan ilim almış ve onun peygamber oluşundan önce fetva da verirmiş. Sanat sahibiymiş. İsrailoğullarında kadılık ettiği de söylenmiş."⁽¹⁾ Bazıları bunun bir peygamber olduğunu söylemişlerse de, çoğunluğun görüşüne göre peygamber değil, bir hakîm (bilge) idi. İbnü Rüşdün "Tehâfüt"ünde dediği gibi her nebî hakîm ise de her hakîm nebî değildir.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا "Allah, hikmeti dilediğine verir. Her kime hikmet verilirse ona birçok hayır verilmiş olur." (Bakara, 2/269) âyetinde hikmetin tarifi hakkında geniş açıklama geçmişti. Burada da diyorlar ki, "âlimlerin örfünde hikmet; insan nefsinin teorik ilimleri iktibas edip, tatbikatta üstün fiilleri gücü ölçüsünde tam bir meleke kazanarak kemale erdirmesidir." Yani hikmet, bazen teorik ve bazen bilimsel olarak tarif edilirse de tam mânâsıyla hikmet, illet ve sebepleri bilerek, gayeye isabet edecek şekilde ameli ilme, ilmi amele uydurmaktır. Bunun için kendine hikmet verilene birçok hayır verilmiş olduğu beyan buyurulmuştur. Allah Teâlâ'nın âlemde hikmetiyle koyup tahsis buyurduğu sebepleri ve hükümleri, yani kanunları keşfederek ondan bir takım ilmî sonuçlar çıkarma yeteneği, şüphe yok ki, Allah'ın büyük bir vergisidir. Hakîm (bilge) olan kimseye yakışan da ilim ve amel bakımından bunun şükrünü yerine getirmektir. Nitekim şöyle buyuruluyor: Lokman'a hikmeti verdik **اِنْ اشْكُرْ لِلّٰهِ** ki, şükret Allah'a diye. Bu şükrün ilmî yönü önce o hikmetin, Allah Teâlâ'nın bir vergisi olduğunu bilerek Allah'ı şirkten tenzih etmektir. Amelî yönü de işlerinde takip ettiği gaye ve maksatlarında kendi heveslerini değil, Allah'ın rızasını gözetmektir.

وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ Ve her kim şükrederse sırf kendi lehine şükretmiş olur. Çünkü sonunda faydası kendine ait olur. Fakat kendine hikmet verilenler içinde nankörlük ederek küfre sapanlar da bulunduğu işaret ile buyuruluyor ki: **وَمَنْ كَفَرَ** Ve her kim de nankörlük ederse; o hikmeti Allah'tan bilmeyip de, ben yapıyorum, ben yaratıyorum diyerek şükretmez de suistimal ederse kendi

(1) Ebu's-Suud, İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm, VII, 71.

aleyhine etmiş olur. **فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ** Çünkü Allah ganidir, ihtiyacı yoktur, hem hamiddir, zatında övgüye layıktır. Hamiddir, hiç kimse övmese bile kendini övmesini bilir. Yahut mahmuddur, bütün yaratıklar O'na, kendi hal lisanlarıyla hamdederler. Filan filozof hikmet adına küfre düşerse O'na hiçbir zarar eriştiremez, kendi kınanmış olur. Bu taksimden sonra Lokman'ın şükrünü nasıl yerine getirdiğine dair hikmet ve ahlaktan bir iki örnek anlatılarak buyuruluyor ki: **وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ** Ve hani, yani unutma, daima an o vakti ki, Lokman da oğluna dedi. **وَهُوَ يَعِظُهُ** O'na vaaz ediyordu; öğüt veriyordu. Ragıb'ın açıklamasına göre, vaaz, korkutmaya yakın bir sıkıştırmadır.⁽¹⁾ İmam Halil ise kalbi inceltecek şekilde hayrı hatırlatmak demiştir ki, daha güzeldir. **يَا بُنَيَّ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ** Oğulcuğum, yavrum dedi, Allah'a şirk koşma **لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ** çünkü şirk, çok büyük bir zulümdür. Yahut and olsun ki şirk, çok büyük bir zulümdür. Önce bir zulüm, bir haksızlıktır. Çünkü zulüm, bir şeyi yerinden başa bir yere koymaktır. Allah'ın hakkını, Allah'tan başkasına vermektir. Aynı zamanda **وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ** "Andolsun ki biz Âdemoğullarını üstün bir şerefe nail kıldık.." (İsrâ, 17/70) âyetinin ifadesince Allah'ın şerefli kıldığı, şeref verdiği insan nefsinin mahlûka ibadet ettirerek alçak ve zelil kılmaktır. İkinci olarak büyük bir zulümdür. Çünkü bu mabutluğu hiç yeri olmayan ve olmasına hiçbir şekilde imkan bulunmayan bir mevkiye koymaktır. Zira Zeyd'in malını alıp da Amr'e vermek zulümdür. Çünkü Zeyd'in malını Amr'ın eline koymaktır. Fakat hibe veya satış gibi temlik (milk yapma) sebeplerinden birisiyle o malın önceden veya sonradan Amr'ın milki olabilmesi, mümkündür. Halbuki şirk koşmak mabudluğu Allah'tan başkasına vermektir. Allah'tan başkasının ise mabud olmasına hiçbir şekilde cevaz ve imkan yoktur.

... **وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ** "Biz insana vasiyet ettik..." Bu iki âyet, Lokman'ın öğütlerini hikâye esnasında ve şirki yasaklamayı tekit akışı içerisinde söz münasebeti suretiyle mu'teriza (ara cümlesi) halinde başlı başına ilâhî bir kelimedir. Rivayet edildiğine göre Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) ile anası hakkında inmiştir. Şöyle ki: Adı geçen anasına itaat eden bir kimseydi. İslâm'a girdiği zaman anası: "Ey Sad! Sen ne yaptın? Eğer sen bu yeni dini bırakmazsan yemin olsun ki, ben yemem, içmem, nihayet ölürüm. Sen de benim yüzümden 'Hey anasının katili!' diye kötü bir isimle anılırsın demiş. O da: 'Yapma ana, ben bu dini hiçbir şey için terketmem' demiş. Anası da iki gün, iki gece yememiş, kuvvetten düşmüş. Bunu gören Sa'd, 'Anneciğim! Bilesin ki, vallahi yüz canım olsa da bi-

(1) Ragıb el-İsfahanî, el-Müfredât, 527.

rer birer çıkarsa, ben bu dini hiçbir şey için terk edemem, artık dilerseñ ye, dilerseñ yeme, demiş. Bunun üzerine anası yemeğini yemiş. İşte bu iki âyet veyahut ikinci âyet bu sebeple inmiştir.

Vehin, vehin üstüne, bu sıfat tamlaması "ana"dan haldir. Vehn, harekette zayıflıktır. Yani anası günden güne ağırlaşmak suretiyle zayıflık, zayıflık üstüne. **Süt kesimi de iki yıldadır.** Bunun zahirinden emzik süresinin en çoğunun iki sene olduğu anlaşılıyor ki, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ile İmam Şâfiî'nin görüşleridir. Fakat İmam-ı Azam, ihtiyat olmak üzere Ahkâf Sûresi'nde gelecek olan **"Ana karnında taşıması ile sütten kesilmesi otuz aydır."** (Ahkaf, 46/15) âyeti ile otuz ay olduğunu söylemiştir. Bununla beraber fetva İmameyn'in görüşüne göredir. **ان اشكر** **Şükret diye.** Bununla **"vasiyet ettik"** ifadesi tefsir ediliyor. Yani şöyle, diye tavsiye ettik ki, şükret. **Bana ve anana babana.** Birisi peygamber (s.a.v.)e "Ben kime iyilik edeyim?" diye sormuştu. Buyurdu ki: "Anana, sonra yine anana, sonra yine anana. Ya ondan sonra?" dedi, "babana" buyurdu.⁽¹⁾ Anaya babaya şükür, haklarını gözetmek, itaat ve iyilikte bulunmak ve dua etmektir. İsrâ Sûresi'nde özellikle açıklanmıştır. (İsrâ, 17/23-24. âyetlerin tefsirine bkz.) **Dönüş ise banadır.** Yani şükredip etmediğinizi o zaman ben sorarım. Bu cümle, Allah'a şükrün daha önemli ve önce olduğunu anlatmak suretiyle ikinci âyetin hükmüne bir hazırlıktır.

Bununla beraber, yani anaya babaya da şükrü insana tavsiye etmiş olmamızla beraber, **onlar seni bana şirk koşasın diye zorlarsa** **وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي** sence hakkında hiçbir bilgi olmayan, yani hiçbir ilimde yeri olmayıp, imkansız olan şirki isnad ettirmek üzere seni sıkıştırırlarsa **وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا** de onlara normal şekilde yardımcı ol. Yani günaha iştirak etmeksizin şeriâtın razı olacağı iyilik ve insanlığın gerektireceği şekilde beraberlerinde bulun. Mesela yemek, içmek, giymek gibi ihtiyaçlarını düzene koymak, eziyet etmemek, ağır söylememek, hastalıklarına bakmak, vefatlarında defnetmek gibi dünyaya ait yardımlarını yap. Din işine gelince **وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ** bana yönelmiş olan samimi, ihlâslı tek Allah'a inanan kimsenin yolunu tut. **ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ** Sonra hepinizin dönüşü banadır, o zaman ben size neler yaptığınızı haber vereceğim.

يَا بُنَيَّ Yavrum, gerçekten o yaptığın iyilik veya kötülük **إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ** **"Bir hardal tanesi kadar da olsa..."** Yani ne kadar küçük ve gizli ve ne

(1) Buharî, Edeb, 2; Müslim, Birr, 1; Ebu Davud, Edeb, 120; Tirmizî, Birr, 1; İbn Mâcc, Edeb, 1.

kadar yüksek veya alçak olursa olsun **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Allah onu getirir, ahirette kurşına kor. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Çünkü Allah latîftir. Lütuf ve inceliği çok; kudreti en ince, en gizli şeylere yetişir. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** İlmi ile hepsini bilir. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Yavrum, namazı devamlı kıl, kendini erdirmek için **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** iyiliği emredip, kötülükten sakındır. Diğerlerini kemale erdirmek, toplumu doğruluğa götürmek için **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** başına gelene de sabret. Yani iyiliği emredip, kötülüğü yasaklamak kolay değildir. O yüzden başına birtakım musîbetlerin gelmesi düşünülür ki, onlara sabretmek gerekir.

Umeyr b. Habîb (r.a.) hazretleri oğullarına vasiyetinde demiştir ki: "Herhangi biriniz, iyiliği emredip kötülükten menetmek isterse, ondan önce işkenceye hazırlansın ve Allah'dan sevab geleceğine kesin kanaat edinsin. Çünkü her kimin Allah'dan sevaba kesin kanaati olursa dokunan eziyeti duymaz." **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Çünkü bu işlerin her birisi azmedilecek büyük işlerdendir. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Ve insanlara karşı avurdunu şişirme; avurt etme, yani böbürlenip kibirlenme.

يَا أَيُّهَا اللَّهُ SA'R; bir hastalıktır ki, develeri yakalar da boyunlarını büker. Şu halde "tas'ir" boynu dertli deve gibi başını yana bükme demek olur ki, kibirli kimse-lerin âdetidir. Dilimizde buna avurt etmek veya kasılmak denir. Buna, insanlara yanağını eğme, boyun eğme, yani kendini küçük düşürme mânâsını veren de olmuştur. Bu da muhtemel olmakla beraber, üstündeki ve altındaki ifadeye uygun olan birincisidir. Yani iyiliği emredip, kötülüğü yasaklamakla beraber kibirlenme. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Ve yeryüzünde çalımla yürüme. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Çünkü Allah kurulanın, öğünenin hiçbirini sevmez. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Gidişinde orta yolu tut. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Sesinden de biraz indir. Söylerken bağırma. **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** Çünkü seslerin en beti, en hoş gitmeyen tatsız **يَا أَيُّهَا اللَّهُ** herhalde eşeklerin sesidir.

Lokman'a hikmetin şükür için verildiği anlatıldıktan ve oğluna öğüdüyle hikmet ve şükründen bazı örnekler gösterildikten sonra, genel olarak insanlığa olan ilâhî nimetleri hatırlatıp, nankör kâfirlerin zulüm ve sapıklığını bildirmekle tevhid ve şükre davet için buyuruluyor ki:

الَّذِينَ تَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ

مِنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا
 قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا
 أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُسَلِّمْ
 وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ
 وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا
 مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾
 نُنَبِّئُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ
 مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
 لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ
 الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ
 مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
 ﴿٢٧﴾ مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَفْسٍ وَاحِدَةً إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
 بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ
 فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ اللَّهَ

بِمَا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ ﴿٢٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنْ مَا يُدْعَوْنَ
مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢١﴾

Meâl-i Şerifi

20- Görmediniz mi ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiş, gizli ve açık olarak nimetlerini üzerinize yaymıştır. Bununla beraber insanlar içinde kimi de var ki, ne bir ilme, ne bir mürşide ve ne aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında mücadele ediyor.

21- Onlara: "Allah'ın indirdiğine tabi olun!" dendiği zaman: "Hayır, biz atalarımızı neyin üzerinde bulduksa, onun ardınca gideriz." diyorlar. Ya şeytan onları cehennnem azabına çağırıyor idiyse de mi onlara uyacaklar?

22- Oysa her kim iyilik yaparak yüzünü tertemiz Allah'a tutarsa, o gerçekten en sağlam kulpa yapışmıştır. Öyle ya bütün işlerin sonu Allah'a dayanır.

23- Kim de inkâr ederse, artık onun inkârı seni üzmesin. Onlar dönüp bize gelecekler. O zaman biz onlara bütün yaptıklarını haber vereceğiz. Gerçekten Allah, bütün kalblerin özünü bilir.

24- Biz onlara biraz zevk ettiririz de sonra kendilerini ağır bir azaba zorlarız.

25- Andolsun ki onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Allah" diyecekler. "Allah'a hamd olsun." de. Fakat onların çoğu bilmezler.

26- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Gerçekten Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, daima övülmeye lâyıktır.

27- Eğer yeryüzündeki ağaçlar hep kalem olsa, deniz de arkasından yedi deniz daha kendisine destek olduğu halde mürekkep olsa, yine de Allah'ın kelimeleri yazmakla tükenmez. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

28- Sizin yaratılmanız da tekrar diriltilmeniz de ancak bir tek nefsin yaratılması ve tekrar diriltilmesi gibidir. Gerçekten Allah her şeyi işitir ve görür.

29- Görmedin mi ki, Allah geceyi gündüze sokuyor, gündüzü geceye sokuyor. Güneş ile ayı da emrine boyun eğdirmiştir. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gidiyor. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

30- Bu da şundandır ki, Allah hakkın ta kendisidir. (İnsanların) O'ndan başka taptıkları ise mutlaka batıldır. Şüphesiz ki Allah, çok yücedir, çok büyüktür.

وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ Bu âyetin tefsiri için bkz. (Kehf, 18/109)

الْمَثَر

أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ نِعْمَتَ اللَّهِ لِرُبِّكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلُمِ
دَعَا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّيَهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَنَّهُمْ
مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣١﴾ يَا أَيُّهَا
النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاحْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلَا
هُوَ جَارٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٣٢﴾ إِنْ أَلَّ اللَّهُ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ
وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا نَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ
غَدًا وَمَا نَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٣﴾

Meâl-i Şerifi

31- Görmedin mi ki Allah, âyetlerinden bir kısmını size göstereceği diye gemiler, Allah'ın nimetiyle denizde akıp gidiyor. Şüphesiz bunda çok sabredenler ve çok şükredenler için nice ibretler vardır.

32- Onları kara bulutlar gibi bir dalga sardığı zaman, dini yalnız kendisine has kılarak Allah'a yalvarırlar. Onları kurtarıp karaya çıkardığı zaman ise içlerinden doğru giden de bulunur. Bizim âyetlerimizi öyle nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez.

33- Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve bir günden korkun ki, baba çocuğuna hiçbir fayda veremez. Çocuk da babasına hiçbir şeyle fayda sağlayacak değildir. Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. O halde dünya hayatı sizi aldatmasın, sakın o çok aldatıcı şeytan sizi Allah'ın affına güvendirerek aldatmasın.

34- Şüphesiz ki, kıyamet saatinin bilgisi Allah yanındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde ne varsa (erkek veya dişi oluşunu, renk ve özelliklerini) O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini de bilemez. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilir, her şeyden haberdardır.

حَتَّارٌ Gaddar, yani sözünde durmayıp, ahdini çokça bozan demektir.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ "Kıyamet saatinin bilgisi Allah katındadır..." Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan rivayet edilmiştir: Resulullah (s.a.v.): "Gaybın anahtarları beştir, onları ancak Allah bilir." buyurmuş ve bu âyeti okumuştur. Rivayet edildiğine göre Hâris b. Ömer adında bir adam Resullulah (s.a.v.) hazretlerine gelmiş "Ya Muhammed! Kıyametin kopması ne zaman? Beldelerimiz kuraklıktan sıkıldı, bolluk ne zaman? Karımı gebe bıraktım, ne doğuracak? Bugün kazandığımı biliyorum, yarın ne kazanacağım? Nerede doğduğumu biliyorum, fakat nerede öleceğim?"⁽¹⁾ diye sormuş. Bu âyet bu sebeple inmiştir. Demek ki, âyet, sorulan bir sorunun cevabıdır. Fakat kendisinden önceki âyetlere göre de mukadder (gizli) bir sorunun cevabıdır. Çünkü Rûm Sûresi'nin sonunda وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ "Kıyamet kopacağı gün günahkârlar yemin ederler..." (Rûm, 30/55) buyurulduğu gibi, burada da وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ "Bir günden korkun ki, baba çocuğuna hiçbir fayda veremez." buyurulması üzerine şüphesiz ki o gün, o saat ne zaman? diye bir soru hatıra gelebileceğinden bununla, ona cevap verilmiş oluyor.

Burada Fahreddin Râzî der ki: "Bazı tefsirciler, Allah Teâlâ bu âyet ile beş şeyi bilmeyi başkasından menetti, diyorlar. Gerçi öyle ama maksat o değildir. Çünkü Allah Teâlâ, mesela tufan zamanında bir kum yığınındaki cevher-i ferdi (bir atomu) ve rüzgarın onu doğudan batıya kaç kere naklettiğini ve nerede bulunduğunu bilir, bunu başkası bilemez. Şu halde bu beş şeyi anmadaki tahsisin

(1) Süyûtî, a.g.e., VI, 530, 531.

izah şekli yoktur. Bu hususta doğru olan şudur ki, *"وَإِخْشَاؤُكُمْ يَوْمًا"* "bir günden korkun" buyurulması, *"إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقُّ"* "gerçekten Allah'ın vaadi haktır" diye o günün mutlaka olacağının tekid edilmesi üzerine, o gün ne zaman? diye gelecek bir soruya karşı şu şekilde cevap veriliyor: "Onu Allah'tan başkası bilmez ve fakat muhakkak olacaktır."⁽¹⁾ deniliyor. Ve kaç defalar geçtiği üzere tekrar dirilme hakkında iki delil de zikrediliyor:

Birincisi, yeryüzünün ölümünden sonra tekrar dirilmesidir. Nitekim yukarıda: *"وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ قَبْلِهِ لُبْلِسِينَ ، فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى"* *Halbuki onlar, daha önce üzerlerine yağmur indirilmeden evvel ümidi kesmişlerdi. Şimdi bak Allah'ın rahmetinin eserlerine! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphe yok ki, O, mutlaka ölüleri diriltir."* (Rûm 30/49/50) buyurulmuştu. Ve *"يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ"* *"O, yeryüzünü ölümünden sonra tekrar diriltir. Sizler de (kabirlerinizden) işte öyle çıkarılacaksınız."* (Rûm, 30/19) buyurulmuştu. Burada da şöyle denilmiş oluyor: "Ey soru soran! Sen onun zamanını bilemezsin, fakat o olacak, Allah, ona kâdirdir. Nasıl ki o yeryüzünü ölmüşken diriltiyor yağmuru indiriyor..."

İkincisi, yaratılışın başlangıcıdır. *"وَهُوَ الَّذِي بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ"* *"De ki: Yeryüzünde bir gezin de bakın, O yaratılışı nasıl başlatmıştır! Sonra Allah, ahiret dirilişini de böyle yapacaktır."* (Ankebut, 29/20) buyurduğu gibi, burada da *"وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ"* *"O, rahimlerde ne varsa bilir."* buyuruyor. Yani sen onu bilmezsen de o olacaktır, Allah'ın ona gücü yeter. Rahimlerdekini bilip yarattığı gibi, ruhamdan (taştan) yaratmasını da bilir..." Camiu's-Sağir'de *"خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ"* *"Beş şey vardır ki, onları Allah'tan başkası bilmez."* ⁽²⁾ diye gelen Büreyde hadisinde "Münâvi kebir" şerhinde der ki: "Yani bu beş şeyi Allah'tan başkası, hem genel, hem de parça olarak ihatalı ve şümüllü bir şekilde (bütün özellik ve incelikleriyle) bilemez."

Şu halde Allah Teâlâ'nın, bazı ileri gelen kullarına, hatta bu beşten bazı gayıb şeyleri bildirmesine ters olmaz. Çünkü o sınırlı parçalardandır. Mûtezile'nin bunu inkâr etmesi de manasızdır. Bir de Buharî'de Enes b. Malik (r.a.)den rivayet olunduğu üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Allah

(1) Fahrü'r-Razî, Mefatihul-Gayb, XXV, 165.

(2) Buharî, İman, 37; Müslim, İman, 5, 7; İbn Mâce, Mukaddime, 9, Fiten, 25; Ahmed b. Hanbel, II, 52, 426; Süyûtî, Câmiu's-Sağir, I, 612 (3963); Münâvî, Feyzü'l-Kadir, III, 458.

'Teâlâ rahime bir melek görevlendirmiştir. Ya Rab! Bir damla su, ya Rab! Yapışkan bir parça, ya Rab! Bir çiğnem et der. Allah Teâlâ da yaratma işini yerine getirmeyi dilediği zaman erkek mi, dişi mi, azgın mı, itaatkâr mı? Rızkı ne, eceli ne? söyler, anası karnında bunlar yazılır. O zaman onu, o melek ve Allah 'Teâlâ'nın kullarından dilediği kimseler de bilir."⁽¹⁾ Demek ki bazılarının bu şekilde bile bilmesi anlatılan tahsis (onları bilmenin Allah'a mahsus olduğuna) aykırı değildir. Çünkü Allah'a mahsus olan ilim, gaybda iken her birinin durumlarına geniş ve teferruatlı bir şekilde vakıf olan tam ve mükemmel ilimdir. Meleklerin ve bazı ileri gelen kimselerin bilebileceği ilim ise, az çok delili ortaya çıkmış bir şekildeki eksik ilimdir. Aynı şekilde bulut, rüzgar, barometre gibi bazı işaretlerden yağmura, ceninin bazı konum ve hareketlerinden erkek veya dişi olduğuna intikal etmek şeklinde meydana gelen ve zanna dayanan şeylerle delil getirmek de buna ters değildir. Çünkü zan, ilim değildir. İlim, şüphesiz olandır.

Âyetteki tahsisin izahına gelince, Âlusî'nin açıkladığına göre bunun sebebi ve dayanağı, "Allah" yüce isminin öne alınmasıyla haberlerin, cümle halinde hükmü kuvvetlendirme tarzında bulunmasında gözetilmiştir. Fakat birinci cümlenin haberinde **عِنْدَهُ** "yanında" zarfının öne alınmasıyla kasr (tahsis) açık ise de, diğerlerinde cümlenin mânâsıyla az çok işaret halindedir ki, mânâ şu oluyor: O saat ne zaman? denilirse **إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ** Şüphesiz Allah ki, (kıyamet) saatinin bilgisi ancak O'nun yanındadır. **وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ** Ve yağmuru o indirir. O halde ne zaman, nereye, ne kadar ve ne şekilde yağdıracağını da tam olarak o bilir. O halde öldükten sonra dirilmenin ne zaman olacağını da ancak O bilir. **وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ** Bütün rahimlerdekini de O bilir. Erkek mi, dişi mi? beyaz mı, kırmızı mı? tam mı, eksik mi? Her birinin özellikleri nedir? Bütün rahimlerdekinin tafsilâtını O bilir. Dolayısıyla kabirlerdekinin de tafsilâtını O bilir. O yaratan, diriltir. **وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا** Ve hiçbir kimse yarın ne kazanacağını kestiremez. Yani ileride başına ne geleceğini, eline ne geçeceğini, iyilik mi kötülük mü kazanacağını kendi gayretiyle bilemez. **وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ** Yine hiçbir kimse; gerek iyi, gerek kötü kim olursa olsun hangi yerde öleceğini kestiremez. Küçük kıyameti bilemez, büyük kıyameti nerede bilecek? Fakat Allah'a gelince **إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ** Şüphe yok ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır. Olmuşu, olacağı, görüleni, görülmeeyeni, açığı, gizliyi hepsini bilir, hepsinden haberdardır. Son iki fıkrada "ilim" yerine "dirayet" tabir edilmiş olduğu ve

(1) Buharî, Hayz, 17, Enbiya, 1; Müslim, Kader, 5; Ahmed b. Hanbel, III, 116, 148.

Allah Teâlâ'nın ilmine "dirayet" denmesi caiz olmadığı için, burada Allah'ın ilmi ayrıca belirtilerek tahsisi, böyle menfilik ve müsbetlikle (olumluluk ve olumsuzlukla) ifade edilmiştir. *اللَّهُمَّ يَسِّرْ لَنَا حُسْنَ الْاِخْتِيَامِ* "Allah'ım! Güzel bir şekilde tamamlamayı bize kolaylaştır."

Lokman Sûresi ile gelen irşad ve davetin hatırlatılmasının, bir Secde Sûresi ile takib edilmesi ne güzeldir!

Secde Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Ayet Sayısı: 30

Bu Secde Sûresi de Mekke döneminde inmiştir. Bazıları, ... أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا (âyet, 18) den itibaren üç âyetin Medine döneminde indiğini de rivâyet etmişlerdir. Kur'ân'da Secde Sûresi adıyla iki sûre vardır. Birisi bu, diğeri de حَمْدُ "Fussilet Sûresi"dir. Aralarını ayırmak için buna "Lokman Secdesi", ona da "Hâ mîm Secdesi" denir. Bir de buna "Madâcî' Sûresi", ona da "Fussilet Sûresi" adı verilir.

Âyetleri : Basralılara göre yirmi dokuz, diğerlerine göre otuzdur.

Kelimeleri: Üç yüz seksendir.

Harfleri : Bin beş yüz on sekizdir.

Fâsılası : ل , ن , م harfleridir.

Lokman Sûresinde tevhid anlatılıp, kıyamet ile bitirilmiş olduğu gibi, sûre de iman esaslarından peygamberlik ile başlayacaktır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ۝ نَزَّلَ الْكِتَابَ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝
 أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِنُنْذِرْكُمْ مَا آتَيْتَهُمْ مِنْ
 نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ
 مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ۝ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ
 إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ
 ۝ ذَلِكَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ الَّذِي
 أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۝
 ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ۝ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ
 مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا
 تَشْكُرُونَ ۝ وَقَالُوا إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
 جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ۝ قُلْ يَتُوفِّيكُمْ
 مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ۝

Meâl-i Şerifi

1- Elif, Lâ, mim.

2- Kendisinde şüphe olmayan bu kitabın indirilişi, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafındandır.

3- Yoksa onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? Hayır, o senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi korkutman için, Rabbin tarafından gelen bir haktır. Gerek ki, hidayeti kabul ederler.

4- Allah O'dur ki, gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yaratmış, sonra Arş üzerine istivâ buyurmuştur (hakim olmuştur). Sizin için O'ndan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefaathçi! Artık düşünmeyecek misiniz?

5- O, gökten yere, (yukarıdan aşağıya) işleri düzenler, sonra da o işler, sizin saydıklarınızdan bin yıl kadar olan bir günde O'na yükselir.

6- İşte görüleni de görülmeyeni de bilen, her şeye gücü yeten, çok merhametli olan O'dur.

7- Yarattığı her şeyi güzel yaratan ve insanı yaratmaya bir çamurdan başlayan O'dur.

8- Sonra da onun soyunu süzölmüş bir özden, değersiz bir sudan yaratmıştır.

9- Sonra onu düzenli bir şekle sokup, içine kendi ruhundan üfürdü. Ve sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etti. Siz pek az şükrediyorsunuz!

10- Onlar: "Biz yerde kaybolup gittikten sonra, gerçekten biz mi yeni bir yaratılıшта bulunacağız?" dediler. Fakat onlar Rablerine kavuşmayı (O'nun huzuruna varacaklarını) inkâr eden kâfirlerdir.

11- De ki: "Size vekil kılınmış olan ölüm meleği canınızı alacak, sonra döndürölüp Rabbinize götürüleceksiniz."

لَتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِن نَّذِيرٍ مِن قَبْلِكَ Kendilerine senden önce bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi korkutman için, وَأَنَّ مِنْ أُمَّةٍ أَخْلَا فِيهَا نَذِيرٌ buyurulduğu üzere "İçlerinde bir uyarıcı gelip geçmemiş olan hiçbir kavim yoktur." (Fâtır, 35/24). Şu halde burada مَّا أَتَاهُمْ مِن نَّذِيرٍ "Kendilerine hiçbir uyarıcı gelmedi." denilmesi, يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ "Ey kitap ehli, peygamberlerin bulunmadığı bir zamanda size (âyetlerimizi) açıklayan peygamberimiz gelmiştir." (Mâide, 5/19) âyetinin ifadesiñce fetret zamanına (peygamber bulunmayan devre) işaret olmuş olur. فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ "...altı günde... sonra Arş üzerine istivâ etti (hakim oldu)." (A'raf, 7/54. âyete bkz.) يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ Gökten yere, yukarıdan aşağıya emri tedbir eder (düzenler). Yani

O'nun Arş'ta istivâsı (hükümrân olması), Tevrat'tan zannedildiği gibi dinlenmek mânâsına değil, emri düzenlemekle hüküm ve saltanat yürütmek mânâsınadır.

TEDBİR: Bir işin arkasını görerek ona göre gereğini tayin etmektir. Allah Teâlâ'nın tedbiri ise, hikmetine göre dilemesidir. Şu halde burada emir, "Umûr"un tekili olarak "şe'n" (iş) mânâsınadır. Yani dünyanın işini melekler gibi, semâvî sebepler ve kuvvetlerle yukarıdan aşağı indirmek suretiyle tedbir ve idare eder. ثُمَّ يَرْجُ إِلَيْهِ Sonra da o iş, O'na çıkar. Bu şekilde bir emir, bir iş başladığı noktaya dönen bir devir ile son bulup kalkar, yalnız Allah'ın ilminde sabit kalır.

Bir günde ki; bazıları bunu yalnız "Urûc"a bağlamışlarsa da tercih edilen hem يَدِيرُ "yüdebbiru", hem يَرْجُ "ya'rucu" fiillerinin ikisine birden tenâzu' yoluyla taallukudur. Yani o emrin inmesi ve çıkması öyle bir günde, o kadar bir zamanda olur ki كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ miktarı sizin saydıklarınızdan bin sene eder. Demek ki Allah'ın bir irâdesinin hükmü olan bir emir, bir iş, bir olay bazen böyle bin senelik bir devir ile biter. Onun bir günü, böyle büyük bir devir teşkil eder. Onun için "gökleri ve yeri altı günde yarattı" denildiği zaman o günleri rastgele günler zannetmemelidir. Meâric Sûresi'nde (Meâric, 70/4) geleceği üzere bunun elli bin sene edeni de vardır. Demek ki, bin sene denilmesi örnek yoluyladır. Yahud bazı tefsircilerin dedikleri gibi "bin" tabiri uzun bir zamandan kinâyedir. Dolayısıyla daha az ve daha çok olmasına engel değildir.

يَخْلُقُ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ Yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır. Burada "hüsün" güzellik, hikmet ve menfaate uygunluktur. Gül güzel olduğu gibi diken de güzeldir. مِنْ سُلَالَةٍ "Süzülmüş bir özden (sülâleden)..." (Müminûn, 23/12-14. âyetlerine bkz.)

"Değersiz bir sudan" ifadesi, "sülâle"den bedeldir. Bununla beraber sıfat olması da düşünülebilir.

وَلَوْ تَرَىٰ

إِذَا الْخُرُومُ نَاكِسُو أَرْؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا ابْصُرْنَا وَسَمِعْنَا
فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿٧﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ

نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٧﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا
إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّمَا
يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٩﴾ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ
الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٢٠﴾
فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿٢١﴾ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿٢٢﴾
أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا
بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا
أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ
النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ
الْأَلَدِيِّ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ
مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ ﴿٢٦﴾

Meâl-i Şerifi

12- Ey Muhammed! Günahkârların, Rablerinin huzurunda başları öne eğilmiş olarak: "Ey Rabbimiz! Gördük ve dinledik, şimdi bizi geri çevir de salih bir amel işleyelim, çünkü biz artık kesin bir şekilde inanıyoruz." derlerken bir görsen!

13- Eğer biz dilemiş olsaydık her nefse hidâyetini verirdik. Fakat benden: "Bütün insanlar ve cinlerden cehennemi elbette dolduracağım." sözü hak olmuştur.

14- "O halde bu gününüzle karşılaşmayı unuttuğunuzdan dolayı tadın azabı! İşte biz de sizi unuttuk. Yapmakta olduğunuz işler yüzünden tadın ebedî azabı!"

15- Bizim âyetlerimize öyle kimseler iman eder ki, onlarla kendilerine öğüt verildiği zaman secdelere kapanırlar ve Rablerine hamd ile tesbih ederler de büyüklük taslamazlar.

16- Onların yanları yataklardan uzaklaşır, korku ve ümid içinde Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan hayıra sarfederler.

17- Şimdi hiç kimse kendileri için, yaptıklarına karşılık gözler aydınlığı olacak şeylerden neler gizlenmiş olduğunu bilemez.

18- Öyle ya iman eden kimse, fâsık olan gibi olur mu? Onlar eşit olmazlar.

19- Evet, iman edip de salih amelleri işleyen kimselerin, yaptıklarına karşılık bir konukluk (ağırlanma) olarak me'vâ (barınak) cennetleri vardır.

20- Ama fâsıklık etmiş olanların barınakları ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde oraya geri çevrilirler ve kendilerine: "Haydi tadın o ateşin yalanlayıp durduğunuz azabını!" denir.

21- Şu bir gerçek ki, onlara o en büyük azabdan önce yakın azabdan (dünyada) da tattıracağız. Umulur ki, (kötülükten) dönerler.

22- Rabbinin âyetleriyle kendisine öğüt verilip de, sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kim olabilir? Gerçekten biz, günahkârlardan intikam alacağız.

اَنَا نَسِينَاكُمْ Çünkü biz sizi unuttuk. Yani unutmuş gibi cehennemde bıraktık. **يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا** hem korku, hem umutla Rablerine dua ederler; gece kalkar teheccüd kırlarlar. Bir çokları Muaz b. Cebel (r.a.)den sahih olarak rivayet etmişlerdir ki, şöyle demiştir: "Bir seferinde peygamber (s.a.v.) ile beraberdim. Birgün yanında sabah etmiştim, yürüyorduk. 'Ey Allah'ın peygamberi' dedim. 'Bana bir amel haber

ver ki, beni cennete koysun, cehennemden uzaklaştırsın.' Buyurdu ki: 'Büyük birşey sordun, bununla beraber o, Allah Teâlâ'nın nasib ettiği kimseye kolaydır, Allah'a ibadet edersin, O'na hiç ortak koşmazsın, namazı kıalarsın, zekâtı verirsin, Ramazan orucunu tutarsın, Kabe'yi haccedersin.' Sonra buyurdu ki: 'Sana hayır kapılarını göstereyim mi? Oruç kalkandır, sadaka hataları söndürür ve gecenin göbeğinde adamın namazı' dedi. Sonra .. *تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ* "Onların yanları yataklardan uzaklaştır..." diye iki âyet okudu"⁽¹⁾.

Şimdi hiçbir kimse bilmez. Ve Allah'a yakın bir melek, ne de Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber. *مَا أَخْفَى لَهُمْ مِنْ قُرْءَانٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ* Onların yaptıkları amellere mükafat olarak kendileri için gözler aydınlığından, sevinçten neler gizlenmekte!.. Buharî ve diğerlerinde Resûl-i Ekrem (s.a.v.)den şu kudsî hadis rivayet olunmaktadır: "Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ben salih kullarıma öyle şeyler hazırlamışımdır ki, hiçbir göz görmemiş, kulaklar işitmemiş, bir insanın hatırından da geçmemiştir."⁽²⁾ *مِنَ الْعَذَابِ الْآدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ* (Onlara en büyük azabdan başka bir de yakın azabdan (tattıracağız). " Azab-ı ednâ; yakın azab, dünya azabı aza-ı ekber de âhiret azabıdır.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ
وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٦﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ
بِأَمْرِنَا مَا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ فِضْلٌ
بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ
كُرْهُهُمُ الْكُنَّا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاجِدِهِمْ أَلَمْ يَكُنْ فِي ذَلِكَ
لَايَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿١٩﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ

(1) el-Hakim, el-Müstedrek, II, 413.

(2) Buharî, Tefsiru Sureti 32/1, Tevhid, 35; Müslim, Cennet, 2-5; Tirmizî, Tefsiru Sureti 32/2, 56/1; İbn Mâce, Zühd, 39; Dârimî, Rikak, 105; Ahmed b. Hanbel, II, 313, 438, 466, 495.

الْجُرْزُفَخْرِجُ بِهِ زَرْعًا نَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا
يُبْصِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٤﴾
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ
﴿٢٥﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرِ إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ ﴿٢٦﴾

Meâl-i Şerifi

23- Andolsun ki biz vaktiyle Musa'ya kitap vermiştik. Şimdi de sen ona (öyle bir kitaba) kavuşmaktan şüphe içinde olma. Biz onu İsrailoğullarına doğru yolu göstren bir rehber kılmıştık.

24- Onların içinden, sabrettikleri zaman bizim emrimizle doğru yola ileten önderler yetiştirmiştik. Onlar, bizim âyetlerimize kesin bir şekilde inanıyorlardı.

25- Şimdi ihtilafa düştükleri şeyler hakkında şüphesiz ki Rabbin kıyamet günü aralarında ayırıcı hükmü verecektir.

26- Kendilerinden önce, yurtlarında gezip dolaşmakta oldukları nice kuşakları helâk etmiş olmamız, daha onları doğru yola iletmedi mi? Şüphesiz bunda nice ibretler vardır. Hâlâ kulak vermeyecekler mi?

27- Ya hiç görmediler mi ki, biz kır yere suyu salıveriyoruz da onunla bir ekin çıkarıyoruz. Ondan hayvanları da yiyor, kendileri de. Hâlâ gözlerini açmayacaklar mı?

28- Bir de "Ne zaman o fetih, eğer doğru söylüyorsanız?" diyorlar.

29- De ki: "İnkâr edenlere o fetih günü iman etmeleri fayda vermez ve onlara göz açtırılmaz."

30- Şimdi sen onlardan yüz çevir de gözet. Çünkü onlar da gözetmektedirler.

فَلَا تَكُنْ فِي مِرَّةٍ مِنْ لِقَائِهِ Şimdi sen ona kavuşmaktan şüphe içinde olma. Yani vaktiyle Musa'ya verdiğimiz gibi şimdi de sûrenin başında açıklandığı üzere sana kitap veriyoruz. Bunda zerre kadar şüpheyeye düşme.

Ahzab Sûresi

Medine Döneminde İndi

Ayet Sayısı: 73

Bu Ahzab Sûresi Medenîdir.

Ayetleri : Yetmiş üçtür.

Kelimeleri : Bin yüz seksendir.

Harfleri : Beş bin yediyüz doksan altıdır.

Fasılası : م , ل harfleridir. يَهْدَى السَّبِيلَ لَام

AHZAB: "Hizb" kelimesinin çoğuludur. Hizb Rağıb'ın Müfredat'ında açıkladığına göre bir kalınlığı bulunan insan topluluğu demektir.⁽¹⁾ Kamus ve tercümesi Okyanus'ta açıklandığına göre de "Hizb" mutlak olarak, insan gurubu demektir. Bu kelimenin konulmuş olduğu asıl mânâ budur. Silaha, savaş aletine ve özellikle insan topluluğuna da denir ve bir kimsenin özel askerlerine ve belirli arkadaşlarına da onun hizbi denilir. *أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ* "Onlar şeytanın taraftarlarıdır." (Mücadele, 58/19) âyeti bu mânâyadır. Bir kimsenin her gün, adeti

(1) Rağıb el-İsfahanî, a.g.e., 115.

üzere okumaya devam ettiği belirli virdine (Belirli zamanlarda okuduğu Kur'ân cüzleri veya dualarına) dahi hizb denilir. Bu kendine okumayı görev kıldığı bir miktar dua demektir. Toprağı katı ve kalın olan yere dahi hizb denilir. Sonra "Ahzab" Peygambere karşı savaş etmek üzere toplanıp Medine'yi kuşatmaya gelen ve "Hendek" savaşına sebep olan azgın kâfirler topluluklarına isim olmuştur ki, bu savaşa "Hendek" veya "Ahzab" gazası denilir. Bu sûrede de bu ahzab olayı zikredilmiş olduğundan Ahzab sûresi adını almıştır. Bundan dolayı bu sûrede, nesebe, mirasa nikâha, boşamaya, tesettüre, terbiyeye, dair bazı önemli hükümler konulmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ❶ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ❷ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكُنْ بِاللَّهِ
وَكِيلًا ❸ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جُوفِهِ وَمَا جَعَلَ
أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ
أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ كُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي
السَّبِيلَ ❹ ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا
أَبَاءَهُمْ فَأَخْوَانَكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا

رَحِيمًا ❶ النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ
 أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولَئِذَا أَتَا الْأَرْحَامَ بِعَظْمٍ مِنْهُمُ أُولَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ
 مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا
 كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ❷ وَإِذَا أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ
 مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
 وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِيثَاقًا غَلِيظًا ❸ لَيْسَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ
 وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ❹

Meâl-i Şerifi

1- Ey peygamber! Allah'tan kork, kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Muhakkak ki Allah her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.

2- Rabbinden sana ne vahyediliyorsa onun ardınca git. Muhakkak ki Allah ne yaparsanız haberdardır.

3- Allah'a güven, vekil olarak Allah yeter.

4- Allah bir adam için içinde iki kalb yapmamıştır. Kendilerinden zihar yaptığınız eşlerinizi analarınız kılmamıştır. Evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmamıştır. O sizin ağzınızdaki lafınızdır. Allah ise hakkı söylüyor ve doğru yolu gösteriyor.

5- Onları (evlatlıkları) babaları adına çağırın. Allah yanında o daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Bununla beraber hata ettiklerinizde üzerinize bir günah yoktur. Fakat kalblerinizin kasdettiğinde vardır. Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.

6- Peygamber, müminlere kendi nefislerinden önce gelir. O'nun hanımları da onların analarıdır. Akraba da Allah'ın kitabında birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza

bir maruf (uygun bir vasiyet) yapmanız müstesnâdır. Bu, kitapta yazılıdır.

7- Unutma o peygamberlerden mîsaklarını (kesin sözlerini) aldığımız vakti! Hele senden, Nuh, İbrahim, Musa ve Meryemoğlu İsa'dan ki onlardan ağır bir mîsak (sağlam bir söz) aldık.

8- (Bunu Allah), sadıklara sadakatlerinden sormak için yaptı. Kâfirler için ise acı verecek bir azab hazırladı.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ Ey Peygamber! Geçmişte indirilen kitaplarda adı sanı bilinen şanlı peygamber! Sadece اتَّقِ اللَّهَ Allah'tan kork, başkasından değil.

Bu yüce sûrede Peygambere karşı kâfirlerin ve münâfıkların dedikodularına sebep olacak bazı hükümler ve ilâhî emirler indirileceğinden onlara karşı her şeyden önce peygamberi desteklemek için bu hitab ile başlanmıştır. Bu hitab, Ahzab savaşı ile hınçlarını alamayan kâfirlerin ve münâfıkların Zeyd ve Zeyneb meselesi yüzünden koparacakları yaygaraları, yayacakları yalan ve düzmece sözleri ile, başka bir saldırı hazırlayacaklarına işaret ederek onların da öbürleri gibi bir etkisi olmayacağını önceden haber veren ilâhî bir emirdir. Onun için buyuruluyor ki, takvayı Allah'a yap! Allah'tan kork. وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ الْمُنَافِقِينَ Kafir- lere ve münâfıklara itaat etme. Onların sözlerine kulak verip de görevini yerine getirmekten çekinme, إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا muhakkak ki Allah çok bilen, ve hakîm (her yaptığını yerli yerince yapandır)dir. Allah bütün yararlı ve zararlı olan şeyleri bilir. Emirlerini de ilmiyle ve hikmetiyle verir; onun için yalnız O'ndan kork, O'na itaat et. وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ Ve Rabbinden sana ne vahyolunursa onun ardınca git. إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ Muhakkak ki Allah, her ne yapacaksanız haberdar bulunuyor. Vahyi de ona göre veriyor, onun için kâfirlerin ve münâfıkların dediklerine bakma, sana vahyolunana tabi ol. وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ Ve Allah'a tevekkül et, itimad et. وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا Vekil olarak Allah yeter. Ondan başka dayanacak, işler kendisine havale edilecek yoktur. Zira O'nun koruduğuna başkası zarar veremez, O'nun vereceği zarardan da başkası koruyamaz. مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ Allah bir adam için, içinde iki kalb yapmamıştır. Hiçbir kimseye iki vicdan verilmemiştir, hiçbir adam kalbinde "bir"e, "iki" demez, Hakk'ın birliğinin şahidi olan, bu kalb ve vicdan birliği her duygunun ve her bilginin en temel kanunudur. Mantık'ın tesaduk (uyum) ve tenakuz (çelişki) kanunları bunun bir dalıdır. Bu olmasa idi, insan kendini tanıyamazdı. وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تُظَاهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ Ve kendilerinden zihar yaptığınız eşlerinizi analarınız kılmamıştır.

ZIHAR: Bir kimsenin eşine "Sen bana anamın sırtı gibisin" demesidir ki,

anam bana nasıl haram ise, sen de bana öyle haramsın demek olur. Araplar, böyle denilen bir kadını ana gibi kabul ederler, hemen ayırırlardı ve ana gibi sayıldığına göre tekrar nikâh edilememesi de gerekirdi. Burada onlara ana gibi demekle gerçekten ana oluvermeyecekleri anlatılarak bu adetin değiştirilmesinin gerekliliği gösteriliyor ki, ayrıntısı ile keffareti, قَدْ سَعَى (Mücadele) Sûresi'nde gelecektir. **وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ** Evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmamıştır.

ED'İYÂ, "deıyy"ın çoğuludur. Deıyy, evlat diye çağırılan demektir ki dilimizde evlatlık denilir. Ebu's-Suud der ki: Arapça'da "Efılâ" ölçüsü, "takıyy" kelimesinin "etkıya" şeklinde gelmesi gibi, tekil vezni "Feîl" olup manası "fail" olan sıfatlar içindir. Oysa "deıyy" "fail" mânâsında değil, "mef'ul" mânâsındadır, buna göre çoğulunun "edıyâ" diye gelmesi kural dışıdır.⁽¹⁾ (Deıyy fail mânâsında olsaydı evlat eden olacaktı. Oysa burada mânâsı evlat edinilen çocuk demektir.) **قَوْلُكُمْ** O yapılan zihar ve evlatlığa evlat diye isim verme **بِأَفْوَاهِكُمْ** sizin ağzınızda lafınızdır. Sadece sözün geçerli olduğu hususlarda bazı hükümleri olabilirse de gerçekte onun vicdanda tasdik edilmesi gereken bir varlığı yoktur ve nihayet bir mecazdır. O halde onlar hakkında gerçekten ve her yönden oğul hükümlerinin yürürlükte olması gerekmez. Mesela evlatlığın boşadığı bir kadını almak haram olmaz. Onda **وَحَلَائِلُ ابْنَانِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ** "Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları..." (Nisa, 4/23) hükmü uygulanmaz. **وَهُوَ يَهْدِي** Allah ise hakkı, vakiya uygun olanı, gerçeği söylüyor. **وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ** Ve yol gösteriyor. O halde başkasının değil, onun irşadını dinleyiniz. Şöyle ki **أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ** Onları öz babalarına nisbet ederek çağırın, öz babalarına nisbet edin. **هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ** Allah katında bu daha doğrudur. Öz babalarına nisbet ederek çağırmanız, herkesin soyunu karıştırmayıp saklı tutmanız, doğrusunu söylemeniz, Allah katında adalet ve hakkaniyete daha uygun, genel menfaatlerinize daha elverişlidir. **فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ** Eğer onların öz babalarını bilmiyorsanız, nesebde değil **فَاخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ** o zaman dinde kardeşleriniz **وَمَوَالِبُكُمْ** ve dostlarınızdır. **وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ** Bununla birlikte hata ettiğiniz hususlarda; yani gerek bu yasaktan önce, ve gerek sonra, kastınız olmaksızın, yanlışlık ve unutma ile yaptığınız yanlışlıklarda üzerinize bir günah yoktur. **وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ** Fakat kalblerinizin kasten yaptığı var ya, işte günah ondadır. **وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا** Ve Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Hata edeni affeder. İmam Şafiî hazretleri "tebennî"nin, yani oğul edinmenin hiçbir hükmü olmadığı görüşünü benimsemiştir. Fakat İmam Azam Ebu

(1) Ebu's-Suud, a.g.e., VII, 90.

Hanife hazretlerine göre, bir köle evlat edinilmişse, bu onun azat olmasını gerektirir, yine tebennî yaşı uygun olup evlat diye kabulü mümkün olan nesebi bilinmez bir kimsenin, nesebini ispat eyler ki ayrıntısı fıkıh kitaplarındadır.

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ Peygamber müminler için canlarından ileridir. Bütün işlerinde kendilerinden daha elverişlidir. Çünkü o, onlar için ancak iyilikleri, yararları, kurtuluşları ne ise, onu gözetir, onu emreder, kötülüklerine ve zararlarına razı olmaz. Halbuki insan nefsi öyle değildir. O halde Peygamber onlara kendilerinden daha sevgili ve onun emri kendilerinin emrinden daha geçerli ve ona karşı şefkatleri nefislerine şefkatlerinden daha mükemmel olmalıdır. Rivayet olunur ki Resulullah (s.a.v.) Tebük gazasına gidilmesini emrettiği zaman bazı kimseler analarımızdan, babalarınızdan izin isteyelim demişlerdi, bu âyet bunun üzerine indi. **وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ** Peygamberin eşleri de onların analarıdır. Yani hürmet ve saygıda müminlerin anaları mesabesinde dirler. Onları nikâh etmek haram, kendilerine hürmet etmek farzdır. Bunun dışındaki hususlarda ise, öteki yabancı kadınlar gibidirler. Onun için Hz. Âişe, biz kadınların anaları değiliz buyurmuştur. **وَأُولُوا الْأَرْحَامِ** Rahim sahipleri yani akraba olanlar da **بَعْضُهُمْ** Allah **فِي كِتَابِ اللَّهِ** bazısı bazısına daha yakın, daha önceliklidir. **"Müminlerden ve Muhacirlerden"** bu kayıtlamada iki ihtimal vardır. Birisi rahim yönünden akrabaları beyan etmesidir. Yani genel olarak müminlerden ve özellikle Muhacirler'den olan rahim akrabaları, çünkü kâfirlerden olan akraba mümine varis olmaz. Diğeri **"iptidaiye"** olarak âyet metninde geçen **"evlâ"**nın sılası olmaktadır. Yani akrabalar birbirlerine Allah yazısında diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındır. Din hakkı bulunan müminlerden, hicret hakkı olan muhacirlerden, daha öncelikli olarak miras alırlar. İslâm'ın başlangıç yıllarında, hicret ve dinde kardeşlik sözleşmesi ile meşru kılınmış olan mirasçı olma, bu âyet ile neshedilmiş (yürürlükten kaldırılmış), akraba olanlar, diğerlerine öncelikli duruma getirilmiştir. **أَلَا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا** Ancak dostlarınıza bir **"maruf"** yapmanız hariçtir. Burada **"maruf"**tan maksat vasiyettir. Yani akrabaya değil de akrabalık bağı dışında olan dostlara yapılan vasiyet, o öncelikli olma hükmünden müstesnadır. Çünkü üçte bir miktarında vasiyet, mirastan önceliklidir. **كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا** Kitapta bunlar yazılmış bulunuyor. Nitekim Nisâ Sûresi'nde miras âyetlerinde: **"مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا"** (Fakat bütün bu hükümler ölenin) edeceği vasiyetin (yerine getirilmesi)nden veya borcunun (ödenmesin)den sonradır." (Nisâ, 4/11) diye yazılı olduğu gibi, burada da bu âyetle yazılıdır. Onun için Allah'ın kitabındaki bu hükümlere tabi olup Allah'a

tevekkül et. **وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ** Bu cümle yukardaki **اتَّقِ اللَّهَ** "Allah'tan kork" veya **وَأَذْكُرْ إِذْ أَخَذْنَا** "Allah'a güvenip dayan" emirlerinden birine atfedilerek demektir. Yani an o peygamberlerden sözlerini aldığımız vakti, peygamberliği kabul ile dine davet ve Allah'ın emirlerini tebliği ve icra etmeye and ile söz verdikleri zamanı, **وَمِنْكَ وَنُوحٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ** ve hele senden, Nuh, İbrahim, Musa ve Meryemoğlu İsa'dan. Bunların özellikle zikredilmesi şanlarına dikkat çekmek, Peygamberimizin önce zikredilmesi ise ta'zim içindir. Yani başta sen olmak üzere şanları en büyük olan ve ulü'l-azm denilen, özellikle bu meşhur peygamberlerden **وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا** ki hep onlardan pek sağlam bir söz aldık. Ağır, kuvvetli birer misak. Niçin? **لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ** Allah'ın, doğrulara doğruluklarını sorması için. Sözün gelişi, mütekillim, yani birinci çoğul şahıs kipi ile **لِيَسْأَلَ** "soralım diye" denilmesiydi. Ancak bu şekilde **لَا** doğrudan doğruya **أَخَذْنَا** fiiline bağlanacaktı. Böyle olmayıp başlı başına bağımsız bir cümle olmak üzere, mukadder (var sayılan) bir fiile bağlandığının anlaşılması için, birinci şahıstan, üçüncü şahısa dönülerek **لِيَسْأَلَ** "sorması için" denilmiştir ki öznesi gizli olan **هُوَ** "O"dur ve Allah isminin yerine geçmiştir. Yani Allah peygamber gönderip söz almayı, o doğrulara doğruluklarını sormak, imtihan ile doğruluklarını ortaya çıkarmak için yaptı. **وَعَدُ الْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا** Ve kâfirlere can yakıcı bir azab hazırladı. Görülüyor ki bu **عَدُ** "hazırladı" mukadder (var sayılan) **فَعَلَّ** "yaptı" fiiline atfedilmiştir. Demek ki doğrulara "soru", kâfirlere "azab" var; o halde Allah'tan korkmalı, kâfirlere bakmamalıdır.

Şimdi o soru ve imtihandan bir örnek ile, bu gerçeği açıklamak için buyuruyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا

نِعْمَةً اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا

وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ❶ إِذْ جَاءَكُمْ

مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ

الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ❷ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ

وَزَلْزَلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ
 فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ
 طَافِقَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ
 فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ
 إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ آفَاطِهَا
 ثُمَّ سُلِوا الْفِتْنَةَ لَا تَوْهًا وَمَا تَلَبَّثُوا فِيهَا إِلَّا بَسِيرًا ﴿١٤﴾
 وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُولُونَ إِلَّا دُبَارًا وَكَانَ
 عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ
 الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُنْعَوْنَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي
 يَعْصِيكُمْ مِنْ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ
 لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ
 مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا
 ﴿١٨﴾ أَسْحَبَةٌ عَلَيْهِمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ
 تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ

سَلَقُوكُمْ بِالْسِّنَةِ حِدَادٍ أَشْحَةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا
فَاجْطَأِ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ
الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَأَنْهَهُمُ بَادُونَ
فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ نَبَأِكُمْ وَلَوْ كَانَ نَوْفِيكُمْ مَا قَاتَلُوا
إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

Meâl-i Şerifi

9- Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Hani size ordular gelmişti de üzerlerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular salıvermiştik. Allah ne yaptığınızı görüyordu.

10- O zaman onlar, hem üstünüzden gelmişlerdi, hem aşağı tarafınızdan, ve o vakit gözler kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Siz Allah'a türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz.

11- İşte burada müminler imtihan edilmiş ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı.

12- O vakit münâfıklar ve kalblerinde bir hastalık bulunanlar: "Allah ve Resulü bize bir aldaniştan başka bir vaad yapmamış." diyorlardı.

13- O vakit bunlardan bir grup: "Ey Medine halkı! Sizin için duracak yer yok, hemen dönün." diyorlardı. Yine onlardan bir kısmı da Peygamberden izin istiyor, evlerimiz gerçekten (düşmana) açıktır." diyorlardı, halbuki açık değildi, sadece kaçmak istiyorlardı.

14- Eğer onların her tarafından üzerlerine girilse de sonra fitne çıkarmaları istenilse derhal onu yapacaklardı. Ama onunla da pek az duracaklardı.

15- Halbuki bundan önce Allah'a ahid vermişlerdi. Arkalarını dönmeyeceklerdi. Allah'a verilen ahid ise mesuliyetlidir, mutlaka sorulur.

16- De ki: "Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmak size asla fayda vermez. Vereceğini var saydığınız takdirde de ancak pek az faydalandırılırsınız."

17- De ki: "Eğer Allah size bir felâket diler veya bir rahmet murad

ederse, sizi Allah'tan saklamak kimin haddine?" Hem onlar kendilerine Allah'tan başka bir veli de bulamazlar, bir yardımcı da.

18- Şüphesiz Allah, içinizden o savsaklayanları ve kardeşlerine: "Bize gelin" diyenleri biliyor. Onlar harbe pek az geliyorlardı.

19- Size karşı kıskançlık ediyorlardı. Derken o korku hali gelince, gördün onları ki, ölümden baygınlık sarmış kimse gibi gözleri dönerek sana bakıyorlardı. O korku gidince, size keskin keskin diller sıyırdılar. Onlar hayra karşı kıskançlık ediyorlardı. İşte bunlar iman etmediler de Allah amellerini boşa çıkardı. Bu Allah'a göre önemsizdir.

20- Onlar ahzabı (düşman birliklerini) gitmedi sanıyorlardı. Eğer o birlikler bir daha gelecek olursa, çölde bedevi Araplar içinde yer alıp, sizin haberlerinizden (başınıza geleceklerden) sormayı isterler. Onlar içinizde kalacak olsalar da pek az harb ederler.

اذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودُ O zaman üzerinize ordular gelmişti. Hicretin beşinci yılı gelen ahzab orduları ki, Kureyş ve Ehâbîş ile Kinane ve Tihame'den onlara uyanlar ve Necid'den Gatafan ile bunlara tabi olanlar, Nadîr ve Kureyza yahudileri gibi Arabistan'ın önemli kabileleri toplanmış olup, Buharî şerhlerinde nakledildiğine göre, sayıları yirmidörtbine ulaşıyordu. Şöyle ki: Hayber'de yerleşmiş olan Benî Nadîr yahudileri, İslâma karşı geniş bir suikast düzenlemeye çalışıyorlardı. Bunların, Sellâm b. Ebilhakîk, Huyey b. Ahtab ve Kinane b. Rebi' b. Ebilhakîk gibi ileri gelenleri, Mekke'ye giderek Kureyş'i peygambere karşı savaşa davet etmişler ve "Birlikte olursak, müslümanlığın kökünü kazırız" demişlerdi. Kureyş derhal bu teklifi kabul etti. Sonra Necid'de Kaysi Gaylan'dan Gatafan'e vardılar. Heyber'in yarı gelirini vermeye vaad ederek ve Kureyş'in birlikte olduğunu söyleyerek onları kendileri ile birlikte olmaya davet ettiler. Gatafan ile anlaşması olan Beni Esed de aynı ortaklığa davet olunmuştu. Kureyş'e kan bağları ile bağlı oldukları için Beni Süleym de katılmıştı; böylece Arabistan'ın önemli kabileleri birleşerek üç kolordu oluşturmuşlardı. Birinci kol, Gatafan askerlerinden oluşmuş ve Arap başkanlarından Uyeyne b. Hısn'ın kumandasında idi. İkinci kol, Esed oğullarından oluşmuş ve meşhur Tukeyhate'l-Esedî'nin kumandasındaydı. Üçüncü kol Ebu Süfyan kumandasında Kureyş ordusuydu.⁽¹⁾ Resul-i Ekrem (s.a.v.) bunların hazırlanmakta olduklarını haber alınca sahabeleri ile istişare etti. (Onların görüşlerine başvurdu.) Selman-ı Farisî (r.a.) hazretlerinin ileri sürdüğü görüş üzerine hendek kazılması emredildi. Sonra Resulullah (s.a.v.) üç bin kişi ile onların karşılarına çıktı. Sel' dağına arka-

(1) Süyûtî, a.g.e., VI, 576.

larına, hendek'i düşman ile aralarına alarak konakladı, bir aya yakın bir zaman geçti ok ve taş atısmaktan başka savaş yapamıyorlardı, mevsim kıştı, bu durum sıkıntı doğurdu, derken bir gece Allah Teâlâ soğuk bir saba rüzgarı gönderdi, bu rüzgar onları şiddetle üsütüyor, toprakları yüzlerine savuruyor, ateşlerini söndürüyor, çadırlarını söküyordu, hayvanlar birbirlerine karışmıştı, askerlerin etrafında melekler tekbir alıyorlardı. Bunun üzerine Tuleyhatü'l-Esedî, "Muhammed size sihir yapmaya başladı, haydi çabuk çabuk" demişti. Kureys ile yahudilerin arası açılmıştı. Artık tutunamadılar ve bozulup kaçtılar. İşte bu ilahi nimet hatırlatılarak buyuruluyor ki:

Birçok ordular geldi de **فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا** biz onların üzerlerine rüzgar ve sizin görmediğiniz askerler gönderdik. Bu şekilde onların tehlikelerini geri savdık. **وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا** Ve Allah yaptıklarınızı görüyordu. Ne zahmetler çekiyordunuz, nasıl hendek kazıyordunuz? Allah görüyordu. Resul-i Ekrem Hendek'in sınırlarını belirlemiş ve her on kişiye kırk arşın olmak üzere kazı işini müslümanlar arasında bölüştürmüştü. Kendisi de bir ırgat gibi bizzat çalışıyordu. Mevsim kıştı. Müslümanlar üç gün gıdasız kalmıştı ve bu esnada Peygamberin bazı mucizelerini görmüşlerdi. Muhacirler ve Ensar çalışırlarken şu beyti mırıldanırlarmış:

نَحْنُ الَّذِينَ بَا يَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا

"Bizler sağ olduğumuz sürece edebiyen cihad etmek üzere Muhammed'e bey'at etmiş kimseleriz."

Resul-i Ekrem de hem çalışır, hem Ensar ve Muhacirler'e dua ederdi: **اللَّهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ قَبَارِكُ الْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ** "Ya Rabbi! Hayır ancak ahiret hayrıdır. Ensar ve Muhacirler'i mübarek eyle"⁽¹⁾ derdi.

Selman, Huzeyfe, Numan b. Mukrin, Amr b. Avf ve Ensar'dan altı kişi çalışırlarken bir kaya çıkmış, kıramamışlar, kaya külüngü kırmıştı. Durumu Resulullah'a bildirdiler. Oraya indi. Selman beraberinde idi. Resulullah külüngü aldı, kayaya vurdu. Bir vuruşta çatlattı ve ondan bir şimşek çıkmış, Medine alanını aydınlatmıştı. Resulullah tekbir aldı, müslümanlar da aldılar, sonra ikinci, sonra üçüncü kaya parçalanmıştı, Selman gördüğü şimşeği Resulullah'a sordu. Resulullah: "Birincisi Hîre'yi ve Kisra'nın köşklerini gösterdi ve Cebrail bana haber verdi ki ümmetim onları alacak. İkincisi Şam ve Rumlar'ın kırmızı köşklerini gösterdi ve haber verdi ki, ümmetim onları alacak. Üçüncüsü de Yemen'de San'a köşklerini gösterdi ve haber verdi ki ümmetim onları alacak,

(1) Buharî, Salat, 48, Cihad, 34, Meğazi, 29, Menâkibü'l-Ensâr, 46; Ebu Davud, Salat, 12; Nesâî, Mesâcid, 12; Ahmed b. Hanbel, VI, 289, 315.

müjde!" buyurdu. Bunun üzerine mümnler sevindiler, münafıklar "Şaşmaz mısınız, size ne boş vaadde bulunuyor, yerinizden çıkamazken Yesrib'den ta Hîre'yi ve Kisra'nın Medain'ini gördüğünü ve onların size fetholunacağını söylüyor" diyorlardı.

O zaman size üstünüzden ve aşağı tarafınızdan gelmişlerdi. Gatafan ve kendilerine uyanlar vâdinin yukarsından, doğu tarafından gelmişler, "Uhud"un yanına konmuşlardı. Kureyş de Ehabîşî ile Tihame ve Kinane'den kendisine uyanlarla on bin kişi kadar olarak vâdinin aşağısından batı tarafından gelmiş, Cüruf ile Zügabe arasında, Rûme'den sellerin toplandığı yere konmuşlardı. **وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ** Ve o zamanki gözler kaymış, hayret ve heyecandan doğru bakamıyor, **وَلَفَّتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ** ve yürekler ağızlara gelmişti, dehşetli korkudan ve heyecandan nefesler kesilecekti. Müşrikler bütün ileri gelen başkanların kumandası altında toplanarak genel bir saldırıya karar vermişlerdi. Bunun için Hendek'in en dar noktası saldırıya hedef olarak seçilmişti. Arapların Dırar b. Hattab, Hübeyre b. Ebi Vehb, Nevfel b. Abdullah, Amr b. Abdivedd gibi meşhur cengaverleri atlarını sürerek hendeği geçmişlerdi. Bunların herbiri bin kişiye denk sayılıyordu. Amr. b. Abdivedd, "Bedr"de yaralanmış ve intikamını almadıkça saçlarına koku sürmemeye yemin etmişti. "Uhud"a gelmiş, bu kez de hendeğe bayraklı olarak gelmişti. Bu sıralarda doksan yaşlarında olmasına rağmen, hendeği ilk geçen o olmuştu. Hendek ile dağın arasında adamlarıyla birlikte o dar yerden atlamış, çorak yerde atları dolanıp gezinmeye başlamıştı. Birkaç müslüman ile Hz. Ali de bunlara karşı sınırı tuttu. Amr bayraklı idi.

Hz. Ali ona: "Ey Amr! Senin bir adetın vardır. Kureyşt'en birisi sana iki teklifte bulunsa mutlaka birisini tutarsın, değil mi?" dedi.

Amr, "Evet" dedi.

Hz. Ali: "O halde ben seni Allah'a ve İslam'a davet ediyorum."

Amr: "O'na ihtiyacım yok."

Hz. Ali: "Öyleyse seni binitlerimizden inip döğüşmeye davet ediyorum."

Amr : "Vallahi ben seni öldürmek istemem" diye alay etti.

Hz. Ali: "Fakat ben seni öldürmeyi arzu ediyorum" dedi.

Bunun üzerine Amr kızıp atından indi, bir kılıç darbesiyle atının ayağını kesti, Hz. Ali'ye saldırdı. Amr'ın darbesi Hz. Ali'nin kalkanını parçalayıp alnını kanatmıştı. Hz. Ali karşı darbe ile Amr'ı omuzundan biçmiş, Allahü ekber diye bağırırmıştı, derhal etraftan yükselen tekbir sesleri ortalığı çınlattı, Amr ile bir-

likte bir iki kişi daha vurulmuştu; birini Hz. Ali öldürmüş, birine de bir ok isabet etmişti. Süvariler (binekliler) bozulup çekilmişler, bugün Ahzab savaşının en dehşetli günü olmuştu. Bütün gün savaş şiddetle sürmüş, düşman müslümanlar üzerine ok ve taş yağdırmaya devam etmişti. Savaşı yönetmekten bir an olsun ayrılmaya fırsat bulamadığı için Resulullah ,o gün dört vakit namazı eda etmeye imkan bulamamıştı, işte o gün gözler yerinden kaymış yürekler boğazlara dayanıp nefesler tıkanmıştı.

وَتَنْظُرُونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا Ve Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyordunuz. Çeşit çeşit zanlar vardı: Kalpleri sabit olan samimi müminler, Allah'ın dinini yüceltmek için verdiği sözünü yerine getireceğine kanat etmekle birlikte bu kez o sözü yerine getirecek mi, yoksa kendilerini imtihan mı edecek? diye düşünüyorlar da kusur edip kaymaktan ve gereği gibi tahammül edip dayanamamaktan korkuyorlar; zayıf kalpliler ve münâfıklar da **وَكَذَّبُوا** "hani diyordu..." diye hikaye olunacağı gibi kötü zanda bulunuyorlardı. **هَٰذَا** İşte bu anda veya bu noktada **ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ** müminler imtihana çekilmiş, samimi inanan ile münafık, sebat eden ile sarsılan seçilmiş **وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا** ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı. **وَكَذَّبُوا الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ** Ve o zaman münafıklar ve kalblerinde bir hastalık bulunanlar yani itikadları zayıf olanlar şöyle diyorlardı: **مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا** Allah ve Resülü bize bir "gurur"dan, bir aldanmadan başka bir vaadde bulunmamış. Bu sözü Muattib b. Kuşeyr söylemiş: "Bizim birimiz korkudan tuvalet ihtiyacını gidermeye çıkamazken, Muhammed tutmuş da bize Kisra'nın ve Kayser'in hazineleri fethedeceğimizi vaad ediyor, bu sırf aldanma vaadi bir boş vaaddir." demiş, akranları da bu sözleri tasdik etmişlerdi. **وَكَذَّبُوا قَاتِلًا طَائِفَةً مِنْهُمْ** "Onlardan bir grup demişti..." Bu grup da, Evs b. Kayzî ve ona tabî olanlar imişler **يَا أَهْلَ يَثْرِبَ** Ey Yesrib ahalisi!

YESRİP, Medine-i Münevvere'nin eski ismidir. Esasen bulunduğu yeryüzü parçasının adı olduğu da söyleniyor. Resul-i Ekrem onun bu isim ile anılmasını mekruh görüp yasak etmiş, orası "Taybe" veya "Tâbe"dir buyurmuştu. O halde onlar sanki peygambere muhalefet olsun diye bu ismi söylemiş oluyorlar. **لَا مَقَامَ لَكُمْ** Sizin için kalacak duracak yer yok, yani asker durduracak bir karargah veya tutunacak bir yer yok **فَارْجِعُوا** onun için dönün. Bu tabirde birkaç mânâ ihtimali vardır: Geri dönün, Medine'ye evlerinize dönün, yahut Muhammed'in dininden eski müşrikliğinize dönün, yahut ona olan beya'tinizden dönün de onu düşmanlara teslim edin, yahut Yesrib'de size duracak yer kalmadı, dönün kâfir olun ki, orada durabilesiniz demek olabilir.

وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ Onlardan bir topluluk da peygamberden izin istiyorlar. Bunlar Harise oğulları imiş. يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ Evlerimiz "avret" diyorlardı. Avret: Aslında eksik ve gedik demek olup burada sağlam değil, açık ve muhafazasız demektir. وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ Halbuki o evler açık değildi, korumalı idi. Dışardan düşmanın o taraftan girmesine ihtimal yoktu. İçerden de şehrin asayiş ve güvenliğine bakılıyordu. Bununla birlikte evleri açık olsaydı varıp da onları koruyacaklar mıydı? Hayır. إِنَّ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا Sadece kaçmak istiyorlardı. Yoksa O evlerin etrafından üzerlerine girilse de onlar içlerinde iken üzerlerine doğru varılsa, o açık dedikleri evleri savunacaklar mı, hatta sadece bu kadar değil, girilse de ثُمَّ سَلُّوا الْفِتْنَةَ sonra kendilerinden "fitne" istenilse, inkâra dönmek veya düşmanın emrine teslim olmak teklif olursa لَا تَرَوْهَا mutlak onu, o fitneyi yaparlar, hiç çarpışmazlardı وَمَا تَلَبَّثُوا فِيهَا إِلَّا بَسِيرًا ve fitnede durmazlardı, sadece biraz dururlardı; yani o fitneyi yapmakta durmazlar, ancak soru ve cevap konuşulacak kadar biraz dururlardı. Daha doğrusu o inkârı yaptıkları takdirde, o evlerde veya şehirde pek az durabilirlerdi, mahvedilirlerdi, çünkü وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ Şanım üstüne yemin ederim ki, bundan önce Allah'a söz vermişlerdi لَا يَرْجُونَ الْآدْبَارَ hiç arkalarına dönüp kaçmayacaklardı. Harise oğulları "Uhud" savaşında yılgınlık ettikleri zaman, tevbe edip bir daha böyle yapmayacaklarına yemin ederek Resulullah'a söz vermişlerdi. وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ MSÖLA Allah'a verilen söz sorulur ve cezası verilir, dinden dönenlerin de sonları mutlaka budur.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

Meâl-i Şerifi

21- Şanım hakkı için muhakkak ki size Resullullah'da pek güzel bir örnek vardır. Allah'a ve son güne ümit besler olup da Allah'ı çok zikreden kimseler için.

وَمَا لَكُمْ "Sizin için Resulullah'ta." Bu âyet, Resulullah'ın لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ "Peygamber size neyi verdi ise onu alın, size neyi yasak ettiyse

"ondan sakının" (Haşr, 59/7) âyeti gibi, yalnız sözleriyle değil, fiil ve hareketleriyle dahi delil ve kendisine uyulan bir peygamber olduğunu hükme bağlar. Yani Resulullah din ve ahlakın teorik kısmını tebliğ ve hükme bağlamakla kalmamış, gerek savaşta ve gerek barış zamanında fiilleri ve uygulamaları ile ve bütün incelikleriyle kendisinde canlı olarak güzel bir uyma örneği olacak ders ve örnek vermiştir. Onun için Hz. Muhammed'in hayat hikâyesinde her açıdan insanlık dünyası için **أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ** pek güzel bir örnek vardır.

ÜSVE, "teessi" edilecek, yani uyulacak, arkasından gidilecek örnek, meşk, nümûne-i imtisal demektir. **لَمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ** Allah'a ve ahiret gününe kavuşmaya inanıp **وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا** Allah'ı çok zikretmekte olan kimseler için, yoksa sadece dünya hayat ve süsünü arayanlar ve Allah'ı, ahireti düşünmeyenler için değil.

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٦٦﴾
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن
قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٦٧﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ
الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ
إِنِ اللَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦٨﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَيْثِهِمْ
لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا
﴿٦٩﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ
وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَفَرَّقَا تَغْتُلُونَ وَنَأْسُرُونَ فَرِيقًا ﴿٧٠﴾

وَأَوْزَكُمُ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطُوهَا وَكَانَ
 اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

22- Müminler, ahzabı (düşman birliklerini) gördükleri zaman: "İşte bu, Allah'ın ve Resulü'nün bize vaad ettiği şeydir. Allah ve Resulü doğru söyledi." dediler. Bu onların imanını ve teslimiyetini artırmaktan başka bir şey yapmadı.

23- Müminlerdendir o erler ki Allah'a verdikleri ahde sadakat gösterdiler. Kimi adağını ödedi (canını verdi), kimi de beklemektedir. Onlar, ahidlerini hiç değiştirmediler.

24- Çünkü Allah sadıklara sadakatleriyle mükafat verecek, dilerse münafıklara da azab edecek veya tevbe nasib edecektir. Şüphe yok ki Allah çok bağışlayıcıdır. Çok merhamet edicidir.

25- Hem Allah kâfirleri herhangi bir hayra ulaşmadan hınçlarıyla defetti. Bu şekilde Allah, müminlere savaşta kâfi geldi. Allah çok güçlüdür, çok üstündür.

26- Hem de kitap ehlinde onlara yardım edenleri kalplerine korku düşürerek kalelerinden indirdi, siz onların bir kısmını katlediyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27- (Allah) onların arazilerini, yurtlarını ve mallarını size miras kıldı. Bir de henüz ayak basmadığınız bir yeri (size miras kıldı). Allah, her şeye kâdirdir.

Bu, işte Allah'ın ve Resulü'nün bize vaad ettiği'dir. İlk gördüklerinde hatırlarına gelen bu oldu. Çünkü Allah Teâlâ, أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ الْبَاسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَزَلْزَلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا أَنْ نَصُرَ اللَّهُ قَرِيبٌ *"Yoksa siz, sizden önce geçenlerin durumu başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve çeşitli belalarla sarsıldılar ki, hatta peygamberleri beraberindeki müminlerle birlikte: 'Allah'ın yardımı ne zaman' diyordu. Gözünüzü açın: Allah'ın yardımı mutlaka yakındır."* (Bakara, 2/214) buyurmuştu. Resulullah da: "Ahzabın bir araya gelmesiyle iş sıkışacak; fakat sonuç sizin lehinizde, onların aleyhindedir." Bir de "dokuz veya on gece sonra Ahzab gelecek" demişti.

رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه Samimi müminlerden o erler ki Allah'a verdikleri sözde durdular. Bunlar sahabelerden birtakım kimselerdir ki Resulullah'ın beraberinde herhangi bir savaş yaparlarsa sebat edip şehid oluncaya kadar çarpışmaya azmetmişlerdi. Bunlar Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd b. Amr b. Fudayl ve Hamze, Mus'ab b. Umeyr ve Enes b. Nadîr vesaire idiler. (Allah hepsinden razı olsun)

فمنهم من قضى نحبه Onlardan kimisi, nezrini yani adağını ödedi. Hz. Hamze ve Mus'ab b. Umeyr ve Enes. b. Malik'in amcası Enes b. Nadir gibi bazıları sözlerini yerine getirip şehid olarak öldüler ومنهم من ينتظر kimisi de şehitlik beklemektedir. Ki bunlar da Hz. Osman ve Talha gibi sonradan şehid olanlardır. (Allah hepsinden razı olsun). وكفى الله المؤمنين القتال Ve Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti. Yani Allah müminleri savaştan kurtardı, çarpışma yaptırmadan, düşmanlarını savdı. وأنزل الذين ظاهروهم من أهل الكتاب "Hem de kitap eh-linden onlara yardım edenleri (kulelerinden) indirdi." Bu kitap ehli, yahudi-lerden Kureyzaogullarıdır. Resulullah ile anlaşma yapmışlarken, Nadiroğul-larının ısrarları ile dönmüşler, Ahzab'a yardım etmişlerdi. Ahzab'ın yenilip dağıldığı gecenin sabahı müslümanlar Medine'ye dönüp silahlarını bıraktıkları sırada Cebrail Resulullah (s.a.v.)e gelmiş, "Zırhını çıkarıyor musun? Melekler henüz silahı bırakmadılar, Allah Teâlâ senin Kureyzaogulları üzerine yürümeni emrediyor, ben de onlara gidiyorum"⁽¹⁾ demişti. Bunun üzerine, "İkindiyi Ku-reyzaogullarında kılsınlar"⁽²⁾ diye müslümanlara ilan edildi. Müslümanlar vardılar yirmi, yirmi beş gece kuşatma yaptılar, Resulullah'ın hükmünü kabul etmeleri teklif edildi, kabul etmediler, Sa'd b. Muaz'ın hükmünü kabul etmeye razı oldular. O da savaşa katılanların öldürülmelerine, çocukların ve kadınların esir edilmelerine hükmetmişti ki, bu olay meşhurdur. من صياصيهم Sıysalarından, kulelerinden.

SAYASÎ, sıysanın çoğulu, sıysa dağın ucuna ve her şeyin aslına ve çulha tarağına denir. Burada sağlam, yüksek kale, sur ve kule anlamındadır.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ
إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُمْ

(1) Müslim, Cihad, 65.

(2) Buharî, Cihad, 18; Müslim, Cihad, 65.

وَأَسْرَحْكَنَّ سَرَّاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
 وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْحَسَنَاتِ مِثْقَالَ حَبِّ خَلْدٍ ﴿٢٩﴾
 يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنِ يَا تُبَيِّنُ بَفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا
 الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ وَمَنْ يَقْنُتْ
 مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُورًا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْدَدْنَا لَهَا
 رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ
 إِنْ أَنْتَقِيتْنَ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ
 قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ
 الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
 إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ
 تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ
 إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

Meâl-i Şerifi

28- Ey peygamber! Hanımlarına şöyle söyle: "Eğer dünya hayatını ve zinetini istiyorsanız, haydi gelin, sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim.

29- Yok eğer Allah ve Resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, haberi-

nlz olsun ki, Allah içinizden güzellik edenlere pek büyük bir ecir hazırlamıştır.

30- Ey peygamberin hanımları! sizden her kim bir terbiyesizlik ederse ona azab iki kat katlanır. Bu Allah'a göre çok kolaydır.

31- Yine sizden her kim Allah'a ve Resulü'ne boyun eğerek, salih bir amel işlerse, ona da mükâfatını iki kat veririz. Hem onun için bol bir rızık hazırlamışızdır.

32- Ey peygamberin hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takva ile korunacaksanız, konuşurken kırıtmayın da kalbinde bir hastalık bulunan kimse tamaha düşmesin. Güzel ve dosdoğru söz söyleyin.

33- Hem vakarınızla evlerinizde durun da önceki cahiliyet devrinde olduğu gibi süslenip çıkmayın. Namazı kılın, zekatı verin. Allah ve Resulü'ne itaat edin. Ey ehli beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz, pampak yapmak istiyor.

34- Oturun da evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anın. Şüphe yok ki Allah lütuf sahibidir ve her şeyden haberdardır.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ "Ey peygamber! Hanımlarına söyle..." Rivayet olunuyor ki Resulullah (s.a.v) dan hanımları zinet elbiseleri, süslü elbiseler ve daha çok nafaka, yiyecek bedeli, geçimlik istemişlerdi; bu ayetler bu sebeple nazil oldu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) Hz. Aişe'den başlayarak, hepsini serbest bıraktı. Hz. Aişe: "Ben Allah'ı Resulullah'ı ve ahiret evini isterim" dedi. Kalan hanımlar da öyle söylediler.⁽¹⁾ Bundan dolayı haklarında bir takdir hissi olmak üzere ilerde gelecek olan, تَرْجِي مَنْ تَشَاءُ "Ey Muhammed, onlardan dilediğini geri bırakır dilediğini de yanına alırsın." (Ahzab, 33/51) âyeti indi. Burada bu muhayyer bırakma, sırf bir muhayyer bırakma mıydı? Yoksa isteğin elinde olsun gibi "Tefviz-i talak" boşama hakkını verme miydi? diye ihtilaf etmişlerdir. Hz. Aişe (r.a.)'den: "Resulullah bizi serbest kıldı, biz de kendisini tercih ettik ve onu boşama saymadı" dediği rivayet edilmiştir. يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ Ey Peygamberin kadınları! Kendilerine nasihata özen gösterildiğini ortaya çıkarmak için bu şekilde, ifadenin kipi değiştirilerek ilâhi sesleniş kendilerine yöneltilmiştir. Gerek burada ve gerek bundan sonra, böyle onların Peygamberin ismine isim tamlaması yapılarak kendilerine seslenilmesi de, zikrolunacak hükümler bu tamlamadan çıktığı içindir. بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ (Biriniz) Çirkinliği belli bir kabahat, herhangi bir büyük günah işlerse. Zira bilinmektedir ki herhangi bir durumu var say-

(1) Buharî, Tefsiru Sureti 33/4-5; Tirmizî, Tefsiru Sureti 33/6.

mak, o durumun meydana gelmesini gerektirmez. Bununla birlikte bundan maksat Resulullah'a karşı baş kaldırarak onu sıkacak, kederlendirecek isteklerde bulunmak gibi hareketler olması da düşünülebilir. **يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ** Ona azab iki kat katlanır. Diğer kadınlara verilecek cezanın iki katı verilir. Biri asıl günahın, diğeri de isim tamlaması ile peygambere ait olmanın onun hanımı olmakla elde edilen niteliğe hürmetsizliğin cezasıdır. Öte yandan kabahatin çirkinliği onu yapanın şeref ve itibarı oranında artar. Nitekim hür olanlara verilen ceza kölelerin iki katıdır. Peygamberin eşleri olmaları dolayısıyla bütün müminlerin anneleri olmak şerefi elde etmiş olanların kabahatleri elbette sosyal durumları oranında büyük olur. Gerçi sosyal durumu yüksek olanlara halk kolay ceza veremez. **وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا** Allah'a göre o kolay bulunuyor. Bununla birlikte nimet külfete göre olduğundan itaate karşılık ecr ve sevap da **مَرَّتَيْنِ** iki keredir. Birisi asıl itaatın sevabı, birisi de Peygamberin hanımı olmanın feyz ve bereketidir. **يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ** Ey Peygamberin hanımları! Siz genel olarak kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Sizde diğer kadınlarda bulunmayan nitelikler var: Peygamberlerin en hayırlısının hanımları ve bütün müminlerin anaları olmak niteliklerine sahipsizsiniz. **إِنْ اتَّقَيْتُنَّ** Eğer sakınırsanız, bu özel niteliklerinizi korursanız yahut durumunuza uygun takva ile korunacaksınız -bu şart bir mânâ ile yukarının, bir mânâ ile aşağının kaydı oluyor- **لَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ** Sözü yumuşak ve tatlı bir eda ile söylemeyin, bir söz söylendiği zaman sakın yılışık bir biçimde cevap vermeyin ve söylerken yayılarak, kırıtarak söylemeyin **فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ** de kalbinde hastalık bulunan, kalbi çürük, kötülüğe yüz tutmuş kimseler kötü bir şey ümit etmesin. **وَكَلَّنَ قَرَأًا** Ve uygun ve ciddi söz söyleyin; yani yapmacılıktan uzak, ağırbaşlılık ve ciddiyetle dosdoğru söyleyin veya sert olsa da makul ve meşru güzel söz söyleyin. **وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ** Ve evlerinizde oturun. **قَرَنَ** kelimesi Arapça'da "Karar" mastarından emir olup, kelimenin aslı **اقْرَرْنَ** 'dir, **ظَلَنَ** gibi, yani evlerinizde oturun. **وَلَا تَبَرَّجْنَ** İlk cahiliyet dönemi kadınlarının dışarı çıkışı gibi çıkmayın, yani İslam'dan önceki cahiliyet adeti gibi süslerinizi göstererek ve görünmek için kırıtarak çıkmayın. Bu ayet bu emir ve yasak ile Resulullah'ın hanımlarına yalnız "tesettür"ü değil, özellikle "hıdr"i, yani yabancı erkeğe hiç görünmemek demek olan "muhaddere"liği dahi vacip kılmıştır. Diğer İslam kadınları için ileride geleceği ve Nûr Sûresi'nde geçtiği üzere tesettür vacip ise de, "Hıdr" vacip değil müstehaptır. Bütün İslam kadınlarının da Peygamber'in hanımlarının hayat tarzını ve ahlakını örnek edinmeleri elbette bir hakları ve şerefleridir. Fakat hepsine muhaddere olmaları farz olsaydı, bunda güçlük olurdu. Onun için ilerde

"Ey peygamber! يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِهنَّ Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle: Bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman örtülerini üstlerine alsınlar, vücutlarını örtsünler!" (Ahzab, 33/59) ayetinde tesettür emri bütün müminlerin hanımlarına genelleştirilmiş olduğu halde, burada وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ "Evlerinizde oturun." (Ahzab, 33/33) emri ile لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ "Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz." (Ahzab, 33/32) diye nitelenen Peygamberin hanımlarına hitaben gelmiştir. Ve ancak ehli beyti olma, (Resulullah'ın aile fertleri) niteliği ile, bu emirlerin peygamberin kızlarını dahi kapsadığı anlatılmıştır. Fakat bundan evlerinizde hiçbir iş yapmadan boş boş oturun gibi bir mânânın anlaşılmasında için buyuruluyor ki, evlerinizde durun da وَأَقِمِ الصَّلَاةَ **namaz kılın** ki, bununla önce kibirli ve böbürlenmiş kimselere benzemekten sakınılmış olur وَأَتِينَ الزَّكَاةَ **ve zekat verin**, bu da kerîm, rahîm olan Allah Teâlâ'nın güzel gördüğü ahlâkla ahlâklanarak, O'nun rezzak (rızkı veren) ismine niyabetle kulluk etmektir. Şüphe yok ki zekatı vermek için, gerçekten ihtiyacı olan fakirleri anlayıp dinlemek çok önemli bir iştir. Ve bundan onların zekat verecek nisaba sahip bulundukları da anlaşılır. Değilse bundan böyle sahip olacakları bu emir ile müjdelanmış olur. وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ **Ve daha Allah'a ve Resulü'ne itaatlar yapın**. Mükellefiyetler sadece zikrolunan ibadet çeşitleri değildir. Allah ve Resulü daha neyi emreder ve yasaklarsa onları da tutun. Bunlar baskı ve güçlük değil midir? Hayır اِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ Allah Teâlâ **sırf şunu istiyor** لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ **kiri, yani şan ve şerefınızı kirletmek ihtimali bulunan günahları sizden uzaklaştırsın ey ehli beyt!** وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا **de sizi tertemiz pampâk etsin**. Ehli beyt, peygamberin ehli beyti, peygamberin ailesine özel olarak mensup bulunan bahtiyarlardır, Resulullah'ın aile fertleridirler.

Söz, Peygamber'in hanımlarına seslenmekte olduğu için, "ehli beyt" kelimesinden ilk akla gelen mânâ "onlar" olur. Fakat maksadın yalnız onlar olmadıklarını anlatmak için, müzekker zamir (Arapça'da erkek isimlerin yerine geçen zamir) olan كُمْ "siz" diye seslenilmiştir. Çünkü usul ilminde bilindiği üzere, müennes çoğul kipi (dişi çoğul kipi) yalnız dişilere özel olduğu halde, müzekker çoğul kipi karışık olarak erkeğe ve kadına, "tağliben" yani kadınları da kapsayacak biçimde kullanılır. Demek ki "Ehli beyt" denilince, Peygamberin hanımları ile birlikte, çocuklarını, erkek ve kadın kendine özel aile fertlerini dahi kapsadığı anlatılmak üzere لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا **"Ey peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden pisliği giderip sizi tertemiz yapmak ister.."** buyurulmuştur. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (r.a.) çocuklardan olduğu gibi, Hz. Ali dahi Hz. Peygamberin evinde yetişmiş ve Hz. Fatıma ile birlikte yaşamaya do-

layısıyla özel bir mensubiyeti elde etmiş bulunduğundan o da ehli beyttendir.⁽¹⁾ Fakat bunların ehli beytten olması Hz. Peygamber'in diğer kızlarının ve onlardan olan çocuklarının da ehli beytten olmasına engel değildir, aksine olmalarını gerektirir.

Fakat ne tuhaftır ki Şia, âyetin konusunu oluşturan Peygamberin tertemiz hanımlarını dahi hesaba almayarak ehli beytin, Hz. Peygamberi kendisiyle Ali, Hasan, Hüseyin, Fatıma (r.anhüm)den ibaret olduklarında ısrar etmek istemişler ve bu yüzden İslam tarihinde çok büyük gürültüler çıkarmışlardır. "Selman bizden ve ehli beyt'tendir"⁽²⁾ hadisiyle, özel mensubiyet ile Selman bile ehli beytten sayıldığı halde, Peygamberle birlikte geceleyip yatan, temiz hanımların ehli beytten hariç sayılmaları ne garip bir taassuptur. Halbuki öyle bir yanlış anlamaya meydan bırakmamak için, "beyt" (ev) kelimesi kendilerine izafe edilip yine Peygamberin hanımlarına hitaben şöyle buyuruluyor: **وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ** **مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ** Ve ey Peygamberin kadınları ve kızları! Evlerinizde okunup **dur**an Allah'ın âyetlerini ve hikmetini anın, toplanıp müzakere edin, yani Kur'an'ı ve Peygamberin sünnetlerini belleyin, düşünün, bu şekilde Allah'ın ve Peygamber'in emirlerini belleyin ilim tahsil edin ve bu yüzden elde ettiğiniz şeref ve şanı hatırdan çıkarmayıp şükrünü bilin. **إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا** Gerçekten Allah latif ve her şeyden habedar bulunuyor. Onun için bu emirleri ve yasakları veriyor.

Şimdi burada daha genel ahlak ve iyiliklere teşvik için özelden genele geçilerek buyuruluyor ki:

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ
وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ

(1) Hakim, el-Müstedrek, Alâ's-sahihayn, III, 598; Kurtubî, Ahkâmu'l-Kur'an, XIV, 86.

(2) Tirmizî, Tefsiru Sureti 3/7, 33/7, Menâkib, 20; Hakim, el-Müstedrek, II, 416.

وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ

مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

Meâl-i Şerifi

35- Şüphe yok ki müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaat eden erkeklerle itaat eden kadınlar, sadık erkeklerle sadık kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, mütevazî erkeklerle mütevazî kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya, işte onlar için Allah bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

انَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ Gerçekten müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, Allah'ın hükmüne boyun eğip selâmete giren, ikrar veren erkekler ve kadınlar **وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ** ve mümin erkekler ve mümin kadınlar, tasdiki vacip olan şeyleri ikrar ile birlikte kalben de tasdik eden erkekler ve kadınlar; bununla birlikte **وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ** boyun eğen erkekler ve boyun eğen kadınlar, divan durup itaate devam üzere bulunan itaatli erkekler ve kadınlar; bununla birlikte **وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ** doğru erkekler ve doğru kadınlar, sözünde ve işinde içtenlikle doğruluk yapan erkekler ve kadınlar; bununla birlikte **وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ** sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, sabırlı olan, gerek itaate ve gerek günahlara sabreden erkekler ve kadınlar; bununla birlikte **وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ** mütevazî erkekler ve mütevazî kadınlar, kalpleri ve organları ile alçak gönüllü olan erkekler ve kadınlar; bunun yanında **وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ** sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar; bunun yanında **وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ** Oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, farz oruçları tutan erkekler ve kadınlar; bunun yanında **وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ** ırzlarını haramdan muhafaza edip koruyan erkekler ve kadınlar; bunun yanında **وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ** Allah'ı çok zikreden, gerek kalbi ve gerek dili ile anıp unutmayan erkekler ve kadınlar **أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ** bunların hepsine, bu iyilikleri yapıp bir araya getirenlere Allah, **مَغْفِرَةً** bir bağış, insanlık hali arada sırada meydana gelen küçük günahları örtecek bir mağfiret **وَأَجْرًا عَظِيمًا** ve itaatlerine karşılık büyük bir ecir

hazırlamıştır ki, onun şimdi tasavvuru mümkün değildir. Bu şekilde bu ayet, hem ehli beyte, hem de onlar gibi bu güzel ahlak ve nitelikleri kendilerine huy edinenlere bir vaad ve müjdedir. Deniliyor ki, Peygamberin hanımları hakkında o ayetler nazil olduğu zaman müminlerin kadınları "Bizim hakkımızda bir şey nazil olmadı" demişlerdi. Bu ayet bu sebeple nâzil oldu. Diğer bir rivayette, Peygamberin hanımları demişlerdi ki: "Ya Resulullah! Allah Kur'ân'da erkekleri zikrediyor, demek ki bizim zikrolunacak hiçbir iyiliğimiz yok, bizden hiçbir itaat kabul buyurulmayacak diye korkuyoruz."⁽¹⁾ Bu ayet bunun üzerine nazil oldu.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا
 قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ
 اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلًّا مُّبِينًا ﴿١١﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي
 فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ
 فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَا كَهَا لَكِي لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
 حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ
 مَفْعُولًا ﴿١٢﴾ مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ
 سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا
 ﴿١٣﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا

(1) Tirmizî, Tefsiru Sureti 33/13; Ahmed b. Hanbel, VI, 305.

إِلَّا اللَّهُ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٦﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٧﴾

Meâl-i Şerifi

36- Bununla beraber Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman, gerek mümin bir erkek ve gerekse mümin bir kadın için, o işlerinde başka bir tercih hakkı yoktur. Her kim de Allah ve Resulüne âşi olursa açık bir sapıklık etmiş olur.

37- Hem hatırla o vakti ki, o kendisine Allah'ın nimet verdiği ve senin de ikramda bulunduğun kimseye: "Hanımını kendine sıkı tut ve Allah'tan kork" diyordun da nefsinde Allah'ın açacağı şeyi gizliyordun. İnsanlardan çekiniyordun. Halbuki Allah kendisini saymana daha lâıyktı. Sonra Zeyd o kadından ilişiğini kestiği zaman, biz onu sana eş yaptık ki, oğulluklarının ilişkilerini kestikleri hanımlarını nikâhlamada müminlere bir darlık olmasın. Allah'ın emri de yerine getirilmiştir.

38- Peygambere Allah'ın takdir ettiği, mübah kıldığı şeyde bir darlık yoktur. Bundan önce geçen bütün peygamberler hakkında Allah'ın sünneti böyledir. Allah'ın emri ise biçilmiş bir kaderdir.

39- Onlar, Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar, Allah'tan başka kimseden korkmazlardı. Hesap görücü olarak da Allah yeter.

40- Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Ama Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkiyle bilendir.

"Hiçbir mümin erkek ve kadın için, Allah ve Resulü bir işe hüküm verince seçme hakkı yoktur." Resulullah (s.a.v.) halası "Ümeyye binti Abdulmuttalib" in kızı Zeyneb binti Cahş'i, Zeyd b. Hârise'ye birbirleriyle evlenmek üzere aday olarak belirlediği zaman, Zeynep ve kardeşi bunu kabul etmemişler, bu âyet bu yüzden nazil olmuş deniliyor ki, yukarıda geçen النَّبِيُّ أُولَى

بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ "Peygamber müminlere canlarından ileridir." (33/6) ayetinin uygulamalarından birisi demektir. Âyetin burada gelişi Peygamberin hanımlarına yapılan muhayyer bırakma âyeti açısından bir tamamlama, yani Peygamberi bakış açısını gözetmek gerekliliğine bir işaret olduğu gibi, bundan sonraki âyete göre de bir ön giriş mahiyetindedir. **وَإِذْ تَقُولُ** **Hatırla o zamanı ki, diyordun**, **لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ** **ona, o kendisine Allah'ı nimet verdiği,** Allah ona zeka ve kabilîyet vermiş, senin nezdine sevketmiş, İslam nimeti ile nimetlendirmişti. **وَأَنْعَمْتَ** **Senin de nimet verdiğin kimseye** -Allah'ın yardımı ile kendisine türlü bağışlarda bulunduğun, kısaca azad edip hürriyet nimetine erdirdiğin kimseye- ki şimdi ismi gelecek olan Zeyd'dir. Yani Zeyd b. Hârîse b. Şurahbîl, annesi Su'da binti Sa'lebe b. Abdi Âmirî, Benî Ma'n b. Tay'dendir. **الْإِصَابَةُ فِي مَعْرِفَةِ الصَّحَابَةِ** "El-İsabe fî Marifeti's-Sahabe" isimli eserde hayat hikayesi şöyle yazılıdır: Zeyd b. Harise'nin annesi Su'dâ kendi kavmini ziyarete gitmişti. Zeyd de beraberinde idi. Cahiliye devrinde Benî Kayn b. Cisir süvarileri, Benî Ma'n evlerine baskın yaptılar. Zeydi kapıp aldılar, anlayışlı bir çocuk idi, Ukaz panayırına getirdiler, satılığa çıkardılar. Hakîm b. Huzam, halası Hatice hesabına dört yüz dirheme onu satın aldı. Hz. Hatice de Resulullah kendisi ile evlendiği zaman, onu Resulullah'a hibe etti, onu kaybetmiş olan babası Harise:

بَكَيْتُ عَلَى زَيْدٍ وَلَمْ أَذْرِ مَا فَعَلَ أَحَىٰ فَيُرْجَىٰ أَمْ أَتَىٰ دُونَهُ الْأَجَلَ

"Zeyd'e ağladım, bilmem ne yaptı. Sağ mı, ümid olunur mu? Yoksa ecel önüne mi geçti?" diye başlayan acıklı beytler söylemiş, sonra Harise'nin kabilesi olan Kelb kabilesinden birtakım kimseler hacca gelmişler Zeyd'i görmüşler. Zeyd onlara kendisini tanıtmış, onlar da tanımışlar ve şu beyti aileme götürün demiş:

أَحِنُّ إِلَى قَوْمِي وَإِنْ كُنْتُ نَائِبًا بِأَنِّي قَطِينُ الْبَيْتِ عِنْدَ الْمَشَاعِرِ

"Kavmime özlemlerimi bildiririm. Gerçi uzağım, çünkü Meşair'in yanında beytin civarında kalanlardanım."

Gitmişler babasına bildirmişler ve yerini tarif etmişler. Bunun üzerine Harise ve kardeşi Ka'b onu kurtarmak için fidyesini alıp yola çıktılar. Mekke'ye geldiler. Peygamber (s.a.v.)'i sordular, Mescid'de olduğu söylendi. Yanına gittiler "Ey Muttalib'in oğlu, ey kavminin efendisinin oğlu! Siz Allah'ın şerefli Harem'inin civarında kalan kimselersiniz. Siz sıkıntı içinde olanları kurtarır, esirleri doyurursunuz. Biz sana senin yanındaki çocuğumuz için geldik. Bize lutfet ve ihsan et. Takdim edeceğimiz fidyesini kabul eyle. Serbest kalmasına yardım buyur" dediler. Resulullah "O kim" buyurdu. "Zeyd. b. Harise" dediler, bunun üzerine (yahut da başkası), "Haydin çağırın onu da muhayyer bırakın, eğer sizi ter-

cih ederse, fidyesiz sizin olsun; yok eğer beni tercih ederse, vallahi ben, beni tercih edene karşı fidyeyi tercih etmem" buyurdu.

Bunun üzerine Zeyd b. Harise'yi çağırdılar. Resulullah (s.a.v.) "Bunları tanıyor musun?" buyurdu. Zeyd: "Evet şu babam, şu amcam" dedi. Resulullah: "Ben de bildiğimin, sana olan davranışımı ve arkadaşlığımı gördün. Şimdi ya beni tercih et, ya onları." O zaman Zeyd dedi ki: "Ben sana karşı kimseyi tercih edemem. Sen benim hem babam, hem amcam yerinesin." Buna karşı babası ve amcası: "Yazık sana ey Zeyd, köleliği hürriyete, babana, amcana ve ehli beytine tercih mi ediyorsun?" dediler. Zeyd de: "Ben bu zattan öyle şeyler gördüm ki, ona karşı hiçbir kimseyi tercih edemem." diye cevap verdi. Resulullah bunu görünce, onu Hıcr'e çıkardı. Ve buyurdu ki: "Şahid olun Zeyd benim oğlumdur, bana varis olacak, ben de ona varis olacağım." Bunu görünce babası ile amcasının da gönülleri hoş oldu, memnun olarak dönüp gittiler."⁽¹⁾

Bundan böyle ta İslam'a gelene kadar "Zeyd b. Muhammed" diye çağırılırdı. Resulullah onu böyle oğul edindiği zaman halası Ümeyme binti Abdulmuttalib'in kızı Zeyneb binti Cahş'ı de daha sonra ona nikah etmişti. Ondan önce de azadlı cariyesi Ümmü Eymen'i onunla evlendirmiş, ondan oğlu Üsame doğmuştu. Sonra Zeyneb'i boşadığı zaman, onu, Ukbe b. Ebi Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm ile evlendirdi ki, bu da anası tarafından Abdulmuttalib'in torunundan, yani Peygamberin hala çocuklarından. Bundan da Zeyd b. Zeyd ve Rukuyye doğmuştu, sonra Ümmü Gülsüm'ü de boşadı. Ebu Leheb'in kızı Dürey ile evlendi. Sonra onu da boşadı. Hz. Zübeyr'in kızkardeşi Hind binti Avvam ile evlendi.⁽²⁾ Buharî'de yer aldığı üzere İbn Ömer (r.anhüma) *أَدْعَوْهُمْ لِأَبَائِهِمْ* "Onları öz babalarına nisbet ederek çağırın" (Ahzab, 33/5) âyeti ininceye kadar Zeyd b. Harise'ye "Zeyd b. Muhammed" derdik diye haber vermiştir.⁽³⁾

Zührî, "Biz Zeyd b. Harise'den önce müslüman olan bilmiyoruz" demiştir. Zeyd b. Harise "Bedr" ve ondan sonraki savaşlarda Resulullah (s.a.v.) ile birlikte bulunmuş ve nihayet Mute savaşında emîr, yani kumandan olarak şehit olmuştur. Resulullah (s.a.v.) onu seferlerinin bazısında Medine'de yerine bırakmıştır. Bera b. Azib'den rivayet olunduğuna göre, Zeyd b. Harise: "Ya Resulullah Hamza ile aramızda kadeşlik sözleşmesi yaptık." demiştir. Hz. Aişe'den rivayet olunur ki "Resulullah (s.a.v.) Zeyd b. Harise'yi herhangi bir seriyyede (düşman üzerine gönderilen küçük süvari müfrezesi) gönderdiği zaman mutlaka onu kumandan yapardı. Ve eğer sağ kalmış olsaydı, onu halife bırakırdı." Bu-

(1) Tirmizî, Tefsiru Sureti 33/9, 12.

(2) İbn Hacer, el-İsâbe, III, 24-26.

(3) Buharî, Tefsiru sûreti 33/2.

harî'de rivayet olunduğu üzere Seleme b. Ekvâ (r.a.) demiştir ki: "Peygamberle birlikte yedi gazâ ettim. Resulullah, onu bize kumandan yapardı."⁽¹⁾

Zeyd'in katıldığı seriyyeler: Önce Karede, sonra Hamum, sonra, Iys, sonra Mutrif, daha sonra sırasıyla, Hıma, Kurza seriyyeleri olmuş, daha sonra Mute savaşında kumandan olmuş ve bu savaşta ellibeş yaşında iken şehid olmuştur. Kur'ân'da ondan başka hiçbir sahabi ismiyle söylenmemiştir. Yine Buharî'de İbn Ömer (r.anhüma)dan rivayet olunduğu üzere, Resulullah (s.a.v) buyurmuştur ki: "O, yani Zeyd, gerçekten kumandanlığa layıktır. Ve gerçekten en çok sevdiğilerimdir."⁽²⁾

Tirmizî ve başka muhaddislerin rivayeti ile Hz. Aişe demiştir ki: "Bir sefer Zeyb b. Harise Medine'ye geldi, Resulullah benim odamdaydı, geldi kapıyı çaldı, Resulullah kalktı, ona sarıldı ve öptü."⁽³⁾

Bir de İbnü Ömer (r.anhüma) şöyle demiştir: Ömer, Üsâme'ye benden daha çok maaş bağladı. Kendisine sordum. O, Resulullah'a senden daha sevgili idi, babası da Resulullah katında senin babandan daha sevgiliydi dedi.⁽⁴⁾

İşte Zeyd böyle çeşitli yönlerden Allah'ın ve Resulü'nün nimetine ermiş bir zat idi. Burada bunun bu niteliklerle nitelenmesi, nimetin değer ve şükrünü bilecek güzel niteliklere sahip olduğunu tescil ile, gönüldekini kendisine olduğu gibi söylemek için çekinecek bir taraf olmadığına bir dikkat çekmektir. Yani senin, böyle senden nimet görmüş bir kimseye karşı çekinmene hiçbir sebep yokken diyordun ki **اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ** **Eşini bırakma, kendi yanında tut.** Yani Zeyneb'i boşama. Burada tefsirler bu konudaki rivayetlerin arasına şöyle bir paragraf eklemişlerdir: Güya Resulullah (s.a.v.) Zeyneb'i Zeyd'e nikâhladıktan bir zaman sonra, tesadüfen gözü ona ilişmiş, birdenbire güzelliği gönlünde yer etmiş de **سُبْحَانَ اللَّهِ مُتْلَبَ الْقُلُوبِ** "**Gönülleri çeviren Allah'ı tesbih ederim**" ⁽⁵⁾ demiş. Zeyneb de tesbihi işitmiş Zeyd'e söylemiş, Zeyd intikal etmiş ve bunun üzerine Zeyneb'le beraberliği uygun görmeyerek Resulullah'a gelmiş: "Ben eşimden ayrılmak istiyorum" demiş. Resulullah (s.a.v.)de: "Ne var, ondan seni şüpheye düşürecek bir şey mi oldu?" buyurmuş. Zeyd: "Yok. Vallahi ben ondan hayırdan başka bir şey görmedim. Fakat şerefli bir aileden gelmesi dolayısıyla kendisini benden büyük görüyor." demiş. Ve o zaman Resulullah **اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ** "**Hanımını kendine sıkı tut**" buyurmuş. Ansızın görülen bir güzelin güzelliğini son derece temiz ve ince bir biçimde duyup takdir ederek yaratanın yaratıcılık gücünü tes-

(1) Buharî, Megazi, 45.

(2) Buharî, Fedâil, 17.

(3) Tirmizî, İstizan, 40.

(4) Tirmizî, Menakıb, 46.

(5) Kurtubî, a.g.e., XIV, 190.

bilh ve tenzih ile ilan etmekte peygamberlerin ismet (günah işlememe) özelliğine aykırı hiçbir durum olmadığından, bu hikayenin gerçekten olmuş olmasını varsaymakta aslında bir sakınca yoktur. Bununla birlikte birtakım hıristiyan yazarların dedikodu aracı yapmak istedikleri bu hikaye, Hadis ilmi bakımından, gerçekten olmuş bir olay değildir. Bir kere rivayet açısından sahih hadis kitaplarında, sahih bir yol ve sened ile rivayet edilmemiştir. Sonra dirayet, yani hadisin mânâsı açısından, Zeyneb'in güzelliğini Resulullah'ın henüz yeni görüp anlamış olması aklen kabul edilemez. Zira Zeyneb Resulullah'ın yakın akrabasından olmakla, ta çocukluğundan beri görüp bildiği ve özellikle tesettür edilmemiş bulunduğu için vücut güzelliğini yakından tanıyageldiği bir kadın iken, bunu ilk olarak bu defa görülmüş beğenilivermiş diye anlatmak kendi kendini yalanlayan bir hikayedir. Doğrusu Resulullah Zeyneb'i önceden biliyordu ve bildiği için onu evlat gibi sevdiği Zeyd'e nikah etmiş idi. Fakat Zeyneb onurlu bir kadındı. Zeyd'i kölelikten azad edilmiş olduğundan dolayı kendine denk sayamamış, ona varmak istememişti. Sırf Resulullahın emrine itaatla ona varmış, fakat gereği gibi ısınamamıştı. Ara sıra Peygamber'e akrabalığından dolayı şerefli olması ve asaletiyle övünerek Zeyd'e karşı büyüklenmek istiyordu. Gerçekten kumandanlığa layık olarak yaratılmış olan Zeyd buna bir süre sabretti ise de Resulullah'a varıp Zeyneb'den ayrılmak istediğini arz eyledi. Resullah (s.a.v.)da bunu nefsinde uygun gördüğü halde, birdenbire mücadele etmeyip dedi ki: **وَاتَّقِ اللَّهَ** "Hanımını kendine sıkı tut." **Amسك عليك زوجك** Ve Allah'tan kork. Yani kadını boşamanın, önemsiz bir mesele olmadığını, Allah katında sorumluluk getiren bir iş olduğunu düşün, çünkü **ابْغَضُ الْحَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ** "Yani Allah katında helallerin en çirkini boşamadır."⁽¹⁾ Bu nasihatlar güzel, fakat böyle derken **وَتُخَفِي** **İçinde de Allah'ın meydana çıkaracağı bir şey gizliyordun.** Boşamasını uygun görüyordun, yahut onu nikahlamayı düşünüyordun da söylemiyordun. Taberî'de Süfyan b. Uyeyne kanalıyla Ali b. Hüseyin'den rivayet edildiğine göre, Allah, peygamberine bildirmişti, Zeyneb ilerde Resulullah'ın hanımlarından birisi olacaktı. Böyle iken Zeyneb'den şikayete geldiği zaman, ona hanımını kendinde tut demişti.⁽²⁾ Çünkü o halde **وَتُخَفِي النَّاسَ** **halkı da sayıyordun.** Zeyd'in hatırını sayıyor ve insanlar dedikodu ederler diye çekiniyordun. **وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تُخَفِيَهُ** **Oysa Allah'ı sayman daha uygundu.** Eğer korkacak bir şey varsa, halkı hiç hesaba almayarak yalnız Allah saygısını duyusun. Yani sırf gizlemek sakıncalı değildir. Allah için korkacak, Allah'ın emrine aykırı olacak bir şey olsaydı, sade Allah korkusuyla gizlemek de sakıncalı değildi. Fakat Allah

(1) Ebu Davud, Talak, 3; İbn Mâce, Talak, 1.

(2) et-Taberî, a.g.e., XXII, 11.

İçin korkacak bir durum yok iken sırf insanlardan korkarak gizlemek veya Allah korkusuyla birlikte bir de halk korkusu gözetmek, işte hatırlatmanın sebebi budur. Halktan hiç korkmayarak yalnız Allah korkusunu gözetmek gerekti. Çünkü Allah'ın ilahi mesajını tebliğ eden peygamberler açıklanacağı üzere Allah'tan başka kimseden korkmazlar. *"وَيَخْشَوْنَ اللَّهَ إِلَّا الْإِنْسَانُ" Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar.*" (Ahzab, 33/39). Deniliyor ki Peygamber'e karşı en şiddetli âyet bu *"وَتُخْفَى فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ" İçinde Allah'ın meydana çıkaracağı bir şey gizliyordun*" âyetidir. Hz. Aişe der ki: "Resulullah (s.a.v.) Allah'ın kitabından bir şey gizleseydi bu âyeti gizlerdi." *"وَتُخْفَى فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ" İçinde de Allah'ın meydana çıkaracağı bir şey gizliyordun.*" *"وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ" İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah'dan çekinmen daha uygundu.*" Demek ki bu ayet bu şekilde Resulullah'ın doğruluğuna ve pek yüksek olan huşu ve takvasına da açık bir delil oluyor. **Zeyd ondan tamamen ilişkisini kesince,** yani senden nimet elde etmiş olan Zeyd, sonunda o hanımı olan Zeyneb'den muradına erince, onu tutmak istemeyip boşadı ve iddeti çıktı. Ona hiçbir şekilde bir ihtiyacı kalmadı ve bu şekilde Zeyneb açıkta mahrum kaldı. O zaman **بِزَوَّجْنَاكَهَا biz onu seninle evlendirdik,** yani senin çekinmene rağmen nihayet onunla evlenmeni sana emrettik. Demek ki Peygamber insanlara karşı söylemekten bile kaçındığı bir fiilin açıktan açığa yapılmasına emir almış bulunuyordu. Şüphe yok ki bu onun iman ve kesin inancını ortaya çıkaran büyük bir imtihandır. Fakat bu ne için böyle oluyordu? Ne idi? Bu evlendirmede ümmet için önemli bir hüküm hikmeti vardı. Şöyle ki **لَكُمْ لَا يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا** Oğulluklarının, hanımlarında ilişkilerini kestikleri zaman, müminler üzerine bir darlık olmaması hikmeti için. Zira sûrenin başında geçtiği üzere, siz oğulluk edinmekle yüce Allah onları gerçekten sizin oğullarınız edivermemiştir. Şu halde, Nisa Sûresi'nde **وَحَلَائِلُ أَبْتَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ" Öz oğullarınızın hanımları ile evlenmeniz haram edildi.**" (Nisa, 4/23) buyruğuna uygun olarak, öz oğulların hanımları ile nikâhlanmak haram edilmiştir, diye oğullukların hanımlarını da gerçekten onlar gibi saymak gerekmez. Bir kimsenin oğul edindiği evlatlığının hanımını boşayıp iddeti çıktığı zaman, o adamın onunla evlenmesi şer'an caizdir, bunda hiçbir sakınca yoktur. İşte cahiliyet devrinde kökleşmiş olan bu adetin bu darlığın İslam'da kaldırılması için, ilâhî hikmet Peygamber'in bizzat kendisinde tatbikini gerektirmiş ve bu hikmet için o evlenme emredilmiştir. **وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا Allah'ın buyruğu yerine getirilmiştir.** Onun için bu emir de yerine getirilmiş, Peygamber evlenmiş, Zeynep de Peygamber'in hanımı olmuştur. Bu şekilde bu evlenmenin meşru olduğu tatbi-

katla gösterilmiştir.

"Müminler üzerine bir darlık olmaması için." (Ahzab, 33/37) diye sebep gösterilmesinden anlaşılır ki, bir ayrıcalık delili bulunmadıkça Peygamber ile ümmet hakkında hüküm aynıdır. Burada şöyle bir yanlış kanaat hatıra gelebilir: Evlenmek peygambere layık mıdır? Hele birden çok hanımları varken böyle bir daha evlenmek peygamberliğin durumuna, şerefine bir eksiklik vermez mi? Hz. Yahya ile İsa hiç evlenmemiş oldukları için, ruhbanıyeti tercih etmek isteyen mutaassıp hristiyanlar bu meseleyi bahane ederek Peygamber'in evlenmelerine dil uzatmak istemişlerdir. Buna karşı buyuruluyor ki مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ Peygambere Allah'ın lehinde olarak farz ve takdir buyurduğu, yani helal ve mübah kıldığı şeyde bir güçlük, bir darlık olamaz. Allah'ın helal ve mübah kıldığı hakta hiç kimseye bir yasaklık, bir baskı doğru olmadığı gibi, Peygamber'e de olamaz. سُنَّةُ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ Bundan önce geçenler de Allah'ın sünneti, adeti olarak böyledir. Bütün geçen peygamberlerde Allah'ın adeti bu, kanunu budur ki, hiçbir peygambere, şeriatında mübah olarak hükme bağlanan şey hakkında güçlük ve baskı yapmamıştır. Geçen peygamberler de evlenmişler, hem Süleyman ve Davus (a.s.) gibi bazıları pek çok evlenmişler, hiçbirine evlenmek yasak edilmemiş, Yahya ve İsa (a.s.) da kendilerine yasak edildiği için değil, evlenmek farz kılınmadığı, yapılmasında veya yapılmamasında bir güçlük bulunmadığı için evlenmediler. وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا Ve Allah'ın emri biçilmiş bir kader bulunuyor. Ezelde bilinip, takdir edilmiş, kat'î, kesin bir hüküm bulunuyor. Yahut ezelde takdir edilmiş olmakla birlikte, mükelleffin kudretini de çekip almaz, emredilen kimse için de kudret dahilindedir. Dolayısıyla herkesin takdir edilmiş olan kaderi, başına gelir, bununla birlikte sorumluluğuna engel olmaz. الَّذِينَ يُكَلِّفُونَ رَسُولَاتِ اللَّهِ Onlar, o peygamberler ki hep Allah'ın buyruklarını tebliğ ediyorlardı, yani senin gibi Resul idiler. وَيَخْشَوْنَهُ Ve ondan korkuyorlardı. Bununla birlikte ruhbanıyet yapmıyorlardı, evleniyorlardı. وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ Hem de Allah'tan başka hiçbirinden korkmuyorlardı. Halktan çekinmiyorlardı. وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا Allah hesap görücü olarak yeter. Allah korkusu başka bir korkuya ihtiyaç bırakmaz. Sözün özü مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ Muhammed sizin içinizdeki erkeklerden hiçbirinin babası değildir. Yani kendisinden dünyaya gelmiş olmayan, sizin içinizdeki erkeklerden hiçbirinin gerçek anlamı ile babası olmamıştır. Bundan dolayı Zeyd'in de gerçekte babası değildir. Onun için, "Hurmeti musahere" (Evlenme ile meydana gelen akrabalıktan dolayı haramlık) meydana gelmez ve bundan dolayı bir güçlük konusu olmaz. Gerçi Kasım, İbrahim, Tayyib, Tahir, Mutahher, adında

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾
وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ
لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾
تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ
إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ
بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّهُمْ مِنَ اللَّهِ
فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تَطْعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ
أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ
عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمِنَعُوهُنَّ وَسِرَّوهُنَّ سِرًّا جَمِيلًا
﴿٤٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَتْ
أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِكَ
وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ
مَعَكَ وَامْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ

أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا
 عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ
 حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٤١﴾ رُبُّحِي مِنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ وَنُؤِي
 إِلَيْكَ مِنْ تَشَاءُ وَمِنْ أَبْغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ
 أَدْنَى أَنْ تَقْرَأَ عَيْنُهُنَّ وَلَا يُحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْنَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ
 يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٤٢﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ
 النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ
 حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٤٣﴾

Meâl-i Şerifi

41- Ey iman edenler! Allah'ı çokça anın.

42- Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.

43- Sizleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için melekleri ile birlikte üzerinize rahmet ve bereket indiren O'dur ve O, müminlere çok merhametlidir.

44- O'na kavuşacakları gün müminlere esenlik dileği selâmdır. (Allah) onlar için cömertçe bir mükafat hazırlamıştır.

45- Ey peygamber! Biz seni hem bir şahit, hem bir müjdecî, hem bir uyarıcı olarak gönderdik.

46- Ve hem de izniyle Allah'a bir davetçi ve nurlar saçan bir kandil (olarak gönderdik).

47- Müminlere müjdele! Onlara Allah'tan bir mükafat vardır...

48- Kâfirlere ve münafıklara itaat etme, onların ezalarını bırak (aldırma) da Allah'a tevekkül et. Allah vekil olarak hepsine yeter.

49- Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâh edip de sonra onlara dokunmadan boşadığınız zaman, sizin için üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Derhal müt'alarını (mehirleri belirlenmediği takdirde yararlanacakları bir mal) verip onları güzel bir şekilde salıverin.

50- Ey peygamber! Biz bilhassa sana şunları helâl kıldık: Mehirlərini vermiş olduğun eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak ihsan buyurdıklarından sahip olduğun cariyeleri, amcalarının kızlarından, halalarının kızlarından, dayılarının kızlarından, teyzelerinin kızlarından seninle beraber hicret etmiş olanları, bir de mümin bir kadın kendini peygambere hibe ederse, peygamber nikâh etmek istediği takdirde, onu başka müminlere değil de sadece sana mahsus olmak üzere helâl kıldık. Onlara eşleri ve cariyeleri hakkında neyi farz kıldığımızı biliyoruz. Bunlar sana hiçbir darlık olmaması içindir. Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.

51- Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın. Sırasını geri bıraktığın kadınlardan dilediğini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Onların gözleri aydın olup üzülmemelerine ve kendilerine verdiği ile hepsinin hoşnut olmalarına en elverişli olan budur. Allah kalblerinizdeki bilir. Allah her şeyi bilir ve yumuşak davranır.

52- Bundan başka kadınlar sana helâl olmaz. Bunları başka eşlerle değiştirmek de olmaz. İsterse güzellikleri hoşuna gitsin. Ancak sahip olduğun cariye başka. Allah her şeye gözcü bulunuyor.

ذِكْرٌ كَثِيرٌ Çok zikir, zamanlara üstün gelen, ve takdis (ululama) temcid (Ululama), tehlil (la ilahe illallah sözü) tahmid (Hamd etme, elhamdülillah deme) gibi Allah'a layık zikrin çeşitlerini içine alır. Bununla birlikte zikir çeşitleri içinde tesbih'in (sübhanallah kelimesini söyleyerek Allah'ı ululama) vakitleri içinde sabah ile akşamın özellikle önemi ve faziletine işaret için de **وَسَبِّحُوهُ** ve sabah-akşam O'nu tesbih edin buyurmuştur. Çünkü "tesbih" zikirlerin temeli, sabah ile akşam da meşhur zamanlardır. Bununla birlikte sabah akşam ifadeleri Türkçe'de olduğu gibi Arapça'da da bütün vakitleri içine almakla, devam anlamına kinaye de olur. Öte yandan zikir ve "tesbih" namazı dahi kapsar. **يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ** Hem kendisi, hem de melekleri üzerinize, "salat" yağıdır.

SALAT, Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar, müminlerden dua demektir. Burada aynı fiilin, Allah'a ve meleklerine isnad edilmiş olması açısından rahmet ve istiğfarı kapsayan özel bir yardım mânâsını ifade etmesi gerekir. **تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ** O'na kavuşacakları gün, öldükleri veya kabirden çıktıkları, ya-

hud cennete girdikleri gün esenlik dilekleri **سَلَامٌ** selamdır. Her türlü sakınca, afetlerden selamet, uzaklık haberidir. **أَجْرًا كَرِيمًا** Güzel bir mükafat cennet, **شَاهِدًا** bir şahit, tanık olmak üzere. Allah'ın birliğine şahit, Allah'a nasıl kulluk edileceğine delil gösterilecek örnek ümmetin, tasdik, yalanlama, uymak veya uymamak gibi durumlarına, amellerine, yarın ahirette ilâhî huzurda tanıklık edecek şahit **دَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِآذِنِهِ** Allah'ın izniyle bir davetçi, Allah'ın birliğine ve iman vacip olan sıfat ve hükümlerine iman ile rızasına, O'na kavuşmaya, doğru gitmeye çağırıcı, hem de kendi kendine değil, Allah'ın izni ve müsadesiyle yardım ve başarılı kılması ile çağırıcı. Yukarıda **إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ** "Ey Peygamber! Biz seni tanık müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." (Ahzab, 33/45) buyrulduğu halde, burada bir de **بِآذِنِهِ** "O'nun izni ile" kaydı ile kayıtlanması, bu çağırının Allah tarafından özellikle yardım olmayınca yapılamayacak gayet zor bir iş olduğuna işaret ifade eder. **سِرَاجًا مُنِيرًا** Nurlandırıcı, aydınlatıcı parlak bir kandil, cehalet ve şaşkınlık karanlıklarında akılları, gönülleri aydınlatıp doğru yolu gösteren bir ışık **مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا** Allah'tan büyük bir lütuf. Allah'ın Muhammed ümmetine vaad edilmiş olan lütuf ve ihsanı, başka ümmetlere verilmiş olandan çok fazla ve çok büyüktür. **وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ** Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Davet görevini yerine getirirken onlara dost gibi görünmek, alçaktan almak, tebliğde yumuşak davranmak, uyarıda hoşgörü göstermek yasaklanıyor. Yasaklama ve uzaklaştırma, abartı ile onları heyecana getirmek için, mânâ, itaat etme biçiminde olumsuz olarak ifade edilmiş ve Allah'ın emirlerini tebliğde bir parça hoşgörü, kâfirlere ve münafıklara itaat etmek mânâsında olduğu anlatılmıştır. Çünkü kâfirler ve münafıklar O'nu arzu etmezler. **وَدَعُ أَعْدَاءَهُمْ** Ve onların eziyetlerini bırak. Burada eziyet kelimesi failine muzaf olarak "Onların eziyetlerini bırak, aldırma" anlamı açık ve belli; mefûlüne muzaf olması, yani "onlara eziyet etmeyi bırak" mânâsı ise ihtimal dahilindedir. Yani bundan dolayı, onların sana yaptıkları ve yapacakları eziyetlere, rahatsızlıklara aldırma, kafana takma veya itaat etme, fakat eziyet etmeye de kalkışma. **وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ** Ve Allah'a güven, gerek bunlarda ve gerek bunlar gibi yapacağın ve bırakacağın her hususta kendini Allah'a ver, yardımını O'ndan iste, O'na dayan. **وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا** Güvenilecek bir vekil olarak Allah sana yeter. Bütün durumlarda kendisine işlerin havale edileceği ancak O'dur. O hepsine yeterlidir. Zamir getirilecek yerde Yüce Allah'ın isminin getirilmesi, sebep bildirme ve en son gelen bu cümlelerin önceki cümlelerden bağımsız olduğuna işaret etmek içindir. Peygamber (s.a.v.) şahit, müjdeci, Allah'a çağırıcı, aydınlatan bir kandil diye beş nitelik ile nitelendiği gibi bunlara karşılık birer hitap ile de kendisine seslenilmiştir. Ancak "şahit"

hepsine dağıtıldığı için, karşılığı ayrıca açıkça söylenmemiş veya müjdelemenin anlamı ile yetinilmiştir. "Uyarıcı olma" niteliğine karşılık لَا تُطِيعُ دَعَا "itaat etme, bırak" Allah'a çağırma niteliğine karşılık تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ "Allah'a güven" aydınlatan kandil niteliğine de اِكْتَفَى بِاللَّهِ "Allah'ın yetmesi" karşılık olarak getirilmiştir. Çünkü bu haber vermede de yetinme ile bir emir mânâsı vardır. Ve bununla o kandilin ışığının, doğrudan doğruya Allah'tan olduğuna düzgün ve çok güzel bir işaret yapılmıştır. يَكَادُ زَيْتُهَا يَضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ "Onun yağı kendisine bir ateş dokunmasa da hemen hemen ışık verir. Nur üstüne nurdur." (Nur, 24/35).

"Ey iman edenler..." Sûrenin başından beri Peygamber'e olan her **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا** "Ey Peygamber" nidasını, müminlere bir **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا** "Ey iman edenler" seslenişi izlemiştir. Bu şekilde bu sûrede de bir peygambere, bir ümmetine seslenen beş **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ** "ey peygamber", altı **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا** "ey iman edenler" hitabı birbirini takip etmiştir. **Mümin kadınları nikah ettiğiniz**, kitap ehli olan kadınlarda da hüküm böyledir. Fakat müminlere yaraşan mümin kadınları nikahlamak ve başkalarından soyunu korumak olduğunu anlatmak için, yalnız mümin kadınlar zikredilmiştir. **ثُمَّ طَلَقْتُهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُمْسُوهُنَّ** **Sonra da onları kendilerine dokunmadan boşadığınız zaman** "dokunmak"tan maksat, onlarla cinsel birleşmede bulunmaktır. Ancak "halvet-i sahiha" yani hiçbir engel olmaksızın kadınla tenhada başbaşa kalmak da o mânâdadır. Çünkü gizli şeylerin açık belirtisi o şeyin yerine geçer. Dolayısıyla halvet-i sahiha veya cinsel birleşme olmaksızın sırf dokunma olmuşsa dokunulmamış sayılır. **فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَدُونَهَا** **Sizin için üzerinde saydıracağınız bir iddet hakkınız yoktur.** Bundan anlaşılır ki, kadınların iddet beklemesi esas itibarıyla kocaların hakkıdır. Onun sperminin korunması içindir. O sebeple şer'î bir haktır. Bu nedenle cinsel birleşme olmayınca o hak meydana gelmez. **فَمَتَّعُوهُنَّ** **Derhal kendilerine müt'alarını verin.** Bakara Sûresi'nde geçtiği üzere müt'a'nın vacip olması mehir belirlenmediği takdirdedir. Mehir belirlenmişse, onun yarısı gerekir. Bununla birlikte bu âyetin mutlak ifadesine göre o şekilde de müt'a vacip değil ise de müstehap olduğu hakkında Hanefî mezhebinde bir rivayet vardır. (Müt'anın tarifi hakkında Bakara Sûresi'ndeki: **وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ** "Onları zengin olanlarınız kendi gücü oranında, darda bulunanınız da kendi halince olmak üzere maruf bir müt'a ile faydalandırınız." (2/236) âyetine bkz.)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحَلَّلْنَا لَكَ **Ey Peygamber! Biz sana özellikle şunları helal kıldık.** Bu âyette, peygambere, layık ve faziletli olan hanımlar zikredilmiş ve

beyan buyurulmuştur. Çünkü;

1- **"Ecir"lerini yani, mehirlerini verdiği hanımların.** Şüphesiz mehri verilmiş olan hanımın gönlü verilmeyenden daha hoştur.

2- Bir kimsenin bizzat kendisinin katıldığı savaşta ganimet olarak sahip olduğu cariye, elbette satın aldığı cariyeden daha temiz ve daha şüphesizdir.

3- Kendisi ile birlikte hicret eden akrabaları da hicret etmeyenlerinden daha şerefli dir. Bununla birlikte bazılarının dediği gibi, mehrin önce verilmesi peygamberin özelliklerinden olması da ihtimal dahilindedir. Nitekim amca ve hala, dayı ve teyze kızlarının helal olmasında **الَّتِي هَاجَرْنَا مَعَكَ** **seninle birlikte hicret edenler**, diye kayıtlanmasında Peygamberin özelliğinin olması ağır basmaktadır.

Bunu şu rivayet de destekler: Ebu Talib'in kızı Ümmühanî şöyle demiştir: "Resulullah (s.a.v.) önceleri, benimle evlenmek istemişti, ben özür diledim; o da özürümü kabul etti. Sonra da Allah Teâlâ bu âyeti indirdi; ben ona helal olmadım. Çünkü ben onunla hicret etmemiştim. Ben Tuleka'dan, yani serbest bırakılanlardandım." Bunun gibi **وَأَمْرًا مُّؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ** **Ve kendisini Peygambere hibe eden mümin bir kadın**, yani kendisinin mehirsiz olarak Peygambere nikahlanmasına razı olan kadın, fakat bu mutlak değil, **إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا** **Peygamber O'nu nikah etmek istediği takdirde**, böyle mehirsiz olarak nikah da Peygamberin özelliklerindendir. Bazıları Meymune binti Haris, Zeyneb binti Huzeymetel-Ensariye, Ümmü Şerike binti Câbir ve Havle binti Hakîm, bu şekilde kendilerini bağışlamışlardı⁽¹⁾ demiş ise de, İbnü Abbas bunun gerçekten meydana gelmediğini, yani Peygamberin bu şekilde hiçbir kadın ile evlenmediğini söylemiştir. **بُتُونُ بَنِي نَضْلَةَ** **Bütün bunlar sırf sana mahsus olmak üzere helal kılındı** **مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ** **müminlere değil**, çünkü zikrolunan kayıtlarla hepsinin helal olması diğer müminler hakkında gerçekleşmiş değildir. Sayıca da, şekilce de fark vardır. **قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ** **Onlara hanımları ve "mülk-i yeminleri" olan cariyeleri hakkında farz kıldığımız, takdir buyurup karara bağladığımız hükümleri gerçekten bilmişsiniz. Yani onlara layık olanı menfaat ve yararlarını bilerek takdir etmişiz ve bildirmişsiniz ki, Nisa Sûresi'nde geçtiği üzere dörde kadardır, onun için bu beyan olunanları diğer müminlere değil, sadece sana helal kıldık.** **لَكُمْ لَا يَكُونُ عَلَيْكُمْ حَرَجٌ** **Şunun için**

(1) Buharî, Tefsiru Sureti 33/7, Nikah, 29; Müslim, Rada, 49, Nikah, 1; Muvatta, Rada, 49; İbn Mâce, Nikah, 57; Ahmed b. Hanbel, VI, 158.

Kı sana hiçbir zorluk, bir darlık olmasın. Olmasın da kalbin huzur içinde ilahî vahyin ortaya çıktığı yer olsun. **تُرْجَىٰ مِنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ** Onlardan dilediğini geriye bırakırsın. **وَتُزَوَّىٰ إِلَيْكَ مِنْ تَشَاءُ** Dilediğini de yanına alırsın. Birden çok hanımı olanlara sıra ile bir nöbet izlemek vaciptir. Buna "Kasm" denilir. Fakat Peygamberin özelliklerinden olmak üzere ona "Kasm" vacip kılınmayıp kendi dilemesine bırakılıyor. **وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ** Azlettiğin, yani bıraktığın yahut boşadığından arzu ettiğine dönmen durumunda da **لَا جُنَاحَ عَلَيْكَ** üstüne bir günah yoktur. **ذَلِكَ** Bu hüküm, yani tertib üzere nöbetle "Kasm" sana vacip kılınmayıp böyle senin arzu ve dilemene bırakılması **أَذْنَىٰ أَنْ تَقْرَأَ عَلَيْهِنَّ** onların gözlerinin aydın olmasına **وَلَا يَحْزَنُ** ve gözleri aydın olup da üzülmemelerine **بِمَا وَرَضِينَ** ve senin kendilerine verdiğin ile yaptığın davranış ve ihsan ile hepsinin hoşnud olmalarına daha elverişlidir. Çünkü o, bir kere hepsinin eşit oldukları bir hükümdür, sonra sen aralarını eşit tutar "Kasm" yaparsan, onu senin bir ihsanın bilerek sevineceklerdir. Ve eğer bazısını tercih edecek olursan, onu da Allah'ın bir hükmüyle yaptığını bilecekler, yine gönülleri hoş olacaktır. bundan anlaşılır ki hanımları sevindirmek, gönüllerini hoş etmek de şeriatın gözettiği maksatlardandır. **وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ** Kalblerinizdekini Allah bilir. Hatırınızdan neler geçiyor, gönüller neler istiyor, ne duyguda, ne niyette bulunuyor hepsini bilir. Onun için kalplerinizi de güzel tutmaya çalışın. **وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا** "Allah her şeyi bilir ve yumuşak davranır." ALÎM, mübalağa ile alîm, çok, pek çok bilir; onun için gizli açık neyiniz varsa bilir. Fakat halimdir, ceza vermekte acele edivermez, mühlet verir, ihmal etmez; o halde cezanın geri bırakılmasından dolayı aldanmamalı ve çok titizlik etmemelidir.

لَا يَحِلُّ لَكَ الْنِسَاءُ مِنْ بَعْدُ Sana bundan öte kadınlar helal olmaz. Muhayyer kılınıp da seni tercih eden dokuz hanımından başka kadınla evlenmek caiz olmaz. Bu hanımlar, Aişe binti Ebi Bekr, Hafsa binti Ömer, Ümmü Habibe binti Ebî Süfyan, Sevde binti Zem'a, Ümmü Seleme binti Ebi Ümeyye, Safiyye binti Huyeyyi'l-Hayberiye, Meymune binti'l-Harisi'l-Lilâliye, Zeyneb binti Cahşî'l-Esediye, Cüveyriye binti'l-Hârisi'l-Mustalikiyyedir. Allah hepsinden razı olsun. **وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ** Onları başka hanımlara değiştirmen de olmaz. Yani bunları boşayıp yerlerine başka kadınlarla evlenmen de caiz olmaz. Onlar Allah ve Resulü'nü seçtikleri için Allah Teâlâ da onlara böyle ikram ve lutufda bulunmuş, Resulullah (s.a.v.)de vefatına kadar sadece bu hanımlarla evli kalmış vefatında da onlar müminlerin anaları olarak kalmışlardı. **وَلَوْ أَغْنَبَكَ حُسْنُهُنَّ** **Güzellikleri hoşuna gitse bile.** Alacağın kadınların güzellikleri, senin takdirine layık olmaları varsayılsa bile helal olmaz. İbni Atiyye tefsirinde der ki: Bu

ifade, bir adamın evlenmek istediği kadına bakmasının caiz olduğuna delildir. Nitekim Mugire b. Şu'be ve Muhammed b. Mesleme hadisleriyle Sünen'de de varid olmuştur. **أَلَا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ** Ancak elinin altında bulunan cariyeler hariç. Çünkü onlar helal **وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا** bununla birlikte Allah her şeyi gözetliyor. Onun için O'ndan korkmalı, koyduğu sınırları aşmamalı, helalden harama geçmemeli. Yukardaki ayetin eki mahiyetinde olan bu son cümle, yukarsını tamama erdirirken aşağısına bir ön giriş oluyor.

Peygambere bu sesleniştikten sonra evi ve hanımları hakkında hukukî düzenlemelerle ilgili olmak üzere, insanların gözetmekle yükümlü oldukları görevleri beyan için, genel olarak bütün iman edenlere şöyle sesleniliyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ
إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَازِظٍ مِنْ إِنْسَانٍ وَلَا تَدْخُلُوا فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ
فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ
فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا
فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ
وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا آيَاتِهِ
مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٢﴾
أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٣﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَ فِي آبَائِهِنَّ
وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا ابْنَاتِهِنَّ وَلَا أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا
نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَآتَقَيْنَ اللَّهَ إِنْ أَلَّ اللَّهُ كَانَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ شَهِيدًا ۝۵۰ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۝۵۱ إِنَّ الَّذِينَ
 يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا
 مُهِينًا ۝۵۲ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا
 فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ۝۵۳

Meâl-i Şerifi

53- Ey iman edenler! Peygamberin evlerine vaktine bakmaksızın ve yemeğe izin verilmedikçe girmeyin. Fakat çağırıldığınız vakit girin. Yemeği yediğinizde de hemen dağılın. Sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu haliniz peygambere eziyet veriyor, ama o sizden utanıyor. Fakat Allah gerçeği söylemekten utanmaz. Hem O'nun hanımlarına bir ihtiyaç soracağınız vakit de perde arkasından sorun. Böyle yapmanız hem sizin kalbleriniz ve hem de onların kalbleri için daha temizdir. Hem sizin Resulullah'a eziyet etmeye hakkınız yoktur. Ondan sonra hanımlarını da ebediyen nikâh edemezsiniz. Çünkü bu Allah katında çok büyük bir günahdır.

54- Siz bir şeyi açıklasanız da gizleseniz de şüphe yok ki Allah her şeyi bilmektedir.

55- Onlar (peygamberin eşleri) için babaları, oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (kadın dostları) ve sahip oldukları köleleri hakkında bir günah yoktur. Bununla beraber (ey Peygamberin hanımları) Allah'tan korkun. Çünkü Allah her şeye şahit bulunuyor.

56- Gerçekten Allah ve melekleri Peygambere salât ederler. Ey iman edenler! siz de ona teslimiyetle salât ve selâm edin.

57- Şüphesiz ki Allah'a ve Resulü'ne eziyet verenlere Allah hem dünyada, hem ahirette lânet etmiştir. Onlara aşağılayıcı bir azab hazırlamıştır.

58- Mümin erkeklere ve mümin kadınlara yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler de bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir.

... بِأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا ... *"Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe peygamberin evine girmeyin..."* Ümmetin Peygamber ile ilgili durumu iki şekildedir: Birisi Peygamberle başbaşa olduğu durumdur. O zaman vacip olan onun rahatsız etmemektir. İşte bu sûrenin 53. âyeti olan بِأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ *"Ey iman edenler! Peygamberin evlerine yemeğe çağrılmaksızın vakitli-vakitsiz girmeyin"* emri ile bu, beyan buyuruluyor. İkincisi ise Peygamber (s.a.v.) insanların arasında bulunduğu esnadadır. O zaman vacip olan da ona hürmet göstermektir. Yine bu sûrenin 56. âyeti olan بِأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا *"Ey iman edenler! Siz de ona salat ve selam getirin"* ayetiyle de bu beyan buyruluyor. Nur Sûresi'nde de بِأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا *"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin alıp sahiplerine selam vermeden girmeyin."* (Nur, 24/27) buyurulmuş, kendi evlerinizden başka evlere sahiplerinden izin almaksızın girmeyiniz diye yasaklama getirilmişti. Bu hüküm genel nitelikli olduğu için, elbette Peygamberin evlerini dahi kapsıyordu. Fakat النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ *"Peygamber müminlere canlarından ileridir. Onun eşleri de müminlerin anneleridir."* (Ahzab, 33/6) buyurulmakla, Peygamberin müminlere canlarından daha ileri ve hanımlarının onların anneleri olması, müminlerin Resulullah'ın evine kendi evleri gibi izin almaksızın girebilmelerine caizlik verecek zannedilebilirdi. İşte bu ayet hem böyle bir zanna yer olmadığını anlatıyor, hem bu vesileyle Resulullah'ın eşlerine "hicab"ı (tesettürü) emrediyor, hem de müminlerin anneleri olmalarının mânâsını açıklıyor. Âyetten anlaşıldığına ve İbnü Abbas'tan rivayet olunduğuna göre, bir takım kimselere zaman zaman Resulullah'ın evinde yemek yediriliyordu. Bunlar bazen, yemekten önce yetişinceye kadar bekliyorlar, yemekten sonra da hemen çıkıp gitmiyorlar, Resulullah (s.a.v.) sıkılıyordu, bu ayet nazil oldu. Hz. Zeyneb ile evlendiği zaman yapılan düğün yemeğinde nazil olduğu da Buharî, Tirmizî ve başka kitaplarda Hz. Enes'ten rivayet olunmuştur. **Sizin için yemeğe izin verilmedikçe, طَعَامُ** denilmeyip طَعَامُ denilmesi, izin kelimesinin içine davet manasını da yüklemek içindir. Beydâvî'nin ifadesine göre bu mânâ yüklemenin sebebi de, izin verilse bile yemeğe çağrılmadan varmanın güzel olmayacağına işaret etmek içindir.⁽¹⁾ **Yemek zamanına bakmaksızın veya yemeğin olmasını gözetmeksizin veya gözetmemek üzere girmeyin.**

(1) Beydâvî, Envarî't-Tenzil ve Esraru't-Te'vîl, II, 278.

İNÂ, bir şeyin zamanı gelip çatmak, yahut bir şey kemaline erip yetişmek mânâlarına gelir. Burada ikisiyle de tefsir edilmiştir. Bu *غَيْرَ نَاطِرِينَ* "bakmaksızın" kaydı *لَا تَدْخُلُوا* "Girmeyiniz" fiilinin fâilinden haldir. Yani zamanı gözetmemeniz, beklememeniz üzere, size yemeğe izin verilmedikçe girmeyin. *وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا* Fakat çağrıldığınız zaman da girin. Zamanından önce de olsa girin. *فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَادْخُلُوا* Fakat yemeği yediğiniz zaman da hemen dağılın. Hiç durmayın. *وَلَا تَنْتَشِرُوا* Söz dinlemek veya sohbet etmek üzere izin verilmedikçe girmeyin. Bu da *غَيْرَ نَاطِرِينَ* üzerine atfedilmiştir. Bizim anlayışımıza göre, bu kaydın yararı, yemekten başka maksatlar için de izinsiz girmenin yasaklığını genellemektir. *كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ* Çünkü o izinsiz, zamansız giriş ve duruş Peygambere eziyet veriyordu. Evini daraltıyor, ev halkını sıkıyordu; fakat sizden utanıyor, girmeyin çıkın demekten sıkılıyordu. Halbuki Allah gerçeği söylemekten çekinmez, sıkılmaz. Yani Nûr Sûresi âyeti gereği, başkasının evine izinsiz girenlerin ve ihtiyaçtan fazla duranları çıkarılması bir haktır. O halde Allah'ın söylediği gibi söylemekten sıkılmamak gerekir. Şayet size *وَأَنْ قِيلَ لَكُمْ اَرْجِعُوا فَارْجِعُوا* "Geri dönün" denilirse dönüp gidin. Bu sizin için daha temizdir." (Nûr, 24/28) *وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا* İzin ile girdiğinizde de kadınlara bir meta, gerekli bir şey soracağınız veya isteyeceğiniz zaman *فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ* artık onlara bir "hicab", yani görülmelerine engel bir perde, bir siper arkasından sorun. Bundan böyle "harem", farz kılınmıştır ki, o zamana kadar Araplar da adet değildi. *ذَلِكَ* Öyle yapmanız, izinsiz girmemek, çabuk dağılmak, hareme soracağınızı perde arkasından sormak *أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ* hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha fazla temizliktir. Şeytanî düşüncelerden, vesveselerden uzaklaşırsanız, hem kadınların, hem erkeklerin iffet ve ismet hisleri daha fazla yükselir, edeb, nezihlik, takva, hürmet gösterme artar. *وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ* Hem Resulullah'ı üzmeniz, incitmeniz sizin için doğru ve caiz olamaz. Ona hak ve yetkiniz olmadığı gibi, size yaraşmaz ve hakkınızda iyi olmaz. Onun için onu incitmesi düşünülen durumların ve hareketlerin hepsinden sakınmalı hiçbirini caiz görmemelisiniz. *وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا* Onun arkasından, yani vefatından sonra hanımlarını nikahlamanız asla olamaz. İşte onların müminlerin anneleri olmalarının asıl mânâsı budur. Öz anneler gibi nikahlarının ebediyen caiz olmamasıdır. *إِنْ ذَلِكُمْ* Çünkü o günah, Peygamberi üzme, buna dahil olmak üzere o vefat ettikten sonra hanımları ile nikahlanmak günahı Allah katında çok büyük bulunuyor. Peygambere kasten eziyet etmek inkâr olduğu gibi, hanımları ile nikahlanmayı, helal saymak da öyledir. Resulullah, vefatında da Allah katında öyle muazzam ve öyle saygı gösterilmesi

vacip olandır. **ان تَبْدُوا شَيْئًا اَوْ تَخْفَوْهُ** Siz bir şeyi açıklasanız da gizleseniz de gerek eziyet kabilinden olsun, gerek saygı gösterme, gerek iyilik, gerek kötülük herhangi bir şey, Allah onu bilir. Çünkü **فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا** Şüphesiz Allah her şeyi biliyor. Onun için ne yapacağını da bilir. Rivayet olunuyor ki bu hicab âyeti nazil olunca babalar, oğullar, akrabalar, "ya Resulullah bizler de mi onlara perde arkasından konuşacağız?" demişler. Onun üzerine de bu ayet nazil olmuş. **لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَ** Onlara, yani hanımlar üzerine şunlarda günah yok **مِنْ أَهْبَانِهِنَّ** ne utalarında ki, babalar ve bütün dedeler, amca ile dayı da bu hükümdedir. Bununla birlikte bu ikisi açıkça belirtilmediği için, bazı bilginler amca ve dayı yanında başörtüsüz oturmayı mekruh görmüşlerdir. Nur Sûresi'ne de bakınız. **لَا نِسَاءَ مِنْ** Ve kendi kadınlarında, kadınların kadınları, genel olarak akrabalarından olan kadınlarla tanıdıkları müslüman kadınlar **وَأَتَقِينَ اللَّهَ** bununla birlikte Allah'tan korkun, iyi korunun, takvalı, ihtiyatlı bulunun ey Peygamberin eşleri **فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا** Çünkü Allah her şeye karşı şahit bulunuyor. Buharî şerhi Aynî'de Kadı İyaz'ın beyanına göre denilir ki: Peygamberin hanımlarına özel olan hicab, yüz ve ellerde dahi ihtilafsız olarak kendilerine farzdı. Onun için ne şahitlik, ne diğer sebeble yüzlerini ve ellerini açmaları kendilerine caiz olmadığı gibi, çıktıkları zaman şahıslarını ortaya koymak da caiz değildi. Nitekim Hz. Hafsa babası vefat ettiği gün, çıktığında şahsını örtmüştü. Vefatında da üzerine bir kubbe bina edilmişti.⁽¹⁾

فَإِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ Çünkü Allah ve melekleri Peygamberi hep salat eder dururlar. Allah Teâlâ rahmet ve nimet vermesi ile, melekler istiğfarları ile ve hizmetleriyle Peygambere daima ikram etmektedirler. Bu sayede yukarda **"هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ"** Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, üzerinize melekleriyle beraber rahmetini gönderen Allah'tır." (Ahzab, 33/43) buyurulduğu üzere müminlere ilâhî feyz inmektedir. **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا** Ey iman edenler! Sizler ona salat ve selam getirin, selamlayarak teslim olun. **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ،** gibi dualarla onun üzerine Allah'ın salavatını, rahmetini ve bereketlerini niyaz edin.⁽²⁾ Ve selam vererek ona hürmet edin. Ve bir mânâyâ göre, hiç incitmeyerek teslim olun, boyun eğin. Bu âyet gösterir ki Peygamber'e salavat getirmek farzdır. Ancak tekrarına değinilmemiştir. Sahih olan budur ki, ismi zikrolundukça vacip olur. Bu hususta birçok hadisler rivayet olunmuştur. Bu cümleden omak üzere Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: **رَغِمَ أَنْفٌ رَّجُلٍ ذَكَرْتُ عَنْدَهُ**

(1) Aynî, Umdetü'l-Kârî, XIX, 124.

(2) Alûsî, a.g.e., XI, 2/83.

"فَلَمْ يَمَلَّ عَلَيْهِ" Yanında adım zikrolunup da bana salavat getirmeyen kimsenin burnu sürtülsün."⁽¹⁾ Yine buyurmuştur ki: "Allah Teâlâ benim için iki melek görevlendirmiştir. Ben bir müslümanın yanında anıldım da bana salavat getirdi mi, mutlaka o iki melek ona *عَفَرَ اللَّهُ لَكَ* 'Allah seni bağışlasın' derler. Allah Teâlâ ve diğer melekleri de o iki meleğe cevap olarak *أَمِينَ* 'Amin' derler. Bir müslümanın yanında adım zikrolunduğunda da bana salavat getirmedi mi, mutlaka o iki melek: 'Allah seni bağışlamasın' derler. Yüce Allah ve öteki melekleri de o iki meleğe cevaben *أَمِينَ* 'Amin' derler."⁽²⁾ Bazıları Resulullah'ın adı tekrar tekrar anılsa bile bir mecliste bir kez vacip olur demişlerdir. Nitekim Secde ayetinde de böyledir. Bunun gibi her duanın başında ve sonunda da vaciptir. Namazda *اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ* diye salavat okumak biz Hanefilerce vaciplerden değil, sünnettir.⁽³⁾ İbrahim Nehai'den rivayet edilmiştir: "Sahabeler, teşehhüddeki *السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ* ile yetinebilirlerdi" demiştir.⁽⁴⁾ Fakat Şafiî Hazretleri: "Namazın caizliği için salavat şarttır, vaciptir demiştir. Sahabeler: "Ya Resulullah selam vermeyi biliyoruz. Fakat 'salat'ı nasıl getireceğiz?" demişler. O zaman namazda okunan salavat duası müslümanlara öğretilmiştir. Peygamberlerden başkasına salavat, Peygambere tabi olarak caiz olursa da başlıbaşına birisine salavat getirmek mekruhtur. Çünkü örfte peygamberlerin şiarıdır. Nitekim aziz ve celil olmakla birlikte hakkında *عَزَّ وَجَلَّ* "azze ve celle" denmez.

Çünkü Allah ve Resulüne eziyet edenler. Allah'a eziyet tabiri mecazdır. Allah hakkında uygun olmayan söz söyleyen veya Allah'ın sevdiği kullarına eziyet eden demektir. *لَعَنَهُمُ اللَّهُ* Allah onları lanetlemiş, rahmetinin alanından uzaklaştırmış. *دُنْيَا دَا اٰهِيْرَةِ* Dünyada da ahirette de. Dünyada melunlukları hayır ve doğru yoldan mahrumiyetleridir. *وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا* Ve onlara hakir kılıcı, zedil edici bir azab hazırlamıştır. *وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغْيٍ مَا اكْتَسَبُوا* Erkek

(1) Tirmizî, Daavât, 100; Ahmed b. Hanbel, II, 254.

(2) İbn Kesir, a.g.e., II, 515.

(3) Buharî, Tefsiru Sureti 33/10, Enbiya, 10, Daavât, 31, 32; Müslim, Salat, 65, 66, 69; Tirmizî, Tefsiru Sureti 33/23, Vitr, 20; Ebu Davud, Salat, 179; Nesaî, Schv, 49, 50, 54; Dârimî, Salat, 85; Muvatta, Sefer, 66, 67; Ahmed b. Hanbel, I, 162; II, 47; IV, 117, 241, 243, 244; V, 274, 374, 424.

(4) Buharî, Ezan, 148, 150, el-Amel fi's-Salât, 4, İstizan, 3, 28, Daavât, 16, Tevhid, 5; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, V, 245, VIII, 340; Müslim, Salat, 56, 60, 62; Tirmizî, Salat, 99, 100, Nikah, 17; Nesaî, Tatbik, 23, 100, 101, 104, Schv, 41, 43-45, 56; İbn Mâce, İkamet, 24, Nikah, 19; Dârimî, Salat, 84, 92; Muvatta, Nida, 54, 55, Selam, 8; Ahmed b. Hanbel, I, 376, 386, 408, 413, 414, 422, 423, 427; Ebu Davud, Salat, 178, 184, Akdiye, 21, Libas, 45, Edeb, 132.

müminlere ve kadın müminlere kazanmadıkları, yani sebep olmadıkları, hak etmedikleri bir şekilde eziyet edenlere de mutlak eziyet maddî ve manevî ve fiilî eziyetten daha geneldir. *بَغِيرَ مَا اكْتَسَبُوا* "Kazanmadıkları ve sebep olmadıkları" kaydı da, kazanma ve hak etmeye göre, "had vurmak" (şeriatça verilen ceza) ve ta'zir yapmak (şer'an belirlenmiş cezası bulunmayan bir suçu işleyene takdir edilerek verilen ceza) gibi, adaletle iyiliği emir ve kötülükten sakındırmak için, verilen cezaların hüküm dışı bırakılması içindir. Allah ve Resulü hakkında ise, öyle bir "Hak etme" düşüncesi asla var sayılamaz. Onun için Allah'a ve Resulü'ne her ne şekilde olursa olsun eziyet edenler mutlaka lanete uğramış ve aşağılayıcı azabı hak ettikleri gibi, erkek müminlere ve kadın müminlere de hak etmedikleri bir şekilde eziyet edenler *فَقَدْ اخْتَلَرُوا بُهْتَانًا* bir iftira yüklenmişlerdir. İşitenin donakalacağı çirkin bir yalan, çirkin bir isnat ve iftira ki sözle olan eziyette bu iftira açık, fiilî olan eziyette ise zımnî olur. *وَإِنَّمَا مُبِينًا* **Hem açık bir günah, besbelli bir vebal.** Münafıklardan ve fasıklardan bir takım çapkınlar, geceleyin tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için dışarı çıkan kadınları takip eder, cariyelere söz atarak sataşırlarmış. Kılık farkı olmadığı için bu arada bilmeyerek veya bilmezden gelerek hür kadınlara dahi takılır eziyet verirlermiş. Bundan sonraki gibi bu ayetin de bu sebeble nazil olduğu söylenmiştir. Bundan dolayı imanlı hür kadınların kendilerine söz getirmemek, eziyet gelmemesine vesile olmak üzere vakar ve haysiyetle tanınmaları için tam bir te-settür ile örtünmeleri emrolunarak buyuruluyor ki:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّزَوَّاجِكَ

وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيشِهِنَّ ذَلِكَ

أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

لِنَّ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي

الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾

مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثَقِفُوا خُذُوا وَاقْتُلُوا نَفْسِيًّا ﴿٦١﴾ سَنَّةَ اللَّهِ

فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٥٩﴾ يَسْأَلُكَ
 النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ
 السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٠﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا
 ﴿٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٢﴾ يَوْمَ
 تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ
 ﴿٦٣﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتنا وَكُبرَاءَنَا فَأَفْضَلُونَا
 السَّبِيلَ ﴿٦٤﴾ رَبَّنَا إِنهُمْ ضَعُفِينَ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَهُمُ لَعْنًا
 كَبِيرًا ﴿٦٥﴾

Meâl-i Şerifi

59- Ey peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına hep söyle de cilbablarından (dış elbiselerinden) üzerlerini sımsıkı örtsünler. Bu onların tanınmalarına, tanınıp da eziyet edilmemelerine en elverişli olanıdır. Bununla beraber Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.

60- Andolsun ki, eğer münafıklar ve kalblerinde bir hastalık olanlar ve Medine'de dedikodu yapanlar, bu yaptıklarından vaz geçmezlerse, mutlaka seni onlara musallat ederiz. Sonra seninle orada az bir zamandan fazla komşu kalamazlar.

61- Melun olarak nerede bulunurlarsa yakalanırlar ve öldürülürler.

62- Allah'ın bundan önce geçenler hakkındaki kanunu budur. Ve sen Allah'ın kanununu değiştirmeye asla çare bulamazsın.

63- İnsanlar sana kıyamet saatini soruyorlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir. Ne bilirsin belki kıyamet yakında olur."

64- Şu muhakkak ki, Allah kâfirleri lânetlemiş ve onlara çılgın bir ateş

hazırlamıştır.

65- (Onlar) orada ebedî kalırlar ve ne bir dost bulabilirler, ne de bir yardımcı.

66- O gün yüzleri ateş içinde çevrilirken: "Ah keşke Allah'a itaat etseydik, peygambere itaat etseydik!" derler.

67- Yine derler ki: "Ey Rabbimiz! Biz beylerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yanlış yola götürdüler."

68- Ey Rabbimiz! Onlara azabın iki katını ver ve kendilerini büyük bir lânet ile lânetle."

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ Ey Peygamber! Hanımlarına da, kızlarına da, bütün müminlerin kadınlarına da söyle. Görülüyor ki, burada yalnız Peygamberin hanımlarına ve kızlarına değil, Nur Sûresi'ndeki وَلِيضْرَبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ "Baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar, zinet yerlerini göstermesinler." (Nûr, 24/31) âyeti gibi müminlerin kadınları dahi bu hükmün kapsamına dahil edilmiştir. Bununla birlikte müminlerin kadınlarında aslolan hürriyet olduğu için, bundan kastolunanın hür kadınlar olduğu beyan edilmiştir. Araplarda tesettür adet değildi. Cahiliyet devrinde kadına hürmet yoktu. Eski cahiliye kadınlarında erkeklerin dikkatlerini çekecek şekilde göz alıcı biçimde açık saçık çıkan, açılıp saçılan orta malı olanlar bulunurdu. Bundan dolayı kız çocuklarını diri diri gömenler olmuştu. İslam ise kadının şanını iffet ve ismetle, vakar ve haysiyetle yükseltiyordu.

Nur Sûresi âyetleri قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ "Mümin erkeklere söyle, gözlerini sakınsınlar" (Nur, 24/30) ve قُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini sakınsınlar." (Nur, 24/31), mümin erkeklerin ve mümin kadınların, yani bir cinsin karşı cinse göz dikmeyip, bakışlarını kısarak edeblerini ve iffetlerini korumayı öğreterek terbiyelerini yükseltmiş olduğu gibi, burada da imanlı hür kadınların hiçbir şekilde eziyete uğramamalarını pekiştirmek için buyuruluyor ki: يُدْنِينَ عَلَيْهِنَ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ Cilbablarından üzerlerini sıkı örtsünler.

CİLBAB: Baştan aşağı örten çarşaf, ferace, câr gibi dış elbisenin adıdır. قُلْ ثَوْبٌ تَلْبَسُهُ الْمَرْأَةُ فَوْقَ ثِيَابِهَا "Kadınların elbiselerinin üstüne giydikleri her çeşit giysidir." كُلُّ مَا تَسْتَرُّ بِهِ مِنْ كِسَاءٍ "الَّذِي يَسْتَرُّ مِنْ فَوْقِ إِلَى اسْفَلٍ" Tepeden turnağa örten giysidir", الْمَلْحَنَةُ "Kadınların tesettür ettikleri her türlü elbise ve başka şeylerdir." أَوْ غَيْرِهِ "Çarşaf ve peçedir". وَالْمَتْنَعَةُ

İDNÂ: Yaklaştırmak demek ise de, âyette عَلَى ile kullanılması, kapsamak

suretiyle sarkıtmak mânâsını da ifade ettiğinden üzerinden sıkı örtmek demek olur. Cilbabdan örtmek tabirinde de iki şekil vardır. Birisi cilbablarından biriyle bütün bedenini sıkıca örtmek, birisi de bir cilbabın bir tarafıyla başından yüzünü örtmek demek olur. Bu beyanda da iki suret vardır. Birisi kaşlarına kadar başını örttükten sonra büküp yüzünü de örtmek ve yalnız tek bir gözünü açık bırakmak.⁽¹⁾ ikincisi de alnın üzerinden sıkıca sardıktan sonra, burnunun üzerinden dolayıp gözlerini ikisi de açık kalsa bile, yüzün büyük bir kısmını ve göğsü tamamen örtmüş bulunmaktır. ⁽²⁾ Rivayet olunduğu üzere Ümmü Seleme (r.a.) demiştir ki: *يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ* "Cilbablarından üzerlerini sıkı örtsünler" âyeti nazil olduğu zaman Ensar kadınları üzerlerine siyah elbiseler giyerek öyle bir ağırbaşlılık ile çıkmışlardı ki, başları üstünde kuşlar varmış gibi idi."

Hiz. Aişe'den rivayet edilmiştir ki; "Ensar kadınlarına Allah rahmet etsin. Bu *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجَك وَبَنَاتِكَ* "Ey Peygamber, hanımlarına, kızlarına, bütün müminlerin kadınlarına da söyle" âyeti indiği zaman mırıltılarını⁽³⁾ yardılar, onunla başlarını sardılar da Resulullah'ın arkasında öyle namaz kıldılar ki, sanki başlarında kargalar varmış gibi..." demiştir. *أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفَ* Bu tesettür *onların tanınmalarına*, dağınık cariyelerden, adi kadınlardan vakar ve heybetle seçilerek hürmet edilmelerine *فَلَا يُؤْذَنَ* ve dolayısıyla incitilmemelerine *elverişli olan biçimdir*. Gerçi eziyeti kendilerine davet edecek olan içi bozukları örtü tutacak değildir. Fakat imanlı, temiz kadınların, kirli bakışlardan yuvalarında gizli inciler gibi korunmuş kalmalarına en uygun olan biçim de budur. Asıl o zamandır ki onlara eziyet edecek olanların açık bir vebal ve iftira yüklenmiş oldukları ortaya çıkar. Ve dolayısıyla bundan önceki ve sonraki âyetlerin hükümlerine dahil olacakları anlaşılır. *وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا* Bununla birlikte Allah bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulunuyor. Burada yukardaki âyetlerin eki gibi getirilen bu son cümle çok anlamlıdır. Bu bize şu mânâları ilham eder: 1- Allah'ın bağışlaması çoktur. Bugüne kadar geçmiş açıklıkları bağışlar. O kusurları örter. Rahmeti de çoktur; bundan böyle emrini tutanları rahmetiyle arzusuna çok ulaştırır. 2- Allah bağışlayıcı ve merhametli olduğu içindir ki, kadınlara eziyet edilmesine razı olmaz ve onun için örtülmelerini emreder. 3- Tesettür emrolunduğundan dolayı da kadınlar bir baskıya uğratılmasın, aşırıya gidilmesin; çünkü Allah bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Bu emri on-

(1) Bizler yetiştiğimiz zaman memleketlerimizde annelerimizin tesettür tarzı bu idi. (Müellif)

(2) Bin üçyüz onda İstanbul'a geldiğim zaman İstanbul hanımları bir peçe ilave edilmek ve elde açık şemsiye bulunmak şartıyla tesettür tarzları da buydu. (Müellif)

(3) Mırt: Arap kadınlarının tutundukları bir çeşit yün futa, kumaş. (Müellif)

ların aleyhine değil, lehine olarak vermiştir demek de olabilir. O bağışlayıcı ve merhametli olan Allah, bu emri verdikten sonra emniyeti ve asayiş, ahlak ve huzuru bozanlara karşı celal ve azametle buyuruyor ki, **لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ** **Uluğum hakkı için söylerim ki, eğer vaz geçmezlerse o münafıklar,** münafıklıktan ve onun eziyete sebep olan hükümlerinden ve ahlâkından **وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ** **ve o kalblerinde hastalık bulunanlar,** henüz İslâm terbiyesini tam almamış, fasıklığa ve günaha meylederek erkek müminlerle, kadın müminlere eziyet eden ahlaksızlar **وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ** **şehirde bozguncu haberler yayanlar.**

İRCAF, aslında sarsıntı mânâsına olan "recfe"den alınarak ortalığı sarsacak tahrikler yapmak demektir ki, fiilî de olur, sözlü de. Bundan dolayı yalan yanlış uydurma haberler yaymaya "ircaf" denildiği gibi, o yoldaki yalanlara da "eracif" denilir. Bunu yapanlar içinde münafıklar dahi varsa da ayrıca zikrolunması daha başkalarını da göstermiş oluyor ki Medine ve civarındaki yahudilerdi. Bütün bunlar akıllarını başlarına alıp bu kötü huylarından tevbe ederek bu yaptıklarından vaz geçmezlerse **لَنُغْرِبَنَّكَ** **azamet ve şanım hakkı için mutlak ve muhakkak seni onlara musallat kılar, saldırtırım, öldürölmelerine ve uzaklaştırılmalarına teşvik ve sevk ederim. ... ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ** **"Sonra da senin civarına pek az yaklaşabilirler."** **سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ** **Allah'ın bundan öncekiler hakkındaki adetine göre,** yani adet etmiş olduğu kanun gereğince. Çünkü bir memlekette, bir yerde fitne ve fesada koşanlar öteden beri her millette öldürme ve uzaklaştırma ile cezalandırıla gelmişlerdir. **وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا** **Sen de Allah'ın o adetinde ve kanununda bir değişme bulamazsın.** Yani geçmiş ümmetlerdeki birtakım hükümleri ve kanunları nesh eden İslam dini öyle zararlı ve fesatçı olanları savmak ve uzaklaştırmak kanununu, nesh etmek ve değiştirmek için gelmemiştir. Çünkü Allah fesatçıları sevmez ve müslümanlık bozgunculuğu çoğaltmak için değil, rahatlık ve barışı çoğaltmak içindir.

يَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ **İnsanlar sana kıyameti soruyorlar.** Kur'ân'ın tehdit ve uyarısı geldikçe, müşrikler alay yollu, tez olmasını isteme şeklinde, münafıklık ve komiklik için; yahudiler de imtihan için kıyametin ne zaman kopacağını sorar dururlardı. **قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ** **"De ki: Onun bilgisi Allah katındadır."**

Şimdi peygambere olan bu sesleniştten sonra, yine müminlere selenilerek buyuruluyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى
فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهاً ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيداً ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً
عَظِيماً ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ
فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُوماً
جَهُولاً ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً ﴿٧٣﴾

Meâl-i Şerifi

69- Ey iman edenler: Sizler Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Eziyet ettiler de Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkardı. O, Allah yanında mevki sahibi idi.

70- Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sağlam söz söyleyin,

71- Ki (Allah) işlerinizi yoluna koysun ve günahlarınızı bağışlasın. Her kim Allah'a ve Resulü'ne itaat ederse, o gerçekten büyük murada ermiştir.

72- Biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik, onlar, onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yüklendi. O gerçekten çok zalim ve çok cahildir.

73- Çünkü Allah münafık erkeklerle münafık kadınlara, müşrik erkeklerle müşrik kadınlara azab edecek, mümin erkeklerle mümin kadınların da tevbelerini kabul edecektir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merha-

met edicidir.

لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ أَذَوْا مُوسَى Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Bu âyet de Resulullah'ın Zeyneb'le evlenmesinden dolayı edilen sözler üzerine, bir rivayette de "İfk" meselesi üzerine inmiştir deniliyor. Musa'ya verilen bu eziyet hakkında, da çeşitli rivayetler ileri sürülmüştür. 1- Hazreti Musa, çok edebli bir kişi olduğu için, pek sıkı örtünüp bedenini kimseye göstermediğinden dolayı, İsrailoğullarından birtakım kimseler "Bu neye bu kadar örtünüyor? Mutlaka vücudunda bir ayıp veya bir felaket, hastalık var" diye söz etmişler, sonra da bir gün ıssız yerde elbisesini bir taşın üzerine koymuş yıkanırken Allah tarafından taşın yuvarlanmasıyla bastonunu kapıp onu izlerken büyük bir kalabalık rast gelip kendisini Allah'ın yarattığı en güzel bir vücut ile görüvermiştir. 2- Kardeşi Harun'u öldürdü demişlerdir. 3- Haşa zina etti demek istemişlerdir. Karun azdığı zaman sürtük bir kadına birçok mal vererek Hz. Musa'ya nefsiyle iftirada bulunmak üzere teşvik ve sevk etmiş, fakat sonunda kadın Karun ile aralarında geçen macerayı, itiraf edivermiştir. قَبْرًا: اللَّهُ مَا تَالُوا Ki Allah onu onların dediklerinden ibra etti, temize çıkardı. Onu lekelemek isterlerken Allah kendilerini rezil ve rüsvây etti. وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا Ve Allah katında "vecîh idi veya "vecîh" oldu.

VECİH: Vecahetli, haysiyet ve mevki sahibi, şerefli, sevgili, tam Türkçe-siyle "yüzlü" idi. Onun için duasını kabul ediverdi de düşmanlarını da kahreyledi veya daha yüzlü oldu, daha çok şerefi ve namı arttı. Muhammed (s.a.v.) ise, Resulullah ve peygamberlerin sonuncusu olduğu ve Allah ve melekleri hep ona salavat getirmekte bulunduğu için, Allah katında daha vecîh, daha sevgilidir. Onun için gerek Zeyneb meselesi ve gerek başka herhangi bir hususta onu incitecek sözler söyleyenler, uydurma haberler yayanlar kendilerine yazık etmiş olurlar.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ Ey iman edenler! Allah'tan korkun, takvalı olun. İmana yaraşmaz şeylerden korunun وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ve sağlam, doğru söz söyleyin. Hangi hususta olursa olsun bir söz söylediğiniz zaman, hak ve doğru hedefine yönelmiş sağlam söz söyleyin. Sonunda yalan çıkacak, söyleyenlerini küçük düşürecek çürük sözler söylemeyin. O düzme sözlerle meşgul olanlara benzemeyin يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ki Allah size amellerinizi düzeltiversin, işlerinizi yoluna koyuversin. Çünkü bir toplumun sözü ne kadar sağlam olursa, işleri de o oranda düzgün olur. Sözü sağlam olanın özü de sağlam olur. Özü sağlam olanın işi de sağlam olur. وَتَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ Ve günahlarınızı bağışlaması ile örtüversin,

çünkü halleri düzgünlük kazananların günahları da örtülür. **Her kim de Allah'a ve Resulü'ne itaat ederse.** Bu yükümlü kılmalarının içine dahil bulunan emirlerini ve yasaklarını tutarsa -ki Allah'a itaat Resulüne itaatla olur- **o gerçekten çok büyük maksada ermiştir.** Büyük kurtuluşa, en büyük hoşnutluğa ermiştir. Bunu sırrı ve hikmeti de şöyle izah buyuruyor: **"Biz emaneti arz ettik.."**

EMANET, aslında mimin ötresiyle **يَأْمَنُ**, fiilinden masdar olup eminlik, yani başkasının hakları güvenilip inanılabilir, inanç olmak, inançlık huyu demektir. Sonra güvenilip inanılan şeye de isim olmuştur ki, **وَأَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا** *"Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor."* (Nisâ, 4/58) âyetinde bu mânâyı idi. "Emanet" "vedîa"dan daha geniştir, denilir. Burada her iki mânâ da olabilirse de önceki daha uygundur. Çoğunlukla tefsirciler bunu "yükümlülükler" ve "farzlar" diye tefsir etmişlerdir. Bunu şöyle anlamak gerekir. Allah'ın gerek kendi hakları ve gerek insanların hakları ile ilgili emirlerinin ve yasaklarının, hükümlerinin yerine getirilmesine Allah'ın emîn'i, inanç memuru olmak demek olan emanetini, yani Allah'ın diğer eşyada olduğu gibi zorlama ile cebren değil, hoşnutluk ve gönülden tercihle yaptırmak istediği serbest fiillerden emrine itaatla halifeliği demek olan görev ve yükümlülüğü **عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ** **o göklere ve yere ve dağlara,** yukarıda ve aşağıda o ağır ve büyük varlıkların ve gök cisimlerinin hepsine **teklif eyledik** **فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا** **de onlar onu yüklenmekten kaçındılar ve çekindiler,** gerçi gökler ve yeryüzü, Allah Teâlâ'nın **إِثْبَاتًا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا** *"İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin,"* (Fussilet, 41/11) gibi kâinata yönelttiği emirlerini **إِثْبَاتًا طَائِعِينَ** *"İsteyerek geldik."* (Fussilet, 41/11) diye isteyerek kabul ettiler. Öyle iken başkalarının haklarının yüklenmek mânâsını ifade eden emanet kendilerine teklif olunduğu zaman çekindiler **وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا** **ve ondan korktular.** Emanet, böyle göklerin ve yeryüzünün ve dağların dayanamayacakları derecede ağır, yerine getirilmesi zor, sorumluluk getiren büyük ve korkunç bir yükür. Burada "teklif" etmeyi ve "yüz çevirme"yi gerçek mânâsı üzere anlayan tefsir bilginleri varsa da, çokları emanetin büyüklüğünü beyan için "temsili istiare" biçiminde bir ifade olduğu kanaatine varmışlardır. Emanet ifa edildiği takdirde sonuçları çok büyük bir keramet olduğu gibi, yerine getirilmediği takdirde de hıyanet ve tazmin etmek cezası ile büyük bir rüsvaylıktır, rezalettir. **İnsan ise onu yüklendi,** **بَلَىٰ** (belâ) dedi, teklifi ve halifeliği kabul etti. **إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا** **O insan çok zalim ve çok cahil bulunuyor.** Her ferdi değil, insan cinsi.

ZALÛM: Çok zalim, zulme haksızlığa çok yatkın, Allah'ın ve Allah'ın kullarının haklarını yüklediği halde, gerektiği gibi ifa etmeyip kendine yazık ediyor.

CEHÛL: İddiası gibi âlim değil, aksine çok cahil, çünkü akıbetinin nasıl olacağını bilmiyor, onun için zulmediyor. Halbuki o yeryüzünün hikmeti ve emaneti yüklenmesinin sonu şudur: **لِيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ** Elbette Allah akıbette münafıkların erkeğine, kadınına ve müşriklerin erkeğine ve kadınına azab edecek, emanete hıyanetin, zulümlerinin cezasını verecek. **وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ** Gerek erkek, gerek kadın müminlere, emaneti eda etmeye çalışan imanlılara da tevbelerini kabul ederek dönüp dönüp bakacak, bağış ve rahmeti ile cemalini gösterecek. **وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا** Ve Allah bağışlayıcı ve çok rahmetli bulunuyor. Münafıklar, müşrikler de tevbe edip imana gelirlerse, onların tevbelerini kabul edip bağışlar. Demek ki emaneti yerine getirmeyen görevlerini yapamayanların sonu çok fena olduğu gibi, Allah'a ve Resulü'ne itaat edip de iman ile emaneti yerine getirenler de en büyük kurtuluşa ermiş, ilâhî cemale kavuşmuş olacaktırlar. Şüphesiz ki bu nimet ve rahmet hamdetmeye ve şükretmeye layıktır. Onun için bundan sonra Sebe' Sûresi'nin de **الْحَمْدُ لِلَّهِ** "Allah'a hamd" ile başlaması ne güzeldir. **وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** "Âlemlerin Rabbî olan Allah'a hamd olsun."

Sebe' Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 54

Sebe' Sûresi Mekke'de inmiştir. Yalnız İbnü Atıyye, (34/6) âyetinin Medine döneminde inmiş olduğu hakkında bir görüş rivayet etmiştir.

Ayetleri : Şamî'nin sayımına göre elli beş, diğerlerine göre elli dördtür.

Kelimeleri : Sekizyüz seksen üçtür.

Harfleri : Üç bin beş yüz oniki dir.

Fasılası : ط, ل, ب, د, م, ن, ر harfleridir.

Nüzul sebebi, Ebu Hayyan'ın Bahr'de naklettiğine göre şudur: Ebu Süfyan Mekke kâfirlerine: "Muhammed bizi ölümden sonra azab ile tehdit ediyor ve yeniden dirilmekle korkutuyor. Lât ve Uzza'ya yemin ederim ki, bize o saat ebediyen gelmeyecek ve biz diriltilmeyeceğiz."⁽¹⁾ demişti. Buna karşı Yüce Allah, Ey Muhammed! **قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَاتِبَنَّكُمْ** "De ki: Hayır, Rabbim hakkı için o size mutla-

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 257.

ka gelecektir." (Sebe', 34/3) buyurmuştur. Sûrenin kalan kısmı da bunu pekiştiren tehdit ve uyarmadır. Bu arada, özellikle Sebe' Devleti ve medeniyetinin şekli ve yıkılma sebeplerinden söz edildiği için, bu sûre bu devlete nisbet edilerek anılmıştır.

Sebe', Alûsi'nin beyan ettiği gibi aslında bir erkeğin ismidir⁽¹⁾ ki, Sebe' b. Yeşcüd b. Ya'rub b. Kahtan'dır. Bazı haberlerde yer aldığı üzere, Ferve b. Mesîk (r.a.) demiştir ki, Resulullah (s.a.v.) hazretlerine vardım. "Ey Allah'ın elçisi, dedim, bana haber ver. Sebe' erkek midir, kadın mıdır?" Buyurdu ki: "O Araplardan bir erkektir. On çocuğu olmuştur. Altısı uğurlu çıktı, dördü uğursuz. Uğurlu olanlar: Ezd, Kinde, Mezhe, Eş'arîler, Enmar, Becîle de onlardan. Uğursuz olanlar da Âmile, Gassan, Lahım, Cüzam."⁽²⁾

Abdulmecid b. Abdun Kasidesi'nin şerhinde Abdulmelik b. Abdillâh b. Bedruni'l-Hadramiyyi'l-Büstî şöyle zikreder ki, Sebe' b. Yeşcüb bir görüşe göre Yemen hükümdarlarının ilkidir. Kahtan'ın çocuklarından ilk önce "Seby" eden, yani esir alan o olduğu için, Sebe' diye isim verilmiştir. Mülkü, yani kurmuş olduğu devlet, dört yüz seksen dört sene sürdü. Sonra kabilenin ismi oldu.

Neml Sûresi'nde geçtiği üzere onların vatani olan Me'rib diyarına da denilir. Ebulfida, tarihinde der ki: Sebe'nin ismi Abdişems'dir. Çok savaş ve Sebe' yaptığı için Sebe' denilmiştir. Sebe' b. Yeşcüd b. Ya'rub b. Kahtan'dır. Sebe'nin birçok çocuğu vardı. Ki Hımyer, Kehlan, Amr, Eş'ar, Âmile hep Sebe oğullarıdır. Yemen Araplarının bütün kabileleri ve hükümdarları olan Tubba'lar, hep Sebe'nin çocuklarıdır. Ve Yemen Tubba'larının hepsi Hımyer b. Sebe'nin çocuklarıdır. Ancak içlerinden İmran ile kardeşi Müzeykıya, Kehlan b. Sebe'nin çocuklarından olan Ezd'den Âmir b. Hâriseoğulları'dır. Fakat *لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِهُمْ* "Celâlime yemin ederim ki Sebe' yurdundan alınacak ibret vardır." (Sebe', 34/15) âyetinde Sebe'den maksat bir adam değil, bir topluluk olduğu açıktır. Demek ki topluluk, devletin kurucusu olan babalarının ismini almıştır. Sebe' Hükûmeti, Neml Sûresi'nde geçtiği üzere Belkis'in zamanında Hz. Süleyman'a boyun eğmişti. Anlaşıyor ki, o zaman mukaddes topraklara kadar bütün Arabistan büyük bir medeniyete sahne imiş.

(1) Alûsî, a.g.e, XXII, 124.

(2) Tirmizî, Tefsiru Sureti 34/1; Alûsî, a.g.e., XI, 102.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي
 الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ
 مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾
 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِنَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ
 عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
 وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
 آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
 ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِرِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ
 أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
 هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
 كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِقْتُمْ كُلٌّ مِّنْكُمْ إِنكُمْ
 لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ
 لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا
 إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَنْزَلْنَاهُمْ

بِهِمُ الْأَرْضَ وَأَنْسُقُطْ عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿١﴾

Meâl-i Şerifi

1- Hamd, o Allah'ındır ki göklerde ne var, yerde ne varsa hep O'nundur. Ahirette de hamd O'nundur. O hüküm ve himet sahibidir, herşeyden haberdardır.

2- Yere ne giriyor ve ondan ne çıkıyor, gökten ne iniyor ve ona ne çıkıyorsa (Allah) hepsini bilir. O çok merhamet edicidir. Çok bağışlayıcıdır.

3- İnkâr edenler: "Bize o kıyamet saati gelmez." dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbim hakkı için kıyamet size mutlaka gelecektir. O'nun ilminden göklerde ve yerde zerre kadar bir şey kaçmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa, hepsi muhakkak açık bir kitaptadır."

4- Çünkü Allah iman edip iyi ameller işleyenlere mükafat verecektir. İşte onlar için bir mağfiret ve cömertçe verilmiş bol rızık vardır.

5- Âyetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışanlara gelince, onlar için de pek kötü ve elem verici bir azab vardır.

6- Kendilerine ilim verilmiş olanlar görüyorlar ki, Rabbinden sana indirilen Kur'ân, hakkın kendisidir. O, gücüne nihayet olmayan, her hamde lâayık bulunan Allah'ın yolunu gösteriyor.

7- Böyle iken inkâr edenler şöyle dediler: "Siz öldükten sonra, didik didik parçalandığınız vakit, yeniden bir yaratılış içinde bulunacaksınız diye, size birtakım haberler veren kişiyi gösterelim mi?"

8- O, bir yalanı Allah'a iftira mı etti, yoksa kendisinde bir delilik mi var?" Hayır, doğrusu âhirete inanmayanlar, derin bir sapıklıkla azab içindedirler.

9- Ya gökten ve yerden önlerindeki ve arkalarındaki bir bakmazlar mı? Dilesek kendilerini yere geçiriveririz. Yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda Allah'a yönelen (hakka gönül veren) her kul için bir ibret vardır.

Kur'ân'da hamd ile başlayan beş sûre vardır. İki ilk yarısında, En'am ile Kehf; ikisi de son yarısında bu sûre ile bundan sonraki Melaike (diğer adıyla Fâtır) Sûresi, birisi de Fatiha'dır ki, hem ilk yarı ile okunur hem son yarı ile. Razî

der ki: "Bunun hikmeti şudur: Yüce Allah'ın nimetleri pek çok ve bizim saymaya gücümüz yok olmakla birlikte, esas itibarıyla iki kısımdır: Birisi "İyca'd" (yoktan var etme) nimeti, birisi de "İbka" (devamlı ve sürekli kılma) nimetidir. Çünkü yüce Allah bizi önce rahmetiyle yaratmış ve bizim için durabileceğimiz şeyler de yaratmış, yoktan var etmiştir. Bu nimet birde iade olunacaktır. Çünkü O bizi, başka bir diriltme ile bir daha yoktan var edecek ve bizim için devam edecek şeyler de yaratacaktır."⁽¹⁾ Demek ki bizim bir başlangıç ile, bir yeniden yaratılma iki halimiz vardır. Her iki halde de üzerimizde iki nimet var. Yoktan var etme ve ibka (devamlı ve sürekli kılma). Fatiha Sûresi'nde her iki nimete işaretle *الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ* "Hamd Alemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, Din gününün tek sahibi Allah'adır." (Fatiha, 1/1,2,3) buyrulduğu gibi, ilk yarıda En'am Sûresi'nde nimeti yoktan var etme şükrüne işaret olmak üzere, *الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ* "Hamd olsun o gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a." (En'am, 6/1) buyruldu. Kehf Sûresi'nde de nimeti sürekli kılmaya şükür olmak üzere, *الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ* "Kitabı kulu üzerine indiren Allah'a hamd olsun." (Kehf, 18/1) buyruldu. Çünkü Kitap ve Şariat varlığı koruma sebebidir. Son yarıda bu sûrede ahiret nimeti ve yeniden yaratılma hatırlatılarak buyuruluyor ki: *الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي* **Hamd**, övgü ile ululanmak Allah'ındır. Allah'ın hakkı, Allah'ın özelliğidir. *الَّذِي* **O ki** bütün göklerdeki ve yerdeki hep O'nundur. O'nun yaratması, O'nun mülkü, O'nun nimetidir. Bu dünyada insanların elinde ne varsa hep emanettir. *وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ* **Ahirette de hamd O'nundur.** Yani bu önün bir sonu, bu dünyanın bir ahireti var. O ahiret ve ahiretteki nimetler de O'nun ve onun için önünde hamd O'nun olduğu gibi, sonunda da hamd O'nundur. Ahiret, kazanma ile ilgili olduğu için, orada hamd, O'nun hakkı değil zannedilmesin. Onu hikmetiyle hazırlayan çalışanların, çalışmasını ve çabasını zayi etmeyip çabasına ve kazanmasına göre, ecrini ve karşılığını verecek olan O'dur. Ve gerek dünya nimetleri ve gerek ahiret nimetleri, kazanma ile ne kadar ilgili olursa olsun esas itibarıyla kazanıp hak etmekten daha çok bir ihsan yoluyla olduğunda da şüphe yoktur. Cennetlikler *الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ* "Hamd olsun Allah'a ki bizi hidayetiyle bunâ kavuşturdu. Eğer Allah bize hidayet etmeseydi kendiliğimizden bunun yolunu bulmuş olamazdık.." (A'raf, 7/43) diye, *الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ* "(Dediler): Bize vaadinde doğru olan, bizi cennetten neresini dilersek yerleşmek üzere buraya mirasçı yapan Allah'a hamdolsun". (Zümer, 39/74) diye, *الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ*

(1) Fuhrü'r-Razî, a.g.e., XXV, 239.

"Derler: Bizden tasayı gideren, Allah'a hamdolsun. Gerçekten Rabbımız çok bağışlayıcıdır, çok nimet vericidir ki, ih-sanından bizi durulacak bir yurda yerleştirdi." (Fatır, 35/34,35) diye türlü hamdlerle hamd edecekler ve bütün dualarının sonu da **الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** "Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'adır." (Yunus, 10/10) olacaktır. Dünyada hamd bir görev, bir ibadet, ahirette ise bir zevk duyma, zevk almadır. **وَهُوَ الْحَكِيمُ** Ve O, öyle hakîm, hikmetiyle dünyayı ahirete, ahireti dünyaya bağlayarak iki alemin de işlerini sağlam biçimde idare eden, hamdetmeye layık olan hakîm **الْخَبِيرُ** öyle habîrdir. Her şeyin sırrını içyüzünü, önünü ve sonunu bilir. Bilerek işleri idare eder. Öyle haberdardır ki **يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ** yeryüzüne ne giriyor, yerkürenin içine çevresinden ne sokuluyor, mesela neler yağıyor, neler gömülüyor, neler ekiliyor, neler saklanıyor. **وَمِمَّا يَخْرِجُ مِنْهَا** Ve ondan ne çıkıyor, ne dışarı çıkıyor? Hayvanlardan, bitkilerden, madenlerden, buhardan kokulardan, harareten, soğukluktan ve başka şeylerden neler içinden dışına çıkıyor. **وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ** Ve gökyüzünden ne iniyor; mesela yağmurdan, kardan, şimşekten, yıldırımdan, taştan, akan yıldızdan, aydınlıktan, harareten ve diğer maddi ve manevî güçlerden ve meleklerden neler yerküreye iniyor. **وَمِمَّا يَخْرِجُ فِيهَا** Ve gökyüzüne ne çıkıp yükseliyor. Mesela, ne gibi buharlar, ne çeşit gazlar, ne gibi maddeler, güçler, melekler, ruhlar, dualar, götürüp taşıyanlar, yankılar semaya yükselip çıkıyor. Kısacası hem yerin, hem göğün karşılıklı olarak gelir ve gider bütçelerini sadece bütün kalemleriyle değil, bütün tahakkuklarıyla da tamamen bilir ve hepsinin önünü, sonunu o şekilde idare eder. **وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ** Hem O öyle rahîm, öyle bağışlayıcıdır. Hakîm, her şeyden haberdar olduğu gibi, rahîm ve bağışlayıcıdır da. Hamd edenlere rahim, rahmetli; kusur edenlere bağışlayıcıdır. Bu sebeble de dünya va ahirette hamd O'nundur. Burada bu "Esma-i Hüsnâ'nın zikredilmesi, ahiretin mümkün olabilirliğini kolay tasavvur ettirmek içindir. **وَقَالَ الدِّينُ** Öyle olmakla birlikte inkâr edenler, yani Allah'a o şekilde hamd etmeyip o sıfatlarını ve ahiret kudretini inkâr edenler dediler ki.. **وَرَبِّي** buradaki "vav" yemin vavidir. **عَالِمُ الْغَيْبِ** Bu ifade **رَبِّي** kelimesinin sıfatıdır. Taberi'nin beyanına göre, "gayb"dan maksat, insanların henüz bilmedikleri mümkinat (olabilir şeyler)-tir⁽¹⁾ ki, gerek hiç yaratılmamış olsun, gerekse yaratılmış da henüz kimse bilmemiş olsun. Burada bu nitelikle niteleme iki nükte, iki ince mânâ ifade eder. Biri si geleceği haber verilen "saat"ın, yani kıyamet gününün ne zaman geleceğini yalnız O'nun bildiğini anlatır; birisi de dağılmış parçaların toplanmasını uzak görerek, imkân dahilinde görmeyerek onu inkâr edenlere cevap noktasını

(1) et-Taberî, a.g.e., XXI, 43.

gösterir. Bunun benzeri Kaf Sûresi'nde *"فَاذْكُرُوا مَا كُنْتُمْ تُكْفِرُونَ"* *Fakat yeryüzünün onlardan neyi eksilttiğini biz mutlak biliriz.*" (Kaf, 50/4)dir. Yani ilmi böyle olan habîr, her şeyden haberdar, ve hakîme bu nasıl imkânsız olur? *لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ* Ne göklerde, ne yeryüzünde zerre ağırlığı, yani en küçük karınca miktarı, ufak bir mikrop veya molekül O'ndan uzak kalmaz, ilminden kaçmaz *ذَلِكَ* ve ne o zerre ağırlığından daha küçüğü, atom, elektron, bir tek parça, parçalanmayan en küçük parça derecesinde en küçük sonsuz *وَلَا أَكْبَرُ* ne de daha büyüğü, tamamına varıncaya kadar hiçbir O'nun ilminden gaib olmaz. **Hepsi huzurunda apaçık bir kitaptadır.** Tefsir bilginlerinin çoğu burada "Kitab-ı Mübin'i, "Levh-i Mahfuz" diye tefsir etmişlerdir. Fakat bunun *"يَا شَرِيفُ لَا رَيْبَ إِلَّا فِي كِتَابِ مُبِينٍ"* *Yaş ve kuru hiçbir şey müstesna olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır.*" (En'am, 6/59) âyetinde olduğu gibi, doğrudan doğruya ilâhî ilmi anlatıyor olması daha açıktır. Yani gaib ve hazır ile bütün kainat, Allah'ın huzurunda apaçık bir kitap gibi açık, malum, besbellidir. Buradaki *لَا يَعْزُبُ عَنْهُ* yukardaki *لَا يَعْزُبُ عَنْهُ* fiiline bağlı ve O'nun hikmetini beyan içindir. Yani Allah'ın, o iman edip salih ameller işleyenlere mükafat vermesi için muhakkak o saat gelecek... O halde sözün özü şu oluyor: Hikmet o saatin gelmesini gerektiriyor. Hem gaybı, hem de büyük küçük, gizli aşıkâr, bütün parçaları ve bütünüyle tüm kainatı kuşatan kamil, mükemmel bir ilim var, bütün onları yoktan var eden kudret de var. O halde o saat neden gelmesin? Elbette gelecek, bu önün bir sonu olacak, müminlere mükafat, kâfirlere ceza verecek, kâfirler onu inkâr ediyorlarsa da onlara karşılık **Kendilerine ilim verilenler,** Resulullah'ın sahabeleri ve ümmetinden onların izince gidenler veya ehli kitap bilginlerinden ilmiyle amel edip de imana gelenler *الَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأَلْقَتْ السَّيْفَ مِنَ الْيَدِ فَجَاثَلُوا فِي الْغُلَامِ* sana Rabbından indirileni, yani Kur'ân'ı görüyorlar ki *هُوَ الْحَقُّ* o sırf hak ve hem de *الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ* *"Çok güçlü ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna götürür."* Azîz, çok izzetli, çok onurlu, kahreder de aslâ mağlub edilmez.

HAMÎD: O hamdin sahibi, dünyada ve ahirette hamd kendisinin hakkı olan yüce Mahmud'un yolunu gösteriyor. Doğrudan doğruya caddeyi gösteriyor. O yüksek izzet ve hamdi duyuruyor. Ona ermek zevkini veriyor. Yolunu da bildiriyor. Böyle iken, *وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا* O inkâr edenler, âyetlerimizi hükümsüz bırakmak için çalışan, yarışan kâfirler dediler. Kureyş kâfirleri peygamberlik ile alay yollu aralarında demişlerdir ki *"هَلْ نَدُلُّكُمْ"* *"Size bir adam gösterelim mi?..."* Hayır, doğrusu ahirete inanmayanlar uzak sapıklık ile azab içindedirler. Onun için öyle saçma sapan konuşuyorlar.

Ahirete imanı olmayanların, ahirette görecekleri azabtan başka dünyada da vicdanları azab içindedir. Çünkü dünyanın faniliği görüldüğü için, ahiret inançları olmayanların kötümser olmaları tabiidir. Sonu hakkında kötümser olan vicdanların ise, azab içinde bulunduğunda şüphe yoktur. Ancak ölümü kendisi için kurtuluş saydıracak bir azab içinde olursa bu başkadır. Peygambere karşı o saçma sapan sözleri söyleyen kâfirler de böyle telaş ve şaşkınlık içinde idiler. Bu şekilde bu "ıdrab" (Sözün akışın değiştirerek öncekinden bir başkasına geçme), Allah tarafından o kâfirlerin hallerini beyan ile sözlerini hükümsüz bırakmaktır. **اَفَلَمْ يَرَوْا اِلَىٰ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ** **Kör mü onlar? O göklerden ve yeryüzünden önlerine ve arkalarına bakmazlar mı?** Nasıl bir şekilde bulunuyorlar? **اِنْ نَّشَاءُ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ** **Dilersek biz onları yere geçiriveririz.** Bir sarsıntı ile yerin yarılivermesi bir anlık bir iş **اَوْ نَسْقُطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ** **veya üstlerine göklerden parçalar düşürüveririz.** Bununla için de bir göktaşı parçaları veya bir yıldızın yeryüzüne çarpıvermesi yeterlidir. Bu tehdid cümlesi, arada parantez arası cümlesi gibidir. **اِنْ فِيْ ذٰلِكَ** **Şüphesiz ki onda,** o göğe ve yere bakıp da önünü ardını düşünmekte **لَاٰيَةً** **mutlak bir âyet bulunur.** Bir delil, açık bir alamet bulunur ki, Allah'ın kudretini ve Peygamber'in dediğini ve gerçekten didik didik dağıldıktan sonra da yeni bir yaratmanın mutlak olduğunu ve bu yaratılmanın boş bir oyuncaktan ibaret olmayıp bu dünyanın bir ahireti bulunduğunu anlatır. Fakat herkes için değil **لِكُلِّ عَبْدٍ مُّتَبِعٍ** **Allah'a dönen her kul için** "inabe" eden, yani tutuculuktan vazgeçip Hakk'a dönen her kul için.

Buna tarihten güzel bir örnek vermek üzere buyuruluyor ki:

وَلَقَدْ اَتَيْنَا دَاوُدَ مِنْ اَمَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ

اَوْ بِمَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّعَالُ الْحَدِيدُ ⑤ اِنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ

وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ⑥

وَلَسٰلِمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاسْكُنَا لَهُ
 عَيْنَ الْقَطْرِ وَ مِنْ اٰجْنٍ مَنْ يَّعْمَلْ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَنْ يَّرِغْ
 مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٧﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ
 مِنْ مَّحَارِبٍ وَ تَمَاثِيلٍ وَ جِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ اَعْمَلُوا
 اِلٰى دَاوُدَ شُكْرًا ۚ وَ قَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا
 عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ اِلَّا دَابَّةُ الْاَرْضِ تَاْكُلُ مِنْ سَعَانِهِ
 ۚ فَاَمَّا خَرَّ بَيْنَتَا اٰجْنٍ اَنْ لَّوْكَانَا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوْا فِي

العَذَابِ الْمُهِيْنِ ﴿١٩﴾

Meâl-i Şerifi

10- Andolsun ki, biz Davud'a tarafımızdan bir fazilet verdik. "Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin." dedik ve bunu kuşlara da (emrettik) ve ona demiri yumuşattık.

11- Bol bol zırhlar yap ve biçimlemede ölçüyü gözet dedik. Siz de iyi işler yapın, çünkü ben her yapacağınızı gözetiyorum.

12- Süleyman'ın emrine de rüzgarı verdik. Sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü bir aylık yol idi. Erimiş bakır menbaini da ona sel gibi akıttık. Hem Rabbi'nin izniyle elinin altında cinlerden de çalışan vardı. Onlardan da kim emrimizden dışarı çıkarsa ona ateş azabından tattırırdık.

13- Onlar, ona mihrablar, timsaller (heykeller) ve havuzlar gibi çanaklar ve sâbit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Davud hanedanı, şükür için çalışın. Ama kullarım içinde şükreden azdır.

14- Ne zaman ki Süleyman'a ölümü hükmettik, cinlere onun ölümünü sezdiren olmadı. Yalnız bir güve böceği yere dayandığı asâsını yiyordu. Bu sebeple Süleyman yere yıkılınca ortaya çıktı ki, cinler eğer gaybı bilir olsa-

lar o zilletli azab içinde bekleyip durmazlardı.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ Şanıma yemin ederim ki, Davud'a, en güzel "inabe" etmiş olan Davud (a.s.)'a verdik. مَّا Bizden, bizim tarafımızdan, yani gelişi güzel değil, yüce Allah'ın azametini ayrıca bir özellik ile ifade eden sırf ilâhî bir bağış, olağanüstü bir mucize olarak فَضْلًا bir ihsan, o zamana kadar peygamberlere verilenlerden fazla bir âyet, bir nimet verdik. Şöyle ki: يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ Ey dağlar! Dedik. Onunla birlikte zikir yapın, ötün, çınlayın وَالطُّيْرُ siz de ey kuşlar, Enbiya Sûresi'nde geçen وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطُّيْرُ "Dağları ve kuşları Davud ile birlikte tesbih etmek üzere boyun eğdirmiştik." (Enbiya, 21/79), Sâd Sûresi'nde gelecek olan اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ وَالطُّيْرُ مَحْشُورَةٌ كُلُّ لَهُ أَوَّابٌ "Gerçekten biz dağları kendisine râm eyledik ki bunlar akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte durmayıp tesbih ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da. Herbiri ona dönücü idi." âyetleri (Sad, 38/18,19) bunun tefsiri demektir. Yani Davud'a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir eda verilmiştir ki akşam, sabah tesbih ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar katılırlar, çınlar öterlerdi. Demek ki güzel sesle nağmeler Davud'un özel bir üstünlüğü, kuşları dahi başına toplayan bir mucizesi olmuştu. Bu mânâ ileldir ki, Davudî ses meşhur olduğu gibi, Davud'un Meza-mir'i (Zebur'un Sûreleri) de meşhurdur. Bu güzel sanatı, İslam'da kesin olarak kınanmış bir sanat zannedenler olmuştur. Fakat bilmek gerekir ki, kınanmış olan fasıklığa yol açan nağmelerdir. Yoksa Kur'ân okunurken, tertil (Kur'ân'ı usulüne göre okuma) ve sesini güzelleştirme emrolunan bir şeydir. Bu konuda sahih hadis kitaplarında birçok hadisler vardır. Birçokları "gına"nın yani musikînin etkisini ruhanî zannederler. Böyle bir zan, ruhu hava zannetmektir. Ses bir hava titreşimi olduğu için, müziğin doğrudan doğruya verdiği etki ve heyecan, bir öpücük zevki gibi cismanî ve sinirsel bir etkidir. "Teganni" yani bir parçayı makamla okuma, ancak bir kelimenin, bir sözün mânâsını ruha duyurmaya hizmet etmesi itibarıyla ki ruhanî bir değer alabilir. Fasıklar hep şehvete yönelen konularla cismanî heyecan aradıkları için, mânâyı öldürerek sadece sinirlere basan kuru nağmelerle cismanî etki arar. Bu ise ruhanî şuuru terbiye değil yok eder. Belki fasık için tamamıyla kendinden geçip hiçbir şey hissetmeyerek mest olmak bir zevkdir. Fakat dinin, şeriatın vermek istediği zevk bu değil, güzel mânâlı, mukaddes şuurlu bir hayat yaşatmaktır. Şeriat istiyor ki, Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, makamla okunsun, ancak ifadenin metnini bozarak, mânâyı unutturarak kuru ses izleyen fasıkların bestesiyle ve nağmeleriyle değil, sözlerin tecvidini, fasihliğini bozmayarak mânâsının, belagatının (iyi, güzel, pürüssüz

(Öyleme) incelikleriyle duyurarak şuurlu bir hayat yaşatacak olan bir seda ile okunsun ki, buna Peygamberin hadisinde "lühûn-ı Arap" denmiş, kırâet ilminde "Tecvid" diye tarif olunmuştur. Bu suretle biz Kur'ân okunurken Hz. Davud'un mucizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân'ı güzel okuyan hakkında "Davud ehlinin mizmarlarından bir mizmar verilmiştir" diye övülmüştür.

Hz. Davud'un dağları boyun eğdiren, uçan kuşları durduran mucizesi de kuru bir ses oyunundan ibaret, kuru bir terenmüm değil, ruhtan kopup Allah'a arz olunan kutsama ve tesbihler idi. Nitekim bu mânâyı belagatla ifade için onunla birlikte dağlar, akıllılar gibi gösterilerek, يَا جَبَالُ "Ey dağlar" diye seslenilerek وَالطَّيْرِ "Kuşlar" kelimesi onun mahalline atfedilmiştir. Dağlar, kuşlar böyle emrine râm edildiği gibi, رَأَيْنَا لَهُ الْحَدِيدَ ve ona demiri de yumuşattık. Tefsir bilgileri bunu şöyle tefsir ediyorlar: Kızdırmaya ve dövmeye muhtaç olmaksızın elinde bal mumu gibi dilediği şekle koyuverdi. Fahrüddin Razî der ki: "Allah'ın kudretine göre bunu uzak bir ihtimal olarak görmemelidir."⁽¹⁾ Çünkü görülüyor ki ateşte öyle yumuşuyor, öyle çözülüyor ki, yazı yazılan mürekkep haline geliyor. O halde akli başında olanlardan kim onu ilâhî kudrete göre uzak görür? Gerçi bazı insanlar bundan maksadın, ateş ile ve alet kullanmakla demir eritmeyi buldu ve ortaya çıkardı demek olduğu kanaatine varmışlardır. Fakat bu doğru değildir. İnancının zayıflığı ve Allah'ın kudretine itimatsızlığı onu bu düşünceye sürüklemiştir. Böyle olmakla birlikte âyetin bu mânâyı da ihtimali yok değildir. Demirin bulunması ve eritilmesi daha eski olsa gerektir. Fakat onu mum gibi dilediği şekle koyarak elbise dokuyacak derecede hassas sanayi uygulamak Davud (a.s.)a nasib olmuş bir sanattır. Nitekim Enbiya Sûresi'nde وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ Biz ona sizin için, savaşınızın şiddetinden korumak için giyecek sanatını öğrettik.. (Enbiya, 21/80) buyurulmuştu ki, bundan bu sanatın daha sonrakilere de yadigar kaldığı anlaşılıyor. Çünkü âyetteki لَكُمْ "sizin için" ifadesi Muhammed ümmetinedir. Burada ise bu hikmet şöyle ifade olunuyor. Yap diye, سَابِغَاتٍ bol bol, geniş geniş zırlı elbise parçalarını birbirine ölçülü biçimde tak. Dokunuşunu ve biçimini iyi ölç, biçiminde maharetli ol, iyi biçime yatır. Deniliyor ki, yüce Allah'ın bu sanatı övmesinin hikmeti şudur: Bu sanatta لَكُمْ لَكُمْ "Savaşınızın şiddetinden sizi korumak." (Enbiya, 21/80) buyurulduğu üzere, Allah katında muhterem olan insanlığı öldürülmekten korumak ile ruhu koruma vardır. Onun için bunu yapan, kılıç ve saire gibi saldırı silahı yapanlardan daha hayırlıdır. Dünyada fazla bir silah buluşu yapan ve onu kullanmasını bilenler insanlığa bir bakımdan yararlı iseler,

(1) Fahrü'r-Razî, a.g.e., XXV, 246.

ondan korunma vasıtasını bulanlar barışa ve iyiliğe hizmet ettikleri için daha çok yararlıdırlar. Bu sebeple buyuruluyor ki **وَاعْمَلُوا صَالِحًا** hem **salah ile çalışın**, **iyi bir iş yapın**. Burada **وَعْمَلٌ** "yap" denilmeyip de **وَعْمَلُوا** "yapın" denilmesi dik-kate değerlidir. Bu fiilin öznesi yerine kullanılan çoğul zamiri, Davud ile birlikte beraberinde bulunanların yerine kullanılmıştır, diye söylemişler ise de biz bu-nun, **لَتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ** "Savaşınızın şiddetinden sizi korumak." (Enbiya, 21/80) gibi hikayenin bir ibreti olmak üzere Muhammed ümmetine sesleniş ile bir ek cümle olduğu kanaatindeyiz ki, şöyle demek olur: Siz de ey Muhammed ümmeti, iyilik ve barış ile çalışın, daha güzel işler yapın. **إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ** Çünkü ben ne yapacağınızı gözetiyorum, her ne yaparsanız görürüm. Yani ona göre mükafatını veririm.

وَكُسَيْمَانَ الرِّيحِ Süleyman'a da rüzgarı, râm ettik, emrine verdik. Deniliyor ki Süleyman (a.s.)ın emrine verilen özel bir rüzgardı. Bildiğimiz bütün rüzgarlar değildi. Çünkü onlar ihtiyaç zamanlarında herkesin yararı içindir. Onun için bütün kıraatlarda bu **الرِّيحُ** "Rüzgar" kelimesi tekil okunmuş, hiç birinde **الرِّيحَاتُ** "Rüzgarlar" okunmamıştır. Yani Süleyman (a.s.) isterse bütün âlemin rüzgarını tuta-bilirdi demek değil, havanın bir akıntısına yön verebilir, onunla dilediği yere gi-debilirdi. O bir rüzgardı ki **غَدُوْمًا شَهْرٌ** sabah gidişi bir ay **وَرَوَاحًا شَهْرٌ** akşam dönüşü de bir ay. Şer'an bir günlük yol altı saat olduğuna göre, otuz kilometre itibar edilirse, gidişi dokuz yüz kilometre, gelişi de dokuz yüz kilometre olarak bin sekiz yüz kilometre kateder. Burada "Sabah gidişi"nin zamiri "riyh" rüzgar-dır denilmiş. Onun gidişi diye, Süleyman'dır denilmemiş olduğuna göre, yalnız rüzgarın hızı gösterilmiş demek olur. Süleyman (a.s.) bununla balon gibi mi, yoksa uçak gibi mi giderdi, orasını Allah bilir.

Seyretti heva üzere denir taht-ı Süleyman

Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde.

وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ التَّيْرِ Hem ona, yani Süleyman'a "Kıtr", yani erimiş bakır pınarını sel gibi akıttık. Yani madenden su akar gibi akıttık. Kâdî Beydavî, bu-nun Yemen'de olduğunu kaydetmiştir.⁽¹⁾ Alûsî de şu rivayetleri kaydediyor: İbnü Münzir, İkrime'den şöyle rivayet etmiştir: "Yüce Allah bakırı üç gün su gibi akıttı" dedi. "Niçin" denildi, "bilmem" dedi. ⁽²⁾ İbnü Ebî Hatim de Süddî'den şöyle rivayet etmiştir: Ona üç gün bakır madeni akıtıldı. Behir'de de İbnü Abbas, Süddî ve Mücahid'den şöyle nakledilmiştir: Demişler ki üç gün üç gece

(1) el-Beydâvî, a.g.e., II, 285.

(2) Alûsî, a.g.e., XXII, 118.

akıtıldı ve Yemen'de idi.⁽¹⁾ Mücahid'den bir rivayette de bakırın Sana'dan aktığı, ayda üç gün aktığı da söylenmiştir. Biz bununla, ilâhî bir ihsan olan ilim ve sanıtlı akıtılmış olmasını daha önemli görüyoruz. وَمِنَ الْجِنَّ Cinden de, tekili cinnî olan cin, bizim açıklayamayacağımız gizli yaratıklardır. En'am Sûresi'ndeki *"Biz her peygambere de insan ve cin şeytanlarını böylece düşman yaptık"* (En'am, 6/112) âyetine bkz. Cinden denilmekle anlaşılıyor ki hepsi değil bazı cin. بِإِذْنِ رَبِّهِ Rabb'inin izniyle, yoksa cin insana çalışmaz. ... وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا. *"Onlardan her kim emrimizden saparsa..."* Bu cümle cinlerin de mükellef olduklarına bir uyarıdır. Bununla birlikte Hz. Süleyman'a çalışan cinlerin bir parça sapınca ve kayınca yanacak şekilde ateş kenarında, şiddetli bir baskı altında çalıştıklarına da işarettir. Burada cinlerin sanatın sırlarını bilen birer sanatkar oldukları da şundan anlaşılıyor يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ. Onlar ona ne isterlerse yaparlardı. مِنْ مَّحَارِبَ وَمَتَابِلَ Mihrablar ve heykeller.

MİHRAB: "Mif'al" alet ismi ölçüsü olduğu gibi, bir de "midrar" gibi mübalağa (abartma) kipi olur ki, mihrabın esasen bu mânâdan alındığı söyleniyor. Keşşaf'ta denilir ki: Meharib, bayağılıktan korunmuş ve uzak olan şerefli meskenler ve oturulacak yerler demektir.⁽²⁾ Bunlar onur ve haysiyetle korunduklarından ve savunulduklarından dolayı, "Meharib" ismi ile isimlendirilmiştir. Gerçi burada meharib, mescitlerdir diye de tefsir olunmuştur. "Temasil" timsal kelimesinin çoğuludur. Timsal, canlı veya cansız bir şeyin biçimine benzer yapılan herhangi bir şekildir. Burada "temasil" melekler, peygamberler ve salih insanların şekilleridir denilmiştir. Halk görsün de onlar gibi ibadet etsinler diye mescitlerde bakırdan, piriçten, sırçadan, mermerden bunların şekilleri yapılmış. Böyle heykeller yapılmasına Süleyman (a.s.) nasıl izin verdi? diye sorabilirsin. Cevaben derim ki: Tasvir yalan ve zulüm gibi aklın kötü gördüğü şeylerden değildir. Böyle olanlarda şariatlerin birbirinden farklı hüküm getirmeleri mümkündür. Ebü'l-Âliye'den rivayet olunduğu üzere, o zaman resim yapmak haram kılınmamıştı. Bununla birlikte heykellerin hayvan suretinde olması şart değildir. Ağaç gibi cansız resimleri olması da caizdir. Onun için Razî, yalnız "nükuş" demekle yetinmiştir.⁽³⁾ وَجَفَانٍ كَالْجَوَابِ *"havuzlar gibi canaklar."* CİFAN: Çanak mânâsına "cefne" kelimesinin çoğulu, CEVAB da büyük havuz mânâsına

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 264.

(2) ez-Zemahşerî, el-Keşşaf, III, 272.

(3) Fahrü'r-Razî, a.g.e., XXV, 249.

"cabiye"nin çoğuludur. وَلَدُورَ رَاسِيَّاتٍ "Sâbit kazanlar." KUDÛR, "Kıdr" kelimesi-
nin çoğuludur. Kıdr, gerek topraktan ve gerek başka bir madenden çömlek, ten-
cere ve kazan gibi içinde yemek pişen kapdır. RASIYAT, yerinden kalkmaz,
ağır ve sabit mânâsına "Rasiy" veya "Râsiye"nin çoğuludur. Demek ki çok ye-
mekler pişiriliyor, pek büyük sofralar kuruluyormuş. اَعْمَلُوا أَلْ دَاوُدَ شُكْرًا Çalışın ey
Davud ailesi, o büyük şükür için çalışın. Yani o büyük nimet ve refah içinde
tenbelliğe zevk ve eğelenceye dalmayın, çalışın. Hem çalışmanız, bu nimetlerin
şükrünü eda etmek, her birini yerinde harcayarak Allah Teâlâ'ya daha güzel
amellerle kulluk eylemek için olsun ki لَنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ "Andolsun şükrederseniz
elbette sizin (nimetinizi) artırırım." (İbrahim, 14/7). وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكُورُ Bunun-
la birlikte kullarım içinde çok şükreden azdır.

ŞEKÛR, çok şükreden, bütün gücünü şükretmeye harcayan, kalbi, dili ve
diğer organları hem itikad, hem itiraf, hem çalışmakla ve çoğu zamanlar da
şükür ile meşgul olandır. İbnü Abbas'tan bir rivayette: Bütün durumlarında
şükredendir. Neml Sûresi'nde geçtiği üzere رَبِّ ارْزُقْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى
وَالِدِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ "Ey Rabbim! Bana, ana ve ba-
bama lutfettiğin nimetine şükretmemi ve senin razı olacağın iyi işler yapmamı
bana ilham et. Rahmetinle beni de salih kullarının arasına sok." (Neml, 27/19)
duasını vird edinmiş olan Süleyman (a.s.), o az olan şekur kullardandır. Rivayet
olunuyor ki Hz. Ömer bir adamın اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الْقَلِيلِ "Allahım beni o azdan kıl"⁽¹⁾
diye dua ettiğini duymuş: "Bu nasıl dua!" diye sormuş. O zat, "İşitiyorum ki,
 demiş, Allah وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكُورُ "Kullarım içinde şükreden azdır" buyuruyor.
Beni de azlardan kılmasını istiyorum." Bunun üzerine Hz. Ömer "Herkes
Ömer'den daha bilgili" demiş.

دَابَّةُ الْأَرْضِ Burada "arz", yeryüzünün ismi değil, يَارُضُ , اَرْضُ fiilinden "ekl"
ölçüsünde mastardır. Erda adındaki böceğin fiili, yani ağaç kurdu denilen bir
nevi güvenin yemesi, kırkması mânâsınadır deniliyor, bir güve böceği demek
olur. Süleyman (a.s.)ın ölüm şekli hakkında türlü rivayetler varsa da biz onları
bir yana bırakıyoruz.

Allah Teâlâ'ya inabe'si (dönmesi) güzel, nimetlerine şükrü ile hep bahtiyar
olan Davud ve Süleyman (a.s.)ın hallerini beyandan sonra, nankörlükte bulu-
nanlara örnek olmak üzere, Sebe' kavminin hali hikaye olunarak buyuruluyor
ki:

(1) Süyûtî, a.g.e., VI, 682.

ve soldan iki bahçe! (onlara): "Rabbinizin rızkından yiyin de O'na şükredin, ne güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab!" (denildi).

16- Fakat onlar (şükürden yüz çevirdiler) bakmadılar. Biz de üzerlerine Arim selini salıverdük ve o güzelim iki bahçelerini buruk yemişli, ılgınlık ve içinde biraz da sidir ağacı bulunan iki harap bahçeye çevirdik.

17- Bunu onlara nankörlüklerinin cezası yaptık ve biz hep böyle çok nankör olanları cezalandırırız.

18- Biz onlarla o bereket verdiğimiz memleketler arasında, sırt sırta şehirler meydana getirmiştik. Ve onlar da muntazam gidiş geliş düzenledik. (Onlara): Buralarda gecelerce ve gündüzlerce emniyet içinde gezip yürüyün (dedik).

19- Buna karşı onlar: "Ey Rabbimiz! Seferlerimizin arasını uzaklaştır" dediler ve nefislerine zulmettiler. Biz de onları efsanelere çevirdik ve tamamen didik didik dağıttık. Şüphesiz ki bunda çok şükredecek her sabırlı için elbette ibretler vardır.

20- Yine yemin ederim ki, İblis onlar hakkındaki zannını hakikaten doğru buldu da içlerinde müminlerden ibaret bir gruptan başkası ona uydular.

21- Halbuki İblis'in onlar üzerinde hiçbir saltanat kudreti yoktu. Fakat biz ahirete imanı olanı belli edecek, ondan şüphe içinde bulunandan ayırt edecektik. Öyle ya Rabb'in her şeyi gözetleyendir.

لَسَبَا فِي مَسْكَنِهِمْ Sebe' kavminin evlerinde, yukarıda açıklandığı üzere ataları Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtan'ın adıyla yâd olunan Sebe' kavmi Neml Sûresi'nde hikayeleri geçtiği üzere önceleri güneşe taparlarken, Belkis idaresinde Hz. Süleyman'a itaat ederek memleketlerini kurtardıktan başka, ilerlemişlerdi de. Meskenleri, merkezleri Yemen'de Me'rib şehri idi ki, Sebe' ona dahi denilir. Bunların meskenlerinde kendileri için ^١ bir ayet, bir ibret olmuştu, bu ayet, zikrolunacak iki cennet zannedilebilirse de Keşşaf'ın hatırlattığı üzere yalnız o değil, hikayelerinin tamamıdır.⁽¹⁾ Şöyle ki جَنَّاتٍ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ Sağ ve soldan iki cennet, iki taraflı bağlar, bostanlar, hal dili ile diyorlardı ki كَلَّا مِنْ رِزْقٍ Rabbınızın rızkından yiyin de O'na şükredin. Bu nimetin değerini bilerek ona göre ibadet edin, çünkü بَلَدٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ beldeniz hoş bir belde, son derece şirin bir belde, Rabbiniz, bağışlaması çok bir Rabdir. Onun için şükrünü bilin de iyi hizmet edin. Çok güzel bir tesadüftür ki بَلَدٌ طَيِّبَةٌ "Hoş bir belde" ifadesi ebced hesabıyla İstanbul'un fethine tarih düşmüştür. (857) Molla Cami rahmetlinin bir hediyesi olmak üzere meşhurdur ve bilinmektedir.

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 284.

لَا تُكْرَهُوا İnkat onlar, o Sebe'liler yüz çevirdiler. Rivayete göre on üç peygamberleri kendilerini davet ettikleri halde şükürden kaçındılar, hizmetine bakmadılar. **فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ** Biz de üzerlerine "Arim" selini salıverdik. Arim seli, Ebülfida, tarihinde "Bu seddi (barajı) Me'rib yurdunda Sebe' b. Yeşcub yapmış ve ona yetmiş kadar çay akıtmış ve uzak vadilerden selleri celbeylemiş idi" der. Alûsî'de de, Keşşaf'ta da denilir ki: "Bu sed (baraj) Belkıs'ın yaptığı sedd idi ki, iki dağın arasını taş ve zift ile kapatarak kaynak ve yağmur sularını biriktirmiş ve sulama için gereği kadar haklar bırakmıştı."⁽¹⁾ Alûsî'nin nakline göre, seddin arkasına suyu hapsedip, tutup, birbiri üzerine çeşitli kapılar ve önüne nehirlerinin sayısınca on iki havuz yapmıştı.⁽²⁾ Bir rivayette bu barajı Yemen kabilelerinin babası olan Hımyer'in yaptığı söylenmiş, bir rivayette de büyük Lokman b. Âd'ın yaptığı ve taşlarını kalay ve demirle perçinlediği ve bir fersah kare olduğu söylenmiştir. Bu rivayetlerin hepsinin alınmasında bir çelişki yoktur. Önce Sebe'in başlamış olması, sonra Hımyer'in, sonra Lokman'ın ve Zülkarneyn'in daha sonra da Belkıs'ın peşpeşe çeşitli inşaat ve tamirlerde bulunmuş olmaları pek ala düşünülebilir. **وَآثِلٍ** acı, kekre veya buruk **اَثِلٍ** "esl" ağacı, tarafe veya tarafadan bir çeşit, büyük bir çeşit diye tefsir ediyorlar. Kamus tercümesinde "tarfâ" ılgın ağacı ve "esl" onun acı ılgın denilen iri kısmı⁽³⁾ diye zikredilmektedir. **سِدْرٍ** "Sidir" Arabistan'ın en makbul ağaçlarından olmak üzere m eşhurdur. Meyvesine "nıbk" ve "Arabistan kirazı" denildiği Kamus tercümesinde yazılıdır.⁽⁴⁾ Ezherî demiştir ki: Sidir ikidir. Birisinden yararlanılmaz ve yaprağı yıkamalara yaramaz. Meyvesi kekredir, yenmez, "dâl" denilen budur. Bir kısmı da su üzerinde biter, meyvesi "nıbk"dır. Yaprakları yıkama özelliğine sahiptir. Unnab ağacına benzer. **وَيَدْلَانَهُمْ بِجَنَّتَيْنِهِمَا جَنَّتَيْنِ** "Onların iki bahçesini buruk yemişli... İki bahçeye çevirdik." Burada ikinciye "cenneteyn" denilmesi müşa-kele ve tehekküm içindir. Türkçede bilinen bir atasözü vardır. "Bakılırsa bağ olur, bakılmazsa dağ olur." **كُفِّرُوا** Bu **كُفِّرُوا** küfrandadır. Yani nimete nankörlüklerinden dolayı.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقَرْيَ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قَرْيَ ظَاهِرَةً Hem onlarla o mübarek kıldığımız, içlerine bereket verdiğimiz kasabalar arasında, sırt sırta kasabalar yapmıştık. O "bereketli kasabalardan maksat, Şam diyarıdır." Katade'den rivayet olunduğu üzere, yani sırt sırta bitişik diye tefsir edilmiştir. **وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ** Ve onlarda, yani o kasabalarda yolculuğu belirli bir miktar üzere tertib ve tanzim etmiştik. Her biri yolcu için birer istasyon ve birer merhale halinde idi;

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 285; Alûsî, a.g.e., XXII, 126.

(2) Alûsî, a.g.e., XXII, 126.

(3) Asım Efendi, Kamus Terc. III, 1147.

(4) Asım Efendi, a.g.e., II, 385.

birinden çıkan azık taşımadan ve açıkta yatmadan ve tehlike görmeden diğerine gidebilirdi. Öyle ki سِيرُوا فِيهَا لِبَالٍ وَأَبَامًا آمِنِينَ O sırt sırta kasabalar içinde geceler ve günlerce emniyet ve asayiş ile gidin gezin, öyle muntazam, öyle emniyetli idi. Demek ki yalnız Sebe' değil, Yenen'den Şam'a kadar Arabistan baştan başa böyle bayındırmış ki, bu çok dikkat çekicidir. **İşte bu nimete karşı da onlar nankörlük ederek ey Rabbimiz dediler, بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا bizim bu seferlerimizin arasını uzaklaştır. İsrailoğullarının hayır olan "A'la"yı, (daha değerli) "edna" (daha değersiz) ya değiştirmek istedikleri gibi, bunlar da bayındır olmasından rahatsızlık gösterdiler, onların ortadan kalkıp, aralarına uzun mesafelerin, sahraların girmesini istediler.**

Bunu gerçekten böyle sözlü olarak istemiş olmaları düşünülür ise de yaptıkları nankörlük ve isyan durumları ile istemiş olmaları da zannedilir. Öyle dediler وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ve nefislerine zulmettiler, kendilerine yazık ettiler. Çünkü belalarını aradılar فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ biz de kendilerini efsanelere, masallara çevirdik. Denilir ki ciddî bir süvari, iki aydan fazla bayındır yer ve kasabalardan giderdi ve dört aylık mesafeden ahali bir diğerinden ateş alabilirdi. وَمَزَقْنَاهُمْ Ve didik didik darmadağınık ettik. Gassan, Şam'a katıldı, Enmar Yes-ribe, Cüzam Tihame'ye, Ezd Uman'a katıldı. **Şüphesiz ki bunda, Sebe'in zikrolunan bu hikayesinde لَا يَأْتِ elbette âyetler var, ibret alınacak delaletler var. Çok şükredecek her çok sabırlı için, yani çok şükredici olmak için çok sabırlı olmak lazımdır. Ve işte böyle çok sabırlı olup çok da nimetlere eren ve çok şükredici olan kimseler için, bu Sebe' hikayesinde önemli ibretler vardır. Heva ve heveslerini frenleyip zahmetlere, meşakketlere tahammül ederek görev ve ibadetlerine çalışan sabırlı kimseler, memleketlerini Allah'ın yardımıyla cennet gibi imar eder nimetlere ererler. Allah'ın pek az olan şükredici kullarından olmak isteyenler de, o nimetlerle azmayıp yine sabır ve sebat ile şükrüne gayret edip, sabırla çalışacak olan sabredenlerin ve çaba sarfedenlerin içinde yer alırlar. وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ Yine yemin ederim ki, İblis onlar, yani Sebeli'ler ve Âdemoğulları aleyhinde zannını doğru çıkarttı. رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أَغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ "Ey Rabbim! Beni azdırdığın şeye karşılık, ben de andolsun yeryüzünde onları herhalde süsleyeceğim (onları kendilerine hoş göstereceğim), onların hepsini toptan mutlaka azdıracağım. Ancak onlardan ihlase erdirilmiş kulların hariç" (Hicr, 15/39,40) demiş olan İblis dediğini gerçekleştirdi. فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا قَرِيضًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Onun için halis müminlerden ibaret bir zümreden başkası o İblis'e tabi oldular, ardınca sürüklendiler. Bu sürükleniş de onun gücünden değil, kendilerinin ahi-**

rete imansızlıklarındandır. Çünkü Allah Teâlâ imanı olanla olmayanın ahiretini ayırmıştır. Onun için, o ardınca gidiş esas itibarıyla şeytanın üstün gelmesinden değil, Hak'kın emrinin ve iradesinin üstün gelmesindendir. Yoksa Allah'ın iradesinin aksini gerçekleştirmek kimin haddine. Her şeye karşı koruyucu, muhafız hakim ancak rabb'in Allah'dır. **"Rabb'in her şeyi gözetleyendir."** Onun için hiçbir şeyden korkmayarak:

قُلْ أَدْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ

مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي
الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٠﴾
وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ
قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢١﴾
قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْيَاكُمْ
لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ لَا تَسْأَلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا
وَلَا نَسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا
بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٤﴾ قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ أَنْجَحْتُمْ بِهِ
شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٥﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾
وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٧﴾ قُلْ لَكُمْ مِيعَادٌ

يَوْمٍ لَا تَسْأَلُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْقُدُونَ ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

22- De ki: "Allah'ı bırakıp da tanrı saydığınız putlarınıza istediğiniz kadar yalvarın. Onların ne göklerde, ne yerde zerre kadar güçleri yetmez. Onların, bunlarda bir ortaklığı da yok. Allah'ın da onlardan bir yardımcısı yoktur."

23- Allah'ın huzurunda şefaât da fayda vermez. Ancak izin verdiği kimseninki müstesna. Nihayet kalblerinden dehşet giderildiği zaman "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. (Şefaât sahipleri de): "Hakkı söyledi" derler. O, her şeyden yüksek ve büyüktür.

24- De ki: "Size göklerden ve yerden rızık veren kimdir?" Yine de ki: "Allah'tır, herhalde ya biz, ya da siz mutlak bir hidayet üzerindeyiz veya açık bir sapıklık içindeyiz."

25- De ki: "Siz bizim yaptığımız günahlardan sorumlu tutulmazsınız. Biz de sizin yaptıklarınızdan sorumlu olmayız."

26- De ki: "Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra da hak hükmü ile aramızı ayıracaktır. Asıl hüküm veren ve her şeyi bilen O'dur."

27- De ki: "O'na ortak diye takıştırdıklarınızı bana gösterin bakayım! Hayır, öyle şey yoktur, doğrusu güçlü ve hikmet sahibi olan ancak Allah'tır."

28- Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

29- Ve: "Eğer gerçekçiyseniz bu vaad ne zaman olacak?" diyorlar.

30- De ki: "Size vaad edilen öyle bir gündür ki, ondan ne bir an geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz."

أَلَمْ يَأْتِ الْبَشَرُ إِلَّا نَذِيرٌ لَّهُمْ ﴿٢٣﴾ Ancak kendisine şefaât için izin verilmiş olan kimse harîç ki önce Mâkâm-ı Mahmud'da Muhammed (s.a.v.), sonra derece derece diğer peygamberler, salih kimseler ve melekler. *"Nihayet kalblerinden dehşet giderilince.."* Yani izin verdiklerinin şefaati de birdenbire oluvermez, mahşer de, bekleme yerinde çok beklerler. Dehşetli korku heyecanlar içinde bekler, o dereceye kadar beklerler ki sonunda kalplerinden o dehşet ve heyecan giderildiği, yani şefaate izin verdiği zaman, şefaât bekleyenler şefaât eden şefaâtçilerine مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ derler Rabbınız ne söyledi? Şefaatinizi kabul buyur-

du mu? Şefaathçılar da buna cevap olarak **ثَالِمَا الْحَقُّ** Hakk'ı derler, yani hakkı söyledi. Hakk ne ise o olsun buyurdu derler, dolayısıyla kâfirlere şefaath olmaz. *"Bunlar, O'nun rızasına ermiş olandan başka kimseye şefaath etmezler"* (Enbiya, 21/28) âyetine uygun olarak, yalnız Allah'ın razı olduğu müminlere şefaath ederler. *"وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ"* **Biz seni ancak bütün insanlara peygamber gönderdik...** Bu âyet de Hz. Muhammed'in peygamberliğinin Arap ve Arap olmayan bütün insanları topyekün içine aldığına delil olan âyetlerdendir.

وَقَالَ

الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ تُؤْمِنُ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَى
إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلُ
يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضْعِفُوا
أَنَحْنُ صَدَدٌ نَاكِمٌ عَنِ الْهُدَى بَعْدَ إِذْ جَاءَ كَمْ بَلَّ كُنْتُمْ مَجْرُمِينَ ﴿٢٤﴾
وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ النَّيْلِ وَالنَّهَارِ
إِذْ نَأْمُرُونَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا
هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ
مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٦﴾

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ
إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

Meâl-i Şerifi

31- Kâfirler: "Biz ne bu Kur'ân'a inanırız, ne de ondan öncekilere." dediler. Fakat o zalimler yakalanıp Rablerinin huzuruna durduruldukları zaman, birbirlerine söz atarken bir görsen! Bir taraftan zayıf düşürülenler, o büyüklük taslayanlara: "Siz olmasaydınız biz mutlaka mümin olurduk" derler.

32- Diğer taraftan büyüklük taslayanlar, zayıf düşürülenlere: "Size hidayet geldikten sonra, sizi ondan biz mi çevirdik? Hayır, siz kendiniz suçluydunuz." derler.

33- O zayıf düşürülenler de o büyüklük taslayanlara: "Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na eş koşmamızı emrediyordunuz." derler. Bunlar azabı gördükleri zaman içlerinden pişmanlık getirmektedirler. Biz de o kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçirmiştir. Onlar sadece yaptıklarının cezasını çekiyorlardır.

34- Biz herhangi bir memlekete tehlikeyi haber veren bir uyarıcı gönderdikse, mutlaka oranın refah ile şımartılmış olanları: "Biz sizin gönderildiğiniz şeyleri tanımayız." dediler.

35- Ve yine dediler ki: "Biz malca da daha çoğuz, evlatça da, bize azab edilmez."

36- De ki: "Rabbim rızkı dilediğine genişletir, dilediğine sıklar. Fakat insanların çoğu bilmezler."

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُفَرِّبُكُمْ عِندَ نَارِ لُؤْلُؤِ
مَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعِيفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ
فِي الْغُرَفَاتِ آمِنُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ

فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ
 عِبَادِهِ وَيَقْدِرْ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ
 الرَّازِقِينَ ﴿٣٨﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ
 كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٣٩﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيِّنَا مِنْ دُونِهِمْ
 بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤٠﴾ فَالْيَوْمَ
 لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا
 عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤١﴾ وَإِذَا سُئِلُوا عَلَيْهِمْ أَيُّهَا
 بَنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ
 وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا آفَكٌ مَضَرُّ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ
 إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٢﴾ وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
 وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٣﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ
 مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا أَرْسِلْ فَمَا
 كَانَ نَكِيرٌ ﴿٤٤﴾

Meâl-i Şerifi

37- Halbuki sizi huzurumuza yaklaştıracak olan, mallarınız ve evlat-

lارınız değildir. Ancak iman edip de salih amel işleyenlere gelince, işte onların amellerine karşı kendilerine kat kat mükafat vardır. Onlar cennet köşklerinde emniyet içindedirler.

38- Âyetlerimizi hükümsüz bırakmak için yarışanlara gelince, işte onlar Hakk'ın huzuruna azab içinde getirileceklerdir.

39- De ki: "Gerçekten Rabbim kullarından dilediği kimseye rızkı hem genişletir, hem daraltır. Her neyi hayra harcarsanız O, onun yerine başkasını verir. Hem O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

40- O gün Allah, onları hep birlikte mahşere toplayacak, sonra meleklerle: "Şunlar size mi tapıyorlardı?" diyecektir.

41- Onlar da: "Seni tenzih ederiz. Bizim onlara karşı sığınacak velimiz sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmışlardı." diyecekler.

42- İşte o gün birbirinize ne bir menfaate, ne de bir zarara sahip olabilirsiniz. Ve biz o zulmedenlere: "Tadın bakalım o yalan deyip durduğunuz ateşin azabını!" deriz.

43- Karşılarında açık deliller halinde âyetlerimiz okunduğu zaman o zalimler: "Bu, başka değil, sırf sizi atalarınızın taptığı tanrılardan men etmek isteyen bir adam." dediler. Ve: "Bu (Kur'ân), başka bir şey değil, sırf uydurulmuş bir iftira" dediler. O kâfirler, hak kendilerine geldiği zaman: "Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değil." dediler.

44- Halbuki biz onlara öyle ders alacakları kitaplar göndermedik. Kendilerine senden önce bir uyarıcı da göndermedik.

45- Onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Hem bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine eremediler. Peygamberlerimi yalanladılar, ama beni inkâr edişin sonu nasıl oldu?

"De ki: 'Rabbim gerçekten kullarından dilediği kimseye rızkı hem genişletir, hem daraltır.'" Bu, bir kişide iki zamana göre, yukardaki de 34/36 ayrı ayrı iki şahsa göredir. Onun için iki âyet birbirini tekrarı değildir. وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ Hem O, rızık verenlerin en hayırlısıdır. Çünkü diğerleri gerçekten "râzık" (rızık veren) değil, O'nun rızkını insanlara ulaştırmaya yarayan birer araçtırlar. وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ Kendilerine senden önce bir nezîr (korkutucu) göndermedik. Yani o yaptıkları şirkler ne bir kitaba dayalıdır, ne de bir peygambere. Müşrikliği ortaya çıkaranlar peygamberler değildi, yoksa daha önce İsmail ve İbrahim gönderilmemiş değildi. Onun için burada böyle buyurulması, ileride "وَأَنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَايَہَا نَذِيرٌ" Hiçbir ümmet hariç ol-

mamak üzere, mutlaka içinde bir korkutucu peygamber geçmiştir." (fatır, 35/24) buyurulmasına aykırı değildir.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشْئِ
وَفَرَادَى تُتَنَفَّكِرُوا مِمَّا بَصَّاحِكُمْ مِنْ جَنَّةٍ أَنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرِ فَهَوْلَكُمْ
إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنْ رَبِّي
يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَآمُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ
وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ
فَبِمَا يُوحَىٰ إِلَىٰ رَبِّي أَنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ فَزَعُوا
فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَإِنَّا لَلْهُمُ
التَّائِشُونَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ
بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
كَأَفْعَلُ بِأَشْيَاءِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

Meâl-i Şerifi

46- De ki: "Size sadece bir tek nasihat edeceğim. Şöyle ki: Allah için ikişer, üçer ve teker teker kalkarsınız, sonra da iyi düşünürsünüz." Arkadaşınızda (peygamberde) delilikten eser yoktur. O, yalnız şiddetli bir azabın önünde, sizi sakındıracak bir peygaberdur.

47- De ki: "Ben sizden herhangi bir ücret istemem, O sizin içindir. Benim ecrim ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir."

48- De ki: "Gerçekten Rabbim, hakkı yerli yerine koyar. O, gaybları hakkıyla bilendir."

49- De ki: "Hak geldi, batılın önü de kalmaz, sonu da."

50- De ki: "Eğer ben yanılırsam, yalnız kendi adıma yanılıyorum. Ve eğer hidayeti bulmuşsam, bilinmeli ki Rabbimin bana vahiy vermesiyledir. Çünkü O, yakındır, işitir, işittirir."

51- Onları telaşa düştükleri zaman görsen: Artık kaçamak yoktur. Yakın yerden yakalanmışlardır.

52- Ve: "O'na iman ettik" demektedirler. Fakat onlar için (âhiret gibi) uzak bir yerden (imana) el sunmak (ulaşabilmek) nerede?

53- Halbuki daha önce (dünyada) O'nu inkâr etmişlerdi. Uzak yerden gayba taş atıyorlardı.

54- Artık kendileriyle arzularının arasına set çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü hepsi işkilli bir şüphe içinde bulunuyorlardı.

"Gerçekten Rabbim hakkı fırlatır, yerli yerine koyar." *ان رَّبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ* Hakkı fırlatır, yani kullarından dilediğinin kalbine indirir, yahut bâtılın tepesine geçirir de onun beynini parçalar yahut her tarafa yayar; âyet bu durumda İslâm'ın yayılmasını vaad etmiş olur. Nitekim *جَاءَ الْحَقُّ* Hak geldi, yani İslâm geldi, şirk yok olacak. *"De ki: 'Ben yanılırsam, ancak kendime kalarak yanılıyorum.'"* Bunda Peygamberin de kendi kendine ictihat ile hareket ettiği takdirde hata edebileceğine delalet vardır. *O telaşa ve dehşete düştükleri zaman,* ölüm veya haşır dehşeti veya "Bedir" telaşesi *وَأَتَى* *"Onlar için (imana âhiret gibi) uzak bir yerden el sunmak (ulaşabilmek) nerede?"* TENÂVUŞ: Tenavül, el atmak, el sunmak demektir.

MEKAN-I BAİD: Yani imanın fayda vereceği, mükellefiyetin geçerli olduğu zaman, mükellef olma dünyası geçtikten, azab gelip çattıktan sonra iman, ümitsizlik halinde iman faydasızdır. *شَكٍّ مُّرِيبٍ* İşkilli bir şüphe, yani birçok kimseleri de şüpheyeye düşürmek isteyen veya kendi içlerini de rahatsız eden işkilli, töhmetli şüphe, bütün zalimlerin, kâfirlerin ahirette böyle dehşetli azaba yakalanacaklarını vaad eden bu âyetlerin, gerek Peygamber ve gerek müminler için, büyük bir müjde ve bütün kullar için bir nimet olması bakımından bunun ardından Fâtır Sûresi'nin de "hamd" ile başlaması ne kadar güzel olmuştur.

Fâtır Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 45

"Fatır" veya "Melaik" Sûresi denilen bu sûre de Mekkî'dir.

Ayetleri : Son Medenî ve Şamî sayımına göre kırk altı, kalan kırâet imam-
larına göre kırk beştir.

Kelimeleri : Yedi yüz yetmiş yedidir.

Harfleri : Üç bin yüz otuzdur.

Fasılası : ا، ب، ز، د، ن، م، ر harfleridir.

Bu şerefli sûre, Sebe' Sûresi'nde yeniden yaratılmayı inkâr eden kâfirlere
rağmen, İslam ile yeni bir âlemin yaratılmakta olduğunu müjdeliyor gibidir ki,
ilk âyeti ile neden böyle isimlendirildiği de anlaşılmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي
 أَنْفِخَةٍ مَتَشْنِي وَثَلَّثَ وَرَبَاعٌ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ
 عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ❶ مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ
 لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ❷
 يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ
 يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآنِي تُؤْفَكُونَ ❸
 وَإِنْ يَكْذِبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَالِلَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورُ
 ❹ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
 وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ❺ إِنْ الشَّيْطَانُ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ
 عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حَزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ❻ الَّذِينَ
 كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ❷

Meâl-i Şerifi

1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediği kadar artırır. Gerçekten Allah her şeye kâdirdir.

2- Allah, insanlara rahmetinden neyi açarsa artık onu tutacak, kısacak olan yoktur. Her neyi de tutar kısarsa, onu da, ondan sonra salacak yoktur.

O, çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

3- Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini anın. Allah'tan başka bir yaratıcı mı var? O size gökten ve yerden rızık verir. O'ndan başka ilâh yoktur. O halde (haktan) nasıl çevrilirsiniz?

4- Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa, senden önce birçok peygamberler de yalanlandılar. Bütün işler Allah'a döndürülür.

5- Ey insanlar! Haberiniz olsun ki, Allah'ın vaadi muhakkak haktır. Sakın bu dünya hayatı sizi aldatmasın, sakın o aldatıcı şeytan sizi, Allah hakkında da aldatmasın.

6- Çünkü şeytan size düşmandır. Siz de onu düşman tutun. O etrafına toplanan taraftarlarını ancak cehennemliklerden olsunlar diye davet eder.

7- İnkâr edenler için şiddetli bir azab vardır. İman edip salih amel işleyenler için de bir bağışlanma ve büyük bir mükafat vardır.

فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklerin ve yerin yaratıcısı, yani bütün alemleri yokken yaratan, fitrâtını ilk başta yoktan var eden yahut yaran, yoktan varlığa çıkaran ve yine yaratacak, **إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ** "Gök yarıldığı zaman." (İnşikak, 84/1) ve **إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ** "Gök yarıldığı zaman." (İnfitar, 82/1) hükmünü yerine getirecek olan.

En'am Sûresi'nde de geçtiği üzere, **فَطَرَ** "Fatara" aslında yarmak mânâsındadır. Rağıb, uzunluğuna yarmak der.⁽¹⁾ Bundan daha önce örneği geçmeksizin ilk olarak yaratmak mânâsına meşhur olmuştur. Bu mânâyâ göre "Fatır" ilk yaratmaya göredir. Ve di'li geçmiş zaman mânâsına olacağı için, izafet-i maneviye olarak "marife" olup Allah kelimesine sıfat olmuştur. Bu şekilde ahirete, ikinci yaratılmaya işareti, intikalî ve istidlalî olmuş olur. Bununla birlikte bazı tefsir bilginlerinin dediği gibi, yarmak mânâsından ismi fail olması da mümkündür. Bu şekilde biz bundan **إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ** "Gök yarıldığı zaman" (İnfitar, 82/1) ifadesindeki "İnfitar"ı (yarılmayı) da anlamak isteriz ki, bu durumda ahiret yaratılması dahi açıklanmış olur. Ancak yaratacak demek olan bu mânâ gelecek zamana ait olduğu için, "Fatır" dilbilgisi açısından amil (başka kelimelerde amel eden) olarak "lafzî izafet" olacağından marifelik kazanmaz ve Allah ismine sıfat olmaması gerekir. O halde iki ihtimal kalır: Birisi bedel yapılmak, birisi de **مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** "Din gününün sahibi." (Fatiha, 1/3) gibi süreklilik ve sebat kastolunarak geçmiş zaman ve gelecek zaman, kapsamaktır. En uygunu da budur. O halde hem ilk yaratılmayı, ve hem ikinci yaratılmayı kapsayarak mânâ işaret ettiğimiz gibi şu olur: Gökleri ve yeryüzünü yaran ve ayıracak olan, dünyayı yarattığı gibi ahireti de yaratan **وَجَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا** ve melekleri elçiler yapan, yani kendisinden

(1) Rağıb el-İsfahanî, a.g.e., 382.

yenilmez galibtir. Bununla birlikte hakîmdir de izzet ile fail olduğu gibi, hikmet ile de faildir. O'nun yaratmasından hikmetler, kanunlar çıkar, bu sayede ilimler fenler edinilerek sebeplerine sarılmakla nimetlerine erilir. İzzetinin sınırına yanaşılmaz, yani eserlerinin hikmetinden çalışma ve çabalama ile yararlanılır. İzzet ve rahmetiyle peygamber, kitap gönderir. Hikmetiyle din ve ilim öğretir. **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ** Ey insanlar, bütün insanlar! Allah'ın üzerinizdeki **nimetini düşünün.** Düşünün ki sizi izzet ve hikmetinden yararlandırmak üzere emanetin ortaya çıktığı insan yaratmış. **هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ** Allah'tan başka yaratıcı var mı? Niçin siz O'nun nimetini düşünmeyip, Allah için çalışmayıp da başkalarına kul olacaksınız. **يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ** O size gökten ve yerden rızık veriyor, eğer O vermezse diğer vasıtaların hepsi hükümsüz kalır; çünkü şimdi geçtiği üzere O'nun tuttuğunu başkası koyuveremez. **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** O'ndan başka kulluk edilecek Tanrı yoktur. **فَاتَى تُوَقُّوْنَ** O halde siz nasıl çevirilirsiniz, nasıl da O'na şirk koşar, başkalarına taparsınız? **وَإِنْ يَكْذِبُوا** "Eğer seni yalanlarsa.." Bu âyet peygambere teselli veren bir âyettir. **إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ** Allah'ın vaadi mutlaka haktır. Ahiret gelecek, o cezalandırma ve mükafat verme herhalde olacaktır. O halde **فَلَا تُفَرِّتُكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا** Sakın dünya hayatı sizi mağrur etmesin, aldatmasın. Bugün keyfimize bakalım da yarın ne olursa olsun demeyin. Dünyaya dalıp da ahirete dair görevlerinizi unutmayın. Dünya için ahiretinizi feda etmeyin; çünkü gençlik uçup ihtiyarlık çöktüğü gibi, dünya her ne olursa bir rüya gibi gelir geçer, ahiret ebedî olmak üzere gelir çatar. **وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ** Ve sakın o çok aldatıcı mağrur şeytan sizi Allah ile de aldatmasın, Allah'a da mağrur etmesin. Yani Allah kerimdir, Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. Allah her şeye vekildir diyerek günahlara, tenbelliklere sefihliklere sevk etmesin, görevlerinizi kötüye kullandırmasın. Gerçi Allah öyledir. Fakat öyledir diye mağrurlanmak, Allah saygısını duymamak, izzetini ve celalini hesaba katmamak, Allah'ın cezasını tanımamak gibi bir cinayet ve aynı zamanda Allah'ın iman ile çalışan salih kullarına vaad olunan nimetlerinden mahrumiyettir. Çünkü küfür ve küfran edenlere şiddetli azab, iman ile salih amallere çalışanlara bağışlama ve büyük bir ecir vardır. Bunu mukayese ile anlatmak için buyuruyor ki:

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَاهُ
حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ

عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٌ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللَّهُ الَّذِي
 أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُفْرِسِحَا بَا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَاهُ
 الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ
 فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ
 يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ
 أُولَئِكَ هُوَ يُبَوِّرُ ﴿١٠﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ
 ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمِّرُ
 مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقِصُ مِنْ عُمرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
 يَسِيرٌ ﴿١١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ
 وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ لِحْمًا طَرِبًا وَتَسْتَخْرِجُونَ
 حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَازٍ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ
 تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُوجِىءُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُوجِىءُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ
 وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ
 لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ تَدْعُوهُمْ

لَا يَسْمَعُونَ دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ
يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١١﴾

Meâl-i Şerifi

8- Ya kötü ameli kendisine allanmış pullanmış da onu güzel görmüş olan kimse de mi (iman edip salih amel işleyenler gibi olacak)? Şüphe yok ki Allah dilediğini şaşırtır, dilediğini de doğru yola çıkarır. O halde canın onlara karşı hasretlerle (üzüntülerle) sıkılıp gitmesin. Çünkü Allah, onların bütün yaptık-larını bilir.

9- Rüzgârları gönderip bir bulut kaldıran da Allah'tır. Derken biz o (bulutu) ölmüş bir beldeye sevketmişizdir. Böylece yeryüzüne ölmünden sonra onunla hayat veririz. İşte o dirilme de böyledir.

10- Her kim izzet istiyorsa bilsin ki izzet tamamıyla Allah'ındır. O'na hoş kelimeler yükselir, onu da salih amel yükseltir. Kötülükler kuranlara gelince, onlara şiddetli bir azab vardır. Onların tuzakları hep darmadağın olur.

11- Hem Allah sizi bir topraktan, sonra bir damla sudan yarattı. Sonra sizi çiftler kıldı. O'nun bilgisi olmadan ne bir dişi hamile olur, ne doğurur. Kendisine ömür verilenin de ömrünün uzatılması da, ömründen kısaltılması da mutlaka bir kitapta yazılıdır. Şüphe yok ki bu, Allah'a göre kolaydır.

12- Hem iki deniz eşit olmuyor. Şu tatlı, hararet keser, içerken (boğazdan) kayar; şu da tuzlu, yakar kavurur. Bununla beraber her birinden taze bir et yersiniz ve bir ziynet çıkarır, giyinirsiniz. Allah'ın lütfundan nasib arayasınız diye suyu yara yara giden gemileri de görürsün. Gerek ki şükredeceksiniz.

13- O, geceyi gündüze sokuyor, gündüzü de geceye sokuyor. Güneşi ve ayı emrine âmâde kılmıştır. Her biri mukadder bir gayeye akıp gidiyor. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk (hükümlanlık) O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdek zarını bile idare edemezler.

14- Kendilerine dua ederseniz duanızı işitmezler. İşitseler bile size cevabını veremezler. Kıyamet günü de kendilerini Allah'a ortak koştüğunuzu inkâr ederler. Sana her şeyden haberdar olan (Allah) gibi bir haber veren olmaz.

اِنَّنِ Ya artık o kimsede mi ki, «نَا» âyetin aşağı kısmını yukarısının bir

kolu, bir dalı yapma, «همزة» de bunu inkâr içindir. Cümlelerin haberi (yüklemi)de gizlidir. Yani iman edip salih ameller yapan kimselere mağfiret ve büyük bir ecir var diye, onun tersi olan o mağrur kimsede mi onun gibi olacak ki زَيْنَ لَهُ سَوْءٌ kendisine kötü ameli süslü gösterilmiş, hırsı şehvetle allanmış pullanmış cazibeli, hem zevkine, hem menfaatine uygun, sonu iyi gelecek bir amel gibi hoş gösterilmiş فَرَأَاهُ حَسَنًا de onu güzel görmüş, vehminin kuruntusu ve hevesleri aklına baskın gelmiş, şehvetlerinin sarhoşluğu gözünü gönlünü bürümüş.

أَسْتَقِي حَتَّى تَرَآنِي حَسَنًا عِنْدِي الْقَبِيحُ

Öyle içerim ki nihayet beni görürsün.

Çirkin benim katımda güzel

diyen, kendini bilmeyecek derecede sarhoş gibi tersi dönmüş, batılı hak, kötüyü iyi, fenalığı güzel görür olmuştur. İşte alçak bir hayata aldanan bu hale geleceği gibi, Allah gafur diye günahlarda ısrar eden mağrurlar da bu hale gelir. Bir insan böyle kötüyü iyi görecektik kadar şaşkın ve vicdansız nasıl olur diye hayret etme! Çünkü Allah dilediğini şaşırtır, dilediğini de yola getirir? Peygamberlerine ve onlara uyanlara hidayet verdiği gibi, şeytanlara ve onlara uyanlara da sapıklık verir. Onun için nefsin onlara iç yangısı ile, üzüntülerle geçmesin. Üzülme de görevine bak. Allah onların ne sanatlar yaptıklarını ve yapacaklarını da bilir. Yani onları en başta öyle şaşırtması hikmetsiz, sırf zorla olmadığı gibi, sonunda da yaptıklarını yanlarına bırakacak değildir. Şüphe yoktur ki kötüyü iyi gören sonunda iyilik görecektir değildir. Elbette onlar salih amel yapan müminler gibi, mağfiret ve ecre erecek değiller, bir gün gelip belalarını bulacaklardır. Ya o nasıl ve ne zaman olacaktır denilirse, bunun bir inkılap (değişim) ve nüşur ile olacağı anlatılmak üzere buyuruluyor ki: وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ "Rüzgarları gönderen Allah'tır..." İşte "nüşûr" da böyledir. Böyle bir inkılap ile durgun hevesleri harekete getirerek göklere yükselecek bulutlar gibi yetenekli unsurları coşturarak yararlı rüzgarlara benzer ilâhî bir cereyanın sevk ve idaresiyle bir ölü beldeye nasıl bir hayat veriliyorsa, hesap için ölümlerin dirilmesi demek olan "nüşur", yani öldükten sonra dirilme de işte öyle bir kıyam ve kıyamet iledir. (Nüşur kelimesi için Furkan Sûresi, 25/3. âyetin tefsirine bkz.) مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ Her kim izzet istiyorsa, zillet ve hakareten kurtulup şerefli, haysiyetli, kuvvetli olmak arzu ediyorsa فَلَهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا bilsin ki, izzet tamamı ile Allah'ındır. Dünyada da Allah'ındır; ahirette de Allah'ındır; dolayısıyla izzet isteyen şuna buna tapmakla kendisini zelil etmemeli, hepsini

geçip Allah'a yükselmelidir. Fakat **إِلَيْهِ يَسْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ** O'na hoş kelimeler yükselir. **وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ** Onu da salih amel yükseltir.

KELİMİ TAYYİB: Başta, Kelime-i tevhit olmak üzere tesbih (sübhanellah), tahmid (elhamdülillah), tekbir (Allahü ekber), dua, istiğfar ve zikirler gibi hoş kelimelerin hepsini içine alır. Ve bunların ilâhî arşa yükselip de **أَنْ كِتَابُ الْبَرَكَاتِ** arşa yükselip de **أَنْ كِتَابُ الْبَرَكَاتِ** anı kitabıdır. *"Gerçekten iyilerin kitapları hiç şüphesiz 'illiyyîn'dedir."* (Mutaffifin, 83/18) buyurulduğu üzere makbul ameller defterine yazılması, ancak bunları tahakkuk ve tasdik ettirecek salih amellere yaklaşmakla olur. Hz. Peygamber (s.a.v)den rivayet edildiği üzere **سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ** hoş kelimelerdir. Bir kul bunu dediği zaman melek onunla semaya çıkar, onu Rahmân'ın katına arzeder, fakat salih amel olmazsa kabul olunmaz. Yine hadiste yer almıştır ki, Allah Teâlâ bir sözü amelsiz kabul buyurmaz, sözü, ameli, niyeti de ancak sünnete uygun olmakla kabul buyurur.⁽¹⁾ Kısacası izzeti elde etmek sözlü ve fiilî itaat ile olur; yoksa gurur ve tembellik, şeytanlık ve kötülüklerle değil. Çünkü **وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ** Seyyiat, türlü türlü kötülöklere tedbir alan şeytanlık ve entrika ile uğraşanlara veya riyakarlık yapanlara gelince **لَهُمْ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبَوِّرُ** *"Onlar için şiddetli bir azab vardır. Onların tuzakları darmadağın olur."* Kureyş'in, Darunnedve'de Peygambere yapmak istedikleri hileler gibi bozuk çıkar başlarına geçer.

Allah'ın izzeti ve diriltmesi ve nüşûrun doğruluğu diğer âyetlerle de açıklanarak buyuruluyor ki: **وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ** *"Allah sizi bir topraktan yarattı.."* Bu öyle bir gerçektir ki maymundan yaratıldıklarını iddia edenler bile, daha önce topraktan sonra da bir nutfeden (spermden) geldiklerini inkâr edemezler. İstidlal zincirinde bir halka daha itiraf etmiş olurlar. Bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın tabiatlar üzerindeki izzet ve hakimiyetini gösterir; nitekim **ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا** sonra sizi çiftler yaptı, o nutfeden (spermden) sade erkek değil, dişiler de yaptı ve evlenme kanunu koydu, hem bunları yapıp da bırakıvermedi. **وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى** *Herhangi bir dişinin hamile kalması ve çocuğunu doğurması hep O'nun ilmiyledir.* Dolayısıyla gizli günah yapmak isteyenler de bilmelidirler ki Allah yaptıklarını bilir **وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُعْتَمِرٍ** ve ne yaşatılana ömür verilmesi ne de ömründen eksiltilmesi, yani doğmadan ölmesi veya az yaşaması veya yaşadıkça ömrünün tükenmesi **olmaz ki** **أَلَا فِي كِتَابٍ** herhalde bir kitapta yazılı olmasın, yani hiçbirisi geliş güzel bir tesadüf ile değil, herbiri mutlaka ilahi ilimde takdir edilmiş ve levh-i mahfuzda yazılmış olarak meydana

(1) el-Hakim, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, II, 425; Süyûtî, a.g.e., VII, 8; Alûsî, a.g.e., XI, 174.

gelir. Bu kadar parçalar nasıl bilinir diye uzak görmemelidir. **اِنَّ دَلَالًا عَلَى اللَّهِ بِسِيرٍ** **Çünkü o, Allah'a göre kolaydır.** Onun için O'na göre öldükten sonra diriltmek de kolaydır. **وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ "İki deniz bir değildir."** Bu da tabiatın hakim olmadığını ispat eder. Burada mümin ile kâfirin veya dâr-ı İslam ile dar-ı küfrün de temsil yoluyla farkına bir işaret vardır. Biri tatlı biri acıdır **لَعْمًا طَرِيًا** taze et, evet acı denizde tatlı balık oluyor, acı sularda da. Demek ki muhitin (okyanusların-çevrenin) tabiatı üstünde yaratıcının etkisi ile böyle de görülüp duruyor. **وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا** **Giyineceğiniz bir süs, bir ziynet de çıkarıyorsunuz.** İnci, mercan gibi takılan ziynetler. Fakat bunların tatlı sulardan çıkarıldığı bilinmediğine göre **"Her birinden"** kaydına bağlanması dikkat çeken bir nokta olmuştur. **يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ "O, geceyi gündüze sokuyor.."** Bu da ilâhî izzetin zaman üzerinde dahi hakim olduğunu ve bütün değişikliklerin onun hükmüyle cereyan ettiğini gösterir. Kısacası **دَلِكُمُ اللَّهُ رُبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ** **"İşte Rabbiniz budur. Hükümranlık O'nundur. O'ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdek zarını bile idare edemezler."**

KITMİR: Aslında hurma ile çekirdeğinin arasında ince zar veya çekirdeğin arkasındaki ince pürüz demek olup sonra hakîr ve küçük olan şeylerde mesel olmuştur. Nitekim dilimizde "Nıkır kıtmır" diye bilinmektedir. **وَلَا يَنْبِتُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ** **Sana bir şeyden haberdar olan gibi, yani habîr olan Allah gibi haber veren olmaz, Allah'tan başkası peygamberlik vermez.**

يَا أَيُّهَا النَّاسُ

أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ⑮
يَذْهَبُ عَنْكُمْ وَيَأْتِي بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ⑯ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ
بِعَزِيزٍ ⑰ وَلَا نَزِرُ وَازِرَةٌ وَزَرَ آخِرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِوَاهِرِهَا
لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا نُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ
رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمِنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ

وَالْإِلَٰهُ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٦﴾
 وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿١٧﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿١٨﴾
 وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ
 وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿١٩﴾ إِنَّ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٠﴾
 إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِن مِّن أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ
 ﴿٢١﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ
 رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ
 الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٣﴾

Meâl-i Şerifi

15- Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise zengin ve her hamde lâyıktır.

16- Eğer O dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir halk getirir.

17- Ve bu, Allah'a göre zor bir şey değildir.

18- Hem günah çeken bir kimse, başkasının günahını çekmeyecek; yükü ağır basan, onun yüklenilmesine çağırsa da ondan bir şey yüklenilmeyecek, isterse bir yakını olsun. Fakat sen ancak o kimseleri sakındırısın ki, gaybda Rablerinin korkusunu duyarlar, namazı dürüst kılarlar. Temizlenen de sırf kendisi için temizlenir. Nihayet dönüş Allah'adır.

19- Ne kör ile gören eşit olur,

20- Ne de karanlıklar ile aydınlık,

21- Ve ne de gölge ile sıcaklık.

22- Ölülerle diriler de eşit olmaz. Gerçi Allah, her dilediğine işittirirse de sen, kabirlerdekine işittirecek değilsin.

23- Sen sadece bir uyarıcısın.

24- Muhakkak ki biz seni hak ile hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet de yoktur ki, içlerinde bir uyarıcı geçmiş olmasın.

25- Seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Onlara peygamberleri mucizelerle, sahifelerle ve aydınlatıcı kitaplarla gelmişlerdi.

26- Sonra ben o inkâr edenleri tutup yakaladım. O zaman beni inkâr etmek nasıl oldu?

اَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ Sizziniz Allah'a muhtaç fakirler, اَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ cümlesinde müsnedin (öznenin) marife (elif lamlı) olması kasr (ancak, sadece, yalnız anlam)ı ifade eder. Yani din ve ibadet Allah'ın ihtiyacı değil, insanların ihtiyacıdır. Hem yarattıkları içinde Allah'a ihtiyacı en çok olan fakirler sadece insanlardır. İnsan *خُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا* "İnsan da zayıf olarak yaratılmıştır." (Nisâ, 4/28) ifadesine göre zayıf olarak yaratılmış olmakla, hangi mertebede olursa olsun hiçbir zaman Allah'a ihtiyaçtan kurtulamayacağı gibi, emaneti taşıyan insan ruhunun duyduğu ihtiyaç o kadar çoktur ki, onun yanında diğer yaratıklara fakir bile denmez. İnsanın bu ihtiyacını tatmin etmek için de Allah'tan başka mabud bulunmaz. Başkaları bir kıtmire bile malik değil وَاللَّهُ Allah ise هُوَ الْغَنِيُّ ganiydir. Hiçbir ihtiyacı olmayan ve her şeyden müstağni, **tam mânâsı ile zengin**, ganiy O, yalnız O'dur. O sizin ibadetinize muhtaç olmadığı gibi, bütün ihtiyaçlarınızı tatmin edebilecek güce de sahiptir. Öyle, fakat bakalım, korur gözetir mi dersiniz? الْحَمِيدُ **Hem hamiddir.** Hamd ve şükür ile kendisine tazim ve ibadet olunacak veliyy-i nimet de ancak O'dur. Gerçekte O'ndan başka nimet veren, O'ndan başka hamd ve tazime layık olan yoktur. Onun için dileklerinizi verirse, ancak O verir. Hem O kendisine hamd ettirmesini bilir. O öyle ganiy, öyle hamiddir ki, *إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ* dilerse sizi giderir de yepyeni bir halk getirir. Hamd etmek istemeyen siz nankörleri savar da yerinize hiç bilmediğiniz başka bir kavim, hamd edecek bir devlet getirir. Veya yeryüzünde bütün insanları yok eder siler süpürür de hiç görülmedik bambaşka yeni bir mahluk, tanımadığınız bir âlem yaratır. وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ Ve Allah'a göre bu olmaz bir şey de değildir. Çünkü *إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ* "O'nun emri bir şeyi dilediği zaman O'na ancak "ol" demesinden ibarettir. O da oluverir. (Yâsîn, 36/82) Bununla birlikte yüce Allah'ın adaleti hatırlatılarak buyuruluyor ki **وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ** **Hem günah çeken bir nefis diğerinin günahını çekmez.**

VİZR: Ağırılık, ağır yük, ağır günah, vebal demektir. Burada günahın ce-

zannının ağırlığı demektir. Herkes kendi günahından sorumlu olur, kendi günahının cezasını çeker; nitekim "Her koyun kendi bacağından asılır" deriz. Zalimlerin, zorbaların yaptığı gibi birinin günahı diğerine yükletilmez. Ankebut Sûresi'nde وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ مَعَ أَثْقَالِهِمْ "Onlar mutlaka kendi yüklerini de, o yükleriyle birlikte daha nice yükleri de bizzat yüklenecekler." (Ankebut, 29/13) buyurulmuş olması da buna aykırı değildir. Çünkü o hem sapıtmış, hem de saptırmış olanlar hakkındadır. Başkasını da sapıtmaya çalışanlar hem sapıklıklarının, hem saptırmalarının günahını çekerler ki, ikisi de kendi günahlarıdır. Nitekim مَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَلَهُ وَزْرًا وَوِزْرًا مَنْ عَمِلَ بِهَا "Her kim bir kötü adet çıkarırsa, ona hem onun günahı, hem de onu işleyenlerin günahı vardır."⁽¹⁾ hadisi de böyledir. Yani diğer işleyenler çekmeyecek demek değil, onların hepsi kadar da fazla çekecek demektir. Demek ki birisi şunu şöyle yap da günahı varsa benim boynuma olsun diye kefalet ederek diğerini bir günaha sokarsa, o boynuna aldığı günahı çekmeyecek değildir, ancak sevkettiği kimseyi kurtarmış olmayacak, onun çekeceğini çekmeyecek; birisi aldandığının cezasını çekecek birisi aldattığının cezasını çekecektir. Şu مَثْقَلَةٌ tabirinde bunlara işaret de var gibidir. وَكَانَ تَدْعُ مَثْقَلَةً إِلَى حِمْلِهَا "Yükü ağır basan, çok ağır yük altında bulunan günahkar bir nefis, yükünün başkası tarafından alınıp yüklenilivermesine çağırırsa, yalvarsa da ondan hiçbir şey yüklenilmez. Rıza ve tercih ile de yüklenilmez, cebren de yüklenilmez. Çünkü o kıyamet günü لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا "O günden sakının ki hiçbir kimse kimseden yana bir şey ödeyemez. Kimseden bedel kabul olunmaz. Kimseye de şefa'at fayda vermez." (Bakara 2/123) diye tanımlanan bir gündür. لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خِلَافَ "Ne bir alış-veriş, ne de bir dostluk olan" (İbrahim, 14/31) bir gündür. وَكَوْكَانَ ذَا قُرْبَىٰ "Gerekse bir yakını olsun. Yani çağırın veya çağırılan bir yakını bile olsa, yine yüklenilmez. O halde Allah'ın emaneti gibi göklerin ve yerin çekemediği ağır bir yükü yüklenmiş olan insan, bir de o emanete hıyanet ederek ve şunu bunu sapıtarak sen yap da günahı benim boynuma olsun demek gibi, başkalarının günahını boynuna almaya kalkışmamalı; diğer birtakımı da öylelere uyup günahı filanın boynuna diye kendini ateşte yakmamalıdır. فَكَايَ مُحَمَّدُ! سَنُ بِي هَاكَ يَوْمَ لَا يَنْفَعُكَ نَعْمَتُكَ بِأَنْتَ تَنْذِرُ الدِّينَ "Fakat ey Muhammed! Sen bu uyarmayı ancak şu kimselere duyurur, ancak öyle kimseleri sakındırırsın ki يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ Rablerinden gaybde, yani henüz huzuruna varmadan gıyabda korkarlar. Allah korkusunu, Allah saygısını duyar وَأَتَامُوا الصَّلَاةَ da namazı dürüst kılarlar. يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ "Onlar ki gerçekten Rablerine kavuşacak olduklarını

(1) Buharî, İ'tisam, 15; Müslim, İlm, 15, Zekat, 69; Nesaî, Zekat, 64; İbn Mâce, Mukaddime, 14; Dârimî, Mukaddime, 44; Ahmed b. Hanbel, IV, 362, 357, 359, 360, 361; Tirmizî, İlim, 45.

bilirler." (Bakara, 2/46) âyetinin ifadesi gereğince Rablerinin huzurunda O'na kavuşacaklarına kani olarak kırlarlar. Ve bu şekilde maddeten ve manen temizlenirler. **وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّا نَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ** Temizlenen de ancak kendisi için temizlenir, feyizlenir. Bu, işte günah çekmenin tam aksidir. Yani insanlar bu iki sınıftan dışarı değildir. Ya günah çekecekler veya günahattan temizleneceklerdir. Günah çekenler, başkasının günahını çekmeyeceği gibi, nefislerini kamil iman ve üstün ahlak ve salih amel ile temizleyenler de sırf kendi menfaatlerine olarak temizlenmiş olurlar. **وَالِىَّ اللَّهُ الْمَصِيرُ** Öyle ya akıbet gidiş Allaha'dır. Herkes ona göre mukafat veya cezasını alacaktır. **"Körle gören bir değildir."** Bu cümlede mümin ile kâfirin temsili olmak üzere yukarıdaki **وَمَا يَسْتَوِي** *"Hem iki deniz eşit olmuyor"* (Fâtır, 35/12) âyeti üzerine matuf denilmiş ise de **"فَاكَا تَنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ"** *"Fakat sen ancak Rablerinden korkanları sakındırırsın."* (Fâtır, 35/18) hükmünün açıklamasının devamında istinaf (yeni bir cümle) olması bizce daha uygundur. **إِن أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ** Sen ancak bir uyarıcısın, bir habercisin, zorba ve musallat değilsin, yani âyette yapılan "kasr" (ancak sen, diye yapılan tahsis) ifadesi, müjdeci olmadığını ifade için değil, fiilen azab memuru olmadığını ifade etmek içindir. Nitekim bunu vurgulamak için **إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا** *"Biz seni hak ile bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.."* buyurulmuştur. Ve hiçbir ümmet yoktur ki içlerinde bir korkutucu geçmiş olmasın. Şu halde Araplarda da geçmiştir. Kasas Sûresi'nde beyan olduğu üzere Tevrat'tan önce, ilk zamanda (kurun-i ûlâda) geçmiştir. Kurun-i vustâ (orta zamanda) yani Musa'dan Hz. Peygamber'in gönderilişine kadar geçmedi.

الْمَرَاتِ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ

مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ

جُدَّدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ۝١٧

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَأَلْأَنْعَامِ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا

يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۝١٨

يَسْأَلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا زُقًى هُمْ سِرًّا
وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ﴿١٦﴾ لِيُؤْفِقَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ
مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿١٧﴾ وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ
الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ
﴿١٨﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ
ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْنَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِذْ نَالَهُ
ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿١٩﴾ جَنَّاتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُجَلَّوْنَ
فِيهَا مِنْ سُورٍ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٠﴾
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ
شَكُورٌ ﴿٢١﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا
نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا الْغُوبُ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ
لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي
كُلَّ كَافِرٍ ﴿٢٣﴾ وَهُمْ يَصْطَرِّخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ
صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَدَّ كُرْفِهِ
مَنْ نَذَرَ وَأَجَاءَ كَرُّ النَّذِيرِ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٢٤﴾

Meâl- Şerifi

27- Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi. Biz onunla renkleri başka başka meyveler çıkardık. Dağlarda da yollar, beyazlı kırmızılı çeşitli renklerde ve kapkara topraklar var.

28- Yine insanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da türlü renkleri vardır. Kulları içinde Allah'tan ancak âlimler korkar. Şüphe yok ki Allah çok güçlüdür. Hüküm ve hikmet sahibidir.

29- Allah'ın kitabını okuyan, namazı kılan ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak verenler, kesinlikle batma ihtimali olmayan bir ticaret umarlar.

30- Çünkü Allah mükafatlarını kendilerine tamamen ödedikten başka, lütfundan onlara fazlasını da verecektir. Çünkü O çok bağışlayıcı ve şükrün karşılığını vericidir.

31- Kitaplar içinde sana vahyettiğimiz kitap da kendinden öncekileri tasdik edici olmak üzere bir haktır. Şüphe yok ki, Allah, kullarının bütün hallerinden haberdardır ve her şeyi görendir.

32- Sonra biz o kitabı kullarımızdan süzüp seçtiklerimize miras bıraktık. Onlardan da nefislerine zulmeden var, orta yolu tutan var, Allah'ın izniyle hayırlarda ileri geçenler var. İşte bu büyük lütuftur.

33- Onlara Adn cennetleri vardır. Onlar oraya gireceklerdir. Orada altın bilezikler ve incilerle süsleneceklerdir. Orada elbiseleri de ipektir.

34- Onlar orada şöyle derler: "Hamd olsun Allah'a, bizden o üzüntüyü giderdi. Gerçekten Rabbimiz çok bağışlayıcı ve şükrün karşılığını vericidir."

35- "Lütfundan bizi durulacak bir yurda kondurdu. Burada bize yorgunluk gelmeyecek, burada bize usanç gelmeyecektir."

36- İnkâr edenlere gelince, onlara cehennem ateşi vardır. Hüküm verilmez ki ölsünler, kendilerinden biraz azab da hafifletilmez. İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız.

37- Onlar, orada şöyle feryad ederler: "Ey Rabbimiz! Bizleri çıkar, yapageldiklerimizden başka salih bir amel yapalım." (Onlara): "Size düşünecek olanın düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi? Hem size uyarıcı da gelmişti. O halde azabı tadın. Çünkü zalimleri kurtaracak yoktur." (denir).

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ "Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi.." Burada yine yüce Allah'ın tabiat üzerinde tasarruf ve Rabliğini gösteren ve onu bir su gibi bir tek sebep altında, çeşitli özellikler ve yetenek ile, çeşitli görüntülerle, değişik değişik cinslere ve çeşitlere ayıran iradesinin bir alameti demek olan

"*istifa*", seçme kanunun açık ve önemli bir hatırlatma ve uygulaması vardır. **"Onunla çıkardık.."** Burada ifade üçüncü tekil şahıstan (gıyab) birinci çoğul şahsa (tekellüm) yönelmektedir. Yani indirdik de, o su ile şunları çıkardık. **ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلَفًا أَلْوَانُهَا** Renkleri çeşitli olmak üzere bir çok meyveler, ürünler. Demek ki onları çıkaran suyun özelliği, yapısı değil, Allah'ın iradesidir ve meyvelerin birbirinden farklı olması, çeşit çeşit olması yaratıcının muradıdır. Bilinmektedir ki çeşitli meyvelerin yalnız renkleri değil, daha birçok özellikleri ve yapıları da değişiktir. Ancak renkleri pek belirgin olduğu için, onların zikriyle diğerleri söylenmemiş, bununla yetinilmiştir. Hem bu yalnız bitkilerde değil, **وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ** dağlardan da "cüdde"ler, yol yol alacalar var.

CÜDED: Cim harfinin ötresiyle "cüdde"nin çoğuludur. Cüdde bir rengi diğer renkten ayıran yol gibi ayırıcı çizgidir. Nitekim "cim" harfinin üstün okunması ile "cedde" de cadde demektir. **وَعَرَابِيبُ سُودٌ** Ve kapkara, yani koyu kuzgûnî siyah renkte. **GARÂBÎB:** "Ğayn" harfinin kesresiyle **غَرِيبٌ** (gîrbîb)in çoğuludur. Gîrbîb, siyahın şiddetlisi demektir, ki pekiştirme olsun diye abartma için kullanılır. İşte dağların taşlarında ve topraklarında böyle yol, değişik değişik alacalar da sadece bir tesadüf eserinden ibaret değil, yaratıcının özel bir seçimi ve ortaya çıkarmasıdır. **وَإِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** İnsanlardan, hayvanlardan, davarlardan da böyle değişik değişik renklileri vardır. Bunlar da öyle şeklî ve manevî görüntülere ayrılarak seçilmişlerdir. Öyle ki insanlar içinde ilmi olanlar, olmayanlar vardır. **فَاكَا اللَّهُ هَاشِيَّتِي،** Fakat Allah haşyetini, Allah korkusunu, Allah saygısını kulları içinden ancak bilginler duyar, ancak Allah'ı bilenler o saygıyı hissederler. Yani **إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ** "Sen ancak görmeden Rabbinden korkmakta olanları sakındıracaksın." (Fâtır, 35/18) buyurulduğu üzere, Allah saygısını sürekli duyup da Peygamberin uyarmasından yararlanacak ve dolayısıyla temizlenip korunacak olanlar, Allah'ı celal ve cemaliyle, kemal sıfatıyla bilen ilim sahibleridir. Çünkü bir şey hakkında saygı, onun şanına olan bilgi ve bilginin dercesiyle uyumlu olur. Bir kulun da Allah'a dair ilmi ne kadar mükemmel ise, korkusu da o oranda mükemmel olur. Onun için Resulullah (s.a.v.) **إِنَّا أَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتَقَاكُمْ** "Ben sizin Allah'tan en çok korkkanınız ve en çok müttaki olanınızım" (1) demiştir. Niçin Allah'ı bilmek korkmaya sebep oluyor? **إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ** Çünkü Allah çok güçlüdür, bağışlayıcıdır. Yalnız bağışlayıcı değil güçlü bağışlayıcıdır. Sadece bir bağışlayıcı olsaydı, O'nu bilmek belki nazlanmaya, mağrur olmaya, hiç korkusuz ümit bağlamaya

(1) Buharî, Nikah, 1; Müslim, Siyam, 74, 79; Ebu Davud, Savm, 36; Muvatta, Siyam, 9; Ahmed b. Hanbel, III, 156, 226, 245; VI, 67, 122.

sebebe olabilirdi. Fakat Allah yalnız bağışlayan, merhamet eden değil, aziz, hiç bir sebebe boyun eğmeyen, yenilmeyen, hiçbir kanun altına alınma ihtimali bulunmayan, dilediği anda kahredip yerle bir eden, çok kuvvetli, çok azametli, galib ve kahredici bir bağışlayıcıdır. Mağfireti çok olduğu gibi cezası, intikamı da çok şiddetlidir. Onun için Allah'ı bilmeyenler her haltı ederler. O'nu bir kul ne kadar iyi bilirse, o kadar çok saygılı, o kadar çok hürmetli olur. Bununla birlikte bilginlerin saygısı, korkusu, haşyeti ne kadar yüksek olursa, ümidi de o oranda çok olacağı unutulmamalıdır. Çünkü **الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ** yani Allah kitabını vird ederek okuyup içindekini izleyenler **وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ** ve onunla birlikte namazı dürüst kılıp **وَأَنْتَفُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً** kendilerine rızık kıldığımız şeylerden gizli ve açık, nasıl gerekirse öyle harcayanlar, yani Allah'ın kitabındaki hükümlerin yerine getirilmesi için masraf yapıp zekat ve sadaka verenler **يَرْجُونَ** öyle bir ticaret ümidi ederler ki **لَنْ تَبُورَ** asla batmak, iflas etmek ihtimali yoktur. **لِيُوقِيَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ** Çünkü Allah onlara ecirlerini tamamı ile ödeyecek, hem de ihsanından artırıp fazlasını vercektir. **إِنَّ** Çünkü O, Allah **غَفُورٌ شَكُورٌ** hem gafûr, hem şekûrdur O'nun kuvvetini saydıklarından dolayı, bağışlaması ile onların günahlarını bağışlar. Hizmetlerini fazlasıyla takdir edip çalışmalarını makbul kılar. Çünkü kuvvet, inkâr ve nankörlüğe karşı "kahr"ı gerektirdiği gibi, hizmet ve şükre karşı da nimet ve ikramı gerektirir. Şu halde Allah'tan en çok korku duyan bilginler olunca, Allah'ın kulları içinde en çok şeref verdiği de bilginler olmuş olur. Bu yüzdendir ki, **رُتْبَةُ الْعِلْمِ أَعْلَى الرُّتْبِ** "İlim rütbesi bütün rütbelerin üstündedir." İlmin bu özelliği de yalnız nazarî (teorik) özelliği ile değil, amelî (pratik) özelliği ile. Çünkü yukarıda **وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْقَعُهُ** "Onu da iyi amel yükseltir." (Fâtır, 35/10) buyurulduğu gibi, burada da korku ve makbulyetin bir özelliğe dayanması gösterilmektedir. Şimdi de ilâhî tercihde kitapların en seçkini Kur'ân, ilmini Hakk'ın vahyinden alan peygamberler içinde de en seçkini Muhammed Mustafa, ümmetlerin içinde en seçkini Muhammed ümmeti, onlar içinde de en seçkini Kur'ân hafızları olan ilim adamları olduğu hatırlatılmak üzere buyuruluyor ki: **وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ** Kitaplar içinde sana vahy ile gönderdiğimiz kitap var ya, **هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ** önündekileri tasdik edici ve ayırıcı olmak üzere hak olan ancak odur. Diğerlerinde onun tasdikine erişmeyen noktalarla amel edilemez. **إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ** Şüphe yok ki Allah kullarından herhalde haberdardır, onları görmektedir. Batın ve zahirleriyle bütün özelliklerini kuşatmıştır. Onun için seni layık görmeseydi, bunu sana vahy etmez, seni böyle son Peygamber Muhammed Mustafa kılmazdı. **ثُمَّ** Sonra o kitabı, yani Kur'ân'ı **الَّذِينَ اصْطَفَيْنَاهُ مِنْ عِبَادِنَا** kullarımızdan

seçtiğimiz seçkinlere miras kıldık. Yani senden sonra ümmetin olan kullarımız içinden seçip beğendiğimiz süzme kulları ona varis kıldık. Bu şekilde Muhammed ümmeti en ileri, en süzme ümmet olduğu gibi, onlar içinde de en seçkinleri, Kur'ân'ı ezberleyen kimseler olarak peygambere varis olan bilginlerdir. **فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ** Ki onlar içinden de kimisi nefesine zulmeder, kitaba varis olduğu halde gereği gibi okuyarak, amel edemeyerek. **وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ** kimi de muktesid, orta yoldadır. Kâh amel ediyor, kah etmiyor. **وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ إِذْنُ اللَّهِ** Kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda ileri gider. Hayırlarda öne geçer, imam, önder, reis başkan olur ki, işte asıl peygamber varisi olanlar, **وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ** "Hayır yarışlarında, ta öne geçip kazananlar: Onlar öncüdürler. İşte onlar en çok yaklaştırılmış olanlardır. Naiym cennetlerindedirler." (Vâkıa, 56/10,11,12) övgüsüne ermiş bulunanlar onlardır. **إِشْتَبَاهُ** büyük lütuf budur. Böyle hayırlarda ileri gidip öne geçmektir. Şöyle ki: **جَنَّاتُ** Adn cennetlerine girecekler ve orada altın bileziklerden zinetlenecekler, hem de inci ve altın bileziklerden. Allah, en iyisini bilir. Dünyada o hayırlar yapmak için ettikleri infakları kazanmalarına sebep olan sanatlar, yükselmelerine araç olan salih amellerdir. Bundan dolayı olsa gerektir ki "Sanat altın bileziktir" sözü bizde meşhur bir atasözü olmuştur. Âyette geçen "inci" kelimesi altınların duru ve saflıklarından kinayedir. **وَالْمَقَامَةُ** Yani ikamet yurdu, ikametgah, ikamet vatani, kalınacak yurt, **أَوَلَمْ نَعْمَرْكُمْ مَا** düşünüp anlayacak kimsenin düşüneceği kadar bir süre size ömür vermedik mi? Tecrübe zamanı dahi denilen bu süreyi yaşayan bir kimse için yaratanını bilmemekte bir özür kalmamıştır. Bu süre hakkında çeşitli rivayetler gelmiştir. Altmış, kırk altı, kırk, buluğ yaşı, yirmi, yirmiden altmışa kadar denilmiş ise de gerçek yüzünü Allah bilir. Buluğdan sonra her ölen hakkında bu süre gerçekleşmiş demektir. Altmış, Peygamberden rivayet edildiği üzere en üst sınırı demektir. Yani bundan sonra kâfirliğe hiç mazeret kalmıyor demektir. **وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ** "Size uyarıcı da geldi." Bu da hükümlerin ayrıntısına göredir.

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
 ﴿٦٨﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ
 وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ

الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿١٣﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ كُمُ الَّذِينَ
نَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ
فِي السَّمَوَاتِ أَمْ أُنْتِنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ
بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿١٤﴾ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ
تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَا إِذِ انَّمَسَ كُفْرُهُمَا مِنْ
بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿١٥﴾ وَأَقْسِمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ
لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ أَهْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
نَذِيرٌ مَازَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿١٦﴾ اسْتَبْكَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ
السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ
الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ
تَحْوِيلًا ﴿١٧﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ
مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿١٨﴾ وَلَوْ يَوَازِئُكَ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ

وَلَكِنْ يُؤْخِرُهُمُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّىٰ فَيَآجِئُهُمْ
أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بَعِيدًا بَصِيرًا ﴿٤٠﴾

Meâl-i Şerifi

38- Şüphe yok ki Allah, göklerin ve yerin gaybını bilir. Elbette o, sinele-
rin içinde olanları da bilir.

39- Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur. Artık kim küfrederse,
küfrü kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfürleri, Rablerinin katında kendile-
rine buğzdan başka bir şey artırmaz, kâfirlerin küfürleri kendilerine za-
rardan başka bir şey artırmaz.

40- De ki: "Gördünüz ya, Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz or-
taklarınızı! Gösterin bana, yer yüzünden neyi yaratmışlardır?" Yoksa on-
ların gök yüzünde bir ortaklığı mı var? Yoksa biz kendilerine bir kitap ver-
mişiz de ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır o zalimler,
birbirlerine aldatmadan başka bir vaadde bulunmuyorlar.

41- Doğrusu gökleri ve yeri yok oluvermekten, Allah tutuyor. Andol-
sun ki eğer yok oluverirlerse, onları O'ndan başka kimse tutamaz. Gerçek-
ten O, çok yumuşak davranır, çok bağışlayıcıdır.

42- Olanca güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi ki, kendilerine uyarıcı
bir peygamber gelirse, mutlaka ilerideki ümmetlerin herhagi birinden daha
doğru yolda olacaklardı. Fakat kendilerine uyarıcı bir peygamber geldiği
zaman bu, onların sırf ürküntülerini artırdı.

43- (Bu da) yeryüzünde bir kibirlenme ve bir suikast düzenidir. Halbu-
ki fena düzen ancak sahibinin başına geçer. O halde öncekilerin kanunun-
dan başka ne gözetiyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme bula-
mazsın. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir başkalaşma da bulamazsın.

44- Yeryüzünde gezip bir bakmadılar mı, kendilerinden öncekilerin
sonu nasıl olmuş? Halbuki onlar, bunlardan daha kuvvetliydi. Ne
göklerde ve ne de yerde hiçbir şey Allah'ı aciz bırakamaz. Çünkü o her şeyi
bilendir, her şeye kâdir olandır.

45- Bununla beraber Allah, insanları kazandıkları (günahlar) yüzün-
den hemen yakalayıverseydi, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat
onları belli bir süreye kadar erteliyor. Nihayet ecelleri gelince gereğini ya-

par. Şüphe yok ki Allah, kullarını görmektedir.

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ O'dur ki sizi yeryüzünde halifeler kıldı. Hilafet verip bundan böyle ilâhî hükümlerin yerine getirilmesine memur eyledi. Bu âyet Muhammed ümmetine geleceğin hükümlerini vaad eden gayıb haberlerindendir. Mekke'de bu sûrenin nazil olduğu zaman, düşünülürse, bu âyetin ne büyük bir mucizayı kapsamakta olduğu kolaylıkla kabul edilir. Şüphe yok ki, bu çok büyük nimettir. **İmdi her kim küfreder; böyle nimete karşı nankörlük eder de iman ve şükür yolunu tutmazsa, inkârı sırf kendi aleyhinedir.** Cezasını kendi çeker, öyle ya, **كَفَرُوا كُفْرَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا** kâfirlere inkârları Rablarının katında, buğz edilen kimseler olmaktan başka bir şeyi artırmaz. Küfür, bir küfran, bir nankörlük olması itibariyle, Allah yanında buğz edilen, gazaba uğrayan, nefret edilen kişi olmaktan başka bir sonuç vermez. **وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا** Ve kâfirlere küfürleri zarardan başka bir şey artırmaz. Çünkü imansızlık hem mahrumiyet, hem de felaket sebebidir. Ey Peygamber! **قُلْ** De ki: **أَرَأَيْتُمْ أَزِيدُكُمْ شُرَكَاءَ اللَّهِ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ** Gördünüz mü Allah'tan başkasından çıkardığınız ortaklarınızı? Yani Allah'a ortak koşarak taptığınız veya adına davet eylediğiniz mabudlarınızı **أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ** gösterin bana, **bu yeryüzünden neyi yaratmışlar?** Başlıbaşına yaratmışlar da siz onlara tapıyor, onlara yalvarıyorsunuz, halkı onlara çağırıyorsunuz? **أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ** Yoksa onların göklerde mi bir ortaklıkları var? Yeryüzünden hiçbir parçayı bağımsız olarak başlıbaşına yaratmadılarsa da göklerde yaratma veya diğer bir hüküm ve tasarruf itibarıyla Allah'a ortak olarak katılmaları mı var? Hâşâ, ne o, ne de o; hiçbiri de olmadığı apaçık belli iken, bilinirken nasıl olur da siz onlara tapar veya davet edersiniz? O ne cahillik, ne ahmaklık, ne haksızlık! **أَمْ أُتَيْنَاهُمْ كِتَابًا** Yoksa biz onlara bir kitap vermişiz de **فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ** kendileri ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Yerde gökte bir ortaklıkları olmadığı malum olmakla birlikte, biz onlara mabudluk payesi verdik, ilahlılığımıza ortak kıldık diye ellerine bir kitap, bir ferman vermişiz de bundan dolayı açık bir delile, kesin bir hüccete mi sahip bulunuyorlar. **بَلْ** Hayır **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا بَعْضُ الْأَغْرُورِ** yalnız **zalimler birbirlerine sadece bir gurur, sırf bir aldaniş vaad eder dururlar.** Onlar bizim Allah yanında şefaathilerimizden diye öncekiler sonrakileri, başlar geridekileri aldatır giderler. Bu âyetin hükmün yalnız putperestlere değil, Allah'tan başka gerek put, gerek melek, gerek hükümdarlar ve gerekse diğer herhangi bir şeye tapan müşriklerin hepsine genel ve hepsini kuşatır olduğunda şüphe yoktur. **إِنَّ اللَّهَ يُنْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ تَزُولَا** Şüphe yok ki gökleri ve yeri yok

olmamaları için Allah tutuyor. Yani şirk ve zulüm öyle fena, o kadar büyük cinayettir ki onun uğursuzluğundan yerler, gökler yıkılır; çünkü onlar ancak adalet ve hak ile ayakta dururlar. Hakkın dengesi bozulunca kendilerini tutamazlar. Varlıklarında, başkasına muhtaç oldukları için kendilerine yeterli değildirler. Onun için haksızlık âlemin düzenini bozar. Allah'a şirk koşmak ise en büyük zulüm olduğundan, müşriklerin meydan alan (yayılan) zulüm ve fesatlarıyla alem yıkılmak üzere bulunuyor. Fakat Allah onların belirli vakitlerinden önce yok olmalarını istemediği için tutuyor, muhafaza buyuruyor da henüz yıkılmıyorlar. **وَلَكِنَّ زَالَتَا** Yemin olsun ki, eğer yok olurlarsa **إِنْ أَمْسَكْتُهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ** onları ondan sonra, o yok olmaktan sonra, yahut Allah'tan başka hiçbir tutacak yoktur. **إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا** O cidden halim ve gafur bulunuyor. Çünkü ululuğuna karşı yapılan o şirk ve zulüm yüzünden **تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ** "Neredeyse gökler parçlanacak, yer yarılacak, dağlar dağılıp çökecektir". (Meryem, 19/90) âyetinin ifadesince, yıkılmak üzere bulunan gökleri ve yeri tutuyor. **وَأَفْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ أَهْدَى الْأُمَمِ** "Olanca güçleriyle yemin ettiler ki, eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse, diğer ümmetlerin herhangi birinden daha doğru yolda olacaklardı." Çünkü Kureyş kitap ehlinin peygamberlerini yalanladıklarını işitmişler ve şöyle demişlerdi: "Allah, yahudilere ve hristiyanlara lanet etsin, eğer bize bir peygamber gelseydi, herhalde biz ümmetlerin her birinden daha çok doğru yola girerdik." **فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ** Sonra da kendilerine bir peygamber, yani Muhammed (s.a.v.) geldiği zaman **وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا تَفُورًا** onlara fazla bir ürkeklik verdi, yeminleri gibi hakkı kabul değil de, haktan bir kaçınma **اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ** yeryüzünde bir kibirlenme, yahut kibirlendikleri için **وَمَكْرُ السَّيِّئِ** kötülük hilesi, suikast düzeni, **وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا** "Hani bir zaman o inkâr edenler seni tutup bağlamaları veya seni öldürmeleri yahut seni çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı." (Enfal, 8/30) ifadesince o Peygamberin canına kıymaya hazırlanma tertibi. **وَالَّذِينَ كَفَرُوا** Halbuki kötü hile, tuzak, sırf sahibinin yani yapanın başına geçer. Nitekim onların tuzağı da "Bedr"de başlarına geçti. **فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ** Demek ki onlar da sırf öncekilerin sünnetine bakıyorlar. Önceki inkâr eden, kötülük yapan ümmetlerin başlarına gelen Allah'ın adetini, ilâhî kanunu gözetiyorlar. **فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا** O halde Allah'ın sünnetinde (adetinde) bir değişiklik bulamazsın. Hakkı inkâr edenlere ve kötülük yapanlara azab kanununu, İslâm dinini yürürlükten kaldıracak değildir. **وَكُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا** Ve Allah'ın sünnetinde (adetinde) bir değiştirme de bulamazsın. O azabı, hak edenlerden başkasına çevirmezsin de. **أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ** Yeryüzünde dolaşıp da

bir bakmadılar da mı, bir kısım, âyetin önce geçen ifadesine (ma kabline) bir delil getimedir. Yani Şam'a, Yemen'e, Irak'a, ticaret ve herhangi bir sebeble gidiş gelişlerinde hiç bakıp görmediler de mi? Peygamberlerini dinlemeyen geçmiş ümmetler şu yeryüzünde nasıl helak olmuşlar, yurtları nasıl harabelere dönmüş? **وَكَاثُرًا أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً** Halbuki onlar, o Âd'lar, Semud'lar, kendilerinden çok kuvvetli idiler. Allah'ın emirleri dairesinde hareket etmedikleri için azab kanunlarıyla kökleri kazındı. **وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ** ne göklerde, ne yerde hiçbir şeyin Allah'ı aciz bırakmak ihtimali yoktur. **إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا** Çünkü O, âlim, kadir bulunuyor. Her şeye karşı ilmi, kudreti, niha-yetsiz olan yüce Zat ise, hiçbir şekilde aciz olmaz. Peki öyle de, bu kadar kâfirleri, müşrikleri niye yaşıyor da mahvedivermiyor? denilirse, buyuruluyor ki: **وَلَوْ مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ** Eğer Allah bütün insanları kazandıkları ile, kazandıkları günahları yüzünden hemen hesaba çekiverecek olsa, yeryüzünde hiçbir deprenen bırakmazdı. İnsan günahlarının uğursuzluğundan bir hayvan bile kalmazdı demişlerse de, deprenir bir insan bırakmazdı mânâsına olması daha makuldür. Çünkü şu fıkralardaki **هُمْ** "onlar" zamirinin, akıllı olan varlıklarda kullanılması daha açıktır. **وَلَكِنْ** Fakat, derhal hesaba çekivermez de **يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى** o insanları belirli bir süreye kadar te'hir eder, geri bırakır ki o kıyamet günüdür. **فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ** Ecelleri geldiği zaman da **شُكَّ يَوْمَ لَا يَكْفُرُ لَكُمْ وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ لَا يَخْتَصِمُونَ** şüphe yok ki Allah kullarını görüp duruyor. Hiçbirini kaçırmaz, her ne kazançları varsa, ona göre iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük cezalarını verir. Bu cümle **عِبَادِهِ** "onun kulları" nitelemesiyle, kulluğunu bilen kullara bir teselliyi bildirmekle birlikte, herkes için ağır bir azarlamayı hatırlatan korkunç bir uyarıdır. Ve işte bu sonucu, açık bir heyecan ile doyurup yaşatmak için, Yasin Sûresi ilâhî aşk ile çarpan, vuslata ulaşan bir kalbin çarpıntısı ile takib edecek ve açıklayacaktır. Şüphesiz her şeyi görürsün Yâ Rab! Biz kullarını da bütün hallerimizle görür gözetirsin, gözet, lütuf ve rahmetinle gözet, ilâhî!

Yâsin Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 83

Yâsin Sûresi Mekke döneminde inmiştir.

Âyetleri : Kûfelilere göre seksen üç, diğerlerine göre seksen ikidir.

Kelimeleri: Yedi yüz yirmi yedidir.

Harfleri : Üç bindir.

Fâsılası : ن , م , ن harfleridir.

İsimleri: Bu sûreye **أَلْعَظِيمَةُ** Azîme, **الْمُعَمَّةُ** Muımme, **مُدَافِئَةُ قَاضِيهِ** Müdafia-i Kâdiye, **قَلْبُ قُرْآن** Kalb-i Kur'ân da denilmiştir.

Âlûsî nakleder: "Ebu Nasr Seczî, İbâne'de "hasen" diyerek Hz. Âişe'den şöyle rivayet etmiştir: Hz. Âişe demiştir ki, Resulullah şöyle buyurdu: "Kur'ân'da bir sûre vardır, Allah katında Azime diye anılır. Sahibi de Allah katında "şerîf" (şerefli kimse) diye anılır, sahibi kıyamet günü Rebia ve Mudar'dan daha çokları hakkında şefaet eder. O, **يَسْ** Yâsin Sûresi'dir."⁽¹⁾ Said b.

(1) Alûsî, a.g.e., XXII, 209.

Mansur ile Beyhakî de Hassan b. Atıyye'den rivayet etmiştir ki, Resulullah şöyle buyurmuştur: "Yâsin Sûresi'ne Tevrat'ta Muımme denilir. Sahibine dünya ve ahiret hayrını genelleştirir ve onun dünya ve âhiret sıkıntılarına karşı koyar, dünya ve ahiret korkularını yok eder. Buna Müdafîa-i Kâdiye de denir. Sahibinden her kötülüğü men eder ve her hayırlı ihtiyacı karşılar."⁽¹⁾ Bununla beraber Beyhakî demiştir ki, bunu Süleyman b. Defâ'dan Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî bekr Ced'ânî, tek başına rivayet etmiştir. O ise reddedilmektedir. Bununla beraber Hatîb de Enes'ten benzerini rivayet etmiştir. Tirmizî, Kuteybe ve Süfyan b. Vekî' yollarından Katâde hadisiyle Enes'ten Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: "Her şeyin bir kalbi vardır, Kur'ân'ın kalbi de "يسّ Yâsin"dir. Her kim Yâsin Sûresi'ni okursa, Allah onun okuyuşuna on kere Kur'ân okumak sevabı yazsın."⁽²⁾ diye rivayet etmiş ve buna garib bir hadisdir demiş, senedinde Harun b. Muhammed'in tanınmayan bir şahıs olduğunu ve bu konuda Hz. Ebu Bekir es-Siddîk'tan bir rivayet varsa da senedinde zayıflık bulunduğunu söylemiştir.

Fakat Âlûsî şunu da kaydeder: "İmam Ahmed ve daha başkalarının hadisiyle Ma'kıl b. Yesâr'dan sahih olarak rivayet edilmiştir ki, Resulullah (s.a.v.): "يسّ Yâsin, Kur'ân'ın kalbidir."⁽³⁾ buyurmuş ve bu, onun isimlerinden biri sayılmıştır. Huccetü'l-İslâm İmam Gazâlî buna bir gerekçe olmak üzere bu sûrede haşrin ve neşrin (kıyamet olaylarının) en edebî ve en güzel bir şekil üzere anlatılmış olduğunu, haşri ve neşri kabul etmenin de imanın kalbî mevkiinde bulunduğunu söylemiştir. İmam Râzî de bunu beğenmiştir. Keşif'te şöyle denilmiştir: Bir şeyin kalbi, onun özü ve aslıdır ki, diğerleri onun hazırlıklarından veya tamamlayıcılarından sayılır. Bu sûreye kalb denmesinde de, Peygamberimizin işareti, Fatiha'ya Ümmü'l-Kitab (kitabın anası) denmesinde söylediğimiz izah olsa gerektir. Yani peygamberler göndermek ve kitaplar indirmekten maksat, kulları âhirette kemal (olgunluk) gayelerine iletmektir. O kemal ise burada anlatılan tahakkuk ve ilgi ile olur ki, buna doğru yola girmek denir. Bu sûre de işte onu açıklama ile ilgilidir."⁽⁴⁾

Bundan Gazâlî'nin, özellikle haşri söylemesinin sebebi de anlaşılabilir oluyor. Biz de bunu şöyle ifade etmek isteriz: Kalb, hayatî heyecanın bir kaynağı olduğu gibi, bu sûre de öldükten sonra dirilme sırrı ile, dinî bir heyecan ifade

(1) Alûsî, a.g.e., XXII, 209.

(2) el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, I, 2624; Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân, 7; Ahmed b. Hanbel, V, 26; Dârimî, Fezailü'l-Kur'ân, 21.

(3) Ahmed b. Hanbel, V, 265.

(4) Alûsî, a.g.e., XXII, 208.

ettiği için, Kur'an'ın kalbi diye isimlendirilmiştir, demek olur. Yine bu hikmete dayalı olsa gerektir ki, sahih haberlerde bu sûrenin ölümlere okunması hakkında emir de gelmiştir. Bu cümleden olarak İbnü Mâce, Ma'kıl b. Yesâr'dan şöyle rivayet etmiştir: Resul-i Ekrem (s.a.v.) buyurdu ki: *اقْرَؤْهَا عِنْدَ مَوْتَاكُمْ يَعْنِي يَسَ* "Onu ölümlerinizin yanında okuyun, yani Yâsin'i."⁽¹⁾ Burada ölümlerden maksat, can çekiştirme halinde ölmek üzere bulunanlardır deniliyor. Taybî demiştir ki: *الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ* "İlim Allah katındadır." Bunun sırrı şu olsa gerektir: Bu sûre-i kerime, iman esasları, ilminin ana prensiplerini, peygamberlik, davet şekli, ümmetlerin durumları, kulların yaptığı fiillerin Allah Teâlâ'ya dayanması, tevhidin ispatı, zıtlığın olmayışı, kıyamet alâmetleri, haşir ve yeniden dirilme gibi muteber meselelerin hepsini anlatıp açıklamakla doludur.

İbnü Hıbban: "Ölümlerden maksat, ölmek üzere bulunan kimsedir" der. İbnü Ebi'd-Dünyâ ile İbnü Merduye'nin rivayet ettikleri şu hadis de bunu destekler: *مَا مِنْ مَيِّتٍ يُقْرَأُ عِنْدَ رَأْسِهِ يَسَ إِلَّا هُوَ فِي اللَّهِ عَلَيْهِ* "Herhangi bir ölünün baş ucunda Yâsin okunursa, mutlaka Allah ona kolaylık verir."⁽²⁾ Bununla beraber müteahhir âlimlerden (son devir bilginlerinden) bazıları hadisi zâhiri ile almışlar, hayır öldükten sonra okunur demişlerdir. Bazıları da kabrinin başında okunması görüşünde bulunmuşlardır. İbnü Adiy ve diğerlerinin rivayet ettiği şu haber de bunu destekler: "Her kim anasının-babasının veya bunlardan birinin kabrini her cuma ziyaret eder de yanlarında "Yâsin" okursa, her harfinin sayısınca ona mağfiret edilir." Bu konuda daha başka hadisler de nakledilmiştir. Ma'kıl b. Yesâr (r.a.)dan: *ان رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَلْبُ الْقُرْآنِ يَسَ لَا يَقْرَأُهَا رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ وَالْدارَ الْآخِرَةَ* *الْأَغْفِرَ لَهُ . اقْرَؤْهَا عَلَى مَوْتَاكُمْ . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ وَابْنُ مَاجَهُ وَالْحَاكِمُ وَصَحَّحَهُ . وَعَنْ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ يَسَ فِي لَيْلَةٍ ابْتِغَاءً وَجْهَ اللَّهِ غُفِرَ لَهُ . رَوَاهُ* *Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Kur'an'ın kalbi Yâsin'dir. Bir kimse Allah rızası ve ahiret sevabı umarak bu sûreyi okursa günahları bağışlanır. Onu ölümleriniz üzerine okuyunuz."* Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, Nesâî (ki hadisin sözleri ona aittir), İbnü Mâce ve Hâkim rivayet etmişlerdir. Hâkim, sahih olduğunu söylemiştir. Cündüb (r.a.)ın da şöyle dediği rivayet edilmiştir: *Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Her kim bir gecede Allah'ın rızasını isteyerek Yâsin Sûresi'ni okursa günahları bağışlanır."* Bu hadisi İmam Malik, İbnü Sünnî ve İbnü Hıbban rivayet etmişlerdir.⁽³⁾

(1) İbn Mâce, Cenaiz, 4; Ahmed b. Hanbel, V, 26, 27.

(2) Süyûtî, a.g.e., VII, 38; el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, XV, 42186.

(3) Süyûtî, Câmiu's-Sağir, II, 633 (8937); el-Hindî, a.g.e., I, 2690, 2691; Ahmed b. Hanbel, V, 26.

Fakat unutmamak gerekir ki, Kur'ân ölümler için değil, diriler için inmiştir.

Böylece bu sûrenin yukarıda söylediğimiz şekilde Fâtır Sûresi'nin sonu ile olan münasebeti de bir kat daha açıklığa kavuşmuş bulunuyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 يس ﴿١﴾ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾
 عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ نَزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِنُنْذِرَ
 قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ آبَاؤَهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ
 فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ إِنَّا جَعَلْنَا فِي آغَاثِهِمْ أَغْلًا لَا فِيهِمْ
 إِلَى الْأَذْفَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا
 وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَاءَ
 عَلَيْهِمْ أُنْذَرْتُهُمْ أَمْ لَمْ يُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا نُنْذِرُ
 مَنْ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ فَلْيَسِّرْهُ يَسِّرْهُ
 وَاجْرِكْهُمْ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ
 وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي مِثْقَالٍ مُبِينٍ ﴿١٢﴾

Meâl-i Şerifi

1- Yâsîn.

2- 3- Ey Muhammed! Hikmetli Kur'ân'a andolsun ki, sen risâlet görevi

ile gönderilen peygamberlerdensin.

4- Dosdoğru bir yol üzerindesin.

5- 6- Babaları korkutulmamış ve kendileri de gafil olan bir kavmi, çok güçlü ve çok merhametli olan Allah'ın indirdiği (Kur'ân) ile korkutasın.

7- Andolsun ki onların çoğunun üzerine azab sözü hak olmuştur. Onlar imana gelmezler.

8- Çünkü biz onların boyunlarına kelepçeler geçirmişiz. O kelepçeler çenelerine dayanmıştır da burunları yukarı, gözleri aşağı somurtmaktadır.

9- Hem önlerinden bir sed, arkalarından bir sed çekmişiz, kendilerini sarmışızdır. Baksalar da görmezler.

10- Onları korkutsan da korkutmasan da onlara göre birdir, inanmazlar.

11- Sen ancak Kur'ân'a tabi olan ve görünmediği halde Rahman olan Allah'tan korkan kimseyi sakındırırsın. İşte onu bir bağışlanma ve çok şerefli bir mükafatla müjdele.

12- Gerçekten biz ölüleri diriltiriz, onların önceden yapıp gönderdiklerini ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Zaten biz her şeyi açık bir kütükte, bir "imam-ı mübin"de (ana kitapta, yani Levh-i mahfuzda) sayıp tesbit etmişizdir.

يس Yâsin, çoğunluğun görüşüne göre Halil ve Sibeveyh'in açıkladıkları gibi sûrenin ismidir. Bazılarına göre yemindir. Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Bazılarına göre de Allah Teâlâ'nın kelâmını açtığı bir söz anahtarıdır. Bakara Sûresi'nin başında «الم» hakkında yapılan açıklama genel olarak burada da geçerlidir. Yalnız burada özel olarak şu iki rivayet vardır: Birisi, İkrime vasıtasıyla İbnü Abbas'tan rivayet edildiği üzere, Ey insan! demek olmasıdır.⁽¹⁾ Birisi de Saîd b. Cübeyr'den rivayet edildiği üzere Hz. Peygamber'in bir ismi olmasıdır ki, اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ "Emin ol ki sen, hiç şüphesiz gönderilen peygamberlerdensin." hitabı bunu andırır.⁽²⁾ Şifâ-i Şerî'fte anlatıldığı üzere Nakkaş, Hz. Peygamber'den: "Benim Kur'ân'da yedi ismim vardır: 'Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsin, Müddessir, Müzzemmil, Abdullah" diye rivayet etmiştir.⁽³⁾ "Hakâyık Tefsiri" sahibi Sülemî, Vâsıtî'den ve Cafer b. Muhammed'den: "Yâsin'in yâ seyyid (ey efendi) demek olduğunu da anlatmıştır.

Kırâet: Ebu Bekir, Hamza, Kisâi, Ravh, Halefi Âşir, "yâ"nın fethasını

(1) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân, XV, 4; Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, VII, 41; Alûsî, a.g.e., XI, 210.

(2) Kurtubî, a.g.e., XV, 4.

(3) Kâdî İyaz, Şifâ-i Şerif, 192.

imâle ile okurlar. Aşere kırâetlerinin hepsinde "sin" vakıfta ve vasılda (duruşta ve geçişte) sâkin okunur. Kâlûn, İbnü Kesir, Ebu Amr, Hafs, Hamza "nûn"u vasılda izhar, diğerleri idğam ederler. Ancak Ebu Cafer hep sekit yaptığı için, onda da izhar lâzım gelir. وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ de "vâv" kasem (yemin) içindir. Yalnız Yâsin'de yemin mânâsı bulunduğu göre, atf için olmasını da caiz görenler olmuştur. Dilimizde ayrıca bir yemin harfi bulunmadığından, birçok yerlerde kasemi "hakkı için" diyerek ifade ediyoruz ki şöyle demek olur: **هَمْ كُور'ÂN'ı HAKÎM HAKKı İÇİN.** Hakîm: Hikmetli, hikmet söyleyen, hikmet sahibi yahut çok hakim ve muhkem (sağlam) mânâlarına gelir ki, Kur'ân hakkında hepsi de doğrudur. **اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ** **Emin ol ki sen, hiç şüphesiz risalet görevi ile gönderilen peygamberlerdensin.** Görülüyor ki bu hitab hem yemin, hem اِنَّ hem لا , hem de isim cümlesi ile takviye edilip pekiştirilmiştir. Bu kadar kuvvetli tekit ise, ancak muhatabın, konuyu şiddetle inkâr ettiği makamda yakışır. Onun için burada muhatap Peygamberin kendisi olduğu halde, ona tebliğde bu derece tekide ne lüzum vardı? diye bir soru sorulabilir. Buna cevap şudur: Bu cümle **لَٰكِنَ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَاۤ اَنْزَلْنَاۤ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا** "*Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki, O bunu kendi ilmiyle indirmiştir. (Buna) melekler de şahitlik ederler. (Aslında) şahit olarak Allah yeter.*" (Nisâ, 4/166) buyurulduğu üzere, gerçekte Allah tarafından Hz. Muhammed'in peygamberliğine bir şahitliktir. Bundan dolayı bu tekitler, işin başında şiddetli küfür ve inkârlarla karşılaşan Peygamberi kamu karşısında layıkıyla tatmin etmek ve güvence vermek içindir. Bu bakımdan şöyle demek olur. Bütün inkârcıların, inatçıların, kâfirlerin küfür ve inkârlarına rağmen emin ol ki sen, şüphesiz o peygamberlik görevi ile gönderilen, yani Allah'ın tebliğ edilmek üzere emanetini taşıyan ve dinlenilmediği takdirde hesabının sorulması kesinleşmiş elçileri olan hak peygamberlerdensin.

دُوسدُورُ بَر یول ۛزَرسَین. **على صراطٍ مُّسْتَقِیمٍ** **Dosdoğru bir yol ۛzeresin.** Hiç eğriliği olmayan, dosdoğru Allah'a götüren yeni bir cadde üzerinde gönderildin ki, o islam şeriatıdır. **تَنْزِيلٌ** **Tenzile,** nasb ile de ref' ile de okunur. Yani zaman zaman indirdiği vahyi- ile **الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ** **O aziz, rahîm'in,** bütün güç ve kuvvet, galibiyet ve zafer kendisinin olan ve kudretini tanıyan müminlere vereceği nimet ve rahmetine nihayet olmayan yüce kudret sahibi Allah'ın, burada Esmâü'l-Hüsna (Allah'ın güzel isimleri)dan" özellikle bu iki yüce ismin anılması **كُتِبَ اللّٰهُ لَآغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِي** "*Allah şöyle yazmıştır: Andolsun ki, galib gelecek olan ben ve peygamberlerimdir.*" (Mücadele, 58/21) ifadesiyle **وَمَاۤ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ** "*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*" (Enbiya, 21/107) ifadesine işaretler. Bu Kur'ân'ın in-

dirilişinin hikmeti **لِتَنْذَرُ** korkutup sakındırman için. Yani bu dünyanın bir âhireti bulunduğunu, sonunda hep o çok güçlü ve çok merhametli olan Allah'ın huzuruna varılıp hesap verileceğini, doğru yoldan gitmeyenlerin, tehlikeden korunmayanların sonlarının kötü olduğunu haber verip sakındırasın diye. **قَوْمًا** Bir kavmi ki, **مَا أَنْذَرَ آبَاؤُهُمْ** babaları korkutulmadı. Pek uzak dedelerine değilse de yakın babalarına uyarıcı, yani Allah korkusunu anlatacak peygamber gönderilmedi **فَهُمْ غَافِلُونَ** de onlar, o kavim gafil kimselerdir. Doğru yolun ne olduğundan, sonucun nereye varacağından haberleri yoktur.

Kasas Sûresi'nde **وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى** "Andolsun ki biz, ilk kuşakları helâk ettikten sonra Mûsa'ya kitap verdik.." (Kasas, 28/43) âyetinde açıklandığı üzere Musa'ya Tevrat, ilk kuşakların helâk edilmesinden sonra verilmişti. O zamandan Hz. Muhammed'in peygamberliğine kadar geçen orta kuşaklar arasında İsrailoğullarına birçok peygamberler gönderilmiş olduğu halde, Araplara doğrudan doğruya bir peygamber gönderilmemiş olduğundan büsbütün gaflet ve dini bilgilerden mahrumiyet içindeydiler. Böylece Aflah'ın rahmeti, Kur'ân'ın Arapça olmasını ve son peygamberin Araplardan gelmesini gerektirmişti. Gerçi Kur'ân'ın uyarısı Araba mahsus değil ve Resulullah, **يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ** **قَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ** "Ey kitap ehli! Peygamberlerin arasının kesildiği bir dönemde bize ne bir müjdeci, ne de bir uyarıcı gelmedi demeyesiniz diye, size açıkça anlatan peygamberimiz gelmiştir. İşte böylece size müjdeci de, uyarıcı da gelmiş." (Mâide, 5/19) buyurulduğu üzere, hem bütün kitap ehline gönderilmiş, hem de **وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا** "Biz seni ancak bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." (Sebe', 34/28) âyetinin ifadesince bütün insanları davetle görevli bir müjdeci ve uyarıcı ise de, bu davet ve uyarı işin başında **وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ** "En yakın akrabalarını uyar." (Şuarâ, 26/214) emri uyarınca, en yakınından **وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رِسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ** "Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyla göndermedik ki, onlara apaçık anlatsın." (İbrahim, 14/4) âyeti gereğince de Araptan başlayacaktı. Çünkü bunlar büsbütün gâfildiler.

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ Andolsun ki, daha çoklarına karşı (azab) sözü hak oldu. **لَقَدْ** Kelimesinde **لَا** kaseme cevaptır. **وَاللَّهُ لَقَدْ** "Allah'a yemin ederim ki muhakkak.." takdirinde Allah Teâlâ'nın yüce ismine bir yemini işaret eder.

Tefsircilerin çoğu burada "söz"den maksadın, **لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ** "Andolsun ki, cehennemi bütün cinlerden ve insanlardan dolduracağım." (Secde, 32/13) kelimesi olduğunu söylemişlerdir. Nitekim **إِنَّ الدِّينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ**

"Şüphesiz Rabbinin kelimesi üzerlerine hak olanlar inanmazlar." (Yunus, 10/96) âyetinde de böyledir. Yani bu yüce söz gereğince haklarında azab ile hüküm vacib oldu. Ancak buna şöyle bir soru sorulur: وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ "Halkı ıslah edici kimseler olduğu halde, Rabbin o ülkeleri zulüm ile helak edecek değildi." (Hûd, 11/117), "Biz bir peygamber gönderinceye kadar (hiçbir kavme) azab edecek değiliz." (İsrâ, 17/15) buyurulmuşken, burada فَهُمْ غَافِلُونَ "onlar gafildirler" diye gafletleri anlatılan bir kavim aleyhinde azab nasıl hak olur? Cevap olarak, bunlara o sözün (azabın) hak olması, peygamber gönderilmeden önce değil, gönderildikten sonra Ebu Cehil gibi inad edip kabul etmeyenlere aittir, deniliyor.

Fakat bu, itibarla doğru olsa da, sonradan çoklarının imana gelmiş olduklarına göre, bunlara imana gelmez bir çoğunluk denilemeyeceği gibi, peygamberin gönderilişinden sonra çoğunluğun bu şekilde hemen mahkûm edilişi de مَا أَتَذَرُ آبَاءَهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ "Babaları uyarılmayan ve kendileri de gafil olan." mazeretiyle âyetin gelişine de uygun düşmüyor. O halde bu çoğunluğun, o kavmin içinden çok dışında olması gerekir. Çünkü nahivde bilinmektedir ki, ism-i tafdilin iza-fetle (tamlama halinde) kullanılışının iki şekli vardır: Birisinde "muzâfun ileyh"ten bir cüz (parça) olması şart olur. يُوسُفُ أَحْسَنُ النَّاسِ "Yusuf, insanların en güzelidir." ifadesi gibi. Diğerinde ise mutlak fazlalık kastedilmekle "muzâfun ileyh"ten hariç olabilir. يُوسُفُ أَحْسَنُ إِخْوَتِهِ "Yusuf, kardeşlerinin en güzelidir." cümlesinde olduğu gibi ki, işte burada أَكْثَرُهُمْ "onların çoğu" bu mânâ ile düşünüldüğü takdirde, bu çoğunluğun, o gafillerin dışında bulunan ve babaları uyarılmış olan azgınlara yorumlanacağından bir soru gelemez. Yani sadece o gafillerin içinden çoklarına değil, onların daha çoklarına, babalarına peygamber gönderilmiş olduğu halde, doğru yoldan ayrılmış olan pek çok kavimlere söz (azab sözü) hak olmuştur. فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ Artık onlar imana gelmezler. Onun için korkutmaya onlardan başlamak, hikmete uygun olmaz. إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا "Çünkü biz onların boyunlarında birtakım bağlar, kelepçeler yapmışızdır.

AĞLAL: أَغْلَالٌ Gayının zammesiyle "gull"ün çoğuludur. Bahir'de denilir ki: Gull; zorlama tazyik, azab etmek, esirlik mânâsıyla boynu saran ve boyun ile beraber iki veya bir eli de bağlayandır.⁽¹⁾ Râgıb da şöyle der: Organları ortasına alan bağdır.⁽²⁾ Bazıları da azab etmek ve şiddet göstermek için eli boyuna bağlayan bağdır, diye ifade etmişlerdir. Kâmus mütercimi de hapsedilenin ve delinin boynuna geçirdikleri demir toka ve lâleye (halkaya) denilir, diye an-

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 324.

(2) Rağıb el-İsfahanî, a.g.e., 363.

latmıştır.m⁽¹⁾ Demek ki gull, kelepçe ve lâle (halka) denilen demir bağlardır. Ebu Hayyan, Bahir'de diyor ki: Zâhir olan bu **إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا** âyetinin, istiâre değil, hakikat olmasıdır.⁽²⁾ İman etmeyeceklerini haber verince, ahiretteki hallerinden de bir şey haber verilmiş demektir. Bununla beraber âlimlerin çoğu bunun bir istiâre olduğunu söylemişlerdir ki, hidayetlerine engel olan ruhsal ve sosyal alışkanlık ve şartların **وَكُلُّ إِنْسَانٍ لِّرَبِّهٖ طَائِرَةٌ فِي عُنُقِهِ** "*Biz her insanın kuşunu (yaptıklarını) kendi boynuna dölâdık.*" (İsrâ, 17/13) âyeti gereğince kazanılmış bir ceza halinde tabiat ve ondan ayrılmayışını tasvirdir. Çünkü tomruk ve kelepçe gibi bağların, ceza ve azab aletlerinden olması itibariyle zorunlu olan yaratılışları değil, kazanmakla hak edişi gerektiren cezaî bir zorlamayı ifade eder. İlk bakışta çağdaş medeniyetin boyun bağlarını hatırlatır gibi görünen bu "ağlâl" hem ferdin yaratılış kabiliyetini yanlış hedeflere sevk eden toplum baskısının kötü sıkıntılarını, hem de batıl itikatlar, çirkin alışkanlıklar, kötü huylar, taklid, taassub, nefsin arzuları gibi küfür ve günahlardan hoşlandırıp, imandan kaçındıran fena huylara ve durumlara nefislerin alıştıırılâ alıştıırılâ değişmez hale getirilmiş olmasını temsildir. Evet o kelepçeler **حَتَّمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ** "*Allah onların kalblerini mühürlemiştir.*" (Bakara, 2/7) ifadesi üzere çıkmaz bir şekilde boyunlarına geçirilmiş. **فَهِىَ** Onlar; o demir çemberler, enli, dik yakalıklar halinde **إِلَى** Çenelere dayanmıştır. **فَهُمْ مُّتَمَحُّونَ** Burunları yukarı, gözleri aşağı somurtmuş kalmışlardır. Gerçeği görmek için etraflarına bakmazlar ve bakamazlar. **وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًا** Hem önlerinden bir sed, arkalarından bir sed çekmişizdir. **فَاغْشَيْنَاهُمْ** Kendilerini sarmışızdır da **فَهُمْ لَا يَبْصُرُونَ** artık baksalar da görmezler. Onun için **وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ** Onlara karşı birdir de **مَا نَذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ** ha korkutmuşsun kendilerini, ha korkutmamışsın **لَا يُؤْمِنُونَ** imana gelmezler. **إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ** Ancak o kimseyi korkutup uyarırsın, yani çoğunluk öyle olmakla beraber, sen yine herkesi de uyaracaksın, çünkü uyarmanın o kimselere faydası olur, o kimseleri sakındırır, korundurursun ki **اتَّبِعِ الذِّكْرَ** zikri (Kur'ân)ı takip etmekte; kitabı, Kur'ân'ı gerçekten düşünerek vird emekte, nasihat dinlemekte **وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ** ve Rahman olan Allah'a gayıbda korku beslemektedir. Yani ahirette olacağı gibi henüz huzuruna varmış olmayıp, gıyabında bulunduğu halde, O'nun yüceliğini ve büyüklüğünü sayarak azabından korkar, Rahmân'dır diye rahmetine güvenip aldanmaz. **نَبِئْ عِبَادِىْ اَتَىٰ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ** "*Kullarıma haber ver ki ben çok bağışlayıcı, çok merhamet edeyim. Benim azabım da o acı verici azabdır.*" (Hicr, 15/49-50) buyurduğunu hesap eder, emirlerini tutar. Yahut kendi gaybında içinden, yani yalnız

(1) Asım Efendi, Kamus Terc., IV, 11.

(2) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 324.

görünürde değil, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği kalbinin iç yüzünden korku duyar. Hangi kavimden olursa olsun. **İşte onu hem bir bağışlanma, hem de şerefli bir mükafatla müjdele.** **مَغْفِرَةً** Mağfiret ve **أَجْرًا** ecr'deki tenvinler tefhim (büyüklük) içindir. Yani hiçbir günah bırakmayıp örten geniş, önemli bir mağfiret (bağışlanma) ve hiçbir minnet ve eksikliği olmayan şanlı, şerefli güzel bir ecir ile müjdele. Demek ki, peygamberlik yalnız korkutmak için değil, hem de böyle büyük müjde ile müjdeleme hikmeti içindir. Bu korkutma ve müjdelemenin asıl sır ve hikmeti ise şudur:

اِنَّا نَحْنُ Gerçekten biz biziz. Bilinmektedir ki, Allah Teâlâ'nın "biz" buyurması büyüklük ve yücelik içindir. Yani büyüklük şanımız olan biz, güç ve kuvveti bilinen Allah'ız, yahut biz başka değil, yalnız biz **نُحْيِي الْمَوْتَى** ölüleri diriltiriz **وَنَكْتُبُ مَا قَدُمُوا** ve önceden gönderdikleri şeyleri; hayatlarında yaptıkları iyi ve kötü bütün amelleri **وَأَثَارَهُمْ** ve eserlerini, yani geriye bıraktıkları faydalı veya zararlı eserlerini, gerek okuttukları ilimler, yazdıkları kitaplar, yaptıkları vakıflar, medreseler, mescidler, mektebler, yollar, çeşmeler, köprüler, hastaneler, çeşitli imaretler gibi hayır ve hasenat kuruluşlarını ve gerek zulüm ve düşmanlık kanunlarını tesis, günah ve isyan örnekleri tertib eden fesat ocakları gibi uğursuz şer ve kötülüklerini ve hatta bütün izlerini ve gölgelerini **yazarız, adlarına, hesaplarına geçiririz.** Sahih bir hadiste rivayet edilmiştir ki: **اِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ وَعِلْمٍ يَنْتَفَعُ بِهِ وَوَكِيلٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ** "İnsan öldüğü zaman şu üçten başka bütün ameli kesilir: Sadaka-i cariyeye (devam eden sadaka), kendisinden faydalanan ilim, ona dua eden salih evlat."⁽¹⁾ Demek ki, bu hadis-i şerif kalacak hayırlı eserlerin kısımlarını açıklamıştır. Âyet bunların zıddı olan kötü eserlerin de yazılacağını açıklıyor. **وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ** Ve zaten her şeyi önce açık bir kütükte, bir ana kitapta, yani Levh-i mahfuz'da sayıp yazmışsındır. Yani her şey, oluşundan önce Allah'ın ilminde belli olup Levh-i mahfuz'da bütün sayısıyla zabtedilmiş olmakla beraber, olduktan sonra da bütün izleri ve gölgeleriyle yazılır ve insanlar bu şekilde yaptıklarından sorumlu tutulur. Böyle korkut ve müjdele.

وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا

أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١١﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ

(1) Müslim, Vasiyyet, 14; Ebu Davud, Vasayâ, 14; Tirmizî, Ahkam, 36; Nesaî, Vasayâ, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 316, 350, 372.

أَتُنِينَ فَكَذَّبُوهُمَا فَعُزِّزْنَا بِتَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ
 ١٣ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ
 إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا كَذِبُونَ ١٤ قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَكَ مَا هُمْ
 لَمْ يُرْسَلُونَ ١٥ وَمَا عَلَّمْنَا إِلَّا الْبَلَاغَ الْمُبِينُ ١٦ قَالُوا
 إِنَّا نَطِيرُنَا بِكُمْ لَيْلًا لَمْ نَنْهَوْا الزُّجَّجَ عَنْكُمْ وَلَمْ يَسْنَكُمْ مِنْهَا
 عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٧ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ إِنَّ دُكْرَكُمْ بِكُمْ
 قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ١٨ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ
 يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ١٩ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ
 مُهْتَدُونَ ٢٠ وَمَالِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
 ٢١ ءَاتِخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدِ الرَّحْمَنُ ضَرْبًا لَا تَغْنِ
 عَنْهُمْ شِفَاعُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونَ ٢٢ إِنِّي أَذِ الْفِي ضَلَالٍ
 مُبِينٍ ٢٣ إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ٢٤ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ
 قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ٢٥ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي
 مِنَ الْمُكْرَمِينَ ٢٦ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ

مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿١٣﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً
 فَذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿١٤﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ
 إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمَا أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ
 مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٦﴾ وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جُمِعَ لَدَيْنَا
 مُحْضَرُونَ ﴿١٧﴾

Meâl-i Şerifi

13- Sen onlara, o şehir halkını örnek ver. Hani oraya peygamberler gelmişti.

14- Hani biz onlara iki peygamber göndermiştik, fakat onlar ikisini de yalanlamışlardı. Biz de (onları) üçüncü bir peygamberle destekledik. Onlara: "Şüphesiz ki biz size gönderilmiş elçileriz." dediler.

15- Onlar da: "Siz bizim gibi insandan başka birşey değilsiniz, hem Rahman olan Allah, hiçbir şey indirmedir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz." dediler.

16- Peygamberler dediler ki: "Rabbimiz biliyor ki biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz."

17- "Bize düşen de sadece apaçık tebliğdir."

18- Onlar dediler ki: "Herhalde biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki, sizi hiç tınmadan taşlarız ve mutlaka bizden size pek acıklı bir azab dokunur."

19- Peygamberler de şöyle cevap verdiler: "Sizin uğursuzluğunuz beraberinizdedir. Size öğüt verildi diye mi (uğursuzluğa uğradınız)? Doğrusu siz israfı âdet etmiş bir kavimsiniz."

20- O sırada şehrin ta ucundan bir adam koşarak geldi ve: "Ey kavim! Uyun o elçilere!"

21- "Uyun sizden hiçbir ücret istemeyen o zatlara ki, onlar hidayete ermişlerdir."

22- "Bana ne oluyor da kulluk etmeyecekmişim beni yaratana? Hep

döndürülüp O'na götürüleceksiniz."

23- "Hiç ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer O Rahman, bana bir zarar dileyecek olsa, onların şefaati benden yana hiçbir şeye yaramaz ve onlar beni kurtaramazlar."

24- "Şüphesiz ki ben, o zaman apaçık bir sapıklık içinde olurum."

25- "Şüphesiz ki ben, Rabbinize iman getirdim, gelin dinleyin beni."

26- (Sonra ona) "haydi gir cennete!" denildi. O da dedi ki: "Ne olurdu kavmim bilseydi!"

27- "Rabbimin beni bağışladığını ve beni kendilerine ikram edilen kullarından kıldığını."

28- Biz arkasından kavminin üzerine bir ordu indirmedik, indirecek de değildik.

29- Sadece bir gürültü oldu, onlar da hemen sönüverdiler.

30- Yazıklar olsun o kullara ki, kendilerine gelen her bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.

31- Görmediler mi ki, kendilerinden önce nice kuşakları helak etmişiz. Onlar artık kendilerine dönüp gelmiyorlar.

32- Onların hepsi toplanıp, sadece bizim huzurumuza getirilmişlerdir.

واَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اصْحَابَ الْقَرْيَةِ *"Sen onlara o şehir halkını örnek ver."* Eserlerin yazılmasına ve asil bir örnekte birçok şeyin sayılmasına bir misal gibi olan bu mesel, gerek üzerlerine azab sözü hak olanları korkutmak ve gerekse Kur'ân'a uyanları müjdelemek konusunda peygambere vaad edilmiş olan inkılâbların önemli bir örneğini vermektedir ki, buna bu itibarla يس Yâsin'in kalbi denilse yeridir. Yani Hristiyanlığın karşısında müşrik Romalılar nasıl söndüyse İslâmiyetin karşısında da öyle devletler yıkılacak لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ *"Onu bütün dinlere üstün kılma."* (Fetih, 48/28) sırrı ortaya çıkacaktır. Burada, bu şehrin Antakya, elçilerin de İsa (a.s.)'ın havarilerinden gönderilenler olduğu naklediliyor. O hade şehir halkının, memleket halkı ve anılan kavmin de Romalılar olduğu anlaşılır.

اِذْ ارْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا *"Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalanlamışlardı."* Bunun zahiri, bunların Allah tarafından peygamberlik verilmiş resuller olduğunu gösterir. Ebu Hayyan der ki: مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا *"Siz ancak bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz"* denilmiş olması da buna delalet eder. Çünkü bu konuşma peygamberlere karşı olur.⁽¹⁾ İbnü Abbas'ın ve Ka'b'ın görüşü de budur. Fakat Katâde ve diğerleri demişlerdir ki, bunlar, Havarilerden olup İsa (a.s.) kaldırılışı sırasında gönderdi. Buna göre ارْسَلْنَا *"biz gönderdik"* buyurul-

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 326.

ması, Hz. İsa tarafından gönderilmeleri de Allah Teâlâ'nın emriyle olduğundan dolayı olmuş oluyor. Bazıları bu ikisinin Yuhanna ile Pavlus olduğunu **فَعَزَّزْنَا بِبَالِكٍ "Biz (o peygamberleri) bir üçüncüsü ile destekledik."** Bu üçüncüsünün de Şem'unussafâ olduğunu söylemişlerdir. Fakat açıklamanın asıl hedefinin temsil olması bakımından bunun bu şekilde ifade buyurulması, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin şan ve şerefini temsilde açık denecek kadar bir işaretle göstermek içindir. Yani ikinin bir üçüncü ile takviyesi, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın sonradan Hz. Muhammed'in peygamberliği ile **مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ "Kendisinden öncekileri tasdik edici olarak."** (Âl-i İmran, 3/3) güç ve takviyesini temsil ediyor. Önce Musa ve İsa'yı göndermiştik, bunları yalanladılar, sonra da Muhammed (a.s) ile bunlara güç ve kuvvet verdik denilmiş gibi oluyor. Elçiler o şehre vardılar da **فَقَالُوا إِنَّا إِلَهُكُم مُّرْسَلُونَ** haberiniz olsun biz, sizlere gönderilmiş elçileriz dediler. **قَالُوا** O şehir sahipleri (elçilere karşı) şöyle dediler: **مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلَنَا** Siz bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz." Fazla ne meziyetiniz olabilir ki öyle bir davada bulunuyorsunuz. **وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ** Ve **رَاهْمَانٌ** hiçbir şey indirmemiştir. Ne vahiy, ne peygamberlik, ne kitap. **إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ** Siz sırf yalan söylüyorsunuz. Vahiy ve peygamberliği, insanın peygamberliğini esasından inkâr ettiler. Çünkü Romalılar müşrik, putperest idiler. Bununla beraber Allah'ı inkâr etmemişlerdi. **وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ** O esnada şehrin ta öbür ucundan bir adam bu adam, bu kahraman fedai, bu büyük mücahid, bu güzel vâiz, doğru cennete giden ve Allah Teâlâ'nın özellikle ikramına kavuşan bu sevgili şehit, **يَسَٰ** Yâsin sahibi Habibi Neccar diye tanınmaktadır.

MEDİNE, şehir demektir. Medine'nin aksâsı, şehrin en ucu, ta öte başı demek oluyor ki, elçilerin tebliğleri ve onlara karşı edilen muamele şehrin her tarafından işitilmiş, açık tebliğ yapılmıştı. Bu medine (şehir) de Antakya'dır diyorlar ve o zaman büyük ve geniş bir şehir olduğunu söylüyorlar. Bununla beraber "Medinenin aksâsından" demek, o memleket idarecilerinin en ileri gelenlerinden bir zat mâhâsını da andırır. Elçilere suikast edilmek üzere bulunduğunu haber alıp bu zat **يَسْعَى** koşuyordu. Yani koşarak geldi, iman edenlere örnek olmak, irşad etmek için bütün gayretiyle çalışıyordu. Bakınız kısaca ne güzel öğüt verdi: **قَالَ يَا قَوْمِ** Ey benim kavmim! Ey hemşerilerim **ادْعُوا** dedikleri yola gidin. Demek önce hemşerilik şefkatini ileri sürerek öğüdünü takdim ve onların resul olduklarını haber vermekle imanını açıkladı, bunu gerektiren sebepleri de şu tekit ile izah etti:

Uyun o kimseye ki لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا **Sizden bir ücret itemez.** Dünya ile ilgili bir maksat ve karşılık talep etmez. **Kendileri ise hidayete ermiş, doğru yolu tutmuşlar.** Burada şöyle bir kıyas-ı mukassim (ikilem, yani mantıkta iki şıkkı da aynı sonuca varan kıyas), bir dilem vardır: Bir yolcunun bir rehberine uyması için iki engel düşünülebilir. Ya biçimsiz bir ücret istemesi yahut ehliyetine güven duyulmamasıdır. Bunlar ise hem bir ücret istemiyorlar, hem hidayet sahibi kimseler. O halde bunlar resul olmasalar bile doğru ve ücret istemediklerinden dolayı kendilerine uymamak için hiçbir sebep yoktur. Hidayetlerinin açıklığını beyan ile engelin olmayışından sonra imanı gerektiren şeyin varlığını göstermek için de buyuruluyor ki: وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ **Hem benim neyime ki, ibadet ve kulluk etmeyeyim? O beni yaradana.** Bu, imanı gerekli kılan sebebe işaret ve bu söz, irşatta incelik için şefkat gösterilmek suretiyle en güzel bir dokunmadır. Yani o resuller, bizi, yaradana kulluk etmeye ve yalnız O'nu mabud tanıyıp, O'na ibadet etmeye davet ediyorlar. Bunun doğruluğu ise açıktır. Ben sizi kendim gibi düşünüyorum, ben beni yaradana kulluk etmeyi borcum, vazifem bilirim, çünkü beni yaratmıştır. O'na karşı bu vazifemi yapmamak için hiçbir özüüm ve engelim yok. O halde siz, o sizi yaradan Rabbinize niye ibadet etmeyesiniz. **Halbuki hep döndürülüp O'na götürüleceksiniz.** O halde O'na kulluktan nasıl kaçınırsınız? **Hiç ben O'ndan başka ilâhlar mı edinirim, başka mabudlar mı tutarım?** Çünkü **اِنْ يَرِدْكَ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ** eğer O Rahmân, rahmetiyle beni yaratmış olan Rahmân, ya beni bir zararla, bir sıkıntı ile sıkmak isterse **لَا تَغْنِي عَنْهُمْ شَيْئًا** onların, yani O'ndan başka tapılanların benden yana şefaathleri hiçbir fayda vermez. **اِنْ يَرِدْكَ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ** Ve beni kurtaramazlar. Hiçbiri mabud olamazlar. **اِنْ يَرِدْكَ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ** Şüphesiz ki o takdirde beni yaradan Rahmân'dan başka mabudlar edindiğim durumda apaçık bir sapıklık içindeyimdir. **"Ben sizin Rabbinize iman ettim, beni dinleyin."** Bu güzel sözlerin sonu olan bu güzel hitabede birkaç mânâ vardır:

Birincisi: Resullere hitaptır; halkın öldürmek için hücumu üzerine onlara şöyle ikrar edip şahit tutmuştur: Haberiniz olsun ey resuller! Ben sizin Rabbinize gerçekten iman ettim, şimdi beni duyun da şahid olun. Yarın âhirette O'nun huzurunda şahitlik edin.

İkincisi: Yine kavmine hitaptır ki, şöyle demek olur: Haberiniz olsun, ben o sizi yaradan Rabbinize şüphesiz iman ettim, ey kavmim! Gelin dinleyin beni de o resullere uyun, siz de iman edin.

Üçüncüsü: Geleceğin insanları da dahil olmak üzere duyma kabiliyeti olan herkese hitap veya yemin olarak, haberiniz olsun, ben iman getirdim, Rabbiniz aşkına bundan böyle dinleyin beni, benim hitabımı, mâcerâ ve menkıbelerimi ey duygusu olanlar! Bakınız sonuç ne oldu قَبِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ **gir cennete!** denildi. Yani şehit edildi, doğrudan doğruya cennete girmekle kendisine ikram edildi ki, Allah yolunda şehit olanlar hep böyledir. Böyle denince ne dedi, bilir misiniz? قَالَ **Dedi ki:** يَا ay! Bu ne güzelmiş! لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ keşke kavmim bilselerdi بِمَا رَجَعْتَنِي مِنَ الْمَكْرَمِينَ **beni böyle ikram edilen kullarından kıldı.** Kavmi hakkında böyle temennide bulundu. Demek kavmini unutuvermemiş, kin ve intikam duygusu da beslememiş, düşmanlarına bile merhamet eden evliyâ ruhu ile istemişti ki, kendinin erdiği mutluluğu bilseler de, cinayetlerine, küfürlerine tevbe edip iman ve ibadet yolunu tutsalar, Allah yolunda fedailik etseler. Bununla beraber bu temenni, haklı bir öğünme mânâsından uzak değildir.

Şimdi hiç şüphe yok ki, burada hatıra şöyle bir soru gelir: Böyle bir kahramanı, böyle yüksek bir öğütçü ve mücahidi öldüren o kavme Allah Teâlâ ne yaptı? Böyle bir soruya karşı buyuruluyor ki: وَمَا أَتَيْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنْ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ **indirmiş de değildir.** Yani bu gibi durumlarda gökten apaçık bir ordu indirivermek Allah'ın âdeti olmamış olduğu gibi, olağanüstü olarak da indirmedik. Daha doğrusu indirecek de değildik. Allah'ın bir kavmi mahvetmesi için öyle ordular indirmesine gerek yoktur. "Bedir" de, "Hendek"te melekler indirmesi bile sadece müminlere bir müjde ile kalblerini huzura kavuşturmak içindi. O bir iş dileyince sadece: "ol!" der, oluverir. Onun için اِنْ كَانَتْ olan hadise başka değil, سَادَةً اِلَاصِيْحَةً وَاحِدَةً **sâde bir gürültü oldu.** Tek bir ses, bir haykırma, Cebrail'in bir haykırması. لَئِنْ هُمْ خَامِدُونَ **Hemen sönüvermişlerdi.** Önüne geleni yakmak isteyen o ateşli kavim, o zamandan itibaren sönmüşlerdir. Bundan Antakya halkının mahvolduğunu, helâk olduğunu anlamak istemişlerse de Hristiyanlık daveti karşısında müşrik Roma devletinin ortadan kalkmış olduğunu anlamak daha kapsamlıdır.

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَاد Yazıklar olsun o kullara... Bu yalnız o sönenlere bir üzüntü duymak değildir. Kendilerine azab sözü hak olan çoğunluğa, meselin özlü tatbiki olan bir uyarı, gafillere de bir tenbihtir. اَوَلَمْ يَرَوْا Ya görmediler de mi onlar?

(O) alay edip duran kullar? كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ Kendilerinden önce ne kadar nesiller helak etmişiz. أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ Onlar, kendilerine dönüp gelmiyorlar, yani dünyaya bir daha dönmüyorlar. وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ Ve hepsi; o helâk edilen ve henüz edilmeyen, hepsi başka değil, yalnız toplanıp bizim huzurumuza getirilmekte olan bir toplum bulunuyorlar. Böyle iken nasıl olur da başka ilâhlar edinip şirk koşarlar?

İHZAR: Huzura getirmek demektir. Mahkemeye rızasıyla gelmeyen kimseyi tutup, zorla hakimnin huzuruna getirmek mânâsında kullanılır ki, burada özellikle bu mânâyadır. Yani herkes ölmekle yok olup gitmiyor, hesap ve ceza için Hak Teâlâ'nın huzuruna toplanıp sevk ediliyorlar.

Bu tebliğden sonra bir de aklî delillerle aydınlatılarak buyuruluyor ki:

وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيِّتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا
 مِنْهَا حَبًّا فَنَهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَجِيلٍ
 وَأَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٢﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ
 أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٣﴾ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ
 كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾
 وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٥﴾
 وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٦﴾
 وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٧﴾
 لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ
 وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٨﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمُ

فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٣٣﴾ وَخَلَقْنَاهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ
 ﴿٣٤﴾ وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٣٥﴾
 إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا
 مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا نَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ
 مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٣٨﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ انْفِقُوا
 مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا الَّذِينَ كَفَرُوا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْطِعِمِنْهُ لَوْ كُنَّا
 نُفْقِهِمْ أَطَعِمُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٩﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ
 هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً
 وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤١﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
 تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٢﴾

Meâl-i Şerifi

33- Hem bir delildir onlara ölü toprak. Biz ona hayat verdik ve ondan taneler çıkardık da ondan yiyip duruyorlar.

34- Biz orada hurmalıklardan, üzüm bağlarından bahçeler yaptık. İçlerinde pınarlardan sular fışkırttık.

35- (Bunu), Onun ürününden ve kendi elleriyle yaptıklarından yesinler diye (yaptık). Hâlâ şükretmeyecekler mi?

36- Yerin bitkilerinden, kendi nefislerinden ve daha bilemeyecekleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ın şanı ne yücedir.

37- Gece de onlara bir delildir. Biz ondan gündüzü soyar çıkarırız, bir de bakarlar ki karanlığa dalmışlar.

38- Güneş de bir delildir ki kendi yolunda akıp gidiyor. İşte bu çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.

39- Ay'a gelince, ona menziller tayin ettik. Nihayet o eski hurma salkımının çöpü gibi (yay haline) dönmüştür.

40- Ne güneşin aya çatması yaraşır, ne de gece gündüzü geçebilir; onların her biri kendi yörüngesinde yüzerler.

41- Onlar için bir delil de bizim, onların neslini dolu bir gemide taşımamızdır.

42- Yine kendileri için onun gibi binecek şeyler yaratmamızdır.

43- Eğer dilesek onları boğarız da o zaman ne onların feryadına yetişen bulunur, ne de onlar kurtarılır.

44- Ancak tarafımızdan bir rahmet ve bir zamana kadar yaşatmak başka.

45- Durum böyle iken onlara: "Önünüzdekinden ve arkanızdakinden korkun ki size rahmet edilsin" denildiği zaman,

46- Ve kendilerine Rablerinin âyetlerinden herhangi bir âyet geldiği zaman mutlaka ondan yüz çevirirler.

47- Onlara: "Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden hayra har-cayın" dendiği zaman, o kâfirler, müminler için: "Allah'ın dileyince doyurabileceği kimseyi biz mi doyuracağız? Siz apaçık bir sapıklık içinde değil de nesiniz?" dediler.

48- Yine onlar: "Eğer doğru söylüyorsanız bu (kıyamet) vaadi ne zaman?" diyorlar.

49- Onlar sadece bir tek çığlığa bakıyorlar, bir çığlık ki, onlar çekişip dururken kendilerini yakalayır.

50- O zaman bir vasiyette bile bulunamazlar. Ailelerine de döne-
mezler.

وَاٰیَةٌ Hem bir âyet, yani Allah Teâlâ'nın kudretinin büyüklüğüne ve ölüleri diriltebileceğine açık bir delil ve alamettir. لَهُمْ Onlara, o gafillere ve inkârcılara
لَا اَرْضُ الْمَيِّتَةِ o ölü arz, arz, toprak bilinmektedir ki cansızdır. Hatta Hıcr Sûresi'nde وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً "Yeryüzünü sönmüş kül halinde görürsün." (Hacc, 22/5) buyurulduğu üzere sönmüş bir taş halinde, hayat ile tamamen zıt bir durum ölüdür. Hele bir öğle sıcağında bir Arabistan çölünün manzarası düşünülürse onun hayattan ne kadar uzak olduğu görülür. Eğer tabiata kalsaydı o ölü toprakta bir ot bile bitmezdi. Fakat اَحْيَيْنَاهَا biz ona hayat verdik. Onda

hayat yarattık, bitkisel ve hayvansal organlarla dirilik, şenlik meydana getirdik.

Hayatın önce bir hücreden başladığını göstererek de buyuruluyor ki: **وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا** ve ondan, yani yerden bir dâne çıkardık.

HABB: "Habbe" (dâne)nin cins ismidir ki, azına da çoğuna söylenir. Çoğulu "hubûb", onun çoğulu "hubûbat"tır. Dilimizde olduğu üzere özellikle buğday, arpa, pirinç, susam gibi yenen dânelerde yaygın olmakla beraber, genellikle ot ve çiçek tohumlarında da bilinmektedir. Kamus sahibi "Besâir"de der ki: "Hubub"un bir tekine "habbe" denilmesi, şey'in aslı ve öz maddesi olması itibarıyla'dır." Bu bakımdan bir "habbe" (dâne), hayatın ilk başlangıcı olan bir hücre (cellule) demektir. Burada da bu cinse işaretle **أَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا** "ondan bir dâne çıkardık" buyurulmuştur. Fen ilimleri açısından düşünüldüğü zaman yerin unsurlarından bir hayat hücreciğinin oluşumu, bir habbe (dâne)nin çıkması tabiî değildir. Tohumsuz bir hayat hücreciği tabiî olarak teşekkül edemez, (génératiön spontane'e olmaz). Gerçekten bir eksinin, kendiliğinden bir artı oluvermesi akla da uygun gelmez. Bununla beraber yerde hayat işi meydana geldiği için, yine fen ilimleriyle uğraşanlar derler ki: Fakat başlangıçta ilk tohumun, ilk hücrenin tabiat dışı olarak meydana gelmiş olduğunu kabul etmek zorunludur. İşte bu nokta doğrudan doğruya tabiatlar üzerinde hakim olan yüce yaratıcının ölümlere hayat veren ilâhî kudretini gösterir. Bunun bir seçim olduğunu söylemek de aynı mânâyı ispat etmektir. Çünkü seçimin (insanın peygamber olarak gönderilmesinin) her derecesi tabiat üstü bir gelişme arzeder. (En'am Sûresi, 6/95. âyetinin tefsirine bkz.) Bu şekilde ölü toprağa bitkisel hayattan başlayan bir hayat verilip ondan dâneler çıkarıldığı ve böyle tek hücrelerden başlayan bu hayatın, insan hayatına doğru yetiştirilip geliştirildiği ince bir imtihan tarzında edebî bir vecize ile hatırlatılarak buyuruluyor ki: Ondan bir dâne çıkardık da **فَسَمِعُ يَأْكُلُونَ** şimdi ondan yiyorlar. Belli ki bu şöyle demektir: O insanları da yarattık da o dânelerden yiyip duruyorlar. Sonra onların birleşmesi ve gelişmesiyle bilhassa insan hayatının devam etmesinin ve gelişmesinin sebeplerine destek sağlandığı anlatılmak üzere de buyuruluyor ki **وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ** hem onda, o yerde bahçeler yaptık. O tek hücreli hayatı üretip, birleştirip, düzenleyerek birbirine girmiş güzel, hoş bağlar meydana getirdik. **مِنْ تَخِيبٍ وَأَعْتَابٍ** Hurmalıklar ve üzümlükler, neler. İşte bunlar bitkisel hayatın en mükemmel şekli ve insan zevklerinin en tatlı kaynaklarıdır. **وَفَجَّرْنَا فِيهَا** Ve onda, yani yerde yahut o bahçeler içinde **مِنَ الْعُيُونِ** kaynaklardan çaylar, pınarlar akıttık **لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ** ki onun ürünlerinden, Allah'ın verdiği meyvesinden, gelirinden

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ve ellerinin yaptığı şırası, pekmezi ve teferruatı gibi mamüllerinden yesinler, faydalansınlar diye. Buna göre مِنْ ثَمَرِهِ de «لا» işareti vardır. Okurken burada durulmaz. Bununla beraber burada «ما» nın nâfiye (olumsuzluk edatı) olması da caiz görülmüştür. Buna göre مِنْ ثَمَرِهِ de durmak caiz (ج) olup mânâ şöyle olur: "Ürününden yesinler. Onu, onların elleri yapmadı". Yani o bağlara bakmaları, suyu ve çapası gibi işlerinde çalışmaları gerekirse de alıp istifade edecekleri o ürün, onların yapısı değil, Allah'ın vergisidir. أَفَلَا يَشْكُرُونَ Hâlâ şükretmeyecekler mi? Şirk ve nankörlükten vazgeçip tevhid ve iman ile ibadet ve kulluk etmeyecekler mi?

Abdülkadir Geylanî (k.s.) "Fütûhu'l-Gayb"da der ki: "Şükür ya dil, ya kalp veya organlarla olur."

Dil ile şükür: Nimetin Allah Teâlâ'dan olduğunu kabul ve yaratıklara nispeti terk etmektir. Ne kendine, ne güç, kuvvet ve kazancına, ne de senden başkasından ellerinde meydana gelenlerin hiç birine isnad etmemek. Çünkü sen de, onlar da hep o nimet için sebep, âlet ve vasıtasınız. Onu taksim eden, gönderen, var eden, onunla uğraştıran, sebepleri yaratan azîz ve celîl olan yüce Allah'tır. Kismet eden O, veren O, var eden O'dur. Şükre en layık olan O'dur. Hediye getiren uşağa bakılmaz, gönderen efendiye bakılır. Bu bakışı bilmeyenler hakkındadır ki يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ "Onlar dünya hayatından görüleni bilirler. Ahiretten ise habersizdirler." (Rum, 30/7) buyurmuştur. Zahire, sebebe bakıp da, ilmi ve anlayışı ondan ilerisine geçmeyen cahildir, eksiktir, aklı kısadır. Çünkü akıllıya akıllı denmesi, işin sonunu görmesi itibarıyladır.

Kalb ile şükür: Sende olan nimetlerin hepsinin, açıkta, gizlide, hareket ve sakinliğindeki menfaatlerin, lezzetlerin tamamının başkasından değil, ancak Allah'tan olduğuna sürekli bir itikadla sağlam bir şekilde bağlanmaktır ki, dilinle şükürün, kalbindeki şükürün tercümanı olur. وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً "Allah, gizli ve açık olarak nimetlerini size bol bol vermiştir." (Lokman, 31/20), وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ "Sizde nimet adına ne varsa, hepsi Allah'tandır." (Nahl, 16/53) ve وَأَنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا "Allah'ın nimetlerini sayacak olsanız saymakla bitiremezsiniz." (İbrahim, 14/34) buyuruluyor ki, mümin için Allah'tan başka nimet verici kalmaz.

Organların şükürüne gelince: Bütün organlarını yüce Allah'a ibadette hareket ettirip kullanmaktır. O halde Allah'tan yüz çevirme bulunan herhangi bir hususta yaratıklardan hiçbirine uymamak gerekir ki bu, nefsi, arzuyu, iradeyi,

uzun amelleri ve diğer yaratıkları içine alır. Allah'a itaati asıl ve uyulacak şey, O'nun dışındakileri de fer' (teferruat) ve tabi kılmak gibi ki, başka başka türlü yaparsan zorba, zalim ve Allah'ın hükmünün dışında hüküm vermiş olursun. وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ "Her kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse, işte onlar kâfirlerdir." (Mâide, 5/44)

سُبْحَانَ الَّذِي Bakara Sûresi (32. âyet) inde ve İsrâ Sûresi'nin başında (İsrâ, 17/1) açıklandığı üzere "sübhân" tesbihinin özel adıdır. Bununla beraber büyük hayret yerinde de kullanılır. Tesbih de tenzihin en ileri derecesidir. Yani herhangi bir lekeden, yaraşıksızlıktan itikatta, sözde, fiilde son derece tenzihtir. Bu şekilde, أُسَبِّحُ سُبْحَانَ "tesbih ederim" yahut سَبِّحُوا سُبْحَانَ "tesbih ediniz" anlamını ifade eden bu tesbihin, burada böyle sözün başında getirilmesi ne güzeldir!

Birincisi: Bu, bir taraftan şükretmeyenleri kınama, bir taraftan da şükredeceklere şükrün başının, mükemmel bir tenzih ile tevhid olduğunu öğretmektir.

İkincisi: Sıla yerinde anılan kudretin eserlerinin önemini vurgulamakla şükürü getiren sebepleri fazlasıyla tekittir.

Üçüncüsü: Eşleri yaratanın eşsizliğini, ortak ve benzerden münezzeh birliğini ispat eden edebî bir tıbak sanatı vardır: **Tesbih O yaradana** yahut ne yüce sübhandır O yaradan ki خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا bütün o çiftlerin hepsini yarattı.

EZVAC: "Zevc" in çoğuludur. Zevc, çift ve eş demektir ki, Ragıb'ın açıkladığı gibi, iki yakının her birine de ve bir diğerine benzer veya zıt olarak ilgili bulunan her şeye de denir.⁽¹⁾ Bu itibarla dünyadaki şeylerin hepsi, bir zıddı veya benzeri yahut da herhangi bir bileşiği ve karşıtı bulunması yönüyle çiftlerdir. Mesela cisim ve ruh, madde ve kuvvet, cevher ve araz, iç ve dış, yer ve gök, karanlık ve aydınlık, dünya ve ahiret gibi ki elektrik bile artı ve eksi diye ikiye ayrılıyor. O halde خَلَقَ الْأَزْوَاجَ "Çiftleri yarattı" demek, "bütün çeşit ve sınıflarıyla âlemi yarattı" demeye eşittir. Ancak burada asıl sevk, bütün âlemin yaratılışını anlatmak değil, bir ortak ve benzeri bulunan bütün eşlerin, bütün çiftlerin yaratılmış olduğunu ve dolayısıyla yaratılmışın yaratıcıya eş olamayacağını anlatatarak yaratıcının böyle şeylerden tenzih edilmiş olduğunu ve birliğini ispat etmektir. Bundan başka "ezvac" (çiftler) denmesinde diğer bir nükte daha vardır ki, insan hayatı için önceki nimetlerden daha fazla önem taşıyan evlenme nimetinin yaratılmasına işaretle şükre yöneltmeyi ifade eder. Nitekim

(1) Ragıb el-İsfahanî, a.g.e, 215-216.

bir tesadüf ile değil.

İkincisi: Bir istikrar için, yani kendi âleminde bir karar ve ölçü meydana getirmek hikmet ve gayesiyle yahut sonunda bir sükunete erip durmak için cereyan ediyor (akıp gidiyor).

Üçüncüsü: İsmi zaman olduğuna göre kendine mahsus bir istikrar zamanı için, yani duracağı bir vakte, belirli bir zamana kadar cereyan eder ki, bu vakit, *إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ* "Güneş toplanıp dürüldüğü zaman." (Tekvir, 81/1) ifadesindeki vakittir.

Dördüncüsü: İsmi mekan olduğuna göre, kendine özgü bir istikrar yerine mahsus, yani yerinde sabit olarak cereyan eder, kendi ekseninde döner yahut kendisinin karargahı olan âlemin menfaatleri için cereyan eder. Bu mânâda vatan hizmet için bir teşvik de vardır. Nihayet birinci «لَا» "ilâ" mânâsına olmak üzere şu mânâ da vardır: Kendisi için bir istikrar noktasına doğru gitmektedir. Tatbiki, birkaç şekilde açıklamaya muhtemel bulunan bu mânâyâ göre, güneşin diğer bir merkeze doğru hareket etmekte bulunduğu da anlaşılabilir. Nitekim bir hadis-i şerifte de *مُسْتَقَرُّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ* "Güneşin istikrar yeri Arş'ın altındadır." (1) diye rivayet edilmiştir.

İşte o, *تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ* o azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir. Yani kudretiyle her şeye galib ve hakim ve ilmiyle her şeyi kuşatmış olan ve sana Kur'an'ı indirip doğru yolu gösteren Allah'ın takdiri, yani bütün sınırlarını ve genişliklerini bilip biçmesiyledir. Yoksa ne yaptığını bilmez, kör bir tabiatın eseri değil, bizzat ezelî bir müessir (etken) hiç değildir.

Aya gelince *قَدَرْتَاهُ مَنَازِلَ* ona konak konak ölçü biçmişizdir. O güneş gibi istikrarlı bir şekilde akıp gitmez. Ona birtakım konaklar ve her konaklamaya göre bir ölçü tayin etmişizdir. Gezegendir, her gün bir konak yerine gelir, her konağa göre bir şekilde görünür. Araplar, ayın konaklarını şunlarla saymışlardır: Şertan, butayn, süreyya, deberan, hek'a, hen'a, zira', nesre, tarf, cebhe, zübre, sarfe, avva, simâk, gafir, zubânâ, iklîl, kalb, şevle, neâim, belde, sa'düzzâbih, sa'dübûla', sa'düssüud, sa'dül'ahbiye fer'uddelvil, muahhar, reşa. Bunlardan her gece bir konağa konar da geleceğe kadar nuru (aydınlığı) arta arta, sonra da eksile eksile son konakta -ki kavuşumdan öncedir- iyice incilir, kavislenir. *حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ* Nihayet dönüp eski urcun gibi olana kadar.

URCÛN: Eğri salkım çöpü demektir. Özellikle hurma salkımının dip çöpü

(1) Buharî, Tevhid, 23; Müslim, İman, 251.

ki enkisi, yani geçen seneninki, daha ince, daha eğri, daha renkli olur. Bu benzetme, çok şaşırtıcı bir güzelliكتedir. Zannedildiğı gibi hilâlin ilk ve son şeklini göstermekle kalmıyor, Ay'ın o konaklarda giderken dünya etrafında bir ayda kat ettiği yörünge'nin bir hattını da göstermiş oluyor.

Eski denilmekle bu yörünge üzerinde Ay'ın her konaktaki hacmi de hayal ettirilmiş bulunuyor ki, eski astronomiler bu benzetmenin inceliğini kavrayamazlardı. Bu takdir o kadar güzel ve bu vazife dağılımı o kadar yerindedir ki **وَلَا اللَّيْلُ** ne güneşin kendisine aya çatmak yaraşır, **تَذَرُكَ الْقَمَرَ لَا الشَّمْسُ يَتَّبِعِي لَهَا أَنْ** ne gece gündüzün önüne geçer. **وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ** Hepsi bir felekte (yörüngede) yüzerler. Biri diğerine çarpmaz, vazifeleri o kadar güzel ve düzenli dağıtılmıştır. **يَسْبَحُونَ** "yüzerler" çoğul kipiyle getirilmekle hepsinden maksadın, yalnız güneş ve aydan her biri değil, bütün gök cisimleri olduğu anlatılmıştır. Bu bakımdan yeni astronomi kanunlarına işaret eden bu âyetin bir benzeri Enbiyâ Sûresi'nde geçmiş olduğundan (Enbiyâ, 21/33) âyetinin tefsirine bakınız.

Yalnız güneşin yüzdüğü felek nedir? Bu bir yörünge olduğuna göre, onun da bir gezegen olması gerekmiyor mu? diye sorulabilir. Gerçi eksen etrafında da dönme yeri mânâsına yörünge denebilirse de bundan zahir (açık) olan, güneşin yukarda anlatıldığı üzere, hadis-i şerifin gösterdiği gibi arşın altında diğer bir istikrar yerine, bir merkeze doğru hareket ettiğini ve dolayısıyla onun yüzdüğü feleğin de ona olan yörünge ve hareket yeri olduğunu kabul etmek gerekir.

وَأَيُّ لَهُمْ أَتَا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفَلَكِ الْمَشْحُونِ Bizim, dolu gemide nesillerini taşımamız da kendileri için bir delildir. "Dolu gemi" denilince önce Hz. Nuh'un gemisi hatıra gelir. Fakat burada **ذُرِّيَّتَهُمْ** "nesilleri" kaydı, bunu kastetmeye engeldir. Bu karîne (ipucu) ile burada "dolu gemi", hamile kadınların rahimlerinden mecazdır, belîğ bir istiâredir. Evet babanın sülbünden (belinden) bir tufan ile atılan nesiller, anaların rahimlerinde Hz. Nuh'un gemisi gibi bir kurtuluş gemisi bulur. **وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ** Kendileri için onun gibi binecek şeyler de yarattık. Bu bütün deniz ve kara bineklerini içine alır.

وَإِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ Ve dilesek onları, o nesilleri dolu gemi gibi olan rahimlerde, kendilerini de onun gibi bindikleri gemilerde boğarız **فَلَا صَرِيحٌ لَهُمْ** da ne o nesiller için bir feryatçı, bir feryad eden veya feryada yetişen bulunur **وَلَا هُمْ** ne de berikiler boğulmakta oldukları denizden kurtarılırlar. **أَلَا رَحْمَةٌ**

مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ. Ancak bizden bir rahmet ile ve bir zamana kadar yaşatmak için olursa başka. Ancak o takdirde kurtarılırlar.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا... "Onlara: Korunun... dendiği zaman..." Objektif ve yaratılışla ilgili delillerden sonra Allah'ın indirdiği âyetlerden de yüz çevirdiklerini açıklamadır.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مِنَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا... "Onlara: Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin dendiği zaman inkâr edenler dediler ki..." Bu âyetin zındıklar hakkında indiği söylenir. Mekke'de birtakım zındıklar, sadaka ve yardım için teşvik edildiklerinde Allah fakir edecek, biz besleyeceğiz öyle mi? diye böyle küfür ederlermiş ki, bu zındıkların eski İran'dan aksetmiş olmaları gerektir. Bir de derler ki مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ ne zaman bu vaad? Bu ölülerin dirilmesi, bu Allah'ın huzuruna getirilme vaadi إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ eğer doğru iseniz, yani böyle diyerek alay etmek isterler. مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً. Fakat başka değil, bir tek çığlığa bakıyorlar. Ki ilk üfürülüğü, yani sûrun birinci üfürülüğü. Bir çığlık ki يَخْتَصِمُونَ un idgamıdır. Yani bir çığlık ki, onlar birbirlerine geçmiş çekişip dururlarken kendilerini alıverir. فَلَا يَسْتَطِيعُونَ O zaman artık bir tavsiyeye, -hiçbir işleri hakkında bir kelime vasiyet etmeye- bile güçleri yetmez. وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ Ailelerine de dönecek değiller.

وَنَفِخَ فِي الصُّورِ فَآذَاهُمْ

مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا
مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٠﴾ إِنْ كَانَتْ
إِلَّا صَيْحَةٌ وَاحِدَةٌ فَآذَاهُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥١﴾ فَالْيَوْمَ
لَا تُظَلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٢﴾
إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٣﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ

فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكُونٌ ﴿٥١﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ
 وَلَهُمْ مَائِدَ عُونٌ ﴿٥٢﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ ﴿٥٣﴾
 وَإِن تَارَوْا آلِيَهُمْ نَارًا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَمْ يَعْهَدُوا لَكُمْ بِأَنِّي
 آدَمَ إِنِّي لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥٥﴾
 وَإِنِ اعْبُدُوا مِن دُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥٦﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ
 مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٥٧﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ
 الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٥٨﴾ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ
 ﴿٥٩﴾ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ
 أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٠﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ
 فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ ﴿٦١﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ
 عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

Meâl-i Şerifi

51- Sûr'a üfürülmüştür, bir de ne baksınlar kabirlerinden Rablerine doğru akın ediyorlar.

52- Onlar: "Eyvah başımıza gelenlere! Mezarımızdan bizi kim kaldırdı? O Rahmân'ın vaad buyurduğu işte bu imiş. Gönderilen peygamberler de doğru söylemişler" derler.

53- Başka değil, sadece bir tek çılgık olmuş, derhal hepsi toplanmış huzurumuza getirilmişlerdir.

54- Artık bugün hiç kimseye zerre kadar zulmedilmez. Ancak

yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz.

55- Gerçekten cennetlik olanlar bugün bir meşguliyet içinde zevk etmektedirler.

56- Kendileri ve eşleri gölgelerde koltuklar üzerine kurulmuşlardır.

57- Onlara orada bir meyve vardır. İsteyecekleri her şey onlarındır.

58- (Onlara) Rahîm olan Rab'den "selâm" sözü vardır.

59- Ey günahkârlar! Bugün siz bir tarafa ayrılın.

60, 61- "Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın, o size apaçık bir düşmandır ve bana kulluk edin, doğru yol budur, diye size and vermedim mi?" (buyurulacak)

62- Böyle iken o sizden birçok nesilleri yoldan çıkardı. Ya o zaman düşünmüyor muydunuz?

63- İşte bu size vaad edilen cehennemdir.

64- Bugün yaslanın ona bakalım inkâr ettiğiniz için.

65- Bugün biz onların ağızlarını mühürleriz de neler kazandıklarını bize elleri söyler, ayakları da şahitlik eder.

66- Hem dileseydik gözlerini üzerinden silme kör ediverirdik de yola dökülürlerdi. Fakat nereden görecekler?

67- Yine dileseydik oldukları yerde kılıklarını değiştirirdik de ne ileri gidebilirlerdi, ne de geri dönebilirlerdi.

ثُمَّ نُنْفِخُ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ "Sûra üfürülür." İkinci üfürüş: وَنُفِخَ فِي السُّورِ "Sonra ona bir daha üfürülür, bu kere de o yıkılanlar kalkmış, bakıyorlardır." (Zümer, 39/68), ... فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ ... "O gün hiç kimseye zulmedilmez..." Burada اِنْ اصْحَابَ الْجَنَّةِ a kadar o gün onlara söyleneceği hikâye etmektir. Haberiniz olsun ki, cennetlikler, salih amellerle cennete sahip olanlar. Gerçi cennete girmek, esas itibarıyla Allah'ın lütfuyudur. Fakat وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ "ancak yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz" buyurulması itibarıyla burada bu mânâ hatırlatılmıştır. فَامْكُهُ "meyve" denmesi de sırf zevkten çok, çalışmanın meyvesine işaret eder. اَلْأَرْكَاءُ Erîkeler. Erike, haclede, yani gelin odasında döşenen süslü koltuktur. وَهُمْ مَا يَدْعُونَ Ve onlara iddia ettikleri, istedikleri var, davayı kazandılar, yani قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ Rahîm olan, yani sonunda müminleri rahmetiyle murada erdiren ve ortağı benzeri olmayan bir Rabden doğrudan doğruya söylenen bir selam. Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) demiştir ki: "Cennet ehli nimetleri içinde zevke ererlerken kendilerine bir nur parıldar, başlarını kaldırır bakarlar ki üzerlerinden Rab, kendilerini cemalinin şerefi ile şerefleştirmiş. اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ "Ey cennet ehli!

Selam üzerinize olsun."⁽¹⁾ buyuruyor. İşte **سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ** ilâhî sözü budur. Bunun üzerine onlara nazar buyurur, onlar da O'na bakarlar ve baktıkları müddetçe diğer nimetlerden hiçbir şeye iltifat etmezler. Ta perdeleninceye kadar ki, o zaman da üzerlerinde ve yurtlarında nur bâki kalır. **أَضَلُّ مِنْكُمْ جِيلًا كَثِيرًا** Sizden birçok nesilleri şaşırttı, yani birçok toplumların ahlâklarını bozdu. **الْيَوْمَ** *"Bugün biz onların ağızlarını mühürleriz..."* İşte Nur Sûresi'nde **يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ السَّيِّئَاتُ** *"O gün onların dilleri, elleri ve ayakları, işledikleri şeyler hakkında kendilerine şahitlik ederler."* (Nur, 24/24) buyurulan gün, bu gündür. **وَكُلُّ نَفْسٍ لَطْمَاسٌ عَلَى عَيْنِيهِمْ** *"Eğer dileseydik gözlerini üzerinden silme ederdik."* Bu da ahirete ait zannedilmiş ise de dünyaya ait bir tehdit olarak **مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً** *"bir tek çığlığa bakıyorlar"* sözüne atfedilmiş olması, mânâ itibarıyla daha uygundur. Yani ahirette öyle olacağı gibi biz de dilersek şimdi o nankörlüğü yapan, "Allah dileseydi onları doyururdu" diyen kâfirlerin gözlerini büsbütün siler, kör ediverirdik **فَاسْتَبِقُوا الصِّرَاطَ** *de yola dökülürlerdi*, yola gelmekte yarış ederlerdi. Çünkü her küfredenin gözü kör edilivermiş olsaydı, bu bir sığındırma olur, hepsi imana gelirdi. **فَأَنَّى يُبْصَرُونَ** *Fakat o kâfirler nerden görecekler?* Burada "görmez" kalb gözü ile tefsir edilmiştir. Yani o kadar ilâhî delilleri görmeyen o basiretsiz kâfirler, bunu böyle yapabileceğimizi idrak etmezler.

وَكُلُّ نَفْسٍ لَطْمَاسٌ عَلَى عَيْنِيهِمْ Dilesek onları tam kuvvetleri çağında mesh de ediverir (kılıklarını değiştirir) oldukları yere donduruverirdik **فَمَا اسْتَطَاعُوا** *ne geçebilir ne dönebilirlerdi*. Şu halde böyle irade buyurulmuyorsa yapılamayacağından değil, cezaları ahirette verileceği içindir.

Bununla beraber:

وَمَنْ نَعْمَرُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٨﴾
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٦٩﴾

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ
 ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ
 فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ
 آلِهَةً لَّهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ
 جُنْدٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَخْزِيكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ
 وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَذَاهُوَ
 خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي
 الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ
 وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ
 نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ
 ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾
 فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

Meâl-i Şerifi

ve kuvvetini alarak) tersine çeviriyoruz. İlâlâ akıllanmayacaklar mı?

69- Biz ona şiir öğretmedik. Bu ona yaraşmaz da... O sadece bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.

70- (Bu), diri olanları uyarmak ve kâfirlere de azab sözünün hak olması içindir.

71- Şunu da görmediler mi: Biz onlar için kudretimizin meydana getirdiklerinden birtakım hayvanlar yaratmışız da onlara sahip bulunuyorlar.

72- Onları, kendilerinin hizmetine vermişiz de, hem onlardan binekleri var, hem de onlardan yiyorlar.

73- Onlarda daha birçok menfaatleri ve türlü içecekleri de var. Hâlâ şükretmeyecekler mi?

74- Onlar, Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler. Güya yardım olunacaklar.

75- Onların, onlara yardıma güçleri yetmez. Kendileri ise onlar için bazı askerlerdir.

76- O halde onların sözleri seni üzmesin. Biz onların içlerini de biliriz, dışlarını da.

77- İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi de, şimdi apaçık bir hasım kesildi?

78- Yaratılışını unutarak bize bir de mesel fırlattı: "Kim diriltecekmiş o çürümüş kemikleri?" dedi.

79- De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecek ve o her yaratmayı bilir."

80- Size o yeşil ağaçtan bir ateş yapan O'dur. Şimdi siz ondan tutuştur-maktasınız.

81- Gökleri ve yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kâdir değil mi-dir? Elbette kâdirdir. Çünkü o her şeyi yaratandır, her şeyi bilendir.

82- O'nun emri, bir şeyi dileyince ona sadece "Ol!" demektir. O da he-men oluverir.

83- O halde her şeyin mülkü ve tasarrufu (hükümranlığı) elinde bulun-an Allah'ın şanı ne yücedir. Siz de yalnız O'na döndürüleceksiniz.

Bununla beraber her kimin ömrünü uzatıyorsak; gençlik çağında almayıp uzun ömürle yaşıtıyorsak **نُنَكِّسُهُ فِي الْخَلْقِ** yaratılıştaki tepesi üstü diyoruz. Yani başlangıçtaki, gençliğin aksine olarak günden güne kuvvetten düşürüp zayıflığını artırıyor, ölüme doğru yürütüyoruz. **أَفَلَا يَعْلَمُونَ** Hâlâ akıllanmayacaklar mı? Bunu yapan kudretin daha önce o gözle silmeyi ve kılık değiştirmeyi de yapabileceğini anlayıp da doğru yolu tutmayacaklar mı? Biz ona, yani peygambere şiir öğretmedik. Bu söylenenleri bir

şiir saymamalıdır. Kur'ân'ın ne söz olarak, ne de mânâ olarak şiir olmadığı açıktır. Bir kere Kur'ân'ın sözlerinde şiir sözünün vezin ve kafiyesi yoktur. Mânâ bakımından ise şiir, gerçek olup olmadığı aranmaksızın hoşlandırmak veya tiksindirmek, coşturmak veya küstürmek gibi hisleri gıcıklayan hayalî kurntulara, zanna dayanan kıyaslara, duygu oyunlarına aittir. Kur'ân ise Hakk'ın doğru yolunu gösteren hikmetler ve hükümler ile irfan nuru, kesin iman rehberi bir ilâhî yadigârdır. Fakat kâfirlerin birçokları onu bir şiir gibi düşünmek ve düşündürmekte ısrar ettikleri ve bu şekilde peygamberi bir şair gibi tanıttırmak istedikleri için buyuruyor: Biz ona şiir öğretmedik. **وَمَا يَنْبَغِي لَهُ** Hem o , ona yaraşmaz da. Çünkü **وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ** "Şairlere gelince onlara da azgınlar uyar." (Şuara, 26/224). Ne peygamberlik makamına şairlik yaraşır, ne de Kur'ân'a şiir demek.

اِنْ هُوَ O Kur'ân başka değil, **اِلَّا ذِكْرٌ** ancak bir zikir; sırf Allah tarafından bir öğüt ve irşad **وَقُرْآنٌ مُبِينٌ** ve apaçık bir Kur'ân'dır. İbadetlerde ve ibadethanelerde okunacak Allah kelâmıdır. **لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا** Hayatı, yani aklı, duygusu olanı korkutup, gafletten uyandırmak, **وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ** küfürde ısrar ile kâfirlik edenler aleyhine azab sözünün hak olması için. Bundan önce çoklarına olduğu gibi azab ile hükmün vacib olması için.

اِنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ Şunu da mı görmediler, o gafiller ki, uyanmıyorlar. **اَوَلَمْ يَرَوْا** ... Biz kendileri için ellerimizin yaptığı şeylerden, yani başka hiçbir sanatın katkısı olmayıp, doğrudan doğruya kendimizin var ettiğimiz nimetlerden en'am, yumuşak hayvanlar yarattık... Bu hatırlatmada birçok yönlerden incelikler vardır ki, bunu tefsirden çok, okuyanların zevki takdir edecektir.

اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ "İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi?" Rivâyet olunuyor ki Ubey b. Halef Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzuruna bir çürümüş kemikle gelmiş, onu eliyle ufalayarak "Allah bunu böyle çürüdükten sonra diriltir der misin?" demiş. "Evet, seni de diriltir ve ateşe kor." buyurmuş ve bu âyet, bu sebeple inmiştir. **وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ** Ve O, yaratmanın hepsini hakkıyla bilir. Yani her yarattığını bütün incelikleriyle, her birinin toplanan ve dağılan bütün parçaları, usul ve fûrûu (aslı ve dalları), durumları, halleri, nice-likleri, miktarları, her türlü özellikleriyle bilir. Her yaratmayı, yaratmanın her türlüşünü bilir, maddeli maddesiz, âletli âletsiz, örnekli örneksiz, gerek ilkin, gerek sonra her çeşidini bilir. Bütün mesele bundan ibarettir. **الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا** O Allah, size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı. Meşhur olan bu ağaç,

"merh" ile "afar" denilen iki ağaçtır ki, ikisi de yemyeşil, suları damlarken merh çıkmak yerinde afare sürtülmek suretiyle ateş çıkarılır, bedevîlerce bilinmektedir. Bunun birini erkek, birini dişi yerinde de varsaymışlardır. Bununla beraber **فِي كُلِّ شَجَرٍ نَّارٌ وَاسْتَمَجَدَ الْمَرْحُ وَالْأَفَارُ** "Her ağaçta bir ateş vardır. Fakat merh ile afar bol bulmuştur" diye bir mesel vardır. Bu bakımdan bazı tefsirciler demişlerdir ki, ağaçtan maksat cinstir. Merh ve afar misal yoluyla anılmıştır. Ancak burada dikkate değer nokta şudur ki, bundan maksat ağaçtaki odun veya kömürü göstermek değil, sürtme ve temas ile yeşil ağaçtan meydana gelen hararet ve tutuşmayı anlatmaktır. Bu ise şimdi bildiğimize göre bir elektrik olayıdır. Demek ki bu şekilde âyet elektriğe işaret etmiş ve bu işaretten **كُنْ** "ol" emrini anlamaya zihinleri yaklaştırmak için bir misal de verilmiş oluyor. **فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ** **Yapmış da siz ondan çakıp çakıp hemen tutuşturuyorsunuz.** Yani bilfiil deneyle bildiğiniz şüphe-siz bir ateş. Demek ki sırf teorik akıl ile bilinemeyecek gerçekler deneyle ortaya çıkar.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ Hem o gökleri ve yeri, yani bütün şu âlemi yaratmış olan Allah, onların benzerini, onlar gibisini, yani o çürümüş insanlar gibi küçüğünü, hatta bütün o âlemin benzerini diğer bir yaratış ile, yine yaratmaya kâdir değil midir? **بَلَىٰ** Evet kâdirdir. **وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ** Ve o, öyle yaratan, öyle bilendir. **إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** O'nun emri, bir şeyi dileyince ona sadece "ol!" demektir. O hemen oluverir. **فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ** O halde tesbih O'na, her şeyin hükümrânlığı elinde bulunan, her şeyde dilediği gibi tasarruf eden Sübhan'a (şanı yüce Allah'a) dır. **وَالِإِيهِ** **تَرْجَعُونَ** Hep de döndürölüp O'na götürüleceksiniz. O'na **يَسَّ** Yasin sahibi (Habib Neccar) gibi koşa koşa iman ve İslâm ile, kendi rızasıyla dönüş yaparak, bağışlanmaya ve ikrama kavuşmak istemeyenler de sonunda zorla döndürülecekler, yakalanıp O'nun yüce huzuruna götürülecekler, hesapları görülüp cezaları verilecektir.

İbnü Abbas hazretlerinden rivayet edilmiştir ki **يَسَّ** Yasin hakkında rivayet edilen faziletlerin, niçin ona mahsus olduğunu bilmiyordum, bu âyet için inmiş.

Melekût (hükümrânlık) yukarılarda da geçtiği üzere "mülk"ün mübalağa sıgasıdır ki, tam bir hakimiyetle saltanatın idare sırları demektir.

Şimdi bu melekût ve döndürülmeye bir açıklama olmak üzere "Vessâffâtî" Sûresi başlıyor.

Sâffât Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 182

Sâffât Sûresi Mekke döneminde inmiştir.

Âyetleri : Basralılar'a göre yüz seksen bir, diğerlerine göre yüz seksen ikidir.

Kelimeleri : Sekiz yüz altmıştır.

Harfleri : Üç bin sekiz yüz yirmi altıdır.

Fâsılası : ا , د , ق , ب , ن , م harfleridir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ۝ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ۝ فَالْمُتَلَكِّياتِ ذِكْرًا

۲) اِنَّ اِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
 وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝ اِنَّا زَيْنًا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ
 الْكَوَاكِبِ ۝ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝ لَا يَسْمَعُونَ
 اِلَّا الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا عَلٰى وِیْقْدَفٍ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝ دُحُورًا وَلَهُمْ
 عَذَابٌ وَّاصِبٌ ۝ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَابْتِغَ شَهَابٌ نَّاقِبٌ ۝
 فَاسْتَفِیْهِمْ اَھْمُ اَشَدَّ خَلْقًا اَمْ مِنْ خَلْقِنَا اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ
 طِیْنٍ لَّازِبٍ ۝ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ۝ وَاِذَا ذُكِّرُوا
 لَا يَذْكُرُونَ ۝ وَاِذَا رَاوْا اٰیَةً یَسْتَسْخِرُونَ ۝ وَقَالُوْا اِنْ هٰذَا
 اِلَّا سِحْرٌ مُّبِیْنٌ ۝ اِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا اِنَّا لَمَبْعُوْثُونَ ۝
 ۱۱) اَوَاٰیٰتُنَا الْاَوَّلٰوْنَ ۝ قُلْ نَعْمَ وَاَنْتُمْ ذٰخِرُونَ ۝ فَاِنَّمَا هِیَ
 زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ یَنْظُرُونَ ۝ وَقَالُوْا یٰۤاٰوٰیٰٓنَا هٰذَا یَوْمُ
 الَّذِیْنَ ۝ هٰذَا یَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِیْ كُنْتُمْ بِهٖ تَكْذِبُونَ ۝

Meâl-i Şerifi

1- Andolsun o saf bağlayıp duranlara.

2- O haykırıp da sürenlere.

3- Ve o yolda zikir okuyanlara.

4- Ki sizin ilâhınız birdir.

5- O, göklerin, yerin ve aralarındakilerin Rabbidir, bütün doğuların

da Rabbidir.

6- Gerçekten biz dünya göğünü (o yakın göğü) bir zinetle, yıldızlarla süsledik.

7- Onu her inatçı şeytandan koruduk.

8- Onlar yüksek (melekler) topluluğunu dinleyemezler. Her taraftan kovulup atılırlar.

9- Uzaklaştırılırlar. Onlara ardı arkası kesilmez bir azab vardır.

10- Ancak kulak hırsızlığı yapanlar olur. Onu da yakıcı bir alev takip eder.

11- Şimdi onlara sor: "Yaradılışça kendileri mi daha çetin, yoksa bizim yarattıklarımız mı?" Gerçekten biz onları cıvık bir çamurdan yarattık.

12- Fakat sen onlara şaşıyorsun, ama onlar (seninle) eğleniyorlar.

13- Kendilerine hatırlatıldığında da düşünmüyorlar.

14- Bir mucize gördükleri zaman da eğlenceye alıyorlar.

15- Ve diyorlar ki: "Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir."

16- "Öldüğümüz ve bir toprakla bir yığın kemik olduğumuz zaman mı biz tekrar dirilecekmiz?"

17- "Önceki atalarımız da mı?.."

18- De ki: "Evet, hem de sizler çok aşağılanmış olarak (dirileceksiniz)."

19- Çünkü O (sura üfürmek) zorlu bir kumandadan ibarettir ki, derhal onların gözleri açılır.

20- "Eyvah bizlere! İşte bu hesap günüdür." derler.

21- (Onlara): "İşte bu, sizin yalanlamakta olduğunuz (iyi ve kötüyü) ayırt etme günüdür" denir.

وَالصَّافَّاتُ صَفًا "Saf bağlayıp duranlara andolsun..." «واو» yemin içindir. اَقْسَمُ بِالصَّافَّاتِ "O saf dizip duranlara andolsun" mânâsını gösterir.

SÂFFÂT, saf yapanlar demektir ki, Ebu's-Suud'un açıklamasına göre hem dizilip saf olanlar, hem saf dizilenler mânâsına gelir.⁽¹⁾ İleride gelecek olan اَلصَّافَّاتُ "Saf bağlayanlar elbette biziz." (Sâffât, 37/165) âyeti de bu iki mânâ üzerinde döner dolaşır. Saff, birçok şeyleri, düz bir çizgi nizamı üzerinde sıra ile dizmek mânâsına masdar olup, dizilen sıraya da isim olarak "Saff" denilir. Namaz saffı, harb saffı nizamı gibi. Allah'ın hükümlerinde çeşitli mertebelerde tam bir düzen ile dizilip, vazife gören meleklerle yemin ediliyor ki, bunda İslâm için istenen cemaat, cihad, ilim kuvvetleri gibi teşkilatın esaslarına da

(1) Ebu's-Suud, a.g.e., VII, 183.

işaret vardır. Bu durumda mânâ şu olur: Yemin ederim o meleklerle, o kuvvetlere ki, saflar yapıp dizilmişler. Bu saff, Allah'ın arşı etrafını donatmış olan meleklerden, ta dünya göğünü süsleyen gök cisimlerinde yer alarak vazife yapmak için Allah'ın emrine hazır bulunan meleklerle kadar hepsini içine almakta ve esası beş vakit namazlarda bağlanan saflarla temsil edilen millet ve cemaate işareti de içermektedir. **فَالرَّاجِعَاتِ زَجْرًا Derken zecrederek sürerler.**

ZECR: Aslında bir sataşma ile bağırıp azarlayarak bir şeyden uzaklaştırmaktır. Haylayıp sevk etmek ve bağırıksızın men ve yasak etmek mânâlarına da kullanılır. Şu halde gerek bulutları sevk eden sürücü melekler gibi sevk edici ve gerek genel olarak men ve def eden uzaklaştırıcı kuvvetler bu zecredicilerdendir. Bu şekilde bütün mücahid ordular buna dahil olduğu gibi, özellikle kumanda edip götürenler ve öğüt verip yürütenler de buna dahildir. **فَالثَّالِيَاتِ ذِكْرًا Sonra bir zikir okurlar.** Hak'tan vahiy, kitap, Kur'ân indirir, ilim ve marifet telkin ederler. Bütün bunlara yemin ile önemlerini hatırlatarak söylerim ki **إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ** gerçekten sizin ibadet edeceğiniz ilâhınız birdir. İspatı: **رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا** O bütün göklerin, yerin ve aralarındakilerin **Rabbi, رَبُّ الْمَشَارِقِ** hem bütün doğuların Rabbi. Doğular, yıldızların doğuş yerleri veya sene içerisinde her gün başka bir noktada doğması itibarıyla güneşin doğuş yerleri demek olabilirse de bunlardan başka **فَالثَّالِيَاتِ ذِكْرًا "Sonra bir zikir okurlar."** karînesiyle bütün manevî nurların da doğuşlarına işaret olunması için **رَبُّ الْمَشَارِقِ "doğuların Rabbi"** buyurulmuş olması daha doğrudur. Çünkü zâhir ile bâtın, dış âlem ile zihin, objektif ile sübjektif birleşmeden Hakk'ın birliği bilinemez. Zâhirî nurların, dünya göğünün süslerinden gösterilmesi de bunu anlatır. Şöyle ki: **إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ** Biz dünya semasını, en yakın göğü bir zinet ile donattık. **يَلَدُ الْكَوَاكِبِ** Yıldızlarla. **السَّمَاءَ الدُّنْيَا** ifadesinde de "dünya" "ednâ"nın müennesidir ki, "en yakın" demektir. Bu ifadenin zâhiri, bütün yıldızların en yakın gökte olmasıdır. Şu halde burada en yakın gök, yer kürenin etrafında yalnız ayın yörünge sahasından ibaret değil, yalnız güneş sistemi âlemi de değil, genel olarak yıldızların bulunduğu cisim olan saha, yani üç boyut sahasıdır. Gerçi süsleme cisimleriyle değil de ışıklarıyla olduğuna göre, bunların dünyadan görünebildikleri şekillenme ve akislenme sahasına sırf görünüş (optigue) itibarıyla bu isim verilmiş olması muhtemel ise de zâhir olan birincisidir.

Her iki takdirde de bu şekilde en yakın göğün süslenmesi hatırlatılmakla bu zahirî nurların ve süsün herkes tarafından bile his ve takdir edilebileceği ve

fakat daha yukarısının böyle olmadığı anlatılmış oluyor. Onun için buyuruluyor ki, **وَحِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ** hem de inatçı, itaate yanaşmaz her bir şeytandan koruduk. Şöyle ki: **لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى** Onlar, yüce (melekler) topluluğunu dinleyemezler. O cisimlere ait süsleri, zahirî nurları geriden görürler. Fakat daha yüksek heyetleri, en yüce cemiyetleri, yani melekleri dinleyip işitemezler, peygamberler gibi vahiy alamazlar, miraca çıkamazlar, o sınırlarda duramazlar. **وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ دُحُورًا** Kovulmak için her taraftan atış edilir, mermiye tutulurlar. En yakın göğün de sınırlarında böyle def edici, geri püskürtücü kuvvetler vardır ki, bunlar anlatılan, haykırp sürenlerdendirler. Dinsiz şeytanların yüksek topluluğu dinlemeyip de peygamberlik taslayamamaları için karakol bekler, onları kovarlar. **وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ** Bir de o şeytanlara devamlı bir azab vardır ki, o da ahirettedir. **أَلَا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ** Ancak bir çalıp kapmaca yapan olur. Bir kulak hırsızlığı ile yüksek topluluk haberlerinden, vahiy ve ilham gelişlerinden çalıp kaçan bulunur. **فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ** Onu da yakıcı bir ateş, gökten yere doğru delip geçen bir alev takip eder. Hıcr Sûresi'nde "Şihab" (delici alev) hakkında söz geçmişti. (Hıcr, 15/18. âyetin tefsirine bkz.)

SÂKİB: Esasen delen veya delici demektir. Işığı ile göğü delivermiş gibi parlak görünen yıldız sâkib (delici) yıldız denildiği gibi, sâkib alev de böyledir. Bununla beraber şihablar (alevler) gerçekten havayı dışından bir mermi gibi gelerek delip geçiyor da demektir. Şihabların, yükselen buharlardan tutuşmuş olması görüşü bugün kabul edilmiyor. Şihablar en yakın göğün sabit süsü olan, bilinen yıldızlar gibi büyük olmamakla beraber yine yıldızlar cinsinden sayılabilecek küçük ve küme küme dolaşan gök cisimlerindendirler. Havaya teması ile parladığı sırada bir fişek gibi kaymasıyla süs hizmetinden de uzak kalmaz. Bununla beraber şeytanlara atılan şihabdan maksadın ruhanî bir şihab olması da pek muhtemeldir. Asıl mesele aşağıdan göğe karşı saldırmak isteyenlerin durumlarını göstererek, ilâhî olan ilhamlardan bir kulak hırsızlığına ait şeytanlıklarla peygambere karşı rekabete kalkışan, dinler uydurmaya çalışan dinsizlerin maddî ve manevî yenilgi ve perişanlıklarını anlatmaktır.

فَاسْتَفْتِهِمْ Şimdi sor onlara. Bunları gösterdikten ve hepsini, yaratanın birliğini anlattıktan sonra, sor o seninkilere, o inkârcılara ki **أَمْ أَشْدُّ مِنْهُمْ** yaratılışça kendileri mi daha çetin, daha kuvvetli **أَمْ مَنْ خَلَقْنَا** yoksa bizim yarattığımız o yaratıklarımız mı? O saf bağlayanlar, o zikir okuyanlar, o gökler mi? Hangisini yaratmak daha zor? Bunları yaratan Allah, hiç kendilerini bir yaratışla daha yaratamaz mı? Görülüyor ki burada **يَسْ** Yâsin'in sonundaki **أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ**

"Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratmaya kâdir değil midir?" (Yâsin, 36/81) âyetinin bir açıklama ile zihinlere yerleştirilmesi vardır. Bu sorunun cevabı da şunun içindedir: **إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ** **Çünkü biz kendilerini, cıvık, yapışkan bir çamurdan yarattık.** Onlar yaratıldıktan sonra cıvık bir çamurun ne çetinliği olur? Bir cıvık çamur ki, en gelişmiş şekli nutfe (bir damla su)dir. **بَلْ عَجِبْتَ** **Fakat sen şaşırdın,** Allah'ın kudretine ve onların inkârına. **وَيَسْتَعْرِفُونَ** **Onlar ise eğleniyorlar.**

O fasıl (iyilerle kötülerin ayırt edilişi), o ayırış şöyle ki:

أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿١١﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ
فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْحَكِيمِ ﴿١٢﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿١٣﴾
مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿١٤﴾ بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُتَسَلِمُونَ ﴿١٥﴾ وَأَقْبَلْ
بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا إِنَّمَا كُنْتُمْ نَاثِقِينَ
عَنِ الْيَمِينِ ﴿١٧﴾ قَالُوا بَلْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ لَنَا
عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَآغِينَ ﴿١٩﴾ فَنَحْنُ عَلَيْكُمْ قَوْلُ رَبِّنَا
إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٢٠﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٢١﴾ فَأَنَّهُمْ
يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٢٣﴾
إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٤﴾
وَيَقُولُونَ آتِنَا لَنَا رُكُوتًا أَلْهِنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ ﴿٢٥﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ
وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٦﴾ إِنَّمَا كُنْتُمْ لَدَائِقُ الْعَذَابِ الْآلِيمِ ﴿٢٧﴾

وَمَا تُحْزَنُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْصِينَ ﴿٦٨﴾
أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٦٩﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٧٠﴾
فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٧١﴾ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٧٢﴾ يُطَافُ
عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٧٣﴾ بَيضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٧٤﴾ لَا فِيهَا
غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٧٥﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٧٦﴾
كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٧٧﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٧٨﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٧٩﴾ يَقُولُ
إِنَّكَ لَمِنَ الْمَصْدُوقِينَ ﴿٨٠﴾ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا
ءَاَنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٨١﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطْلِعُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَطْلَعَ فَأَرَاهُ
فِي سَوَاءٍ الْحَجِيمِ ﴿٨٣﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينَ ﴿٨٤﴾ وَلَوْلَا
نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٨٥﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَلِينَ ﴿٨٦﴾ إِلَّا
مَوْتَنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٨٧﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٨٨﴾ لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٨٩﴾ أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزْلًا
أَمْ شَجَرَةُ الزَّقْقُمِ ﴿٩٠﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّهَا

شَجَرَةٍ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٢٢﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ
 ﴿٢٣﴾ فَإِنَّهُمْ لَأَكَلُونَ مِنْهَا فَأَلْوَنَ مِنْهَا الْبُطُونُ ﴿٢٤﴾
 ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حِمِيمٍ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ
 ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ أَفْوَاجًا أَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٢٧﴾ فَهُمْ عَلَى آثَارِهِمْ مُهْرَعُونَ
 ﴿٢٨﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
 فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٣١﴾
 الْآعِبَادَ لِلَّهِ الْمُخْلِصِينَ ﴿٣٢﴾

Meâl-i Şerifi

22, 23- Toplayın mahşere o zulmedenleri, eşlerini ve Allah'tan başka taptıkları şeyleri. Toplayın da götürün onları sırata (cehennem köprüsüne) doğru.

24- Ve durdurun onları, çünkü sorguya çekilecekler.

25- (Onlara): "Ne oldu sizlere de yardımlaşmıyorsunuz?" (denilir.)

26- Hayır, bugün onlar teslim olmuşlardır.

27- Onlar, birbirine dönmüş soruşuyorlar.

28- Onlar: "Siz bize (uğurlu görünerek) sağdan gelir dururdunuz" derler.

29- (İleri gelenler de) derler ki: "Hayır, siz inanmamıştınız."

30- "Bizim de size karşı bir gücümüz yoktu. Fakat siz azmış bir kavim-diniz."

31- "Onun için üzerimize Rabbimizin azab sözü hak oldu. Şüphesiz azabımızı tadacağız."

• 32- "Evet biz, sizi kışkırttık. Çünkü biz azgındık."

33- O halde hepsi o gün azabda ortaktırlar.

34- İşte biz günahkarlara böyle yaparız.

35- Çünkü onlar, kendilerine: "Allah'tan başka ilâh yoktur" denildiği zaman kafa tutuyorlardı.

36- Ve: "Biz, hiçbir mecnun (deli) şair için ilâhlarımızı bırakır mıyız?" diyorlardı.

37- Hayır o, hak ile geldi ve bütün peygamberleri tasdik etti.

38- Elbette siz o acı azabı tadacaksınız.

39- Bununla beraber başka değil, hep yaptığınız amellerinizle cezalandırılacaksınız.

40- Sadece Allah'ın ihlaslı kulları müstesnadır.

41- İşte onlar için belli bir rızık vardır.

42, 43- Meyveler (vardır), Naîm cennetlerinde onlara hep ikram edilir.

44- (Onlar) Karşılıklı tahtlar üzerindedirler.

45, 46- İçenlere lezzet veren, pınardan doldurulmuş bembeyaz bir kahle onların etrafında dolaşılır.

47- Onda ne bir zararlı sonuç vardır, ne de sarhoşluk verir.

48- Yanlarında iri gözlü, bakışlarını kocalarından başkalarına çevirmeyen hanımlar vardır.

49- Sanki onlar örtülüp saklanmış yumurta gibidirler.

50- Derken birbirine dönüp sorarlar:

51- İçlerinden bir sözcü der ki: "Gerçekten benim bir arkadaşım vardı."

52- Derdi ki: "Sen gerçekten inananlardan mısın?"

53- "Öldüğümüz ve bir toprakla bir yığın kemik olduğumuz zaman biz hakikaten cezalanacak mıyız?"

54- "Siz onu tanır mısınız?" der.

55- Derken bakınır ve onu cehennemnin ta ortasında görür.

56- Ona şöyle der: "Allah'a yemin ederim ki, doğrusu sen az daha beni helak edecektin."

57- "Rabbimin nimeti olmasaydı, ben de bu tutuklananlardan olacaktım."

58, 59- "Nasılmış bak. Biz ilk ölümümüzden başka bir daha ölmeyecek miymişiz? Biz azaba uğratılmayacak mıymışız?"

60- İşte bu büyük kurtuluştur.

61- Çalışanlar işte böyle bir kurtuluş için çalışsınlar.

62- Nasıl, bu mu daha hayırlı konukluk için, yoksa zakkum ağacı mı?

63- Gerçekten biz onu zalimler için bir fitne (imtihan) yaptık.

64- O bir ağaçtır ki cehennemnin dibinde çıkar.

65- Tomurcukları şeytanların başları gibidir.

66- Mutlaka onlar, ondan yiyecekler de karınlarını bundan doldura-

caklardır.

67- Sonra üzerine onlar için kaynar bir içecek vardır.

68- Sonra da dönecekleri yer, şüphesiz cehennemdir.

69- Çünkü onlar, atalarını sapıklıkta buldular.

70- Şimdi de kendileri onların izlerinde koşturuyorlar.

71- Andolsun ki, onlardan öncekilerin çoğu sapıklıkta idiler.

72- Gerçekten biz onlara içlerinden uyarıcı peygamberler de gönderdik.

73- Sonra da bak o uyarılanların sonu nasıl oldu?

74- Ancak Allah'ın ihlas ile seçilen kulları başka.

وَازْوَاجَهُمْ Eşleriyle, yani dengi dengine; puta tapanı puta tapanla, yıldıza tapanı yıldıza tapanla, yahut zulmedenlerin erkeğini, dişisini yahut şeytanlardan olan arkadaşlarını.

تَأْتُونَنَا Bize sağdan gelirdiniz. Sağdan gelmek, sağlam taraftan, iyi ve hayırsever bir şekilde gelmek.

رِزْقٌ مَعْلُومٌ Devamı, lezzeti gibi özellikleri belli ve yerleşmiş bir rızık, yani **فَوَاكِهُ** Meyveler. Bu tabirde iki nükte vardır. Birisi, cennet ehlinin yemeleri ve içmelerinin sırf zevk ve lezzet için olduğunu hatırlatmadır. Çünkü meyve sade lezzet için yenir. Diğeri de dünyadaki çalışmanın meyvesi olduğuna işarettir.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ Naîm cennetlerinde, nimetten başka bir şey olmayan cennetlerde. **بِكَاسٍ** Keis; dolu kadeh, boşuna "keis" denmez. **مَعِينٍ** menba suyu.

MAÎN: Aslında kaynağından çıkan, yahut göz önünde akan su demek olup, cennet içkisi bununla vasıflandırılmıştır ki **لَا فِيهَا غَوْلٌ** Onda hiç bir gâile (keder, sıkıntı, zarar) yok. Dünya şarapları gibi sarhoş ediciliği, zararı, günahı yok.

وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ Ve ondan sarhoş da edilmezler.

فَأَصْرَاتُ الْإِنْفِ Gamzelerini kocalarına tahsis etmiş, başkasına bakmaz dilberler.

إِنِّي كَانُ لِي قَرِينٌ Benim bir yakınım vardı. Yani dünyada beraberimde duran bir arkadaş. Buharî'de bu yakın (karîn), şeytan diye açıklanmıştır.

أَذَلَّكَ خَيْرٌ نَزَّلَا Bu mu hayırlı konukluk için?

NÜZÜL: Misafir gelir gelmez ikram için sunulan konukluk. Burada bu ifade gösteriyor ki, yukarıda cennetlikler için söylenen, henüz yeni gelene konulan ikramiye cinsinden olup, onlara onun ilerisinde öyle nimetler vardır ki,

şimdi akıllar onu anlamaktan acizdir. İşte cehennemlikler için de شَجَرَةُ الزُّكُومِ zakkum ağacı, öyledir.

ZAKKUM: Tiham'e'de biten küçük yapraklı, acı ve fena kokar bir ağacın ismi olup, aşağıdaki şekilde tarif edilen ve meyvesi, cehennemliklerin konukluğu olan ağaç bununla isimlendirilmiştir. Buyuruluyor ki: اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ **Çünkü biz onu zalimler için bir fitne (imtihan) kılmışızdır.** Ona dünyada zalimler vurgun ve tutkun olur. Ahirette de sıkıntı ve azabını çekerler. Allah daha iyi bilir ya, halkı zulüm ile yemek için kurulan zalimler teşkilatı, o zalimler kurumu.

اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِيْ اَصْلِ الْجَحِيْمِ O cehennemin kökünde, dibinde çıkar da dalları tabakalarına dağılır. طَلْعُهَا tomurcuğu, meyvesinin doğum noktaları, كَانَتْ رُؤُوسَ الشَّيَاطِينِ sanki şeytanların başları gibidir. Buna üç mânâ verilmiştir:

- 1- Son derece çirkinlikten kinaye olmak üzere hayalî bir benzetme.
- 2- Şeytanlar, çirkin suratlı korkunç yılanlar demektir.
- 3- "Ruûsü's-Şeyâtîn" (Şeytanların başları), çirkin manzaralı, bilinen bir otun meyvesiymiş ki Yemen'de Esten denilirmiş.

Biz de dördüncü bir mânâ anlamak istiyoruz ki, zalimleri en çok aldatan, meftun eden nokta, onun çiçek açıp meyvesini verecek olan noktalarıdır. Gelir kaynakları gibi görünen o noktalar öyle iğfal edicidir ki, sanki şeytanların başları, yahut reisleri gibi.

ثُمَّ اِنْ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ Sonra onların bunun üzerine hamîmden (kaynar sudan) bir haşlamaları da vardır.

ŞEVB: İçkiye karıştırılan katkı, aşılama veya haşlama.

HAMÎM: Esasen kaynar su demek olup, cehennemin bağırsakları parçalayan suyuna denir. Bununla haşlanan o içki de "gassâk", akan cerahat, irindir. Çünkü zalimler halkı bu hale getirirler. Ahirette de öyle haşlanırlar.

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلْنِعْمَ

الْمُجِيبُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَاهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا

ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِيْنَ ﴿٧٧﴾ وَرَكَّعْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿٧٨﴾

سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٦﴾
 إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٧٨﴾ وَإِنْ
 مِنْ شَيْعَتِهِ لَأَبْرِهِيمُ ﴿٧٩﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٠﴾

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨١﴾ أَتِفَكَا إِلَهَةً دُونَ اللَّهِ
 تُرِيدُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٣﴾ فَظَرَّ نَظْرَةً
 فِي النُّجُومِ ﴿٨٤﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٥﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٨٦﴾
 فَرَاغَ إِلَى إِلَهِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٨٧﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٨٨﴾
 فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٨٩﴾ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْفُونَ ﴿٩٠﴾ قَالَ
 أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩١﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٢﴾
 قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْخِجْمِ ﴿٩٣﴾ فَارَادُوا بِهِ
 كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمْ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٤﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي
 سَيَهْدِينِ ﴿٩٥﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٩٦﴾ فَبَشِّرْهُ بِأَهْلٍ
 بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿٩٧﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى
 فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمُرُ

سَجَدُ نِيَّازِ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ
 لِلْجَبِينِ ﴿٧٧﴾ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٧٨﴾ قَدْ صَدَقَ الرَّءْيَا
 أَنَا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ
 ﴿٨٠﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿٨١﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي
 الْآخِرِينَ ﴿٨٢﴾ سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ كَذَلِكَ نَجْزِي
 الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَبَشَرْنَاهُ
 بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ
 وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿٨٧﴾

Meâl-i Şerifi

75- Andolsun ki Nuh bize seslenip dua etmişti de biz de ne güzel kabul etmiştik.

76- Biz hem onu, hem ailesini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

77- Hem onun neslini bâki kalanlar kıldık.

78- Hem de sonradan gelenler içinde güzel bir namını bıraktık.

79- Bütün âlemler içinde Nuh'a selam olsun.

80- İşte biz iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız.

81- Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı.

82- Sonra diğerlerini suda boğduk.

83- Şüphesiz ki İbrahim de onun kolundandı.

84- Çünkü o, Rabbine tertemiz bir kalb ile gelmişti.

85- O babasına ve kavmine şöyle demişti: "Siz nelere tapıyorsunuz?"

86- "Yalancılık etmek için mi Allah'tan başka ilâhlar istiyorsunuz?"

87- "Siz âlemlerin Rabbini ne zannediyorsunuz?"

88, 89- Derken yıldızlara bir baktı da: "Ben gerçekten hastayım" dedi.

90- O zaman arkalarını dönerek başından kaçıışverdiler.

91- Derken bir kurnazlıkla onların ilâhlarına vardı da, "Buyursanıza, yemez misiniz?" dedi.

92- (Cevap vermediklerini görünce de): "Neyiniz var da konuşmuyorsunuz?" (dedi).

93- Nihayet bir yolunu bulup onlara kuvvetli bir darbe indirdi.

94- Bunun üzerine birbirlerine girerek ona yürüdüler.

95- İbrahim dedi ki: "A, siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"

96- "Halbuki sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır."

97- Onlar: "Haydin onun için bir yapı yapın da onu ateşe atın." dediler.

98- Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de kendilerini daha alçak düşürdük.

99- Bir de dedi ki: "Ben Rabbime gidiyorum, o bana yolunu gösterir."

100- "Ey Rabbim! Bana salihlerden (bir oğul) ihsan et!"

101- Biz de kendisine yumuşak huylu bir oğul müjdeledik.

102- Oğlu, yanında koşacak çağa gelince: "Ey oğlum! Ben seni rüyamda boğazladığımı görüyorum. Artık bak, ne düşünürsün?" dedi. Çocuk da: "Babacığım sana ne emrediliyorsa yap, inşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.

103- Ne zaman ki ikisi de bu şekilde Allah'a teslim oldular, İbrahim oğlunu şakağı üzerine yatırdı.

104- Biz de ona şöyle seslendik: "Ey İbrahim! "

105- "Rüyana gerçekten sadakat gösterdin, şüphesiz ki, biz iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız."

106- "Şüphesiz ki bu apaçık bir imtihandı." (dedik)

107- Ve ona büyük bir kurbanlık fide verdik.

108- Kendisine sonradan gelenler içinde iyi bir nâm bıraktık.

109- Selam olsun İbrahim'e...

110- İşte biz iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız.

111- Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı.

112- Ona bir de salihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik.

113- Hem ona hem İshak'a bereketler verdik. Her ikisinin neslinden de hem iyilik yapanlar var, hem de açıkça kendi nefesine zulmedenler var.

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ Tufan felaketi. الْكَرْبِ الْعَظِيمِ Hem neslini, baki kalanlar

kıldık. "O'nun üç oğlu; Sam, Ham, Ya'fes ve bunların eşlerinden başka, diğer gemide bulunanların hepsi nesil bırakmayarak vefat etti" demişlerse de biz bunu Hûd Sûresi'nde geçen **قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ** "*Denildi ki: Ey Nuh! Bizden sana ve seninle birlikte olanlardan gelecek ümmetlere selam ve bereketlerle gemiden in.*" (Hûd, 11/48) âyetine uygun bulmuyoruz. Çünkü **مَنْ مَعَكَ** "*seninle birlikte olanlar*" dan maksadın, **وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ** "*O'nunla beraber iman edenler pek azdı.*" (Hûd, 11/40) diye buyurulan az kişiler olduğu açıktır. O halde buradaki Kasrın (Tahsisin) gemidekilere değil, boğulanlara göre izafî olması daha uygundur. Bununla beraber denilebilir ki, bütün gemidekilerin nesilleri tağlib yoluyla (çoğunluk itibarıyla) onun zürriyeti hükmünde tutulmuş ve bu şekilde baki kalanların hepsi onun zürriyeti olarak sayılmış, ona ikinci Âdem denmiştir.

Taberî der ki: Arap Sam evladından, Sudan Ham evladından, Türk ve diğerleri Ya'fes evladındandır.⁽¹⁾ Ebu Hayyan da "Bahr"de bunu naklettikten sonra şöyle kaydediyor: Bir grup da şöyle söylemiştir: "Allah Teâlâ Hz. Nuh'un zürriyetini baki bırakıp neslini uzatmıştır. Bununla beraber bütün insanlar onun nesliyle sınırlı değildir. Ümmetler içinde ona ait olmayan da vardır".⁽²⁾ Alûsî, de şu mütalaada bulunmuştur: Sanki bu grup, suda boğulmanın genel olduğunu söylemiyor. Nuh (a.s.) kâfirler aleyhinde dua etmiş, fakat dünya halkının hepsine gönderilmemiştir. Çünkü peygamber gönderilmenin genel olması ilk önce peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in özelliklerindendir. Genel olduğunu söyleyip de kasrı, boğulanlara nispetle yapmış olması da caizdir.⁽³⁾

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ Hem de ahirîn içinde, yani sonrakiler, geriden gelen bakiler içinde de kendine bıraktık. Burada iki şekil vardır. Birisi, meful, hazfedilmiştir. Namına güzel bir anı, güzel bir övgü bıraktık demektir. Bu durumda **سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ** Bütün âlemler içinde Nuh'a selam, Allah Teâlâ tarafından bir selam olur. Diğeri de hikâye yoluyla bu selamın meful olmasıdır ki, bu şekil daha açıktır.

وَإِنْ مِنْ شَيْعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ Şüphesiz İbrahim de elbette onun kolundan (şiasından)dır.

ŞÎÂ: Bir kimsenin arkasında, izinde giden taraftarları, tabileri demektir. İbrahim (a.s.) da iman ve ihlas esnasında ve Allah yolunda müşriklere karşı ci-

(1) et-Taberî, a.g.e., XXII, 43.

(2) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 364.

(3) Alûsî, a.g.e., XXIII, 98.

had hususunda ve şeriatının teferruatında değilse de asıllarında onun izince gitmiştir. **selîm kalb**; tertemiz, her lekeden arınmış, Allah sevgisinden samimi, tamamen O'na teslim olmuş kalb.

"İfk" için mi Allah'tan başka ilâhlar istiyorsunuz?. مَا فَاكَ إِلَهًا دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ

İFK: Yalan dolan, iftira demek ki, Allah'tan başka ilâh var demek, yalancılıktır, iftiradır, bühthandır.

Derken yıldızlarda bir bakış yürüttü, yahut bir bakıma baktı. Bundan bizce hemen akla gelen mânâ En'am Sûresi'nde **فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ يَلْدًا جَنُّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ** *"Üzerini gece bürüdüğü zaman bir yıldız gördü..."* (En'am, 6/76) âyetinde geçen fikir ve bakıştır. Bu şekilde **Baktı da "ben hastayım" dedi.** Söz **لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ** *"Eğer Rabbim beni hidayete erdirmeseydi mutlaka sapıklar topluluğundan olacaktım."* (En'am, 6/77) meâlinde olur. Fakat tefsirciler buna şöyle mânâ vermişlerdir: Kendileriyle beraber ibadet teklif ettikleri için yıldızlarda bir bakıma baktı da, yıldızların hükümlerine bakıyormuş gibi yerlerini, bağlantılarını gözden geçirdi, onlar münecim oldukları için o da onlarla istidlal ediyormuş gibi görünerek ben ke-yifsizim, dedi. Onların tekliflerinden rahatsız olduğunu kastediyordu. Hastayım deyince **فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ** *Arkalarını dönerek başından kaçışverişiler.* Hastalıktan, taundan (vebadan) korkmuşlar. Bu ifade ne kadar nüktelidir. Hastayım deyince arka dönmek, sonra darbeyi vurunca da **فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْفَرُونَ** *zifaf eder gibi birbirine girerek ona yöneldiler.* Hücum ettiler. Yöneliş göstermeleri, adi insanların, umumi toplumların psikolojik durumlarını anlatır.

Bunun üzerine onu yumuşak huylu bir oğul ile müjdeledik. Bu uslu oğul, İsmail (a.s.)'dir. İshak'ı müjdeleme bundan sonra ayrıca söylenecektir. **فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ** *Ne zaman ki beraberinde koşmak, yani çalışmak çağına erdi,* ona Allah için yapılacak bir iş, bir itaat göstermek üzere **إِنِّي أَنَا فِي الْمَتَامِ** *ey yavrum! dedi, ben düşümde görüyordum ki* **بَنِيَّ أَرْبَىٰ فِي الْمَتَامِ** *ben seni boğazlıyorum.* **فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ** *Artık bak ne görürsün? Ne dersin, ne görüşte bulunursun?* Deniliyor ki, Hz. İbrahim, bunu Zilhicce'nin sekizinci, dokuzuncu, onuncu yani terviye, arefe, nahir geceleri sıra ile üç gece görmüştü. Peygamberlerin rüyası vahiy, tabirleri de vahiy olduğundan Hz. İbrahim böyle görmüş ve böyle tabir etmiş ve dolayısıyla böyle vahiy almış olmakla bu, yerine getirilmesi vacib hak, bir emir olmuş oluyordu. Bunun üzerine onu zorla yapmaya kalkışmayıp, önce yerine getirilme şeklini istişare etmek

üzere böyle görüşünü sorarak tebliğ etti ki, bununla ilk önce onun itaat ve boyun eğmekle ecir ve sevaba ermesini temin etmek istedi. Düşünmeli, bunu söylerken "ey yavrucuğum!" diye hitab eden bir babanın kalbinde ne yüksek bir şefkat duygusu çarpıyor ve ona ne kadar büyük bir vazife aşkı, Allah sevgisi hakim bulunuyordu. Düşünmeli de duymalı ki, bu ne büyük bir bela, ne dehşetli bir ilâhî imtihandı! İşte bunun böyle ilâhî bir emir olduğunu anlayan ve Allah'ın sabredenlerle beraber olduğunu bilen o yumuşak huylu oğul **ey babacığım! dedi, اَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ne emrolunuyorsan yap. سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ. ثَلَمًا اسْلَمْنَا** Beni inşaallah sabredenlerden bulacaksın. **Ne zaman ki böyle ikisi de teslim oldular; Allah'ın emrine kendilerini teslim ettiler. وَتِلْكَ لِلْجَبِينِ** Ve İbrahim onu tuttu, şakağına yıktı.

CEBİN: Şakak, yani alnın yanlarıdır. Bu, Mina'da sahranın yanında veya mescide bakan yerde yahut bugün kurbanların kesildiği mevkide olmuştu, diye naklediliyor. Bıçağını çekip çekmediği hakkında iki görüş vardır. Burada yalnız buyuruluyor ki, şakağına yatırdı. **وَكَادَيْتَاهُ أَنْ** Biz de ona şöyle seslendik: **يَا إِبْرَاهِيمُ** Ey İbrahim! Rüyayı gerçekten tasdik ettin. Doğrulukla yerine getirdin, gördüğün gibi inandın, kararlılık ve doğrulukla yerine getirdin. Çünkü **اذْبَحْ** "boğazlıyorum" diye görmüş, **ذَبَحْتُ** "boğazladım" dememişti. Kararlılık ve ciddiyetle kesmeye teşebbüs etmekle de kalmayıp o tahakkuk etmişti. Taberî gibi bazı tefsirciler bu **وَكَادَيْتَاهُ** nün, **لَا** nın cevabı ve "vâv"ın da **وَقَتَحْتَ آبَائَهَا** daki "vâv" kabilinden olduğunu söylemişlerse⁽¹⁾ de araştırmacı âlimlerin tercihi göre atıf vâvı olup, burada cevap, tefhim (bu işin büyüklüğünü anlatmak) için hazfedilmiştir. Şöyle demektir: Ve biz böyle seslenince; ne büyük bayram, ne tarife sığmaz neşe ve sevinç meydana geldiğini söylemeye hacet yok! Şu da cevabın tâlilidir (sebebinin açıklanmasıdır): **أَنَا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ** Çünkü biz, iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız. **إِنْ هَذَا** Şüphesiz ki bu; İbrahim'in karşılaştığı bu oğlunu kurban etme işi **لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ** elbette açık bela, parlak imtihandır. Öyle açık bela ve parlak imtihandır ki, gerek İbrahim'in ve gerekse oğlunun **الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ** "İhsan, Allah'a kendisini görüyormuşsun gibi ibadet etmendir." ⁽²⁾ hadis-i şerifinin ifadesince en yüksek ihsan mertebesinde bulunan ihsan edenlerden (iyilik yapanlardan) olduklarında hiç şüpheye yer bırakmaz. Onun için onların o ihsanlarını mükafat ile karşılayarak öyle seslen-

(1) et-Taberî, a.g.e., XXIII, 51.

(2) Buharî, Tefsiru Sureti 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57; Ebu Davud, Sünnet, 16; Tirmizî, İman, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Ahmed b. Hanbel, I, 27, 51, 53, 319; II, 107, 426, IV, 129, 164.

dik. وَقَدَّيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ Ve ona büyük bir kurbanlık ile fidiye de verdik. Yani İbrahim'e oğlunun yerine kesilmek için büyük bir kurbanlık kurtuluş fidiyesi de verdik. Boğazlamaya başlamakla rüya gerçekleştirilmiş olup da قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا "Rüyayı tasdik ettin" diye nida edildikten sonra fidyenin mânâsı ne olabilir? Bunu en güzel açıklayan yön şudur: Deniliyor ki, İbrahim (a.s.) bir oğlu olursa, Allah yolunda kurban edeceğini adamıştı. Sonra unutmuş, rüya bunu hatırlatmıştı. Onun için nida olunduğu zaman rüya gerçekleştirilmiş olmakla beraber adak yerini bulmamış olduğundan bu fidiye onu böyle hüküm değiştirmek suretiyle tamamlamış ve ayrıca bir nimet olmuştur. Bundan dolayı İmam-ı Azam demiştir ki: Çocuğunu kurban etmeyi adayana bir koyun kesmek vacib olur. Acaba o büyük kurbanlık ne idi ve büyüklüğü neresindeydi? Çokları cennetten gelme, beyaz ve bir rivayette emlah, yani alaca ve a'yen, iri gözlü bir koç idi demişler ki, yahudilerin görüşü de buna uygundur. Bazıları da Sebîr dağından inme bir va'l, yani dağ keçisi demişlerdir. Büyüklüğünü de bazıları maddî olarak, iri yapılı diye, bazıları da manevî büyüklük ve önemle tefsir etmişlerdir. Yalnız bir peygamber değil, belki baba ve oğul iki peygamberin sıkıntısını kaldıran ve özellikle neslinden peygamberlerin sonuncusu gelecek bir peygamberin fidiyesi olan ve cennetten gelen bir kurbanlık elbette büyük olur. Bazıları da demişlerdir ki, büyüklüğü ondan sonra sünnet ve din olması itibarıyla. Ebu Bekir Verrak, bir nesilden değil, doğrudan doğruya yaratılmış olması bakımındandır, demiştir. Fakat hatırlatmaya hacet yoktur ki, Kur'ân'ın بِذَبْحٍ عَظِيمٍ "Büyük bir kurban" ifadesi bütün bunlardan daha kapsamlı ve daha büyüktür. En iyisini Allah bilir.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ Sonrakilerde de namına bıraktık. Onu güzel bir anı ile yad eder ve sünnetini yerine getirmekle bayram yaparlar.

سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ Selam İbrahim'e.

كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ İşte iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız. Burada اِنَّ "Biz" denilmemesi, biraz önce geçmiş olduğu için burada bir nevi tekit kastedildiğine işaret olmalıdır. Evet İbrahim iyilik yapanlardandı. اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ Çünkü o bizim mümin kullarımızdandır. Yahudiler bu kurban edilenin Hz. İshak olduğunu söylüyorlarmış. Muhammed b. İshak, Taberî gibi bazıları da buna taraftar olmuşlar, Muhyiddin Arabî de Fusûs'unda bu görüşe gitmiştir. Fakat burada şu atıf onları reddetmekte açıktır. Çünkü قَبَشْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ "Biz ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik." ifadesi üzerine atıf ile buyuruluyor ki: وَبَشَرْنَاهُ بِإِسْحَاقٍ Bir de onu İshak ile müjdeledik. Belliki bu şöyle demek oluyor:

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ "Ey Rabbim! Bana salihlerden (bir oğul) ihsan et." diyen İbrahim'i o boğazlama kıssası anlatılan halîm (yumuşak huylu) oğulla müjdelikten başka, bir de İshak ile müjdeledik. نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ **Ki salihlerden bir peygamber olmak üzere.** Şu âyetin de bu ikisine ait kılınması daha uygundur. وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ **Hem ona, o halîm oğula وَعَلَى إِسْحَاقَ ve hem İshak'a bereketler de verdik.** Yani ikisinin de nesillerini bereketlendirdik, çoğalttık. Burada عَلَيْهِ zamirini İbrahim'e göndermek, zürriyet yönüyle İshak'a karşılığı gerektireceğinden yakışmaz. İshak ve zürriyeti, İbrahim'in zürriyetinden olduğu için İbrahim'in İshak'a karşılık olarak zürriyet ve bereketi ancak diğer oğlu itibarıyla olabilir. Onun için عَلَيْهِ zamiri bu itibarla İbrahim'e gönderilse bile şu tesniye (ikil) zamirin, herhalde iki oğula gönderilmesi gerekir. **İkisinin zürriyetinden de;** İbrahim'in iki oğlunun ikisinin zürriyetinden de; halîm oğul olan İsmail'in zürriyetinden de, İshak'ın zürriyetinden de **مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ hem ihsan eden, hem de kendi nefesine açıkça zulmeden vardır.** Bu وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا "İkisinin zürriyetinden" maksadın İsmail evladı ile İshak evladı olduğunda hiç tereddüt edilmemesi gerekir. Çünkü zamir İbrahim ile İshak'a gönderildiği takdirde bile İshak zürriyetinin karşılığında İbrahim zürriyetinin, İshak zürriyetinden başka bir zürriyet olması gerekir. Bu da bilinmekte olan İsmail evladıdır. Ve hatta bu takdirde İbrahim zürriyeti ünvanının İshak evladından çok İsmail evladına daha uygun ve daha layık olduğuna bir işaret yapılmış olur. Kısaca; "Ben Rabbime gidiyorum" deyip de رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ "Ey Rabbim! Bana salihlerden (bir oğul) ihsan et!" (37/100) diye yalvaran ve o apaçık bela ile imtihanı başarı ile geçen İbrahim'e, Rabbi öyle selam ve selamete güzel bir anı ihsan etti. Ve iki oğul müjdeleyerek, onlardan zürriyetine öyle bereket verdi ki, hâlâ ikisinin de zürriyeti o feyiz ve bereketle yaşamakta ve fakat hepsi salih ve iyi kimseler değil, kimisi iman ile ihsan mertebesinde, kimisi de küfür ve isyanla nefesine zulmetmekte. Bu şekilde İbrahim'e verilen bu zürriyet bereketi, Nuh'a verilen zürriyet bakiliğine benzemektedir. Ancak şunu unutmamalı ki, ataların salih oluşu, evladın da salih oluşunu gerektirmez. Onun için Nuh'un zürriyetinden putperestler, İbrahim'in zürriyetinden zalimler çıkmıştır.

وَلَقَدْ مَنَّا

عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ ﴿١١٢﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ

الْعَظِيمِ ﴿١١٤﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٥﴾ وَأَتَيْنَاهُمَا
 الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٦﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٧﴾
 وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْأَخْرَبِ ﴿١١٨﴾ سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ
 ﴿١١٩﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا
 الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنِ الْيَأْسَ مِنْ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٢﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ
 الْآتِقُونَ ﴿١٢٣﴾ أَدْعُونِ بَعْلًا وَنَذَرُوا حَسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٤﴾
 اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٥﴾ فَكَذَّبُوا فَأَنَّهُمْ
 لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٦﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْصِينَ ﴿١٢٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ
 فِي الْأَخْرَبِ ﴿١٢٨﴾ سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴿١٢٩﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي
 الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣١﴾ وَإِنِ لَوْ طَا
 مِنْ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٢﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَآهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٣﴾ إِلَّا عَجُوزًا
 فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٤﴾ ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرَبَ ﴿١٣٥﴾ وَأَنْتُمْ لَتَمُذُّونَ عَلَيْهِمْ
 مُصْجِينَ ﴿١٣٦﴾ وَبِالْبَيْلِ أَفْلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٧﴾

Meâl-i Şerifi

114- Andolsun ki biz Musa ile Harun'a da nimetler verdik.

115- Hem kendilerini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

116- Hem yardım ettik onlara da, galip gelenler onlar oldular.

117- Hem kendilerine o belli kitabı (Tevrat'ı) verdik.

118- Kendilerini doğru yola çıkardık.

119- Sonrakiler içinde onlara iyi bir nam bıraktık:

120- Selam olsun, Musa ile Harun'a.

121- İşte biz iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız.

122- Çünkü onların ikisi de bizim mümin kullarımızdandı.

123- Şüphesiz İlyas da gönderilen peygamberlerdendir.

124, 125, 126- Hani o kavmine: "Siz Allah'tan korkmaz mısınız? Yaratıcıların en güzeli olan, sizin de Rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbi bulunan Allah'ı bırakıp da "Ba'l'e" (Ba'l ismindeki puta) mi yalvarıyorsunuz?" dedi.

127- Fakat onlar, onu yalanladılar. Bu yüzden onlar mutlaka (cehennemde) hazır bulundurulacaklardır.

128- Ancak Allah'ın ihlaslı kulları müstesna.

129- Ona da sonrakiler içinde şunu bıraktık:

130- Selam olsun İlyâsîn'e .

131- İşte biz iyilik yapanları böyle mükafatlandırırız.

132- Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı.

133- Şüphesiz Lût da gönderilen peygamberlerdendir.

134- Hani biz onu ve ailesinin tamamını kurtarmıştık.

135- Ancak geride kalıp batanlar içinde kalan yaşlı bir kadın hariç.

136- Sonra diğerlerini helak etmiştik.

137, 138- Ve siz elbette sabahleyin ve geceleyin onlara uğrar ve üzerlerinden geçersiniz. Hâlâ akıl edip düşünmez misiniz?

الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ Belli kitap, yahut açıklaması, ifadesi güzel kitap, yani Tevrat. وَإِنَّ الْيَاسِينَ İlyas da gönderilen peygamberlerdendir. Yani yukarıda وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ "Gerçekten biz onların arasına uyarıcı peygamberler gönderdik." (Saffât, 37/72) buyurulduğu üzere, uyarı için gönderildiklerine yemin edilen peygamberlerden, o da İsrailoğulları peygamberlerinden (İlyas b. Yâsîn) ki Harun (a.s.)'un torunlarından denilmiştir. (En'am Sûresi, 6/85. âyetin tefsirine bkz.)

بَعْلًا Ba'l.

BA'L: Bir putun ismi ki yirmi arşın boyunda, altından ve dört yüzlü bir put olduğu söyleniyor. Kim bilir konduğu kaidesi ne kadardı? Hâlâ Şam'da Ba'lebek kasabası bu ad ile anılmaktadır. سَلَامٌ عَلَى الْيَاسِينَ İlyasîn'e selam olsun.

İLYÂSÎN: İlyas, demektir. Bazı kırâetlerde الْيَاسِينَ okunduğundan her iki

kırâete de uygun olması imlâsı için الباسين şeklinde yazılır.

YÂSÎN: İlyas (a.s.)'ın babası olmakla Âl-i Yâsîn yine İlyas demek olur. Yâsîn bir de Resul-i Ekrem'in isimlerinden olduğuna göre bazıları Âl-i Yâsîn'den maksadın, Muhammed ümmeti olduğunu söylemişlerdir. Herhalde يَاسِينَ denilmeyip يَاسِينَ buyurulması, bir tevriyeden uzak değildir. "Âl-i Yâsîn" kırâeti de bu tevriyede açıktır. İmlâda لام vasledilmeyip de iki kırâete uygun şekilde yazılması da bu tevriyenin birkaç yönden gerekli olduğuna işaret eder. Şu halde demek olur ki, burada "Selam İlyas'a" denirken; "Selam Muhammed âline" mânâsına bir de tevriye kastedilerek آل يَاسِينَ buyurulmuş ve bundan dolayı olmalıdır ki selam fıkraları da burada bitirilmiş, Lût ve Yunus kıssalarında daha çok فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُتَدَبِّرِينَ "Bak uyarılanların sonu nasıl oldu?" (Sâffât, 37/73) ifadesine dikkat çekilmiştir. Bu tevriyeye göre إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ "O mümin kullarımızdandır." İlyas'a ve Yâsîn'e ait olabilir demektir.

وَأَنْتُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ "Ve siz sabahleyin onlara uğrar, üzerlerinden geçersiniz." Kureys, Şam'a ticarete giderlerken yolları, Lût kavminin yerlerine uğrar.

وَأَن يُونُسَ لَمِنَ

الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ أَتَى إِلَى الْفُلِ الْمَشْهُورِ ﴿١٣١﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ
مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٣٢﴾ فَالْيَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٣٣﴾ فَلَوْلَا
أَنَّهُ كَانَ مِنَ السُّبْحِينَ ﴿١٣٤﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٣٥﴾
فَبَدَّنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٣٦﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ
يَقْطِينٍ ﴿١٣٧﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٣٨﴾ فَاْمُنُوا
فَنَنْفِثَ سَمًّا إِلَى الْحَيِّينَ ﴿١٣٩﴾ فَاسْتَفْنَاهُمُ الرِّبْكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمْ
الْبَنُونَ ﴿١٤٠﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٤١﴾

أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ أَفْكِهَمَ لَيَقُولُونَ ﴿١٣٩﴾ وَلَدَّ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٤٠﴾
 أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٤١﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٤٢﴾
 أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٤٣﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٤٤﴾ فَاتُوا بِكِتَابِكُمْ
 إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٥﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسْبًا وَلَقَدْ
 عَلِمْتَ الْجَنَّةُ إِنَّهُمْ لَمَحْضُرُونَ ﴿١٤٦﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٤٧﴾
 الْإِعْبَادَ لِلَّهِ الْمُخْلِصِينَ ﴿١٤٨﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٤٩﴾
 مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاعِلِينَ ﴿١٥٠﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ الْحَجِيمِ ﴿١٥١﴾ وَمَا مِنَّا
 إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٥٢﴾ وَإِنَّا لَخُنُ الصَّافُونَ ﴿١٥٣﴾ وَإِنَّا لَخُنُ
 الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٥٤﴾ وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٥٥﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا
 مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥٦﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ ﴿١٥٧﴾ فَكَفَرُوا بِهِ
 فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٥٨﴾ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥٩﴾
 إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِنْ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٦١﴾
 فَقَوْلَ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٦٢﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٦٣﴾
 أَفِعْدَا بِنَا يُسْتَغْلَوْنَ ﴿١٦٤﴾ فَاذْأَنْزَلْ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ

الْمُنْذِرِينَ ﴿١٣٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٣٨﴾ وَأَيُّضًا يُصِفُونَ ﴿١٣٩﴾
 سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٤٠﴾
 وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٢﴾

Meâl-i Şerifi

139- Şüphesiz Yunus da gönderilen peygamberlerdendir.

140- Hani o bir zaman dolu bir gemiye kaçmıştı.

141- (Oradakilerle) kur'a çekmiş de kaydırılanlardan (yenilenlerden) olmuştu.

142- Derken (denize atılmış ve) kendisini balık yutmuştu. (Kendi nefsi-ni) kınıyordu.

143, 144- Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, yeniden dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.

145- Biz onu hasta bir halde bir alana çıkardık.

146- Üzerine kabak cinsinden bir ağaç bitirdik.

147- Biz onu (Yunus'u) yüz bin veya daha çok insana peygamber olarak gönderdik.

148- O zaman ona iman ettiler de biz onları bir zamana kadar yaşattık.

149- Şimdi sor o seninkilere: Kızlar, Rabbinin de, oğlanlar onların mı?

150- Yoksa biz melekleri dışı yaratmışız da onlar şahit mi bulunuyorlarmış?

151, 152- Ha!.. Onlar, şüphesiz uydurdukları iftiralarından dolayı: "Allah doğurdu" derler. Hiç şüphesiz onlar, yalancıdırlar.

153- (Allah) kızları oğullara tercih mi etmiş?

154- Size ne oldu? Nasıl hükmediyorsunuz?

155- Hiç düşünmüyor musunuz?

156- Yoksa sizin için açık bir delil mi var?

157- O halde, eğer doğru söylüyorsanız getirin kitabınızı.

158- Onlar, Allah ile cinler arasında bir neseb (hısımlık bağı) uydurdular. Oysa andolsun cinler bilirler ki, o yalancılar mutlaka cehenneme götürüleceklerdir.

159- Allah, onların yakıştırdıkları vasıflardan münezze ve yücedir.

160- Fakat Allah'ın ihlas ile seçilen kulları başka (onlar, Allah'ı böyle şirk ile vasıflamazlar).

161, 162, 163- Çünkü siz ve taptıklarınız, kendiliğinden cehenneme saldıran kimseden başkasını, Allah'a karşı kandırıp, saptıramazsınız.

164, 165, 166- (Melekler): "Bizden her birimizin belli bir makamı vardır. Biziz o saf saf dizilenler, biziz! Biziz o tesbih edenler, biziz!" derler.

167, 168, 169- (Müşrikler) şöyle diyorlardı: "Eğer yanımızda önceki (ümme)tlerden bir kitap olsaydı, elbette biz de Allah'ın ihlas ile seçilmiş kullarından olurduk."

170- Fakat şimdi onu inkâr ettiler. Ama ilerde bileceklerdir.

171, 172, 173- Andolsun ki peygamberlikle gönderilen kullarımız hakkında şu sözümüz geçmiştir: "Onlar var ya, elbette onlar muzaffer olacıklardır ve elbette bizim ordularımız mutlaka galip geleceklerdir."

174- Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

175- Onlara (inecek azabı) gözetle .Yakında onlar da göreceklerdir.

176- Ya şimdi onlar, bizim azabımıza uğramakta acele mi ediyorlar?

177- Fakat (azabımız) onların sahasına indiği zaman, (o acı sonuçla) uyarılanların sabahı ne kötüdür!

178- Yine sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

179- (İnecek azabı) gözetle! Yakında onlar da göreceklerdir.

180- Senin güç ve kuvvet sahibi Rabbin, onların yakıştırdıkları vasıflardan münezze ve yücedir.

181- Gönderilen bütün peygamberlere selam olsun.

182- Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

وَإِنْ يُؤْسَ لِمَنِ الْمُرْسَلِينَ Şüphesiz ki Yunus da gönderilen peygamberlerdendir. Yunus (a.s.)'un kıssasında Allah Teâlâ'nın bir peygamberini hapsedişinin bir ifadesi vardır. Bunun, burada anlatılması, daha çok peygamber efendimize bir hatırlatma olma²⁵²⁶ⁿ—akımındandır. **Hani, düşün o zamanı ki Yunus, "İbak" suretiyle o dolu gemiye kaçmıştı.**

İBAK: Bir kölenin, efendisinden kaçmasıdır. Enbiya Sûresi'nde **وَذَا النُّونِ إِذْ** "Ve Zünnûn'a (da lutfettik). Hani o (kavmine) kızarak gîtmîşti." (Enbiya, 21/87) buyurulduğu üzere Yunus (a.s.) öfkelenip, Allah tarafından izin gözlemeksizin çıkmış olduğundan "ibak" (kaçış) denilmiştir. Alûsî, tefsirinde der ki: "Yunus (a.s.) hakkında kitap ehlinin kitaplarında anlatılan şudur: Allah Teâlâ, onu Nînüvâ halkına gidip onları Hakk'a davet etmekle görevlendirmişti.

O zaman Nînüvâ çok büyüktü. Üç gün kadar bir müddet içerisinde katedilebilirdi. Kötülükleri büyümüş, bozgunculukları çoğalmıştı. İşi büyük gördü ve Tersis'e kaçtı. Onun için Yafa'ya geldi, bir gemi buldu. Sahipleri Tersis'e gitmek istiyorlardı. Kiraladı, ücretini verdi ve gemiye bindi. Derken büyük bir fırtına koptu, dalgalar çoğaldı. Gemi gark olacak hale geldi, gemiciler telaşe düştüler. Geminin hafiflemesi için bazı eşyaları denize attılar. O sırada Yunus, geminin içine inmiş, uyumuş, hatta nefesi yukarı çıkarmış. Kaptan ona vardı. "Ne uyuyorsun? Kalk, Rabbine dua et. Ola ki bizi bu durumdan kurtarır da helak etmez" dedi ve birbirlerine; "Gelin bu kötülük bize kimin yüzünden geldiğini bilmek için kur'a atalım" dediler. Kur'a attılar, Yurus'a düştü. Bunun üzerine: "Anlat bize sen ne yaptın? Nereden gelip, nereye gidiyorsun? Hangi köyden, hangi soydansın?" dediler. O zaman onlara: "Ben, karayı ve denizi yaratan, göklerin ilâhı olan Rabbin kuluyum." dedi ve olayını anlattı. Onun üzerine çok korktular ve niye öyle yaptın diye kınadılar. Sonra ona: "Bu denizin durması için biz sana ne yapalım?" dediler. "Beni denize atın, durur. Çünkü bu büyük fırtına benim içindir" dedi. Adamlar gemiyi geri karaya atmaya çalıştılar, yapamadılar. Nihayet Yunus'u tuttular, gemide bulunanların kurtulması için denize attılar. Derhal deniz durdu ve Allah balığa emretti. O'nu karaya bıraktı, sonra Allah Teâlâ büyük bir balığa da emretti, onu yuttu. Balığın karnında üç gün üç gece kaldı. Karnında Rabbine dua ediyor, O'na yalvarıyordu. Derken yüce Allah balığa emretti. Onu karaya bıraktı, sonra Allah Teâlâ ona: "Kalk, Nînüvâ'ya var, bundan önce sana emrettiğim şekilde halkına çağrıda bulun!" buyurdu. Yunus (a.s.) da vardı, çağrıda bulundu ve "Nînüvâ üç gün içinde batacak" dedi. Bunun üzerine Nînüvâ halkı Allah Teâlâ'ya iman ettiler ve oruç ilan ettiler, hepsi eskiler giydiler, kral haber aldı, o da tahtından indi, süslü elbiselerini çıkardı ve bir çul giydi ve kül üzerine oturdu. Gerek insan ve gerekse hayvan, hiçbirisi ne yiyecek, ne içecek tatmasın diye tellal çağırıldı ve hepsi Allah Teâlâ'ya sığındılar, kötülük ve zulümden vazgeçtiler. Allah Teâlâ da kendilerine merhamet etti, azaba uğratmadı. Onlara azab etmeyince Yunus (a.s.) merak etti: "Allahım! İşte ben bundan kaçmıştım, çünkü biliyordum ki, sen çok merhamet edici, çok şefkatli, çok sabırlı ve tevbeleri çokca kabul edicisin. Ey Rabbim! Benim canımı al artık, ölüm bana yaşamaktan daha iyidir" dedi. Allah: "Ey Yunus! Çok üzüldün", dedi. Yunus: "Evet ya Rab!" dedi ve çıktı, şehrin karşısında beride bir gölgelik yaptı, altına oturdu. Şehirde ne olacağını gözetliyordu. Allah Teâlâ emretti, kendisine sıkıntısından gölge olması için başı ucundan bir kabak çıktı. O kabakla ferahlandı, büyük bir rahatlık duydu. Yine Allah Teâlâ bir kurda emretti, kabağı

vurdu, kuruttu. Sonra sıcak bir samyeli esti, güneş de Yunus (a.s.)'un başına geçti, durum ağırlaştı. Ölüm sevilecek hale geldi. O zaman Allah: "Ey Yunus! Kabağa gerçekten acıdın mı?" buyurdu. O da: "Gerçekten acıdım ya Rabbi!" dedi. Allah Teâlâ da: "Ya sen o hiç üzerine yorulmadığın, bakıp büyütmediğin, belki bir gecede bitip, bir gecede yok olan kabağa acırsın da, ben o içinde on iki tepeden fazla insan oturan ve sağını solunu bilmez bir kavim ve birçok hayvanlar bulunan o büyük Nînüvâ şehrine merhamet etmez miyim?" buyurdu."⁽¹⁾

Alûsî, bunu naklettikten sonra: "Burada hakka muhalif noktalar bulunmakla beraber bilgi olması için naklettim" diyor. Onun için bu kıssaları okurken Kur'ân'ın ifadesindeki nezihliğe ve inceliğe dikkat ederek okumalıdır. Orada Yunus (a.s.)'u kavminin imanından sonra azab etmedi diye, balığın karnında- kinden daha çok vicdan azabına düşmüş ve başında kabak da ondan sonra bitmiş gösteriyor. Halbuki Kur'ân Enbiya Sûresi'nde فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَتَجَنَّبَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ "Biz onun duasını kabul ettik ve onu tasadan kurtardık. İşte biz iman edenleri böyle kurtarıyoruz." (Enbiya, 21/88) diye onun tasadan kurtarıldığını anlattığı gibi, burada da alana atılışını ve kabağın bitirilmesini, balığın karnından hasta olarak çıkarılması olayının peşinden anlatmış ve kıssanın sonunu da kavminin imanı ile istifadeleri gibi güzel bir sonuçla bağlamıştır. Yunus Sûresi'nde فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ أَمَنَتْ فَتَنْفَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُنْسَىٰ لَمَّا أَمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ "Keşke (azabı gördükten sonra) inanıp da imanı kendisine fayda veren bir memleket olsaydı (ama olmadı). Yalnız Yunus'un kavmi (azab henüz inmeden) iman edince, dünya hayatında onlardan rezillik azabını kaldırmış ve onları bir süre daha yaşatmıştık." (Yunus, 10/98) buyurulduğu üzere böyle yeis (ümitsizlik) halindeki imanla kurtuluş yalnız Yunus kavmine nasib olmuştur. Azab, iman etmediklerinden dolayı vaad edilmiş olduğu için, kavmi iman ettikten sonra azab etmedi diye, bir peygamberin güya yalancı çıkmış olup da ölsem bundan iyi idi diye üzülmesinde bir mânâ yoktur. Bu üzüntü belki başlangıçta kızıp kaçtığı zaman olmuş olabilir.

Kısaca buyuruluyor ki: Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı فَسَاهَمَ da kur'a çekmişti فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ve kaydırılanlardan olmuştu. Yani kur'ada yenilmiş, gemiden atılmıştı. Burada kendi kendini attı diye bir söz varsa da مُدْحَضِينَ (kaydırılan) deyiminin zahirine uygun değildir. Kendini atmış değil de kendi rızasıyla atılmış olabilir. فَالْتَفَتَهُ الْحُوتُ Derhal balık onu lokma etti, yani yuttu. وَهُوَ مُلِيمٌ O halde ki, pişmanlık içindeydi, kendini kınıyordu, pişman oluyordu.

(1) Alûsî, a.g.e., XXIII, 148.

açıkça yalan olduğu belli olan şeylere şahitlik etmeye kalkışanların, şahitliklerinin dinlenmeyeceğini hatırlatır. **Bir de Allah ile cinler arasında bir neseb uydurdular.** **وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا** "Onlar, 'Allah doğurdu' derler." sözü üzerine atfedilmiştir. Muhatabdan yine bu şekilde gaibe (2. şahıstan 3. şahısa) geçilmesi, sözlerinin kötülüğünden dolayı hitaba kabiliyetleri olmadığına dair bir hatırlatmadır. Yani iftiralarından bütün cinlerle Allah arasında bir neseb, ilâhlıkta ortaklığı ifade edecek şekilde bir münasebet, bir ortaklık uydurmaya kadar gittiler. Burada cin, melekleri de içine alan en genel mânâyâ bütün gizli mahluklar, metafizik güçler, bütün ruhanîler demektir. Mecusî mezheplerinde olduğu üzere, şeytan Allah'ın kardeşidir, melekler Allah'ın kızlarıdır, dedikleri gibi; bazıları da ruhanilerin, cinlerin, meleklerin Allah'a münasebeti, yakınlığı vardır, biz onların aracılığı olmadan Allah'a yaklaşılamayız, Allah yanında şefaatçilerimiz olması için biz onlara ibadet etmekteyiz diyor, şirk koşuyor; biri kötülük yapar, biri iyilik diyorlardı. (En'am Sûresi'nde **وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ شَيْءٍ مِّنْهُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ** "Allah'a cinleri ortak koştular." (En'am, 6/100), **وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّةَ** "Böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kılmışızdır." (En'am, 6/112) âyetlerinin tefsirlerinde bu hususta bilgi verilmiştir, oraya bakınız.)

وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ Halbuki o neseb isnad ettikleri ruhaniler, özellikle melekler bilir, şahitlik ederler ki, **إِنَّهُمْ** herhalde onlar, o iftirayı uyduran yalancılar **لُمُحْضَرُونَ** mutlaka cehenneme götürüleceklerdir. Yakalanıp cehenneme atılacaklardır. **سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ** Allah, onların isnad ettikleri niteliklerden münezzehtir, çok yücedir. Bilirler, böyle tesbih ile tenzih ederler. Meleklerin tesbihinde şüphe olmadığı gibi **خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ** "Beni ateşten yarattın." (Sâd, 38/76) diye yaratılmış olduğunu itiraf eden İblis bile, müşriklerin isnad ettikleri şirk vasıflarından Allah'ı tenzih eder. **إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ** "Ben sizden uzağım." (Enfal, 8/48) der. **إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ** Fakat Allah'ın ihlas ile seçilen kulları başka. Onlar böyle isnadda bulunmazlar ve onun için azaba da hazır bulundurulmazlar. **مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ** Çünkü siz ne taptıklarınız; putlarınız ve şeytanlarınız **فَأَنْتُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ** Allah'a karşı kimseyi kandıramazsınız. **إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ** Ancak cehenneme yaslanacak olanı aldatırsınız. Onun için Allah'ın ihlas ile seçilen kullarını bozamazsınız. Şu da o bilen cinlerin, yani meleklerin sözlerindendir. **وَمَا مِنَّا** Bizden ise başka değil, **إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ** ancak onun için bilinen bir makam vardır. Yani her birimizin Allah Teâlâ'ya kulluk için durduğumuz belli bir makamı, muayyen bir sınırı vardır ki, onu geçemeyiz. **وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافِرُونَ** Ve biz el-

bette o saf tutanlarız. وَالصَّافَّاتُ صَفًا "O saf tutup duranlara andolsun." (Sâffât, 37/1) وَأَنَا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ Ve biz herhalde o tesbih edenleriz. Yani Allah Teâlâ'yı şanına layık olmayan vasıflardan tenzih ederiz. Dolayısıyla çocuk, neseb gibi iddiaları kesinlikle reddederiz. «أَنْ» nin muhaffefidir. Yani gerçekten كَانُوا kesinlikle diyorlar ki بَيْنَ الْأَوَّلِينَ bizim yanımızda öncekilerden bir zikir (kitap) olsaydı. Onlarınki gibi Allah tarafından indirilmiş bir kitap, fikirler açıp ibret dersi veren ilâhî bir kitap olsaydı لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ Allah'ın ihlas ile seçilen kulları olurduk. Kureys, böyle demişlerdi. فَكَفَرُوا بِهِ Fakat olunca onu inkâr ettiler. İhlas ile sarılmak şöyle dursun küfrettiler, zikirlerin en güzeli olan Kur'ân inince nankörlük edip tanımak istemediler. فَسَوْفَ Artık ilerde bilecekler. Küfürlerinin sonunun neye varacağını görecekler, çünkü Allah'ın vaadi şöyledir: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ Andolsun ki, peygamber olarak gönderilen kullarımız için ezelde şu kelimemiz geçmişti. إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ Elbette onlara yardım edilecektir. Önünde olmazsa sonunda yardım onlara olacaktır. وَأَنَا جُنُودًا Ve elbette bizim askerlerimiz, o gönderilen peygamberlere yardım edecek, onun yardımcıları olacak olan hak orduları لَهُمُ الْغَالِبُونَ mutlaka onlar galip geleceklerdir. Peygamberlerin gönderiliş hikmetleri sonunda gerçekleşecek, davaları zaferi kazanacaktır. Burada bu ilâhî söz, peygambere vaad, muhaliflerine tehdit yerindedir.

Bu vaad ve tehdit tekrar edildikten sonra, bu yüce sûre de şu âyetle bitiriliyor: سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ O izzet sahibi Rabbin, onların isnad ettikleri vasıflardan münezzehtir, yücedir. Yani seni terbiye edip, peygamberlik görevi ile gönderen ve o kesin zafer ve galibiyeti vaad buyurmuş olup, vaadinden caymasına veya kuvvet ve kudretine karşı gelinmesine ihtimal bulunmayan izzet, güç ve kuvvet sahibi olan Rabbin, o müşriklerin, kâfirlerin isnad ettikleri eksik vasıflardan münezzehtir. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ Bir de selam o peygamberlere. Muzaffer olacakları ezelde takdir edilmiş olan sana ve yukarıda birkısımının isimleri geçmiş olan bütün peygamberlere; bütün bu nimetlerden dolayı وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ hamd de âlemlerin Rabbi Allah'a. Bu âyet de çok anlamlı olan âyetlerdendir. İbnü Ebi Hatim'in Şa'bî'den rivayet ettiği bir hadiste Resulullah (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Her kimi, kıyamet günü sevabdan tam ölçekle ölçmek sevinecekse bulunduğu meclisten kalkacağı sırada şöyle desin: سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (1)

(1) Kurtubî, a.g.e., XV, 141; Süyûtî, a.g.e., V, 141; Alûsî, a.g.e., XII, 159.

Sâd Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 88

ص Sâd Sûresi Mekke döneminde inmiştir. Bir ismi de Davud Sûresi'dir.
(Besâir)

Âyetleri : Kûfelilere göre seksen, Hicaz, Basra ve Şamlılar'a göre seksen altıdır.

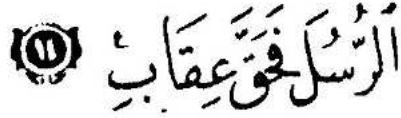
Kelimeleri : Yedi yüz otuz ikidir.

Harfleri : Üç bin altmış dokuzdur.

Fâsılası : صد قطرب من لج harfleridir.

Bundan önceki sûrenin sonlarına doğru لَوْ أَنُ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ "Eğer yanımızda öncekilerinkinden bir kitap olsaydı, elbette Allah'ın ihlâs ile seçilen kulları olurduk." (Sâffât, 37/168-169) ifadeleri hikâye buyurulduğu için bu sûre de وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ "Bu zikirle dolu Kur'ân'a bak!" ifadesiyle başlıyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ❶ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزِّهِ
 وَشِقَاقٍ ❷ كَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَ ذُؤَالَاتُ
 جِئِن مِّنَّا ❸ وَعِجْبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ
 الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ❹ اجْعَلْ آلِهَةً إِلَّا هَا وَاحِدًا
 إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ❺ وَأَنظِرْ لِلْمَلِئْمِ مِنْهُمْ أَنْ أَمْشُوا وَأَصْبِرُوا
 عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ❻ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ
 إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ ❷ ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَنِينًا
 بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابٍ ❸ أَمْ عِنْدَهُمْ
 خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ❹ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ❺
 جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ❻ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
 قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ❷ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ
 وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ❸ إِنَّ كُلَّ الْأَكْذَبِ

Meâl-i Şerifi

- 1- Sâd. Bu zikirle dolu Kur'ân'a bak!
- 2- O inkâr edenler bir gurur ve ayrılık içindedirler.
- 3- Kendilerinden önce nicelerini helak ettik. Onlar çağrıştılar. Ama artık kurtuluş vakti değildi.
- 4- İçlerinden kendilerine uyarıcı bir peygamber geldiğine şaştılar da kâfirler: "Bu bir sihirbazdır, yalancısıdır" dediler.
- 5- "İlâhları, bir tek ilâh mı kılmış? Bu gerçekten şaşılacak bir şey, çok tuhaf!"
- 6- İçlerinden ileri gelenler fırladılar ve dediler ki: "İlâhlarınız üzerinde sabır ve sebat edin. Bu, gerçekten arzu edilen bir murad!"
- 7- "Biz bunu başka bir dinde işitmedik, bu mutlaka bir uydurmadır."
- 8- "Kur'ân aramızdan ona mı indirilmiş?" dediler. Doğrusu onlar benim Kur'ân'ımdan bir kuşku içindeler. Ve doğrusu onlar henüz azabımı tatmadılar.
- 9- Yoksa sana o Kur'ân'ı veren çok güçlü ve ihsan sahibi Rabbinin hazineleri onların yanında mı?
- 10- Yoksa bütün o göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkü onların mı? Öyle ise bütün imkanlarını seferber ederek yükselsinler de görelim!
- 11- Onlar burada çeşitli partilerden (gruplardan) bozguna uğramış bir ordudur.
- 12- Onlardan önce Nuh kavmi, Âd kavmi ve saltanat sahibi Firavun da yalanlamışlardı.
- 13- Semûd kavmi, Lut kavmi ve Eykeliler (Şuayb kavmi) de yalanlamışlardı. İşte o çeşitli partiler bunlardır.
- 14- Hepsi de gönderilen peygamberleri yalanladılar da azabım böyle hak oldu.

Rivayet olunuyor ki, Ebu Talib hastalandığı zaman Kureyş'ten bir heyet geldi. İçlerinde Ebu Cehil de vardı. Yanına girdiler. "Kardeşinin oğlu bizim ilâhlarımızı kötülüyor, şöyle yapıyor, şöyle şöyle diyor. Ona haber göndersen de bundan men etsen" dediler. Haber gönderdi. Resul-i Ekrem (s.a.v.) geldi, odaya girdi. Ebu Talib'in yanında bir kişilik yer vardı, oraya oturmasın diye Ebu Cehil sıçradı, oraya oturdu. Resulullah, amcasının yakınında oturacak yer bula-

mayınca kapının yanında oturdu. Ebu Talib: "Ey kardeşimin oğlu! Kavmin yine senden şikayet ediyorlar, ilâhlarını kötülüyorsun, şöyle şöyle diyorsun, iddia-sında bulunuyorlar" dedi. Onlar da birçok şeyler söylediler. Resulullah söz aldı: "Ey amca! Ben onları bir kelime üzere istiyorum. Bir kelime ki onunla Araplar, onlara boyun eğecek, Acemler, onlara cizye verecek" dedi. Bunun üzerine se-vindiler, "Babanın aşkına ondan fazlasını veririz, ne o kelime?" dediler. "Bir tek kelime" dedi. "Ne o?" dediler. **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** "*lâ ilâhe illallah*" dedi. Derdemez telaş ile kalktılar ve elbiselerini çırparak **أَجْعَلِ الْإِلَهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ** "*İlâhları bir tek ilâh mı kılmış? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!*" dediler. İşte **ص وَالْقُرْآنِ ذِي** ... **الذِّكْرِ** (1-7. âyetler) bunun üzerine nazil oldu.⁽¹⁾

ص : **ص**, bunu âyet sayan rivayet yoktur. Yazılışı itibarıyla bir harf, oku-nuşu itibarıyla bir isim veya **صَبَدٌ** dan fiili mazî, veya **صَدَا** dan emri hazır olabilir. Harf olduğuna göre diğer mukatta' harflerde geçtiği üzere meydan okuma ve icaz yoluyla söylenmiştir. Çoğunluğun görüşüne göre bu sûrenin ismidir. Sa-dece bir rumuz olması da düşünülebilir. Fâtiha'da bu harf ile ilgili "sırat" keli-mesi vardır. Sıdk (doğruluk) maddesi de bu rumuzun ilk hatırlatacağı kelimeler-dendir. **صَدَقَ اللَّهُ** "Allah doğru söyledi", sadıksın ey Muhammed!, ey sadık gibi. Hasen'den rivayet edildiğine göre "sadâ"nın müfaale babı olan "müsâdât"tan emirdir. Sada, karşılık vermektir. Onun için sesin aksettiği yerden verilen karşılığa "sadâ" denir. Buna göre "dal"ın kesresiyle "sâdı", seslen sen, Kur'ân sesine karşı aksettirici ol, sadâ gibi karşılık ver, yani muhtevası ile amel et, ye-rine getir, demek olur. İbnü Abbas'tan bir rivayete göre « **ص** » gece ve gündüz yokken Rahmân olan Allah'ın arşının, üzerinde bulunduğu denizin ismidir. (**وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ** "O'nun arşı su üzerindeydi." Hud, 11/7 âyetinin tefsirine bkz.) Said b. Cübeyr'den de şöyle rivayet edilmiştir: Allah Teâlâ'nın, sûra iki üfürüş arasında ölüleri dirilttiği denizin ismidir. Bu iki rivayet garip olmakla beraber güzeldir. Bunlarda **ص** yemin mânâsını da içerir. O şekilde **ص وَالْقُرْآنِ ذِي** atfoluyor. **ذِي** **الذِّكْرِ** Zikir sahibi, zikirli, zikir dolu. Burada zikir, şu üç mânâdan her biriyle açıklanabilir:

ZİKİR: a) İsmi anılmak: Şeref ve şan mânâsına; **وَلَقَدْ نَزَّلْنَاهُ لَذِكْرٍ لَكَ وَلِقَوْمِكَ** "Gerçekten o Kur'ân, hem senin için, hem kavmin için bir şereftir." (Zuhrûf, 43/44) âyetinde olduğu gibi.

b) Anmak, hatırlatmak; öğüt ve hatırlatma mânâsına; şariat ve hükümler,

(1) Tirmizî, Tefsiru Sureti 38/1; Ahmed b. Hanbel, I, 227, 362.

vaad ve tehditler, geçmiş ümmetlerin olaylarından ibrete vesile olacak kıssalar ve haberler gibi.

c) Dinde ihtiyaç bulunan şeyleri anlatmak mânâsına; yani şanlı, öğütlü, din öğretene, ibret dersi veren Kur'ân'a yemin olsun ki...

Bu kasemin cevabı hazfedilmiştir. بَلْ o hazfedilen cevaba matuftur. Yani sen peygamberliğinde doğrusun, sana söylenen gerçektir, o vaad ve tehdit mutlaka yerini bulacaktır. Fakat kâfirler فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ bir gurur ve ihtilaf içindedirler. Kendilerini bir gurur, bir ihtilaf sarmış, kibirlerinden dolayı hakkı kabul etmiyorlar. Çeşitli maksatlarla türlü mabutlar peşinde boğuşuyorlar. فَتَادُوا Çağrıştılar, yani helaki gördükleri zaman tevbe edip, aman ya Rabbi diye bağıştılar, feryat ettiler. وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ Fakat o zaman, yahut o çağırışma, kurtulacak zaman değildi. Kaçma ihtimali kalmamıştı. لَا (yok) demektir. اَجْعَلِ الْاِلَهَةَ الْهَآ وَاحِدًا İlâhları hep bir ilâh mı kıldı? Yani لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ diye hepsinden ilâhlığı kaldırdı da yalnız birine mi tahsis etti? عَجَابٌ Bu gerçekten çok acayip bir şey! Atalarından beri şirke alışmış olan cahiliye kafası, bu kadar çeşitli insanların, çeşitli emel ve duygularını yalnız bir mabudun nasıl tatmin edebileceğini düşünemiyor, onun, بِيْدهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ "her şeyin hükümrânlığının elinde" (Yâsin, 36/83) olduğunu bilmiyor da tevhide şaşıyor. Biz, bunu millet-i ahirede işitmedik. Millet-i ahire, diğer millet yahut sonraki millet demektir. Bu durumda Hristiyanlığa işaret olur. Çünkü İslâm gelmeden önce, o zaman için en son millet, Hristiyanlıktı. O da teslisi (üçlü ilâh inancını) kabul ediyordu. اُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا O zikir, yani Allah'ın zikir ve hatırlatmasını içeren Kur'ân, aramızdan ona mı indirilmiş? ذِكْرِي Benim zikrim, yani Kur'ân. عَذَابٌ demektir. Kesre ile yâ'dan iktifa olunmuştur. عَقَابٍ de böyledir. جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْاَحْزَابِ Onlar, burada çeşitli kabilelerden kalma, bozguna uğratılmış bir ordu döküntüsüdür. Yani eskiden peygamberlere karşı toplanmış, mahvolmuş, çeşitli gruplardan geri kalma, onlar gibi bozulmaya mahkum, bozuk, ruh birliği yok, maneviyatı perişan, derme çatma birkaç asker, ordu, askerler böyle askerler. Bu âyet çok dikkat çekicidir. Burada Kureyş'in "Bedir"den başlayan yenilgisine işaret edildiği gibi, başarıya ulaşacak düzenli bir ordunun, muntazam bir milletten çıkabileceğini anlatıyor.

وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً

مَا لَهُا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ
 الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ
 ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ
 بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطُّيُورُ مُحْشَوْرَةٌ كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾
 وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلْنَا الْخِطَابَ ﴿٢٠﴾
 وَهَلَّا تَبِكَ نَبِيُّ الْخَصَمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا
 عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى
 بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ
 الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَجَّةً وَلِي نَجَّةٌ
 وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ
 لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَجَّتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ
 لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ
 رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ

وَحَسَنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ
فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

Meâl-i Şerifi

15- Onlar da bir tek haykırışa bakıyorlar. Öyle ki onun gecikmesi de yoktur.

16- Bir de: "Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce bizim azabdan payımızı acele ver" dediler.

17- Şimdi sen onların dediklerine sabret de kuvvetli kulumuz Davud'u hatırla. Çünkü o, zikir ve tesbih ile bize yönelmişti.

18- Biz, dağları onun emrine vermiştik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi.

19- Kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona uyarak zikir ve tesbih ederlerdi.

20- Biz onun mülkünü kuvvetlendirmiş ve kendisine hikmet ve hakkı batıldan ayırt etme kabiliyeti vermiştik.

21- Bir de davacıların kıssası geldi mi sana? Hani surdan aşarak mihraba ulaşmışlardı.

22- Davud'un yanına giriverdiler de onlardan telaşe düştü. Ona "Korkma!" dediler, biz iki davacıyız. Birimiz, birimize haksızlık etti. Şimdi sen aramızda hak ile hüküm ver ve aşırı gitme de bizi doğru yolun ortasına çıkar.

23- Biri: "İşte bu benim kardeşim. Onun doksan dokuz dişi koyunu var, benim ise bir tek dişi koyunum var. Böyle iken: Onu da bana ver, dedi ve tartışmada beni yendi" diye anlattı.

24- Davud dedi ki: "Doğrusu senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemesiyle sana zulmetmiştir. Gerçekten bir cemiyette yaşayanların çoğu mutlaka birbirlerine haksızlık ediyorlar. Ancak iman edip de salih amel işleyenler başka. Ama onlar da pek az." Davud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi sanmıştı. Hemen Rabbinden mağfiret diledi,

rüku ederek yere kapandı, tevbe ile Allah'a yöneldi.

25- Biz de o zannettiği şeyi kendisine bağışladık. Şüphesiz yanımızda onun bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.

26- Ey Davud! Gerçekten biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. Artık insanlar arasında hak ile hüküm ver. Keyfe, arzuya uyma ki, seni Allah yolundan saptırmasın. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttukları için kendilerine çok şiddetli bir azab vardır.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجَلْ لَنَا قِطْنًا KITT: Aslında pusula, bahşiş pusulası demektir. Burada pay mânâsındadır. Hesap gününe, kıyamete kadar beklemeye lüzum yok, o azabdan bizim payımızı şimdiden peşin olarak ver, diye alay etmek istiyorlar.

ذَ الْاَيْدِ Güçlü, kuvvetli. Rivayet edilir ki, Davud (a.s.) yıl boyunca bir gün oruç tutar, bir gün yerdı ve gece yarısı namaza kalkardı. Böylece kuvvetinin aslının, din kuvveti olduğu anlatılmak üzere şu sebebe bağlanıyor: اِنَّهُ اَرْبُ Çünkü o bir evvabdır (Allah'a yönelmiştir).

EVVAB: "Tevvab" vezninde اَرْبُ "evb"den mübalağalı ismi faildir. "Evb", Ragıb'ın açıkladığına göre, dönüşün bir çeşidi, iradeye bağlı olan kısmıdır. Dönülmesi gereken yere dönmek demektir.⁽¹⁾ Bu mânâdan "evvab", "tevvab" gibi Allah'a çokça dönüp yönelen demek olur. Onun için burada رَجَاعُ إِلَى مَرْضَاةِ اللَّهِ "Allah'ın rızasına çokça dönüp yönelen" diye tefsir etmişlerdi. Ancak رَجَاعُ hem رَجُوع dan, hem de müteaddisi olan رَجَعَ dan olabilir. رَجَعَ ise döndürmek ve "terci" mânâlarına geldiğine ve seste terci, nağme ve ahenk yapmak veya ses vermek, demek olduğuna göre رَجَاعُ iyi terci yapan mânâsını da ifade etmiş olur. Nitekim يَا جِبَالُ أَوْبَى مَعَهُ "Ey dağlar! Onunla beraber çınlayın." (Sebe', 34/10) âyetinde bu mânâ açıktır. Bu münasebetle "evvab", Mücahid'den rivayet edildiği üzere, bir de "müsebbih" (çok tesbih eden) mânâsına tefsir edilmiş^{3839Ü%oki}, Ebu's-Suud, bunun izahında şöyle diyor: "İkinci evvab, müsebbih yerine konmuştur. Çünkü tesbihi sesli yapıyordu. Tesbihi sesli yapan da onu ahenkli yapıyor demektir. Çünkü ardı ardına fiiline döner durur."⁽²⁾ Evvab, Allah Teâlâ'ya çok dönen tevbekar demek olduğuna göre de çok tevbe edenin âdeti, çok zikir, tesbih ve takdis etmektir. Kamus'ta "evb", kasd ve istikamet mânâlarına da geldiğinden evvab, çok doğru ve azimli demek de olabilir.⁽³⁾ Şu halde evvab, birçok mânâlara ihtimali olan bir kelime olduğundan hepsini aynen bir kelime ile terceme mümkün olmayacaktır. Bir kere, Allah'a dönüş, sûfilerin

(1) Ragıb el-İsfahanî, a.g.e., 30.

(2) Ebu's-Suud, a.g.e., VII, 219.

(3) Asım Efendi, Kamus Terc. I, 140.

"iradeye bağlı ölüm" dedikleri "fenâ fillah" (Allah'da fânî olma) makamıdır ki, tevbe ve inâbe (tevbe ile Hak yoluna dönme) bunun başıdır. Bu makamda meydana gelen her kuvvet ilâhîdir. Onun için güç ve kuvvetinin sebebinde şöyle buyuruluyor: "Çünkü o bir evvab idi." **Gerçekten biz dağları onunla birlikte emre âmâde kılmıştık. Öyle ki dağlar, Akşam ve ısrak vakitleri tesbih ederlerdi.** Bunun zahiri, onunla beraber sesle tesbih etmeleri, onun tesbihine ses ve nağme yoluyla cevap vermeleridir. Resulullah'ın avucunda taşların tesbihi gibi olduğu da söylenmiştir.

İŞRAK VAKTİ: Güneş doğup doğu ufkunda biraz yükselerek ışığının berak bir şekilde parlamaya başladığı vakittir ki, ilk kuşluk vaktidir. Yani bayram namazlarını kıldığımız vakittir. İsrak namazı da sünnettir. Sonra kaba kuşluk vakti olur. **Kuşları da emre âmâde kıldık, toplu halde, toplanmış olarak. Hepsi, yani dağlar da, kuşlar da hep onun için, yani Davud için evvab idi, yani hep onun için seslenerek ahenk ile tesbih ediyorlardı.** Ne hoştur ki burada "evvab" fasılasının nağmesiyle, mânâsındaki dönüş ve yönelişe bir misal de verilmiştir. Mesela Davud, "evvab" deyince, onlar da "evvab" diyorlar. Bununla beraber bu, sadece bir tekrardan ibaret değil, mânâları farklıdır. Demin hatırlatıldığı üzere birincisi, dönüşten çok dönen mânâsına, ikincisi de terci' (nağme ve ahenk) mânâsına kökünden nağme ve ahenk yapan mânâsına olmuş oluyor. Davud Allah'a dönüyor, onlar Davud'a seslenip nağme yapıyorlar. Bununla beraber şu mânâ da verilmiştir: Hepsi, yani Davud da, dağlar da, kuşlar da hep Allah için ahenk ile tesbih yapıyorlardı. Dini, ibadeti böyle kuvvetli olduğu gibi **hem mülkünü kuvvetlendirmiştik hem de kendisine hikmet, peygamberlik, ilim ve amelde sağlamlık yahut Zebur ve şariat ilmi ve fasl-ı hitab, söz kesimi vermiştik.** Yani hakkı batıldan ayırarak tartışmayı ayırt edip kesme kabiliyeti vermiştik. Kesip atan ayırt edici söz ve sözde iki kıssa arasını ayıran ... (Bundan sonra...) gibi ayırıcı söze de fasl-ı hitab denilir. İşte böyle güçlü ve kuvvetli bir tevbekar idi. Bununla beraber **bir de geldi mi sana? Bu şekildeki soru, kıssasının önemine dikkat çekmek içindir. Hasım kıssası.** Hasım, aslında masdar olup, hasımlık yapan (davacı) mânâsına da kullanılır. Tekile, çoğula, erkeğe, kadına söylenebilir. Nitekim burada şöyle çoğul zamiri gönderiyor. **Mihrabın sûrunu aştıkları zaman.**

"Sûr" yüksek duvar; "Mihrab" da köşk, balkon, mânâlarına gelir. **İzâ dâخلوا علی Davud'un huzuruna girdikleri zaman ki, birden bire onlardan**

telaş etti. Çünkü bunca muhafızlara rağmen sûr aşılmış, içeri girilmişti. Fakat girdiler de ne yaptılar? **قَالُوا** Dediler ki: **لَا تَخَفْ** Korkma, **حُصَّانَ** iki hasım, yani biz, birbiriyle davalı, iki alay davacıyız. **بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ** Bazımız bazımıza tecavüz etti. **فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ** Onun için sen aramızda hak ile hüküm ver. **وَلَا تَهْجُرْ** Ve aşırı gitme. Haktan uzaklaşıp, haksızlık etme **وَالصِّرَاطَ** de bizi düz yolun ortasına çıkar; adalet yap. Görülüyor ki, davadan önce bulunan bu sözlü arz-ı hâlin kelimeleri çok şüphe vericidir. Hele bu **وَلَا تُشْطِطْ** hitabında iğneleyip sataşmadan daha ileri giden bir ihtar vardır. Bunlar, sıradan davacılara benzemiyorlar. O halde dava nedir? denirse **إِنْ هَذَا** İşte şu, mecliste hazır bulunan zat **أَخِي** benim kardeşimdir. Melek olduklarına göre din kardeşi veya arkadaş diye tefsir edilmiştir. Fakat zorunlu değildir. **لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً** Onun doksan dokuz na'cesi var.

"Na'ce", dişi koyuna ve dişi sülüne denildiği gibi, kadına da istiare edilir. **وَلِيَّ نَعْجَةٍ وَاحِدَةٍ** Benim ise bir tek na'cem vardır. **بَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا** Böyle iken onu benim nasibime bırak, dedi **وَعَزَّيْنِي فِي الْخِطَابِ** ve hitapta bana ağır bastı. Söyleşmede; yahut aday olmada hatırlı geldi, üstün çıktı. **قَالَ** Dedi ki Davud: **لَقَدْ ظَلَمَكَ** Senin bir koyununu, kendi koyunlarına istemekle sana zulmetmiş vallahi **وَكَانَ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ** ve gerçekten "halîtlardan" bir çoğu. Burada "huletâ"yı, yalnız ortaklar, diye tefsir etmek bize eksik geliyor. **أَخٌ** (kardeş) tabirinden de anlaşıldığına göre karışık halde bulunan, yani bir toplumda yaşayan insanlar, kardeşler, dostlar, arkadaşlar, yoldaşlardan birçoğu **لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ** An-cak iman edip, salih ameller işleyenler başka. **وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ** Onlar da pek az **وَعَزَّيْنِي** ve Davud zannetmişti. Girdikleri zaman veya bu bağıy (tecavüz) sözünü söylerken sanmıştı **إِنَّمَا فَتْنَاهُ** ki, biz kendisini sırf bir fitneye düşürdük. Allah'ın sevki ile mülkünde bir ihtilal oluyor, kendine saldırı ile bir baskın yaptılar zannetti. Yahut sezmişti ki, kendisine sadece bir imtihan yaptık. **فَاسْتَغْفَرَ** Hemen Rabbinden bağışlanma diledi. Mağfiretini niyaz etti. **وَحَرُّ رَاكِعًا** Ve rüku ederek secdeye kapandı, **وَأَتَابَ** ve tevbe ile Allah'a sığındı. **فَنَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ** Biz de onun için kendisine onu, o zannını veya zannettiğini bağışladık. Demek mülkünün sağlamlığı ve kuvveti, surdan aşılp, mihraba girilivermesine engel olmadığı gibi, öyle bir fitne manzarası görülünce de "evvab" olan Davud, derhal tevbe ve istiğfar ile Allah'a yönelmede gecikmemiş ve hemen Allah'ın mağfiretine ermiştir. Zannettiği fitne meydana gelmemiş, sadece bir ibret dersi olarak kapanmıştır. Bu kıssa münasebetiyle birçok sözler edilmiş, masallar söylenmiştir. onun için Hz. Ali'nin: "Her kim Davud hadisesini hikayecilerin ri-

vayet ettiği gibi anlatırsa ona yüz altmış deynek vururum." dediği naklediliyor. Özellikle Cenab-ı Hak buyuruyor ki: **وَأَن لَّهٗ عِنْدَنَا لُزْغَىٰ** Ve şüphesiz ki, ona yüce huzurumuzda mutlaka bir yakınlık **وَحُسْن مَّآبٍ** ve bir dönüş yeri güzelliği, sonunda varacağı güzel bir merci, cennette güzel bir makam vardır. Onun için kendisine şöyle hitab edildi: **يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ** Ey Davud! Şüphesiz ki biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. Yani kendi keyfine göre asaleten hüküm vermek için değil, Allah Teâlâ'nın adına izafetle, O'nun hükümlerini yürütmekle görevli ki, Âdem'in yaratılışının hikmeti de bu idi. **فَاَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ** Şimdi insanlar arasında hak ile hüküm ver. Çünkü halifeliğin mânâsı budur. **وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ** Ve hevaya tabi olma. Nefsin arzusu arkasından gitme, keyfe göre hükmetme **إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ** ki, seni Allah'ın yolundan şaşırmassın. **فَيُضِلُّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ** Çünkü Allah yolundan sapanlar; Firavunlar gibi hüküm kendilerinin zannederek Allah'ın hükümlerinden başkasını tatbik çalışanlar, **لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ** hesap gününü unuttukları için kendilerine çok şiddetli bir azab vardır.

Bunun üzerine şu üç âyet, iki kıssa arasında fâsıla âyetleri, yani bir fasl-ı hitabdır. Bunların da Davud'a hitab olma ihtimali var ise de **وَاصْبِرْ وَادْكُرْ** "sabret, hatırla!" gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hitab olması daha doğrudur.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
مِنَ النَّارِ ﴿٢٥﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٦﴾ كِتَابٌ
أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَذْكُرُوا الْأَلْبَابَ ﴿٢٧﴾

Meâl-i Şerifi

27- Hem o göğü, yeri ve aralarındakileri biz boşuna yaratmadık. O, kâfirlerin zannıdır. Onun için vay ateşe girecek olan kâfirlerin haline!

28- Yoksa, iman edip de salih amel işleyenleri biz, o yeryüzündeki bozguncular gibi yapar mıyız? Yoksa o takva sahiplerini azgın günahkarlar gibi yapar mıyız?

29- Bu, sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır ki, insanlar onun âyetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri ibret alsınlar.

(Geniş bilgi için Âl-i İmran, 3/190. âyetin tefsirine bkz.)
 Kur'ân, yahut bu sûre, ... لِيَذَّبُوا "düşünsünler diye..." Tedebbür (ineden inceye düşünme)ün, aklî; tezekkür (ibret alma)ün naklî yönlerde olması gerekir.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَنَ نَّعِمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٢٨﴾
 إِذْ عَرَّضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِبَادُ ﴿٢٩﴾ فَقَالَ إِنِّي
 أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٠﴾
 رُدُّوهَا عَلَيَّ فطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا
 سُلَيْمَانَ وَالْأَقْيْنَ عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
 رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ
 الْوَهَّابُ ﴿٣٣﴾ فَخَرَّ نَالَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُجَاءَ حَيْثُ
 أَصَابَ ﴿٣٤﴾ وَالشَّيَاطِينُ كُلٌّ بَنَاءٍ وَغَوَاصٍ ﴿٣٥﴾ وَآخِرِينَ
 مُفْرَنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٦﴾ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ
 حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحَسَنَ مَأْبٍ ﴿٣٨﴾

Meâl-i Şerifi

30- Bir de Davud'a Süleyman'ı bahşettik. Süleyman ne güzel kuldu. Çünkü o seslice tesbih edip Allah'a yönelirdi.

31- Hani kendisine bir zaman akşam üstü iyi cins ve rahvan atlar gösterilmişti.

32- "Ben, dedi, at sevgisini, Rabbimi anmaktan ötürü tercih ettim." Nihayet atlar perdenin arkasına gizlendi.

33- "Geri getirin onları bana!" dedi ve artık onların bacaklarını, boyunlarını silmeye başladı.

34- Andolsun ki Süleyman'ı imtihan da ettik ve tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra tekrar tevbe ile önceki haline döndü.

35- Süleyman: "Ey Rabbim! Beni bağışla ve bana öyle bir mülk ihsan et ki, ardından hiç kimseye yaraşmasın. Şüphesiz, bütün dilekleri veren sensin." dedi.

36- Bunun üzerine biz rüzgarı onun emrine verdik. Onun emriyle istediği yere yumuşacık akardı.

37- Dalgıç ve yapı ustası şeytanları da.

38- Ve daha diğerlerini de zincirlerde bağlı olarak (Onun emrine verdik).

39- "İşte bu, bizim ihsanımızdır. Artık sen dilersen başkalarına ver veya verme. Bundan hesaba çekilmeyeceksin" dedik.

40- Şüphesiz ki ona huzurumuzda bir yakınlık ve güzel bir makam vardır.

الصَّافِنَاتُ Atın üç ayağını basıp, birinin tırnağını dikerek duruşuna "sufun" denir ki, en güzel duruştur. Genellikle halis Arap atlarında olurmuş. Öyle duran ata "sâfin", çoğulunda "sâfinât" denir. الجِيَادُ، «جَوَاد» in veya «جَوْد» in çoğuludur. Koşuda süratli olan ögdül at. Demek ki "sâfinât", duruştaki güzelliği; "ciyad" da gidişteki güzelliği ifade ediyor. Şu halde arzda hem duruş gösterilmiş, hem koşuş.

فَقَالَ Onun üzerine dedi ki، إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي "Gerçekten ben, mal sevgisine sırf Rabbimi zikretmek için düştüm." Tefsircilerin çoğu buna şu mânâyı vermişlerdir: "Ben hayır, yani mal ve at sevmek için Rabbimin zikrin-den kaldım." حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ Nihayet güneş perdenin ardına gizlendi, yani battı. İkinci namazı geçti diye bu şekilde üzüldü ve bundan dolayı, getirin onları bana deyip, hepsini Allah için kurban etti diyorlar. Bu durumda حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

da **لَا** nin mekûlû cümlesinde dahil olarak zamir, "Şems"e gönderilmiş oluyor. Fakat diğer birtakım tefsircilerle beraber biz bunu şöyle anlıyoruz: Ben o hayır sevmeyi, at sevmeyi Rabbimin zikrinden dolayı sevdim dedi, yani namazını veya virdini geçirmede, bilakis böyle diyerek atları bırakıp zikrini yerine getirmeye gitti. **حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ** Nihayet o atlar perdenin ardına izlendi, ahırlara çekildi, yahut koşuda gözden kayboldu, o zaman namazını bitirdi. **رُدُّهَا عَلَيَّ** Geri getirin onları bana, dedi. **فَطَفِقَ مَسْحًا بِالْسُوقِ وَالْأَعْنَاقِ** Artık bacaklarını, boyunlarını silmeye başladı. Okşadı, tımarlarına itina gösterdi, öncekiler buna kılıç ile silmek mânâsı vermişler ve namazı geçirtmeye sebep oldular diye Allah yolunda kurban edildiklerini söylemişlerdir ki, ikisi de Süleyman'ın çok zikir ve tesbih eden biri olduğunu anlatan birer misaldirler. Eğer bu kurban ediş, harbe gönderilmek suretiyle öldürülmüş olmaları ise güzel bir mânâdır.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ عَلَى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا Andolsun ki Süleyman'ı bir de fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık. Bu fitne hakkında da birtakım garib şeyler söylenmiştir. Bakara Sûresi'nde (Bkz. 2/102. âyetin tefsiri) işaret edildiği üzere anlaşılıyor ki, Süleyman (a.s.) Beytü'l-Makdis'i (Mescid-i Aksa) yaptırdığı sırada getirdiği sanatkarlar içinde sanatların hilelerini bilen birtakım şeytanların kurdukları bir ihtilal yüzünden bir süre nüfuzunu kaybetmiş, yahut tahtından ayrı kalmış; böylece tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir cesed halinde hükümsüz kalmış yahut tahtı da işgal edilip, ona kırk gün kadar heykel gibi birisi oturtulmuştu. Mason tarihinde mason cemiyetlerinin Süleyman (a.s.) aleyhine olan bu ihtilal hareketlerini esas aldıkları ve başkanının hatırasına saygı gösterdikleri söylenir.

Bu fitne oldu **ثُمَّ آتَاهُ** sonra Süleyman, dönüş yaptı, tevbe ile Allah'a sığınıp tekrar tahtına döndü. Şöyle ki: **يَا رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مَلَكًا** Ya Rab! dedi beni bağışla! Her ne kusur, hata meydana geldiyse, af ve cömertliğinle ört ve bana öyle bir mülk (hükümranlık) bağışla ki, **لَا يَتَّبِعُنِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي** benden sonra kimseye gerekmesin. Yani benim halime uygun, bana mahsus bir mucize olsun yahut bu defa olduğu gibi kimse onu benden çekip alamasın. Yukarılarda da geçtiği üzere Râzî, tefsirinin bir yerinde buna şöyle de mânâ vermiştir: Yani bana öyle şanlı bir mülk ver ki, ben ona kavuşup öldükten sonra "dünya mülkünün vefası olsaydı Süleyman'a olurdu" denilsin de kimsenin dünya saltanatına hırs ve rağbeti kalmasın.⁽¹⁾ Bu da güzel bir anlamdır. Fakat biz öyle anlıyoruz ki, Süleyman (a.s.)'ın asıl maksadı, fani olan dünya mülkünü değil,

(1) Fahrü'r-Razî, a.g.e., XXVI, 210.

ahiret mülkünü istemektir. Çünkü **مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ** "Her kim ahiret gelirini isterse ona, ondan veririz. Her kim de dünya gelirini isterse ona da ondan veririz. Ama onun için ahirette bir nasip yoktur." (Şûrâ, 42/20) buyurulmuştur ve ondan dolayıdır ki, kendisine fazlası verilmiştir. Nitekim şöyle buyuruluyor:

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ Biz de onun üzerine rüzgarı kendisinin emrine verdik. Bunda dünya mülkünün bir rüzgar gibi gelip geçici olduğuna da bir işaret vardır. O rüzgar ona öyle bağlandı, öyle boyun eğdi ki, bir memur gibi **تَجْرَى بِأَمْرِهِ وَالشَّيَاطِينُ** Onun emriyle yumuşak, yumuşak istediği yere akardı. **رُحًا، حَيْثُ أَصَابَ** Şeytanları da. Fitnenin başı olan şeytanları da onun emrine verdik. Burada bu şeytanların hem birtakım sanat dehalarını da kapsadığını ve hem üç derece üzere teşekküllerini anlatan şöyle bir "bedel" ile açıklanması ne kadar dikkate değer!. **كُلُّ بَنَاءٍ** Her biri bina edici; her türlü yapıcı, bina yapmak sanatı olanların her türlü, her çeşit bina yapanlar ve yapıcılarının her çeşidi: mimarı, ustası, kalfası. Corci Zeydan **تاريخ الماصونية العام والبنائين الاحرار** (tarihu'l-Masuniyeti'l-Âm ve'l-Benâ-ini'l-Ahrâr) adındaki genel masonluk tarihinde "bennâ" kelimesini "mason", "Fran mason" kelimesini de "hür bennâ" diye terceme etmiştir. **وَعَوَاصِرُ** ve dalgıç, denizlerin diplerine dalmakta maharetli olanları **وَأَخْرَجَ** ve daha diğerlerini, ki aşağı derecede bulunan bunlar, diğer sanatkarları içermekle beraber insan şeytanlarından cin şeytanlarına kadar varmaktadır. **مُقَرَّبِينَ فِي الْأَصْفَادِ** Bukağılarda, zincirlerde çatılı olarak emir altına alınmışlardır.

Asfâd **الْأَصْفَادِ**, safed **صَفَدَ** in çoğuludur ki, bukağı, bend demektir. Bir de bahşîş mânâsına gelir. Çünkü bahşîş de, alanı verene bağlayan bir bağdır. Fakat burada **بِالْأَصْفَادِ** değil, **فِي الْأَصْفَادِ** yani "asfâd ile çatılmış" değil, "asfadda birbirlerine çatılmış" denilmekle bukağı manasına olduğu anlaşılmaktadır. Demek ki kötülük ve bozgunculuklarına meydan verilmeyecek bir şekilde sıkı bir takip altına alınmışlardır. **هَذَا** Bu, yani emrine verdik de dedik ki, sana verilen bu saltanat, bu boyun eğdirme **عَطَاؤُنَا** bizim ihsanımız, bahşîşimiz, vergimizdir. **فَاصْنَعْ** Artık diler ikram et, dilediğine ver, bağışla, ihsan et **أَوْ امْسِكْ** diler tut, dilediğinden de men et ey Süleyman! **بَغَيْرِ حِسَابٍ** Hesap yok. Çünkü yetki sana havale edilmiştir. Yahut hesapsız çok bir vergi; dünyada böyle olmakla beraber **وَأَنْ** şu da bir gerçektir ki, ona yüce huzurumuzda şüphesiz bir yakınlık ve güzel bir yer; cennette güzel bir mevki ve makam vardır.

Bir de:

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ
 بِنُصَبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ
 وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً
 مِنَّا وَذَكَرْهُ لِرَأْسِ الْآلِبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخَذِ بِيَدِكَ ضِغْتًا
 فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُتْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ
 أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

Meâl-i Şerifi

41- Kulumuz Eyyub'u da an. Bir zaman o, Rabbine şöyle nida etmişti: "Meşakkat ve acı ile bana şeytan dokundu."

42- (Biz ona): "Ayağını yere vur! İşte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su" dedik.

43- Ve ona, bütün ailesini ve beraberlerinde bir mislini daha tarafımızdan bir rahmet olarak bahsettik ki, akıl sahipleri için bir ibret olsun.

44- (Bir de dedik ki): "Eline bir demet al da onunla (eşine) vur; yemininde durmamazlık etme." Doğrusu biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel kul! O hakikaten daima Allah'a yönelmektedir.

أَيُّوبُ Eyyub (a.s.) b. İys b. İshak (a.s.) اِذْ نَادَى رَبَّهُ hani Rabbine nida ettiği, ya Rab! diye çağırdığı vakti an. Şöyle ki مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصَبٍ benim halim şu zahmet ve acı ile şeytan bana dokundu; vesveseye yol buldu.

"Nusb" meşakkat, bedende zahmet, azabda acı, mal ve evlat acısıyla tefsir edilmiştir. ارْكُضْ بِرِجْلِكَ Debren ayağınla.

"Rekz" رَكَضٌ, özengi tepmek, kanat çırpma tarzında olan harekettir. Ne kadar dikkate değer bir noktadır ki, Cenab-ı Allah Eyyub'un duasına cevap olan

kurtuluş mucizesini verirken bile, önce ona böyle bir hareket emretmiştir ki, bu emir, tıpkı Meryem kıssasındaki هَرَى " (hurmanın dalını kendine doğru) silkele!" (Meryem, 19/25) emrine benzer ve "O'na ancak güzel kelimeler yükselir. Onu da salih amel yükseltir." (Fâtır, 35/10) ifadesini de hatırlatır. Burada bu emir Hz. Eyyub'a söylendiği gibi hikâye edilerek تَدَد "dedik" kelimesi hazfedilmiştir. Böylece âyet, arada Resul-i Ekrem'e hitab eden bir ara cümlesiymiş gibi bir telmih de yapılmıştır. Ayak vurmak, ayakla debrenmek, özengilemek, olduğu yerde tepinmeye, çabalamaya veya yolculuk veya hicret ya da harb etmeye yani mücahedenin mümkün olabilen her kısmına uygun olabileceğine göre bu telmih, kıssanın hisse noktalarından birini teşkil eder. وَخُذْ بِدِكَ "elinle... tut" ifadesi de böyledir. İbnü Cerir Taberî, tefsirinde Hz. Eyyub'un deprendiği bu yerin "Câbiye" olduğunu naklediyor.⁽¹⁾

İşte; yani deprenince bir kaynak çıktı, işte dedik sana مُغْتَسَلٌ bir yıkanacak بَارِدٌ sepserin وَشَرَابٌ ve içecek. Yıkan ve iç; için, dışın iyileşsin, yorulduğun dinlensin, yüreğin soğusun. Bazılarına göre بَارِدٌ, مُغْتَسَلٌ ün sıfatı değil, ikinci bir haber yerinde ve soğuk içecek mânâsındadır. Bunlar, biri sıcak, biri soğuk iki menba çıkmış, sıcakıyla yıkanmış, soğuğunu içmiş olduğunu söylemişlerdir. Fakat âyetin zahiri birincisidir.

وَلَا تَحْنُتْ ve فَاضْرِبْ بِهِ da vur onunla وَخُذْ بِدِكَ ضَغْثًا Ve elinle bir demet tut yeminini bozma, yemininde durmamazlık etme.

"Dığs" ضَغْثٌ ; demet, deste. Deniliyor ki, bir hadise dolayısıyla eşine yüz deynek vurmaya yemin etmişti. Böylece bir demet yaparak vurmakla yeminin yerine geleceği kendisine ruhsat olarak gösterilmiş, şer'î ceza ve yeminlerde bu, "Eyyub ruhsatı adıyla baki kalmıştır." Âyette ne demeti olduğu açıkça belirtilmediği için daha geniş mânâlara ihtimali vardır. Bizim kanaatimizce bu emir, yalnız o ruhsatı göstermekle kalmıyor, eli altında bir cemaat kurulması gerektiğini de anlatmış bulunuyor. Nitekim şu hatırlatmada o yön daha açıktır:

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا ابْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ۖ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى

(1) et-Taberî, a.g.e., XXIII, 107.

الدَّارِ ﴿٤٥﴾ وَانَّهُمْ عِنْدَنَا مِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْآخِيَارِ ﴿٤٦﴾ وَاذْكُرْ
إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْآخِيَارِ ﴿٤٧﴾

Meâl-i Şerifi

45- Kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da an. Onlar eller ve gözler sahipleri idiler.

46- Çünkü biz onları temiz bir hasletle, hâlis yurt (ahiret) düşüncesine ermiş has kullarımızdan kılmışızdır.

47- Çünkü onlar, nezdimizde seçilmiş en hayırlı kimselerdendir.

48- İsmail'i, Elyasa'yı, Zü'l-Kifl'i de an. Hepsi de en hayırlı kimselerdendir.

أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ "Eller ve gözler sahipleriydiler." Amelde ve ilimde kuvvetleri: İcra ve istihbarat âletleri vardı. **Çünkü biz onları ihlallardan, ihlase erdirilmiş has kullarımızdan kılmıştık.** بِحَالَةٍ Bir halisa ile, yani temiz bir özellik, lekesiz bir haslet ile ki şudur: **Yurt düşüncesi.** ذِكْرُ الدَّارِ Şüphe yok ki, düşünmek, sonucu düşünmektir. **Aslı** الْمُصْطَفَيْنَ dir. Yani Mustafalardan, güzîdelerden; süzülüp seçilmişlerden. **الْآخِيَارِ** en hayırlılar. Ömürlerini zevk ve safa ile geçirmişler değil, Allah yanında en hayırlı olarak seçilmişlerden **خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ** ifadesince "İnsanların en hayırlısı, insanlara faydası olanıdır."⁽¹⁾ İnsanların gerçek faydası da sonunda kötülük olmayan ahiret menfaatleridir. **İsmail'i, Elyasa'yı ve Zü'l-Kifl'i de an.** İsmail'i, babası İbrahim ile kardeşi İshak'tan ayrı olarak anlatmak, bilhassa şanına itina göstermek içindir. Elyasa b. Uhtub b. Acuz (a.s.), İlyas (a.s.)'ın İsrailoğulları üzerine halifesi olup, sonra kendisine peygamberlik verilmiştir. Zü'l-Kifl de Eyyub (a.s.)'un oğlu Şeref olup, Şam'da tevhid inancına davet ettiği anlatılıyor. **Hep bunlar da en hayırlı kimselerdendir.** Allah için hayır ve fazilet neşredenlerdendir.

(1) Keşfü'l-hafâ, I, 472 (1254).

هَذَا

ذِكْرُ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتٍ عَدْنٍ مِّنْ مَّحْضَةٍ لَّهُمُ
الْأَنْبُوبُ ﴿٥٠﴾ مُتَكِينَ فِيهَا يُدْعَوْنَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾
وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِيَوْمِ
الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالُهُ مِزْنًا ﴿٥٤﴾

Meâl-i Şerifi

49- İşte bu bir öğüttür. Şüphesiz korunan müttakiler için herhalde güzel bir istikbal (güzel bir dönüş yeri) vardır.

50- Bütün kapıları kendilerine açılmış olan Adn cennetleri vardır.

51 İçlerine kurularak orada birçok yemisle, bambaşka bir içki isteyeceklerdir.

52- Yanlarında da bakışları yalnız kocalarına dönük hep aynı yaşta dilberler vardır.

53- O hesap günü için size vaad edilen işte budur.

54- İşte bu, bizim rızığımız; muhakkak ki ona hiç tükenmek yoktur.

هَذَا Bu; geçen âyetlerle anılan güzellikler ذِكْرٌ bir zikirdir. وَالْقُرْآنُ ذِي الذِّكْرِ "Bu öğüt (zikir) dolu Kur'ân'a andolsun." (Sâd, 38/1) buyurulduğu üzere, Kur'ân'ın içerdiği zikirlerden bir zikir daima hatırdan tutulup, ibret alınacak bir şeref hatırası لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ "Eğer bizim yanımızda önce gelenlerinkinden bir zikir (kitap) olsaydı." (Sâffât, 37/168) diyenlerin istedikleri "öncekilerden bir zikir"dir.

هَذَا

وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَنُفْسُ الْمُهَادِ ﴿٥٦﴾

هَذَا فَلْيَذُقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٥﴾ وَآخِرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ
 هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لَا مَرْجَا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٦﴾
 قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَمَرْجَا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مَتَمُّوهُ لَنَا فِئْسَ
 الْقَرَارُ ﴿٥٧﴾ قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فِرْزُهُ عَذَابًا غَاثًا
 فِي النَّارِ ﴿٥٨﴾ وَهَلْ أَمَالْنَا إِلَّا نَارَ رِجَالٍ كُنَّا نَعُدُّهُمْ
 مِنَ الْأَشْرَارِ ﴿٥٩﴾ اخْتِذْنَا هُمْ سِخْرِيًا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ
 إِنْ ذَلِكَ لَحَقُّ تَخَاصُمِ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٠﴾

Meâl-i Şerifi

55- Bu, böyledir. Şüphesiz azgınlar için de fena bir gelecek vardır.

56- Cehennem! Ona yaslanacaklar, fakat o ne çirkin döşektir.

57- İşte artık tatsınlar onu ki, o kaynar su ve irindir.

58- Ve o şekilden çifter çifter tadacakları diğer acılar da vardır.

59- İşte şunlar da sizin peşinize düşenlerdir. Onlara merhaba yok. Çünkü onlar cehenneme salınıyorlar.

60- (Arkadan gelenler öncekilere:) Derler ki: "Hayır, asıl size merhaba yok. Çünkü cehennemi bize siz takdim ettiniz. Bakın o ne kötü yatak!"

61- "Ey Rabbimiz! Bize bunu takdim edenin ateşteki azabını kat kat artır" derler.

62- Bir de derler ki: "Kötülerden saydığımız birtakım adamları (fakir müminleri) niye göremiyoruz?"

63- "Onları eğlence yerine tutmuştuk ha! Yoksa bu gözler onlardan kaydı mı?"

64- Şüphesiz ki bu haktır. Ateş ehlinin birbiriyle tartışması muhakkak olacaktır.

وَعَسَاقُ "Gassâk" yaradan akan su i su, irin, cerahat akıntısı yahut şarap gibi, kaynar su olan "hamîm" in zıddı olmak üzere içilmez derecede gayet soğuk ve çok çirkin kokulu içki ki, "hamîm" sıcaklığı ile yakar, "gassâk" da soğukluğu ile. وَأَخْرُ مِنْ شَكْلِهِ Ve onun şeklinden, yani o tadılan azab veya içki cinsinden daha başkası da var. هَذَا نَرْجُ Çifte çifte, türlü türlü acılar, zehir zakkım içtiler. Şu sizinle beraber peşinizden gelen bir olaydır. Beraberlerindeki tâbileriyle birlikte cehenneme girdikleri sırada o azgınlara önderlerine hikâye buyuruluyor.

İKTİHAM: Şiddete göğüs gerip saldırmaktır. لَا مَرْحَبًا بِهِمْ Onlara merhaba yok, yahut merhaba olmasın. Bu da önderlerin onlara sözlerini hikâyedir. Merhaba demek رَحِبَتْ مَرْحَبًا takdirinde bir dua ile misafire bir iltifattır ki, "geniş olasın, genişlik içinde güle güle oturasın." demektir. وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رَجُلًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ وقالوا ما لنا لا نرى رجلا كنا نعدهم "Bize ne oluyor da kötülerden saydığımız birtakım adamları göremiyoruz? derler." Bununla müminlerin fakirlerini kastediyorlar.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ

وَمَا مِن إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٥٥﴾ رَبِّ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥٦﴾ قُلْ هُوَ نَبِيُّ عَظِيمٌ

﴿٥٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٥٨﴾ مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْأَعْلَى

إِذْ يَخْصِمُونَ ﴿٥٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَىٰ إِلَّا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٦١﴾ فَإِذَا

سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٦٢﴾ فَسَجَدَ

الْمَلَأِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٦٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ

الْكَافِرِينَ ﴿٦٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ

بَيِّنَاتٍ آتَتْكَ كِبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٦٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ
 خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٦٦﴾ قَالَ فَأَخْرِجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ
 رَجِيمٌ ﴿٦٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٦٨﴾ قَالَ رَبِّ
 فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٧٠﴾ إِلَى
 يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٧١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٢﴾
 إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٧٤﴾
 لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَتَّبِعُ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٥﴾
 قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ
 أَذْكُرُ لِلْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ وَلَتَعْلَمَنَّ نَبَأُهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٧٨﴾

Meâl-i Şerifi

65- De ki: "Ben ancak korkuyu haber veren bir peygamberim. O tek ve kahredici olan Allah'tan başka tanrı da yoktur."

66- "O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. O çok güçlüdür, çok bağışlayıcıdır."

67- De ki: "Bu, bir büyük haberdur."

68- "Siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

69- "Münakaşa ederlerken, benim melekler yüksek topluluğuna ait ne bilgim olabilirdi?"

70- "Ancak ben açıktan açığa korkutmakla görevli olduğum için o bilgi bana vahyediliyor."

71- Hani Rabbin meleklerle demişti ki: "Ben çamurdan bir insan yaratmaktayım."

72- "Onu tesviye edip, düzelterip de ruhumdan ona üfledim mi derhal ona secdeye kapanın."

73- Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler.

74- Yalnız İblis etmedi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

75- Allah: "Ey İblis! O benim kudretimle yarattığıma secde etmene ne engel oldu? Kibirilenmek mi istedin? Yoksa yüksek derecelerde bulunanlardan mı oldun?" dedi.

76- İblis dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."

77- Allah: "Hemen çık oradan, artık sen kovuldun."

78- "Ve elbette lanetim ceza gününe kadar senin üzerindedir." buyurdu.

79- İblis: "Ya Rab! O halde insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver." dedi.

80, 81- Allah: "Haydi belirli bir vakte kadar mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

82- İblis: "Öyle ise izzet ve şerefine yemin ederim ki, ben onların hepsini mutlaka aldatır, saptırırım."

83- "Ancak içlerinden ihlas ile seçilmiş has kulların müstesna" dedi.

84- Allah buyurdu ki: "O doğru, ben hep doğruyu söylerim."

85- "Andolsun ki, cehennemi mutlaka senden ve onların sana uyanlarından, topunuzdan tıka basa dolduracağım."

86- Ey Muhammed! De ki: "Ben o Kur'ân'a karşı sizden bir ücret istemiyorum. Ve ben kendiliğimden bir şey de teklif etmiyorum."

87- "O Kur'ân, bütün âlemler için bir zikir, bir öğüttür."

88- "Herhalde onun haberini bir zaman sonra bileceksiniz."

قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ De ki o bir büyük haberdir. Yani benim size verdiğim bu haber, benim böyle korkutmakla görevli peygamberliğimle Allah'ın ortakdan münezze olarak birliği haberi, çok önemli, azametli, büyük bir haberdir. Bir ucunda o bir olan Allah'ın hiçbir tarafından savunulması mümkün olmayan ebedî kahır, bir taraftan da O'nun izzet ve bağışlaması var. مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِاللَّائِي أَعْلَى Benim o melekler yüksek topluluğuna ait hiçbir bilgim yoktu.

"Mele-i a'lâ"; en yüksek heyet, melekler âlemi, demektir. اِذْ يَخْتَصِمُونَ Onlar münakaşa ederlerken. اِنْ يُوْحَىٰ اِلَى الْاِنْمَا اَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ Ancak ben sırf açıktan açığa

bir korkutucu, korkutmakla görevli bir peygamber olduğum için o bilgi bana vahyediliyor da biliyorum. Şöyle ki: اِذْ قَالَ رَبُّكَ Yani Rabbin şöyle dediği zaman ettikleri münakaşa ki Bakara Sûresi'nde açıklandığı üzere اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ "Sen orada fesat çıkaracak ve kan dökecek bir kimse mi yaratacaksın?" (Bakara, 2/30) demişlerdi. Bilinen bir hadis-i şerifte Mele-i a'lânın tartışması, keffaretler ve dereceler hakkındadır, diye açıklanması da bu mânânın tafsilatındandır. Şüphe yok ki en yüksek münakaşanın sırrı, Allah'ın nezdinde bağışlanma ve yüksek derecelere kavuşma meselesidir. Meleklerin وَتَحْنُ نُسَبِّحُ "Biz seni hamdinle tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz." (Bakara, 2/30) diyerek halifelige rağbet göstermeleri de bundan olmuştur. اِنِّى Ben bir çamurdan bir insan yaratmaktayım. Beşeresinin, yani derisinin açık olması itibarıyla insana "beşer" denmiştir. فَاذَا سَوَّيْتُهُ Do-layısıyla onu tesviye ettiğim خَلَقَ فَسَوَّيْتُ "Yarattı ve tesviye etti." (A'lâ, 87/2) sözünden de anlaşıldığı üzere tesviye yaratmadan sonra olur. Demek ki, insan maddesi çamurdan yaratıldıktan sonra bir de insan suretini alması, insanlık seviyesine gelmesi için bir müddet de tesviye edilmiş, bedeninin parçaları kıvamına getirilmesi için düzeltilmiştir. Bu sebeptendir ki, çeşitli âyetlerde çeşitli yaratılış kademelerine işaret edilmiştir. Nitekim Âl-i İmran Sûresi'nde topraktan (3/59), burada çamurdan, Müminun Sûresi'nde çamur hülasasından (23/12), Hıcr Sûresi'nde kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan (15/28); Enbiya Sûresi'nde aceleden yaratıldığı söylenmiştir. وَتَفَخَّتْ فِيهِ مِنْ رُوحِي Ve içine ruhumdan üflediğim zaman, رُوحِي izafeti, cüziyet için değil, şeref içindir. Çünkü ruh, Allah'ın emrindendir. Üfleme tabiri de maddeye fiilen hayat başlangıcının akışını temsil eder. Hatta وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ "Âdem'e isimleri öğretti." (Bakara, 2/31) ifadesinden anlaşıldığına göre yalnız cisme ait olan hayat değil, zihin ve ilim hayatının da başlangıcı olan şuur ruhunun, konuşan nefsin ilgisini ifade eder. Yoksa ruh üflemek, hayat belirtilerinden olan nefes alıp verme ile de tevîl edilebilir. فَاعْتَرَا لَهُ قَعُ vuku'dan قَعُ emri hazırının çoğuludur. Yani ruh üflenince onun için düşünüz سَاجِدِينَ secde edici olarak, her biriniz secde ederek. Saygı ve ikram secdesi, yahut Allah'ın emrine kible secdesi. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ Onun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler. İşte o secdenin neticesidir ki, peygamber olanlara vahiy getirirler. اِنِّى اِلٰمًا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ İki elimle yarattığıma. Kur'ân'da Allah Teâlâ'ya bazan اِنِّى اِلٰهٌ "Allah'ın eli" (Fetih, 48/10) gibi tekil olarak, bazan da اِنِّى اِلٰهٌ "Ellerimizin yaptıklarından..." (Yâsin, 36)71) gibi çoğul olarak, bazan da böyle اِنِّى اِلٰهٌ "iki elimle" gibi tesniye (ikil) olarak el nisbet edilmiştir. Bir hadiste كَلَّمَا يَدَيْهِ بِمَيْنِ "O'nun her iki eli de

sağdır." ⁽¹⁾ buyurulduğundan her birinde Allah'ın şanına layık bir mânâ kastedildiğinde şüphe yoktur. (Mâide, 5/64. âyetinin tefsirine bkz.)

Birçokları burada iki elin ayrıca birer mânâsı kastedilmiş olmayıp, özel bir itina ile yaratmak mânâsından kinaye olduğu görüşüne sahiptirler. Çünkü Âdem bütün normal sebeplerin üstüne olarak en yüksek bir seçim ile yaratılmıştır. Bazıları da kudret, mânâsıyla tevil etmişler ve tesniyenin sadece tekit için olduğunu, çünkü Âdem'in yaratılışında Allah'ın kudretinin tecellilerinin tekitli ve kat kat bulunduğunu söylemişlerdir.

İbnü Ömer hazretlerinden rivayet olunur ki: Allah Teâlâ dört şeyi eliyle yaratmıştır: Arş, Adn cenneti, Kalem, Âdem. Sonra her şeye "ol!" demiş, olmuştur. ⁽²⁾ Burada açıktır ki, el, hiçbir sebep araya girmeksizin doğrudan doğruya Allah'ın kudreti ile demektir. Âdem'de ise bu mânâ kat kat vardır. Bizce burada en yakın yorumun, biri tesviyeye, biri de ruh üflenmesine işaret olmasıdır. Çünkü böyle olunca insanın yaratılışında cisim âlemi ile ruh âleminin bir araya gelişini ve dolayısıyla insanın toplayıcı bir varlık olduğunu anlatmış olur.

استَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ **Büyüklik taslamak mı istedin, yoksa yüksek derecelerde bulunanlardan mı oldun?** Yani hiç hakkın olmayarak sırf büyüklük mü tasladın, yoksa zannınca gerçekten yüksek, üstün mü bulunuyorsun? Nitekim İblis cevabında bu ikinci şıkka tutunarak ... قَالَ إِنَّا خَيْرٌ مِنْهُ **Ben ondan hayırlıyım... dedi.** (A'raf, 7/11 ve müteakip âyetlerin tefsirine bkz.)

Bu açıklamaya göre buradaki مِنَ الْعَالِينَ "Yüksektekilerden" deyimi احْسَنُ الْخَالِقِينَ "Yaratanların en güzeli" (Müminun, 23/14) âyetindeki "hâlikîn" (yaratanlar) gibi farazî ve takdirîdir. Fakat Muhyiddin Arabi bunu gerçeğe yorumlayarak buradan delil göstererek şu görüşe sahip olmuştur ki, Âdem'e secde ile emredilmeyen melekler de vardır. Bunlar "âlîn" (yüksek)dir. "Müheyyemûn" denilen birkısım melekler vardır ki, Allah Teâlâ'nın cemal ve celalini düşünmeye dalmışlardır. Hiçbiri, Allah Teâlâ'nın ondan başkasını yaratmış olduğunu bilmez, bunlar Âdem'e secde ile emrolunmamışlardır. الْعَالِينَ "Yüksek olanlar", bunlar, yahut gök meleklerinin hepsidir. Onlar da Âdem'e secde ile emrolunmamışlardır. Âdem'e secde ile emrolunan melekler hep yeryüzü melekleridir. Ancak Şeyh'in bu fikri, insanın toplayıcı bir varlık olması hakkındaki

(1) Müslim, İmare, 18.

(2) Hakim, el-Müstedrek, II, 316.

görüşüne uygun düşmemiştir.

Allah Teâlâ buyurdu ki o, hak, yani ihlaslı kullarımı şaşırtamayacağı söz doğrudur. *"Kullarım üzerinde senin asla bir hükmün yoktur."* (Hicr, 15/42). Yahut o halde hakkı, yani şaşırttığı takdirde hakkı, hak cezası nedir bilir misin? *وَالْحَقُّ أَقُولُ* O hakkı, o gerçeği de ben söyleyeyim, yahut ben hep hak söylerim. ... *لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ* "Andolsun ki cehennem senden ve onların sana tabi olanlarından, topunuzdan dolduracağım." *قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ* De ki: Ona karşı, yani Kur'ân'dan, o büyük haberden dolayı sizden bir ücret istemiyorum. *وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ* Ben o tekellüfçülerden de değilim. Kendinde olmayan bir şeye özenerek zorla ve yapmacık hareketlerle satmaya çalışan iddiacılar değilim. Yani böyle ciddiliğim, samimiyetim sizce bilinmektedir. Yok yere peygamberlik iddia etmeyeceğimi, Kur'ân'ı uydurmaya kalkışmayacağımı kabul etmeniz gerekir.

İbnü Adiy, Ebu Berze'den şöyle rivayet eder: "Demiş ki: Resulullah 'Size cennet ehlini haber vereyim mi?' buyurdu. 'Evet, ey Allah'ın Resulü' dedik. Buyurdu ki: *هُمُ الرِّحْمَاءُ بَيْتَهُمْ* 'Onlar, aralarında merhametli olanlardır.' 'Size cehennem ehlini haber vereyim mi?' dedi. 'Evet ey Allah'ın Resulü' dedik. Buyurdu ki: *هُمُ الْيُسُوفُونَ الْقَانِطُونَ الْكَذَّابُونَ الْمُتَكَلِّفُونَ* 'Onlar, ümitsizliğe düşenler, ümidi kesenler, yalancılar, tekellüfçü olanlardır.'⁽¹⁾ Tekellüfçünün belirtisi de Beyhakî'nin "Şüabü'l-İman"da İbnü Münzir'den rivayetine göre üçtür. Kendisinden üstün olan kimse ile yarışmak, yetişemeyeceği şeye el uzatmak ve bilmediği şeyi söylemek.⁽²⁾ Buharî ve Müslim'de rivayet edildiği üzere İbnü Mesud (r.a.) demiştir ki: "Ey insanlar! İçinizden her kim bir ilim bilirse söylesin, bilmeyen de 'Allahü a'lem' (Allah daha iyi bilir) desin. Allah Teâlâ Resulüne şöyle buyurdu: *قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ*"⁽³⁾

O Kur'ân başka değil, *الْأَذْكُرُ لِلْعَالَمِينَ* bütün âlemler için bir zikirdir. Bütün akıllılar âlemi için ilâhî bir hatırlatma, bir öğüttür. *وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ* Ve yemin ederim ki, onun haberini, dünya ve ahiretle ilgili olarak haber verdiği vaad, tehdit ve diğerlerini bir zaman sonra muhakkak bileceksiniz. Kimi dünyada, kimi ahirette.

(1) Süyûtî, a.g.e., VII, 209; Alûsî, a.g.e., XII, 230.

(2) Kurtubî, a.g.e., XV, 231; Süyûtî, a.g.e., VII, 209; Alûsî, a.g.e., XII, 230.

(3) Buharî, Tefsiru Sureti 30, 38/3; Dârimî, Mukaddime, 21.

Zümer Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 75

Zümer Sûresi Mekke döneminde inen sûrelerdendir. Ancak قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا dan itibaren üç âyet müstesna. İtkan ve Keşşaf'ta açıklandığı üzere buna "Guref Sûresi" de denir.⁽¹⁾ "Zümer", "Zümre"nin çoğuludur. Zümre de birtakım demektir. Bu sûre nihayette sûr'un üfürülmesiyle kâfirleri zümre zümre cehenneme, müttakîleri de zümre zümre cennete sevkettiği için "Zümer" diye isimlendirilmiştir. غُرْفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرْفٌ "Üst üste yapılmış şehnişinler, odalar." (39/ 20) âyetinden dolayı da "Guref" denilmiştir.

Âyetleri : Yetmiş beştir.

Kelimeleri : Bin yüz yetmiştir.

Harfleri : Dört bin yedi yüz sekizdir.

Fâsılası : مِنْ لِي بِدَر

Bu sûrenin Sâd Sûresi'nin sonunu izah ve ispat, peygamberlik ve tevhid inancını takrir ile takib ederek başladığını hatırlatmaya ihtiyaç bile yoktur.

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 385; Süyûtî, el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'ân, I, 54.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 نَزَّلَ الْكِتَابَ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ
 الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ الْأَلِلَّةِ الَّذِينَ خَالَصُوا
 وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا
 إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
 إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ
 أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَا ضَافِي مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ
 الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ
 اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ
 وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ۚ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾
 خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَانزَلَ لَكُمْ
 مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا
 مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ
 لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآفَىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ

وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا نَزِرُ
وَزِيرَةً وَزَرَ أَخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَبِئْسَ لَكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ
ذَعَارَبَهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَلَهُ نِعْمَةٌ مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ
يَدْعُوَ إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ
بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٦﴾ أَمْ مِنْ هُوقَانِتِ
أَنَاءِ التِّلِّسَاتِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾

Meâl-i Şerifi

- 1- Bu kitabın indirilişi, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafındandır.
- 2- Emin ol, biz sana kitabı hakkıyla indirdik. Onun için dini yalnız kendisine halis kılarak Allah'a ibadet ve kulluk et.
- 3- İyi bil ki, halis din ancak Allah'ındır. O'ndan başka birtakım dostlar tutanlar da şöyle demektedirler: "Biz onlara sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." Şüphe yok ki Allah, onların aralarında ihtilaf edip durdukları şeyde hükmünü verecektir. Herhalde yalancı ve nankör olan kimseyi Allah doğru yola çıkarmaz.
- 4- Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, elbette yaratacağından, dileyeceğini seçecekti. Ama o bundan münezzehtir. O, tek ve kahredici olan Allah'tır.
- 5- O, gökleri ve yeri hak ile yarattı, geceyi gündüzün üstüne sarıyor,

gündüzü de gecenin üstüne sarıyor. Güneşi ve ay'ı emrine âmade kılmış, her biri belli bir süreye kadar akıp gitmektedir. İyi bil ki, çok güçlü ve çok bağışlayıcı olan ancak O'dur.

6- O, sizi bir nefisten yarattı. Hem sonra onun eşini de ondan var etti. Sizin için yumuşak başlı hayvanlardan sekiz çift indirdi. Sizi analarınızın karınlarında üç karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz Allah O'dur. Mülk O'nundur, O'ndan başka tanrı yoktur. O halde nasıl haktan çevrilirsiniz?

7- Eğer inkâr ederseniz, şüphe yok ki Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Bununla beraber kulları hesabına küfre razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizin hesabınıza ona razı olur. Hiçbir günahkar da diğerinin günahını çekecek değildir. Sonra dönüşünüz, Rabbinizedir. O vakit, O size bütün yaptıklarını haber verecektir. Çünkü O, bütün kalplerin özünü bilir.

8- İnsana bir sıkıntı dokunduğu zaman bütün gönlünü vererek Rabbine dua eder. Sonra kendisine tarafından bir nimet lütfettiği zaman da önceden O'na dua ettiği hali unuttur da, yolundan sapıtmak için Allah'a ortaklar koşmaya başlar. Ey Muhammed! De ki: "Küfrünle biraz zevk et, çünkü sen, o ateşliklerdensin."

9- Yoksa o, gece saatlerinde kalkan, secdeye kapanıp, kıyama durarak daima vazifesini yapan, ahireti hesaba katan ve Rabbinin rahmetini uman kimse gibi olur mu? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Ancak temiz akıl sahibi olanlar anlar.

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ Bu kitabın indirilişi مِنَ اللَّهِ Allah'tandır. Başkası veremez.

Zorlama ile yapmacık hareketlerle yapılamaz. Peygamberlik, kazanma ile elde edilemez ve zorla alınamaz. Çünkü Allah الْعَزِيز öyle azîz, الْحَكِيم öyle hakîmdir.

"Azîz" iki mânâyâ gelir: Birisi mağlup olmaz, galip ve kadir, bir de ortağı ve benzeri yok, yalnız demektir. Allah Teâlâ hakkında ikisine de uygun düşecek bir mânâ kastedilmesi lazım gelir. Bilhassa bu iki vasfın söylenmesiyle hem Kur'an'ın azîz, hakîm bir kitap olduğuna dikkat çekmek, hem de anlatılacak tevhide bir hazırlıktır. بِالْحَقِّ Hakkıyla; hak ile, hak olarak. مُلَابَسَةٌ mülâbese, musahabe veya sebebiye olmak üzere bunda birkaç yön muhtemeldir. Mülâbese olduğuna göre hakka mülâbis, yani haklı olarak, hak olarak, iniş veya kitabın tam hakkı verilerek demek olur. Sebebiyet olduğuna göre de bu hak sebebiyle, hakkı açıklamak için veya hak hikmeti ile demek olur ki, yerine göre bu mânâlardan biri tercih olunur.

إِلَّا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ İyi bil ki, hâlis din ancak Allah'ındır. Hiçbir şirk karşılığı olmaksızın temiz ve halis tevhid dini, tam mânâsıyla şüphesiz din. Halis ibadet ve taat ancak Allah'a yapılır ve yapılmalıdır. Bunun doğruluğunu meydana çıkarmak için buyuruluyor ki وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ O'nun berisinden birtakım veliler edinenler de, Allah denince kendisinden daha ilerisi, daha yükseği, daha ötesi mümkün olmayan en mükemmel zat denilmiş olduğu için, Allah'ın üstünde bir ilâh iddiasına kalkışılması bahis konusu olamaz. Şirk koşanlar, hep O'ndan aşağılardan birtakım veliler, koruyucular tutmak isterler. İsterler ama O'ndan başka velilere, emir sahiplerine tutunanlar, gerek اجْعَلِ الْأَلِهَةَ إلهًا واحدًا "İlahları, bir tek ilâh mı yapmış?" (Sâd, 38/5) diyenler gibi putlara, gerek meleklerle ve gerekse İsâ gibi şerefli kullara ilâh diye sarılanlar مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى "Biz onlara ancak, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." demektedirler. Böyle diyerek tutunmaktadırlar. Demek ki şirk batıldır. Mabudluk, yalnız Allah'ın hakkıdır. Halis din ancak Allah'ındır. (Maide, 5/69. âyetin tefsirinde sâbiîn hakkında geçen açıklamaya bkz.)

Üç karanlıkta: Batın karanlığı, rahim karanlığı, döl yatağı karanlığı

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِينَ
 أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى
 الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ❶ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ
 مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ❷ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ❸
 قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ❹ قُلِ اللَّهُ
 أَعْبُدْ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ❺ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنْ
 الْحَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا ذَٰلِكَ

هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ
وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهَ بِعِبَادِهِ يَا عِبَادِ فَاتَّقُوا
وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ
الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٦﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ
أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْوَلَوِيُّ
الْأَلْبَابِ ﴿١٧﴾ أَفَنُحِقُّ عَلَيْهِ كَلِمَةَ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْفِقُ
مِنْ فِي النَّارِ ﴿١٨﴾ لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا
غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ
اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ
نَبَاتٍ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ
فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي

الْأَلْبَابِ ﴿١٧﴾

Meâl-i Şerifi

10- Ey Muhammed! Tarafımdan söyle: "Ey iman eden kullarım! Rabbinizden korkun. Bu dünyada güzellik yapanlara bir güzellik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlere mükafatları hesapsız ödenecektir."

11- De ki: "Bana, dini sadece kendisine halis kılacak Allah'a ibadet etmem emredildi."

12- "Hem O'nun birliğine teslim olan müslümanların ilki olmam da bana emredildi."

13- De ki: "Eğer Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkarım."

14- De ki: "Ben dinimi kendisine halis kılacak yalnız Allah'a kulluk ederim."

15- "Siz de O'ndan başka dilediğimize kul olun." De ki: "Asıl hüsrana düşenler, kıyamet günü kendilerine ve mensuplarına ziyan edenlerdir. Evet, işte asıl açık hüsrana budur."

16- Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında yine ateşten tabakalar vardır. İşte Allah, kullarını bundan korkutuyor, "Ey kullarım! benden korkun." (diyor).

17- Tağuttan, ona kulluk etmekten kaçınıp da tam gönülle Allah'a yönelenlere gelince, müjde onlaradır. Haydi müjdele kullarımı.

18- O kullarımı ki, onlar sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerdir. İşte temiz akıllılar da onlardır.

19- Ya üzerine azab kelimesi hak olmuş kimse de mi (böyledir)? Artık o ateşteki kimseyi sen mi çıkaracaksın?

20- Fakat o Rablerine sığınarak korunanlar için altlarından ırmaklar akan, üzerlerinden şehnişinler yapılmış, şehnişinli (balkonlu) köşkler vardır. Bu, Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz.

21- Allah'ın gökten bir su indirip de onu bir yoluyla yeryüzündeki menbalara koyduğunu görmedin mi? Sonra onunla türlü renklerde bir ekin çıkarır, sonra onun olgunlaşıp sarardığını görürsün. Sonra da onu bir çöpe çevirir. Elbette bunda temiz akıllılar için bir ihtar vardır.

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ

مِنْ رَبِّهِ قَوْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ

مُبِينٍ ﴿٣٩﴾ اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانٍ

تَفْشَعُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ يَلَيْنُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ

إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكْ هُدًى لِّلَّهِ يَهْدِي بِرِّ مِنْ شِئَاءٍ وَمَنْ يَضِلْ
 اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٢﴾ أَفَمَنْ يَتَّبِعِ بَوَّاحَهُ سَوَاءَ الْعَذَابِ
 يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٣﴾
 كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاتَتْهُمْ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ
 ﴿٢٤﴾ فَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ
 أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا
 الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا
 غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ
 شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا
 الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ
 مَيِّتُونَ ﴿٢٩﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخَصُمُونَ ﴿٣٠﴾

Meâl-i Şerifi

22- Allah, kimin bağırını İslâm'a açmış ise işte o, Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Artık Allah'ın zikri hususunda kalpleri katılaşmış olanların vay haline! İşte bunlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.

23- Allah, kelamın en güzelini ikizli, ahenkli bir kitap olarak indirdi. (1)

(1) كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي İkizli, ahenkli bir kitap olarak. Burada مُتَشَابِهًا güzellikte, hikmette, hükümde, sağlamlıkta birbirine benzemesi, birbirini tasdik etmesi, hak ve doğruluk üzerine, kulların

Ondan Rablerine saygısı olanların derileri ürperir. Sonra derileri de, kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Allah'ın rehberidir. Allah, onunla dilediğini doğru yola çıkarır. Her kimi de Allah şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.

24- O halde kıyamet günü zalimlere: "Tadın bakalım kazanıp durduklarınızı!" denilirken, o kötü azabdan yüzü ile korunacak kimse ne olur?(1)

25- Onlardan öncekiler de yalanladılar da kendilerine, hatırlarına gelmez yönden azab geliverdi.

26- Allah, onlara dünya hayatında zilleti tattırdı. Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!

27- Yemin ederim ki, bu Kur'ân'da insanlar için her türlüşünden temsil getirdik. Gerek ki iyi düşünsünler.

28- Pürüzsüz Arapça bir Kur'ân (indirdik ki, Allah'ın azabından) korusunlar.

29- Allah, şöyle bir misal vermiştir: Bir adam ve birtakım ortakları var, hırçın hırçın çekişip duruyorlar. Bir de yalnız bir kişiye bağlı selamet içinde olan bir adam var. Bu ikisinin hali hiç bir olur mu? Hamd Allah'ındır, fakat pek çokları bilmezler.

30- Sen elbette öleceksin, onlar da elbette öleceklerdir.

31- Sonra siz muhakkak kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda birbirinizden davacı olacaksınız.

Kimin haklı, kimin haksız çıkacağına ve neticenin ne olacağına gelince:

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ الْيُسْرَ

menfaati üzerine kurulmuş olması, lafız ve mânâlarının tam bir uyum ve ahenk içinde bulunması demektir. مَثَانِي İkizli, yani hükümleri, öğütleri ve kıssaları ikilenir, tekrarlanır, yahut okunuşu tekrar edilir yahut da vaad ve tehditleri tekrarlanır. (Bkz.: el-Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, XV, 249; Alûsî, a.g.e., XII, 258-259; Celâleyn, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, 144.) (Mütercim)

- (1) Yani onun hali, cennete girip de o ateşten emin olan kimsenin hali gibi midir? O, elleri boynuna bağlı olarak cehenneme atılacağından, yüzüyle kendisini ateşten korumaya çalışır. Yahut da bu, kendisini koruyacak bir şeyin olmamasından kinayedir. Çünkü yüz, kendisiyle korutulan bir şey değildir. Ata ve İbnü Zeyd der ki: Ateşe atıldığında ateşte ilk karşılaşılan yer yüzüdür. Mücahid de ateşte yüzü üzerine sürünür demiştir. (Bkz.: el-Kurtubî, a.g.e., XV, 251; Alûsî, a.g.e., XII, 260-261; Celâleyn, a.g.e., 144.) (Mütercim)

فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ
 بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ
 جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ
 أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ
 وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾
 وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ
 مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ
 ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ
 عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ
 إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِ بِهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ
 عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ
 بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ
 عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

Meâl-i Şerifi

32- Allah'a karşı yalan söyleyen ve doğru kendisine geldiği zaman onu yalan sayandan daha zalim (daha haksız) kim olabilir? Kâfirlerin yeri cehennemde değil midir?

33- Doğruyu getiren ve onu tasdik edene gelince, işte onlar kötülükten korunan müttakilerdir.

34- Onlara, Rablerinin yanında ne dilerlerse vardır. İşte bu, iyilik yapanların mükafatıdır.

35- Çünkü Allah, onların önceden yaptıkları amelin en kötüsünü bile keffaretle örtüp, işlemekte bulundukları güzel amellerin en güzeline göre mükafatlarını kendilerine verecektir.

36- Allah, kuluna kâfi değil midir? Durmuşlar da seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar. Her kimi ki Allah şaşırtırsa, artık ona hidayet edecek yoktur.

37- Her kime de Allah hidayet verirse artık onu da şaşırtacak yoktur. Allah aziz (çok güçlü) ve intikam sahibi değil midir?

38- Andolsun ki onlara: "O gökleri ve yeri kim yarattı?" diye soracak olsan: "Elbette Allah!" diyeceklerdir. O halde gördünüz ya Allah'tan başka çağırdıklarınızı! Eğer Allah bana bir zarar vermek isterse, onlar O'nun zararını giderebilirler mi? Yahut bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun rahmetini tutabilirler mi? De ki: "Allah, bana yeter." Tevekkül edenler, hep O'na dayanırlar.

39- De ki: "Ey kavmim! Haliniz üzere çalışın. Ben de kendi halime göre çalışıyorum. Artık ileride bileceksiniz."

40- "Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin üzerine konacağını."

41- Biz bu kitabı sana, insanlar için hak ile indirdik. O halde kim doğru yola gelirse kendi lehinedir. Kim de saparsa, sırf kendi aleyhine olarak sapar. Sen onların üzerine vekil değilsin.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ
فِي مَنَامِهَا فَمِمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ
إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤١﴾

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوْلُواكَ نَاوِلَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا
 وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ
 قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذَكَرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ
 إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا
 فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
 وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَبَدَّلَهُمُ
 مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَّلَهُمْ سَيِّئَاتٍ مَا كَسَبُوا
 وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ
 ضُرٌّ عَانَاهُ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ
 بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالُوا الَّذِينَ
 مِنْ قَبْلِهِمْ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَاصْبِرْ لَهُمْ
 سَيِّئَاتٍ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ

مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٤٢﴾

Meâl-i Şerifi

42- Allah, o canları öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında alır. Sonra haklarında ölüm hükmü verdiklerini alıkor, diğerlerini de takdir edilmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır.

43- Yoksa Allah'tan başka şefaathçiler mi edindiler? De ki: "Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi (böyle yapacaksınız)?"

44- De ki: "Bütün şefaath Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra hep döndürölüp O'na götürüleceksiniz."

45- Böyle iken, Allah bir olarak anıldığı zaman ahirete inanmayanların yürekleri burkulur da, O'ndan başkaları anıldığı zaman derhal yüzleri güler.

46- De ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'ım! Kulların arasında, o ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında sen hüküm vereceksin."

47- Eğer bütün yeryüzündekiler ve bir o kadarı da beraber o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet günü azabın kötülüğünden kurtulmak için onu mutlaka feda ederlerdi. Ancak ne var ki, hiç hesaba katmadıkları şeyler, Allah tarafından karşılırlarına çıkarılır.

48- Öyle ki, yaptıkları amellerin kötülükleri karşılırlarına çıkmış ve alay edip durdukları şeyler, kendilerini sarmıştır.

49- Fakat insana bir sıkıntı dokunuverince bize yalvarır, sonra kendisine tarafımızdan bir nimet bahsettiğimiz zaman da: "O bana bir bilgi üzerine verildi." der. Belki bu bir imtihandır, fakat pek çokları bilmezler.

50- Onu, bunlardan öncekiler de söyledi. Fakat o kazandıkları, kendilerini kurtarmadı.

51- Neticede kazandıklarının kötülükleri, başlarına geçti. Şunlardan o zulmedenlerin de kazandıkları kötülükleri başlarına geçecektir. Onlar da bunu atlatacak değillerdir.

52- Hâlâ bilmediler mi ki; Allah, rızkı dilediğine açar ve kısar. Şüphesiz ki bunda iman edecek bir kavim için nice ibretler vardır.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا Allah, o nefisleri ölümleri zamanı kabzeder, alır. Bu âyetin gelişi, yukarı ile üç noktadan alâkalıdır.

Birincisi; "kasır" ile sondaki وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِرَكِيلٍ "Sen onların üzerinde bir vekil değilsin." sözüne bakmaktadır. Yani vekil sen değilsin, Allah'tır. Çünkü o canları ancak Allah alır. Bu nokta daha ileride وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ "O, her şeyin üzerinde bir vekildir." (Zümer, 39/62) diye açıkça da söylenecektir.

İkincisi; hidayet ve sapıklığın, hayat ve ölüm ile bir temsilini bildirir.

Üçüncüsü; ta yukarıdaki اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ، ثُمَّ اَنْتُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ "Sen elbette öleceksin, onlar da elbette öleceklerdir. Sonra siz muhakkak kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda birbirinizden davacı olacaksınız." (Zümer, 39/30-31) âyetini bir nevi açıklama ile قَمِنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِهَا "Kim doğru yola gelirse, kendi lehinedir. Kim de saparsa, sırf kendi aleyhine olarak sapar." (Zümer, 39/41) hatırlatmasını zihinlere yerleştirmek ve ispat etmektir. Keşşaf sahibi, burada "nefisler"den maksadın, ruh ile beden toplamı olduğunu söyleyerek demiştir ki: "Nefisler olduğu gibi cümlelerdir (insanların kendileridir). Alınması da öldürülmesidir ki, hissedeni, anlayan bir hayat sahibi olmasının sebebi olan parçalarının sağlık ve esenliği cinsinden sebep ve şartların çekilip alınmasıdır. Çünkü sağlığı yok edilince sanki kendisi yok edilmiş gibi olur. Çünkü Allah Teâlâ, almayı, ölümü, uykuyu hep nefislere bağlamıştır.⁽¹⁾ Halbuki akıl ve temyiz kabiliyeti, ölüm ve uykunun kendisi ile vasıflanmış değildir. Ölen ve uyuyan, ancak cümle (zat) mânâsına nefistir." Nefis, beden karşılığı olarak ruh mânâsına da geldiği ve özellikle rûh-ı emrî (Allah'ın emrinden olan ruh) denilen konuşan nefis yerinde kullanıldığı için, diğer tefsirciler burada İbnü Abbas hazretlerinden gelen bir rivayete göre akıl ve temyiz nefsi denilen konuşan nefisler ile tefsir etmişler ve almayı da bedenle olan ilgi ve tasarrufunu kesmek suretiyle kabzedip almak diye beyan etmişlerdir.⁽²⁾ Ölümde dıştan ve içten, uykuda da yalnız dıştan ilgisinin kesildiğini söylemişlerdir. İbnü Abbas hazretleri demiştir ki: Âdemoğlunda bir nefis, bir ruh vardır. Aralarındaki fark güneş ile ışığı gibidir. Nefis, kendisiyle akıl ve temyiz yapılan, ruh da teneffüs ve hareket yapılandır. Ölümde ikisi de alınır, uykuda ise yalnız nefis alınır.⁽³⁾ Ruh denilince genellikle hayatın aslı anlaşılacağı gibi, hayat da çoğunlukla cismanî görünüş ile anlaşıldığından, mânevî hayatın

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 400.

(2) Süyûtî, a.g.e., VII, 231.

(3) Kurtubî, a.g.e., XV, 261; Süyûtî, a.g.e., VII, 230.

esası olan ruha nefis denmiştir. Güneş ile ışığını misal getirmesi, gösterir ki, aralarında bir cevher farkı anlatmak istememiştir. Bizim anladığımız şudur: Nefis, kendini duyan, kendine ve kendineki vicdanı olan, yani "ben" şuuruna sahip olan zattır. Her nefiste böyle duyan ve duyulan olmak üzere çifte bir yön vardır. Âyette geçen "teveffî" kelimesi, bir şeyi yeterli olarak, yani kamilen ve tamamıyla almak, çekip çıkarmaktır. Bundan dolayı ruhun Allah tarafından tamamıyla kabzedilip alınmasına "teveffî" ve ölüme "vefat" denilmiştir. Emaneti yerine teslim ile tamamen vefa etmek (yerine getirmek) gibidir. Nefislerin varlıkları, zorunlu değildir. Onun için kendilerine dair bilgileri, kendi zatlarıyla olsa bile, zatlarından dolayı değildir, Allah'tandır. Allah onları kendilerinden alıp, kendilerinden geçirir. Bu mânâ *اِنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ* "Allah kişi ile kalbi arasına girer." (Enfal, 8/24) âyetindeki gibidir. İşte nefsin alınması, ölüm ve uyku hallerinde olduğu gibi kendinden geçirilip, akıl ve temyiz gücünün kendisinden alınmasıdır. Bu durumda mânâ şu oluyor: *اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنفُسَ* "O nefisleri, konuşan nefisleri başkası değil, ancak Allah kendilerinden alır, kabzeder, yok etmeksizin kendilerinden geçirir, şuur ve temyiz güçlerini alır." *حِينَ مَوْتِهَا* Öldükleri zaman, yani bedene ait tasarrufları ve ilgileri kesildiği zaman *وَاَلَّتْ لَمْ* *فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا* uyudukları zaman alır da *فِي مَمَاتِهَا* ölmeyenleri de *تَمُتُ* üzerine ölüm hükmünü verdiklerini alıkor, tekrar dirilinceye kadar tutar *وَيُرْسِلُ الْاٰخَرٰى* diğerlerini, henüz ölüm hükmü verilmemiş olan uykudakileri salıverir *اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى* belirli, takdir edilmiş bir süreye kadar ki, ölecekleri zamandır. İşte böyle hem ölüm halinde, hem de uyku halinde o nefisler, Allah Teâlâ'nın elinde bulunur. Burada şu soru hatıra gelir: Yukarıda Secde Sûresi'nde *قُلْ يَتَوَفَّيْكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ* "De ki: Üzerinize vekil edilen ölüm meleği, canınızı alır, sonra Rabbinize döndürülürsünüz." (Secde, 32/11) buyurulmuş, daha yukarıda, En'am Sûresi'nde: *حَتّٰى اِذَا جَآءَ اَحَدُكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ثُمَّ رُدُّوْا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيَهُمُ الْحَقُّ* "Sonunda birinize ölüm geldiği zaman onu gönderdiğimiz melekler vefat ettirirler. Onlar vazifelerinde kusur etmezler. Sonra insanlar hak olan mevlâlarına döndürülürler." (En'am, 6/61-62) buyurulmuş olmakla bunlarda, alma, Allah'ın elçilerine ve ölüm meleğine isnad edilmişti. Şu halde burada kasır ile *اللّٰهُ يَتَوَفَّى* "Allah alır" buyurulması, bunlara aykırı olmaz mı?

Fahrüddin Râzî tefsirinde buna şöyle bir cevap verilmiştir: Gerçekte nefisleri alan (öldüren) ancak Allah Teâlâ'dır. Şu kadar var ki, Allah Teâlâ sebepler âleminde her türlü işi, meleklerden bir meleğe görev olarak vermiş, böylece ruhların alınmasına da ölüm meleğini memur kılmıştır ki, o başkandır. Beraberinde tabileri ve hizmetçileri vardır. Onun için o âyetlerde alma onlara nisbet edilmiş,

burada da gerçek olarak Allah Teâlâ'ya nisbet olunmuştur.⁽¹⁾ Bunun özü, Allah'ın görevlendirip gönderdiği elçilerin alması, Allah'ın alması demektir. Yahut Allah'ın alması, doğrudan doğruya veya melekleri vasıtasıyla olmaktan daha geneldir, demek oluyor. Bu cevap, aslında doğru ve وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً "Kullarının üstünde galip olan O'dur. Ve O, üzerinize muhafaza melekleri gönderir. Sonunda birinize ölüm geldiği zaman onu gönderdiğimiz melekler vefat ettirirler." (En'am, 6/61) diye "hatta" ile وَهُوَ الْقَاهِرُ kasrına bir bölüm oluşu da buna şahit ise de, burada daha önemli bir nükte vardır: Dikkat edilmesi gerekir ki, zikredilen âyetlerin birinde ölüm meleğinin alışından sonra ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ "Sonra O'na döndürülürsünüz." buyurulduğu gibi, diğerinde de ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ "Sonra hak olan Mevlalarına döndürülürler." buyurulmuştur. İşte buradaki alma işi, o döndürülme anını açıklamaktır. Bunun izahı da şu olur: Ölüm meleği, bedenden hayvanî ruh denilen cismanî hayat ruhunu alır, akıl ve temyiz ruhu denilen konuşan nefisleri, Rabbin emri olan insanî ruhu ise وَتَفَخَّتْ فِيهِ مِنْ رُوحِي "Ben ruhumdan ona üfledim." (Sâd, 38/72) âyetinin ifadesince doğrudan doğruya Allah üflediği gibi اللَّهُ يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ "Allah nefisleri alır" ifadesince, kabzedilip alınması da doğrudan doğruya Allah'a aittir. ثُمَّ رُدُّوْا buyurulması da bu tahsisi bildirir. اِنْ فِي ذَلِكَ شُكٍّ "Şüphesiz ki bunda; bu olma, tutma ve salıvermede دُشُّنَ بَلَاءٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ düşüncek bir kavim için elbette ibretler vardır. Ki, Allah'tan başka mabud olmayacağına ve sonunda hep Allah'a gidileceğine ve tekrar dirilip, huzurunda muhakeme olunacağına ve Allah'a karşı yalan söylemiş, zulmetmiş, küfretmiş haksızların, kâfirlerin varacakları yerin cehennem olup; sadık, mümin, müttaki olup iyilik yapanların en güzel mükafata ereceklerine, kısaca اِنَّا لِلَّهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ "Biz Allah'ınız ve yalnız O'na döneceğiz." (Bakara, 2/156) meselesine delâlet eder. (En'am, 6/60. âyetin tefsirine bkz.)

Nefislerin, uykudaki gibi kendilerinden geçirilmesi, azabı duymamak itibarıyla kâfirlerin lehine olmaz mı? diye bir soru hatıra gelebilir. Keşşaf sahibi bu soruya meydan vermemek için, konuşan nefsin, ölümle vasıflanamayacağını söylemişti.⁽²⁾ Fakat bunun asıl cevabı Hz. Ali'ye nisbet edilen şu kıt'adadır:

وَلَوْ اَنَا اِذَا مِتْنَا تُرِكْنَا لَكَانَ الْمَوْتُ رَاحَةً كُلِّ حَيٍّ
وَلَكِنَّا اِذَا مِتْنَا بُعِثْنَا فَتُسَالُ بَعْدَ ذَا عَنْ كُلِّ شَيْءٍ

"Eğer biz öldüğümüz zaman bırakılmış olsaydık, ölüm her canlının rahatı

(1) Fahrü'r-Razî, a.g.e., XXVI, 285.

(2) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 400.

olurdu. Fakat bizler öldüğümüz zaman tekrar diriltileceğiz de ondan sonra her şeyden sorguya çekileceğiz."

Demek meselenin asıl düşünülecek çözüm noktası bu alıp tutmak ve salıvermekten Allah Teâlâ'nın mutlak tasarruf kudretini anlayarak bu tutuşun, bu hapsedişin onları kaçırmayıp yeniden dirilmek için bir hapis ve durdurma olduğu sonucunu çıkarmak ve tekrar diriliş ile Allah'a kavuşmanın dehşetini, celal (büyüklük) ve cemalini (güzelliğini) düşünebilmektir. Onun için Yâsin Sûresi'nde geçtiği üzere sûr'a üfürülünce kâfirler *مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَرْقَدِنَا* "Bizi mezarımızdan kim diriltip kaldırdı?" (Yâsin, 36/52) diyeceklerdir ki, aşağıya doğru bu mânâ burada da açıklanacaktır. Yine bundan dolayısıdır ki kâfirler *اِمْتَنَّا* (Ey Rabbimiz!) "Sen bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin." (Mümin, 40/11) diyeceklerdir. Bütün bu uyarılara karşı müşriklerin yegane tutundukları tutamak şefaât davası olduğu için buyuruluyor ki: *اَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ* "Biz onlara ancak bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." (Zümer, 39/3) diyen, Allah çocuk edindi diyen o müşriklere *قُلْ اَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ* "De ki: Onlar hiçbir şeye güç yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi (böyle yapacaksınız)?" (Zümer, 39/43) Bu önce putların şefaati davasını iptaldir. Diğerleri hakkında da şöyle buyuruluyor: *قُلْ لِلَّهِ الشُّفَاعَةُ جَمِيعًا* Bütün şefaât Allah içindir. Onun da sahibi O'dur. O'nun izni olmaksızın huzurunda kimse şefaât edemez. Şefaât izni verilenler de hep O'nun rızasını düşünerek şefaât edebilirler. Çünkü ... *لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur..."

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
 إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٧﴾
 وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلَمُوا لَهُ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
 ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾ وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ
 مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٤٩﴾

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ
 لَمِنَ السَّآخِرِينَ ﴿٥٣﴾ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ
 الْمُتَّقِينَ ﴿٥٤﴾ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ
 مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٥﴾ بَلَى قَدْ جَاءَ تِلْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ
 وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا
 عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٥٧﴾
 وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمِثْلِ أَزْوَاجِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ
 يَحْزَنُونَ ﴿٥٨﴾ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٥٩﴾
 لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَئِكَ
 هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٠﴾

Meâl-i Şerifi

53- De ki: "Ey haddi aşarak nefislerine karşı israf etmiş olan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."

54- Onun için ümidi kesmeyin de başınıza azab gelmeden önce tevbe ile Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Sonra kurtulamazsınız.

55- Haberiniz olmayarak ansızın başınıza azab gelmeden önce (halis müslüman olun da) Rabbinizden size indirilenin en güzelini takib ve tatbik edin.

56- (O günden sakının ki günahkar) nefis şöyle diyecektir: "Allah'ın

yanında yaptığım kusurlardan dolayı yazık bana! Doğrusu ben alay edenlerdendim."

57- Yahut şöyle diyecektir: "Allah bana doğru yolu gösterseydi, her halde ben müttakilerden olurdum."

58- Veya azabı gördüğü zaman şöyle diyecektir: "Bana bir geri dönüş olsaydı da ben de o iyilik yapanlardan olsaydım."

59- (Ona): "Hayır sana âyetlerim geldi de onlara yalan dedin, kibirlenmek istedin ve kâfirlerden oldun." (denir.)

60- Hem o kıyamet günü görürsün ki, Allah'a karşı yalan söyleyenlerin yüzleri kararmıştır. Kibirlenenlerin yeri cehennem değil mi?

61- Kötülükten sakınan müttakileri ise Allah başarılarından dolayı kurtuluşa çıkarır. Onlara fenalık dokunmaz ve onlar üzülecek de değildir.

62- Allah, her şeyin yaratıcısıdır. Her şey üzerine vekil de O'dur.

63- Bütün göklerin ve yerin kilitleri O'nundur. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte onlar, kendilerine yazık edenlerdir.

قُلْ De ki; yani Allah tarafından şu hitabı tebliğ et. يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ Ey kendi nefislerine karşı israf etmiş olan kullarım!

İSRAF, mal sarfında meşhur ise de insanın yaptığı herhangi bir fiilde had-dini aşmaktır. Burada cinayet mânâsı da ilave edilerek عَلَى ile sılalanmıştır. Yani günahta aşırı giderek kendi nefislerine karşı cinayet yapmış olan kullarım! لَا تَقْتُلُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ... "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." Bu âyetin, Kur'ân'da en ümitli âyet olduğu söylenir. Bununla beraber dikkat edilmesi gerekir ki, bu ümit, günaha teşvik için değil, en günahkar kimseleri bile bir an önce tevbe edip Allah'a yönelmeye teşvik için olduğu, hemen peşinden gelen iki âyetten açıkça anlaşılmaktadır. Bunun iniş sebebi hakkında birkaç rivayet vardır. Atâ b. Yesar'dan olan rivayete göre Hz. Hamza'nın katili Vahşi hakkında Medine'de inmiştir.⁽¹⁾ İbnü Ömer'den rivayet olunduğuna göre de, demiştir ki, Ayyaş b. Ebi Rebia, Velid b. Velid ve daha birkaç kişi müslüman olmuşlardı. Sonra da kendilerine işkence edilmiş, fitneye düşmüşlerdi. Biz bunlar hakkında, Allah artık bunlardan ebedî olarak hiçbir şey kabul etmez; müslüman oldular, sonra da bir azab ile cezalandırıldıkları için dinlerini terkettikler diyorduk ki, bu âyetler indi. Ömer b. Hattab katib idi, bunları kendi eliyle yazdı, Ayyaş b. Ebi Rebia'ya ve Velid b. Velid'e ve diğer birkaç kimseye gönderdi, onlar da müslüman olup hicret ettiler.⁽²⁾

(1) Kurtubî, a.g.e., XV, 269; Süyûtî, a.g.e., VII, 235.

(2) Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübra, IX, 13-14; Süyûtî, a.g.e., VII, 236.

İbnü Abbas'tan rivayet edildiğine göre de Mekkeliler şöyle demişler: "Muhammed, iddia ediyor ki, putlara tapan, Allah ile beraber diğer bir ilâha dua eden ve Allah'ın muhterem kıldığı (öldürülmesini haram ettiği) bir insanı öldüren kimseler bağışlanmaz, o halde biz nasıl hicret eder, müslüman oluruz? Putlara tapınmış, adam öldürmüşüz, şirk ehliyiz."⁽¹⁾ Bunun üzerine Allah Teâlâ *"De ki: Ey kendi nefislerine karşı israf eden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin."* âyetini indirdi. Bununla birlikte âyetin iniş sebebi, kâfirlerin İslâm'a girmesi meselesi ise de, mânânın asilerin tevbesine de şamil olduğunda şüphe yoktur. O haydi haydi sabit olur. Demek ki *"Şüphe yok ki Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz."* (Nisâ, 4/48) âyeti gereğince şirkin bağışlanmaması, tevbe edilmediği takdirdedir. *"Azab size gelmeden önce"* anı *"Azab size gelmeden önce"* buyurulması da ümitsizlik halindeki imanın fayda vermeyeceğini anlatır. *"Ve O, her şey üzerine vekildir."* Bu ifade, ta yukarıdaki *"Sen onların üzerine vekil değilsin."* (Zümer, 39/41) hitabına karşılıktır. Yani üzerlerinde tasarruf yetkisi kendisine ait olan, yahut görüp gözetecek, menfaat veya sorumluluklarını tatbik edecek olan ancak O'dur. *"Göklerin ve yerin kilitleri O'nundur."*

MEKÂLÎD, "Mıklid" veya "mikled"in çoğuludur ki, kilit veya anahtar demektir. "Kilid"in Arapçalaşmış olan "iklîd"in çoğulu olduğu da söylenmiştir. Burada kilit veya anahtarlardan maksat, yer ve gök hazineleri ve onlarda dileği gibi tasarruf etmektir.

قُلْ أَغْفِرُ اللَّهَ تَأْمُرُونِي أَنْ عْبُدَ أَيُّهَا
الْجَاهِلُونَ ﴿٥٣﴾ وَلَقَدْ أَوْحَى إِلَيْكَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ
لَنْ أَشْرَكَ لِحُبِّ طَنِّ عَمَلِكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥٤﴾ بَلِ اللَّه
فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

(1) Süyûtî, a.g.e., VII, 236.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
 بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
 فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ
 نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ
 بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ
 بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ
 وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾

Meâl-i Şerifi

64- De ki: "Ey cahiller! Şimdi bana o Allah'tan başkasına mı kulluk etmemi emrediyorsunuz?"

65- Andolsun ki, sana da, senden öncekilere de şu vahyedildi: "Yemin ederim ki, eğer şirk koşarsan bütün çalışmaların boşa gider ve mutlaka kendine yazık edenlerden olursun."

66- Hayır, onun için yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.

67- Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Halbuki bütün yer kıyamet günü O'nun avucundadır. Gökler de kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından münezze ve çok yüksektir.

68- Ve sûra üflenmiştir. Göklerde kim var, yerde kim varsa çarpılıp yıkılmıştır. Ancak Allah'ın dilediği müstesna. Sonra ona bir daha üflenmiştir. Bu defa da hep onlar kalkmışlar bakıyorlardır.

69- Yer, Rabbinin nuru ile parlamıştır. Kitap konmuş, peygamberler ve şahitler getirilmiş ve aralarında hak ile hüküm verilmektedir. Hem onlara hiç haksızlık yapılmaz.

70- Herkese ne amel yaptıysa karşılığı tam olarak ödenmiştir. O (Allah), onların yaptıklarını en iyi şekilde bilmektedir.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ Yer, kıyamet günü O'nun a-

vucundadır. Gökler de kudretiyle dürülmüştür. Zemahşerî, Beydâvî, Ebu's-Suud gibi belagatta tanınmış olan tefsirciler diyorlar ki, bu âyet-i kerime, yüce Allah'ın son derece büyüklüğüne, kudretinin kemaline ve zihinlerin hayret ettiği büyük fiillerin, O'nun kudretine nispet edilince, çok küçük ve değersiz kalacağına bir tenbih ve kainatı yıkıvermenin O'na göre pek kolay bir şey olduğunun, temsil ve tahyil (hayal ettirme) yoluyla bir ifadesidir ki, "kabza" (avuç) ve "yemîn" (sağ el) kelimelerinin hakikat veya mecaz olmaları yönü düşünülmeksizin *شَابَتْ لَيْلُ اللَّيْلِ* "gecenin zülfüne kır düştü" deyimi gibi topyekün bir tasvirdir. Diğer bazıları da demişlerdir ki, kelimada asıl olan hakikattir. Fakat hakikatin imkansız olduğuna bir delil bulununca da mecaza yorumlanması vacib olur. "Avuç" ve "sağ el" kelimeleri, organlarda hakikattir. Allah Teâlâ'ya âzâ ve organ isnadının imkansız bulunduğu da aklî delil vardır. O halde mecaza yorumlanması vacibdir. Çünkü "filan, filanın avucundadır." denir. Onun yönlendirmesi ile emri altında demektir. *وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ* "Sağ ellerinin malik olduğu..." (Ahzab, 33/50) ifadesinden maksat da kendilerinin milki olmasıdır. Şu ev filanın elinde, filanın avucunda ve filanın eline geçti derler ki, halis milki olduğunu söylemek isterler. Hem bunlar, kullanılan ve meşhur olan mecazlardır. İbnü Atiyye de demiştir ki, kabza (avuç) kudretten ibarettir. Dilimizde de pek çok kullanılan kabza kelimesi esasında "kabız"dan "masdar bina-i merre"dir. Bir kabız, bir sıkma veya bir tutma demektir. Avuçla tutulan mikdara da "kaf"ın zammesiyle "kubza" (tutam veya sıkım) denildiği gibi, "kaf"ın fethasıyla "kabza" da denir. Demek ki kabza, bir sıkım, bir tutam veya bir avuç mânâlarına olabiliyor. Burada "bir sıkım" diye ifade edilmesi, kıyametin sıkıştırmasını anlatması itibarıyla daha açık olur.

YEMİN, sağ demektir. Kuvvet ve kasem (yemin etmek) mânâlarına da gelir. Burada kuvvet veya kasem demek olabileceği de söylenmiştir. *يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ* "O gün biz göğü, kitapların sayfalarını dürer gibi düreceğiz." (Enbiya, 21/104) âyetinin ifadesince göğü dürmeye ahdetmiş olduğu için tahkik itibarıyla bu mânâ doğru ise de, önceki mânâ ile kuvvet ve kudretin tasvir ve temsilinin daha kuvvetli, daha büyük bir mânâ ifade ettiğini hatırlatmaya hacet yoktur. Sahih-i Müslim'de Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre, yer ve göklerin bu sıkımı ve dürümü sırasında insanların nerede olacağı Resulullah'tan sorulmuş, "sırat üzerinde" buyurulmuştur.⁽¹⁾

Kıyameti tasvir edip anlatmak için de buyuruluyor ki *وَنُفِخَ فِي الصُّورِ* "sûra

(1) Müslim, Münafikun, 29; Hakim, el-Müstedrek, II, 436.

üfürülmüştür." "Sûr"un mânâsı Neml Sûresi 87. âyetin tefsirinde geçmişti. Görülüyor ki burada iki üfürüş açıklanıyor. Birincisi, yıkan "nefh-ı saik"tir ki bu, birinci veya orta üfürüştür. İkincisi, kaldıran "nefh-ı kıyam"dır ki, bu da ikinci veya üçüncü üfürüştür. Ve kıyamet kelimesi, bu ikincideki kıyam (kalkış) mânâsından olmakla beraber, birinciye de başlangıcı olmak üzere kapsamaktadır. Onun için kıyametin kopması en büyük yıkımı ifade eder. Buna saat, vâkıa, hâkka da denir.

SAİK, yıldırım çarpmasında olduğu gibi bayılıp düşmeye ve ölmeye denilir. Bu kalkıştan sonra din günü ve fasıl günü denilen safhayı açıklamak üzere buyuruluyor ki: **وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ** **Ve yer parlatılmıştır.** Bu parlayacak olan yer kabızdan sonra **يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ** **"O gün yer, başka yere çevrilir."** (İbrahim, 14/48) ifadesi üzere, değişecek olan mahşer yeridir. Bir hadisi şerifte şöyle gelmiştir: "İnsanlar, halis elenmiş un çöreği gibi beyaz bir yer üzerinde haşrolunacaktır ki, üzerinde kimsenin bayrağı yoktur."⁽¹⁾ **نُورِ رَبِّهَا** **Rabbinin nuru ile,** Kur'an'ın birçok âyetlerinde Kur'an'a, bürhana (delile), hak ve adalete nur denildiği gibi, burada da nurun, hak ve adaletin tecellisi demek olduğu söylenmiştir. Fakat Ebu Hayyan'ın naklettiği üzere İbnü Abbas demiştir ki, burada nur, güneş ve ayın nuru değil, diğer bir nurdur ki, Allah Teâlâ yaratacak da onunla yeri aydınlatacaktır. Bu rivayet bizi öbüründen daha güzel bir mânâ ile aydınlatmaktadır. Çünkü elektrik ile bir misalini tasavvur edebileceğimiz parlak bir nurun, ilâhî bir nurun yaratılacağını bize önceden haber vermiş oluyor. Bu nur ki, onunla büyük mahkemenin kurulacağı mahşer yeri aydınlatılacaktır. **وَوُضِعَ الْكِتَابُ** **Kitap ortaya konmuş.** Burada kitap, amel defteri ile tefsir edilmiştir. **وَجِيئَ يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا** **Ve peygamberlerle şahitler getirilmiş,** **بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ** **"O gün Allah, peygamberleri toplayacak ve: 'Size ne cevap verildi?' diyecek."** (Maide, 5/109), **هَرِ** **"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine şahit getirdiğimiz vakit, bakalım onların hali nasıl olacak?"** (Nisâ, 4/41) **يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمامِهِمْ** **"O gün bütün insanları önderleriyle çağıracağız."** (İsrâ, 17/71) ifadeleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte burada "Nebiyyîn" kelimesi, muhbirler mânâsını da ifade edebilir.

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ
زُمِرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ

رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ
 هَذَا قَالُوا بَلَى وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾
 قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ
 ﴿٧٢﴾ وَسَيَقُولُ الَّذِينَ أَتَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا
 وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ
 فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ
 وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ
 ﴿٧٤﴾ وَرَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ
 بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

Meâl-i Şerifi

71- İnkâr edenler bölük bölük cehenneme sevk edilmektedir. Nihayet oraya vardıklarında kapıları açılır ve bekçileri onlara: "İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan, bu gününüzle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" derler. Onlar da: "Evet geldi" derler. Fakat kâfirler üzerine azab kelimesi hak oldu.

72- (Onlara): "Ebedî olarak içinde kalmak üzere girin cehennemin kapılarından" denir. Bak, büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!

73- Rablerinden korkanlar da bölük bölük cennete sevk edilmektedir. Nihayet oraya vardıkları zaman kapıları açılır ve bekçileri onlara: "Selâm

sizlere, ne hoşsunuz! Ebedî olarak içinde kalmak üzere haydi girin oraya!" derler.

74- Onlar da: "Hamdolsun o Allah'a ki, bize vaadini doğru çıkardı ve bizi cennet arzına varis kıldı. Cennette istediğimiz yerde oturuyoruz" derler. Bak ne güzeldir mükafatı o iyi amel işleyenlerin!

75- Meleklerin de arşın etrafını kuşatarak, Rablerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık halk arasında hak ile hüküm icra edilip "âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilmektedir.

Ya Rab! Bizi de bu hamde eren kullarından eyle.

Burada Zümer Sûresi bitti. Bunu Mümin Sûresi takip ediyor.

Mümin Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 85

Bu el-Mümin Sûresi de Mekkî'dir. Buna "Gâfir" ve "Tavl" Sûresi de denilir. El-Mümin, وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ "Firavun ailesinden olup da imanını gizleyen bir adam dedi ki..." (Mümin, 40/28) diye beyan buyurulduğu üzere, Firavun ailesi içinden iman etmiş olan kahraman bir kişiye işaretler ki, Yâsin sahibi (yani Yâsin Sûresi'nde zikri geçen Habib Neccar) gibi önce geçenlerdendir.

Âyetleri : Kûfî ve Şâmî'ye göre seksen beş, Hicazî'ye göre seksen dört, Basrî'ye göre seksen ikidir.

Kelimeleri: Bin yüz doksan dokuzdur.

Harfleri : Dört bin dokuz yüz yetmiştir.

Fâsılası : مِنْ عِلْقٍ دَبَرٍ

Bu sûrenin Zümer Sûresi ile birçok yönden ilişkisi vardır. Önce o, kıyamet ve ahiret halleri ile son bulduğu gibi, bu da onunla başlayacak ve bazı ayrıntılar verecektir. İkinci olarak, Alûsî şunu kaydeder: Tenaküsü'd-dürer'de belirtilmektedir ki: Yedi حَا مِيم "Ha mim" in, Zümer Sûresi'ni takip etmesinin sebebi,

başlarında تَنْزِيلُ الْكِتَابِ diye başlayan giriş kısımlarının benzeyiştir.⁽¹⁾ Sonra حَامِيم "Ha mim"ler, حَمَّ "Ha mim" ve kitap zikri ile başlamakta ortak oldukları ve hep Mekkî bulundukları için tertip üzere varid olmuşlardır. Hatta İbnü Abbas'tan ve Cabir b. Zeyd'den gelen rivayete göre, "Zümer" in peşinden sırası ile nazil olmuşlardır.⁽²⁾ Ve حَامِيم "Ha mim"lerin fazileti hakkında birçok haberler de varid olmuştur. Bu cümleden olarak Ebu Ubeyd "Fezâil"inde, İbnü Abbas'tan rivayet etmiştir ki: "Her şeyin bir lûbabı, özü vardır. Kur'ân'ın lûbabı da حَامِيم "Ha mim"lerdir."⁽³⁾ Yine o, ve Şuabü'l-iman'da Beyhakî ve diğerleri İbnü Mesud'dan şu rivayeti nakletmişlerdir: حَامِيم "Ha mim"ler, Kur'ân'ın "diba"sı, süslü kumaşıdır."⁽⁴⁾ Ebu's-Şeyh ve Ebu Nuaym ve Deylemî Enes'ten, yine Deylemî ve İbnü Merduye, Semure b. Cündüb'den rivayet etmişlerdir: حَامِيم "Ha mim"ler, bahçelerden birer bahçedir."⁽⁵⁾ İbnü Nasr ve İbnü Merduye Enes b. Malik'ten şöyle rivayet etmişlerdir. Dedi ki: "Resulullah (s.a.v.) hazretlerini işittim, diyor-du ki: 'Yüce Allah bana, Seb-i Tıval'i, (yedi uzun sûreyi) Tevrat yerine verdi, آلِّ dan, طُسْ lere kadar İncil yerine verdi. طُسْ lerle حَامِيم ler arasını Zebur yerine ver-di, حَامِيم "Ha mim"ler ve mufassal sûrelerle de beni üstün kıldı.' buyurdu, bun-ları önce hiçbir peygamber okumadı."⁽⁶⁾ Beyhakî "Şuab"da, Halil Mürre'den şöyle rivayet etmiştir: Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: " حَامِيم "Ha mim"ler yedi-dir, cehennem kapıları da yedidir. حَامِيم "Ha mim"lerden her biri gelir o kapılardan birine durur da: Allahım bana iman edip de beni okuyanı bu kapıdan sokma der."⁽⁷⁾ Daha bazı özel rivayetler de vardır. Mesela Tirmizî ve daha bazıları Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet etmişlerdir: Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Her kim, حَمَّ "Ha mim"den başlayıp وَالْبَّهِ الْمَصِيرُ diye biten üçüncü âyetin sonu-na kadar ve آيَةُ الْكُرْسِيِّ "Âyetü'l-Kürsî"yi sabahleyin okursa, akşama kadar onlarla muhafaza olur ve akşamleyin okursa sabaha kadar onlarla korunmuş olur."⁽⁸⁾

(1) Alûsî, a.g.e., XXIV, 39-40.

(2) Süyûtî, a.g.e., VII, 268.

(3) Alûsî, a.g.e., XII, 39.

(4) el-Hakim, el-Müstedrek, II, 437; Süyûtî, a.g.e., VII, 268.

(5) Alûsî, a.g.e., XII, 40.

(6) Alûsî, a.g.e., XII, 40.

(7) Süyûtî, a.g.e., VII, 269; Alûsî, a.g.e., XII, 40.

(8) Tirmizî, Sevabu'l-Kur'ân, 2; Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân, 14.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَحْمَرُ ﴿١﴾ نَزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ
 وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهُ الْمَصِيرِ ﴿٣﴾
 مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُرُكَ
 تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ
 مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ
 لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذَلِكَ
 حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾
 الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ
 وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا
 فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْحَجِيمِ ﴿٧﴾
 رَبَّنَا وَادْخُلْهُمْ جَنَّاتٍ عَذْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ
 وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾
 وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَوَلَّى السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ
 هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

Meâl-i Şerifi

1- Hâ Mîm.

2- Bu kitabın indirilişi, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah tarafındandır.

3- O, günah bağışlayıcı, tevbe kabul edici, azabı şiddetli, kerem sahibi Allah'tandır ki O'ndan başka ilâh yoktur. Hem dönüş O'nadır.

4- Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler mücadele ederler. Şimdi onların beldeler içinde dönüp dolaşmaları seni aldatmasın.

5- Onlardan önce Nuh kavmi, arkalarından da çeşitli topluluklar yalanlamışlardı. Her ümmet, kendi peygamberlerini yakalamak kastında bulundu. Hakkı batılla gidermek için boşuna mücadele ettiler. Ben de onları tuttum, alıverdim. (Bak o zaman) azabım nasıl oldu?

6- İşte o nankörlük eden kâfirlere Rabbinin (azab) sözü öyle hak oldu. Onlar, mutlaka cehennemliktirler.

7- Arşı taşıyanlar ve onun etrafındakiler, Rablerinin hamdiyle tesbih ederler ve O'na inanırlar. İman etmişler için de şöyle bağışlanma dilerler: "Ey Rabbimiz! Rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O, tevbe edip senin yoluna uyanları bağışla, onları cehennem azabından koru."

8- "Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, zevcelerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları kendilerine vaad buyurduğun Adn cennetlerine koy. Şüphesiz çok güçlü, hüküm ve hikmet sahibi olan sensin."

9- "Onları fenalıklardan koru. Sen her kimi fenalıklardan korursan, o gün muhakkak onu rahmetinle yarlıgamışsındır. İşte asıl büyük kurtuluş da budur."

«حَم» gibi ne kastedildiğini Allah bilir. (Oraya bak!)

Gerçi muhkem muhkemat ümmülkitab-ı sînede

Kim bilir «حَم»'den maksûdı Rahmânım nedir?

"Hâ mîm", رَحْمَن , رَحِيم "Rahman, rahim" harflerinden olduğu için o iki isme işaret veya yemin olduğu söylenmiş ve "elîf, lâm, râ", "Ha mim", ن "Nûn"un, الرَّحْمَنُ "Er-Rahmân" okunduğu da söylenmiştir. Bundan dolayı olmalıdır ki bazıları "Ha mim" in, حَوَامِيم "Havamim" veya حَامِيَّات "ha mimât" "Hâ mîm"ler diye çoğul yapılmasını caiz görmemiş, sûrelerin birden çokluğuna işaret kastolunduğu zaman "Âlü Hâ mîm" denilmesini tercih eylemişlerdir. Bu yüzden "Ha mim" sûreleri, rahmânî ve rahimî rahmetten birer örnektirler. Bununla birlikte "Ha mim" harfleri Hamd'in başı, Muhammed isminin de ortasıdır. "Ey Muhammed" demek de olabilir. Fakat çocukları Kur'ân'ın veya sûrenin

ismi olduğunu söylemekle yetinmişlerdir. Bundan dolayı "alemiyet" (özel isimlik) ve te'nis (dişilik) veya özel isimlik ve yabancı dilden gelme kelimeye benzermesi sebepleriyle "Gayrı munsarîf" (okunurken cer ve tenvin kabul etmeyen kelimelerden) olduğunu da söylemişlerdir.

الأحزاب Bu kelimenin açıklaması ص Sâd Sûresi'nde (11, 13. âyetler) geçmiştir. أَيْةُ الْكُرْسِيِّ "Arş"ı taşıyanlar. "Arş" hakkında "Âyetü'l-Kürsî" (Bakara, 2/255) ve A'raf Sûresi'nde ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ "Sonra Arş üzerinde hükümrân oldu." (A'raf, 7/54) âyetine bakınız. "Hamele-i Arş" (Arş taşıyanlar), büyük meleklerdir ki el-Hâkka Sûresi'nde وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ "O gün Rabbinin arşını üstlerinde bulunan sekiz (melek) yüklenir." (Hâkka, 69/17) âyetinde sekiz oldukları açıkça ifade edilmektedir. Bazı eserlerde bugün dahi sekiz oldukları rivayet edilmiş ise de bazıları bugün dört olup, kıyamet günü diğer dört melek ile desteklenerek sekiz olacakları görüşünü ileri sürmüşlerdir. Ki Muhyiddin Arabi de böyle der. وَمَنْ حَوْلَهُ Ve etrafındakiler. حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ "Melekleri görürsün ki Rablerine hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmışlardır." (Zümer, 39/75) buyurulduğu üzere Arş'ın etrafını donatan melekler ki bunlar çok, pek çoktur, sayılarını ancak Allah bilir. Arş'ı taşıyan melekler ile bunlara "Kerubiyyun" derler ki, kâf'ın üstün okunması, râ harfinin ötresi ve şeddesiz okunması ile "Kerubî" kelimesinin çoğuludur. Şeddeli okumak hatadır. Fakat öyle yayılmıştır.

KERUB, "Kurb (yakınlık) mânâsına, kurb (yakınlık) mastarından "Feul" ölçüsünde fiilimsidir. Allah'a en yakın melekler demek olur. Onun için bazıları "Kerubiyyun" yalnız Arş'ı taşıyan meleklerdir demişlerdir. İbnü Sina da Me-laïke Risalesi'nde şöyle demiştir: Kerubiyyun melekler, "Tih-i a'lâ arasatının" (en yüce meydan olan arasat meydanının) amirleri zümre zümre en şerefli yerde durmaktalar, en güzel manzaraya bakmaktalar ki, bunlar Mukarrebun melekler ve temiz ruhlardır. Fakat Amilûn melekler, Arş'ı, Kürsi'yi ve gökleri taşıyan meleklerin amirleridirler. İşte bütün bunlar tesbih ve hamd ile Rablerine iman etmişler ve müminler için öyle bağış dilerler ve dua ederler.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا دُونَ لِقَاءِ اللَّهِ أَكْبَرُ

مِنْ مَقَاتِلِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَكُفَرُونَ ﴿١٧﴾

قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا اِثْنَيْنِ وَاٰخِثَيْنَا اِثْنَيْنِ فَاعْرَفْنَا بِذُنُوبِنَا
 فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّهُ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ
 كَفَرْتُمْ وَاِنْ يُشْرَكَ بِهِ تُؤْمِنُوْا فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيْرِ ﴿١٢﴾
 هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ اٰيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا
 مِنْ نَّبِيٍّ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُوْنَ
 ﴿١٤﴾ رَفِيعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ
 مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُوْنَ
 لَا يَخْفٰى عَلٰى اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمُ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ
 ﴿١٦﴾ الْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ
 الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاَزْفَةِ اِذَا الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ
 كَآظِمِيْنَ ۖ مَا لِلظَّالِمِيْنَ مِنْ حِمِيْمٍ وَلَا شَفِيعٌ يُطَاعُ ﴿١٨﴾
 يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُوْرُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ
 وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ شَيْءًا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيعُ
 الْبَصِيْرُ ﴿٢٠﴾

Meâl-i Şerifi

10- O kâfirlere mutlaka şöyle bağırlacaktır: "Elbette Allah'ın buğzu, sizin nefislerinize buğzunuzdan daha büyüktür. Çünkü siz imana davet ediyordunuz da inkâr ediyordunuz."

11- Kâfirler diyecekler ki: "Ey Rabbimiz! Sen bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Şimdi günahlarımızı anladık. Fakat çıkmaya bir yol var mı?"

12- (Onlara şöyle cevap verilir): "Bu azab size şu sebeptendir: Siz tek Allah'a davet edildiğiniz zaman inkâr ettiniz. Ama O'na ortak koşulunca inandınız. Artık hüküm, o yüce ve büyük Allah'ındır."

13- Size âyetlerini gösteren, sizin için gökten bir rızık indiren O'dur. Fakat onları ancak gönül verip düşünenler anlar.

14- O halde siz, dini Allah için halis kılarak hep O'na yalvarın. İsterse kâfirler hoşlanmasınlar.

15- O dereceleri yükselten Arş'ın sahibi Allah, o buluşma gününün (kıyametin) dehşetini haber vermek için kullarından dilediği kimseye emrinden ruh (melek) indiriyor.

16- O gün onlar kabirlerinden meydana fırlarlar. Kendilerinin hiçbir şeyi Allah'a karşı gizli kalmaz. "Bugün mülk kimindir?" (diye sorulur. Cevaben): "Tek ve kahhar olan Allah'ındır." (denir).

17- Bugün her nefis kazandığı ile cezalanacaktır. Bugün zulüm yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.

18- Yaklaşmakta olan o felaket (kıyamet) gününü de onlara haber ver. O dem ki yürekler gırtlaklara dayanmıştır, yutkunup dururlar. Zalimler için ne ısınacak bir dost vardır, ne de sözü dinlenecek bir şefaatçi.

19- Allah, gözlerin hain bakışını da bilir, gönüllerin gizlediğini de.

20- Allah hakkı yerine getirir. Onların O'ndan başka yalvardıkları ise hiçbir şeyi yerine getiremezler. Çünkü hakkıyla işiten ve gören ancak Allah'tır.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا O inkâr edenler, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele eden, cehennemlikler oldukları beyan buyurulan kâfirlerin cehenneme girdikten sonraki halleri anlatılıyor. يُنَادُوْنَ Onlara şöyle bağırlacak: Allah tarafından cehennemde zebaniler bağıracaklar! لَمَقْتُ اللّٰه Elbette Allah'ın makti -makt, buğzun, kinin şiddetlisidir- اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ sizin kendinize buğzunuzdan daha büyüktür. Kâfirler kendi kendilerine üç sebepten kızacaklar. Bir kere, kıyameti, cenneti, cehennemi gördükleri zaman bunları inkârda ısrar ettiklerinden dolayı kendi kendilerine kızacaklar; sonra başkasına tabi olanlar, tabi olduk-

ları başkanlara kızacaklar; daha sonra cehenneme girdiklerinde İblis kendilerine seslenip de, "Benim sizin üzerinizde bir otoritem yoktu, yalnız sizi davet ettim de beni dinlediniz, *فَلَا تَلْمُزُونِي وَلَوْ مَرَّ أَنْفُسَكُمْ* "O halde kusuru bana yüklemeyin, kendinizi kınayın." (İbrahim, 14/22) dediği zaman da kendilerine kızacaklardır. *قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا اِثْنَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اِثْنَيْنِ* **Diyecekler ki: Ey Rabbimiz! Bizi iki öldürdün, iki de dirilttin**, yani iki ölüm öldürdün, iki dirim dirilttin. Buradan kabir azabının varlığına delil getirilmiştir. Deniliyor ki, birinci öldürme, dünya hayatını bitiren ilk ölüm; ikinci öldürme kabirdeki birinci diriltmeyi takip eden ölüm; ikinci diriltme de ölümden sonra kıyametteki dirilmedir. Şu halde dünya hayatı dikkate alınmamıştır. Çünkü dünyada inkâr ettiklerini kabul ve itiraf ile günahlarını itiraf ediyorlar. Buna karşılık müminler Saffât Sûresi'nde *اَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَئِينَ اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُولٰى* "Biz ilk ölümümüzden başka bir daha ölmeyecek... değil miyiz?" (Saffât, 37/58) demişlerdi. Duhan Sûresi'nde de müttakiler hakkında *لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ الْاُولٰى* "Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar." (Duhan, 44/56) buyurulacaktır. Bu münasebetle bunlardan birincinin bedene ait ölüm ve hayat, ikincinin de ruha ait ölüm ve hayat diye düşünülmesi ve değerlendirilmesi ve mümin ruhunun *اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ* "Allah'ın diledikleri kimseler müstesna" ifadesindeki zümrenin arasına dahil olarak doğrudan doğruya baki kalacağına, ölmeyeceğine işaret olması da ihtimal dahilindedir. Burada kâfirlerin sözlerindeki "iki"yi, *ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ* "Sonra gözünü iki kere daha çevir." (Mülk, 67/4) âyetindeki "ikil (tesniye) gibi sırf tekrar ve çokluk mânâsına alanlar da olmuştur, güya şöyle demişlerdir: Sen bizi kaç kereler öldürdün, kaç kereler dirilttin, bunları görüp kudretinin, büyüklüğünü ve dolayısıyla iadeyi de yapabileceğini anladık.

فَهَلْ اِلَىٰ خُرُوجٍ Şimdi günahlarımızı itiraf ettik, tanıdık, anladık. **فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا** **Fakat çıkmaya bir yol var mı?** Bu ateşten, gerek dünyaya dönmek ve gerek başka bir yere gitmek yahut bir daha ölmek gibi herhangi bir şekilde olursa olsun çıkmaya bir yol var mı? Yok diye ümitsizliklerini dile getiriyorlar veya sen istersen ona da yol bulursun demek istiyorlar.

Buna karşı redd ile cevap olmak üzere şöyle buyuruluyor: **ذٰلِكُمْ** Bu içinde bulunduğunuz azab **بَاَنَّهُ** şu sebeptedir ki **اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ** bir olarak Allah'a çağırıldığı zaman inkâr ettiniz **وَاِنْ يُشْرَكَ بِهِ تُؤْمِنُوْا** de O'na şirk koşulursa iman ediyordunuz. O şirk koşanların hepsi yok olup gittikleri, hiçbirinin hükmü olmadığı için **اِنَّ هٰذَا لَحُكْمُ اللّٰهِ** İşte hüküm Allah'ın **الْعَلِيِّ الْكَبِيْرِ** O ulu, büyük Allah'ın. Ululuğun ve büyüklüğün son sınırı ile sıfatlı olup, zatında sıfatında ve fiillerinde **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ** "Onun benzeri gibi hiçbir şey yoktur." (Şura, 42/11) diye an-

latılan, ilâhlık yalnız kendisinin hakkı bulunan Allah'ın. İşte O, size ebedî azabı hükmetti. O'nun hükmünden kurtuluşa imkan yoktur. Müşriklere kini büyüktür, şirki bağışlamaz. Bu şekilde o kâfirlerin hallerini beyandan sonra buyuruyor ki **هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ** O, O'dur ki size, siz insanlara âyetlerini gösteriyor. İlâhlıkta ortaksız bir olduğunu ve büyüklüğünü anlatan âyetlerini gösteriyor, onunla birlikte **وَنَزَّلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا** sizin için gökten bir rızık da indiriyor, yani cismanî rızkınıza sebep olan yağmur, manevî rızkınıza sebep olan ilim ve Kur'ân indiriyor. **وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ** Bununla birlikte o âyetleri herkes anlamaz, ancak O'na dönen, gönül veren, düşünen anlar. O halde siz gönlünüzü veriniz de Allah'a dini halis kılarak ibadet ve dua edin ey müminler! İsterse kâfirler hoşlanmasınlar. **رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ** Dereceleri çok yüksek. Meleklerle ve sevdiği kullarına bahşeylediği dereceler çok yüksek, yahut dereceleri yükselten **ذُو الْعَرْشِ** O arşın sahibi, o saltanatın sahibi, kullarından dilediğine öyle yüksek dereceler veriyor ki **يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ** kullarından dilediği kimseye emrinden ruh indiriyor, yani melek indirip vahiy veriyor **لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ** o telâki (kavuşma) gününü ihtar etmek için, O'nun korkunçluğunu haber vermek için.

TELÂKİ GÜNÜ: Kıyamet günüdür. Çünkü o gün ruhlar ve cisimler, göktekiler ve yerdekiler, ameller ve amel edenler, tapılan mabudlar ve kullar buluşacaklar, birbirlerine kavuşacaklar, yani **يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ** o gün ki halk hep meydana çıkmıştır, kabirlerinden çıkmış açığa fırlamışlardır. Nefislerini örten, amellerini gizleyen hiçbir şey kalmamış, **لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ** Allah'a karşı hiçbir şeyleri gizli değildir. Ne kendileri, ne amelleri, ne de halleri hiçbir şey, hiçbir zaman Allah'a gizli kalmaz. Fakat dünyada gizliyoruz zannedenler, o gün kendileri de bir şey gizlemeye çalışmazlar, bütün uryanlıklarıyla Hakk'ın huzurunda bulunurlar. Buyurulur ki **لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ** Kimin mülk bu gün? Buna şöyle cevap verilir. **لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ** Bir olan ve kahredici bulunan Allah'ın.

VAHİD, zatında hiç ortaklığa, çokluğa ihtimali yok, parçaları da yok, parçacıkları da yok.

KAHHÂR, bir ortağı olmak şöyle dursun, her şey O'nun kahrına mahkum **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ** "Onun zatından başka her şey helak olacaktır." (Kasas, 28/88) herşeye istediğini yapacak şekilde galip ve hakim **الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ** "Bu gün herkes kazandığının karşılığını görür." Bu ifade, mülk ve kahrın eserini beyandır. **وَأَنْذَرْنَاهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ** Onları o felaket gününden de korkut.

ÂZİFE, yaklaşımakta olan felaket, ölüm saati yahut ölümü aratan o kıyamet

saati veya hesap görülüp ceza kesilip de cehenneme girilmek üzere bulunulduğu saat ki kıyametin en acı saatidir. وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ Hem Allah hak ile kaza buyurur. Hak ile hükmeder ve hükmünü tamamen icra eyler, hakkı gerçekleştirir, yerine getirir. O'ndan başka tapınıp yalvardıkları ise, gerek cansız putlar, gerek diğerleri لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ hiçbir şeyi kaza edemezler. Kendiliklerinden hiçbir şeye kesinlikle hüküm verip tamamıyla icra ve infaz edemezler, çünkü hepsi Allah'ın hükmü altında boyun eğmektedirler. Onun için hiçbir şeyi yerine getiremezler. إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Çünkü Allah'tır ancak hakkıyla işiten ve gören. İyi işitip görmeyen ise hakkı yerine getiremez, hüküm veremez.

Allah'ın âyetlerinde mücadele eden o kâfirler:

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿١٨﴾
ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا
وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٠﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا
سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢١﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا
أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ
إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٢﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ
رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ

الْفَسَادُ ﴿٢١﴾ وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

21- Yeryüzünde bir gezmediler mi? Baksalar ya kendilerinden öncekilerin sonları nasıl olmuş? Onlar yeryüzünde gerek kuvvetçe ve gerek eserce kendilerinden daha üstündüler. Öyle iken Allah onları günahları sebebiyle tutup alıverdi. Kendilerini Allah'ın azabından koruyacak biri bulunmadı.

22- O, şundandı: Onlara peygamberleri apaçık delillerle geliyorlardı. Ama onlar inkâr ettiler. Allah da tuttu kendilerini alıverdi. Çünkü O'nun kuvveti çok, azabı şiddetlidir.

23- Andolsun Musa'yı âyetlerimizle ve açık bir delil ile gönderdik.

24- Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a da onlar: "Bu bir sihirbaz, bir yalancısıdır" dediler.

25- Bunun üzerine Musa, kendilerine tarafımızdan hakkı getirince de: "Onunla beraber iman etmiş olanların oğullarını öldürün, kadınlarını diri tutun." dediler. Fakat o kâfirlerin tuzağı da hep boşa çıkmaktadır.

26- Bir de Firavun: "Bırakın beni, öldüreyim Musa'yı da o Rabbine dua etsin. Çünkü ben onun, dininizi değiştirmesinden veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum" dedi.

27- Musa da: "Ben hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım" dedi.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ﴿٢٣﴾ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ ﴿٢٤﴾ "Firavun: 'Bırakın beni öldüreyim Musa'yı da o Rabbine dua etsin.'" Bununla yukarıda geçen وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ "Her ümmet kendi resullerini yakalamak kastinde bulundu." (Mümin, 40/5) sözüne bir örnek gösterilmiş de oluyor. Anlaşıyor ki Hz. Musa'nın mucizeleri karşısında Firavun'un istibdadı, baskısı kırılmış, dilediğini yapamaz olmuş ve şaşırılmıştı. A'raf Sûresi'nde geçtiği üzere mesele cemiyetin yalnız görüşüne müracaattan, başvurmaktan ibaret kalmamış, bir müdahale mahiyetini almış olmalı ki bırakın beni diye bağıyor. Demek ki o cebbar, zorba Firavun, zorlamasını yürütemez olmuş ve şaşırılmış idi, şaşkınlığından saçma sapan konuşuyordu. Bir taraftan o Rabbine dua etsin diye Allah'ı inkâr etmek veya ha-

fife almak istiyor, bir taraftan da dininizi değiştirecek diye dindarlık gösteriyor. Belki onun Allah dediği kendi saltanatıdır.

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ

يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَأَنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبَكُمْ بَعْضُ الَّذِي
يَعِدُّكُمْ أَنْ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَابٌ ﴿٢١﴾ يَا قَوْمِ لَكُمْ الْمُلْكُ
الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا قَالَ
فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ
﴿٢٢﴾ وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ
الْأَحْزَابِ ﴿٢٣﴾ مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ
وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٢٤﴾ وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٢٥﴾ يَوْمَ تُنْزَلُونَ مِنْ بَيْنِ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ
وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ
مِنْ قَبْلِ الْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ
قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ
مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ

اَيُّهُمْ كَبُرُ مَفْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ
 عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُّكِبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَٰذَا مَا نَبِئُكَ
 صِرَاحًا عَلَىٰ ابْنِغِ الْأَسْبَابَ ﴿٢٩﴾ أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ
 إِلَىٰ آلِهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَا أَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِّفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ
 وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٠﴾

Meâl-i Şerifi

28- Firavun ailesinden imanını saklayan bir adam da şöyle dedi: "Bir adamı, Rabbim Allah dediği için öldürecek misiniz? Halbuki o size Rabbinizden delillerle gelmiştir. Hem o bir yalancı ise çok sürmez, yalanı boynuna geçer. Fakat doğru ise size yaptığı tehditlerin bir kısmı olsun başınıza gelir. Şüphe yok ki Allah aşırı giden bir yalancıyı doğru yola çıkarmaz."

29- "Ey kavmim! Bugün mülk sizindir. Dünyada yüze çıkmış bulunuyorsunuz. Eğer gelecek olursa Allah'ın hışmından bizi kim kurtarır?" Firavun: "Ben size görüşümden başkasını göstermiyorum ve herhalde ben size doğru yolu gösteriyorum" dedi.

30- O iman etmiş olan kimse de: "Ey kavmim! Doğrusu ben sizin hakkınızda Ahzab (önceki çeşitli toplumlar)ın günleri gibi bir günden korkuyorum."

31- "Nuh Kavmi'nin, Âd'ın, Semud'un ve daha sonrakilerin maceraları gibi (bir günün geleceğinden korkuyorum). Allah, kulları için bir zulüm istemez."

32- "Ey kavmim! Ben size gelecek o çağrışma gününden (kıyamet gününden) korkuyorum."

33- "O gün arkanıza dönüp kaçacaksınız. Fakat sizi Allah'tan koruyacak olan yoktur. Her kimi Allah şaşırtırsa, artık ona bir yol gösterici bulunmaz."

34- Bundan önce size delillerle Yusuf gelmişti. O zaman da onun size

getirdiği hakikatte şüphe edip durmuştunuz. Nihayet vefat ettiğinde de "Bundan sonra Allah asla peygamber göndermez" dediniz. İşte aşırı şüpheli olanları Allah böyle şaşırtır.

35- Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele ederler. Bu durum, Allah katında ve iman edenler yanında büyük bir buğzu gerektirir. İşte Allah, her böbürlenene zorbanın kalbini öyle bir tabiat ile mühürler.

36- Firavun dedi ki: "Ey Hâmân! Bana bir kule yap, belki ben o yollara ulaşabilirim."

37- "Göklerin yollarına ulaşabilirim de, Musa'nın ilâhının ne olduğunu anlarım. Ben onu mutlaka yalancı sanıyorum." İşte böylece Firavun'a kötü ameli süslü gösterildi de yoldan çıkarıldı. Çünkü Firavun düzeni hep boşa çıkar.

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ Bir de Firavun ailesinden bir mümin adam ki imanını gizliyordu, şöyle dedi: Bazıları bu adamın İsrailoğullarından olduğunu zannetmişlerse de *"Firavun ailesinden"* sıfatından anlaşılan mânâ bunun daha çok Mısırlılardan ve belki Firavun'un kendi ailesinden olduğunu anlatıyor. Nitekim Süddî bunu Firavun'un amcası oğlu diye rivayet eylemiştir. Veliahdi ve "Sahib-i Şurtası" yani polis şefi olduğu da söylenmiştir. Firavun'un Musa'yı öldüreyim derken Allah, kendi adamlarından böyle bir kahramanı başına dikmiş, karşısına çıkartmıştı; bu sebeple Firavun ailesinin mümini diye bilinmiş ve tanınmış olan bu adamın Firavun'a ve Firavun ailesine karşı olan konuşmalarını ve mücadelesini Cenab-ı Allah burada özellikle hikaye buyurduğu için, bu sûreye onun adına izafe olarak "Mümin Sûresi" denilmiştir. Bu kişi önceleri imanını gizleyerek gizliden gizliye tedbirlerle bir süre Firavun'u avutmuş ise de, nihayet Hz. Musa'nın kesin kararı karşısında meydana çıkmak gereğini hissederek önce yavaş yavaş nasihata başlamış, sonra da açıktan savaş meydanına atılmıştır. Onun için önce yine belli etmemek üzere diyor ki *اتْلُكُنْ* A! Bir adamı, Rabbim Allah diyor diye öldürecek misiniz? *وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ* Rabbinizden size delillerle gelmiş iken, sonra da yavaş yavaş imanını açıklamaya kadar gitmek üzere ihtiyat ve tedbir ile delil getirmeye kuvvet vererek ekliyor: *وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ* Hem eğer yalancı çıkarsa yalanı sırf kendi üzerine, kendi boynuna geçer, vebalini, cezasını kendi çeker, size zararı olmaz. Dolayısıyla yalancılığı ortaya çıkmadan öldürmeye ihtiyacınız yok. Buna karşılık *وَإِنْ يَكُ صَادِقًا* ve eğer doğru çıkarsa *بَعْضَ الدِّينِ يَعِدُكُمْ* size yapmakta olduğu tehditlerin bazısı, hiç olmazsa bazısı başınıza gelir, size

isabet eder. Yani ahirete inanmıyorsanız dünyada azabı gelir. **إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ** Şüphe yok ki Allah yalancı, müsrif kimseyi doğru yola çıkarmaz, başarılı kılmaz. Bu iki anlamlı, bir başka delil getirme biçimidir. Birincisi, o aşırı bir yalancı olsa idi, Allah ona o delilleri vermez, o mucizelerle desteklemezdi. İkincisi, eğer aşırı bir yalancı ise, toplum içinde yeri olamayacağından şüphe yoktur. Öldüreceğiz diye uğraşmaya ne gerek var? Bu iki mânâ ile asıl maksat da Firavun'a dokundurma ve taş atmadır. Yani sen bu kadar kan döken müsrif bir yalancısın, Allah seni onu öldürmek gayesine erdirmez, kendin zarar edersin.

يَا قَوْمُ لَكُمْ الْمُلْكُ الْيَوْمَ "Ey kavmim! Bugün mülk sizin." Bu şekilde doğrudan doğruya kavme seslenmesinden anlaşılıyor ki bu konuşmalar özel bir mecliste değil, genel bir ortamda geçmiştir, cereyan etmiştir. (A'raf Sûresi, 7/103 vd. bkz.) Böyle olduğu özellikle şundan anlaşılır: **قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ** "Firavun: Ben size görüşümden başkasını göstermiyorum ve herhalde ben size doğru yolu gösteriyorum dedi." Çünkü Firavun bu kelamı ile yalnız görüşünü anlatmış oluyor. Doğrudan doğruya icra emiri vermiyor. **قَالَ الَّذِي آمَنَ** O iman eden zat, önce dünya azabı ile tehdide giriyor ki, bunlar o vaad edilenlerdir. **يَوْمَ التَّنَادِ** TENAD GÜNÜ: Tenâdî günü, çağırışma, bağırışma günü demektir ki kıyamet gününün ismidir. Çünkü o gün birbirlerine feryat ve figan ile bağırıp çağırıp inleyecekler, yetişen yok mu diye imdat dileyenler veya **وَنَادَىٰ** **أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ** "Cennettekiler cehennemliklere: Rabbimizin bize vaad ettiğini gerçek bulduk... diye nida ederler." (A'raf, 7/44) âyeti gereğince cennetlikler cehennemliklere, cehennemlikler de cennetliklere nida edecekler. **وَلَقَدْ جَاءَكُمْ** "Size Yusuf gelmişti." Bazıları buradaki "Yusuf"tan maksat, Hz. Yusuf'un torunu Yusuf b. Efrayim b. Yusuf demişlerse de doğrusu Yusuf b. Yakub (a.s.)'dur. Ancak Kurtubî Tefsiri'nde belirtildiği üzere Hz. Musa'nın Firavun'u, Hz. Yusuf'un Firavun'u değildir.⁽¹⁾ Yusuf'un Firavun'u Amâlik'dan idi, Musa'nın Firavunu ise Kıbtî'dir. **وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا** Yine Firavun dedi ki: Ey Hâmân, bana bir kule yap **لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ** belki ben o sebeplere, o göklerin sebeplerine, yollarına ererim **فَاطْلِعْ إِلَىٰ آلِهَتِي مُوسَىٰ** de Musa'nın ilâhına muttali olurum, ne olduğunu anlarım. **وَأَنِّي لَأَظُنُّكَ كَاذِبًا** Bununla birlikte ben onu mutlaka yalancı zannediyorum ya... Firavun bir gözetleme kulesi yaptırarak teknik bir teşebbüste bulunmak ve bu şekilde Hz. Musa'yı güya yalancı çıkarmak için bir şarlatanlık etmek istiyordu ki, bunda iki düşüncenin birisi vardı: Ya halka diyecekti ki, Bakınız, işte gökleri de gözetledik oralarda Musa'nın dediği

(1) el-Kurtubî, a.g.e., XV, 312-313.

ilâhı göremedik. Olsa idi görünmesi gerekirdi veya diyecekti ki, bakınız biz bu kadar mali imkanlarımızla ve sınaî teşebbüsümüzle göklere çıkmanın yolunu bulamadık; o halde Musa nereden çıktı da bize, onların Rabbi tarafından memur olduğunu söylüyor. **وَكَذَلِكَ زَيْنَ لَفِرْعَوْنَ سَوْءَ عَمَلِهِ** Ve işte Firavun'a kötü ameli böyle tezyin edildi süslü gösterildi de bunları siyaset adına iyi bir şey yapıyormuş gibi yapıyordu. **وَصَدُّ عَنِ السَّبِيلِ** Ve yoldan saptırılıyordu. Çünkü gökte bir yıldız arar gibi gözetleme ile cismanî bir yoldan Allah aramaya kalkmak, Allah'ı aramak yolu değil; halkı bu şekilde iğfale çalışmak da başarılı olacak bir siyaset yolu değildi. Gökler ve yer, göklerde ve yerde her şey Yaratıcısının varlığını gösterip durmakta iken ve Allah'ı eserinden anlamak için yerin gökten bir farkı olamayacağı da aklı olanlarca malum olması gerekirken, Hz. Musa'nın Tâhâ Sûresi'nde **رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى** "Bizim Rabbimiz her şeye biçimini (hilka-tini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir." (Tâhâ, 20/50), Şuara Sûresi'nde de **رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ** "O meşrikla mağribin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir." (Şuara, 26/28), **رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ** "O sizin de, önceki atalarınızın da Rabbidir." (Şuara, 26/26) diye herkese öğrettiği açık yolu bırakıp da yetişemeyeceği uzaklara gitmeye kalkışmak elbette çıkar yol değildir. Bununla birlikte Firavun bunu ciddi olmak için değil, halkı aldatmak için bir hile, bir dalavere olmak üzere yapıyordu. **فَاكَاذِبٌ كَذِبٌ** **Fakat Firavun'un dalaveresi, hilesi, düzeni sırf hasar içinde sonuçsuzdur, verimsizdir.** Onun böyle yanlış yolda entrika çevirmeye kalkışması, kendisini başarılı kılmak şöyle dursun, aksine, aleyhine olmuştur. Çünkü:

وَقَالَ

الَّذِي مِنْ يَأْقَوْمٍ اتَّبِعُونِ أَهْدِيكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٧﴾ يَا قَوْمِ
إِنَّمَا هَذِهِ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٢٨﴾
مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ
أَوْ أَنْتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَا لِيَ أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجْوَى وَتَدْعُونَنِي إِلَى

النَّارِ ﴿٥١﴾ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَاشْرِكُ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ
 عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمُ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٥٢﴾ لَاجِرَمَ إِنَّمَا تَدْعُونَنِي
 إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ
 وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٥٣﴾ فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ
 وَأَفَوْضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٥٤﴾ فَوَقَّهِ اللَّهُ
 سَيِّئَاتٍ مِمَّا مَكَرُوا وَحَاقَ بِالْفِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٥٥﴾
 النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا
 آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٥٦﴾ وَاذْهَبْ أَجُونِ فِي النَّارِ فَيَقُولُ
 الضُّعْفَى الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ
 مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٥٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ
 فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٥٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ
 لِخِزْنَةِ جَهَنَّمَ أَدْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٥٩﴾
 قَالُوا أَوَلَمْ نَكُ نَأْتِيكُم بِرُسُلِكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا
 فَادْعُوا وَمَا دُعَاؤُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٦٠﴾

Meâl-i Şerifi

38- O iman etmiş olan kimse dedi ki: "Ey kavmim! Bana uyun ki size doğru yolu göstereyim."

39- "Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak geçici bir menfaatten ibarettir. Ahiret ise durulacak karar yurdu"dur."

40- "Her kim bir kötülük yaparsa, ona ancak yaptığı'nın bir misli ile ceza verilir. Erkek veya kadın, her kim de mümin olarak iyi bir amel işlerse, işte onlar cennete girerler. Orada kendilerine hesapsız rızık verilir."

41- "Hem ey kavmim! Niçin ben sizi kurtuluşa davet ederken, siz beni ateşe davet ediyorsunuz?"

42- "Siz beni Allah'ı inkâr etmeye ve bence hiç ilimde yeri olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya davet ediyorsunuz. Ben ise sizi o çok güçlü ve çok bağışlayıcı olan Allah'a davet ediyorum."

43- "Hiç inkâr edilemez ki, gerçekten sizin beni davet ettiğiniz şeyin dünyada da, ahirette de bir davet hakkı yoktur. Hepimizin dönüşü Allah'a dır. Şüphesiz haddi aşanların hepsi cehennemliktir."

44- "Siz benim söylediklerimi sonra anlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını görür, gözetir."

45- Allah o mümini, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden kordurdu. Firavun'un adamlarını ise, o kötü azab kuşattı.

46- Onlar, sabah akşam ateşe arzolunurlar. Kıyamet kopacağı gün de: "Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine tıkın!" (denilecektir).

47- Hele ateş içinde birbirlerini protesto ederlerken, zayıf olanlar, büyüklük taslayanlara: "Hani bizler size tabi idik. Şimdi siz bizden bir ateş nöbetini savabiliyor musunuz?" derler.

48- Büyüklük taslayanlar da şöyle derler: "Evet, hepimiz onun içindeyiz. Allah kulları arasında hükmünü vermiştir."

49- Ateştekilere, cehennem bekçilerine derler ki: "Rabbimize dua edin de bir gün olsun bizden azabı biraz hafifletsin."

50- Bekçiler de: "Size peygamberleriniz mucizelerle gelmiyorlar mıydı?" diye sorarlar. Onlar: "Evet" derler. Bekçiler: "Öyle ise kendiniz dua edin" derler. Kâfirlerin duası ise hep çıkmazdadır.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ O iman etmiş olan kişi, önceleri imanını gizlemiş olan mümin

dam dedi ki **يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ** Ey Kavmim! Bana uyun, ardımca gelin, size "Reşad" yolunu, murada erdirecek doğru yolu göstereyim. O doğru yol, Firavun'un gösterdiği yol değil, benim göstereceğim yoldur. Bu söz gösteriyor ki bu kişi, Hz. Musa'ya yardım etmek için Firavun'a karşı isyan etmiş, kavmini kendisine uymak için davete başlamıştır. Bundan dolayı bazıları bunu Musa zannetmişlerse de bu tercih âyetin ifadesinden çıkan mânâyâ terstir. Murad Bey'in Tarih-i Umumî'sinde de Mısır kâhinlerinden "Uzarsif" adında birisinin Hiksüsler tarafına geçerek önemli bir ordu ile Firavun aleyhine isyan etmiş olduğu Mısır tarihlerinden nakledilmiş ve tarihçilere göre bu adamın Hz. Musa olduğu hakkında bir dereceye kadar görüş birliği var gibidir diye bir değerlendirmeye de ileri sürülmüş ise de, bu adamın Hz. Musa değil, Firavun ailesi mümini olan bu kişi olması daha doğrudur. Şu halde bu söz artık istişare meclislerinde değil, eline silah alarak karşıya çıkan bir mücahidin tebliği halinde geliyordu. İbnü Abbas'tan rivayet olunduğuna göre, bu zat yardımcıları ve destekçileri ile bir dağa çekilmişti. **يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ الدُّنْيَا مَتَاعٌ** Ey kavmim! Bu dünya hayatı bir metadan ibarettir. Durup eğlenecek, istirahat edecek bir yer değil, kullanılıp yararlanılacak bir kazançtan, gelip geçici bir kazanç fırsatından ibarettir." **الدُّنْيَا مَزْرَعَةٌ الْآخِرَةُ** "Dünya ahiretin ekinliği, çiftliği, tarlasıdır"⁽¹⁾ hadisine, ahirette biçilip yararlanılmak için çalışılması lazım gelen bir kâr, bir yararlanma vasıtası veya bir mesai saatidir. **وَأَنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ** Ahiret ise, işte karar yurdu odur, durulacak, istirahat edilecek yurt ancak O'dur. Orada kazanmak çalışmak yoktur. Onun için dünyada eğlenceye bakmayıp çalışmaya, kazanmaya bakmalıdır ki ahirette istifade edilsin. Bunun, bu nimetlenmenin beyanı şöyle ki: **مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا** Her kim bir kötülük yaparsa başka değil, ancak onun kadar cezalanır. Yani kötülüğün cezası, layık olduğu karşılığı iyilik olamaz. Onun gibi kötülük olur. Kötü amel yapanın güzel ecir beklemeye hakkı yoktur. Onun bekleyebileceği karşılık ancak bir kötülüktür. Gerçi kısmen veya tamamen affolunanlar olabilir. Fakat bağışlanmak, o kötülüğün cezası değil, başkaca bir ihsandır. Adalet kanunu, kötülüğün kendisi gibi bir kötülük ile cezalanmasıdır. **وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا** Her kim de salih bir amel, iyi bir iş yaparsa **فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ** işte onlar cennete girerler. **يَرْزُقُونَ فِيهَا بَغَيْرِ حِسَابٍ** Orada kendilerine hesapsız rızıklar verilir. İyiliğin karşılığı da iyiliktir. Adalet kanunu bunun da kendisi gibisinin olmasını isterse de "ihsan" kanunu onun on mislinden, hesapsız katlarına kadar çıkar. Arazisine, yerine iyi bir tane eken, on tane alabilir. Yüz, yedi yüz, daha

(1) Keşfü'l-hafâ, I, 495 (1320).

fazlasına kadar da katlanıp gidebilir. Onun için Firavun'a karşı mücadele ederek iyiliği yerleştirmeye çalışmalıdır. *"يَا قَوْمِ مَالِي اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي اِلَى النَّارِ"* *"Ey kavim! Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz beni ateşe çağırıyorsunuz."* Bu sesleniş de Firavun'a karşı yapılan bir çıkış ve davetin azgınlık olmayıp meşru ve muhakkak bir kurtuluş meselesi olduğunu beyandır. *فَرَّقَهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكْرُوا* Bu şekilde Allah onu, Firavun ailesinin kurduğu hilelerin fenalıklarından korudu. Onlar Firavun ailesinin düştükleri kötü amellere düşmedikleri gibi, Firavun ailesinin onlar hakkında kurdukları fena tuzaklara da düşmediler. Firavun'un takipleri ilâhî koruma sayesinde kendilerine bir zarar vermediği gibi *وَحَاقَ* Azabın kötüsü Firavun ailesinin başına indi. İbnü Abbas'tan rivayete göre Firavun'un, onu takip etmek için gönderdiği askerler telef olmuştu. Sonra da kendisi ve askerleri bilindiği üzere suda boğulmuşlardı. *النَّارُ* Ateş. Bu kelime mübtedadır, yani dilbilgisi açısından öznedir, bu cümlenin haberi, yani yüklemi şu: *يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا* Onlar ona sabah ve akşam sunulup durmaktadırlar. Yani Firavun ailesinin dünyada kötü azab ile mahvoldukları gibi, ahirete kadar Berzah âleminde de akşam sabah ateşe sunulmak ile azap olunmaktadırlar. Sonra da *... وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ ادْخُلُوا* *"Kıyamet kopacağı gün de: 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine tıkın!' denilecektir."*

Şimdi "Kıssanın hisse"si beyan olunarak buyuruluyor ki:

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا

وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرًا لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتِيهِمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ
 إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
 ﴿٥١﴾ تَخْلُقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ اكْبِرْ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
 النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ
 وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلًا مِمَّا تَذَكَّرُونَ
 ﴿٥٣﴾ إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
 لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٤﴾ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ
 يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

51- Biz peygamberimize ve inananlara hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik edecekleri günde (kıyamette) elbette yardım ederiz.

52- O gün zalimlere özür dilemeleri fayda vermez. Onlara lanet vardır, onlara yurdun kötüsü (cehennem) vardır.

53- Andolsun ki biz Musa'ya o hidayeti verdik ve İsrailoğullarına o kitabı miras kıldık.

54- (Bunu) Akli başında olanlara bir yol gösterici ve bir hatırlatma olsun diye (böyle yaptık).

55- O halde sabret. Çünkü Allah'ın vaadi haktır. Hem günahından dolayı istiğfar et ve akşam sabah Rabbini hamdiyle tesbih et.

56- Kendilerine gelmiş kesin bir delil olmaksızın, Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenlerin göğüslerinde ancak yetişemeyecekleri bir kibir vardır. Sen hemen Allah'a sığın. Çünkü her şeyi işiten ve gören O'dur.

57- Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler.

58- Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih ameller işleyen kimseler ile kötülük yapan da bir değildir. Ne kadar da az düşünüyorsunuz!

59- Herhalde o saat (kıyamet) muhakkak gelecektir. Onda şüphe yok. Fakat insanların çoğu inanmazlar.

60- Halbuki Rabbiniz: "Bana yalvarın, dua edin ki size karşılık vereyim. Çünkü bana ibadet etmekten kibirlenip yüz çevirenler yarın horlanmış olarak cehenneme gireceklerdir." buyurdu.

اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا Biz gönderdiğimiz peygamberlerimizi ve iman edenleri elbette "mansur" kılacağız, yardım eder, delille, zaferle ve kâfirlerden intikam ile murada erdiririz. **فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا** Hem dünya hayatında **وَيَوْمَ يَقُوْمُ الشَّهَادٰتُ**

hem de şahitlerin şahitliğe duracakları gün. Kıyamet günü, yani hem dünya, hem ahiret, ikisinde de bazı hallerde bir süre için onların meşakkatlere uğrayarak imtihan geçirmeleri bu vaadin kesinliğini çürütmez. Çünkü göz önüne alınması gereken, sonuç ve neticedir. Bununla birlikte peygamberin ve müminlerin zafer elde etmeleri yalnız ahirete de kalmayacaktır. Musa'nın ve o iman eden kişinin Firavun'a üstün gelmesi gibi dünyada da gerçekleşecek, ahirette de...

EŞHAD: "Şahit" kelimesinin çoğuludur. "Sahib" kelimesinin "Eshab" olması gibi. Bunlar kıyamet günü insanlara karşı şahitlik edecek olan melekler, peygamberler ve müminlerdir. **يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذِرَتُهُمْ** O günkü zalimlere mazeretleri yarar sağlamaz. Çünkü mazeretleri geçersizdir. Veya **وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ** "Onlara da izin verilmeyecek ki özür dilesinler." (Mürselat, 77/36) âyetinin mânâsınca özür dilemek için kendilerine izin verilmez, ağız açtırılmaz. **وَلَهُمُ الْعَذَابُ**

Ve onlara lanet vardır. Allah'ın rahmetinden koğulmak, uzaklaştırılmak vardır. **وَلَهُمْ سَوَءُ الدَّارِ** Ve onlara yurdun kötüsü vardır: Cehennem. **وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى الْهُدٰى**

Şanın hakkı için Musa'ya o hüdayı verdik. Firavun'a karşı dünyada o başarıyı verdik, arkasından **وَاَوْزَنَّا بَنِي إِسْرَآئِيلَ الْكِتَابَ** İsrailoğullarına o kitabı yani Tevrat'ı miras bıraktık. **هُدًى وَذِكْرًا لِأُولَى الْأَلْبَابِ** Akli başında, selim, halis akıl sahibi olanlara bir irşad ve hatırlatmak için. Yani Allah'ın peygamberlerine ve müminlere dünya ve ahiret yardımının muhakkak olduğunu ve Firavun gibi zalimlere karşı mücadelenin gerekliliğini hatırlatmak için. **فَاصْبِرْ** O halde sabret

müşriklerin eziyetlerine katlanarak dayan. **اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ** Çünkü Allah'ın vaadi haktır, yardımını muhakkak olacaktır. Onun için sabret **لَذٰلِكَ** ve günahına istiğfar et, gideremediğin eksiklikleri örtmesi için Rabbinin mağfiretini iste. **وَسَبِّحْ**

وَسَبِّحْ Ve Rabbinin hamdiyle tesbih et, **بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ** akşam ve sabah. Bu

deyim, her zaman demek gibi devam ifade eder. Allah'a hamd ve şükrederek tenzihe devam et, ne dil, ne kalp hiç zikirden gafil olmasın demek olur.

Kendilerine gelmiş bir "sultan": Bir yetki ve delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında mücadele eden kimse-ler, Allah'ın âyetleri, Allah'ın varlığına, birliğine ve herhangi bir hususun gerçekliğine dair koymuş olduğu deliller, indirmiş olduğu kitaplar ve peygamberlerin de ortaya koyduğu mucizelerden daha geniş anlamlıdır. Bunlarda mücadele için imkan verecek bir delil ve hüccet düşünülemeyeceğinden burada *"Kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın"* kaydının muhalif mefhumu kastedilmiş değildir. Ancak din işinde söz söyleyebilmek için hüccet ve delile dayalı bir yetki gerekli olduğuna dair bir uyarıdır. Bununla birlikte "nesih", "tahsis" ve "takyid" kabilinden olan meselelerde olduğu gibi, Allah'ın âyetlerini yine Allah'ın âyetleriyle karşılaştırarak bahsetmek caiz olduğuna işaretler denilebilir. Fakat hiç böyle bir salahiyet, yetki ve delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenlere gelince, **Onların sinelerinde, gönüllerinde kibirden başka bir şey yoktur.** Hakkı kabule tenezzül etmek istemeyen bir büyüklük davası, kuru bir azamet kuruntusu, fakat **MA HEM BİLALİĞİNE** bir ki- bir ki onlar, ona yetişecek değildir. Hadlerinden çok aşkın ne şimdi, ne ilerde, gereğine erişmeleri ihtimali bulunmayan bir kibir, çünkü Allah'ın âyetlerinin üstüne çıkılmaz. Allah'ın vermediği değer ve mertebe zorla alınmaz. Peygamberliğe çalışıp çabalamakla yetişilemediği gibi, Allah vergisinden fazla, bir selahiyete de erilmez. İşte Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edenler, sırf böyle bir kazanç ile mücadele ediyorlar. Delili ortada olan Hakk'a karşı, taassup, bağınazlık, ile mücadele edenlerin hepsi bu hükme dahildirler. Hepsi böyle sine-lerinde yetişemeyecekleri bir kibir taşıdıklarından dolayı mücadele ederler. Bu âyetin iniş sebebi konusunda iki rivayet vardır:

1- Kureyş müşrikleridir ki *"Şu Kur'ân iki memleketin birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"* (Zuhruf, 43/31), *"Eğer bir hayır olsaydı bizden önce ona koşmazlardı."* (Ahkaf, 46/11) diyorlardı.

2- Âyetin iniş sebebi diğer görüşe göre, yahudilerdir. Mukatil demiştir ki, haklarında bu âyet inen mücadele edenler, yahudilerdir. Deccal'e saygı gösterdiler, bu âyet indi. Ebu'l-Âliye de bu görüşe varmıştır. Alûsî'nin nakline göre, Abd b. Humeyd ve İbnü Ebi Hatim sahih sened ile ondan şöyle rivayet etmişlerdir: Yahudiler, Hz. Peygamber'e geldiler de "Deccal dediler, ahir za-

manda bizden olacak ve işte olacaklar o zaman olacak ve şöyle yapacak böyle yapacak diye büyüttüler de büyüttüler."⁽¹⁾ Bunun üzerine Allah Teâlâ, bu sûrenin 56. âyeti olan yukarıdaki ... *إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ* "Kendilerine gelmiş bir yetki ve burhan olmadan Allah'ın âyetleri hakkında mücadele eden kimseler..." âyetini indirdi. Buna göre sûredeki bu âyetin Medine inişli olması yakışıır. Ebu's-Suud bunu şöyle nakleder: "Bir de denildi ki mücadele edenler yahudilerdir. Diyorlardı ki, bizim Tevrat'ta zikrolunan sahibimiz sen değilsin. O Mesih b. Davud, yani Deccal ahir zamanda çıkacak, saltanatı karaya ve denize erecek, ırmaklar beraberinde gidecek, Allah'ın âyetlerinden (delillerinden) bir âyet olacak, o zaman hükümlanlık tekrar bizim elimize geçecek."⁽²⁾ İşte yüce Allah onların bu temennilerine (ideallerine) "kibir" ismini verdi ve kuruntularına eremeyeceklerini ifade buyurdu. Yani yahudiler İsrailoğulları'ndan başkasında peygamberlik görmek istemedikleri için, gerek Kur'ân'dan ve gerek diğer kitaplarda peygamberin peygamberliğine delalet eden âyetleri sırf kibir ve kıskançlık yüzünden mücadele ederek peygamberlerin en sonuncusunu bırakıp Deccal'a sarılmışlar ve onun zamanında saltanatın kendilerine geçeceğini bir temenni halinde ileri sürmüşler ise de, Deccal çıktığı zaman dahi mülk ve saltanat kendilerine geri dönmeyecektir. Alûsî der ki: "Bu mücadelede yahudiler iki yönden yalan söylediler. Önce Resulullah'a 'Sen bizim muteber olan sahibimiz değilsin' sözleriyle yalan söylediler. İkinci olarak, Deccal'ı kastederek o Mesih b. Davud'dur diyerek yalan söylediler. Çünkü hangi peygamber gönderildiyse ümmetini mutlaka Deccal'den tahzir buyurmuş, yani sakındırmıştır. O bir 'bişaret', yani müjde değil, fitne ve imtihan aracıdır. Onlar ise onu peygamber yerine tutarak 'sahibimiz' demişlerdir ki bunun, Allah'ın âyetleri ile 'bir yetki bir delil olmaksızın' mücadele olduğunda şüphe yoktur."⁽³⁾

Hadislerde "Eşrat-ı saat"ten, yani kıyamet alametlerinden olmak üzere iki Mesih zikrolunur. Birisi: Mesih İsa'nın yeryüzüne inmesi, birisi de Mesih Deccal'ın ortaya çıkmasıdır.⁽⁴⁾ Müseylime gibi yalan yere peygamberlik iddiasıyla çıkacak otuz kadar Deccal zikredilmiş, en büyük fitne olan Mesih Deccal'ın ise ilâhlık iddiasıyla ortaya çıkacağı haber verilmiştir. Ancak Mesih Deccal'e, Mesih b. Davud denilmiş olduğunu da bu âyetin tefsirinde işitmiş oluyoruz. Halbuki Matta İncili'nin başında görüldüğüne göre hristiyanlar bu ismi "İsa el-Masih b. Davud" diye Hz. İsa'ya vermektedirler.

(1) Alûsî, a.g.e., XII, 78.

(2) Ebu's-Suud, a.g.e., VII, 281.

(3) Alûsî, a.g.e., XXIV, 78-79.

(4) Buharî, Tevhid, 17; Müslim, İman, 274, Fitn, 100.

Buna sebep olarak da Meryem'in nişanlısı dedikleri Yusuf'un Hz. Davud neslinden olduğunu söylemektedirler. İsa'nın doğumu, Meryem'le Yusuf'un bir araya gelmelerinden önce Rûhu'l-Kudüs'ten oldu diye açıklanmış iken, Yusuf babası imiş gibi onun vasıtası ile Hz. Davud'e nisbet edilmesi bir çelişki teşkil eder. Fakat Matta İncili her nedense bu çelişki ile birlikte Hz. İsa'ya Mesih b. Davud demektedir. Aynı zamanda Hz. İsa'yı tanımadıkları malum olan yahudiler de ahir zamanda çıkacak Deccal'e bu ismi vermişler, bu açıdan aralarında bir kaynaktan çıkmış olması düşünülen garip bir bakış açısı benzerliği meydana gelmiştir. Biz bundan şunu anlamış oluyoruz ki Mesih-i Deccal, yalancı Mesih demektir. Gelen haberlere göre Deccal, yalancı, insanları aldatmakta hünerli bir sahtekardır ki, kâfirliği, sahtekarlığı yüzünden belli olduğu halde birtakım harikalar göstererek ilâhlık iddia edecek ve en büyük fitne olması da bundan olacaktır. Bilginler demiştir ki: Yüce Allah peygamberlik iddia eden bir yalancıya onu tasdik ihtimali bulunan bir mucize vermez, çünkü bu, şüpheye düşürme olur, Allah'ın âyetleri ile mücadeleye "sultan" (delil) verilmiş olur. Fakat ilâhlık iddia eden bir yalancıya imtihan için her türlü harikayı verebilir. Çünkü kendisi hâdis olan (sonradan olan) yaratığın Allah olmadığına aklî delil daima var olduğu için, onun yalancılığı haddi zatında ortadadır. Ondan dolayı Allah'ın âyetleri ile mücadeleye herhangi bir "sultan" (delil) verilmiş olmaz. Deccal'in bu şekilde yalancı bir Mesih olması, onun Hristiyanlık taklidi altında ortaya çıkacağını anlatır. Gerçek Mesih olan İsa'ya ve peygamberlerin sonuncusuna kibir ve kıskançlıkla inkâra dalarak bütün ümitlerini yalancı Mesih olan Deccal'a bağlamaları ne acaib bir bedbahtlık, ne acı bir mahrumiyettir. Bu son senelerde yahudilere Filistin'de bir hükümet yapıvermek isteyen İngiltere acaba onlara gözledikleri yalancı Mesih rolünü oynayabilecek midir? Fakat yüce Allah, buyuruyor ki, مَا هُمْ بِيَالِغِيهِ "Onlar ona yetiyecek değildirler." (Mümin, 40/56), فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ Onun için sen hemen Allah'a sığın. Öyle kibirden ve kibirli kıskançlardan veya Deccal'in şerrinden Allah'a sığın. اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ Çünkü işitecek O'dur, görecek O. Yani senin ve onların bütün dediklerinizi işiten ve işitecek olan ve bütün yaptıklarınızı gören ve görecek olan ancak O'dur. Bu bir taraftan vaad, bir taraftan tehdittir. لَخَلَقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ Elbette göklerin ve yeryüzünün yaratılması o insanların yaratılmasından daha büyüktür. Bu âyetin terkiibinde birkaç mânâ vardır. Bir kere, insanların Allah'a ve Allah'ın âyetlerine karşı kibirli olması ve mücadelesinin haddini bilmemek olduğunu hatırlatmaktadır. Yani o kibredenlerin kibir, ne haddinedir ki, göklerin ve yerin yaratılışı onların yaratılışından daha büyük, daha azametlidir. Öyle ki

insan onların içinde bir zerrecik gibi kalır, hatta insan yeryüzünün üzerinde bir mikrop, yer küre bütün alemin içinde bir zerre mesabesindedir. O halde insanın yere göğe karşı bile büyüklenmek haddi değilken, onları yaratan Yaratıcıya karşı kibir taslamaya kalkması ne büyük cehalettir. İkincisi, yeniden dirilmeye ve yeniden ruh verilmesine işaretle bir tehdit olmak üzere şöyle demektir: İlkin gökleri ve yerküreyi yaratmak, yoktan var etmek insanları tekrar yaratmaktan daha büyük bir iştir; o gökleri ve yeri hiç yok iken yaratan, ölen insanlara tekrar hayat verip de yaratamaz mı? Yeniden hayat verme ilk yaratmadan elbette kolaydır. Zemahşeri bu mânâyı tercih etmiştir. Üçüncüsü Nakkaş gibi bazı tefsir bilginlerinin verdiği mânâyı göre "Halkunnas" deyimini Arapça dilbilgisi kural-larına göre öznesine (failine) muzaf olarak; gökleri ve yeri yaratmak insanların yaptığı şeylerden elbette büyüktür, demek olur. Bundan çıkan, gökler ve yerküre ile insanları mukayese değil, Allah'ın yaratması ile insanların yapmasını muka-yesedir, bu mukayesenin sebebi de mücadele edenlerin sanatlarına güvenerek kibirleridir. Yani insanlara nisbet olunan keşifler, sanatlar iddialarınca icatlar, yaratışlar, her ne olursa olsun hiçbir zaman Allah'ın yaratışına benzeyemez. Göklerin, yerin yaratılışı gibi olamaz. Dolayısıyla mücadele edenlerin deccalle-rin gösterecekleri harikalar insanları aldatmamalıdır. وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ **Fakat insanların çoğu bilmez** de aldanırlar, kendilerini veya eserlerini göklerden ve yerden büyükmüş gibi varsayar gururlanırlar. Veya insanların yaptığını Allah'ın yaptığından büyük zannederler, kibirlenirler. Mesela Allah bir kulak yaratmıştır insan onunla uzak yakın mesafeden ses işitir, sonra insanlar bir de radyo keşfetmişlerdir. Fakat ilmi olmayan insanların birçoğu radyoyu insanın yarat-ması ve kulaktan daha önemli bir sanat zanneder. Düşünmez ki kulak olmayınca radyo hiçtir. Ve bilmez ki gerçekte radyo da Allah'ın yaratmasıdır. Muhyiddin-i Arabî, "Fütühat-ı Mekki"sinde der ki: Bu, لَخَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ **"Elbette göklerin ve yeryüzünün yaratılması o insanların yaratılmasından daha büyüktür."** (Mümin, 40/57) âyetinde "büyüklüğü" cisim ve sayı büyüklüğü san-ma, çünkü o göz ve basireti olan herkes için bellidir. O büyüklük yüce Allah'ın onlarda icra eylediği bir mânâdan dolayıdır ki o insanda yoktur. إِلَّا فَرَضْنَا الْإِمَانَةَ **"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ve teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler."** (Ahzab, 33/72) âyeti ondandır. Onların yüz çevirmesini ve çekinmesini cahilliklerinden sanma, aksine emaneti üstlenmek cahilliktendir. Onun için yüce Allah, ظَلَمْنَا جَهْلًا **"Çünkü o çok zulümkar ve çok cahildir."** (Ahzab, 33/72) diye insanı nitelemiştir. Demek ki gökler, yerküre ve dağlar, emanetin değerini ve onu üstlenenin tehkilede olduğunu, çünkü onu asıl

sahibine vermeye kesin bilgisi bulunmadığını bilmişler ve Allah'ın teklif ile maksadının aklı teraziye vurmak olduğunu anlamışlardı. Demek ki yeryüzünün, dağların, gökyüzünün aklı insanın aklından çok idi. Onlar kendilerini Allah'ın üzerlerine vacip kılmadığı şeye sokmadılar, çünkü o bir teklif idi, bir emir değildi ki, Allah'ın emrine ta'zim, saygı gereğine göre ister istemez uymak gereksin. Halbuki *اِثْبَاتًا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا* "İkiniz de ister istemez gelin." (Fussilet, 41/11) Yani size bırakılacak şeyleri ister istemez kabule amade, hazır olun dediği zaman, *اِثْبَاتًا طَائِعِينَ* "İsteye isteye geldik" (Fussilet, 41/11) dediler. Hakk'ın kendilerine yapmak istediği her şeyi kabule hazır olduklarını söylediler.

Şeyh Muhyiddin-i Arabî'nin bu sözü insanı büyük bir nüsha ve toplayıcı bir nüsha sayan sözlerine aykırı görünür. Çünkü göklerin ve yerkürenin cismanî yönden bilinen büyüklüğünden başka aklî yönden de büyüklükleri tesbit edilince insan için hiç büyüklük yönü kalmamış demektir, bunu *وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى السَّمَوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ* "O göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi yanından sizin hizmetinize verdi." (Câsiye, 45/13) âyeti ile bağdaştırmak lazım gelir ki, birinde maddiyat, birinde maneviyat yönü açıktır. Bununla birlikte Şeyh'in bu ifadesi bize fizyolojik açıdan bir karşılaştırma hatırlatmaktadır, garîzî, yani fizyoloji açısından bakıldığı zaman da gökler ve yerküre, Hakk'ın emrine aykırı hiçbir şey yapmaz. Teklif ile seçmeli emanet görevini kabul etmemiş, fakat emir ile verilen emaneti hakkı ile saklar. Halbuki insan hem hata eder, hem isyan eder emanetlerine zulüm de eder, yanılır da; bunun için gökler ve yerküre Hakk'ın emrine itaat açısından insandan büyüktür, demek ki kibirlenenler cahilliklerinden kibirlenirler. *وَمَا يَسْتَوِى الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ* Kör de gören ile bir olmaz, yani başında ve sonunda Hakk'ı tanımaz olan kör kalpli ile Hakk'ı bilen ilim sahibi ve basiret sahibi eşit olmaz. İlmi olup da gereğiyle amel etmeyenler, görüp de görmezlikten gelenler de görmez hükmündedir. Onun için misalden gerçeğe geçilerek buyuruluyor ki: *وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا السَّيِّئِينَ* İman edip salih ameller işleyenlerle de kötülük yapan. Bunlar da eşit olmaz. O halde insan, "ahsen-i takvim" (en güzel yaratılış) de olur, vücud açısından küçüklüğe karşılık *وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى السَّمَوَاتِ وَمَا فِى الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ* "O göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi yanından size ram etti, emrinize verdi." (Casiye, 45/13) âyetinin mânâsınca hepsini toplayıcı olur. *سِيزَ پَکَ اَز دُشُونُیُورِسُونُز.* Siz pek az düşünüyorsunuz. Ey insanlar veya ey mücadele edenler *اِنَّ السَّاعَةَ اَتَتْهُ* herhalde o saat, o ceza saati olan kıyamet, muhakkak gelecek. *لَکِنْ اَکْثَرَ النَّاسِ لَا* Onda şüphe yok, şüpheye yer yok. *وَقَالَ رَبُّکُمْ اِذْعُونِیْ اَسْتَجِبْ لَکُمْ* Fakat insanların çoğunluğu iman etmezler, halbuki Rabbiniz buyurdu ki; yalvarın bana ki size karşılık vereyim. Hem dua,

hem ibadet zikredilmiş olduğu için, ya duanın ibadet ile yahut da ibadetin dua ile tefsir edilmesi gerektiği için, tefsir bilginleri iki şekilde açıklamışlardır. Birincisi, Kur'ân'ın birçok yerlerinde olduğu üzere dua, ibadet mânâsına olarak; bana ibadet ve kulluk edin ki size sevap ve mükafat vereyim demek olur. İbnü Abbas, Dahhak ve Mücahid'den rivayet edilen bu tefsire göre "isteme" dil ile değil, bunun yanında "fiilen talep" şart edilmiş demektir. Bu şekilde şu açıklama bu mânâyâ uygun olur: **قَدْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ عِبَادِي** **Çünkü ibadet etmekten yüz çevirenler**, yani kibirlerinden bana ibadet etmek istemeyenler, **سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ** **muhakkak yarın hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir**. İkincisi, **ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ** **"Yalvarın bana ki size karşılık vereyim."** demek, isteyin benden vereyim size demektir ki, Süddi'den rivayet olunan ve ilk bakışta anlaşılan da budur. Fakat buna göre de ibadetin dua ile tefsir edilmesi gerekir. Bunu böyle iki şekilli olarak ifade etmedeki incelik, ibadetin duayı, duanın da ibadeti gerektirdiğini ifade içindir; bir taraftan dua ibadetin iliği mesabesinde olduğu gibi, ibadet de duanın kabulünün şartlarındandır.

Bu dua emri çok önemli ve dikkate değerdir. Burada önce insanın cüz'î iradesinin bir ifadesi ile cebr'in reddi vardır. Gerek ibadet mânâsına olsun, gerek sadece dua, ikisinde de istemek emredilmiş ve Allah'ın karşılık vermesi için kulun istemesi şart kılınmıştır. Hem öyle şart kılınmıştır ki şartın yokluğundan, şarta bağlanan şeyin yokluğu gerekeceğinden terkine **سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ** **"cehenneme girecekler"** diye tehdit getirilmiştir. Şu halde emir vücut içindir ki, her duanın kabul edilip edilmemesi konusuna gelince, **بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ** **"Hayır ancak O'nu, çağırırsınız, O da kendisine çağırduğunuz herhangi bir şeyi dilerse açar."** (En'am, 6/41) âyetinden anlaşıldığına göre, dileme ile kayıtlıdır. Yani buradan anlaşılan kazıyye-i şartıyye (şart önermesi) külliye (tümel) değil, mühmeledir. **إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْقَعُهُ** **"Güzel kelimeler ancak O'na yükselir, onu da iyi amel yükseltir."** (Fâtır, 35/10) âyetin mânâsınca bazı kabul şartları ile de şartlıdır. Onun için burada ibadet ile birlikte zikredilmiştir. Keşşaf'ta Ka'b'dan şöyle nakledilir: "Yüce Allah bu ümmete üç özellik vermiştir ki onları geçmişte kendi katından göndermiş olduğu peygamberlerden başkasına vermemiştir. Her peygambere "Sen benim halk üzerine şahidimsin" demişti, bu ümmete de **لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ** **"İnsanlara karşı şahitler olacaksınız."** (Bakara, 2/143) buyurdu. **مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ** **"Peygamberin üstüne Allah'ın farz ettiği herhangi bir şeyde hiçbir vebal yoktur."** (Ahzab, 33/38) âyetinin mânâsınca "sana meşakkat yok" demişti, bu ümmete de: **مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ** **"Allah sizin üzerinize bir güçlük yapmayı dilemez."** (Maide, 5/6) buyurdu. **ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ**

"Bana dua et, sana karşılık vereyim" demişti. Bu ümmete de ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ "Bana yalvarın ki size karşılık vereyim." (Mümin, 40/60) buyurdu."⁽¹⁾

ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ "Bana yalvarın size karşılık vereyim" şöyle demek de olur: Çağırın bana ki size cevap vereyim. Bu şöyle demek olur: Benden beni talep edin size icabet ederim, beni bulursunuz, beni bulan da her şeyi bulmuş olur. Çünkü اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ "O'nun emri bir şeyi dilediği zaman ona ancak 'Ol' demesinden ibarettir. O da oluverir." (Yâsin, 36/82) denilmiştir ki işte hiç reddolunmayan dua budur. Nitekim bazı haberlerde مَنْ طَلَبَنِي وَجَدَنِي "Beni talep eden, beni bulur" diye varid olmuştur. Bana ibadetten, yani bana dua ile beni talepten kibirlenenler benden uzak kalarak mahrumiyet cehenneminde zelim ve hakir olacaklardır.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ
لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾
ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاَنِي تُوْفُّكُمْ ﴿٦١﴾
كَذَلِكَ يُؤْفِكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَحْجُدُونَ ﴿٦٢﴾ اللَّهُ الَّذِي
جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ
صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطِّيبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ ﴿٦٣﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ قُلْ إِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ

لَرَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نَظْفَةٍ ثُمَّ
 مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شُيُوخًا
 وَمِنْكُمْ مَنْ يُؤْتِي مِنْ قَبْلِ وَلِتَبْلُغُوا أَجْلاً مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ
 ﴿٦٢﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
 كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٣﴾

Meâl-i Şerifi

61- İçinde dinlenesiniz diye geceyi, göz açıcı bir aydınlık olarak da gündüzü sizin için yaratan Allah'tır. Gerçekten Allah insanlara karşı bir lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

62- İşte Rabbiniz, her şeyin yaratıcısı olan o Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O halde (haktan) nasıl çevrilirsiniz?

63- İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edenler böyle çevriliyorlar.

64- Allah, O'dur ki sizin için yeri bir karargâh, göğü de bir bina yapmıştır. Size şekil vermiş, sonra şekillerinizi güzelleştirmiştir. Hoş nimetlerden size rızık vermiştir. İşte Rabbiniz o Allah'tır. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!

65- Daimî bir hayat sahibi ancak O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. Onun için dini halis kılarak O'na, hep O'na yalvarın. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

66- De ki: "Bana Rabbinden apaçık deliller geldiği zaman, ben o sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınıza ibadet etmekten kesinlikle men edildim ve bana âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi."

67- "Sizi (önce) bir topraktan, sonra bir damla sudan, sonra bir aleka (embriyo)dan yaratan, sonra sizi bir bebek olarak çıkaran, sonra güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz, sonra da ihtiyarlar olmanız için yaşatıp büyüten O'dur. İçinizden kimi de daha önce vefat ettiriliyor. (Bunları Allah) belirli bir süreye ulaşasınız ve aklınızı kullanasınız diye (böyle yapıyor)."

68- O, hem yaşatır, hem öldürür. O, bir şey yapmak isteyince ona sadece "ol!" der, o şey de hemen olur.

الْمُرَّالِي الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنْزِلْ
يُصْرَفُونَ ﴿٦٨﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَتُفَسِّفُونَ
يَعْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ إِذَا الْآغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْجَبُونَ ﴿٧٠﴾
فِي الْحَجِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧١﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ
تُشْرِكُونَ ﴿٧٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا
مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذَلِكَ يَضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٣﴾ ذَلِكَ بِمَا كُنْتُمْ
تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بغيرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٤﴾ ادْخُلُوا أَبْوَابَ
جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبئسَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٥﴾ فَاصْبِرْ
إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَمَا نُزِّلْنَاكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ تَتُوفِّيَنَّكَ
فَالِئَنَّا يُرْجَعُونَ ﴿٧٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ
مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ
لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٧﴾

Meâl-i Şerifi

69- Bakmaz mısın şimdi Allah'ın âyetleri hakkında mücadeleye kalkanlara! (Haktan) nasıl döndürülüyorlar?

70- Kitaba ve Resullerimizi gönderdiğimiz şeylere yalan diyenler, artık ilerde bilecekler.

71- O zaman boyunlarında halkalar ve zincirler olduğu halde sürükleneceklerdir.

72- Kaynar suda, sonra da ateşte kaynatılacaklardır.

73- Sonra da onlara: "Nerede o ortak koştuklarınız?" denilecek.

74- O Allah'tan başkaları (nerede denilecek). Onlar da diyecekler ki: "Hepsi bizden uzaklaşıp gittiler. Daha doğrusu biz bundan önce hiçbir şeye ibadet etmiyormuşuz." İşte Allah, o kâfirleri böyle şaşırtır.

75- Bunun sebebi şudur: Çünkü siz yeryüzünde haksız yere seviniyor ve güveniyordunuz.

76- İçlerinde ebedî olarak kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Bak ne kötü o kibirlenenlerin yeri?

77- Ey Muhammed! Sen sabret, şüphesiz Allah'ın vaadi haktır, mutlaka gerçekleşecektir. Onlara yaptığımız tehdidin bir kısmını sana göstersek de veya seni vefat ettirsek de onlar mutlaka döndürölüp bize getirileceklerdir.

78- Andolsun ki biz senin önünden nice peygamberler göndermişizdir. Onlardan kimini sana anlatmışız, kimini de anlatmamışızdır. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmaksızın bir mucize getiremez. Allah'ın emri gelince de hak yerine getirilir. Batıl bir dava peşinde koşanlar, işte bu noktada hüsrana uğrarlar.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ

لَتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَكُونُونَ ﴿٧٧﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا

عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفَلَاحِ تَحْمَلُونَ ﴿٧٨﴾

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَآيِ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٧٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي

الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ
 مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَيُّارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا
 يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا
 عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا
 رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ
 ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سَنَّا لَِلَّهِ الَّتِي
 قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَا لِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

Meâl-i Şerifi

79- Kimine binesiniz, kimini de yiyesiniz diye sizin için o yumuşak başlı hayvanları yaratan Allah'tır.

80- Sizin için onlarda daha nice menfaatler vardır. Onların üzerinde gönüllerinizdeki bir arzuya erersiniz. Hem onlar üzerinde, hem de gemiler üzerinde taşınırsınız.

81- Allah size âyetlerini gösteriyor. Şimdi Allah'ın âyetlerinin hangisini inkâr edersiniz?

82- Daha yeryüzünde gezip de bir bakmazlar mı? Kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Onlar kendilerinden hem daha çok, hem de kuvvetçe ve yeryüzündeki eserlerinin sağlamlığı bakımından daha çetindiler. Öyle iken o kazandıkları şeyler, kendilerini kurtaramadı.

83- Çünkü onlara peygamberleri, delillerle geldikleri zaman, kendilerinde bulunan ilme güvendiler de o alay ettikleri şey onları kuşatıverdi.

84- O zaman hışmımızı gördüklerinde: "Allah'ın birliğine inandık ve O'na şirk koştığımız şeyleri inkâr ettik" dediler.

85- Ama hışmımızı gördükleri zamanki imanları kendilerine fayda verecek değildi. Allah'ın, kulları hakkındaki geçce gelen kanunu budur. İşte kâfirler bu noktada hüsrana düştüler.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا "Onlardan kimine binesiniz diye o yumuşak başlı hayvanları sizin için yaratan Allah'tır." Bu beyan ve nimeti hatırlatma, özellikle yolculuğa teşvik için bir giriştir ki aşağıda 82. âyette أَقْلَمْ يَسِيرُوا "Yeryüzünde gezip de bir bakmazlar mı" hatırlatması buna bir tefri olacaktır.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ Peygamberleri kendilerine delillerle geldikleri zaman onlar ilim adına kendilerinde bulunana güvendiler. Sanatlarına, felsefelerine güvenerek peygamberlerin mucizelerini, haber verdikleri açık âyetleri tanımamak istediler ki bunlar her zaman vardır.

Fussilet Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 54

Fussilet Sûresi, Secde Sûresi, Hâ Mîm secde Sûresi, Mesabih Sûresi, Akvât Sûresi dahi denilen bu sûre de Mekkî'dir, yani Mekke döneminde inmiştir.

Âyetleri : Kûfî rivayetinde elli dört, Mekkî ve Medenî'de elli üç, Basrî ve Şamî'de elli iki sayılmıştır.

Kelimeleri : Yedi yüzdür.

Harfleri : Üç bin yüz ellidir.

Fasılası : م، ن، د، ر، ز، ب، ص، ط، ظ، ض harfleridir.

Bu sûre, Mümin Sûresi'nin sonunda أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ "Daha yeryüzünde gezip de bir bakmazlar mı? Kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıl olmuş?... " (Mümin, 40/82) şeklinde sona eren ifadelerle kâfirlere karşı yapılan tehdidin bir çeşit ayrıntısı ile pekiştirilmesi gibidir. Beyhakî'nin Şuab-ı İman'da Halil b. Mürre'den tahricine göre Resulullah (s.a.v.) تَبَارَكَ ile حُمَّ سَجْدَةَ yi okumadan uyumazdı.⁽¹⁾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 ۝۱ نَزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝۲ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ
 قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝۳ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ
 فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝۴ وَقَالُوا أَلَوْ بِنَا فِي كِتَابٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ
 وَفِي آذَانِنَا وَقُرْءَانٍ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّا نَحْمِلُونَ
 ۝۵ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أَنَّمَا إِلَهُ الْكَوْكَبِ وَاحِدٌ
 فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ ۝۶ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ۝۷ الَّذِينَ
 لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۝۸ إِنْ الَّذِينَ آمَنُوا
 وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝۹

Meâl-i Şerifi

1- Hâ Mîm.

2- Bu Kur'ân Rahmân ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- Bu, Arapça bir Kur'an olarak, âyetleri bilen bir kavim için ayırt edilip açıklanmış bir kitaptır.

4- O, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Fakat insanların çoğu yüz çevirmişlerdir. Artık onlar gerçeği işitmezler.

5- Onlar: "Ey Muhammed! Senin bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Seninle bizim aramızda anlaşmamıza engel bir de perde vardır. Sen istediğini yap, çünkü biz yapıyoruz" dediler.

6- Ey Muhammed! De ki: "Ben sadece sizin gibi bir insanım, ancak bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık hep O'na yönelin ve

O'ndan bağışlanma dileyin. Vay O'na ortak koşanların haline!

7- Onlar, zekatı vermezler, ahireti de inkâr ederler.

8- Şüphesiz ki, iman edip, salih amel işleyenler için de bitmez tükenmez bir mükafat vardır.

أَيَّاتُهُ **Âyetleri "tafsîl olunmuş"** hem lafzı itibarıyla fâsılaları ve sûrelerinin başları ve sonları ayırt edilmiş, hem de mânâsı itibarıyla vaad ve tehdit, kıssalar ve ahkâm ve diğer kısımlara ayrılarak açıklanmış ve izah olunmuştur. (Hud Sûresi'nin başındaki كِتَابُ أَحْكَمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ نُصِّلَتْ Hud, 11/1 âyetinin tefsirine bkz.) ... وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ **"Kalblerimiz örtüler içinde..."** Bunu söyleyenler Ebu Cehil ile yanında bulunan Kureyş'ten bir topluluktur. Hz. Ömer'den rivayet olunmuştur ki⁽¹⁾ Kureyş Resululallah'a doğru bakmışlardı. Resulullah onlara "Sizi İslâm'a gelip de Araplara efendilik etmekten alıkoyan nedir?" buyurdu. Dediler ki: "Ya Muhammed, biz senin söylediğini anlamıyoruz, işitmiyoruz, kalplerimizde gılîf var". Ebu Cehil de tuttu kendisiyle Resulullah'ın arasına bir perde çekip ya Muhammed dedi. قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ **"Kalplerimiz senin bizi çağırdığın şeyden örtüler içinde, kulaklarımızda da bir ağırlık var ve seninle bizim aramızdan bir perde çekilmiştir"** dedi. dedi. Fakat ertesi gün onlardan yetmiş kişi Resulullah'a gelip "Ya Muhammed bize İslâm'ı anlat" dediler, arzedip anlatınca İslâm'a girdiler. Resulullah gülümseyip الْحَمْدُ لِلَّهِ **"Elhamdülillah, dün benim davetime karşı kalplerinizde gılîf, kabuk olduğunu, kulaklarınızda ağırlık bulunduğunu söylüyordunuz, bugün müslüman oldunuz"** buyurdu. "Ya Resulallah, biz dün yalan söylemişiz, öyle olsa idi asla hidayet bulamazdık" dediler.⁽²⁾

قُلْ إِنَّا نَكْفُرُونَ

بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ
الْعَالَمِينَ ❶ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ

(1) Harem-i şerifin içinde olacak.

(2) Süyûtî, a.g.e., VII, 312.

فِيهَا أَقْوَانُهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءٌ لِّلسَّائِلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ أَسْتَوَى
 إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا
 قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١٧﴾ فَقَضَيْنَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمٍ ذِي
 وَأُوحِيَ فِي كُلِّ سَّمَاءٍ أَمْرُهَا وَزَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ
 وَحِفْظٍ أَذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٨﴾ فَإِنِ اعْرَضُوا فَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ
 صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٩﴾ إِذْ جَاءَ تَهُمُ الرُّسُلُ
 مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا يَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ
 رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَأَنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٠﴾
 فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا
 قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا
 بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢١﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ
 نَحْسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ
 الْآخِرَةِ أَخْرَى وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿٢٢﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ
 فَاسْتَجَبُوا أَلَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ
 بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٢٣﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

9- De ki: "Siz yeri iki günde yaratana gerçekten inkâr edip duracak mısınız? Bir de O'na eşler koşuyorsunuz ha? O bütün âlemlerin Rabbidir."

10- O, yerin üstünde sabit dağlar yarattı. Orada bereketler meydana getirdi. Orada araştırıp soranlar için rızıkları tam dört günde belli bir seviyede takdir edip, düzene koydu.

11- Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye: "İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin." dedi. Her ikisi de: "İsteyerek geldik" dediler.

12- Böylece Allah onları iki günde yedi gök olmak üzere yerine koydu. Her göğe kendi işini bildirdi. Biz en yakın göğü kandillerle süsledik ve koruduk. İşte bu çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.

13- Eğer onlar, yine yüz çevirirlerse de ki: "Ben sizi Âd ve Semud'un başına gelen yıldırıma benzer bir yıldırıma karşı uyardım."

14- Onlara Allah'tan başkasına kulluk etmeyin diye önlerinden ve arkalarından peygamberler geldiği zaman: "Eğer Rabbimiz dileseydi mutlaka melekler indirirdi. Biz sizin tebliğ için gönderildiğiniz şeylere inanmayız." dediler.

15- Âd kavmine gelince onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar ve: "Bizden daha kuvvetli kim vardır?" dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın kendilerinden daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı.

16- Bu yüzden biz de onlara dünya hayatında rezillik azabını tattırmak için o uğursuz günlerde dondurucu bir kasırga gönderdik. Ahiret azabı ise elbette daha çok rezil edicidir. Onlara yardım da edilmeyecektir.

17- Semûd kavmine gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler. Bunun üzerine kazandıkları kötülük yüzünden alçaltıcı azabın yıldırımını onları çarpıverdi.

18- Biz iman edenleri ve kötülükten sakınanları ise kurtardık.

حَلَقَ Bu فِي يَوْمَيْنِ kaydında iki ihtimal vardır. Birisi "Yarattı" fiiline bağlı olarak mefulün fih olmak, ikincisi zarf-ı müstekar olarak "arz" kelimesinden "Hal-i mukaddere" olmaktır. Birinci cümle analizine göre mânâ, yeryüzünü iki günde yarattı demek olur. Yeryüzü yaratılırken henüz bildiğimiz "gün" bulunmayacağından "yevm" (gün) mutlak zaman, mânâsına, yani iki nöbette demek olur ki Allah en iyisini bilir. Birisi اَوَّلَم يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا "Göklerle yer bitişik halde iken, bizim onları birbi-

rinden yarıp ayırdığımızı... görmediler mi?" (Enbiya, 21/30) ifadesi gereğince, yeryüzünün gökten, ayrıldığı gün, birisi de *هَوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ* "O yeri uzatıp döşeyendir." (Ra'd, 13/3) buyurulduğu üzere, yeryüzünün "medd" olduğu, yani yerkürenin kabuğunun kaymak halinde döşenmeye başladığı gündür. İkinci tahlile göre, mânâ yerküreyi iki günde olmak üzere yarattı demek olur. Bu şekilde yerkürenin kaç günde yaratıldığı söylenmiş olmayarak yaratıldıktan sonra iki gün içinde bulunması hali anlatılmış olur ki, bu da bir seneyi ikiye bölen iki gün dönümü nöbetidir. Çünkü yeryüzü bu iki zaman içinde deveren etmek, dönmek üzere yaratılmıştır. **Hem onda üstünden baskılar yaptı;** dağlar, yeryüzünün kabuğunu tabanına çiviler gibi kazıklar. Bu "vav", istinafiyedir, *خَلَقَ* fiiline atıf değildir, çünkü fasıl vardır. **Ve onda bereketler meydana getirdi.** Yeryüzünde hayır ve hayrata elverişli şeyler, sular madenler, doğma ve gelişme kuvvetleriyle bitkiler ve hayvanlar gibi feyz ve bereket kaynaklarını yetiştirdi. **Ve onda azıklarını da takdir buyurdu,** yani bitkilerin ve hayvanların yaşamak için muhtaç oldukları yağmur ve diğer hasılatı da miktar ve sayılarıyla tayin buyurup yeryüzünde biçimine koydu. **فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ Dört gün içinde,** yani bütün bunları dört gün içinde yaptı. Yahut dört gün içinde olarak yaptı. Önceki "iki"de içinde dahil olmak üzere, "dört" ki, bunda da gösterdiğimiz şekilde öbürleri gibi iki mânâ vardır. Birisi, madenlerin ve dağların yaratılması nöbeti, biri de bitkilerin ve hayvanların yaratılması nöbeti ki iki önceki ile dört olur. Birisi de *فِيهَا* dan hal olmasıdır ki, dört mevsimi göstermiş olur, bu şekilde önceki iki burada dahil olmuş bulunur. Benim aciz anlayışıma göre burada bu mânâ, öbüründen daha ön plânda, ifadenin akışına daha uygundur. Çünkü yeryüzünün bereketleri ve rızıkları her sene bu dört mevsim içinde yetişir. Sayısı ve miktarı ile biçimini bunlar içinde alır, bu sebepten dolayı *فِي* nin, *بَارَكَ* ve *قَدَّرَ* fiillerine bağlanması dahi aynı mânâyı ifade edebilir. Ve bu mânâca şu kayıt da açık olur. **Bütün araştıranlar için eşit olmak üzere** dört gün, çünkü her yerde rızık isteyenlerin hepsinin rızığı bu dört mevsim içinde yetişir, rızıklar eşit olmazsa da günler eşittir. Dört mevsim hepsi için dördtür. Burada *لِلسَّائِلِينَ سَوَاءٌ* ye müteallık (bağlı) olmaması ve meseleyi soranlar mânâsına olması da düşünülebilir.

Bu dört günü, önceki "iki"ye ekleyerek, toplamını "altı" olmak üzere tefsir etmeyi uygun görmüyorlar, çünkü bu şekilde gökyüzünün zikrolunacak iki günüyle günlerin toplamı sekize ulaşıyor. Oysa birçok âyetlerde *خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ* "O gökleri ve yeri altı günde yarattı." (A'raf, 7/54) buyurulmuş olmakla bu günler, o altı günün beyanı olduğuna göre o sayıyı aşmamak gerekir.

(Bu nokta için A'raf Sûresi'ndeki *إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ* "Şüphesiz ki Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra (emri) Arş üzerinde hükümran olan Allah'tır." (A'raf, 7/54) âyetine bkz.)

ثم استوى إلى السماء Sonra "sema"ya (göğe) doğru doğruldu, yani ilâhî inayetini, ilgisini dosdoğru göğe yöneltti. **فاستوى** Kelimesi **إلى** ile kullanıldığı zaman "istikamet almak", "dosdoğru yönelmek" mânâsındır ki, yüce Allah hakkında doğrudan doğruya "irade" ile tefsir olunur. Yani ilâhî inayetini, iradesini göğe doğru yöneltti. **وَهُيَ دُخَانٌ** O bir duman halinde idi. **إِذْ قَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ** İrade buyurdu da ona ve yeryüzüne dedi ki **اِئْتِيَا طَوْعًا** ikiniz de ister istemez gelin. İkiniz birden emrime boyun eğin, huyunuza gerek uygun olsun, gerek olmasın, yahut ikiniz de vücuda gelin, yoktan var olun.

قَالَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ Dediler ki ikimiz de isteyerek geldik. Buradaki **ثم** yi, Râzî ve Kâdî Beydâvî gibi tefsir bilginlerinin bir kısmı "zamanî" değil, "rütbî terahî" (sonralık) ile anlamışlar, yani göğün yaratılışı, yeryüzünün yaratılışından önce olup, yalnız burada yeryüzünün yaratılmasını beyandan sonra açıklanmıştır. Bu şekilde **اِئْتِيَا** demek, "vücuda gelin" (var olun) mânâsına gelen "tekvin"den ibarettir. "Dühan" (Buhar) da ilk maddenin yaratıldığı haldir. İlk önce, ilk madde yaratılmış ve onda henüz bir ışık olmadığı, karanlık bir halde bulunduğu veya hut madde tabiatı esas itibarıyla karanlık bulunduğu için "duhan" denilmiştir. Bu güzel bir mânâdır. Fakat **وَهُيَ دُخَانٌ** cümlesinin hal cümlesi olarak, **استوى** ya, bitişmesi ve **اِئْتِيَا** emrinden önce olması gerekeceğine göre, bu tefsirin maddenin "kıdem"ini (ezelî oluşunu) ifade etmek gibi, bir kusur ve lekesi vardır. Buna karşılık çoğu tefsir bilginleri ise **ثم** nin "terahisi" (sonralığı)nin zamanî olduğu kanaatine varmışlar ve yeryüzünün ilk yaratılışı gökyüzünden önce olup, ancak **وَالْأَرْضُ بَعْدَ ذَلِكَ دَخَاهَا** "Bundan sonra da yeri yayıp döşedi." (Naziât, 79/30) âyetinin ifadesince döşenmesinin sonra olduğunu söylemişlerdir. Acizane ben de bunu cumhurun üslubu üzere anlamayı tercih ediyorum. Şu kadar ki gökten murad, **وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً** "Biz gökten de su indirdik." (Lokman, 31/10) âyetinde olduğu gibi, yeryüzünün yukarısı, hava tarafı demek olduğu kanaatine varıyorum. Bu şekilde **ثم استوى** "Sonra göğe doğru doğruldu" âyeti yukarıdaki **خَلَقَ الْأَرْضَ** ya atfedilmiş olarak şöyle demek olur: İlk kez yeryüzünü yarattıktan sonra doğrudan doğruya yukarısını yaratmayı irade buyurdu, bir duman olarak. Demek ki yeryüzü ilk yaratılışında ilkin gökten ayrıldığı sırada ateş halinde idi, sonra bu ateşten onun yukarısına doğru seması olarak duman halinde gazlar püskürüyordu. **فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ** Bu halde bu duman halindeki göğe ve yeryüzüne

اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا "İkiniz de ister istemez gelin. Tabiatınıza uygun gelse de gelmese de ikiniz birlikte, birbirinize uyararak, bir nizam üzere hareket edin" dedi. Bütün gökyüzü içinde, yeryüzünün ve havasının birlikte hareket etmesini emreyledi. فَالَا اِئْتِيَا "İkimiz de isteyerek geldik" dediler. Bazıları bu emri ve isteyerek boyun eğmeyi şuurî mânâda anlamak istemişlerse de mutlak emre uyma ve boyun eğme mânâsına olması daha ağır basmaktadır. Yani verilen emirde, icra edilen tesirde her biri tabiatındaki aksine bir fiil ve harekete dahi sevkedilseler, onlar onun kabulünü bir tabiat, bir huy edinmişlerdir. Onun için hareket ve hareketsizlik gibi çeşitli tabiatta tesirleri tabîî gibi kabul ederler. İlâhî emre karşı hiçbir muhalefetleri meydana gelmez. Onun için "atalet" kanunu denilen bu boyun eğme ve kabiliyet ile bütün gök cisimlerinin ve yeryüzü cisimlerinin olayları tabîî imiş gibi açıklanabilir. Burada eserden olmak üzere şöyle bir قیل (söz) de naklederler: Denilmiş ki gökler ve yeryüzü yaratılmadan arş su üzerinde idi, sudaki sıcaklıktan bir kaymak ve bir duman çıktı, kaymak suyun yüzünde kaldı, ondan kuraklığı yarattı ve ondan yeryüzünü meydana getirdi. Duman da yukarı yükseldi ondan da gökyüzünü yarattı. Fahrü'r-Râzî der ki: Bu hikaye Kur'ân'da yoktur. Yahudilerin Tevrat dediği kitabın başında vardır. Bir delil delalet ederse kabul olunabilir. Zemaşşerî garip bir fıkra daha nakleder de kuraktan bir yeryüzü yaptı, sonra da onu ayırdı, iki yeryüzü yaptı der.⁽¹⁾ Ayrılan bu iki yeryüzü nedir? Ya yeryüzünden ayın ayrılması olacak, yahut da Amerika'nın ayrılması olacaktır.

Şimdi asıl, göklere geçilerek buyuruluyor ki فَخَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ "Kısacası onları iki günde sağlam yedi göğe tamamladı. Bu iki günün birisi yeryüzünün de yaratılmasından önceki ilk maddenin yaratılması, birisi de cisimlerin teşekkülü günleridir ki A'raf Sûresi'nde beyan olunduğu üzere altı günden ikisini teşkil eder. Yahut birisi yerin yaratılmasından önce, birisi de yerin yaratılmasından sonradır. Çünkü Ay, Zühre (Venüs) ve Utarid (Merkür) gibi bazı gök cisimlerinin yaratılması, yeryüzünün yaratılmasından sonradır. Buna göre فَخَضَاهُنَّ deki, فَ'nın takip mânâsı da saklı kalmış olur. (Bakara Sûresi'nde فَسَوَّاهُنَّ "Onları yedi gök halinde düzenledi." Bakara, 2/29 âyetinin tefsirine bkz.) Benim acizane fikrime göre, bu iki gün, göklerden hâl-i mukaddere olmak üzere birisinin dünya, birisinin ahiret olması da muhtemeldir. Bunları böyle sağlam yaptı ve tamamladı. وَآوَحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا Her gökte ona ait emri de vah-yetti. Her "sema"nın meleklerine orada cereyan edecek işlerin emrini de telkin

(1) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXVII, 105.

buyurdu ki bu da "tamamlama" cümlesindendir. Bütün bunların bu yolda ortaya çıkmasından ve tamamlanmasından yüce Yaratıcının kudretinin delilleri tecelli edip ortaya çıktığı için bu noktada "gıyab"dan (üçüncü tekil şahıs) "tekellüm"e, (birinci şahsa) dönülüyor ki **وَزَيْنًا سَمَاءً دُنيَا بِمَصَابِيحَ** ve dünya göğünü mısbahlar, yani parlak kandillerle donattık, süsledik. **بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ** "En yakın göğü bir zinetle, yıldızlarla süsledik." (Saffât, 37/6) **وَحَفِظْنَا** Hem de korunmuş kıldık. Şeytanlar yanaşamazlar. **ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ** İşte o, o azîz ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir. Siz onu hep inkâr mı edip duracaksınız, de. **فَإِنْ أَعْرَضُوا** Yine yüz çevirir aldırılmazlarsa, **ثُمَّ** o zaman de ki **إِنذَرْتَكُمْ صَاعِقَةً** size bir yıldırım tehlikesi haber veriyorum. Yani yıldırım gibi bir çarpişta helak edecek şiddetli bir azap **مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ** "Âd ve Semud'un uğradığı yıldırım gibi". Delailü'n-Nübüvve'de Beyhâkî ve İbnü Asâkir Cabir b. Abdullah'tan rivayet ederler. O demiştir ki: Ebu Cehil ile Kureyş'in ileri gelenlerinden bir topluluk şöyle dediler: "Muhammed'in işi bizi şüpheye düşürdü, sihir, kehanet, falbakıcılık ve şiiri bilen bir adam arasanız, onunla konuşsa da bize onun durumunu bir anlatsa." dediler. Bunun üzerine Utbe b. Rebia: "Ben vallahi şiiri, fal bakmayı, sihri dinlemişim, ona dair bir ilim edinmişimdir. Eğer öyle ise Muhammed bana gizli kalmaz." dedi ve vardı: "Ya Muhammed, sen mi daha hayırlısın, Haşim mi; sen mi hayırlısın, Abdulmuttalib mi?" dedi. Resulullah cevap vermedi. "Ya sen bizim ilâhlarımızı kötülüyor, atalarımızı sapık olarak gösteriyorsun, eğer başkanlık senin olsun istiyorsan bayraklarımızı sana dikelim ve eğer mal istiyorsan sana mallarımızdan senin ve arkandakilerin ihtiyaçlarını giderecek mal toplayalım ve eğer kadın ihtiyacın varsa Kureyş kızlarından beğeneceğin on tanesini seninle evlendirelim." dedi. Resulullah susuyor söylemiyordu. Utbe sözünü bitirdiği zaman, Resulullah (s.a.v.) **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** "Bismillahirrahmanirrahim" deyip, **فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتَكُمْ** diye okudu. **حَمَّ تَنْزِيلٍ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كِتَابَ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا** "Bunun üzerine yine başlarını çevirirlerse o zaman de ki: Size Âd ve Semud yıldırımını gibi bir yıldırım haber veriyorum." âyetine gelince, Utbe hemen Resulullah (s.a.v.)'ın mübarek ağızlarını tuttu "Rahime" yemin vererek vazgeçmesini rica etti.⁽¹⁾ Kureyş'e çıkmadı, birkaç gün görünmeyince Ebu Cehil "Ey Kureyş topluluğu!" dedi. "Utbe neden görünmüyor? Zannederim Muhammed'e saptı, galiba onun yemeği hoşuna gitti, bu mutlak ihtiyacından olmalı, kalkın gidelim bakalım" dedi. Vardılar. Ebu Cehil "Ey Utbe" dedi. "Sen Muhammed'e saptın o galiba hoşuna gitti, bir ihtiyacın varsa seni Muhammed'e muhtaç etmeyecek mal toplayabiliriz." Bunun üzerine Utbe kızdı ve bundan

(1) Alûsî, a.g.e., XII, 111.

sonra Muhammed'e ebediyyen bir şey söylemeyeceğine billahi diyerek yemin etti de dedi ki: "Bilirsiniz, ben Kureyş'in malca en zenginiyim, fakat ben ona vardım.." diye hikayeyi anlattı. "Bana" dedi, "bir şey ile cevap verdi ki: Vallahi o sihir değil, şiir de değil, fal bakıcılık da değildir" O, okudu: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * هَمَّ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ âyetine gelince, ben ağzını tuttum ve Rahîm'e yemin verdim, bunun üzerine kesti. Vallahi bilirsiniz ki Muhammed bir şey söylediği zaman yalan çıkmaz, onun için başınıza bir azap inmesinden korktum."⁽¹⁾

Önlerinden ve arkalarından, yani her taraflarından geldiler ve her yönden her şekilde çalıştılar, uğraştılar yahut ilerisini gerisini, geçmiş i geleceği anlattılar, korkuttular, uyarıda bulundular. **"Sarsar"** رِيحًا صَرْصَرًا soğğunun şiddetinden yakıp kavuran veya gürültüsü çok olan fırtına **rüzgarı**, uğursuz günlerde, müneccimler buradan bazı günlerin uğursuz olduğuna delil getirmişlerdir. Fakat kelam bilginleri demişlerdir ki günlerin "uğurluluk" ve "uğursuz"lukla nitelenmeleri zatî değil, izafîdir. Yani gün bir adama göre uğursuz, diğer bir adama göre de uğurlu olabilir. Elem gören bir adam için uğursuz, nimet gören bir adam için uğurlu olur. Denilir ki bu günler Şubat'ın sonundan "Berdü'l-acûz" (kocakarı soğğu) denilen günleri idi. Şevval'in sonunda çarşambadan çarşambaya olduğu da rivayet edilmiştir.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا
مَآ جَاءُوا هَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا الْجُلُودُ دُهِمٌ لَّمْ شَهِدْنَاكُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقْنَا
اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
﴿١٥﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا

(1) Buharî, Tevhid, 15, 35; Müslim, Tevbe, 1, Zikir, 2, 19; Tirmizî, Zühd, 51, Duavât, 121; İbn Mâce, Edeb, 58; Dârimî, Rikâk, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 251, 315, 391, 413, 445, 480, 482, 516, 517, 524, 534, 539, III, 210, 277, 491, VI, 106.

أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا
 تَعْمَلُونَ ﴿٢١﴾ وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ
 فَأَصْحَبْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَإِنْ صَبِرُوا فَأَلْنَا رُسُومًا لَهُمْ
 وَإِنْ يَسْتَعْجِبُوا فَمَا لَهُم مِنَ الْعُجْبِينَ ﴿٢٣﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ
 فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمْرِ
 قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

19- O gün Allah'ın düşmanları cehennem ateşine sürülmek üzere hep bir araya toplanırlar.

20- Nihayet oraya vardıkları zaman kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları şeyler hakkında onların aleyhinde şahitlik ederler.

21- Onlar derilerine: "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Derileri de: "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu, sizi ilk defa yaratan O'dur ve siz yine O'na döndürülüyorsunuz" derler.

22- Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden korkarak kötülükten sakınmıyordunuz. Fakat yaptıklarınızdan birçoğunu Allah'ın bilmeyeceğini zannediyordunuz.

23- İşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu zannınız sizi helak etti de zarara uğrayanlardan oldunuz.

24- Şimdi eğer dayanabilirlerse onların yeri ateştir. Yok eğer hoşnutluğa dönmek isterlerse bile artık onlar hoşnut edileceklerden değildirler.

25- Biz onlara birtakım arkadaşlar musallat ettik de onlar kendilerine önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini güzel gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip, geçmiş olan cin ve insan toplulukları hakkındaki, azab sözü onlar için de hak oldu. Doğrusu onların hepsi de kendilerine yazık etmişlerdir.

كُلُّهُمْ شَهِدٌ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ Kulakları, gözleri ve derileri aleyhlerine şahitlik ederler. Kendilerinin duyu, idrak, kavrama ve ezberleme araçları olan organları ve âletleri şahitlik ederler ki değişikliklerin en dehşetli ve korkunç safhalarından biridir. Kâdı Beydâvî şöyle diyor: Allah'ın onları konuşturması ile veya üzerlerinde kazançlarını gösterecek birtakım eserler, izler ortaya çıkarmasıyla ki, bu şekilde lisan-ı hâl (durumlarının dili) ile söylemiş olurlar.⁽¹⁾ Fakat biraz sonra **انطقتا الله الذي انطق كل شيء** "Bizi her şeyi söyleten Allah şöyle söyledi" diye açıkça ifade edilecektir. Hadiste yer almıştır ki "İnsanda ilk söyleyen fahz-i yüsra sol oyluktur, sonra organlar söyler."⁽²⁾ Bunun üzerine kahrolası der, ben seni savunuyorum. **وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ** Ve işte bu sizin Rabbinize karşı beslediğiniz zannınızdır ki sizi helâk etti. Bu zann Allah hakkında yanlış olan kötü zandır ki helak edicidir. Demişlerdir ki **الظَّنُّ ظَنَانٌ ظَنٌّ مُنْتَجِعٌ وَظَنٌّ مُرْدٍ** "Zann iki çeşittir. Biri kurtarıcı, biri de helak edicidir." **Ben kulumun hakkında beslediği zanna göre olurum.**⁽³⁾ kudsi hadisinin mânâsını yanlış anlamamalıdır. Hasan Basri hazretleri bu âyeti okumuş da demiştir ki: İnsanların amelleri Rablerine karşı besledikleri zanna göredir. Mümin Allah'a güzel zan besler, güzel amel yapar, kâfir ve münafık da kötü zanda bulunur, kötü amel yapar. **فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ** Artık onlar arzularına erdirilecek, döndürülecek degillerdir. Bir hadis-i şerifte, **لَيْسَ بَعْدَ الْمَوْتِ مُسْتَعْتَبٌ** "Öldükten sonra geri çevrilecek yoktur"⁽⁴⁾ buyurulmuştur. **وَقَبَضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا** Ve onlara birtakım arkadaşlar takdir ettik, sardırdık. Şeytanlardan kendilerine yakın olup yanaşan birtakım arkadaşlar ki, kabuğunun yumurtayı sarması gibi onları sarmışlar, başlarına dolanmışlardır. Çünkü **وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ تَقَبُّضَ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ** "Kim o çok esirgeyici (Allah)nin zikrinden göz yumarsa, biz ona şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun (ayrılmaz) bir arkadaşısıdır." (Zuhurf, 43/36) buyurulmuştur. **وَحَقُّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ** Ve üzerlerine o söz, hak oldu. O söz, azab kelimesi, yani Hak Teâlâ'nın İblis'e şu sözüdür: **إِنَّكَ أَنتَ الْكَافِرُ** "İşte bu doğru. Ben şu gerçeği söyleyeyim: Andolsun cehennemi senden ve onların sana tabi olanlarından, topunuzdan tika basa dolduracağım." (Sâd, 38/84-85).

(1) Beydâvî, a.g.e., II, 387.

(2) el-Hakim, a.g.e., II, 440.

(3) Buharî, 15; Müslim, Tevbe, 1; Tirmizî, Zühd, 51; İbn Mâce, Edeb, 58.

(4) Alûsî, a.g.e., XII, 118.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ
 تَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنَذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
 أَشْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ
 فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَمْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
 كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُمَاتَّحْتَ
 أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ
 اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
 بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
 وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَدْعَوُ
 ﴿٣١﴾ نَزَّلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾

Meâl-i Şerifi

26- İnkâr edenler: " Bu Kur'ân-ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki üstün gelirsiniz" dediler.

27- Biz mutlaka inkâr edenlere şiddetli bir azab tattıracağız. Ve onlara yaptıkları amellerin en kötüsünün cezasını vereceğiz.

28- İşte Allah'ın düşmanlarının cezası ateştir. Âyetlerimizi bile bile inkâr etmelerinin cezası olarak, onlar için orada ebedî olarak kalacakları cehennem yurdu vardır.

29- İnkâr edenler: "Ey Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi doğru yoldan saptıranları bize göster de onları ayaklarımızın altına alalım, böylece cehennemin en altında kalanlardan olsunlar." diyeceklerdir.

30- "Rabbimiz Allah'tır" deyip, sonra da doğrulukta devam edenlere gelince, onların üzerine melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeğin, size vaad edilen cennetle sevinin."

31- "Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarıyız. Cennette sizin için canınızın çektiği ve istediğiniz her şey vardır."

32- Bunlar çok bağışlayıcı ve çok merhametli olan Allah tarafından bir ağırlamadır.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ Bir de dedi ki o inkâr edenler: Şu Kur'ân'ı dinlemeyin ve onun hakkında yaygara, gürültü yapın. Rivayet olunduğuna göre Resulullah (s.a.v.) Mekke'de iken yüksek sesle Kur'ân okuduğu zaman müşrikler etraftan dinleyen insanları kovar, dağıtırlar; dinlemeyin şu Kur'ân'ı ve asılsız yaygara, gürültü yapın derler ve ıslık çalar gürültü ederlerdi.

Cenab-ı Allah kâfirlere olan tehdit ve uyarıdan sonra müminlere vaad ve müjde ile buyuruyor ki: **اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَفْهَمُوْا** Onlar ki Rabbimiz Allah'tır dediler, sonra istikamet üzere bulundular, doğru gittiler, yani Allah'ın birlik ve Rabliğini tasdik ve ikrar edip şirke dönmeksizin o ikrarda sabit olarak gereğince gittiler. Keşşaf tefsirinde denilir ki: Âyet metnindeki **ثُمَّ** "sonra" istikamet mertebesinde ikrardan terahisi (sonralığı) ve onun üzerine üstünlüğü dolayısıyladır. Çünkü bütün mesele istikamettir.⁽¹⁾ **اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ** *"Müminler ancak o kimselerdir ki Allah'a ve Resulüne iman ettikten sonra şüpheye sapmayıp..."* (Hucurat, 49/15) ifadesi de bunun benzeridir. Mânâ: "Sonra o ikrar ve gereği üzerinde sebat ettiler" demektir. Hz. Ebu Bekir'den bir rivayette: "Sözde doğru yolda oldukları gibi fiilde de doğru yolda oldular." Diğer bir rivayette de yine Ebu Bekir Sıddık (r.a.) bu âyeti okuyup "Ne dersiniz?" dedi. "Günah işlemediler" dediler. "Pek zor ihtimale tefsir ettiniz, ibadeti yaparlarken putlara dönmediler" dedi. Hz. Ömer (r.a.) bir hutbesinde bu âyeti tefsir edip demiştir ki: "Allah'a itaatte istikamet yaptılar, tilkiler gibi hilekarlığa sapmadılar." Hz. Osman (r.a.)dan, "Amelde ihlas yaptılar." Hz. Ali (k.v.)den: "Farzları eda ettiler." Süfyan-ı Sevri'den: "Dediklerine uygun amel ettiler." Rebi'î b. Enes'ten: "Allah'ın masivasından (Allah'tan başka her şeyden) yüz çevirdiler." Süfyan b. Abdillahi's-Sakafî (r.a.) hazretleri de demiştir ki: "Ya Resulallah! Bana tutunacağım bir iş haber ver." dedim. Resulullah buyurdu ki **قُلْ رَبِّىَ اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَغِيْمْ** "Rabbim Allah de, sonra da, dosdoğru ol." Bunun üzerine, "Benim hakkımda en korkacağım şey nedir?" dedim. Resulullah (s.a.v.) kendi dilini tut-

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 453.

up "işte bu" buyurdu.⁽¹⁾ **تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ** Üzerlerine peyderpey Allah'ın elçileri melekler iner. Kâfirlere şeytanlar arkadaş olduğu gibi, bunlara da melekler iner. Mücahid ve Süddî demişlerdir ki: Ölüm anında; Mukatil: Yeniden dirilme anında; bazıları da hem ölüm, hem kabir, hem yeniden dirilme anında demişler. Bununla birlikte âyet mutlaktır. Dünyada hayatın her anına da uyar. **تَنْزِيلٌ** fiili Hem "müzari" kipi olmakla, "istimrar" süreklilik, hem "tefe'ul" kalıbından olmakla tekellüf (kendini zorlama) ve tevali (peşi peşine olma) ifade eder. Özellikle biraz sonra hem dünya ve hem ahiret açıkça belirtilecektir. Yani sürekli olarak iner iner dururlar. **أَنْ** Şöyle diye **لَا تَخَافُوا** korkmayın, gelecekte endişe etmeyin, **وَلَا تَحْزَنُوا** hüznü de olmayın, yani geçmişe de merak etmeyin. Çünkü **الْآنُ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ** "Haberiniz olsun ki Allah'ın velileri için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildirler." (Yunus, 10/62). **وَأَبَشِرُوا بِالْجَنَّةِ** **نَحْنُ** Vaad olunup durduğunuz cennet ile müjdelenin, neşelenin, **أَوْلِيَاءُ** biz sizin evliyanız, dostlarınız, **فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ** hem dünyada, hem ahirette. Bu kayıt gösterir ki meleklerin inşi hem dünya, hem ahirete şamildir. Ancak bazıları bunun doğrudan doğruya ilâhî kelam olduğu kanaatine varmışlardır ki **اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا** "Allah iman edenlerin yardımcısıdır." (Bakara, 2/257) gibi "veliyyülemir" (işlerini üstlenen), "veliyyünnimet" (nimet veren), koruyucu ve muhafaza eden demek olur. Fakat açık olan ihtimal bu sözün meleklerin sözlerinden olmasıdır. Cennet ile sevinecek ne var dersiniz, **وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُ أَنْفُسُكُمْ** Orada size canlarınız ne arzu ederse var, **وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ** hem orada size ne isterseniz var, yani her neye gelsin dersiniz hemen gelir. **نَزَلًا** Bir ağırlama, yani konukluk, ikramiye olarak **مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ** çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici Allah'tan. Mutluluk mertebeleri tam ve tamüstü olmak üzere ikidir. Tam mutluluk zatında mükemmel olacak üstün nitelik kazanmaktır. Bu dereceyi geçip de noksanları mükemmelliğe erdirmek için çalışmak da tamüstüdür. Birinciye işaret olmak üzere **إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا** "Rabbimiz Allah deyip sonra istikamet edenler..." buyurulduğu gibi, ikinciye anlatmak üzere de buyuruluyor ki:

وَمِنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا
إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ

(1) Tirmizî, Zühd, 61; İbn Mâce, Fiten, 12; Dârimî, Rikak, 4.

وَلَا السَّيِّئَةُ إِذْ فَعَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ
 كَانَهُ وَلِيًّا حَمِيمٌ ﴿٢٧﴾ وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا
 إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٢٨﴾ وَإِنَّمَا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ
 فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ
 وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا
 لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٠﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا
 فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣١﴾
 وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ
 اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 قَدِيرٌ ﴿٣٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُلْجِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَنُبَلِّغُ
 فِي النَّارِ خَيْرًا مِّنْ بَآئِنَاتِ مَنَّا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ
 إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ
 وَإِنَّهُمْ لَكَاِبَةٌ عَزِيزٌ ﴿٣٤﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ
 وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٣٥﴾ مَا يَقَالُكَ إِلَّا مَا
 قَدِّقَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ

إِلَيْهِ ۝ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ
 آيَاتُهُ ۖ أَجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ ۚ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۚ وَالَّذِينَ
 لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقُرْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُولَٰئِكَ يُنَادُونَ
 مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۝

Meâl-i Şerifi

33- Allah'a davet eden, salih amel işleyen ve: "Ben gerçekten müslümanlardanım" diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?

34- Hem iyilik de bir değildir, kötülük de. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle kendi arasında bir düşmanlık olan kişinin, sanki samimi bir dost gibi olduğunu görürsün.

35- Bu olgunluğa ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük bir pay sahibi olan kavuşturulur.

36- Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa hemen Allah'a sığın. Çünkü O her şeyi işitir ve bilir.

37- Gece ile gündüz ve güneş ile ay Allah'ın kudretinin delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer sadece Allah'a kulluk yapmak istiyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.

38- Eğer onlar büyüklük tasarlarsa bilsinler ki, Rabbinin yanındaki melekler gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar.

39- Senin yeryüzünü boynu bükük, kupkuru görmene de Allah'ın kudretinin delillerindendir. Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman titreşir ve kabarır. Şüphesiz ki ona hayat veren Allah mutlaka ölüleri de diriltir. Doğrusu O'nun her şeye gücü yeter.

40- Âyetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp inkâra sapanlar bize gizli kalmazlar. O halde ateşe atılacak olan mı daha hayırlıdır, yoksa kıyamet günü güven içinde gelecek olan mı? İstedığınızı yapın. Şüphesiz ki Allah, yaptığınız şeyleri hakkıyla görür.

41- Kur'ân kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler, mutlaka cezalarını çekceklerdir. O gerçekten çok değerli bir kitaptır.

42- Ona ne önünden, ne de ardından batıl gelemes. O hüküm ve hikmet sahibi, öğülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir.

43- Ey Muhammed! Sana senden önceki peygamberlere söylenenden başka bir şey söylenmiyor. Şüphesiz ki senin Rabbin hem mağfiret sahibidir hem de acı verecek bir azap sahibidir.

44- Eğer biz onu yabancı dilden bir Kur'ân yapsaydık onlar mutlaka: "Bu kitabın âyetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, öyle mi?" derlerdi. Sen de ki: "O, iman edenler için bir hidayet ve şifadır." İman etmeyenlerin kulaklarında ise bir ağırlık vardır. Kur'ân onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağrılıyorlar (da duymuyorlar).

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ Ben şüphesiz müslümanlardanım deyip, yani ihlâs ile Allah'a yüz tutup, İslâm yoluna seve seve girip hayır ve düzeltmeye çalışarak Allah'a davet etmektedir. Sûrenin başında geçtiği üzere **قُلُونَا فَمَا أَكُنْتُمْ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ** "Kalplerimiz senin bizi çağırdığın şeylerden örtüler içinde." (Secde, 41/5) diyen kâfirlerin sözlerine karşı ne güzel bir cevaptır. Allah'a davet peygamberlerin ve peygamber varisleri olan ermişlerin gittikleri yoldur. **قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي** "De ki: 'İşte bu benim yolumdur. Ben Allah'a bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de, bana tabi olanlar da böyleyiz.'" (Yunus, 12/108) buyrulduğu gibi, bu âyet de başta peygamber olmak üzere onun izinden giden ve basiret ile Allah'a davet edenlerin hepsini kapsamaktadır. Bu sebeptendir ki İbnü Abbas'tan bir rivayette bunun Resulullah hakkında, bir rivayette de ashâbı hakkında nazil olduğu nakledilmiş, Hz. Aîşe'den de müezzinler hakkında nazil olduğu rivayet olunmuştur. Bununla birlikte nüzul sebebi özel olsa bile, bu niteliklerle vasıflı bulunan, yani İslâm'a inanan samimi bir tevhidçi ve hayra, düzelme etkeni olarak Allah'a davet eden, her davetçinin bu kavrama dahil olduğunda şüphe yoktur. Sûrenin Mekkî, yani Mekke inişli olması, ezanın ise Medine'de meşru bulunması dolayısıyla müezzinler hakkında indiği rivayetini, hükmün onlara da şümulü, yani onları da kapsaması mânâsına anlamak gerekir. Ezanın da en güzel sözlerden olduğu söz götürmez. Demek olur ki Allah'a davet yalnız imana davet etmek demek değildir. Müminleri amel etmeye davet etmek de bu mânâyâ dahildir. Bundan dolayı Allah'a davet, tevhid ve itaatine davet demektir ki, bunun neticesi de Allah'a kavuşmaya davete varır. Kısacası Allah'a davet en güzel sözdür, ancak böyle olması iki şart ile şartlıdır. Birisi o davet

yalnız kuru bir laftan ibaret kalmamalı, durumu sözüne aykırı olmamalı, sözü ile birlikte salih ameli de olmalıdır. Yani önce kendini düzeltmeli, kendisi ilâhî ahlak ile ahlaklanmalı, başkalarını davete layık ve sözüne kendi fiili şahid olacak şekilde çalışarak, güzel iş yaparak davet etmeli ki, basiret üzere bulunmak ve icabında kılıca sarılmak bu salih ameldendir. Birisi de İslâm'dır. Davetçi müslümanlardan olmalı, davetine hiç şirk karıştırmayarak "Rabbimiz Allah deyip sonra istikametle giden" samimi müslümanlardan bulunmalıdır. İslâm olmayınca amelde tam düzgünlük bulunmaz ve Allah'a davet edilmiş olmaz. Ebu Hayyan Bahr'da der ki: "Zeyd b. Ali⁽¹⁾ دَعَا إِلَى اللَّهِ بِالسَّيْفِ "Allah'a kılıçla davet eden..." demiştir. Kendisini Emevî hükümdarlarından bazı zalimlere karşı kılıçla ayaklanmaya sevkeden de bu olsa gerektir. Adı geçen Zeyd Allah'ın kitabını bildirdi. Hişam b. Abdülmelik'in hapsinde iken kendisinden not tutanlara açıklamış olduğu tefsirinden bir kısmını gördüm ki, ilimde ve Arap kelimeleri ile delil getirmede çok büyük bir ilmî nasibi vardır. Denilir ki kardeşi Muhammed Bakır ile ikisi tartıştıkları münazara ettikleri zaman herkes mürekkep şişelerini alıp toplanır, onların ilimlerinin ürünlerini yazarlardı. Allah her ikisine de rahmet etsin ve onlardan razı olsun."⁽²⁾

Allah'a davetin mertebeleri ve mertebesine göre zahmetleri, çileleri ve yorgunlukları bulunduğundan dolayı da buyuruluyor ki: لَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ **Bununla birlikte güzellik de eşit olmaz, kötülük de.** Güzellik ile kötülük eşit olmak şöyle dursun, her iyilik de bir olmaz, her kötülük de. Hem güzel huyların, iyi amellerin eserlerde ve hükümlerde mertebeleri çeşitlidir; hem de kötülüklerin, kötü huyların mertebeleri çeşitlidir. Mesela kötülüğe karşı kötülükle iyiliğe karşı kötülük bir olmayacağı gibi, iyiliğe karşı iyilikle, kötülüğe karşı iyilik de bir olmaz. Onun için en güzel olan davete karşı yapılan kötülükler, o inkârlar, nankörlükler, eziyetler de kötülüklerin kötüsüdür. Bununla birlikte o kötülüklerin de çeşitli mertebeleri vardır. O halde ne yapmalı? Emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker ile Allah'a davet yapılırken kötülüklerin şiddetlenmesine sebep olmayarak اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ **en güzel hasene olan muamele ile veya Allah'a davetin en güzel biçimi ile sav.** O çeşitli mertebelerdeki kötülüğü savmak için en güzel yol, Allah'a davet yolu; Allah'a davetin en güzel tarzı, İslâm ile birlikte salih amel işleyerek olanı; salih amelin en güzeli de kötülüğe karşı iyiliktir ki, sadece bağışlamadan, sabırdan daha güzeldir. فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ

(1) Zeydiye'nin bağlandığı Zeyd b. Ali, Zeynelabidin b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib (r.a.) (Müellif)

(2) Ebu Hayyan, a.g.e., VII, 497.

O durumda bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse şefkatli bir hısım, akraba gibi olmuştur. Denilmiştir ki nitekim Ebu Süfyan öyle oldu. وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا Ona ise, kötülüğü en güzel iyilikle savmak huyuna, karakterine ancak sabredenler, sabrı huy edinenler erdirilir. Çünkü nefsi intikam duygusundan alıkoymak, ancak gerçek sabır ile olur. Ve ona ancak büyük nasip sahibi erdirilir. Ruhî kuvvetlerden ve nefsî faziletlerden yüksek bir derece ile ilâhî nimetten büyük bir paya erişmiş olan bahtiyar kimse-ler erişir. وَامَّا يَتَزَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ Ve şayet seni şeytandan bir dürtme düртеcek olursa ona uyma da şerrinden فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ hemen Allah'a sığın. اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ "Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım." deyip Allah'ın korumasını iste. إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Şüphesiz ki her şeyi işiten ve bilen O'dur. Senin sığınmanı işitir, niyetini ve her halini bilir. Allah'a davetin amellerin ve sözlerin en güzellerinden olduğu beyan olunduktan sonra, onun büyüklük ve kudretini en göz kamaştırıcı âyetlerle göstermek üzere buyuruluyor ki: وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ Ve O'nun âyetlerinden, varlık ve kudretinin, ilim ve hikmetinin delilllerinden ve alametlerindendir gece ile gündüz. Âlemdaki bu olaylar zamanın akışındaki bu değişiklikler, gösterir ki, yukarıda yaratıldıkları beyan olunan yeryüzü ve se-ması ile bu âlem bir kararda, bir tabiatta durup kalmaz, ân'dan ân'a, halden hale değişir, bugünü yarın izler; bu şekilde bütün bu değişiklikler yaratıcısının yarat-masını ve kudretini ve bu dünyanın bir ahireti bulunduğunu gösterir. Gaflet et-memek gerekir ki gece ile gündüzün bu hatırlatılmasında mağrurlara bir korkut-ma ve uyarı, kederli ve üzgünlere bir teselli vardır.

Böyle gece ile gündüz O'nun âyetlerinden olduğu gibi, وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ve güneşle ay da, biri gündüz sultanı olan ışık, biri de gece sultanı olan nur, ikisi de yüce Allah'ın sanat ve kudretinin, dünya semasını süsleyen en güzel tecellile-rindendir. Gece ile gündüze karşılık güneş ile ayın birbirine ters bir tertip içinde ifade edilmesinde birkaç fayda vardır. Birincisi: Güneşin gündüze bitişik ol-masını korumak. İkincisi: Güneşin aya göre, asil olduğuna işaret etmek. Üçün-cüsü: Gecedен gündüze geçildiği gibi, gündüzden de geceye olan değişimi vur-gulamak. Dördüncüsü de leylü nehar (gece-gündüz) ile şems ve kamer (güneş ve ay) arasında رَا "râ" harfinde bir denge hoşluğu vermektir. Güneş ve ayın bu tecellilerinden dolayı لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ ne güneşe, ne de aya secde etme-yin. Çünkü onlar da sizin gibi yaratıklardır. وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ Bütün onları yaratmış olan Allah'a secde edin. إِن كُنتُمْ إِبَادًا تَعْبُدُونَ Eğer siz gerçekten O'na ibadet edecekseniz, başkasına secde etmezsiniz, çünkü secde ibadetin en özelidir. فَهُنَّ fiilinde هُنَّ zamiri Zemahşerî'nin ifadesine göre, "...." âyetler te'vili ile gece ve gündüzün, güneş ve ayın yerine geçmek üzere müennes ve

çoğul getirilmiştir.⁽¹⁾ Bununla birlikte *كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ* "Hepsi de birer yörüngede yüzerler." (Yâsin, 36/40) gibi, güneş ve ayla birlikte bütün yıldızların yerine kullanılmış olması da düşünülebilir. İmam Şafiî'ye göre, secde bu *تَعْبُدُونَ* âyetinde yapılır. Fakat İmam Azam Ebu Hanife Hazretlerine göre ikinci âyetin sonunda *لَا يَسْأَمُونَ* (41/38) de yapılmalıdır. Çünkü söz orada tamam oluyor. İbnü Abbas, İbnü Ömer, Ebu Vâil ve Bekir b. Abdullah da bu kanaate varmışlardır. Mesruk, Sülemî, Nehaî, Ebu Salih ve İbnü Sîrîn'den de böyle naklolunmuştur.

Yine âlemin değişikliklerine işaretle buyuruluyor ki *وَمِنْ آيَاتِهِ* ve onun âyetlerindendir ki *أَنْتَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً* sen yeryüzünü boyun eğmiş görürsün. Boynu bükük bir zeli gibi kuraklıktan çökmüş, perişan bir hale düşmüştür. Yeryüzünün hüsrân ve kuraklık halindeki perişanlığı, zillete düşmüş bir kimse- nin boynunu büküttüğü huşu, yani perişan halinde benzetilmiştir. Bu benzetme bir taraftan secde etmek istemeyen kibirli kimselerin nihayet toprak olup zeli olduklarını hatırlattığı gibi, bir taraftan da alçak gönüllü olanların yükseleceklerine işaret için buyuruluyor ki *فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ* derken onun üzerine o suyu indirdiğimiz zaman *اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ* titrer, deprenir ve kabarır *إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا* şüphe yok ki ona o hayatı veren, o yeryüzünü öyle diriltir *لِلْحَيِّ الْمَوْتَى* elbette ölüleri de diriltir. Ruhsuz cesetlere ruh verir. *أَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* Şüphesiz ki O, her şeye kadirdir. İradesinin yöneldiği her şey vücuda gelir, kâfirler yıkılır, müminler yükselir. Onun için şu andan itibaren yılmayıp davete atılmalıdır. Bu ifadeden sonra istikametın zıddına giden inkârcıları tehdit ile buyuruluyor ki: *إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا* Bizim âyetlerimizde ilhad edenler (inkâra sapanlar).

İLHAD: Aslında lahde (mezara koymak) demek olup, doğruluktan eğrilmek, haktan batıla sapmak mânâsına da gelir. Rağıb der ki: İlhad iki türlüdür.) "Birisi Allah'a şirk ilhadı, birisi de esbabda (sebeblerde) şirk ilhadıdır."⁽²⁾ Birincisi imana aykırı olur onu yok eder.⁽³⁾ İkincisi ise, onu yok etmezse de tutanaklarını zayıflatır. Âyetlerde ilhad, doğru mânâ vermeyip istikametten ayrılarak eğrisine çekmek demek olur ki yalanlamayı, inkârı, yanlış tevili ve tahrifi kapsar. "Âyetler", zikrolunan gece ve gündüz, güneş ve ay gibi kâinata dair âyetler ve mucizelerle, Kur'ân gibi indirilmiş olan ve hüküm getiren âyetlerden daha geniş kapsamlıdır. Her ikisine de aykırı gitmek "ilhad"dır. İlhadın da cezası ateşe atılmaktır. Çünkü ilhad ateşe gülistan diye atılmak gibidir. Onun için buyuruluyor ki: *أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ* "Ateşe atılan mı daha hayırlıdır, yoksa kıyamet günü güven içinde gelecek olan mı?" *اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ* Dilediğinizi yapın." Bu

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 454.

(2) Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 448.

Bundan dolayı dilimizde ilhad, ta'tıl ateizm mânâsına dahi kullanılmıştır. (Müellif)

âyet tehdittir. *"Kendilerine geldiği zaman zikri (Kur'ân'ı) inkâr edenler."* ifadesi yukarıki *"Âyetlerimizde ilhada sapan sapkınlar..."* (Fussilet, 41/30) âyetinden bedeldir. Bundan dolayı haberi, de geçen *"Elbette bize gizli kalmazlar."* (Fussilet, 41/30) âyetidir. Âyette geçen "zikir" kelimesinden maksat, Kur'ân olduğu için mutlak "âyetlerden" sonra, özellikle Kur'ân'ın değerine ve önemine özen gösterme ifadesidir. Demek ki "âyetler" Kur'ân'dan daha genel olduğu gibi, "ilhad"da inkârdan daha geneldir. *كِتَابٌ عَزِيزٌ* Aziz bir kitap, yani bir kitap ki eşi bulunmaz ne önünden, ne ardından O'na batıl yanaşamaz. İçindekiler hiçbir şekilde iptal edilemeyecek derecede doğru ve sağlam, ona karşı yapılan asılsız gürültü, inkâr ve ilhad onun haddi zatındaki delil ve sağlamlığına hiçbir eksiklik veremez, öyle aziz *حَكِيمٌ حَمِيدٌ* hamîd, yani bütün kâinatın üzerindeki nimetleriyle hamd ve medhettiği bir hikmet sahibinden indirilmiştir.

Ey Muhammed! *مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ* Sana senden önceki peygamberlere söylenenden başka bir şey söylenmiyor. Kâfirler tarafından sana söylenen sözlerin bütün özeti, *فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ* "Biz sizin gönderildiğiniz şeyleri inkâr etmekteyiz." (Sebe', 34/34) diye önceki peygamberlere karşı söylenen inkâr, yalanlama ve ilhaddan başka bir şey değildir. Dolayısıyla üzülme de onlar gibi sabret. *إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ* Şüphe yok ki Rabbin muhakkak mağfiret sahibi, hem de acı verecek bir ceza sahibidir. Peygamberlerine ve tevbekar olanlara bağışlaması büyük olmakla birlikte, düşmanlarına ve günahkarlara vereceği ceza çok elem vericidir. Günü gelir o yola gelmek istemeyen kâfirlerin, inkârcıların belalarını verir. Yukarıda, *كِتَابٌ فَصْلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا* "Öz Arapça bir Kur'ân olmak üzere âyetleri ayırt edilmiş bir kitaptır, bilecek bir kavim için." (Fussilet, 41/3), burada da, *تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ* "Bütün kâinatın övdüğü bir hikmet sahibinden indirilmedir." (Fussilet, 41/42) buyurulmasına karşı o yapılan ilhaddan olmak üzere demişler ki "O öyle indirilmiş bir kitap ise neden Arapça olmuş, başka bir dil ile indirilse de mucizeliği daha açık olsa ya". Ona cevaben isti'naf vav'ı ile buyuruluyor ki *وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا* ve eğer biz onu A'cemî bir Kur'ân yapsaydık. Yani fasih Arapça'nın dışında başka bir dil ile indirseydik *لَرَأَى آيَاتُهُ* muhakkak diyeceklerdi ki *لَرَأَى آيَاتُهُ* âyetleri tafsîl edilse, anlaşılacak bir dil ile ayırt edilip anlatılsa. Veya diğer bir mânâ ile her dilden ayrı ayrı olarak bazısı Arapça bazısı A'cemî (yabancı dilde) olsa ne vardı? *أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ* Arab'a Acemce mi? Arap bir peygambere Acemce (yabancı dilde) bir Kur'ân olur mu? Yahut bir Arab'a yabancı dilde söylenir mi? derlerdi

ve o zaman *قُلُونَا فِي أَكْتِهَ مَا تَدْعُونَا إِلَيْهِ* "Kalplerimiz, senin bizi çağırdığın şeyden örtüler içinde." (Fussilet, 41/5) demelerinin bir mânâsı olurdu. (İbrahim Sûresi'nde *وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لَتُبَيِّنَ لَهُمْ* "Biz hiçbir peygamberi kavminin dilinden başkası ile göndermedik ki onlara apaçık anlatsın." İbrahim, 14/4 âyetine bkz.)

A'cemî, Acem cinsine mensup olan. Acem Arab'ın dışında, Türk, Fars, Hindli, Avrupalı vs. Hangi cinsten olursa olsun fasih olmayan, iyi söyleyemeyen, gerek tutukluktan ve gerek dilinin yabancılığından dolayı, dediği anlaşılmayana A'cemî denir ki biz bunu her hususa genelleme yaparak acemi deriz, A'cem de aynı mânâdadır. Onun için A'cemînin *أَظْهَرُ* nisbet mi, mübalağa (abartma) mı diye münakaşa edilmiştir. Bununla birlikte Kamus'un işaret ettiği üzere A'cem, bir de Arap'dan olmayana denilir, tekil ve çoğulu birdir. *رَجُلٌ وَقَوْمٌ أَعْجَمٌ* "Yabancı bir adam, yabancı bir topluluk" denilir. Arap değil demek olur.⁽¹⁾ Şu halde A'cemî, nisbet olarak Arapların dışında Acemî mânâsına da gelebilecektir. Nitekim âyette de A'cemî, Arapların dışında diye tefsir edilmiştir.

De ki: هُوَ O Arapça Kur'an للَّذِينَ آمَنُوا iman edenler için -ki gerek Arap olsun, gerek Arap'tan başkaları- **هُدًى** hidâyetin kendisi, doğru yolu gösteren rehber **وَسَفَاءٌ** ve sırf şifadır. Kalplerinizdeki hastalıklara: Cehalet, ahlaksızlık, şüphecilik gibi dertlere devadır. İman eden ondan yararlanmanın yolunu da bulur, hiç olmazsa *فَاسْتَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ* "Eğer bilmiyorsanız zikir ehline (bilenlere) sorun." (Enbiya, 21/7) emri gereğince bilen ehlinde sorar. **وَالَّذِينَ لَا** İman etmeyenlere gelince, *فِي أَذَانِهِمْ وَقْرٌ* onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Arap olsalar da iyi işitmezler. **وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى** Hem de o, onlara karşı bir körlüktür. Onun güzelliğini, hikmetlerini, inceliklerini göremezler, aksine üzüntü duyarlar. **أُولَئِكَ يَتَدَوَّنُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ** Onlara uzak bir mekandan bağırlılır. Bu ifadede birkaç mânâ vardır. Birincisi, hitaba kabiliyetleri olmadığını **مِثْلُ الَّذِينَ** *كَفَرُوا بِآيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ* "O inkâr edenlerin hali bağırlıp çağırıştan başka birşey duymayıp haykıranın haline benziyor." (Bakara, 2/171) ifadesi üzere bir temsildir. İkincisi **سَتَرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ** "Gerek ufuklarda, gerek kendi nefislerinde âyetlerimizi yakında onlara göstereceğiz." (Fussilet, 41/ 53) buyurulacağı üzere, İslâm'ın sesinin ve gücünün ufuklara dağılıp uzaklara kadar yayıldıktan sonra, onun değerini takdir etmeyen Araplara uzaktan sesleneceğine işarettir. Üçüncüsü, Mümin Sûresi'nde geçtiği üzere, **إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَتَدَوَّنُ لِمَقْتِ اللَّهِ أَكْبَرُ** "İnkâr edenlere nida edilir: Allah'ın buğzu sizin kendinize olan buğzunuzda elbet daha büyüktür. Çünkü siz imana davet ediliyorsunuz da küfrediyorsunuz." (Mümin, 40/10) âyeti uyarınca kendilerine nida olunacağına da işaret olur.

(1) Asım Efendi, a.g.e., III, 392

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ
 فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ
 مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا
 وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

Meâl-i Şerifi

45- Andolsun ki biz Musa'ya Tevrat'ı vermiştik de onda ihtilafa düşmüşlerdi. Eğer Rabbin tarafından azabın ertelenmesine dair bir söz geçmeseydi mutlaka aralarında hüküm verilirdi. Gerçekten onlar Kur'ân hakkında bir şüphe ve tereddüt içindedirler.

46- Her kim iyi bir iş yaparsa, kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur. Rabbin kullara zulmedecek değildir.

de فَاخْتَلَفَ فِيهِ Andolsun ki Musa'ya o kitabı verdik وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ onda ihtilaf edildi; kimi inandı, kimi inanmadı, sonra inananlar da türlü çekişmelere düştüler. Bu âyetin, üst tarafı ile iki yönden ilgisi vardır. Birincisi, "Sana, senden önceki peygamberlere de söylenmiş olan-
 dan başka bir şey söylenmiyor." (Fussilet, 41/43) ifadesini bir örneği ile ger-
 çekleştirmektedir. Yani inkâr ve muhalefet ilk defa sana ve Kur'ân'a karşı oluyor
 değil, Musa'ya ve Tevrat'a karşı da olmuştu. İkincisi, Kur'ân'ın Arapça, Acemce
 (yabancı dilde), her dilden ayrı ayrı aralıklarla inmiş olması tasavvurundaki
 sakıncasını açıklamaktır. Yani Tevrat bir dilde inmiş iken, onun aslında türlü ih-
 tilaf çıkarıldı. O halde onları tevhide davet için inen bu Kur'ân'ın çeşitli dillerde
 indirilmesi daha çok ihtilafa sebep olmak gibi bir çelişki olmaz mıydı? وَلَوْلَا كَلِمَةٌ
 Ve eğer Rabbinden ezelde bir kelime (hüküm) geçmiş olmasa idi
 -ki azabın bir ecel-i müsemma (belirli bir süre) ile vakit ve saatine geri
 bırakılması, yani kıyamet vaadi takdir edilmiş bulunmasa idi- o ihtl-

laf edenler arasında, yani iman edenlerle etmeyenler arasında iş bitiriliverirdi. Fakat o kelimenin hükmüyle, saatine geri bırakılmıştır. **وَأَنَّهُمْ لَنِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٌ** Bununla birlikte onlar, o iman etmeyenler herhalde ondan (yani o Kur'ân'-dan) kuşkulu bir şüphe içindedirler. İman etmemekle birlikte hallerinden emin de değildirler. Şüpheler içinde ızdırap içindedirler. ... **مَنْ عَمِلَ صَالِحًا** "Her kim iyi bir iş yaparsa kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa kendi aleyhine yapmış olur." Fakat o saat ne zaman denecek olursa;

إِلَيْهِ يَرْدُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ

مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْثَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَ
 يَوْمُ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ قَالُوا أَدْذَنَّا كُ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٧﴾
 وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنَّوْا مَا لَمْ يَكُنْ مِنْ مَّجِيسٍ ﴿٨﴾
 لَا يَسْمَعُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَوْسُقْ قَنُوطُ
 ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّاهُ لَيَقُولَنَّ
 هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ
 لَلْحُسْنَىٰ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ
 غَلِيظٍ ﴿١٠﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأٰ بِجَانِبِهِ
 وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿١١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ
 مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ أَضَلِّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٢﴾

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ
 أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ
 مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُخِيطٌ ﴿٤٨﴾

Meâl-i Şerifi

47- Kıyamet zamanını bilmek ancak Allah'a havale edilir. Onun bilgisi dışında hiçbir meyve kabuğundan çıkmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Allah onlara: "Bana koştüğünüz ortaklarım nerede?" diye seslendiği gün, onlar: "Senin ortağın olduğuna dair bizden hiçbir şahit olmadığınızı sana arz ederiz." derler.

48- Önceden tapmakta oldukları şeyler, kendilerinden uzaklaşıp kaybolmuştur. Onlar da kendileri için kaçacak bir yer olmadığını anlamışlardır.

49- İnsan hayır istemekten usanmaz, fakat kendisine bir kötülük dokununca üzülür ve ümitsizliğe düşer.

50- Andolsun ki kendisine dokunan bir zarardan sonra, biz ona tarafımızdan bir rahmet tattırsak, O: "Bu benim hakkımdır, kıyametin kopacağını da sanmıyorum, Rabbime döndürülmüş olsam bile mutlaka O'nun yanında benim için daha güzel şeyler vardır" der. Biz o inkâr edenlere yaptıkları şeyleri mutlaka haber vereceğiz ve onlara ağır bir azap tattıracağız.

51- Biz insana bir nimet verdiğimiz zaman o yüz çevirir, yan çizer. Ona bir kötülük dokunduğu zaman da uzun uzun yalvarır.

52- Ey Muhammed! De ki: "Ne dersiniz? O Kur'ân Allah tarafından gelmiş olup da sonra siz onu inkâr etmişseniz, o takdirde Hak'tan uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"

53- Biz onlara hem ufuklarda ve hem kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur'ân'ın hak olduğu kendilerine açıkça belli olsun. Senin Rabbinin her şeye şahit olması kafi değil mi?

54- İyi bilin ki onlar Rablerine kavuşmaktan bir şüphe içindedirler, yine iyi bilin ki, Allah her şeyi ilmiyle kuşatmıştır.

وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْثَامِهَا " (O'nun bilgisi olmadan) meyvelerden hiç biri to-
 murcuklarından çıkmaz." Saatin arkasından böyle meyvelerle hamile kalmak-
 tan ve doğurmaktan bahsedilmesi, ahiret hallerine de bir işareti kapsamı iti-
 barıyla mânâlıdır. Çünkü dünya ahiretin tarlası olduğu için kıyamet, meyvelerin
 toplanıp koparılacağı bir hasat zamanını andıracaktır. Aynı zamanda يَا أَيُّهَا النَّاسُ
 "Ey insanlar, Rabbinizden sakının. Çünkü o saatin zelzelesi büyük bir şeydir. Onu
 göreceğiniz gün emzikli her kadın emzirdiğini unutup geçer, yüklü her kadın
 yükünü düşürür." (Hacc, 22/1-2) âyetinin mânâsına da bir işaret vardır. سَتَرِيهِمْ
 İlerde biz onlara, o inkâr edenlere âyetlerimizi, Kur'ân'ın hakikatine dela-
 let edecek delillerimizi göstereceğiz, hem ufuklarda, kendilerinin bu-
 lunduğu Harem hududu dışında وَفِي أَنْفُسِهِمْ hem de kendi nefislerinde. Mekke ve
 Harem içinde, İslâm'ın ileride cihanın her yanına yayılacağını böyle kesin bir dil
 ile haber veren bu âyet, Kur'ân'ın hak, Allah kelamı olduğunu açık açık isbat
 etmiş gayb mucizelerindendir. Bunun Mekke'de iken nazil olduğu bir
 düşünülür, bir de ondan sonra peygambere ve halifelerine Allah Teâlâ'nın nasip
 ettiği şerefli fetihleri ve İslâm'ın şark ve garba yayılmasındaki olağanüstülük
 düşünülürse, bunun ne yüksek bir âyet ve mucize olduğu ortaya çıkar. İlmî
 açıdan bir gerçeğin ispatı için delil ya objektif (âfâkî) olur, ya sübjektif (enfüsî);
 ya gözlerden dış gözlemde, ya gönülden iç gözlemde gelir; varlık bu iki pen-
 cereden görülür. Yüce Allah bu âyette bu taksimi gösterdikten sonra, Kur'ân'ın
 gerçek yüzünü, peygamberin peygamberliğinin doğruluğunu, İslâm'ın yüceliğini
 ispat için, bu iki çeşit âyetlerin ikisini de göstereceğini vaad buyuruyor. Öyle ki
 حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ Onun hak olduğu o kâfirlerce ortaya çıkıncaya kadar, "Bedr"den
 Mekke'nin fethine kadar, Mekke müşrikleri bunu hem kendi nefislerinde, hem
 dış dünyada gördüler. Ondan sonra diğerleri görmeye başladılar. Bunlar
 görüldükten, bu gerçek ortaya çıktıktan sonra sanki hiç görülmemiş gibi hâlâ
 inkârda devam eden sonraki kâfirler de ileride göreceklidir. Buna şahit istersen
 رَبِّكَ أَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ Rabbinin her şey üzerine şahit olması yeterli
 değil midir? O halde kâfirler şüphe ederse de, sen etme. الْآلَانَهُمْ فِي مَرِئَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ
 İyi bil ki onlar, o inkâr edenler Rablerine kavuşmakta şüphe içindedirler.
 Kıyamet günü Hakk'ın huzuruna varacaklarına imanları yok, onunla birlikte
 şüpheden de muzdariptirler. Fakat لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ iyi bil ki O, her şeyi ihata
 etmiştir ilmiyle, kudretiyle herşeyi kuşatmıştır. Onlar, O'nun cezasından kurtu-
 lacak değillerdir. Allah'a kavuşmak haktır, muhakkaktır. İşte Secde Sûresi'nin
 sonu budur. Bunu da Şûra Sûresi izleyecektir.

İçindekiler

Başkalarına ait evlere girmeyin	8
Bir eve veya odaya girmenin âdâbı	9
Meskenler saldırıdan korunmuştur	9
Meskenlere girmek için izin istemek	10
Metâ ne demektir?	11
Müminler gözlerini haramdan sakınsınlar	12
Kadınlar zinetlerini açmasınlar	13
Kadınlar başörtülerini yakalarının üzerine indirsinler.....	15
Bekarların evlendirilmesi	18
Allah'ın, göklerin ve yerin nuru oluşu	21
Işık ve nur kavramları	22
Allah'a nur denmesi	22
Gök cisimleri de semavî ruhlar da farklıdır	25
Zahirî nur ile ilâhî nurun farkı	26
Göktekiler de yerdekiler de Allah'ı tesbih eder	32
Allah'ın ve Resulünün hükmüne itaat	34
Odalara girişte köleler, cariyeler ve çocuklar	39
Kör ve topala zorluk yoktur	41
 FURKAN SÛRESİ	 44
"Teâlâ" kelimesi	47
"Furkan" kelimesi	48
"Tenzil" ve "inzal" kelimeleri	48
Kur'ân görünür bir mucizedir	49
"Nezîr" ve "inzar" kelimeleri	50
Hz. Peygamber bütün mahlûkata gönderilmiştir	51
Allah'a kavuşmayı ummayanlar	62
Hz. Musa ve kardeşi Harun	67

Nuh kavminin yalanladığı peygamberler	68
Ashab-ı Res kimlerdir?	68
Hevâ ve hevaya tapmak	70
Gölge ile ışık karşılaşması	76
Rüzgarların müjdecisi olarak gönderilmesi	77
Berzah nedir?	79
Gelişim kanunu	79
Gökteki burçlar	83
Burçlar hakkında açıklama	84
Gök cisimleri rahmet manzumesidir	85
İsraf nedir?	87

ŞUARÂ SÛRESİ	91
Hiz. Musa'nın Firavun'a Allah'ı tanıtmazı	97
Firavun'un sihirbazları toplamazı	100
Hiz. İbrahim kıssası	103
Hiz. Nuh'un kavmini takvaya daveti	105
Hiz. Hud'un kavmine öğüdü	107
Hiz. Salih'in kavmini irşada çalışması	109
Hiz. Lut'un kavmini çirkin davranışlardan men etmesi	111
Hiz. Şuayb'in kavmini aydınlatmaya çalışması	112
Ruhu'l-Emin kimdir?	117
Resul-i Ekrem'in yakınlarını uyarması	119
Kur'ân'ın icazı	120
Şairlerin vasıfları	120

NEML SÛRESİ	122
Müminlerin vasıfları	125
Hiz. Musa'nın asâ ve beyaz el mucizeleri	126
Hiz. Süleyman'ın Hiz. Davud'a varis olması	131
Haşrin mânâsı	134
Karınca vadisi	134
Hüdhüd	136
Sebe'	137
Hiz. Süleyman'ın Belkıs'a mektubu	137
Belkıs'ın tahtının getirilmesi	142
Tahtın ne kadar uzaktan getirildiği	144
Yeryüzünün halifelerinden maksat nedir?	155
Dâbbetü'l-Arz'dan maksat nedir?	160
Gece ve gündüzün yaratılışındaki deliller	163
Sûr'a üfürülmesi	165
Sûr nedir?	165
İslâm'ın istikbaline dair mucizeler	168

KASAS SÛRESİ	171
Tilavet'in mânâsı	174
H. Musa'nın anasına vahiy	175
H. Musa'nın Medyen'e gidiş i	179
H. Musa'nın ilâhî nidâyı nasıl işittiğ i	184
Firavun'un ilahlık iddiası	187
H. Peygamber'in istediğ ini hidayete erdiremediğ i	196
Karun H. Musa'nın kavmindendi	201
Karun kıssası	202
Allah'tan başka her şey helâk olacak	206
ANKEBUT SÛRESİ	207
H. Nuh kavmi arasında 950 yıl kaldı	213
Fânilere mabut demek büyük iftiradır	216
Açık ve gizli şirk	221
Namaz kötülükten nasıl men eder?	222
RÛM SÛRESİ	233
Roma ve İran'ın tarihî durumu	235
Rumlar hangi tarihte galip geldiler?	238
Beş vakit namaz vakitleri	244
Göklerin ve yerin yaratılış ı	246
Dillerin ve renklerin çeşitli oluş u	248
Hevanın mânâsı	253
Hanif kelimesi hakkında açıklama	254
Organların yaratılış ından maksat	255
Allah'ın yaratmasında değ iş iklik yok	257
LOKMAN SÛRESİ	265
Söz eğ lencesi	268
Lokman Hekim'in kim olduğ u	271
Şirkin büyük zulüm oluş u	273
Öldükten sonra dirilme hakkında delil	279
SECDE SÛRESİ	282
Her kavme bir uyarıcı gönderilmiştir	284
Bin yıllık gün	285
AHZAB SÛRESİ	290
Zihar nedir?	293
Peygamberin hanımları müminlerin anneleridir	295
Allah'ın nimetlerini anın	298
Ahzab ve Hendek gazvesi	299
Hendek kazılması ve bir mucize	300

Resulullah'tan güzel bir örnek vardır	303
Beni Kurayza olayı	306
Hiz. Peygamber'in hanımlarına tesettür emri	310
Ehl-i Beyt kimlerdir?	310
Zeyd b. Hârise	314
Hiz. Zeyneb meselesi	317
Hiz. Peygamber'in son peygamber oluşu	321
Allah'ı çok anın	323
Hiz. Peygamber'e dokuz eşinden başkası helâl değildir	328
Resul-i Ekrem'e salevât getirmek	333
Hiz. Peygamber'in hanımları ile diğer kadınların tesettürü	337
Cilbab nedir?	337
Emanetin göklere ve yere arzı	342
 SEBE' SÛRESİ	 344
Kur'ân-ı Kerim'de "hamd" ile başlayan beş sûre	348
Gayb kelimesinin mânâsı	349
Ahirete inanmayanlar bedbindir	351
Hiz. Davud'un güzel sesi	353
İslâm'da güzel ses ve Kur'ân okunuşu	353
Hiz. Davud'un elinde demirin yumuşaması	354
Hiz. Süleyman'a bakır pınarı akıtılması	355
Sebe' kavmi	359
Arim seddi	360
Hiz. Muhammed'in peygamberliği evrenseldir	364
 FÂTİR SÛRESİ	 370
Meleklerin kanatları	373
Dünya hayatı sizi aldatmasın	374
Kimse kimsenin günahını çekmez	381
Allah'tan ancak âlimler korkar	386
Allah göklerin ve yerin gaybını bilir	390
Peygamberlere uymayanların sonu	393
 YÂSİN SÛRESİ	 394
Yâsîn'in, Kur'ân'ın kalbi oluşu	395
Ashab-ı Karye ve onlara gönderilen elçiler	406
Beni yaratana niçin kulluk yapmayacağım?	408
Güneş hareket eder	416
Ayın menzilleri	417
Gök cisimlerinin birer yörüngede yüzdükleri	418
Kur'ân lafız ve mânâca şiir değildir	424
Yeşil ağaçtan ateş çıkması	425

SÂFFÂT SÛRESİ	427
Dünya göğünün yıldızlarla süslenmesi	430
Hız. Nuh'un nesli	440
Yunus (a.s.) kıssası	451
 SÂD SÛRESİ	 457
Zikrin mânâsı	460
Hız. Davud'a iki davacının gelişı	465
Süleyman (a.s.)ın atları seyredişı	469
Rüzgar ve şeytanlar Hız. Süleyman'ın emrindeydi	471
Eyyüb (a.s.) kıssası	472
Mele-i Âlâ nedir?	479
Allah'ın eli	480
 ZÜMER SÛRESİ	 483
Müşriklerin putlara tapmaktan maksatları	487
Nefis, beden, ölüm	496
İsrafın mânâsı	501
 MÜMİN SÛRESİ	 508
Arşı taşıyan melekler	512
İki defa ölmek ve kabir azabı	515
Hız. Musa'nın mucizesi karşısında Firavun	518
Firavun kavminden olan mümin kimdir?	521
Firavun'un rasat kulesi yaptırması	522
Deccal hakkında yahudilerin iddiası	531
Göklerin ve yerin yaratılışı daha büyüktür	532
Dua	535
 FUSSİLET SÛRESİ	 542
Ahirette organların şahitliğı	553
Allah'a davetin mânâsı	559
Gece ile gündüz, güneş ile ay Allah'ın âyetlerindendir	561
Ufuklardaki âyetler	568

